National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1944: 69
JUSTITIEDEPARTEMENTET

STRAFFRÄTTSKOMMITTÉNS BETÄNKANDE

MED FÖRSLAG TILL

LAGSTIFTNING OM BROTT MOT STATEN OCH ALLMÄNHETEN

STOCKHOLM
1945

Statens offentliga utredningar 1944

Kronologisk förteckning

1. Jordbruksbefolkningens levnadskostnader. Av E. Lindahl och L. Lemne. Marcus. 71 s. Jo.
2. Betänkande med förslag angående långtjänstunderbefäl m. m. Beckman. 91 s. Fö.
3. Betänkande angående nykterhetstillståndet under krigsåren. Marcus. 336 s. Fi.
4. Promemoria med förslag till lag med bestämmelser om allmänna behörighetsvillkor för vissa kommunala uppdrag m. m. Hæggström. 66 s. S.
5. Betänkande med förslag till civilförsvarslag m. m. Beckman. 262 s. S.
6. Betänkande med förslag till byordningar och instruktioner för ordningsmännen i lappbyarna. Marcus. 85 s. Jo.
7. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 1. Marcus. 215 s. Fi.
8. Betänkande med förslag angående revision av riksdagens arbetsformer. Norstedt. 114 s. Ju.
9. Processlagberedningens förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken m. m. 1. Lagtext. Norstedt. vij, 191 s. Ju.
10. Processlagberedningens förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken m. m. 2. Motiv m. m. Norstedt. 500 s. Ju.
11. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 4. Tiden juli 1942—juni 1943. Idun. 559 s. Fö.
12. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 2. Investeringsutredningens betänkande med förslag till investeringsreserv av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten för budgetåret 1944/45. Marcus. 272 s. Fi.
13. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 3. Bilagor till investeringsutredningens betänkande med förslag till investeringsreserv av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten för budgetåret 1944/45. Marcus. 77 s. Fi.
14. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 4. Marcus. 153 s. Fi.
15. Socialvårdskommitténs betänkande. 7. Utredning och förslag angående lag om allmän sjukförsäkring. Beckman. 360 s. S.
16. Socialvårdskommitténs betänkande. 8. Kostnadsberäkningar angående lag om allmän sjukförsäkring. Beckman. 91 s. S.
17. Betänkande med förslag till åtgärder för främjandet av litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena. Hæggström. 165 s. E.
18. Betänkande med förslag till vägtrafikstadga m. m. Beckman. 84 s. K.
19. Om inrättande av ett samhällsvetenskapligt forskningsråd. Hæggström. 23 s. E.
20. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 1. Skolan i samhällets tjänst. Frågeställningar och problemläge. Idun. 138 s. E.
21. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 2. Sambandet mellan folkskola och högre skola. Idun. (2), 354 s. E.
22. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 3. Utredning och förslag angående vidgade möjligheter till högre undervisning för landsbygdens ungdom. Idun. 104 s. E.
23. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. Bilaga 3. Förhandlingarna vid sammanträde den 15—den 17 juni 1943 med 1940 års skolutrednings rådgivande nämnd. Idun. (2), 148 s. E.
24. Betänkande med förslag rörande revision av lagstiftningen om kvinnas behörighet att innehava statstjänst och annat allmänt uppdrag. Norstedt. 65 s. Ju.
25. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 5. Promemoria angående yrkesutbildning för arbetslösa m. m. Hæggström. 92 s. E.
26. Befolkningspolitik i utlandet. Beckman. 239 s. S.
27. Betänkande med utredning och förslag angående rätten till vissa uppfinningar m. m. Marcus. 83 s. H.
28. 1941 års reumatikervårdssakkunnigas betänkan Del 2. Utredning och förslag rörande behovet och formen för statligt understöd till utbyggan inom landets sjukvårdsväsen av efterbehandli och konvalescentvård. Sv. Tryckeri AB. 101 6 ritn. S.
29. Socialutbildningssakkunniga. 1. Utredning och f slag rörande den högre socialpolitiska och komm nala utbildningen. Hæggström. 192 s. E.
30. Ungdomsvårdskommitténs betänkande 1 med redning och förslag angående psykisk barna- o ungdomsvård. Norstedt. 277 s. Ju.
31. Ungdomsvårdskommitténs betänkande 2 med redning och förslag angående stöd åt ungdome föreningsliv. Norstedt. 197 s. Ju.
32. Slututlåtande avgivet av besparingsberedninge järnvägssakkunniga. Marcus. 169 s. Fi.
33. Socialvårdens omfattning och kostnader efter 19 Beckman. 69 s. S.
34. Socialvårdskommitténs betänkande. 9. Utredni och förslag angående revision av lagstiftningen o barnavårdsanstalter och fosterbarnsvård. Beckma 296 s. S.
35. Betänkande med förslag till lag om skyldighet f innehavare av järnväg eller spårväg att hålla stän sel. Norstedt. 76 s. Ju.
36. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplan ring. 6. Marcus. 130 s. Fi.
37. Kommunindelningskommittén. 1. Den lantko munala författningsregleringens historia. Av Schalling. Marcus. 108 s. S.
38. Betänkande angående ordnandet av civilanställni för avgående fast anställt manskap vid försvar Beckman. 160 s. Fö.
39. Betänkande med förslag i anledning av utredni rörande tillstånd för juridiska personer att utö yrkesmässig automobiltrafik. Idun. 122 s. K.
40. Promemoria angående socialvården under kr Idun. 115 s. S.
41. Förslag till handledning i sexualundervisning f lärare i folkskolor. Hæggström. 70 s. 4 pl. E.
42. 1943 års riksteaterutrednings betänkande och försl angående riksteaterns omorganisation m. m. Blo 117 s. E.
43. Betänkande med förslag till inrättande av ett fors ningsråd på jordbrukets område. Hæggström. 108 Jo.
44. Betänkande med förslag rörande utnyttjandet ingenjörtekniskt utbildad personal inom försva väsendet och därmed sammanhängande frågor. Idu 169 s. Fö.
45. Betänkande med förslag till åtgärder för den jor brukstekniska forskningens och upplysningsver samhetens ordnande. Idun. 75 s. Jo.
46. Betänkande med förslag till lag om ändring i vis delar av lagen den 18 juni 1926 om delning av jo å landet samt lag om sammanläggning av fastighet å landet, m. m. Norstedt. 294 s. Ju.
47. Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande Utredning och förslag rörande den förvaltningsek nomiska statistiken vid kroppssjukhusen. Beckma 95 s. S.
48. Betänkande med förslag till allmän ordningsstad m. m. Beckman. 184 s. S.
49. Betänkande angående organisationen av garnison sjukvården i Stockholm. Beckman. 92 s. Fö.
50. Strafflagberedningens betänkande angående ver ställigheten av frihetsstraff m. m. Marcus. 388 Ju.
51. Betänkande i abortfrågan. Beckman. 351 s. S.
52. Folkbokföringskommitténs betänkande med försl till omorganisation av folkbokföringen. Marcus. i 413 s. Fi.
53. Betänkande med förslag till förstatligande av poli väsendet i riket och åklagarväsendet i rikets städe Del 1. Allmänna grunder. Norstedt. 407 s. S.

(Forts. å omslagets 3:dje sid

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1944: 69
JUSTITIEDEPARTEMENTET

STRAFFRÄTTSKOMMITTÉNS BETÄNKANDE

MED FÖRSLAG TILL

LAGSTIFTNING OM BROTT MOT STATEN OCH ALLMÄNHETEN

STOCKHOLM 1945
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
440592

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet

Sedan straffrättskommittén avgivit dels den 29 juni 1940 betänkande med förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott (SOU 1940: 20), dels ock den 30 september 1940 betänkande med förslag till ändring av strafflagen för krigsmakten i vad den berör förmögenhetsbrotten (SOU 1940: 25), erhöll kommittén enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 11 oktober 1940 uppdrag att verkställa utredning rörande fortsatt revision av strafflagens speciella del.

Vid fullgörande av detta uppdrag har kommittén utgjorts av presidenten Birger Ekeberg, tillika ordförande, professorerna Folke Wetter och Ragnar Bergendal, revisionssekreteraren och byråchefen för lagärenden Ivar Strahl samt hovrättsrådet Nils Beckman, tillika sekreterare. Därjämte ha följande personer utsetts att på kallelse av ordföranden deltaga i överläggningar med kommittén, nämligen den 4 februari 1942 underståthållaren Erik Hallgren, rådmannen, numera justitierådet Halvar Lech, ledamoten av riksdagens andra kammare riksgäldsfullmäktigen Axel Lindqvist, landsfogden Karl Gustaf Persson, advokaten friherre Georg Stjernstedt och ledamoten av riksdagens andra kammare hemmansägaren Oscar Werner samt den 3 december 1943 ledamoten av riksdagens första kammare f. d. landshövdingen S. N. Linnér.

Kommittén, som efter förmögenhetsbrotten närmast upptagit brotten mot staten och allmänheten till behandling, har under sitt arbete samrått såvitt angår processuella frågor med processlagberedningen och såvitt angår allmänstraffrättsliga frågor med strafflagberedningen. I språkliga frågor har kommittén rådfrågat professorn Erik Wellander. Något samarbete med andra nordiska länder har icke kommit till stånd under denna del av kommitténs utredning.

Plenarsammanträden med de till deltagande i kommitténs överläggningar utsedda ha hållits den 2, 3, 4 och 5 mars, den 17, 18 och 20 april, den 18, 26, 27, 29 och 30 juni samt den 3, 4 och 5 september 1942, den 1, 2 och 3 mars, den 5, 6 och 7 april samt den 9, 10 och 11 december 1943 ävensom den 12, 13, 14 och 15 juni samt den 13, 14 och 15 november 1944. De utsedda ha i allt väsentligt anslutit sig till det av kommittén utarbetade förslaget till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten.

Vid utarbetandet av detta förslag har hänsyn tagits till följande till kommittén överlämnade framställningar:

1) riksdagens justitieombudsmans skrivelse den 23 september 1944 angående tillämpningen av vissa bestämmelser i 8 kap. strafflagen,

2) riksdagens skrivelse den 11 mars 1931 nr 53 i anledning av väckt motion om beredande åt omnibustrafiken av visst straffrättsligt skydd mot uppsåtlig skadegörelse m. m.,

3) framställning den 11 februari 1930 från Konungens befallningshavande i Stockholms län om samma straffrättsliga skydd för omnibustrafiken som för spårvägstrafiken,

4) en den 4 mars 1930 till justitiedepartementet inkommen framställning från Sveriges trafikbilägares riksförbund angående det straffrättsliga skyddet för yrkesmässig automobiltrafik,

5) framställning den 3 november 1931 från Sveriges omnibusägares riksförbund angående straffrättsligt skydd åt omnibuspersonal,

6) framställning den 3 april 1933 från Sveriges droskbilägares riksförbund m. fl. angående ökat straffrättsligt skydd för personal inom den yrkesmässiga personautomobiltrafiken,

7) framställning den 20 maj 1938 från Sveriges trafikbilägares riksorganisation angående straffrättsligt skydd för i yrkesmässig automobiltrafik brukad materiel och anställd personal,

8) framställning den 8 augusti 1939 från Svenska droskbilägareförbundet angående visst skydd för personal i yrkesmässig automobiltrafik,

9) riksdagens skrivelse den 5 juni 1935 nr 289 angående utredning om ökat skydd för ämbets- och tjänstemän,

10) en av riksdagens justitieombudsman med skrivelse den 31 augusti 1934 överlämnad framställning från rådmannen Karl Masreliez angående falsk anmälans straffbarhet,

11) riksdagens skrivelse den 8 maj 1937 nr 279 angående ändring i strafflagens bestämmelser om sabbatsbrott,

12) riksdagens justitieombudsmans skrivelse den 17 september 1936 angående skärpning av straffet för spridande av efterbildning av penningsedel m. m.,

13) riksbankens fullmäktiges skrivelse den 11 april 1942 angående införande av straffpåföljd för uppsåtlig skadegörelse å riksbankssedlar,

14) generalpoststyrelsens skrivelse den 13 november 1942 angående beredande av rättsskydd mot efterbildning av vissa statliga värdetecken samt mot spridning av sådana efterbildningar,

15) framställning den 14 augusti 1943 från redaktören Nils Hewe i Hälsingborg angående rätten att plocka nypon från stadens vildrosbuskar,

16) framställning den 20 november 1937 från landstingsmannen Axel Jonsson angående dömda personers rätt att innehava kommunala förtroendeuppdrag,

17) överståthållarämbetets skrivelse den 12 maj 1944 angående viss ändring i gällande polisreglemente,

18) riksdagens skrivelse den 2 juni 1930 nr 330 angående ändring av bestämmelserna om skadeståndsansvar för kommunala förtroendemän.

Kommittén får härmed vördsamt överlämna förslag till lag om ändring i vissa delar av strafflagen, i huvudsak de delar som avse brott mot staten och allmänheten, jämte följdförfattningsförslag och motiv. Beträffande härmed sammanhängande ändringar i strafflagen för krigsmakten och lagen om straff för ämbetsbrott av präst ämnar kommittén avgiva särskilda betänkanden.

Revisionen av strafflagens speciella del är härigenom, såvitt på kommittén ankommer, i huvudsak fullbordad utom beträffande brotten mot person.

Stockholm den 30 november 1944.

BIRGER EKEBERG.

FOLKE WETTER. RAGNAR BERGENDAL.

IVAR STRAHL. NILS BECKMAN.

Förslag
till
Lag
om ändring i vissa delar av strafflagen.

Härigenom förordnas, *dels* att 2 kap. 21 §, 7 kap., 14 kap. 19, 20, 20 a och 21 §§, 16 kap. 1—6 och 14 §§, 18 kap. 14—16 §§ samt 20 kap. 11 § strafflagen skola upphöra att gälla, *dels* att 1 kap. 3 §, 2 kap. 4 och 15—20 §§, 3 kap., 4 kap. 1, 2, 6, 7 och 14 §§, 5 kap. 13 och 15 §§, 6 kap. 3 och 5 §§, 8—13 kap., 14 kap. 7, 18 och 45 §§, överskriften till 15 kap., överskriften till 16 kap., 19 kap., 20 kap. 3 och 8 §§, 22 kap. 7 § samt 24 och 25 kap. strafflagen[1] skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, *dels ock* att i strafflagen skola införas följande paragrafer, nämligen i 1 kap. 2 a §, i 5 kap. 19 a § samt i 15 kap. 26—31 §§, av nedan angivna lydelse:

1 kap.

2 a §.

Brott anses vara begånget där den brottsliga handlingen företagits eller någon för tillämplighet av visst straffbud avgörande verkan av handlingen har eller, vid försök, skulle hava inträffat.

3 §.

Ej må någon utan Konungens förordnande åtalas för brott för vilket han utom riket undergått bestraffning. Där till straff dömes, äge domstolen förordna om avräkning för den undergångna bestraffningen efter ty skäligt prövas.

[1] Senaste lydelse, se beträffande 2 kap. 4 § 1938: 251, beträffande 2 kap. 15—19 §§ 1936: 244, beträffande 3 kap. 1917: 382 och 1942: 378, beträffande 4 kap. 1, 2, 6 och 7 §§ 1938: 251, beträffande 4 kap. 14 § 1942: 378, beträffande 5 kap. 15 § 1926: 70, beträffande 6 kap. 5 § 1942: 378, beträffande 8 kap. 1940: 356 ävensom 1942: 103 och 378, beträffande 9 kap. 1906: 19 s. 8, 1921: 288, 1931: 327 och 1940: 356, beträffande 10 kap. 1887: 82 s. 1, 1906: 19 s. 8 och 42 s. 1, 1917: 308, 1921: 288, 1931: 327, 1933: 185, 1936: 327, 1938: 251, 1940: 356 och 1942: 378, beträffande 11 kap. 1890: 33 s. 1, 1930: 199, 1931: 327, 1935: 288, 1936: 327 och 1942: 378, beträffande 12 kap. 1890: 33 s. 1, 1906: 19 s. 8, 1931: 327, 1937: 242 och 1942: 378, beträffande 13 kap. 1937: 242, 1938: 251 och 1942: 378, beträffande 14 kap. 18 § 1942: 378, beträffande 14 kap. 45 § 1943: 277, beträffande 19 kap. 1890: 33 s. 1, 1900: 49 s. 5, 1910: 70 s. 1, 1919: 429, 1921: 288, 1931: 327, 1936: 244, 1937: 242 och 1942: 378, beträffande 20 och 22 kap. 1942: 378, beträffande 24 kap. 1875: 46 s. 1, 1931: 327, 1938: 274 och 1942: 378 samt beträffande 25 kap. 1915: 438, 1931: 327, 1933: 185, 1936: 244, 1938: 251, 1941: 838, 1942: 378 och 1944: 167.

2 kap.

4 §.

Fängelse kan — — — gäldande saknas.

Fängelse som omedelbart för brott ådömes må ej sättas under en månad eller över två år.

15 §.

Särskilda straff för dem som innehava ämbete eller annan befattning varmed följer ämbetsansvar äro:

1) Avsättning.

2) Suspension.

Suspension innebär mistning av befattning för viss tid som i domen utsättes, ej under en månad eller över ett år, och medför under denna tid förlust av de rättigheter och förmåner som följa med befattningen. Suspension må ej verkställas medan den dömde undergår frihetsstraff.

16 §.

Innehar den som förskyllt avsättning flera befattningar, dömes förlustig var och en av dem, där ej domstolen beträffande viss befattning finner skäl förklara att han ej avsättes därifrån. I sådant fall må, om skäl därtill äro, dömas till suspension från den befattningen.

Innehar den som förskyllt suspension flera befattningar, pröve domstolen vilka av dessa suspensionen skall avse.

17 §.

Har den som blivit till straff dömd före domen blivit förordnad eller vald till en befattning och har denna ej blivit i domen nämnd, må särskild talan om avsättning eller suspension från befattningen föras.

18 §.

Vad som använts såsom hjälpmedel vid gärning som i denna lag är belagd med straff eller frambragts genom sådan gärning må, om det är påkallat till förebyggande av brott eller eljest av särskilda skäl, förklaras till kronan förverkat, såvitt den som var ägare till föremålet eller var i hans ställe uppsåtligen förövat gärningen eller medverkat därtill. Samma lag vare om hjälpmedel varmed någon tagit befattning som innebär i denna lag straffbelagd förberedelse till brott. Har föremålet överlåtits, må det förklaras förverkat endast där det förvärvats av någon som insåg eller hade skälig anledning antaga att omständigheterna voro sådana som nu sagts. Förverkandeförklaring må ske med förbehåll för särskild rätt till föremålet och må i stället för föremålet avse dess värde.

Ändå att fall varom i första stycket sägs ej är för handen, må dyrk, falskt mynt eller annat föremål, som på grund av sin beskaffenhet och omstän-

digheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning, förklaras förverkat.

I stället för förverkande må domstolen föreskriva åtgärd till förebyggande av missbruk.

19 §.

Muta och för utförande av brott avsett förlag eller vederlag samt annat dylikt, vars mottagande är i denna lag belagt med straff, ävensom annan vinning av där straffbelagd gärning, vilken ej motsvaras av skada för enskild, må, om skäl därtill äro, förklaras förverkade till kronan och förvärvaren således förpliktas att till kronan utgiva egendomen eller dess värde.

20 §.

Fråga som avses i 18 eller 19 § prövas av domstol på talan av åklagare. Är straff förfallet, må sådan talan väckas allenast om landsfogden eller, i Stockholm, förste stadsfiskalen finner det vara ur allmän synpunkt påkallat.

3 kap.

Om försök, förberedelse och medverkan till brott.

1 §.

Har någon påbörjat utförandet av visst brott, utan att detta kommit till fullbordan, skall han, i de fall lagen utsätter, straffas för försök till brottet, såframt fara förelegat att handlingen skulle leda till brottets fullbordan eller sådan fara endast på grund av tillfälliga omständigheter varit utesluten.

Straff för försök skall ej, utom i fall varom särskilt är stadgat, ådömas den som frivilligt, genom att avbryta gärningens utförande eller annorledes, föranlett att brottet ej fullbordats.

Straffet för försök sättes under vad som bort följa å den fullbordade gärningen, dock att till straffarbete på livstid må dömas i de fall som i lagen särskilt utsättas och att lägre straff än straffarbete ej må ådömas, där minsta straff för det fullbordade brottet är straffarbete i två år eller däröver.

2 §.

Den som, med uppsåt att han själv eller annan skall begå gärning vid vilken lagen utsätter straff för försök eller varå kan följa straffarbete i fyra år eller däröver, lämnar eller mottager penningar eller annat såsom förlag eller vederlag för utförande av brottet eller lämnar, mottager, förfärdigar, fortskaffar eller tager dylik befattning med gift, sprängämne, vapen, dyrk, förfalskningsverktyg eller annat sådant hjälpmedel, dömes, där han ej för-

skyllt straff för fullbordat brott eller försök, för förberedelse till brottet. Samma lag vare om den som eljest träder i förbindelse med annan för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att framdeles må förövas spioneri, sabotage, mened eller brott varå kan följa straffarbete i åtta år eller däröver; förelåg stämpling till bestämt brott eller försök att anstifta sådant, skall det anses försvårande.

Till straff för förberedelse skall ej dömas, där faran för brott var ringa. För befattning med hjälpmedel skall ej heller dömas den som frivilligt förstört hjälpmedlet eller eljest förebyggt den brottsliga användningen därav.

Straffet för förberedelse sättes under vad som bort följa å den fullbordade gärningen och må ej sättas högre än till straffarbete i två år, med mindre å det fullbordade brottet kan följa straffarbete i åtta år eller däröver.

3 §.

Hava flera medverkat till gärning som i lag är belagd med straff, skall vad som stadgas om straff äga tillämpning ej blott å den som utfört gärningen utan jämväl å annan som främjat denna med råd eller dåd. Den som ej är att anse såsom gärningsman dömes, om han förmått annan till utförandet, för anstiftan av brottet och eljest för medhjälp därtill.

Envar medverkande bedömes efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last. Straff som är stadgat för gärning av syssloman, gäldenär eller annan i särskild ställning skall ock drabba den som jämte honom medverkat till gärningen.

Vad i denna paragraf sägs skall ej gälla, där annat följer av vad för särskilda fall är stadgat.

4 §.

Har någon medverkat i väsentligt mindre mån än annan, förmåtts att medverka genom tvång, svek eller missbruk av hans ungdom, oförstånd eller beroende ställning eller frivilligt gjort vad i hans förmåga stått för att hindra gärningens fullbordan eller verkningar, må hans straff nedsättas under vad eljest bort följa å gärningen; i ringa fall skall ej till straff dömas. Då fråga är att straffbud, som avser gärning av någon i särskild ställning, skall tillämpas på annan medverkande, vare lag samma.

5 §.

Straff som i lagen utsättes för det fall att någon genom brott bereder sig vinning eller tillägnar sig något skall jämväl tillämpas, då gärningsmannen avsiktligen bereder annan vinning eller tillägnar annan något.

4 kap.

1 §.

Skall någon — — — därtill föranleda.

2 §.

Gemensamt straff må icke understiga något av de för brotten stadgade lägsta straffen eller överskrida de för brotten utsatta högsta straffen sammanlagda med varandra.

Straffarbete på viss tid såsom gemensamt straff må ej med mer än två år överskrida det högsta straffarbetsstraffet. Fängelse såsom gemensamt straff må ej överstiga två år; där det svåraste straffet är fängelse och de högsta straffen sammanlagda uppgå till fängelse över två år, må dömas till straffarbete, dock icke över två år. Böter såsom gemensamt straff må sättas högst till etthundraåttio dagsböter eller femhundra riksdaler; dagsböter ådömas, om sådant straff är stadgat för något av brotten. Suspension såsom gemensamt straff må bestämmas högst till ett år.

6 §.

Vid tillämpning av 2—5 §§ anses viss tids fängelse svara mot straffarbete under hälften så lång tid och bötesstraff svara mot det fängelse som skolat följa vid böternas förvandling. Vid beräkning av högsta och lägsta gemensamma straff i dagsböter, där något av brotten är belagt med böter omedelbart i penningar, skall varje påbörjat bötesbelopp av fem riksdaler anses lika med en dagsbot.

Uppkommer vid — — — dagatal förfaller.

7 §.

Har någon för skilda brott förskyllt avsättning eller suspension och allmänt straff, varde straffen ådömda jämte varandra; dock att jämlikt 25 kap. 1—5 §§ ej må till böter dömas, där den brottslige för annat brott förskyllt avsättning eller suspension och sådant straff prövas vara tillfyllest.

Vad i 3 och 4 §§ är stadgat skall i tillämpliga delar gälla, där någon som dömts till avsättning eller suspension därefter för brott som förövats innan verkställigheten av honom genom domen ålagt straff börjat finnes förskylla avsättning eller suspension.

14 §.

Begår någon, efter det han genom laga kraftvunnet utslag blivit dömd för brott som i 12, 20, 21, 22, 23 eller 24 kap. sägs, sådant i dessa kapitel avsett brott, vid vilket särskilt stadgande finnes för det fall att brottet är grovt eller att brottet är ringa, skall straffet för återfall, som ej tillhör högsta svårhetsgraden av brottet, bestämmas enligt stadgandet för närmast högre svårhetsgrad, där ej med hänsyn till brottens beskaffenhet, den tid som mellan dem förflutit eller eljest särskilda skäl äro mot straffhöjningen. Ej må dom å lägre bötesstraff än sextio dagsböter tillräknas någon till sådan straffhöjning.

Utländsk straffdom må tillmätas samma verkan som svensk.

5 kap.

13 §.

Dör förbrytare, förfalle allt straff. Äro böter, under den bötfälldes livstid, genom laga kraft ägande dom ålagda, och hava även under hans livstid penningar eller andra lösören, för gäldande av de böter, blivit i mät tagna eller i allmänt förvar satta; gånge dock böterna av den egendom ut.

Påföljd, varom i 2 kap. 18 eller 19 § sägs, må ådömas utan hinder av förbrytarens död.

15 §.

För brott som i 25 kap. 1, 3, 4 eller 5 § sägs vare straffet förfallet, om åtgärd för brottets beivrande ej blivit vidtagen inom fem år. Samma lag vare beträffande brott som i 25 kap. 8 § avses och icke är belagt med svårare straff än straffarbete i två år.

19 a §.

Påföljd enligt 2 kap. 18 § första stycket eller 19 § vare förfallen, där ej talan anhängiggjorts inom tio år från det brottet begicks.

6 kap.

3 §.

För lidande, som genom brott emot personliga friheten, eller genom ärekränkande gärning, må anses vara någon tillskyndat, skall ock vedergällning givas.

Den, som till ärekränkande gärning saker är, må efter omständigheterna dömas att erlägga kostnad till tryckning i allmän eller ortens tidning av den dom, varigenom den andre upprättelse vunnit, där denne det äskar.

5 §.

Hava flere medverkat till brott på sätt i 3 kap. 3 eller 4 § sägs, svare de en för alla och alla för en till skadestånd.

8 kap.

Om brott mot rikets säkerhet.

1 §.

Den som, med uppsåt att riket eller del därav skall med våldsamma eller eljest lagstridiga medel eller med utländskt bistånd läggas under främmande makt eller bringas i beroende av sådan makt eller att del av riket skall sålunda lösryckas, företager handling som innebär fara för uppsåtets förverkligande, dömes för högförräderi till straffarbete på livstid. Var faran ringa, skall till straffarbete från och med fyra till och med tio år dömas.

Där någon, med uppsåt att åtgärd av Konungen eller beslut av riksdagen eller högsta domarmakten skall med utländskt bistånd framtvingas eller hindras, företager handling som innebär fara därför, straffes ock för högförräderi som i första stycket sägs.

2 §.

Den som, då riket är i krig, till främmande makt förråder eller genom sabotage eller eljest fördärvar något som har avsevärd betydelse för krigföringen, hindrar eller försvårar dess användande, till men för riket åt främmande makt anskaffar sådant eller ock till förfång för rikets försvar anstiftar trolöshet, modlöshet eller upplopp, lämnar falsk uppgift till rikets eller med riket förbunden stats krigsmakt eller begår annan dylik gärning, dömes för krigsförräderi till straffarbete på livstid. Var faran ringa, skall till straffarbete från och med fyra till och med tio år dömas.

3 §.

Förövas gärning som i 2 § sägs av oaktsamhet, dömes till fängelse eller, om brottet är grovt, till straffarbete i högst fyra år.

4 §.

Där den, som fått att för riket förhandla med främmande makt eller eljest bevaka rikets angelägenheter hos någon som företräder främmande makts intresse, missbrukar behörighet att företräda riket eller eljest sin förtroendeställning och därigenom orsakar avsevärt men, dömes för trolös diplomati till straffarbete på livstid eller från och med två till och med tio år.

5 §.

Svensk medborgare, som utan tillstånd av Konungen eller den han bemyndigat låter bruka sig såsom förhandlare för främmande makt i angelägenhet som rör riket, så ock envar som i föregiven egenskap av behörig förhandlare inlåter sig i underhandling om sådan angelägenhet med främmande makt eller någon som företräder dess intresse, dömes för egenmäktig diplomati till fängelse eller straffarbete i högst två år; var riket i krig, vare straffet straffarbete i högst fyra år.

Insåg den brottslige att rikets självbestämningsrätt eller dess fredliga förhållande till främmande makt sattes i fara, dömes till straffarbete från och med ett till och med sex år eller, om riket var i krig, från och med fyra till och med tio år eller på livstid.

6 §.

Där någon, med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, anskaffar eller ock avsänder, offentliggör, till annan lämnar eller eljest röjer uppgift angående förhållanden vilkas uppenbarande för främmande makt kan medföra men för försvaret eller för folkhushållningen vid krig eller av krig föranledda utomordentliga förhållanden eller eljest men för rikets säkerhet, dömes, evad uppgiften är riktig eller ej, för spioneri till straffarbete i högst

sex år eller, där brottet var ringa, till fängelse. Samma lag vare, där någon med uppsåt som nu sagts framställer eller tager befattning med skrift, teckning eller annat föremål som innefattar sådan uppgift.

7 §.

Är spioneri med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som grovt, skall för grovt spioneri dömas till straffarbete från och med fyra till och med tio år eller på livstid.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen var av särskilt farlig beskaffenhet med hänsyn till pågående krig eller rörde förhållande av synnerlig vikt eller den brottslige röjde vad som på grund av allmän eller enskild tjänst betrotts honom.

8 §.

Den som i annat fall än i 6 § sägs obehörigen anskaffar någon där avsedd uppgift som är av hemlig natur eller tager befattning med skrift, teckning eller annat föremål som innefattar sådan uppgift eller, uppsåtligen eller av oaktsamhet, avsänder, offentliggör, till annan lämnar eller eljest röjer uppgiften, dömes för vårdslöshet med hemlig uppgift högst till straffarbete i två år eller, om riket var i krig, högst till straffarbete i fyra år.

9 §.

Den som, med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, här i riket bedriver militär eller politisk underrättelseverksamhet, som ej riktar sig mot Sverige men vars bedrivande inom riket är oförenligt med dess vänskapliga förhållande till främmande makt, dömes för olovlig underrättelseverksamhet till fängelse eller till straffarbete i högst två år. Är brottet ringa, dömes till böter.

10 §.

Den som utsätter rikets vänskapliga förhållande till främmande makt för fara genom att överträda bestämmelse som tjänar till skydd därför eller genom offentlig smädelse mot främmande makt eller dess regering eller offentligt skymfande av dess flagga eller vapen eller annat höghetstecken eller genom annan gärning, som enligt svensk lag eller författning är straffbar, dömes, om han bort inse faran, för brott mot det vänskapliga förhållandet till främmande makt till fängelse eller till straffarbete i högst fyra år. Är brottet ringa, dömes till böter.

11 §.

Värvar någon utan Konungens tillstånd här i riket folk till främmande krigstjänst eller därmed jämförlig tjänst, dömes för olovlig värvning till fängelse eller böter eller, om riket var i krig, till straffarbete i högst två år. Samma lag vare där någon till men för riket bedriver annan verksamhet för sådan värvning.

12 §.

Den som av främmande makt eller någon som handlar i dess intresse mottager penningar eller annat för utgivande eller spridande av skrifter eller annan dylik åtgärd avsedd att påverka allmänna meningen om rikets politiska angelägenheter, dömes för tagande av utländsk sold till fängelse eller straffarbete i högst två år.

13 §.

Försök till brott som i 1, 2, 4, 6 eller 7 § sägs straffes efter ty i 3 kap. stadgas; dock må till straffarbete på livstid dömas, där sådant straff kunnat följa på det fullbordade brottet.

14 §.

Där någon, som har skälig anledning antaga att brott som i 1, 6, 7, 8 eller 9 § sägs är å färde, medverkar till gärningen, straffes, där han ej för sin medverkan förskyllt strängare straff, med fängelse eller böter, eller, om riket var i krig, högst med straffarbete i två år.

15 §.

Allmän åklagare må ej utan justitiekanslerns lov väcka åtal för brott som avses i 9, 10 eller 11 § eller 14 § i vad den hänför sig till 9 §.

16 §.

Där det med hänsyn till krigsfara, vari riket befinner sig, eller andra, av krig föranledda, utomordentliga förhållanden finnes påkallat, äger Konungen förordna, att vad i detta kapitel stadgas för det fall att riket är i krig jämväl skall äga tillämpning beträffande brott som förövas under annan tid.

9 kap.

Om högmålsbrott.

1 §.

Där någon, med uppsåt att statsskicket skall omstörtas eller att eljest åtgärd av Konungen eller beslut av riksdagen eller högsta domarmakten skall med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel framtvingas eller hindras, företager handling som innebär fara för uppsåtets förverkligande, dömes, där det ej är högförräderi, för uppror till straffarbete på livstid. Var faran ringa, skall till straffarbete från och med fyra till och med tio år dömas.

2 §.

Förövar någon misshandel å Konungens person eller å regent som är satt i Konungens ställe eller brott mot Konungens eller regentens frihet, dömes för majestätsbrott till straffarbete på livstid eller från och med sex till och med tio år.

Sker sådant majestätsbrott mot annan medlem av konungahuset, dömes till straffarbete i högst sex år. Är brottet grovt, dömes till straffarbete från och med fyra till och med tio år eller på livstid.

Berövar man någon av de nämnda livet, dömes för majestätsbrott till straffarbete på livstid.

3 §.

Talar eller skriver någon smädligen eller förgriper sig med missfirmlig gärning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset, dömes för majestätsmissfirmelse till fängelse eller böter. Kan å gärningen eljest enligt lag följa straffarbete, gälle vad i 4 kap. stadgas.

4 §.

Talar eller skriver någon smädligen eller förgriper sig med missfirmlig gärning mot riksstyrelse, som är satt i Konungens ställe, eller Konungens statsråd eller mot riksdagen, dess avdelning eller utskott, dömes för statsmissfirmelse till fängelse eller böter. Kan å gärningen eljest enligt lag följa straffarbete, gälle vad i 4 kap. stadgas.

5 §.

Skymfar någon offentligen Sveriges flagga eller vapen eller annat rikets höghetstecken, dömes för skymfande av rikssymbol till böter eller fängelse.

6 §.

Den som, med uppsåt att föröva brott mot allmän säkerhet eller medborgerlig frihet, samlar eller anför väpnat manskap eller håller det samlat eller förser manskap med vapen, ammunition eller annan dylik utrustning eller övar det i vapens bruk, dömes för väpnat hot mot laglig ordning till straffarbete från och med sex till och med tio år. Samlar någon eljest med sådant uppsåt förråd av vapen, ammunition eller annan dylik utrustning, vare straffet straffarbete från och med ett till och med sex år eller, om riket var i krig, till och med tio år.

7 §.

Där någon bildar eller deltager i sammanslutning, som är jämförlig med militär trupp eller polisstyrka men icke med vederbörligt tillstånd förstärker försvaret eller ordningsmakten, eller för sådan sammanslutning tager befattning med vapen, ammunition, utrustning eller dylikt, upplåter lokal eller mark för sammanslutningens verksamhet eller med penningar eller på annat sätt understödjer sammanslutningen, straffes för olovlig kårverksamhet högst med straffarbete i två år.

8 §.

Där någon genom stympning eller annorledes gör sig oduglig, för längre eller kortare tid, till den tjänstgöring vid krigsmakten eller eljest för rikets försvar som skolat av honom fullgöras, straffes för krigstjänstsvek högst med straffarbete i två år; var riket i krig, må straffet höjas till straffarbete i högst fyra år. Undandrager sig någon sådan tjänstgöringsskyldighet genom att föregiva sjukdom eller medelst annat vilseledande, vare lag samma.

9 §.

Försök till brott som i 1, 2, 6 eller 8 § sägs straffes efter ty i 3 kap. stadgas; dock må till straffarbete på livstid dömas, där sådant straff kunnat följa på det fullbordade brottet.

10 §.

Allmän åklagare må icke utan Konungens lov åtala brott som i 2 § sägs varav ej någon ljutit döden, ej heller försök därtill eller brott som i 3 § avses.

11 §.

Där det med hänsyn till krigsfara, vari riket befinner sig, eller andra, av krig föranledda, utomordentliga förhållanden finnes påkallat, äger Konungen förordna, att vad i detta kapitel stadgas för det fall att riket är i krig jämväl skall äga tillämpning beträffande brott som förövas under annan tid.

10 kap.

Om brott mot allmän verksamhet.

1 §.

Förgriper sig någon med våld eller med hot som innebär trängande fara å ämbetsman i tjänsteutövning eller för att tvinga honom till tjänsteåtgärd, hindra honom därifrån eller hämnas därför, dömes för våld å ämbetsman till straffarbete i högst fyra år eller fängelse; är brottet ringa, vare straffet böter. Kan å gärningen eljest enligt lag följa straffarbete, gälle vad i 4 kap. stadgas.

Såsom för våld å ämbetsman straffes den som, på sätt i första stycket sägs, förgriper sig mot någon som, utan att vara ämbetsman, är underkastad ämbetsansvar eller enligt Konungens förordnande skall åtnjuta samma skydd som ämbetsman. Samma lag vare där någon sålunda förgriper sig mot den som innehaft ämbete eller annan här avsedd syssla för att hämnas för vad han däri gjort eller låtit.

2 §.

Den som gör våldsamt motstånd vid offentlig förrättning eller eljest handgripligen eller på annat dylikt sätt söker hindra eller tvinga någon som i 1 § avses i utövning av hans syssla utan att likväl våldföra honom såsom där sägs, dömes för våldsamt motstånd till fängelse eller böter.

3 §.

Talar eller skriver någon smädligen eller förgriper sig med missfirmlig gärning mot myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter eller mot någon som i 1 § avses i eller för hans syssla, dömes för tjänstemissfirmelse till böter eller fängelse. Kan å gärningen eljest enligt lag följa straffarbete, gälle vad i 4 kap. stadgas.

4 §.

Den som i annat fall än förut i detta kapitel är sagt för att tvinga eller hindra någon som i 1 § avses i utövning av hans syssla eller hämnas därför otillbörligen företager gärning som för honom medför lidande, skada eller annan olägenhet eller hotar därmed, dömes för förgripelse mot ämbetsman till fängelse eller böter. Är brottet grovt, vare straffet straffarbete i högst fyra år eller fängelse.

5 §.

Där någon åt den som är eller varit underkastad ämbetsansvar lämnar, utlovar eller erbjuder muta eller annan otillbörlig förmån för dennes utövning av sin befattning, straffes för bestickning högst med straffarbete i två år.

6 §.

Den som vid val till allmän befattning eller vid annan utövning av rösträtt i allmänt ärende söker hindra omröstningen eller förvanska dess utgång eller eljest otillbörligen inverka på omröstningen, dömes för otillbörligt verkande vid röstning till fängelse eller böter. Är brottet med hänsyn till att det innefattar missbruk av tjänsteställning eller eljest att anse som grovt, vare straffet fängelse eller straffarbete i högst två år.

Den som mottager, låter åt sig utlova eller begär otillbörlig förmån för att rösta på visst sätt eller icke rösta i allmänt ärende, dömes till böter eller fängelse.

7 §.

Söker någon obehörigen förskaffa sig kännedom om vad som angående utövning av rösträtt i allmänt ärende skall hållas hemligt, dömes för brott mot rösthemlighet till böter.

8 §.

Den som med våld eller annan otillbörlig åtgärd som medför lidande, skada eller eljest olägenhet eller med hot om sådan åtgärd angriper någon för det han vid domstol eller annan myndighet gjort anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller eljest vid förhör avgivit utsaga eller ock för att hindra honom därutinnan, straffes för övergrepp i rättssak högst med straffarbete i två år.

9 §.

Där någon förvanskar eller undanröjer bevis av betydelse för brottsutredning eller inför myndighet åberopar falskt sådant bevis, straffes för bevisförvanskning högst med straffarbete i två år. Är bevisförvanskningen med hänsyn till att den förövas med uppsåt att oskyldig må bliva sakfälld eller eljest att anse som grov, dömes till straffarbete i högst sex år.

Den som föregriper brottsutredning och därvid av oaktsamhet förvanskar eller undanröjer bevis, straffes med böter.

10 §.

Där någon döljer den som förövat straffbelagd gärning, främjar hans flykt eller på annat dylikt sätt motverkar hans befordran till dom eller verkställighet av straff, skyddsåtgärd eller motsvarande åtgärd, dömes för döljande av brottsling till fängelse eller böter. Kunde å brottet följa straffarbete i åtta år eller däröver, må straffet för döljandet höjas till straffarbete i högst fyra år.

Insåg han icke men hade skälig anledning antaga att den andre var brottslig, vare straffet böter.

Make, trolovad, syskon, skyldeman i rätt upp- eller nedstigande led, den som i första svågerlag är lika nära förenad med den brottslige, adoptivföräldrar eller adoptivbarn, fosterföräldrar eller fosterbarn må ej fällas till straff efter denna paragraf.

11 §.

Tager man lös fånge eller annan, som är anhållen, häktad eller eljest lagligen berövad friheten, döljer honom eller främjar annorledes hans rymning, dömes för hjälp till rymning till fängelse eller straffarbete i högst fyra år. Är gärningen att anse som ringa med hänsyn till att rymlingen ej var skyldig till brott, hans brottslighet ej av allvarlig beskaffenhet, hjälpåtgärden av mindre farlig art eller eljest, vare straffet böter eller fängelse.

Försök straffes efter ty i 3 kap. stadgas.

12 §.

Den som bryter mot förbud att skingra eller föryttra löst eller fast gods eller att utgiva annans gods, olovligen skadar eller borttager myndighets anslag, rubbar i kvarstad satt, utmätt eller beslagtaget gods eller öppnar vad myndighet tillslutit, vägrar inträde som förrättningsman äger fordra eller på annat dylikt sätt motverkar myndighets åtgärd, dömes för ingrepp i myndighets verksamhet till böter eller fängelse.

13 §.

Där någon obehörigen utövar vad som hör till befattning vars innehavare är underkastad ämbetsansvar, dömes för obehörig tjänsteutövning till fängelse eller böter. Är brottet med hänsyn till att gärningsmannen ville skaffa sig obehörig vinning eller eljest att anse såsom grovt, vare straffet straffarbete i högst fyra år eller fängelse.

14 §.

Den som, utan att fall är för handen som i 13 § sägs, obehörigen giver sig ut för att innehava där avsedd befattning, dömes för föregivande av allmän ställning till böter eller fängelse. Samma lag vare, där någon obehörigen bär uniform eller tjänstetecken för att giva sig sken av att tillhöra krigsmakten eller annan kår i det allmännas tjänst eller kår vars verksamhet

avser allmän samfärdsel eller allmänhetens förseende med vatten, ljus, värme eller kraft.

Den som obehörigen giver sig ut för advokat, dömes ock såsom i första stycket sägs.

11 kap.

Om brott mot allmän ordning.

1 §.

Stör folksamling allmän ordning genom att ådagalägga uppsåt att sätta sig upp emot myndighet, öva våld å person eller egendom eller begå annat dylikt brott, skall deltagare som anslutit sig till folksamlingens förehavande dömas för upplopp till straffarbete i högst fyra år eller fängelse; dock må straffet för den som under uppploppets fortgång avlägsnar sig nedsättas till böter.

Var som med råd eller dåd leder upplopp eller förmår annan att deltaga däri, dömes för upplopp till straffarbete i högst sex år eller, där brottet är grovt, från och med två till och med tio år. Samma lag vare för deltagare i upplopp som med uppsåt att främja detta övar våld å person eller egendom eller begår annat dylikt brott; och skall, om å detta enligt lag kan följa straffarbete, 4 kap. äga tillämpning.

2 §.

Underlåter deltagare i folksamling som stör allmän ordning att efterkomma för ordningens upprätthållande meddelad befallning eller inträngер han på område som för sådant ändamål fridlysts eller avspärrats, dömes, där ej gärningen är att anse som upplopp, för ohörsamhet mot ordningsmakten till böter eller fängelse.

3 §.

Där någon genom våldshandling eller oljud eller på annat dylikt sätt stör eller söker hindra allmän gudstjänst eller annan samfälld andaktsövning, begravning eller dylik akt, domstols förhandling eller annan statlig eller kommunal förrättning eller ock sammankomst för överläggning, undervisning eller åhörande av föredrag, dömes för störande av förrättningsfrid till böter eller fängelse.

4 §.

Var som, muntligen inför menighet eller folksamling, i skrift som sprides eller utlämnas för spridning eller i annat meddelande till allmänheten, genom uppmaning, prisande av brottslig gärning eller annorledes söker förleda till brott eller till svikande av medborgerlig skyldighet eller till ohörsamhet mot myndighet, dömes för uppvigling till böter eller fängelse. Sökte han förleda till brott varå enligt lag kan följa straffarbete, må till straffarbete i högst fyra år dömas. Är den skyldige i följd av uppmaningen förfallen till straff för förberedelse eller medverkan till brott, gälle vad i 4 kap. stadgas.

5 §.

Den som när högförräderi, spioneri, uppror, mord, sabotage, rån eller annan gärning, varå enligt lag kan följa straffarbete i åtta år eller däröver, är å färde, underlåter att i tid anmäla eller eljest avslöja gärningen, där det kan ske utan fara för honom själv eller någon av hans närmaste, dömes för underlåtenhet att avslöja brott högst till straffarbete i fyra år. Inser han ej men har skälig anledning antaga att sådan gärning är å färde och avslöjar ej de omständigheter som äro honom kunniga, dömes till böter eller fängelse.

Underlåta föräldrar eller andra uppfostrare att från brottslig gärning hindra den som står under deras vård och lydnad, när det kan ske utan fara för dem själva eller deras närmaste och utan anmälan till myndighet, dömes till böter eller fängelse.

Ej må åtal ske för underlåtenhet att avslöja eller hindra brottslig gärning, med mindre gärningen så fortskridit att straff enligt lag kan följa därå.

6 §.

Den som bland allmänheten sprider falskt rykte eller annat osant påstående ägnat att framkalla fara för rikets säkerhet, allmän ordning eller medborgerlig trygghet eller ock att undergräva aktningen för myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter, straffes för samhällsfarlig ryktesspridning högst med straffarbete i två år.

Insåg han ej att ryktet eller uttalandet var oriktigt, dömes ändock, där han underlåtit skäliga mått och steg för att förvissa sig om dess sanning, till fängelse eller böter.

7 §.

Hotar, förtalar eller smädar någon offentligen en grupp av befolkningen med viss härstamning eller trosbekännelse, dömes för hets mot folkgrupp till böter eller fängelse.

8 §.

Den som offentligen hånar eller skymfar den heliga skrift eller annat som av erkänt trossamfund hålles heligt, dömes för brott mot trosfrid till böter eller fängelse.

9 §.

Där någon obehörigen flyttar, skadar eller skymfligen behandlar lik eller avlidens aska, öppnar grav eller eljest gör skada eller ofog på grav eller annat de dödas vilorum eller på gravvård, dömes för brott mot griftefrid till fängelse eller böter.

10 §.

Den som uppträder berusad på plats där hans tillstånd lätteligen kan iakttagas av utomstående, dömes för fylleri till böter, högst femhundra riksdaler.

11 §.

Var som i annat fall än förut i detta kapitel är sagt, på plats där hans uppträdande lätteligen kan iakttagas av utomstående, för oljud eller eljest beter sig på sätt som är ägnat att väcka förargelse, dömes för förargelseväckande beteende till böter, högst trehundra riksdaler.

12 §.

Den som, genom misshandel, överansträngning, vanvård eller annorledes, utsätter djur för otillbörligt lidande, dömes för djurplågeri till böter eller fängelse.

13 §.

Anordnar någon för allmänheten äventyrliga spel om penningar eller penningvärde, straffes för hållande av spelhus med fängelse eller böter. Tillåter den, som upplåter lokal åt allmänheten, att sådant spel där bedrives, dömes till böter. Var som i dessa fall deltager i äventyrligt spel, straffes ock med böter.

12 kap.

Om förfalskningsbrott.

1 §.

Var som, genom att skriva annans namn, falskeligen förskaffa sig annans underskrift eller annorledes, framställer falsk urkund eller ock falskeligen ändrar eller utfyller äkta urkund, dömes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, för urkundsförfalskning till straffarbete i högst två år eller fängelse.

Såsom urkund skall anses protokoll, kontrakt, skuldebrev, intyg och annan handling, evad den upprättats till bevis eller innehållet eljest är av betydelse såsom bevis, så ock biljett, legitimations- och ransoneringskort, kassakvitto, mottagningsbevis och dylikt bevismärke.

2 §.

Där urkundsförfalskning med hänsyn till omständigheterna vid brottet är att anse som ringa, skall för ringa urkundsförfalskning dömas till fängelse eller böter.

Vid bedömande huruvida urkundsförfalskning är ringa skall särskilt beaktas, om urkunden är av mindre vikt eller gärningen skett för att förhjälpa någon till hans rätt.

3 §.

Är urkundsförfalskning med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som grov, skall för grov urkundsförfalskning dömas till straffarbete från och med ett till och med sex år.

Vid bedömande huruvida urkundsförfalskning är grov, skall särskilt be-

aktas, om den avser domstols, ämbetsverks eller annan statlig eller kommunal myndighets arkivhandling av vikt eller ock urkund som är särskilt betydelsefull i den allmänna omsättningen, såsom obligation, aktiebrev eller inteckningshandling, eller om gärningen eljest är av särskilt farlig art.

4 §.

Den som begagnar eller för begagnande utlämnar falsk urkund, straffes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, för brukande av falsk urkund såsom hade han förfalskat urkunden.

5 §.

Den som förstör, gör obrukbar eller undanskaffar urkund varöver han ej äger förfoga, straffes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, för undertryckande av urkund högst med straffarbete i två år. Är brottet grovt, dömes till straffarbete i högst fyra år.

6 §.

Var som eftergör inom eller utom riket gällande penningsedel eller mynt, minskar mynt eller annorledes förfalskar sedel eller mynt, dömes för penningförfalskning till straffarbete från och med ett till och med åtta år. Hade han ej uppsåt att det förfalskade skulle utprånglas eller är brottet eljest att anse som ringa, vare straffet straffarbete i högst två år eller fängelse.

Vad i första stycket sägs skall ock gälla, där någon utprånglar falsk sedel eller falskt mynt. Har utpränglaren mottagit det förfalskade i tro att det var äkta, vare straffet fängelse eller böter.

7 §.

Eftergör någon inländskt eller utländskt frimärke, stämpelmärke eller annat offentligt eller för allmänheten avsett värdemärke eller ock offentlig inländsk eller utländsk kontrollmärkning på mått, vikt, vara, handling eller annat, eller anbringar någon falskt sådant märke eller falskeligen äkta märke eller förfalskar någon eljest märket eller det märkta, dömes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, för märkesförfalskning till straffarbete i högst två år eller fängelse. Är märkesförfalskning att anse som ringa, vare straffet fängelse eller böter. Är brottet grovt, vare straffet straffarbete från och med ett till och med sex år.

Vad i första stycket sägs skall ock gälla den som begagnar eller för begagnande utlämnar något som blivit förfalskat på sätt där sägs.

8 §.

Den som i annat fall än i 6 eller 7 § sägs bland allmänheten sprider föremål som lätt kunna förväxlas med gällande penningsedel, mynt eller offentligt värdemärke, dömes för spridande av efterbildning av sådant föremål till böter.

9 §.

Där någon utan lov anbringar namnteckning eller annan signatur på konstnärligt eller dylikt verk och därigenom ger sken av att annan bestyrkt sig vara upphovsman till verket, straffes för signaturförfalskning högst med straffarbete i två år.

10 §.

Där någon falskeligen anbringar märke eller annat föremål, som kan tagas för gällande gränsmärke eller varaktigt märke för plan- eller höjdmätning, vattenmärke, fixpunkt eller observationsrör, eller ock flyttar, borttager eller förstör något sådant, dömes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, för förfalskning av fast märke till straffarbete i högst fyra år. Är brottet att anse som ringa, vare straffet fängelse eller böter.

11 §.

Försök till brott som i 1 eller 3 § sägs, där det avser urkund varöver gärningsmannen ej äger förfoga, så ock försök till brott som i 4, 5, 7 eller 10 § avses, där brottet ej skulle vara att anse som ringa, samt försök till brott, som i 6 § sägs, straffes efter ty i 3 kap. stadgas.

12 §.

Där någon, som ådragit sig ansvar enligt detta kapitel för det han framkallat fara i bevishänseende, innan avsevärd olägenhet uppkommit frivilligt avvärjt denna, må straffet nedsättas under vad eljest bort följa å gärningen. Var faran ringa och är brottet icke belagt med strängare straff än fängelse, vare från straff fri.

13 kap.

Om mened och falskt åtal; så ock om annan osann utsaga.

1 §.

Var som under laga ed eller försäkran som avgives i eds ställe lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, dömes för mened till straffarbete från och med sex månader till och med fyra år. Där mened med hänsyn till omständigheterna vid brottet är att anse som grov, såsom då menedaren har uppsåt att oskyldig må fällas till urbota straff eller att eljest synnerlig skada tillfogas annan, vare straffet straffarbete från och med två till och med åtta år.

2 §.

Begår någon av grov oaktsamhet gärning som i 1 § sägs, dömes för ovarsam edsaga till fängelse eller böter.

3 §.

Part i rättegång som vid förhör under sanningsförsäkran lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, dömes för osann partsutsaga till straffarbete i högst två år eller fängelse. Sker det av grov oaktsamhet, dömes till fängelse eller böter.

4 §.

Har någon i fall som avses förut i detta kapitel avgivit osann utsaga eller förtigit sanningen om sådant varom han ägt vägra att yttra sig eller om något som varit av liten eller ingen betydelse för saken, dömes till fängelse eller böter. I ringa fall skall ej till straff dömas.

5 §.

Åtalar någon den som är oskyldig, dömes för falskt åtal till straffarbete i högst två år eller fängelse. Där gärningen med hänsyn till omständigheterna är att anse som grov, såsom då åtalet avser svårt brott eller innefattar missbruk av tjänsteställning, vare straffet straffarbete i högst sex år. I ringa fall vare straffet fängelse eller böter.

6 §.

Väcker någon åtal ehuru han icke har sannolika skäl därtill, dömes för obefogat åtal till fängelse eller böter.

7 §.

Där någon inför allmän åklagare, polismyndighet eller annan myndighet, som har att sörja för att lagöverträdare befordras till ansvar, sanningslöst tillvitar annan brottslig gärning, föregiver besvärande omständighet eller förnekar friande eller mildrande omständighet, straffes för falsk tillvitelse högst med straffarbete i två år.

Skedde tillvitelsen i anmälan till myndigheten eller efter det att gärningsmannen hos myndigheten påkallat utredning, dömes, ändå att han ej insåg att han for med osanning, för obefogad tillvitelse till fängelse eller böter, där han underlåtit skäliga mått och steg för att förvissa sig om sanningen.

8 §.

Den som i fall varom förut i detta kapitel förmäles genom osann utsaga framkallat fara för att annan skall bliva oskyldigt åtalad eller dömd eller eljest lida avsevärt förfång och underlåter att till farans avvärjande göra vad skäligen kan begäras, dömes, såvida han ej är förfallen till straff enligt vad ovan är stadgat, till böter eller fängelse.

9 §.

Lämnar någon i skriftlig utsaga, som jämlikt lag eller författning avgives under edlig förpliktelse eller på heder och samvete, osann uppgift eller för-

tiger sanningen, dömes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, för osann försäkran till fängelse eller böter eller, om brottet är grovt, till straffarbete i högst två år.

Förövas gärning varom i första stycket förmäles av grov oaktsamhet, dömes till böter eller fängelse.

10 §.

Lämnar någon i intyg eller annan urkund som upprättas till bevis osann uppgift om annat än egna angelägenheter eller om vem han är, dömes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, för osant intygande till böter eller fängelse. Upprättar någon skriftlig rättshandling för skens skull, vare lag samma. Är brottet med hänsyn till att det innefattar missbruk av tjänsteställning eller eljest att anse som grovt, vare straffet fängelse eller straffarbete i högst två år.

11 §.

Den som åberopar eller utlämnar osann urkund varom i 10 § förmäles eller ock sanningslöst utgiver handling, som tillkommit medelst genomslag eller fotografering eller på annat dylikt sätt, för riktig kopia av viss urkund, dömes där åtgärden innebär fara i bevishänseende för missbruk av urkund till fängelse eller böter. Samma lag vare, där någon missbrukar pass, betyg eller dylik för viss person utställd urkund genom att giva sig eller annan ut för denne eller utlämnar urkunden att sålunda missbrukas.

12 §.

Förnekar någon sin underskrift på urkund som upprättats till bevis, dömes, där åtgärden innebär fara i bevishänseende, för nekande av hand till böter eller fängelse.

13 §.

Där någon, som ådragit sig ansvar enligt detta kapitel, innan avsevärd olägenhet uppkommit frivilligt rättat felet eller eljest avvärjt fara för vidare olägenhet, må straffet nedsättas under vad eljest bort följa å gärningen. Var faran ringa och kan å brottet enligt lag ej följa högre straff än fängelse, vare från straff fri.

14 kap.

7 §.

Hava flere deltagit i misshandel, varav någon ljutit döden; då skall en var, som tillfogat den döde livsfarlig skada, och, där ej viss skada var i sig själv livsfarlig, en var, som tillfogat den döde någon av de skador, vilka i förening orsakat döden, dömas till det straff, vartill han, om den av honom åstadkomna skadan ensam varit dödande, gjort sig förfallen. Den, som å den döde gjort ringare misshandel, skall, där ej gärningen eljest är med högre straff belagd, anses hava medverkat till dråpet på sätt i 3 kap. 4 § sägs.

18 §.

Har någon — — — år dömas.
Försök till — — — kap. stadgas.

45 §.

Misshandel som i 12 eller 13 § sägs, ändå att den skett emot maka, styv- eller svärföräldrar, adoptivföräldrar, förmyndare, husbonde, eller annan förman, så ock brott efter 15 eller 37 §, må ej åtalas av allmän åklagare, där ej målsägande brottet till sådant åtal angiver, eller det blivit förövat å plats som är tillgänglig för envar. Utan hinder av vad nu är sagt må brottet åtalas av allmän åklagare, där det medfört döden eller ock landsfogden eller, i Stockholm, förste stadsfiskalen finner åtal vara ur allmän synpunkt påkallat.

Vållande, varom — — — än målsägande.
Därest brott — — — till åtal.

15 kap.

Om brott mot annans frihet eller frid.

26 §.

Bryter man annans hemfrid, i ty att man med våld, eller eljest emot hans vilja, intränger i hans hemvist, vare sig gård, hus eller fartyg, eller vägrar att därifrån, efter tillsägelse, sig begiva, eller ock dit sig insmyger eller där gömmer sig undan, utan att kunna skälig anledning därtill visa; straffes med böter eller fängelse i högst sex månader. Begår någon sådant hemfridsbrott i uppsåt att annan våldföra; må, ändå att uppsåtet ej varder fullbordat, till straffarbete i högst två år dömas.

27 §.

Brytes hemfrid genom husrannsakan av obehörig person eller i olaga ordning; vare straffet böter eller fängelse i högst sex månader.

28 §.

Bryter man hemfrid, i ty att man, av ondska, slår in fönster i annans hus, eller kastar i annans gård, hus eller fartyg in sten eller annat; straffes med böter eller fängelse i högst sex månader. Sker det av överdåd eller okynne; vare straffet böter.

Den, som kastar sten eller annat å annans hus, bultar eller gör annat våld därå, eller kommer oljud eller oväsende åstad i annans gård eller trädgård, varde, där hemfrid därigenom störes, straffad med böter.

29 §.

Brott, som i 26, 27 eller 28 § sagt är, må ej åtalas av allmän åklagare, där det ej av målsägande till sådant åtal angives.

30 §.

Den som, sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra, olovligen bryter eller öppnar annans förseglade brev eller handling eller annat, som honom enskilt angår och med försegling eller på annat sätt tillslutet är; dömes till fängelse i högst sex månader eller straffarbete i högst två år. Sker det eljest med vilja utan ont uppsåt; vare straffet böter.

Tager någon olovligen från posten ut annans brev och det uppsåtligen förstör eller undanhåller; straffes ock såsom i första stycket sägs.

Brott, som i denna paragraf avses, må ej åtalas av annan än den, som brevet avsänt eller till vilken det skrivet är, eller av den, som äger, i vård haver eller emottaga skulle det, som eljest brutet eller öppnat blivit.

31 §.

Har man, utan sådant hemfridsbrott, som i 26, 27 eller 28 § sägs, gjort våld å annan, i hus eller gård, där han sitt hemvist hade, eller dit han i fara tillflykt tog, eller å fartyg, evad han till besättningen hörde eller eljest hade lov eller lega för sig, eller ute å mark, då han sitt arbete förrättade; varde den omständighet, vid straffets bestämmande för våldet, såsom försvårande ansedd.

16 kap.

Om ärekränkning.

19 kap.

Om allmänfarliga brott.

1 §.

Anlägger någon brand, som innebär fara för annan till liv eller lem eller för omfattande förstörelse av annans egendom, dömes för mordbrand till straffarbete från och med två till och med åtta år.

2 §.

Är mordbrand med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse såsom grov, skall för grov mordbrand dömas till straffarbete på livstid eller från och med sex till och med tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om branden anlagts i tättbebyggt samhälle, där den lätteligen kunde sprida sig, eller eljest inneburit fara för flera människor eller för egendom av särskild betydenhet.

3 §.

Den som åstadkommer explosion, översvämning, ras, skeppsbrott, flyg- eller tågolycka eller annan sådan ofärd och därigenom framkallar fara för

annan till liv eller lem eller för omfattande förstörelse av annans egendom, dömes för härverk till straffarbete från och med två till och med åtta år.

Är brottet grovt, dömes för grovt härverk till straffarbete på livstid eller från och med sex till och med tio år.

4 §.

Där någon genom skadegörelse eller annan åtgärd, som ej innefattar allenast undanhållande av arbetskraft eller uppmaning därtill, allvarligt hindrar eller stör för den allmänna samfärdseln betydelsefull trafik till lands eller vatten eller i luften eller annan sådan verksamhet, såsom vid telegraf eller radio, eller användandet av anläggning för allmänhetens förseende med vatten, ljus, värme eller kraft eller av egendom med avsevärd betydelse för rikets försvar, folkhushållning, rättsskipning eller förvaltning eller för upprätthållandet av allmän ordning eller säkerhet i riket, dömes för sabotage till straffarbete i högst fyra år eller fängelse.

Är brottet grovt, dömes för grovt sabotage till straffarbete från och med två till och med tio år eller på livstid. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om därigenom framkallats fara för rikets säkerhet, för flera människoliv eller för egendom av särskild betydenhet.

5 §.

Förgiftar eller infekterar någon livsmedel, vatten eller annat eller sprider eljest gift eller dylikt eller överför eller sprider sjukdomssmitta och framkallar därigenom allmän fara för människors liv eller hälsa, dömes för allmänfarlig förgiftning till straffarbete i högst sex år.

Är brottet grovt, dömes för grov allmänfarlig förgiftning till straffarbete från och med fyra till och med tio år eller på livstid. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det skett med uppsåt att skada annan till liv eller hälsa eller om många människor utsatts för fara.

6 §.

Övar någon, som lider av könssjukdom i smittosamt skede och har vetskap eller misstanke därom, könsumgänge med annan, som ej lider av sjukdomen, eller utsätter han genom otukt, som ej är att hänföra till könsumgänge, denne för fara att bliva smittad, dömes för framkallande av fara för könssjukdom högst till straffarbete i två år. Samma lag vare, där någon på annat sätt än nu är sagt, uppsåtligen eller av grov oaktsamhet utsätter annan för fara att bliva smittad av könssjukdom.

7 §.

Framkallar någon allmän fara för djur eller växter, som ej tillhöra honom själv, medelst gift eller genom att överföra eller sprida sjukdomssmitta eller sprida skadedjur eller ogräs eller på annat dylikt sätt, straffes för förgöring högst med straffarbete i två år.

Är brottet grovt, dömes för grov förgöring till straffarbete i högst sex år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det skett med uppsåt att skada eller egendom av betydande värde utsatts för fara.

8 §.

Där någon genom att umgås ovarsamt med eld eller sprängämne eller eljest uppsåtligen eller av oaktsamhet framkallar fara att annan skall, på sätt i 1 eller 3 § sägs, bliva skadad till liv eller lem eller drabbas av omfattande förstörelse av egendom, dömes för allmänfarlig vårdslöshet till böter eller fängelse. Samma lag vare, där någon av oaktsamhet gör gärning som i 4 § sägs, så ock där någon överträder föreskrift till förebyggande eller hämmande av smittosam sjukdom bland människor, djur eller växter och därigenom av oaktsamhet framkallar fara som i 5, 6 eller 7 § sägs.

9 §.

Där någon, som genom handhavande av eld, spridande av gift eller överförande eller spridande av sjukdomssmitta framkallat fara för annan till liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av egendom som ej tillhör honom själv, underlåter att till farans avvärjande göra vad skäligen kan begäras, dömes, där skada timar, såvida han ej är förfallen till straff enligt vad förut i detta kapitel är sagt, till fängelse eller böter.

10 §.

Försök till brott, som i 1, 2, 3, 4, 5 eller 7 § sägs, straffes efter ty i 3 kap. stadgas.

11 §.

Där någon, som ådragit sig ansvar enligt detta kapitel för det han framkallat fara, innan avsevärd olägenhet uppkommit frivilligt avvärjt denna, må straffet nedsättas under vad eljest bort följa å gärningen, dock att till lägre straff än straffarbete ej må dömas, om lägsta straff för brottet eljest är straffarbete i två år eller däröver. Var faran ringa och är icke brottet belagt med strängare straff än fängelse, vare från straff fri.

20 kap.

3 §.

Stjäl någon — — — det tillgripna.

I fråga om straff för återfall i brott skall bodräkt anses såsom ringa stöld.

8 §.

Där någon utan rätt eller med missbruk av sin rätt från fastighet avskiljer och tager något som hör till denna, skall vad i detta kapitel är stadgat angå-

ende tillgrepp äga tillämpning, såvida ej brottet är att anse allenast såsom åverkan enligt 24 kap. 2 §. Avhyser någon annan från fastighet eller rubbar eljest annans besittning av fastighet, såsom genom att anbringa eller bryta stängsel, genom att bygga, gräva, plöja, låta kreatur beta eller genom att upptaga väg, vare lag som i 6 eller 7 § sägs.

22 kap.

7 §.

Brukar någon olovligen annans sak som han har i besittning och vållar därigenom skada eller olägenhet, dömes för olovligt brukande till böter. Samma lag vare, där innehavare av fastighet, till skada eller olägenhet för ägare eller brukare som icke innehar fastigheten, bygger, gräver, plöjer, låter kreatur beta, upptager väg eller på annat dylikt sätt olovligen brukar fastigheten.

24 kap.

Om skadegörelse; så ock om olovligt tagande av väg och olovligt fiske.

1 §.

Var som förstör eller skadar sak till men för annans rätt till saken, dömes för skadegörelse till fängelse eller böter.

2 §.

Är skadegörelse med hänsyn till skadans obetydlighet och övriga omständigheter vid brottet att anse som ringa, skall för åverkan dömas till böter.

Den som å skog eller mark olovligen tager växande träd eller, av växande träd, ris, gren, näver, bark, löv, bast, ollon, nötter eller kåda eller ock vindfälle eller dylikt, som ej är upphugget eller berett till bruk, dömes för åverkan, om brottet med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter vid brottet är att anse som ringa.

3 §.

Är skadegörelse med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som grov, skall för grov skadegörelse dömas till fängelse eller straffarbete i högst fyra år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas om av gärningen kommit synnerlig fara för någons liv eller hälsa eller om den övats på sak som har stor kulturell eller ekonomisk betydelse eller om skadan eljest är synnerligen kännbar.

4 §.

Tager någon olovligen väg över annans tomt eller plantering eller över andra ägor vilka kunna skadas därav, dömes för olovligt tagande av väg till böter.

5 §.

Den som olovligen fiskar i annans fiskevatten eller sätter ut fast fiskeredskap i vatten, där fiskerätt tillkommer varje svensk undersåte, eller genom grävning eller annorledes drager till sig annans fiske eller genom stängsel eller fiskeredskap avhåller fisk från annans fiskevatten, dömes för olovligt fiske till böter eller, där brottet är grovt, till fängelse i högst sex månader. Missbrukar delägare sin rätt i samfällt fiske, vare straffet böter.

6 §.

Försök till brott som i 3 § sägs straffes efter ty i 3 kap. stadgas.

7 §.

Åverkan eller olovligt tagande av väg må ej, där brottet endast förnärmar enskilds rätt, åtalas av allmän åklagare med mindre landsfogden eller, i Stockholm, förste stadsfiskalen finner åtal vara ur allmän synpunkt påkallat.

Olovligt fiske må ej, där det endast förnärmar enskilds rätt, åtalas av allmän åklagare med mindre det av målsägande angives till sådant åtal.

25 kap.

Om ämbetsbrott.

1 §.

Missbrukar ämbetsman sin myndighet eller eljest sin ställning genom att företaga eller underlåta tjänsteåtgärd med uppsåt att tillfoga det allmänna eller någon enskild skada eller förfång, dömes, där ej gärningen utgör förskingring eller annan trolöshet eller eljest är särskilt belagd med straff, för tjänstemissbruk till avsättning eller suspension; om skäl därtill äro, skall tillika dömas till fängelse eller straffarbete i högst två år. I ringa fall vare straffet allenast böter.

2 §.

Är tjänstemissbruk med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse såsom grovt, varde gärningsmannen för grovt tjänstemissbruk avsatt och dömd till straffarbete i högst sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om ämbetsmannen vid rättsskipning vrängt lag eller vid påläggande eller uttagande av allmän utskyld, avgift eller sportel för egen vinning tillfogat annan synnerlig skada.

3 §.

Där den som är eller varit ämbetsman mottager, låter åt sig utlova eller begär muta eller annan otillbörlig förmån för sin tjänsteutövning, dömes för tagande av muta såsom i 1 § sägs.

4 §.

Yppar den som är eller varit ämbetsman vad han är pliktig att hemlighålla eller utnyttjar han olovligen sådan hemlighet, dömes, där ej gärningen eljest är särskilt belagd med straff, för brott mot tystnadsplikt till suspension eller avsättning; om skäl därtill äro, skall tillika dömas till fängelse. I ringa fall vare straffet allenast böter.

5 §.

Åsidosätter ämbetsman vad honom åligger enligt lag, instruktion eller annan författning, särskild befallning eller tjänstens beskaffenhet, evad det sker med uppsåt eller av oaktsamhet, oförstånd eller oskicklighet, dömes, där ej gärningen utgör tjänstemissbruk eller eljest är särskilt belagd med straff, för tjänstefel till böter eller suspension. Är felet grovt, vare straffet avsättning. Är felet ringa, må domstolen utan att döma till straff förklara att ämbetsmannen förfarit felaktigt.

6 §.

Innehar den som enligt bestämmelserna i 1—5 §§ förskyllt avsättning eller suspension ej längre sin tjänst och kan förty mistning därav ej ådömas, skall hänsyn därtill tagas vid prövning av frågan, huruvida och till vilket mått annat straff som kan följa å brottet må ådömas, och må i ty fall fängelse ådömas i stället för böter. Har den brottslige förskyllt avsättning, skall det utsättas i domen.

7 §.

Där ämbetsman för brott som annorstädes än i detta kapitel sägs dömes till straffarbete, varde ock avsatt; därest särskilda skäl det föranleda, må han dock bibehållas i tjänsten, och kan i sådant fall dömas till suspension. Förskyller han fängelse eller böter och har han genom brottet visat sig vara ovärdig eller eljest uppenbarligen icke skickad att utöva tjänsten, dömes till avsättning eller suspension.

Då avsättning eller suspension jämlikt första stycket ådömes, skall den förlust ämbetsmannen därigenom lider beaktas vid bestämmande av annat straff för brottet, och må böter som eljest skolat följa å brottet bortfalla.

8 §.

Finnes ämbetsman genom brott som annorstädes än i detta kapitel sägs hava åsidosatt sin tjänsteplikt, må brottet städse åtalas av allmän åklagare och må fängelse intill två år ådömas, ändå att så högt straff eljest ej kunnat följa å brottet.

9 §.

Har ämbetsman, som dömes till straff enligt denna lag, för gärningen ålagts bestraffning av förvaltningsmyndighet, vare beslutet därom förfallet.

Har han jämlikt beslutet varit i mistning av tjänsten, må hänsyn därtill tagas vid bestämmande av det straff, som enligt lag skall följa å brottet; har han vidkänts mistning av lön eller erlagt böter, skall beloppet gå till betalning av ådömda böter eller, såvitt det ej kan ske, utbetalas till honom.

10 §.

Har ämbetsman utan lov eller tillkännagivet förfall avhållit sig från tjänstgöring och ej kunnat med kallelse träffas eller inställas, dömes, där han ej kommer innan tre månader förflutit från det kallelse i allmänna tidningarna ågått, till avsättning från den tjänst, från vilken han uteblivit.

11 §.

Har någon medverkat till gärning varom i 1, 2, 3 eller 4 § förmäles utan att därigenom åsidosätta tjänsteplikt, dömes till allmänt straff som där sägs efter ty i 3 kap. stadgas. Är han själv ämbetsman, skall därjämte vad i 7 § sägs äga tillämpning.

För medverkan till gärning varom i 5 § sägs må dömas allenast den som därigenom åsidosatt tjänsteplikt.

12 §.

Med ämbetsman förstås i denna lag domare, annan statens tjänsteman vilken endast medelst rannsakning och dom kan avsättas från sin syssla samt den som har sådan förtroendesyssla varifrån Konungen må entlediga honom. Vad som sägs om ämbetsman gälle ock den som eljest, för stat eller kommun, handhar förvaltningsuppgift eller förrättar tjänst eller tjänsteärende, varmed är förenad arbetsledning eller annan självständig verksamhet, eller ock är satt att biträda vid upprätthållande av allmän ordning eller säkerhet eller vid verkställighet av dom eller annat beslut av myndighet eller delgivning. Samma lag vare om den som vid statlig, kommunal eller av Konungen godkänd eller särskilt tillåten inrättning förestår verksamhet för vård av dem, som äro berövade friheten, eller för allmän samfärdsel eller är satt att deltaga i vården eller i driften av samfärdseln.

Den som sitter i nämnd eller jury vid domstol eller i taxerings- eller prövningsnämnd eller är förordnad eller vald till ledamot av beslutande statlig eller kommunal församling skall ock vara underkastad ämbetsansvar efter 3, 4, 7 och 8 §§.

I övrigt skall ämbetsansvar gälla såvitt Konungen för befattningshavare vid viss allmän inrättning förordnar därom.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 ; och skall med avseende därå iakttagas:

1. Genom denna lag upphävas lagen den 9 juni 1927 innefattande förbud att sprida efterbildning av penningsedel samt lagen den 13 december 1940 om straff för sabotage.

2. Där i lag eller författning förekommer hänvisning till lagrum, som ersatts genom bestämmelse i denna lag, skall denna i stället tillämpas.

3. I stället för vad 10 kap. strafflagen innehållit med avseende å upprors och upplopps stillande samt församlingsfrihet stadgas som följer:

Till upplopps stillande må krigsmanskap användas; dock äge det ej å deltagare i upplopp vapen förr bruka, än den på stället varande civilmyndighet ljudeligen befallt dem att genast åtskiljas, vid äventyr att vapenmakt eljest användes. Övergå deltagare i upplopp så hastigt till våld, att civilmyndigheten ej kan så förfara, som nu sagt är; då äge den myndighet förordna, att uppploppet med vapenmakt genast stillas skall. Ej må dock i något fall vapen längre brukas, än civilmyndighet finner sådant, för uppploppets stillande, nödigt vara.

Med civilmyndighet förstås här Konungens befallningshavande, landsfogde samt polischefen i orten eller den, som i sådan ämbets- eller tjänstemans ställe satt är.

Är ej civilmyndighet tillstädes, och kan ej dess ankomst avbidas; då äge på stället varande högste militärbefälhavare så förfara, som för civilmyndigheten nu stadgat är.

Varder deltagare i upplopp dräpen, ligge ogill.

Sammankommer menighet å landet eller i stad till överläggning om allmänt eller menigheten särskilt rörande ärende; då må tillträde till sammankomsten ej offentlig myndighet förvägras. Ej må sammankomsten av myndigheten upplösas, så framt därvid ej företages något, som emot lag stridande är eller eljest allmän ordning störer.

4. Genom denna lag göres ej ändring i vad hittills gällt därom

att vad någon olovligen sått eller planterat å annans jord tillfaller jordens laglige innehavare;

att förman i uppbördsverk ej må låna medel av underordnad uppbördsman eller redogörare, ändå att medlen ej höra till uppbörden.

5. Intill dess nya rättegångsbalken (1942: 740) träder i kraft skola 10 kap. 14 § andra stycket och 13 kap. 3 § strafflagen icke gälla samt 2 kap. 20 § och 13 kap. 1 § strafflagen hava följande lydelse:

2 kap.

20 §.

Fråga som avses i 18 eller 19 § prövas av domstol på åklagarens yrkande i ansvarsmålet eller efter särskild ansökan. Är straff förfallet, må sådan ansökan göras allenast om landsfogden eller, i Stockholm, förste stadsfiskalen finner det vara ur allmän synpunkt påkallat.

Yrkandet skall delgivas ägare så ock annan som enligt vad känt är har rätt till egendomen; är ägare ej känd kungöres yrkandet i allmänna tidningarna. I övrigt skall om mål som avses i denna paragraf i tillämpliga delar gälla vad som är stadgat om brottmål däri talan om ansvar föres; dock att mål som här

avses må handläggas och avgöras utan hinder av att svarande ej inställt sig i målet.

13 kap.

1 §.

Var som under laga ed eller försäkran som avgives i eds ställe eller då ed eftergivits lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, dömes för mened till straffarbete från och med sex månader till och med fyra år. Där mened med hänsyn till omständigheterna vid brottet är att anse som grov, såsom då menedaren har uppsåt att oskyldig må fällas till urbota straff eller att eljest synnerlig skada tillfogas annan, vare straffet straffarbete från och med två till och med åtta år.

Förslag
till
Lag
angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 17 oktober 1900 (nr 82 s. 1) om straffregister.

Härigenom förordnas, att 1 § lagen den 17 oktober 1900 om straffregister[1] skall erhålla följande ändrade lydelse:

1 §.

Hos fångvårdsstyrelsen skall finnas straffregister, innehållande uppgifter, som i denna lag stadgas, angående dem som genom utslag av domstol eller myndighet i riket

1. blivit dömda till dödsstraff, straffarbete eller fängelse eller med tillämpning av *12,* 20, 21, 22, 23 *eller 24* kap. strafflagen till dagsböter ej under sextio eller med tillämpning av 5 kap. 2 § strafflagen till böter för brott, varå enligt lag kan följa straffarbete, eller med tillämpning av 6 § samma kapitel till böter, eller
2. erhållit villkorlig dom, eller
3. blivit dömda till ungdomsfängelse eller tvångsuppfostran, eller
4. blivit dömda till förvaring eller internering i säkerhetsanstalt, eller
5. förklarats vara övertygade om någon med straff belagd gärning, men i anseende till sinnessjukdom ej kunna till ansvar fällas, eller
6. blivit dömda till tvångsarbete.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 . Därest nämnda dag lagen den 18 juni 1937 (nr 467) angående ändring i vissa delar av lagen den 17 oktober 1900 om straffregister ännu icke trätt i kraft, skall intill dess så sker 1 § lagen om straffregister hava följande lydelse:

1 §.

Hos fångvårdsstyrelsen skall finnas straffregister, innehållande uppgifter, som i denna lag stadgas, angående dem som genom utslag av domstol eller myndighet i riket

1. blivit dömda till dödsstraff, straffarbete eller fängelse eller med tillämpning av *12,* 20, 21, 22, 23 *eller 24* kap. strafflagen till dagsböter ej under sextio eller med tillämpning av 5 kap. 2 § strafflagen till böter för brott,

[1] Senaste lydelse, se 1944: 294.

varå enligt lag kan följa straffarbete, eller med tillämpning av 6 § samma kapitel till böter, eller

2. erhållit villkorlig dom, eller

3. blivit dömda till ungdomsfängelse eller tvångsuppfostran, eller

4. förklarats vara övertygade om någon med straff belagd gärning, men i anseende till sinnessjukdom ej kunna till ansvar fällas, eller

5. blivit dömda till tvångsarbete.

Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 3 § lagen den 4 juni 1913 (nr 68) angående utlämning av förbrytare.

Härigenom förordnas, att 3 § lagen den 4 juni 1913 angående utlämning av förbrytare skall erhålla följande lydelse:

3 §.

Utlämning må ej ske för brott, som förövats inom Sverige eller å svenskt fartyg utom riket. Begäres någons utlämnande för delaktighet i brott, vilket förövats utomlands, må dock i särskilt fall *utlämning medgivas*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 .

Förslag
till
Lag

angående ändrad lydelse av 15 § lagen den 13 juni 1921 (nr 299) om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter.

Härigenom förordnas, att 15 § lagen den 13 juni 1921 om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter skall erhålla följande ändrade lydelse:

15 §.

Företager, sedan angående ägas användning bestämmelse enligt denna lag träffats, delägare i strid därmed avverkning eller tager grus, torv, ler, sand eller dylikt eller överträder han eljest genom brukande av ägan vad sålunda blivit bestämt,

eller nyttjar delägare, utan att därtill hava erhållit medgivande, äga, som är ställd under förvaltning av god man,

eller bryter delägare mot förbud, som meddelats jämlikt 9 § andra stycket,

gälle vad i 20 kap. strafflagen stadgas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 .

Förslag
till
Lag
angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 12 maj 1933 (nr 182) om vissa tvångsmedel i brottmål.

Härigenom förordnas, att 1 § lagen den 12 maj 1933 om vissa tvångsmedel i brottmål[1] skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

1 §.

Påträffas föremål som skäligen kan antagas äga betydelse för utredning om brott eller vara genom brott någon avhänt eller *böra förklaras* förverkat, må föremålet tagas i beslag.

Beslag må — — — stadgad tystnadsplikt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 .

---

[1] Senaste lydelse, se 1942: 389.

Förslag
till
Lag
angående ändrad lydelse av 59 § lagen den 2 juni 1933 (nr 369) om ägofred.

Härigenom förordnas, att 59 § lagen den 2 juni 1933 om ägofred skall erhålla följande ändrade lydelse:

59 §.

Bryter någon uppsåtligen mot bestämmelsen i 10 § tredje stycket, *gälle vad i 20 kap. 8 § strafflagen stadgas.*

Där någon uppsåtligen överträder betesförbud, varom i 11 § förmäles, eller i strid med bestämmelsen i 13 § fjärde stycket uppsåtligen nyttjar till bete i regleringsområde ingående mark, som tillhör honom eller varå han äger särskild betesrätt, utan att erforderlig hägnad hålles omkring marken, *straffes med dagsböter.*

Begår någon förseelse, som i första eller andra stycket sägs, av oaktsamhet *eller vållar någon genom försummelse i den vård om egna eller andras kreatur honom åligger eller på annat sätt, att kreatur olovligen inkommer på annans ägor,* vare straffet böter från och med fem till och med femtio kronor.

Innefattar förseelse, som i *andra stycket* avses, förbrytelse mot allmänna strafflagen, skall gärningen bedömas enligt vad i *4 kap.* strafflagen *är* stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 .

Förslag

till

Lag

angående ändrad lydelse av lagen den 15 juni 1934 (nr 271) om förbud mot vissa sammanslutningar.

Härigenom förordnas, att 5 § lagen den 15 juni 1934 om förbud mot vissa sammanslutningar skall upphöra att gälla samt att 3 och 9 §§ samma lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

3 §.

Om ansvar för den som bryter mot denna lag stadgas i allmänna strafflagen.

9 §.

Egendom som är förverkad jämlikt denna lag tillfaller kronan. Skall egendom — — — äga tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 .

Förslag
till
Lag
om ändrad lydelse av 12 § epizootilagen den 12 april 1935 (nr 105).

Härigenom förordnas, att 12 § epizootilagen den 12 april 1935[1] skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

12 §.

Förseelse mot denna lag eller enligt densamma meddelade bestämmelser straffes *med dagsböter, där ej å förseelsen strängare straff är i allmänna lagen utsatt.*

Dömes någon — — — vara förverkad.

Innefattar förseelsen — — — tillfaller kronan.

Avskrift av — — — till medicinalstyrelsen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 .

Förslag
till
Lag
angående ändrad lydelse av 29 § lagen den 3 juni 1938 (nr 274) om rätt till jakt.

Härigenom förordnas, att 29 § 2 mom. lagen den 3 juni 1938 om rätt till jakt skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

29 §.

2 mom. Utövar delägare i allmänning eller annan samfällighet, varom sägs i 4 §, å området jakt, som strider mot vad enligt första stycket av nämnda paragraf är tillåtet eller mot beslut som avses i andra stycket första punkten av samma paragraf, *straffes med dagsböter.*

Överträder ägare — — — med dagsböter.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 .

---

[1] Senaste lydelse, se 1941: 341.

Förslag
till
Lag
om ändring i brandlagen den 15 juli 1944 (nr 521).

Härigenom förordnas, att 12 § brandlagen den 15 juli 1944 skall upphöra att gälla samt att 19 § samma lag skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

19 §.

Den som utan tillstånd eller giltigt skäl uteblir från övning eller brandsläckning, vartill han genom brandsignal eller annorledes kallats, eller lämnar honom anvisat arbete eller eljest icke åtlyder vad brandbefäl i och för tjänsten befallt eller som bryter mot föreskrift i *13 §* eller som hindrar eller söker hindra åtgärd, som i 14 § avses, straffes med dagsböter.

Arbetsgivare eller — — — med dagsböter.

Den som — — — sex månader.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 194 .

MOTIV.

Inledning.

Såsom i kommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott (SOU 1940: 20) framhållits, har den främst till professorn JOHAN C. W. THYRÉNS namn knutna tanken att på en gång ersätta 1864 års strafflag med en ny lag blivit övergiven men Thyréns förarbeten till en allmän strafflagsreform lagts till grund för kommitténs arbete på ett successivt förnyande av strafflagens speciella del genom införande av ny lagstiftning för en grupp brott i sänder. Thyrén, som utgav elva avsnitt av förberedande utkast till strafflagens speciella del och vid sin död efterlämnade anteckningar till ytterligare avsnitt, tänkte sig brotten indelade i fyra huvudgrupper, brott mot staten, brott mot allmänheten, brott mot enskilds person och brott mot enskilds förmögenhet.[1] Brotten mot enskild äro endast ofullständigt behandlade av Thyrén, nämligen i hans fyra första utkast jämte de efterlämnade anteckningarna. Brotten mot staten och allmänheten behandlas däremot fullständigt i Thyréns utkast V—XI.

Den pågående successiva reformen av strafflagens speciella del är i stort sett avslutad beträffande brotten mot enskilds förmögenhet. Genom en den 12 juni 1942 på grundval av kommitténs nyssnämnda betänkande utfärdad ny lagstiftning om förmögenhetsbrott ha SL 20—23 kap. erhållit ny lydelse. I nu förevarande betänkande, som avser brotten mot staten och allmänheten, föreslås upphävande av SL 7 kap. och ny lydelse av SL 8—13, 19, 24 och 25 kap.[2] Av strafflagens speciella del återstå därefter endast de i SL 14—18 kap. upptagna brotten mot person.

Då kommittén, sedan den avgivit betänkande om förmögenhetsbrotten, den 11 oktober 1940 erhöll uppdrag att verkställa utredning rörande fortsatt revision av strafflagens speciella del, framhöll departementschefen, statsrådet WESTMAN, att det fortsatta arbetet skulle åsyfta att ersätta föråldrade delar av strafflagen med tidsenliga bestämmelser, varvid utredningen närmast borde inriktas på brottsgrupper vilka ägde samband med de av kommittén behandlade förmögenhetsbrotten. Departementschefen anförde vidare:

Kommitténs utredning har hittills, huvudsakligen av praktiska skäl, icke utsträckts till *skadegörelsebrotten* i 19 kap. strafflagen, ehuruväl detta kapitel såtillvida berörts av utredningen att vissa däri upptagna brott överförts till de av kommittén nyreglerade strafflagskapitlen. Redan med hänsyn till det nära sambandet mellan

[1] Se THYRÉN, Principerna för en strafflagsreform II s. 27—123.

[2] En översikt över gällande rätts motsvarigheter hos Thyrén och i kommitténs förslag är såsom bilaga fogad vid betänkandet.

skadegörelsebrotten och vissa av de brott som behandlats av kommittén är det önskvärt, att en revision av skadegörelsebrotten icke uppskjutes. Angelägenheten av att brottsbestämmelserna rörande skadegörelse erhålla en efter nutida förhållanden avpassad utformning har även uppmärksammats under förarbetena till lagstiftningen mot sabotagebrott. De sakkunniga anförde i sitt betänkande (Justitiedepartementets promemorior 1940: 3), att de övervägt möjligheten att tillgodose det för närvarande aktuella behovet av effektivare straffbestämmelser mot sabotage inom ramen av 19 kap. strafflagen och i samband med en genomgripande omarbetning därav, men att de funnit en sådan omarbetning, som skulle kräva grundligt övervägande, icke kunna avvaktas. I yttranden över de sakkunnigas förslag ha tre av rikets hovrätter funnit sig kunna tillstyrka lagstiftningen blott såsom ett av tidsläget betingat provisorium och ha understrukit önskvärdheten av att bestämmelser om sabotage snarast möjligt upptagas i allmänna strafflagen. I nära sammanhang med förmögenhetsbrotten stå vidare *förfalskningsbrotten,* vilka brott i sina vanliga former även innefatta bedrägeri eller försök därtill. Förfalskningsbrotten äro emellertid kriminaliserade oavsett sin ekonomiska verkan och äro fördenskull närmast att uppfatta såsom »brott mot allmänheten». Straffrättskommittén har på grund härav icke ansett sig böra upptaga 12 kap. strafflagen, om förfalskningsbrott, till allmän revision, ehuru utredningen medfört vissa tillägg till och ändringar i kapitlet, föranledda huvudsakligen av systematiska hänsyn. Vissa brister i kapitlet ha även uppmärksammats vid utredningen om straff för försök till brott (se SOU 1940: 19). En genomgripande modernisering av detta strafflagskapitel är utan tvivel av behovet starkt påkallad. Utredningen bör emellertid icke bindas vid gällande lags *kapitelindelning och gruppering av brottstyperna.* Såväl skadegörelsebrotten som förfalskningsbrotten ha, såsom framgår av det föregående, anknytning icke blott till förmögenhetsbrotten utan även och delvis i än högre grad till andra brottstyper. Sålunda kunna exempelvis grövre skadegörelse- och sabotagehandlingar under vissa omständigheter med fog vara att betrakta såsom brott mot statens säkerhet och böra måhända i systematiskt hänseende behandlas ur denna synpunkt. Erinras må i detta sammanhang om den av Thyrén uppställda särskilda brottsgruppen Allmänfarliga brott (Utkast till strafflag, speciella delen V). Överhuvud taget torde vid den nu förordade utredningen vara anledning att överväga vissa spörsmål av systematisk natur, vilka fordra sin lösning innan den fullständiga strafflagsrevision, som är slutmålet, kan fullbordas. Om det under utredningsarbetet skulle befinnas erforderligt för att vinna en lämplig brottsindelning, bör således i utredningen kunna inbegripas brottstyper som falla utanför de i 12 och 19 kap. upptagna och äro ägnade för behandling gemensamt med dessa. Å andra sidan bör hinder icke möta mot att förslag utarbetas och framläggas beträffande särskilda delar av de angivna brottsområdena, i den mån detta finnes ändamålsenligt.

I förra etappen av kommitténs utredning, som huvudsakligen avsåg de i SL 20—23 kap. upptagna förmögenhetsbrotten, medtogs av praktiska skäl icke det i SL 19 kap. behandlade skadegörelsebrottet, ehuru enkel skadegörelse kan anses som ett förmögenhetsbrott. Nu föreslår kommittén införande av nya bestämmelser om detta brott. Brottet skall enligt förslaget, liksom de viktigaste förmögenhetsbrotten stöld, bedrägeri och förskingring, fördelas på tre svårhetsgrader. För den lindrigaste graden föreslås benämningen åverkan, för de båda övriga skadegörelse och grov skadegörelse. De nya bestämmelserna skola enligt förslaget upptagas icke i 19 utan i 24 kap. I sitt betänkande om förmögenhetsbrotten föreslog kommittén, att SL 24 kap. skulle upphävas. 1942 års riksdag beslöt emellertid, att de nuvarande reglerna om åverkan tills vidare skulle bibehållas i huvudsak oförändrade. Första

lagutskottet anförde i sitt härutinnan av riksdagen godkända utlåtande (nr 18), att kommittén, som vid sitt fortsatta arbete hade att behandla skadegörelse, lämpligen i samband därmed kunde upptaga SL 24 kap. till förnyat övervägande. Nu föreslår kommittén, att tillgrepp av de viktigaste naturprodukterna skall bedömas som åverkan, alltså den lindrigaste graden av skadegörelse, om brottet med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter vid brottet är att anse som ringa. Annars skall vad i 20 kap. är stadgat angående tillgrepp äga tillämpning, detta enligt föreslagen ny lydelse av 8 § i sistnämnda kapitel, vilket lagrum även ersätter åtskilliga av de övriga nuvarande särbestämmelserna om åverkansbrott med allmänna regler. Av de i SL 24 kap. upptagna brotten bibehållas i förslagets 24 kap. allenast olovligt tagande av väg och olovligt fiske.

Att skadegörelse enligt förslaget skall flyttas från 19 till 24 kap. beror ej blott på sambandet med åverkan å fast egendom utan även på att SL 19 kap. i övrigt handlar om s. k. allmänfarliga brott. Mordbrandsbrottet, vilket såväl i gällande rätt som enligt förslaget inleder 19 kap., bör t. ex. icke uppfattas såsom en form av skadegörelse å annans egendom, utan det för brottet karakteristiska är den fara som det innefattar för andra till person eller egendom. Dylika brott, vilka med hänsyn till sin vittgående betydelse straffas på ett tidigare stadium, farestadiet, än brotten mot person eller egendom, har kommittén, i likhet med Thyrén (V), ansett böra sammanföras till en grupp för sig. I förslagets 19 kap., som handlar om allmänfarliga brott, upptagas bestämmelser om det i direktiven omnämnda brottet sabotage. Vidare behandlas där, förutom brott som nu upptagas i SL 19 kap., även allmänfarlig förgiftning och framkallande av fara för könssjukdom. Bestämmelserna härom i SL 14: 19—21 föreslås därför upphävda.

I viss överensstämmelse med de nu omnämnda allmänfarliga brotten kunna även förfalskningsbrotten (jfr Thyrén VI) ses ur den synpunkten, att de innefatta brott mot allmänheten. Den som gör falska sedlar tänker vid tillfälle prångla ut dem till någon, som ger honom valuta för de falska sedlarna i tro att de äro äkta. Redan tillverkningen är emellertid straffbar och på det stadiet behöver det icke vara klart vem som skall bliva bedragen. Brottet kan rikta sig mot vem som helst; det är alltså ett brott mot allmänheten. I förslagets 12 kap. behandlas i huvudsak samma brott som nu upptagas i SL 12 kap. Förfalskning av handlingar behandlas i förslaget som ett enhetligt brott, urkundsförfalskning, fördelat på tre svårhetsgrader. Gällande lags uppdelning på skilda brott efter olika typer av allmänna och enskilda handlingar skall alltså bortfalla. Förfalskning av signatur på konstverk, som hittills måst antingen bedömas såsom handlingsförfalskning eller anses straffri, upptages i förslaget såsom ett särskilt brott. Beträffande spridande av efterbildning av penningsedel, mynt eller offentligt värdemärke, vilket hittills endast delvis reglerats genom särskild lag, föreslås en bestämmelse i själva strafflagen.

Thyrén (VI) ville till förfalskningsbrotten hänföra även s. k. immateriell förfalskning, d. v. s. att giva äkta handling oriktigt innehåll, begagna så-

dan handling på oriktigt sätt eller förneka handlingens äkthet. Kommittén har emellertid ansett sådan brottslighet, vilken innebär lämnande av osann uppgift, vara mera jämställd med de av Thyrén i hans utkast VIII behandlade brotten falsk förklaring och falsk angivelse. Nu nämnda brott ha sammanförts i förslagets 13 kap. Detta motsvarar i gällande rätt dels de vid 1942 års lagstiftning om förmögenhetsbrott provisoriskt i SL 12: 5 b, 6 a, 21 och 22 upptagna bestämmelserna om immateriell förfalskning, dels SL 13 kap. om mened, dels ock stadgandena i SL 16: 1—6 om falskt åtal och falsk angivelse. Vad angår mened, föreslås den nyheten, att även dylik gärning av grov oaktsamhet, ovarsam edsaga, skall medföra straff. För osann skriftlig försäkran till myndighet och annat osant intygande i urkund ävensom för missbruk av urkund föreslås mera allmänna straffbestämmelser än de nu i SL 12 kap. upptagna. Beträffande falsk angivelse innebär däremot förslaget en inskränkning av det straffbara området. Åtal skall visserligen medföra ansvar för envar som icke hade sannolika skäl till åtalet, men för falsk tillvitelse inför åklagare, polismyndighet eller annan dylik myndighet skall man icke straffas blott därför att man vet sig icke kunna bevisa den lämnade uppgiftens riktighet.

Förslagets 19, 12 och 13 kap. kunna sägas omfatta gruppen brott mot allmänheten. Trots de stora skiljaktigheterna mellan de enskilda brotten kan dock brottsgruppen i sin helhet karakteriseras så, att den brottsliga gärningen innebär en viss allmän fara. Kapitlen innehålla i stort sett gemensamma bestämmelser om straffrihet eller straffnedsättning vid frivilligt avvärjande av faran. I 19 och 13 kap. stadgas även straff för den som åstadkommit fara på icke straffbart sätt men sedan han blivit den varse underlåter att avvärja den.

Kommittén har emellertid till behandling upptagit ej blott brotten mot allmänheten utan även brotten mot staten. Såsom i direktiven framhållits, förete dessa båda brottsgrupper många beröringspunkter; sabotagebrottet regleras exempelvis bäst samtidigt med brotten mot rikets säkerhet. Förräderi och andra för rikets säkerhet menliga brott behandlas nu i SL 8 kap., som undergått åtskilliga förändringar i samband med de båda världskrigen under innevarande århundrade. Kapitlet erhöll helt ny lydelse år 1940, och ytterligare nyheter, främst straffskärpningar vid krig eller krigsfara, infördes 1942. Vid dessa lagändringar har Thyréns utkast om förräderibrott m. m. (X) blivit beaktat. Ändringarna ha emellertid vidtagits för att snabbt tillgodose vid varje särskild tidpunkt trängande behov på spridda punkter, och den systematiska överblicken över det hela har därför kommit i efterhand. Kommittén har medtagit detta långa och svåröverskådliga kapitel i sin utredning främst för vinnande av bättre systematik. 8 kap. i kommitténs förslag anger sig handla om brott mot rikets säkerhet. Därmed avses emellertid allenast brott mot rikets säkerhet i förhållande till utlandet, varemot det s. k. inrikes högförräderiet i SL 8: 2 under namn av uppror fått inleda förslagets 9 kap. Sistnämnda kapitel, som bär rubriken Om högmålsbrott, omfattar i övrigt dels de i SL 9 kap. behandlade majestätsförbrytelserna

jämte en ny straffbestämmelse om skymfande av Sveriges flagga eller vapen eller annat höghetstecken, dels ock sådana förstadier till uppror eller majestätsbrott som väpnat hot mot laglig ordning och olovlig kårverksamhet, vilket sistnämnda brott för närvarande icke behandlas i strafflagen utan i lagen den 15 juni 1934 om förbud mot vissa sammanslutningar. Den av kommittén föreslagna revisionen av brotten mot rikets yttre och inre säkerhet är icke enbart av systematisk natur; med stöd av de senaste årens erfarenheter ha hithörande bestämmelser även underkastats saklig överarbetning.

I nära samband med brotten mot rikets säkerhet stå de i SL 10 kap. upptagna brotten mot offentlig myndighet. Med ledning av Thyréns utkast om brott mot myndighet (IX) har kommittén upptagit bestämmelserna härom till revision. Förslagets 10 kap., Om brott mot allmän verksamhet, inledes med en bestämmelse angående våld å ämbetsman. Ämbetsmans skydd skall enligt förslaget tillkomma alla som äro underkastade ämbetsansvar samt dessutom dem beträffande vilka Konungen så förordnar. Den nuvarande differentieringen av skyddet efter högre eller lägre tjänsteställning skall bortfalla. Bestämmelsen om våld kompletteras i förslaget med en ny bestämmelse om annan förgripelse mot ämbetsman genom gärning som för honom medför lidande, skada eller annan olägenhet eller genom hot därmed. Till detta sammanhang har också från SL 25: 5 flyttats straffstadgandet om aktiv korruption, bestickning. Vidare föreslår kommittén, med ledning av Thyréns utkast om brott mot politiska rättigheter (XI 1 och 2 §§), mera utförliga regler om otillbörligt verkande vid röstning jämte kriminalisering av brott mot rösthemlighet. Förslagets 10 kap. innehåller i övrigt huvudsakligen dels ett mot SL 11: 8 svarande stadgande om övergrepp i rättssak, dels ock mot SL 10: 17 och 18 a jämte 8: 27 svarande regler om personlig faution och hjälp till rymning jämte en till stor del ny straffbestämmelse om bevisförvanskning.

SL 10: 7—15 sakna motsvarighet i förslagets 10 kap. De icke straffrättsliga reglerna om upprors och upplopps stillande samt församlingsfrihet ha placerats i en övergångsbestämmelse. Straffbestämmelser om upplopp, uppvigling och samhällsfarlig ryktesspridning återfinnas i förslagets 11 kap., som handlar om brott mot allmän ordning. Att nu upptaga även dessa brott till behandling är motiverat med hänsyn till deras nära samband ej blott med brotten mot allmän verksamhet utan även, såsom Thyrén framhållit i sitt utkast om brott mot allmän ordning och frid (XI 3—15 §§), med brotten mot allmänheten. Förslagets 11 kap. inledes med en bestämmelse om upplopp, vilken motsvarar gällande regler om såväl upplopp som uppror. Namnet uppror användes, såsom redan nämnts, i förslaget såsom beteckning på ett annat brott, nämligen det mest utpräglade brottet mot rikets inre säkerhet; detta torde bättre överensstämma med det allmänna språkbruket. I övrigt behandlas här de i SL 11 kap. upptagna brotten mot allmän frid. Utom förargelseväckande beteende äro de till största delen sammanfattade till ett brott, störande av förrättningsfrid, som omfattar störande av ordningen vid allmän gudstjänst eller annan samfälld andaktsövning, begravning eller dy-

lik akt, domstols förhandling eller annan statlig eller kommunal förrättning eller ock sammankomst för överläggning, undervisning eller åhörande av föredrag. Hemfridsbrotten och övriga brott mot enskild frid i SL 11: 10—14 skola däremot enligt förslaget flyttas till 15 kap. I förslaget upptages även en paragraf om brott mot trosfrid, avseende den som offentligen hånar eller skymfar den heliga skrift eller annat som av erkänt trossamfund hålles heligt. Denna paragraf är förslagets enda motsvarighet till SL 7 kap.; bestämmelserna om sabbatsbrott skulle alltså, på skäl som angivas i motiven till 11: 8 i förslaget, avskaffas. I anslutning till de nämnda straffbestämmelserna har även upptagits ett stadgande om straff för den som offentligen hotar, förtalar eller smädar en grupp av befolkningen med viss härstamning eller trosbekännelse. Slutligen har kommittén funnit fylleri, djurplågeri och hållande av spelhus böra upptagas som brott mot allmän ordning och icke som sedlighetsbrott. Bestämmelserna härom skola därför enligt förslaget flyttas från SL 18: 14—16 till 11 kap.

Även de i SL 25 kap. upptagna brotten av ämbetsmän räknas av Thyrén (VII) såsom brott mot staten. Ehuru ämbetsbrotten intaga en särställning i förhållande till andra brott därigenom att de begås av någon som innehar ämbete eller liknande ställning och att såsom straff tillämpas mistning av ställningen, är det i allt fall av flera skäl lämpligt att behandla dem i nu förevarande sammanhang. I synnerhet märkes sambandet mellan frågan vilka som skola åtnjuta ämbetsmans skydd och frågan vilka som skola vara underkastade ämbetsansvar. Särskilda bestämmelser om ämbetsansvar erfordras uppenbarligen för sådana ämbetsmän som enligt § 36 regeringsformen icke kunna avsättas utan medelst rannsakning och dom. Ämbetsansvar enligt strafflagen har emellertid i hittillsvarande rätt vunnit tillämpning i långt vidare utsträckning. Kommittén föreslår i huvudsaklig överensstämmelse med gällande rätt ämbetsansvar i stort sett för alla i statlig eller kommunal tjänst vilkas verksamhet är självständig eller av särskild betydelse för allmänheten. Vidare föreslår kommittén införande av ett begränsat ämbetsansvar för ledamöter i beslutande församlingar, nämligen i fråga om tagande av muta och brott mot tystnadsplikt. I övrigt skall enligt förslaget förordnande om ämbetsansvar i viss omfattning kunna meddelas av Konungen. Beträffande den systematiska anordningen av ämbetsbrotten skiljer sig förslagets 25 kap. väsentligt från gällande lag. Kommittén utgår ifrån att ett allmänt brott bör medföra straff enligt annat kapitel än 25 kap., även om den brottslige är en ämbetsman. För ämbetsmän erfordras emellertid särskilda regler dels om skärpning av det allmänna straffet med hänsyn till att ämbetsmannen intager en förtroendeställning, dels ock om möjlighet att skilja ämbetsmannen från tjänsten. Denna princip har redan genom lagstiftningen om förmögenhetsbrott genomförts beträffande förskingring och trolöshet mot huvudman och föreslås nu bliva allmängiltig. Enligt en bestämmelse i förslagets 25: 7 skall en ämbetsman kunna skiljas från tjänsten för allmänt brott, vare sig brottet blivit begånget i ämbetet eller han har begått brottet utom ämbetet men därigenom visat sig icke vara skickad att utöva detta.

Bestämmelsen motsvarar nu gällande regler om mistning av tjänst både som straff i SL 25 kap. och som påföljd i SL 2: 18. Under det att sistnämnda lagrum stadgar sådan påföljd allenast vid straffarbetsstraff, medger emellertid förslaget att ämbetsmannen avsättes även vid fängelse- eller bötesstraff, förutsatt att han genom brottet visat sig vara ovärdig eller eljest uppenbarligen icke skickad att utöva ämbetet. Vid sidan om den nu beskrivna regeln erfordras bestämmelser om särskilda ämbetsbrott endast för gärningar, som icke äro straffbelagda i annat kapitel än 25 kap. Mot SL 25: 1—16 svara i förslaget bestämmelser om tre brott, tjänstemissbruk, tagande av muta och brott mot tystnadsplikt. Dessa brott kunna medföra såväl avsättning som frihetsstraff. Mot SL 25: 17 svarar en bestämmelse om tjänstefel. I nära anslutning till gällande lag kan tjänstefel, evad det sker med uppsåt eller av oaktsamhet, oförstånd eller oskicklighet, medföra böter eller suspension eller, om felet är grovt, avsättning. För det fall att felet är ringa föreslår kommittén i anslutning till vad som redan förekommit i praxis, att domstolen skall kunna förklara ämbetsmannens förfarande felaktigt men avstå från ådömande av straff. Förslaget innehåller vidare den nyheten, att de för tjänstemissbruk, tagande av muta och brott mot tystnadsplikt stadgade bötes- och frihetsstraffen skola kunna ådömas även den som icke själv är underkastad ämbetsansvar men medverkat till att brottet begåtts av någon som är det. Däremot skall straffbestämmelsen för tjänstefel endast gälla den som åsidosatt egen tjänsteplikt.

Den nu föreslagna strafflagsreformen innebär jämte den tidigare genomförda lagstiftningen om förmögenhetsbrott en fullständig revision av hela strafflagens speciella del utom SL 14—18 kap. Sistnämnda kapitel ha i huvudsak berörts endast för att få deras omfattning helt sammanfallande med brottsgruppen brott mot person. I sådant syfte föreslår kommittén, att hit överföras brott mot person som nu behandlas i andra kapitel. Hemfridsbrotten, som rikta sig mot enskild frid, skola enligt förslaget överföras från 11 till 15 kap., vars rubrik därefter blir »Om brott mot annans frihet eller frid». Å andra sidan skola i SL 14—18 kap. upptagna brott, som kommittén ansett riktade mot staten eller allmänheten, enligt förslaget flyttas till andra kapitel. SL 16: 1—6 skola flyttas till förslagets 13 kap., varefter 16 kap. endast kommer att handla om ärekränkning. Likaledes skola SL 14: 19—21 flyttas till förslagets 19 kap. och SL 18: 14—16 till förslagets 11 kap.

Kommittén utgår alltså från en indelning av brotten i fyra grupper, brott mot person, brott mot förmögenhet, brott mot allmänheten och brott mot staten, samt föreslår en sådan ordning, att varje kapitel skall omfatta endast brott av en grupp. Däremot ha de kapitel, som tillsammans omfatta en brottsgrupp, icke konsekvent i förslaget sammanförts till att komma i nummerordning efter varandra. Härför skulle nämligen förutsättas ett så kraftigt ingrepp i den nuvarande kapitelordningen, att det icke gärna kan ske vid en partiell strafflagsreform. Kapitelordningen i förslaget ansluter sig därför i huvudsak till gällande lags. Frågan om kapitelordningen i en ny lag får prövas vid den fortsatta revisionen av strafflagens speciella del.

Den nu föreslagna revisionen av speciella delen är så omfattande, att flera frågor tillhörande allmänna delen måst upptagas till prövning i samband därmed. Att avgöra i vad mån de nuvarande allmänna straffarterna, straffarbete, fängelse och böter, böra ändras eller kompletteras har kommittén dock ansett falla helt utanför dess uppdrag. Beträffande straffsystemet innefattar förslaget därför ingen annan förändring än att reglerna om ämbetsstraff omskrivits i samband med reglerna om ämbetsbrott.

Till bestämmelserna om straff i SL 2 kap. skola emellertid enligt förslaget läggas nya bestämmelser om förverkande av brottsverktyg, vinning av brott och dylikt. Härom ha hittills endast funnits några få spridda bestämmelser vid särskilda brott. Sålunda infördes genom 1942 års lagstiftning om förmögenhetsbrott möjlighet att förklara stöldverktyg förverkade. Liknande skäl tala emellertid för att även verktyg för andra brott böra kunna förklaras förverkade. Kommittén föreslår därför, att de spridda bestämmelserna i speciella delen ersättas med allmängiltiga regler i allmänna delen.

Den viktigaste nyhet kommittén föreslår i allmänna delen är helt ny lydelse av SL 3 kap., som i huvudsak handlar om delaktighet i brott och försök till brott. Kommittén föreslår, att den år 1942 införda bestämmelsen om försök sättes först i kapitlet och kompletteras med en bestämmelse om förberedelse, vilken skall ersätta de nu i SL 8: 24—26, 12: 18, 13: 6, 14: 18, 19: 21 och 20 : 11 givna bestämmelserna om förberedelse till vissa brott. Enligt förslaget skola två former av verksamhet för förberedande av brott vara straffbara, nämligen att taga befattning med brottsverktyg, vederlag eller förlag samt att träda i förbindelse med annan för att förbereda, möjliggöra eller underlätta brott. Befattning med brottsverktyg, som redan kan straffas vid förfalskning, skadegörelse och stöld, skall enligt förslaget bliva straffbar vid brott, vid vilka lagen utsätter straff för försök eller å vilka kan följa straffarbete i fyra år eller däröver; blott förbindelse med annan, något som hittills i huvudsak icke straffats annat än vid brott mot rikets säkerhet, skall enligt förslaget bliva straffbar vid brott, å vilka kan följa straffarbete i åtta år eller däröver, jämte några få uppräknade grövre brott. Då försök till anstiftan är en form av förbindelse med annan, ersätter den föreslagna förberedelsebestämmelsen även stadgandet i SL 13: 6 om försök att anstifta mened. Kommittén föreslår vidare en fullständig omläggning av reglerna om fleras medverkan till brott. Enligt förslaget skall den principiella skillnaden mellan gärningsmannaskap och delaktighet bortfalla; även om i visst fall ingen kan straffas som gärningsman, skall envar som med råd eller dåd främjat gärningen vara straffbar, förutsatt att brottet kommit till stånd.

Slutligen må nämnas, att förslaget innebär en viss förändring i regeln om återfall i brott. Den för förmögenhetsbrotten givna återfallsregeln i SL 4: 14 skall nämligen utsträckas att även avse skadegörelse- och förfalskningsbrotten. En mera slutgiltig reglering av frågan om återfall synes böra ske i samband med revisionen av bestämmelserna om brott mot person.

Förslag till lag om ändring i vissa delar av strafflagen.

Kommitténs förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten avser, såsom av det redan sagda framgår, i första hand SL 8—13, 19, 24 och 25 kap. Ändringarna i övriga delar av strafflagen samt i andra författningar ha i huvudsak karaktären av följdändringar.

1 KAP.

Om dem, som svensk straffrätt underkastade äro.

2 a §.

Enligt SL 1: 1 och 2 är svensk straffrätts tillämplighet beroende av i vilket land brottet blivit begånget. Gällande strafflag besvarar emellertid icke frågan, huruvida ett brott skall anses begånget i det ena eller det andra landet. Den gängse åsikten torde vara, att den för processrätten gällande forumregel som finnes uttryckt i rättegångsbalken 10: 23, nämligen att brottet skall anses vara begånget där handlingens omedelbara verkan inträffat, bör äga motsvarande tillämpning i förevarande avseende. Genom nya rättegångsbalken 19: 1 ändras emellertid regeln om laga domstol i brottmål därhän, att brott anses förövat å den ort där den brottsliga handlingen företogs och, om brottet fullbordades å annan ort, även å den orten. Härmed avses enligt processlagberedningens motiv (SOU 1938: 44 s. 245) den ort, där den omedelbara verkan av handlingen inträffat, ej den ort, där den slutliga effekt som karakteriserar brottet ägt rum.

Strafflagskommissionen framhöll i sitt betänkande med förslag till strafflagens allmänna del (SOU 1923: 9 s. 83), att frågan om svensk straffrätts tillämplighet icke på något sätt vore beroende av spörsmålet, var ett brott i processuellt avseende skulle anses vara begånget, utan borde lösas enbart med hänsyn till vad ur straffrättslig synpunkt kunde framstå såsom ändamålsenligt. I sådant hänseende krävdes enligt strafflagskommissionens uppfattning framför allt en anordning, som i möjligaste mån förhindrade uppkomsten av fall, då intet lands straffrätt vore tillämplig. Enligt strafflagskommissionens förslag om strafflags giltighet (1 kap. 11 §) skall brottet anses vara begånget såväl i det land, där den brottsliga handlingen företogs, som där den medförde en verkan, varav gärningens straffbarhet beror.

Straffrättskommittén har funnit anledning att upptaga förevarande fråga samtidigt med reglerna om fleras medverkan till brott. I samband med att delaktighetens accessoriska natur bortfaller synes nämligen böra fastslås, att ej blott den som här i riket lämnat sin medverkan till ett utrikes förövat brott utan även den som utrikes lämnat sin medverkan till ett här i riket

förövat brott skola kunna lagföras här. Ett ytterligare skäl att nu giva en uttrycklig regel är den ovisshet som eljest skulle råda, huruvida förändringarna i rättegångsbalken återverka på strafflagens giltighet eller ej. Härutinnan kan nämligen anföras å ena sidan att den straffrättsliga och den processuella frågan äro fristående från varandra men å andra sidan att de hittills ansetts följa samma regler.

Enligt kommitténs förslag skall, såvitt frågan om strafflags giltighet angår, ett brott anses vara begånget här i riket såväl om den brottsliga handlingen företagits här som om dess verkan inträffat här. Svensk strafflag är sålunda till en början tillämplig, om den brottslige befann sig i Sverige vid utförandet av sin brottsliga handling. Så snart någon del av den brottsliga handlingen ägt rum här i riket, har svensk strafflag behörighet och denna behörighet avser brottet i dess helhet, ej blott den del därav som faller inom landets gränser. I Sverige kan sålunda till bestraffning upptagas exempelvis ärekränkning genom ett härifrån avsänt brev till utlandet, djurplågeri genom djurs försändande till utlandet och fylleri vid framförande av motorfordon över landets gräns.

Ett brott skall vidare enligt den föreslagna regeln om strafflags giltighet anses vara begånget här i riket, om någon för tillämplighet av visst straffbud avgörande verkan av den brottsliga handlingen inträffat här. Såsom avgörande verkan kan vara att räkna både den omedelbara verkan av handlingen och dess slutliga effekt. Om vid ett mord genom försändande av en bomb i paket mottagaren blir skadad vid paketets öppnande i ett land och sedermera avlider av skadorna i ett annat, skall sålunda mordet anses förövat i Sverige, förutom om bomben avsändes härifrån, jämväl både i det fall att paketet öppnades här och i det fall att mottagaren avled härstädes. Även ett s. k. objektivt överskott kan vara avgörande för ett straffbuds tillämplighet. Förelåg i det nyss anförda exemplet allenast misshandelsuppsåt, skall därför brottet likväl anses vara begånget i Sverige i alla tre de angivna fallen. Att en i Sverige inträffad verkan av en brottslig handling är ägnad att inverka på straffmätningen är däremot icke tillräckligt för att den skall göra svensk strafflag tillämplig. Ha flera medverkat till brott, bör en medverkandes brott anses vara begånget i Sverige, förutom om han befann sig här vid sin medverkan, jämväl om den gärning vartill han medverkat företagits eller fått sin verkan härstädes. Om någon utrikes anstiftar ett brott i Sverige eller ett brott med verkan i Sverige, skall anstiftarens brott anses begånget här lika väl som om han här anstiftat ett brott som begåtts eller fått sin verkan utrikes.

Slutligen innehåller den av kommittén föreslagna paragrafen en särskild regel om försök. Ett försöksbrott skall anses vara begånget i Sverige ej blott om försökshandlingen utförts här i riket eller fått en för tillämpligheten av försöksstraff avgörande verkan härstädes utan jämväl om någon för tillämplighet av visst straffbud avgörande verkan enligt den brottsliges uppsåt skulle ha inträffat här. Även om ingen verkan inträtt, är alltså orten för den avsedda verkan avgörande för behörigheten. Ett straffbart försök skall anses

begånget i Sverige dels om försökshandlingen utfördes här, dels ock om dess verkan, därest försöket lyckats, skulle ha inträtt här. Däremot gäller ej något motsvarande angående förberedelse. En förberedelsehandling blir alltså icke straffbar i Sverige blott på den grund att det brott som förberedelsen avsåg skolat utföras i Sverige eller få verkan här.

Till det sagda må fogas en erinran, att enligt 1 och 2 §§ brott begånget utom riket å svenskt fartyg jämställes med brott begånget inom riket.

I den mån den av kommittén föreslagna paragrafen gör svensk strafflag tillämplig även på brott, vilket icke enligt rättegångsbalkens forumregler är att anse såsom begånget i Sverige, får såvitt angår forum för brottet tillämpas vad som gäller om forum för utrikes begånget brott. Enligt nya rättegångsbalken 19: 2 skall åtal för ett sådant brott, om ej Konungen för visst fall förordnar annat, upptagas av den rätt, där den misstänkte skall svara i tvistemål i allmänhet, eller av rätten i den ort, där han gripits eller eljest uppehåller sig.

Den i förevarande paragraf upptagna regeln bör anses äga tillämpning även på specialstraffrättens område i den mån ej annat framgår av särskilda bestämmelser.

3 §.

Beträffande verkan av utomlands undergången bestraffning skiljes i SL 1: 3 mellan det fall att brottet blivit begånget utomlands och det att det förövats här i riket. I förra fallet är straff här uteslutet, under det att i senare fallet det utomlands undergångna straffet icke utgör hinder för realiserande av det svenska straffanspråket.

Denna ståndpunkt går icke fri från erinringar. Å ena sidan kan det i många fall framstå såsom obilligt, att ingen som helst hänsyn får tagas till utomlands undergången bestraffning för här i riket förövat brott. Å andra sidan synes det icke vara riktigt, att utomlands undergånget straff för utom riket förövat brott alltid skall utesluta brottets bestraffning i Sverige. Dessa synpunkter föranledde strafflagskommissionen att föreslå, att utländsk straffverkställighet icke i något fall skulle i och för sig utgöra hinder för tillämpning av svensk straffrätt men att åtal mot någon som för brottet undergått bestraffning utom riket ej, var än brottet förövats, skulle få ske utan Konungens förordnande (SOU 1923: 9, 1: 10). Om även svensk domstol i sådant fall ådömer straff för brottet, skulle enligt kommissionens förslag det utom riket undergångna straffet såvitt möjligt avräknas.

Genom den av straffrättskommittén föreslagna nya bestämmelsen i 2 a §, vilken för övrigt hade en motsvarighet i strafflagskommissionens förslag, utvidgas svenska strafflagens tillämpningsområde. Det torde därför enligt kommitteförslaget mera ofta än enligt gällande rätt kunna inträffa, att det uppstår fråga om bestraffning i Sverige av brottsling som redan undergått straff utomlands. Med anledning härav och med beaktande av de synpunkter som nyss anförts har kommittén ansett sig böra föreslå ändrad lydelse av SL 1: 3.

Den föreslagna lydelsen ansluter sig i det väsentliga till strafflagskommissionens förslag. Det göres sålunda beroende på Konungens prövning i varje särskilt fall, huruvida den som utom riket undergått bestraffning för visst brott skall lagföras för brottet även i Sverige. Jämväl i fall, där brottslingen endast delvis undergått sitt utrikes ådömda straff, erfordras enligt bestämmelsen tillstånd av Konungen för åtal här i riket. Ådömer svensk domstol straff, äger enligt den föreslagna bestämmelsen domstolen förordna om avräkning med så lång tid som skäligen finnes motsvara den undergångna bestraffningen. Domstolen bör alltså efter förmåga pröva, huru svårt det utländska straffet är i förhållande till det svenska straffsystemet. Förordnandet kan gå ut på att det svenska straffet anses till fullo verkställt. Emedan i sådana fall åtal mera sällan lära anställas, torde det emellertid bliva vanligare, att efter avräkningen viss del av det svenska straffet återstår att verkställa.

Den föreslagna bestämmelsen gör innehållet i SL 2: 21 överflödigt. Bestämmelsen öppnar nämligen möjlighet att, där så finnes påkallat, lagföra en utrikes bestraffad brottsling för att svensk domstol må bliva i tillfälle att döma honom till avsättning eller suspension. Kommittén föreslår därför, att nämnda lagrum upphäves.

2 KAP.

Om straff som efter denna lag ådömas må.

4 §.

I SL 2: 4 andra stycket stadgas bl. a., att maximitiden för omedelbart ådömt fängelse är två år där ej annat följer av vad i SL 4: 2 sägs. Sistnämnda lagrum innehåller, att vid sammanträffande av flera brott det eljest stadgade maximistraffet kan överskridas, högst med två år. Enligt 4: 2 i kommitténs förslag må emellertid fängelse såsom gemensamt straff vid sammanträffande av brott ej överstiga två år; i de fall där gällande lag medger längre fängelsestraff, må enligt förslaget i stället dömas till straffarbete i högst två år. På grund härav föreslår kommittén, att hänvisningen till SL 4: 2 borttages ur SL 2: 4.

15 §.

Enligt vad som uttalats i inledningen anser kommittén, att förslag till ändringar i straffsystemet i princip falla utanför dess uppgift. Anordningen av de särskilda ämbetsstraffen för ämbetsmän och med dem likställda personer måste likväl upptagas till övervägande. Revisionen av de i SL 25 kap. sammanförda bestämmelserna om brott av ämbetsmän äro nämligen väsentligen beroende av huruvida i lagen uppställas särskilda ämbetsstraff och på vad sätt dessa gestaltas.

I nuvarande lag ha ämbetsstraffen erhållit en i hög grad invecklad konstruktion. Visserligen äro straffarterna endast två, avsättning och mistning

av befattning på viss tid, men dessa straff tillämpas icke blott såsom huvudstraff utan även såsom påföljd eller bistraff.

Såsom huvudstraff användas ämbetsstraff vid förbrytelser i den befattning, vilken ämbetsmannen dömes förlustig (SL 2: 16). Bestämmelserna om dessa ämbetsbrott och deras bestraffning upptagas i SL 25 kap. Den personkrets som är underkastad det särskilda ämbetsansvaret utgöres av ämbetsmän och vissa andra i SL 25: 22 angivna personer.

Såsom bistraff användas ämbetsstraff till en början, då ämbetsman eller annan som innehar allmän befattning dömes till straffarbete för ett utom tjänsten begånget brott av vad slag som helst (SL 2: 18). Härunder faller en större personkrets än den som är underkastad ämbetsansvar enligt SL 25 kap., framför allt valda medlemmar av beslutande församlingar i stat och kommun. Vidare tillämpas ämbetsstraff såsom bistraff på motsvarande sätt, då innehavare av allmän befattning för vissa brott dömes till fängelse och undantagsvis även då böter ådömas (SL 8: 31 och 25: 20 samt den numera upphävda lagen den 14 juni 1940 angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. 3 §). Slutligen skall den ämbetsman som för brott i viss befattning förskyllt avsättning i regel tillika dömas till avsättning från andra allmänna befattningar eller mistning därav på viss tid (SL 2: 18).

Den rättsliga skillnaden mellan ämbetsstraff såsom huvudstraff och såsom bistraff är väsentligen begränsad därtill, att beträffande avsättning och mistning av befattning på viss tid såsom huvudstraff givas föreskrifter om särskilt ersättningsstraff för det fall, att ämbetsmannen ej längre är i besittning av den befattning vari han förbrutit sig; ersättningsstraffet utgöres av böter eller fängelse i högst sex månader (SL 2: 17). Däremot tillämpas ej ersättningsstraff, då ämbetsstraffen äro bistraff.

Särskiljandet inom ämbetsstraffen mellan huvudstraff och bistraff sammanhänger nära med två olika huvuduppgifter för ämbetsstraffen. Dessa användas å ena sidan såsom straffmedel i stället för eller i förening med allmänna straff för brott som helt eller delvis särpräglas av att de förövats av en ämbetsman. Å andra sidan tjäna ämbetsstraffen såsom medel att från ämbete eller andra offentliga befattningar avlägsna olämpliga eller ovärdiga ämbetsmän på grund av brott i allmänhet, utan begränsning till särskilda ämbetsbrott. Den senare uppgiften innebär en utöver den straffande verksamheten gående skyddsuppgift, nämligen att från tjänsten skilja ämbetsmän vilka med hänsyn till brottslighet måste anses sakna erforderliga förutsättningar för fullgod tjänsteutövning.

Att ämbetsstraff med sistnämnda uppgift upptagas i strafflagen är en nödvändig konsekvens av den i vårt land upprätthållna grundsatsen, att ämbets- och tjänstemän i viss omfattning äro oavsättliga. Enligt § 36 regeringsformen kunna de där angivna ämbetsmännen icke utan medelst rannsakning och dom från sina innehavande sysslor av Konungen avsättas, och denna grundsats innefattar hinder mot att avsättning och enligt nutida uppfattning även suspension beträffande dem tillämpas av förvaltningsmyndighet såsom disciplinär påföljd. Strafflagen har emellertid icke begränsat ämbetsstraffens

tillämplighet till de i grundlagens mening oavsättliga ämbetsmännen utan tillämpar ämbetsstraff i vida större utsträckning. Den i detta sammanhang grundläggande bestämmelsen i SL 2: 18 omfattar envar som innehar ämbete, tjänst eller annan allmän befattning, evad den beror av förordnande eller val. Därunder inbegripas ej blott valda förtroendemän och vissa högre ämbetsmän i stat och kommun för vilka disciplinära straffbestämmelser icke lämpligen kunnat ifrågakomma, utan framför allt hela den stora massan tjänstemän, vilka äro underkastade disciplinära bestämmelser och kunna dömas till avsättning eller suspension såsom disciplinär bestraffning. Olika principiella hänsyn, framför allt till allmänpreventionen och till rättssäkerheten, ha föranlett, att ämbetsstraff gjorts tillämpliga på innehavare av allmänna befattningar i största allmänhet, och i detta förhållande mellan strafflagen och de disciplinära straffbestämmelserna har kommittén icke funnit skäl att föreslå någon ändring. Det förtjänar framhållas, att lagföring vid domstol i förhållande till disciplinärt förfarande erbjuder bestämda fördelar med avseende å möjlighet till vittnesförhör, protokollföring, garantier mot sidoinflytelser m. m.

Beträffande ämbetsstraff med uppgift att från tjänsten skilja olämpliga eller ovärdiga ämbetsmän erbjuder frågan om ersättningsstraff inga svårigheter. Är ämbetsmannen icke längre i besittning av den befattning för vilken han visat sig sakna erforderliga förutsättningar, bortfaller behovet av något rättsligt ingripande i ämbetsstraffets ställe. En annan fråga är, huruvida ämbetsstraffet, där det kan tillämpas, bör beaktas vid utmätande av huvudstraffet för brottet. Då föreskrift därom saknas i gällande lag, lär någon avräkning å huvudstraffet för närvarande icke kunna genomföras. Såsom skäl för att bibehålla denna ståndpunkt kan åberopas att ett brott ofta medför avskedande ur enskild tjänst utan att detta kan föranleda något tillgodoräknande å det offentliga straffet och att skillnad i detta avseende icke bör göras mellan allmän och enskild tjänst. Emellertid innebär avsättning, i all synnerhet så länge denna påföljd samtidigt användes såsom egentligt straff, en vida allvarligare förlust än avskedande ur enskild tjänst. Då numera inom straffrätten i övrigt det med en skyddsåtgärd förenade ingreppet allmänt träder i stället för straff för att därigenom undvika dubblering av tvångsåtgärder, har samma grundsats ansetts böra tillämpas på ifrågavarande område. Förslaget upptager därför i 25: 7 en bestämmelse om att den förlust ämbetsmannen lider genom ämbetsstraffet i hithörande fall skall beaktas vid bestämmande av annat straff för brottet.

Huruvida vid sidan av ämbetsstraff med nu angivna skyddsuppgift också böra bibehållas ämbetsstraff såsom huvudstraff för sådana brott som helt eller delvis präglas av ämbetsställningen är mera tveksamt. I vissa nyare strafflagar, såsom i Danmark och i Schweiz, ha avsättning och suspension avskaffats såsom egentliga straff och ersatts med allmänna straff. Såsom skäl därför ha åberopats grundsatsen om likhet inför lagen och uppfattningen att för brott av den betydelse att de upptagits i strafflagen ämbetsstraff icke är tillfyllest. Argumentet om likhet inför lagen har dock knappast någon udd

beträffande brott som endast kunna begås av ämbetsmän. På grund av den säkra ställning ämbetsmännen intaga i vårt land, vare sig de äro grundlagsenligt oavsättliga eller icke, innebär också avsättning och suspension var för sig ett synnerligen kännbart straff. Då detta därjämte ådömes enligt strafflagen och efter rannsakning vid domstol, framstår straffkaraktären även för menige man på ett sätt som verksamt tillgodoser allmänpreventionen. Härtill kommer att vår strafflag upptager bestämmelser om tjänstefel, avseende förseelser som äro av ringa vikt eller äro förövade av oaktsamhet, i långt större utsträckning än utländska lagar, och någon principiell ändring i strafflagens förhållande till disciplinstraffrätten i denna del anser kommittén icke påkallad.

Kommittén finner därför, i överensstämmelse med strafflagskommissionen och THYRÉN, att ämbetsstraffen utgöra ett kriminalpolitiskt ändamålsenligt straffmedel och böra bibehållas även i sin uppgift att tjäna såsom huvudstraff för vissa ämbetsbrott. Därvid torde förhållandet till de allmänna straffen böra bestämmas enligt samma grundsats som ursprungligen var konsekvent genomförd i strafflagens samtliga bestämmelser rörande ämbetsbrott, nämligen att ämbetsstraff tillämpas i första rummet och att allmänt straff tillägges i andra rummet, om brottet det förtjänar. Alltefter brottets svårhetsgrad kan alltså en straffskala antingen stanna vid ämbetsstraff eller upptaga sådant straff med fakultativt eller obligatoriskt tillägg av frihetsstraff. Om straffet utmätes till ämbetsstraff och frihetsstraff i förening, bör det sammanlagda straffkvantum anpassas efter brottslighetsgraden.

Utgår man från en straffmätning av denna innebörd, erbjuder sig en nära liggande förenkling av den gällande rättens ersättningsstraff för det fall, att ämbetsmannen ej längre är i besittning av sin befattning. Enligt förenämnda bestämmelse i SL 2: 17 och grunderna för konkurrensbestämmelserna i SL 4: 1 och 2 skall för närvarande (se NJA 1939 s. 528) utmätas ett gemensamt straff med tillämpning av den allmänna strafflatituden för ämbetsbrottet och latituden för ersättningsstraffet (böter eller fängelse i högst sex månader). Resultatet härav blir allenast en förhöjning av det allmänna straffet, så att detta ensamt för sig motsvarar brottslighetsgraden. För detta resultat erfordras emellertid blott en straffmätningsregel, att om ämbetsmannen ej längre innehar sin tjänst, hänsyn därtill skall tagas vid prövning av frågan, huruvida och till vilket mått allmänt straff enligt strafflatituden skall ådömas. Förslaget upptager ett stadgande av detta innehåll i 25: 6. Såsom konsekvens därav böra skalorna för de allmänna straffen vid ämbetsbrotten så bestämmas, att straffet vid behov kan till fullo motsvara den föreliggande brottsligheten. Därjämte bör möjlighet beredas att vid de straffskalor, som stanna vid ämbetsstraff jämte böter såsom lägsta straffart, i hithörande fall höja det allmänna straffet till fängelse. Föreskrift om sådan straffskärpning har tillfogats i 25: 6. Dessa bestämmelser i förslaget träda i stället för det förutvarande stadgandet om ersättningsstraff i SL 2: 17.

Det område där avsättning och suspension bibehållits såsom egentliga straff har emellertid i förslaget väsentligt begränsats i jämförelse med gällande

rätt. Såsom utvecklas i motiven till 25 kap. tillämpar förslaget ämbetsstraff såsom huvudstraff endast vid de självständiga ämbetsbrotten, under det att för sådana allmänna brott, som för närvarande äro kvalificerade såsom ämbetsbrott och belagda med ämbetsstraff, i stället principiellt bestämts allmänt straff.

Därest frågan om ersättningsstraff för ämbetsstraff med egentlig straffkaraktär på föreslaget sätt regleras i samband med utmätandet av det eljest tillämpliga allmänna straffet, kommer i detta avseende att gälla likartade regler som för ämbetsstraff med skyddsuppgift. I förra fallet kommer det mot brottsligheten svarande straffkvantum att utmätas i första rummet såsom ämbetsstraff och i andra rummet därjämte eller enbart såsom allmänt straff. I senare fallet skall straffet bestämmas i första rummet såsom allmänt straff och i andra rummet såsom ämbetsstraff, såvitt behov föreligger att skilja ämbetsmannen från tjänsten. I båda fallen skall summan av allmänt straff och ämbetsstraff anpassas efter brottslighetsgraden.

Den likformiga behandlingen av ämbetsstraffen vare sig de ha straffuppgift eller skyddsuppgift möjliggör en betydande förenkling av lagreglerna på området. Det rättsliga särskiljandet mellan ämbetsstraff såsom huvudstraff och såsom bistraff med därav betingad olikhet beträffande ersättningsstraff kommer att förlora sin betydelse. För att fylla båda de erforderliga uppgifterna kunna utformas ämbetsstraff av ett och samma slag med gemensamma regler om straffens innehåll.

Dessa regler upptagas i den föreslagna ändrade lydelsen av SL 2: 15—17. Äldre 2: 17 föreslås av förut anförda skäl upphävd. Beträffande SL 2: 18 innebär förslaget att motsvarande bestämmelser om ämbetsstraffens innehåll, särskilt för det fall att den brottslige innehar flera befattningar, upptagas i 2: 16 och 17 samt att reglerna om ämbetsstraffens tillämpning såsom påföljd överföras till 25 kap.

Enligt förevarande paragraf äro ämbetsstraffens arter liksom för närvarande avsättning och suspension. Sistnämnda beteckning har upptagits såsom numera allmänt godtagen benämning på mistning av befattning på viss tid; det svenska uttrycket avstängning har i lagspråket redan erhållit en annan betydelse, nämligen provisoriskt skiljande från tjänsten i avbidan på beslut av domstol eller disciplinär myndighet.

Den särskilda skalan av egentliga straff för ämbetsbrott i 1864 års strafflag upptog ursprungligen avsättning, suspension och böter, vilka sistnämnda förlänades en särställning i jämförelse med det allmänna bötesstraffet. De kunde nämligen utmätas intill ett maximum av beloppet för ett år av inkomsten av det ämbete vari ämbetsmannen förbrutit sig eller, om ämbetet var oavlönat, till högst ettusen riksdaler, d. v. s. dubbla maximum för allmänna böter. I samband med dagsbotsreformen år 1931 ersattes dessa proportionella böter med dagsböter, vilka numera tjäna såsom gemensam lägsta straffart såväl i förhållande till ämbetsstraffen som inom den allmänna straffskalan. Den sålunda uppkomna straffskalan vid ämbetsbrott — avsätt-

ning, suspension och dagsböter — har bibehållits i förslaget. Särskilt bör framhållas, att suspension svårligen kan undvaras såsom mellanled, om erforderlig kontinuitet inom skalan skall bevaras. Suspension är nämligen oftast ett mera kännbart straff än böter. Det är ock att märka, att det stundom ur allmän synpunkt är önskvärt att någon tid får förflyta innan ämbetsman som förbrutit sig återupptager sin ämbetsutövning.

Såsom förut nämnts har den personkrets som avses med ämbetsstraffen i gällande rätt bestämts olika, då fråga varit om egentligt straff och om skyddsåtgärd. I senare fallet har ämbetsstraff kunnat tillämpas i större omfattning, nämligen förutom på de i SL 25: 22 angivna subjekten för ämbetsbrott jämväl på andra som innehava allmän befattning, framför allt valda medlemmar av beslutande församlingar i stat och kommun. Då ämbetsstraffen i förslaget gjorts enhetliga oavsett deras dubbla uppgift, har för dem också bestämts en gemensam personkrets. Bestämmelser om denna givas i samband med ämbetsbrotten i 25: 12, och 2: 15 innehåller endast en hänvisning till den personkrets som är underkastad ämbetsansvar.

Avsättning innebär enligt förslaget förlust för alltid av en med ämbetsansvar förenad befattning vilken som helst, utan den nu tillämpade åtskillnaden mellan befattning vari brottet skett och befattning utan detta samband med brottet. Om någon vid begående av ämbetsbrott enligt 25: 1—5 i förslaget innehar en men vid domen en annan befattning, kan avsättning från sistnämnda befattning ifrågakomma, detta oavsett om förändringen av befattning kan uppfattas som sedvanlig befordran inom tjänsten eller ej. Vid prövning jämlikt 25: 6 i förslaget av frågan, huruvida och till vilket mått annat straff som kan följa å brottet må ådömas, bör därvid beaktas om den nya befattningen är mer eller mindre värdefull än den vid brottet innehavda; i förra fallet skall tydligen någon förhöjning av det allmänna straffet ej ske. Vad angår allmänna brott kan enligt förslaget avsättning ådömas även den som icke innehade någon allmän befattning vid brottet. För tillämpning av 25: 7 i förslaget förutsättes nämligen endast att den, som dömes till straffarbete, fängelse eller böter enligt annat kapitel i strafflagen än 25 kap., innehar allmän befattning vid domen.

För suspension har i lagtexten angivits en latitud från och med en månad till och med ett år. Dessa gränser överensstämma med utvecklingen i rättspraxis och med stadgandet i lagen om straff för ämbetsbrott av präst och om laga domstol i sådana mål den 8 mars 1889 12 §. Det föreslås vidare uttryckligen stadgat, att suspension ej må verkställas medan den dömde undergår frihetsstraff.

Enligt SL 2: 18 kan suspension såsom bistraff ådömas endast i fråga om ämbete eller tjänst och icke beträffande andra befattningar, under det att motsvarande begränsning saknas, då suspension användes såsom huvudstraff enligt SL 25 kap. I förslaget har föremålet för suspension bestämts enhetligt och utan motsvarande begränsning till tjänst. Visserligen kan i fråga om en befattning som icke är tjänst, t. ex. en oavlönad förtroendesyssla på grund av val, suspension ofta sakna praktisk betydelse och endast avsättning böra

ifrågakomma såsom ämbetsstraff. Men på grund av hithörande befattningars olikartade natur har kommittén ansett, att förutsättningarna för att använda suspension böra prövas i det särskilda fallet. Härvid förtjänar att beaktas bl. a. om suppleant finnes eller om befattningen är oavlönad. Om befattningens beskaffenhet gör suspension olämplig, kommer samtidigt avsättning ofta att vara en lindrigare påföljd än eljest och kan därför i viss mån ersätta suspension såsom straff för mindre svår brottslighet.

Enligt nuvarande SL 25: 22 förekommer ämbetsansvar även beträffande vissa innehavare av enskilda befattningar. Så är fallet dels inom allmänna, av Konungen stadfästade inrättningar eller stiftelser dels inom vissa enskilda kommunikationsanläggningar till följd av Konungens förordnande om fridlysning av anläggningen enligt SL 19: 14. Befattningshavare hos förstnämnda inrättningar eller stiftelser kunna dömas till avsättning eller suspension i samma utsträckning som offentliga funktionärer. Befattningshavare vid enskilda kommunikationsanläggningar kunna med tillämpning av SL 25: 15 endast dömas till avsättning, varemot suspension icke upptagits i detta lagrum på grund av att man ansåg det svårt att genomdriva dess verkställighet då den felande är anställd i enskild tjänst. Motsvarande svårighet föreligger emellertid i fråga om alla enskilda befattningar, och den begränsar sig i verkligheten icke till suspension utan gäller även avsättning. Ty i samtliga fallen ankommer verkställigheten av ämbetsstraffet icke på ett offentligt organ utan på ledningen av det enskilda företaget.

I förslaget har, såsom framgår av bestämmelsen i 25: 12 och motiven därtill, i vissa avseenden genomförts en begränsning i fråga om ämbetsansvar för befattningshavare i enskild tjänst. En direkt i lagen meddelad föreskrift om sådant ansvar föreslås endast beträffande två särskilda grupper av enskilda befattningshavare, nämligen dels de som förestå eller deltaga i vården av dem som äro berövade friheten, dels ock de som förestå eller deltaga i driften av allmän samfärdsel. Inom båda dessa verksamhetsområden förutsättes att huvudmannen är en inrättning som godkänts eller särskilt tillåtits av Konungen. Genom möjligheten att återkalla eller vägra att förlänga sådan koncession blir det allmännas inflytande i vanliga fall tillräckligt för att en dom, varigenom en befattningshavare vid inrättningen dömts till avsättning eller suspension, skall komma att respekteras. Beträffande allmänna inrättningar i övrigt föreslås ämbetsansvar endast såvitt Konungen förordnat därom för befattningshavare vid viss allmän inrättning. Kommittén förutsätter, att innan sådant förordnande meddelas, prövning bör ske jämväl av frågan, huruvida det allmännas inflytande på företagets verksamhet innebär erforderlig garanti för verkställigheten av en dom på avsättning eller suspension. Därest en sådan verkställighet icke med viss säkerhet kan påräknas, saknas förutsättningar för det särskilda ämbetsansvaret. Förslaget upptar icke någon motsvarighet till det enligt SL 25: 15 gällande förhållandet, att för visst slags tjänst såsom ämbetsstraff stadgas allenast avsättning men icke suspension. Liksom i fråga om de offentliga befattningarna finnas visserligen även enskilda sådana där suspension icke lämpar sig såsom straffmedel, men frå-

gan därom bör enligt kommitténs mening prövas i samband med straffets utmätande i det särskilda fallet, och därvid kan även hänsyn tagas till föreliggande vanskligheter att verkställa suspension från tjänsten i fråga.

Avsättning och suspension skola liksom för närvarande uttryckligen utsättas i domen och inträda icke i något tillfälle direkt på grund av lagen. För det fall att den brottslige innehar mer än en befattning givas särskilda regler i 16 §.

I SL 2: 18 andra stycket upptages en speciell föreskrift angående det fall, att den brottslige blivit före domen vald till en allmän befattning men först på grund av senare företagen röstsammanräkning skulle komma att inträda däri. Enligt förslaget kommer här att tillämpas en allmännare regel, som angives i 17 §.

16 §.

I denna paragraf givas regler om ämbetsstraffens innebörd, därest den brottslige vid domen innehar flera befattningar med vilka följer ämbetsansvar. Paragrafen är liksom 15 § tillämplig även på befattningar som den brottslige icke innehade vid brottets begående.

Beträffande avsättning stadgas i nuvarande SL 2: 18, att den som förbrutit sig i viss befattning och för det brott förskyllt avsättning tillika skall dömas förlustig annan allmän befattning. Avsättning i sådant fall, liksom även då avsättning tillämpas såsom bistraff, skall omfatta samtliga befattningar som den dömde innehar, dock med befogenhet för domstolen att beträffande varje befattning pröva, huruvida den dömde bör bibehållas i densamma. Principen att avsättning skall omfatta samtliga den dömdes allmänna befattningar har bibehållits i förslaget. Liksom i SL 2: 18 har domstolen dock tillagts befogenhet att efter skälighetsprövning förklara, att den dömde ej avsättes från viss befattning. Utredning bör således förebringas om samtliga av den dömde innehavda allmänna befattningar, och beträffande varje befattning bör i domen lämnas föreskrift om avsättning skall äga rum eller icke.

Då befattningshavare dömes till avsättning varifrån undantages viss befattning kan beträffande denna ådömas suspension. Denna möjlighet är enligt förslaget icke såsom enligt SL 2: 18 begränsad till det fall, att befattningen utgöres av ämbete eller tjänst, men vid domstolens prövning bör beaktas jämväl den i motiven till 15 § berörda omständigheten, huruvida med hänsyn till befattningens natur suspension överhuvud är lämplig som straffmedel.

I fråga om suspension finnas i nuvarande lag inga föreskrifter om att straffet skall omfatta andra befattningar än den vari förbrytelsen skett. Skäl kunna dock föreligga, t. ex. på grund av sambandet mellan flera befattningar, att låta även detta straff omfatta mer än en befattning, och en prövningsrätt i detta avseende har föreskrivits i andra stycket. På grund av bestämmelsen i 17 § är det lämpligt att i en dom rörande suspension uttryckligt besked lämnas rörande samtliga befattningar som enligt utredningen innehavas av den dömde.

17 §.

I denna paragraf avses såväl det fall, att någon dömts till avsättning eller suspension utan att avgörande träffats om samtliga allmänna befattningar som den dömde innehar, som det fall, att den som innehar allmän befattning (en eller flera) blivit dömd till allmänt straff utan att frågan om avsättning eller suspension överhuvud blivit prövad genom domen. Däremot avses icke det fall, att någon erhåller en befattning efter det han blivit dömd till straff i en instans men innan högre instans prövat saken; det synes nämligen i sådant fall böra ankomma på den tillsättande och ej på domstolen att bedöma brottets betydelse för befattningen.

Vad förstnämnda fall beträffar framgår av 16 § att domstol som ådömer avsättning eller suspension har att rörande var och en av de befattningar som den dömde innehar avgöra, huruvida befattningen skall inbegripas under ämbetsstraffet eller icke. Om beträffande någon befattning domen icke innehåller sådant avgörande, kan detta bero på att domstolen saknat kännedom om att befattningen innehaves av den dömde. Det synes här följdriktigt, att eftersom rättelse ej alltid kan ske efter klagan i vanlig ordning, möjlighet öppnas till särskild talan angående den eller de befattningar varom domen icke innehåller besked. En sådan kompletterande prövning förordades redan under förarbetena till 1936 års ändringar i SL 2 kap. av lagrådet. Kommittén föreslår, att särskild talan må föras om avsättning eller suspension från en befattning som icke nämnts i domen men vartill den dömde blivit förordnad eller vald före denna. Sistnämnda uttryck avser att inbegripa även det i SL 2:18 andra stycket speciellt upptagna fallet, att befattningen tillsättes genom val som ägt rum före domen och röstsammanräkning som företages efter densamma. Under det att nämnda lagrum föreskriver ovillkorlig obehörighet för den som dömts till avsättning att vid sammanräkningen inträda i befattningen, skall enligt förslaget även här den allmänna regeln om särskild talan tillämpas. Därigenom beredes liksom i andra fall tillfälle till en efter sammanräkningen företagen prövning, huruvida den dömde på grund av föreliggande skäl icke bör avsättas från befattningen.

Då ämbetsman eller annan som innehar allmän befattning dömes till allmänt straff, skall enligt 25: 7 i förslaget i viss omfattning tillika dömas till avsättning eller suspension. Dock förutsättes här icke i varje fall, då en befattningshavare dömes till allmänt straff, att frågan om mistning av befattningen eller bibehållande däri upptages i domen. Om det allmänna straffet stannar vid fängelse eller böter, har domstolen anledning att pröva frågan om tillämpning av ämbetsstraff allenast, ifall yrkande därom framställes. Emellertid kan det även på ifrågavarande område inträffa, att domstolen, på grund av bristande utredning om den dömdes innehav av en befattning eller emedan sammanräkning efter val icke ägt rum vid tiden för domen, kan vara förhindrad att ådöma ett ämbetsstraff som eljest skulle tillämpats. Med hänsyn härtill ha även dessa fall inbegripits under föreskriften om särskild talan.

Då en dom meddelas enligt förevarande paragraf, saknas den möjlighet till enhetlig straffmätning i förhållande till ett förskyllt allmänt straff som enligt principen i 25 kap. skulle tillämpats, därest ämbetsstraffet och det allmänna straffet ådömts genom samma dom. Denna olägenhet äger emellertid ingen avsevärd praktisk betydelse, enär särskild talan om avsättning eller suspension endast torde förekomma beträffande befattningar vilkas förlust har en jämförelsevis underordnad betydelse för straffmätningen. Till dessa torde i allmänhet kunna hänföras förtroendeuppdrag på grund av val.

18 §.

I strafflagen ha hittills icke funnits några allmänna regler om förverkande av egendom. Vissa speciella stadganden om sådan eller liknande påföljd ha emellertid av ålder funnits i SL 12: 20, 15: 1 och 4 samt 25: 7. I SL 12: 20 stadgas, att med förfalskningsverktyg och med vad genom förfalskning tillkommit skall så förfaras att missbruk därav ej kan ske. Enligt SL 15: 1 skall fartyg, som begagnas vid slavhandel, vara förbrutet jämte sin laddning, och enligt SL 15:4 skola penningar eller deras värde, som någon använt eller betingat sig till slavhandel eller befraktande av fartyg till slavars förande eller till utrustning av sådant fartyg, likaledes vara förbrutna. I SL 25: 7 stadgas, att muta eller dylikt som ämbetsman olovligen tagit tillfaller kronan. Under de senaste åren ha införts förverkandebestämmelser för ytterligare grupper av brott. Genom 1942 års lagstiftning om förmögenhetsbrott upptogs sålunda i SL 20: 11 ett stadgande, att hjälpmedel för stöld kan förklaras till kronan förverkat, evad ansvar ådömes eller ej. En liknande bestämmelse beträffande sprängämnen infördes samtidigt i SL 19: 21. Slutligen finnes i SL 8: 30, sådant detta lagrum lyder efter 1940 och 1942 års ändringar, ett stadgande, att vad någon som är förfallen till ansvar enligt 8 kap. för brottet mottagit skall vara till kronan förverkat; finnes det ej kvar, skall i stället dess värde gäldas. Enligt samma lagrum må också föremål som begagnats för utförande av brott enligt 8 kap. eller som åstadkommits i samband med det brottsliga förfarandet, evad någon fälles till ansvar för brottet eller ej, förklaras förverkat till kronan.

I specialstraffrätten finnas åtskilliga bestämmelser om förverkande. Påföljden drabbar enligt dessa bestämmelser i allmänhet sådana ting, som varit föremål för åtgärd varigenom någon författningsbestämmelse överträtts eller som använts vid sådan överträdelse. Att förverkande stadgats är i vissa fall föranlett av egendomens farliga beskaffenhet. Detta är sålunda uppenbarligen grunden till bestämmelserna i giftstadgan den 26 nov. 1943 om förverkande av gift och i kungl. förordningen den 18 maj 1928 ang. explosiva varor om förverkande av sådana varor. Förverkande har i andra fall ansetts motiverat för att fråntaga lagöverträdaren den vinning han eljest skulle skörda av sin gärning. Så är fallet med förverkande av olovligen avverkat virke enligt skogsvårdslagen den 15 juni 1923. Detta är tydligen även grunden till den i lagen den 29 maj 1931 med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens upptagna bestämmelsen, att muta vid bestickning som avses i denna lag skall

tillfalla kronan. Den nämnda synpunkten har i många fall föranlett, att där egendom som skolat dömas förverkad ej finnes i behåll, i stället dess värde skall gäldas. Exempel på förverkandebestämmelser finnas, utom i de nämnda författningarna, även i lagen den 15 juni 1934 om förbud mot vissa sammanslutningar, lagen den 18 juni 1925 om bulvanförhållande i fråga om fast egendom, jaktstadgan den 3 juni 1938, fiskeristadgan den 17 okt. 1900, lotteriförordningen den 19 maj 1939, lagen den 8 juni 1923 om straff för olovlig varuinförsel, lagen den 4 juni 1913 ang. förbud mot införsel till riket av varor med oriktig ursprungsbeteckning, kungl. förordningen den 3 mars 1916 om straff för olovlig varuutförsel, kungl. förordningen den 11 juni 1926 ang. tillverkning och beskattning av brännvin, kungl. förordningen den 18 juni 1937 ang. försäljning av rusdrycker, kungl. förordningen den 11 juni 1919 ang. försäljning av pilsnerdricka, allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939, lagen den 30 dec. 1939 ang. vissa utfästelser rörande införsel och utförsel av varor m. m., lagen den 13 juni 1941 om förverkande i vissa fall av spritdrycker och vin m. m., lagen den 5 juni 1942 om förbud i vissa fall mot handel med ransonerade varor och kungl. kungörelsen den 17 juni 1943 med vissa bestämmelser ang. handeln med ransonerade varor m. m. Jämförelsevis långtgående förverkandebestämmelser finnas i lagen den 20 juni 1924 med särskilda bestämmelser ang. olovlig befattning med spritdrycker och vin. Enligt dessa skola spritdrycker och vin, vilka uppenbarligen ha olovligen införts, jämte kärl och emballage vara förverkade, evad någon fälles till ansvar för olovlig befattning därmed eller ej. Förverkandet drabbar dessutom, likaledes oavsett huruvida ansvar ådömes, under vissa förutsättningar farkost, dragare, fordon eller annat forslingsredskap som använts vid den olovliga införseln.

I nyare utländska strafflagar äro allmänna bestämmelser om förverkande vanliga. Exempelvis må anföras den norska strafflagen. Enligt § 34 i denna må föremål som frambragts genom straffbar handling eller som använts eller varit avsett att användas vid uppsåtligt brott förklaras förverkat, om dess ägare gjort sig skyldig till den straffbara handlingen. I § 35 stadgas vidare, att föremål vilkas egentliga bestämmelse är att tjäna såsom medel vid förövandet av straffbar handling må, såvida det finnes vara motiverat av hänsyn till det allmännas intresse, förklaras förverkade i vems ägo de än äro och utan att talan om ansvar behöver vara väckt eller kunna väckas mot någon. Slutligen stadgas i § 36, att genom straffbar handling vunnet utbyte eller ett belopp svarande mot det antagliga utbytet må förklaras förverkat hos den skyldige eller hos någon å vars vägnar han handlat, likaledes utan att talan om ansvar behöver vara väckt eller kunna väckas mot någon. Om en straffbar verksamhet bedrivits vanemässigt, må det förverkade beloppet bestämmas efter det antagliga utbytet av hela verksamheten. Danska strafflagen stadgar, i § 77, att förverkandeförklaring må meddelas beträffande föremål som frambragts genom brottslig gärning eller begagnats eller varit avsett att begagnas vid en uppsåtlig lagöverträdelse, såvida det tillhör någon för gärningen ansvarig, samt beträffande föremål som kan anses avsett att

tjäna ett brottsligt syfte, där dess förverkande finnes påkallat av hänsyn till rättssäkerheten, ävensom beträffande utbyte av brottslig gärning, såvida ingen äger göra rättsligt anspråk därpå, eller ett däremot svarande belopp. Enligt schweiziska strafflagen, artikel 58, äger domstol, oavsett huruvida någon kan fällas till ansvar, meddela förverkandeförklaring beträffande föremål som använts vid förövande av straffbar gärning eller varit avsett därtill eller som frambragts genom brottslig gärning, allt under förutsättning att föremålet innebär fara för människors säkerhet, sedligheten eller den allmänna ordningen. Gåvor och dylikt som varit avsedda att förmå någon till brott eller att belöna någon för det han begått brottslig gärning skola enligt artikel 59 förklaras förverkade; finnes egendomen ej i behåll skall mottagaren utgiva dess värde.

Det är uppenbarligen önskvärt, att de skilda förverkandebestämmelserna i strafflagen avlösas av en mera enhetlig reglering. Vid behandlingen av förslaget till lagstiftning om förmögenhetsbrotten antydde ock föredragande departementschefen, att det vore en framtidsuppgift att införa allmänna regler om förverkande (kungl. prop. nr 4 till 1942 års riksdag s. 94). Kommittén har ansett det lämpligt, att allmänna bestämmelser i ämnet införas när revisionen av strafflagen utsträckes till att omfatta ett så stort antal brott som enligt förslaget skall ske. På bestämmelserna om slavhandel i 15 kap. anser sig kommittén emellertid icke böra ingå i förevarande sammanhang. Kommittén föreslår därför, att SL 8: 30, 12: 20, 19: 21, 20: 11 och 25: 7 upphävas och ersättas med bestämmelser i 18, 19 och 20 §§ i förevarande kapitel. Att bestämmelserna få sin plats i 2 kap., vilket handlar om straffen enligt strafflagen, torde med strafflagens nuvarande uppställning vara ändamålsenligt. Därav får emellertid icke dragas den slutsatsen, att förverkande alltid skulle tjäna samma syfte eller följa samma regler som straff i egentlig mening.

Ett behov av förverkandebestämmelser gör sig i synnerhet gällande med avseende å föremål vilka använts såsom hjälpmedel vid brott. Det kan icke sägas vara ett tillfredsställande sakernas tillstånd att, såsom frånsett nyss berörda särskilda bestämmelser enligt gällande rätt är fallet, en brottsling skall vara berättigad att efter avtjänat straff återfå sina verktyg. Beträffande sådana föremål, som genom sin beskaffenhet framstå såsom särskilt lämpade till brottsverktyg, synes det önskvärt, att de kunna förklaras förverkade även om de icke kommit till brottslig användning. Vad som frambragts genom brott bör även stundom kunna förklaras förverkat. I alla dessa fall kan det förefinnas en fara för fortsatt brottslig användning av de ifrågavarande föremålen, vilken det är angeläget att undanröja genom förverkande. I andra fall kan det vara påkallat att genom förverkande fråntaga den brottslige hans vinning av gärningen.

Med ledning av dessa synpunkter ha i förevarande paragraf och den närmast följande upptagits bestämmelser att i vissa fall förverkande kan ske, medan i 20 § upptagits några delvis processuella detaljbestämmelser. Förverkande innebär enligt dessa bestämmelser städse, att egendomen tillfaller

kronan. Genom förverkandet upphäves ej blott den dittillsvarande ägarens rätt utan även, om ej särskilt förbehåll göres i domen, de andra sakrätter varmed egendomen kan vara belastad.

I förevarande paragraf avses hjälpmedel vid brott och vad som frambragts genom brott. Första stycket behandlar sådana fall, i vilka en brottslig gärning förövats.

Det stadgas till en början, att vad som använts såsom hjälpmedel vid gärning vilken är i strafflagen belagd med straff må, om det är påkallat till förebyggande av brott eller eljest av särskilda skäl, förklaras till kronan förverkat, där den som var ägare till föremålet eller var i hans ställe uppsåtligen förövat gärningen eller medverkat därtill. Med straffbelagd gärning avses här icke endast gärning som utgör fullbordat brott utan även straffbar förberedelse. Har någon medelst en radioapparat trätt i förbindelse med annan under sådana omständigheter att gärningen enligt 3: 2 i förslaget är att bedöma såsom straffbar förberedelse till spioneri, kan sålunda radioapparaten förklaras förverkad. Det är vidare att märka, att med hjälpmedel här avses allt, vars användande vid brott ingår i brottsplanen. Det behöver icke vara för dylikt ändamål särskilt konstruerade eller eljest därför särskilt lämpade verktyg, såsom kofot eller annat inbrottsverktyg, utan det kan vara en kniv, som använts för att peta upp ett lås, eller en kamera, som begagnats vid spioneri. Även av den brottslige burna kläder kunna ifrågakomma till förverkande, såsom handskar vilka inbrottstjuv burit för att icke lämna fingeravtryck. En bil är att anse som hjälpmedel vid brott, ej blott om stulna eller eljest genom brottet åtkomna saker fraktats däri utan även om den brottslige själv färdats i bilen till eller från brottsplatsen. Det är emellertid givet, att förverkandeförklaring beträffande föremål som icke genom sin beskaffenhet indicerar brottslig användning bör ifrågakomma endast där förhållandena giva särskild anledning att företaga en sådan åtgärd.

I första stycket stadgas vidare, att där någon tagit sådan befattning med brottsverktyg som enligt 3: 2 i förslaget innebär straffbar förberedelse, verktyget må förklaras förverkat, dock likaledes endast om det är påkallat till förebyggande av brott eller eljest av särskilda skäl. De föremål som här avses äro gift, sprängämne, vapen, dyrk, förfalskningsverktyg och annat sådant hjälpmedel, alltså endast föremål som genom sin beskaffenhet äro särskilt ägnade för brottslig verksamhet.

Vid sidan om hjälpmedel nämnes i första stycket vad som frambragts genom gärning som är brottslig enligt strafflagen. Stadgandet åsyftar falskt mynt och andra förfalskade föremål, genom spioneri tillkomna kartor med militära hemligheter inprickade och dylikt. Stadgandet åsyftar däremot icke vad som tillverkats av stulet material. Emedan, såsom nedan skall beröras, en förutsättning för förverkande är att föremålets ägare eller någon som var i hans ställe uppsåtligen förövat den brottsliga gärningen eller medverkat därtill, kommer förverkande icke i fråga i ett sådant fall.

Ehuru en förutsättning för tillämpning av första stycket är, att en brottslig gärning förövats, fordras icke, att någon gjort sig förfallen till straff. Även

gärning av den som är otillräknelig på grund av minderårighet eller psykisk abnormitet uppfyller förutsättningen. Såsom framgår av en uttrycklig bestämmelse i stycket, fordras emellertid, att gärningen skett uppsåtligen, varför oaktsamhetsbrott icke är tillräckligt för att grunda förverkande.

Domstol är enligt de föreslagna bestämmelserna icke i något fall ovillkorligen skyldig att döma till förverkande utan skall alltid med hänsyn till förhållandena i det särskilda fallet pröva, huruvida påföljden skall ådömas.

Vid prövningen bör i främsta rummet beaktas, huruvida förverkande är påkallat till förebyggande av brott. Denna synpunkt torde böra föranleda förverkande av föremål som genom sin beskaffenhet framstå såsom brottsverktyg och därför måste anses innebära fara för brott såvida de ej förvaras på betryggande sätt. Förverkandeförklaring kan jämväl vara motiverad beträffande föremål, som icke ha denna karaktär men likväl om de få kvarbliva i den brottsliges hand innebära fara för fortsatt brottslighet av honom. Även om den brottslige själv icke behöver befaras komma att använda föremålet för brott, kan förverkande vara påkallat med hänsyn till den användning andra kunna komma att göra av föremålet. Det kan sålunda vara motiverat att förklara radioapparat eller kamera som använts vid spioneri förverkad med hänsyn till fara för att dessa föremål eljest skola användas vid fortsatt spioneriverksamhet av andra än den redan ertappade spionen, och likaså kan det vara påkallat att meddela förverkandeförklaring beträffande en bil som använts av en medlem av en brottslingsliga, där det kan befaras att andra medlemmar av ligan eljest i framtiden skola använda bilen för nya brott. Föremål, som vanligen komma till helt oskyldig användning, böra emellertid naturligtvis ej förklaras förverkade, såvida det icke finnes särskild anledning befara att de skola användas för brott.

Ehuru förebyggande av brott bör vara den ledande synpunkten vid prövningen huruvida förverkande skall ske, bör det kunna komma i fråga att meddela förverkandeförklaring även i vissa fall där förverkande ej erfordras från denna synpunkt. Detta är händelsen i sådana fall, där det skulle vara stötande om den brottslige trots att han blivit fälld skulle få behålla de hjälpmedel han använt vid brottet. Förverkandeförklaring kan därför enligt den föreslagna lagtexten förekomma ej blott där den är påkallad till förebyggande av brott utan även där eljest särskilda skäl föreligga.

Även om domstolen vid sin prövning skulle finna att förverkande är påkallat till förebyggande av brott eller eljest av särskilda skäl, är det icke därför givet, att förverkandeförklaring bör meddelas. Domstolen har att beakta såväl skäl för som skäl mot en sådan åtgärd. Det ligger alltså i domstolens hand att underlåta förverkandeförklaring i sådana fall, där förverkande skulle leda till förfång för någon som icke låtit något komma sig till last eller det eljest framstår såsom en alltför kännbar påföljd.

När, såsom här föreslås, en allmän förverkandebestämmelse införes, synes det emellertid icke vara tillräckligt, att det ankommer på domstolen att vid sin prövning tillse att utomstående icke lider förfång. Kommittén föreslår,

att i själva lagtexten upptages en begränsning till skydd för deras intressen, som icke ha med den ifrågavarande brottsligheten att skaffa.

För förverkande enligt första stycket uppställas därför två alternativa förutsättningar. Det kräves, för att förverkande skall kunna ske, antingen att den som var ägare till föremålet förövat gärningen eller medverkat därtill eller också att någon som var i hans ställe gjort detta. Med det senare alternativet avses främst, att föremål, tillhörande bolag eller andra dylika rättssubjekt som icke kunna begå brott, skola kunna förklaras förverkade om brottslig gärning ligger någon rättssubjektets företrädare till last. En bil, som använts till brottsligt ändamål, skall sålunda icke vara fritagen från förverkande därför att den tillhör ett bolag utan kunna dömas förbruten, om den brottslige är bolagets verkställande direktör eller eljest någon som faktiskt kan bestämma angående bolagets verksamhet. Likaledes bör en bil, som använts till brott men tillhör den brottsliges hustru, kunna dömas förverkad, om visserligen hustrun icke kan visas ha medverkat till brottet men mannen råder över bilen på sådant sätt att han kan sägas vara i hennes ställe. Ett annat fall, där den brottslige får anses vara i ägarens ställe, är det, då ägaren lånat ut, uthyrt eller under äganderättsförbehåll sålt det ifrågavarande föremålet till den brottslige och försummat att vidtaga tillbörliga försiktighetsmått till förhindrande av brottslig användning.

Särskilda regler erfordras för det fall att föremålet överlåtits efter gärningen. Tydligen kan icke en överlåtelse under alla omständigheter tillåtas hindra förverkande, ty förverkanderegeln kunde då lätt göras overksam. Å andra sidan vore det obilligt mot förvärvaren, om denne under alla omständigheter skulle vara nödsakad att finna sig i att föremålet förverkades. Kommittén föreslår, att förverkande efter överlåtelse skall få äga rum endast där föremålet förvärvats av någon som insåg eller hade skälig anledning antaga att omständigheterna voro sådana att de skulle kunna föranleda förverkande av föremålet i överlåtarens hand. Denna begränsning av förverkandemöjligheten gäller endast där överlåtelse skett. Har den brottslige avlidit, kan, såsom av 5: 13 i förslaget framgår, förverkande ske utan hinder av att hans arvingar äro i god tro.

Genom de anförda bestämmelserna har kommittén begränsat förverkandemöjligheten till skydd för sådan ägare av föremålet som icke låtit något komma sig till last. Vad angår dem som ha begränsad sakrätt, panthavare och säljare med äganderättsförbehåll, ankommer det på domstolen att beakta dessas intressen vid prövningen huruvida förverkande skall ske. Domstolen kan också vid förverkandeförklaring göra förbehåll för sådan särskild rätt till föremålet. Sker intet förbehåll upphäves genom förverkandet den särskilda rätten utan att rättsägaren blir berättigad till någon ersättning därför av kronan.

Emedan det icke bör stå den brottslige öppet att genom att gömma undan föremålet eller överlåta det till annan undandraga sig förverkandepåföljden, har i första stycket till sist stadgats, att förverkandeförklaring i stället för föremålet må avse dess värde. Som förverkandebestämmelsen åsyftar

att undanröja den fara för fortsatt brottslighet som föremålet innebär, bör emellertid förverkande alltid i första hand riktas mot föremålet. Om domstolen, såsom den är oförhindrad att göra, ger sin förverkandeförklaring en alternativ avfattning och således förklarar antingen föremålet eller dess värde förverkat, bör i domen anges att värdet skall utges endast om föremålet icke kan åtkommas. Dom på förverkande av värde bör ange vem som förpliktas utge värdet; om det är ovisst vem som innehar föremålet, kan dock även personen anges alternativt. Förklaras i domen åter allenast föremålet förverkat, möter intet hinder mot att sedermera, om domen i denna del ej kan verkställas, särskild talan väckes om förverkande av värdet i stället. I dom, varigenom föremålets värde förklaras förverkat, bör beloppet anges. Var och en som haft sådan befattning med föremålet, att han genom förverkandeförklaring kunnat förpliktas utge detta, kan förpliktas att gälda dess värde. Jämte den brottslige kan alltså den i vars ställe han var eller någon som genom köp, arv eller annat fång förvärvat äganderätt till föremålet bli dömd att utge dettas värde. Betalningsskyldigheten ålägges i så fall solidariskt.

I andra stycket avses föremål, som på grund av sin beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kunna befaras komma till brottslig användning. Det föreslås, att dessa föremål skola kunna förklaras förverkade oavsett huruvida de kommit till användning vid brott. En förverkanderegel som är frigjord från denna förutsättning bör emellertid endast avse föremål med utpräglad karaktär av brottsverktyg. Det fordras därför, att föremålet på grund av sin beskaffenhet kan befaras komma till brottslig användning. Det är alltså icke tillräckligt, att föremålet faktiskt varit avsett att användas vid brott, utan det fordras, att det skall vara av en beskaffenhet, som gör det särskilt lämpat för visst brottsligt ändamål. Såsom exempel nämnas i den föreslagna lagtexten dyrk och falskt mynt. Andra exempel äro fotografier, kartor och teckningar som tillkommit i spionerisyfte, falska skuldebrev, konstverk med falsk signatur och skrifter vilkas spridande skulle vara straffbart emedan de innehålla osann framställning ägnad att framkalla fara för rikets säkerhet, allmän ordning eller medborgerlig frihet (jfr NJA II 1941 s. 67). I regel finnes icke skäl att respektera någon enskilds äganderätt till sådana föremål. Tryckta skrifter falla emellertid under tryckfrihetsförordningen, varför den föreslagna bestämmelsen ej avser dessa. Om föremålet åter är sådant, att det icke i och för sig ger anledning att befara att det skall användas för brottslig verksamhet, är bestämmelsen icke tillämplig. En bil kan sålunda ej förklaras förverkad enligt bestämmelsen, såvida icke bilen skulle vara specialkonstruerad för användning vid visst slags brott. Det är emellertid icke tillräckligt, att föremålets beskaffenhet är sådan att det kan befaras komma till brottslig användning. Därutöver fordras att även omständigheterna i övrigt ge stöd för sådan farhåga. Omständigheterna kunna vara sådana, att även om föremålets karaktär av brottsverktyg är otvetydig, varje fara för brottslig användning därav likväl är utesluten. Detta kan vara händelsen exempelvis med falskt mynt i en samlares ägo.

Liksom enligt första stycket är även enligt andra stycket förverkandeför-

klaring blott fakultativ. Domstolen har att efter omständigheterna pröva, huruvida förverkande i det särskilda fallet är påkallat. Härvid bör naturligtvis särskilt tillses att ett föremål icke utan vägande skäl förklaras förverkat om det, såsom undantagsvis kan förekomma, blivit ombildat till ett brottsverktyg utan att detta kan läggas dess ägare till last. Det är dock icke uteslutet, att förverkande någon gång måste ske även i ett sådant fall. Har en spion stulit en karta och på den inprickat militära hemligheter, måste tydligen kartan förklaras förverkad. I viss utsträckning torde det vara möjligt att utan särskilda bestämmelser bereda ägaren ersättning i dylika fall.

Stundom kan det vara tillräckligt, att egendom endast partiellt förklaras förverkad. Det möter icke heller något hinder att låta förverkande av värde avse endast en del av egendomens värde.

Med förverkad egendom bör naturligtvis så förfaras, att missbruk därav ej kan ske. Det torde vara lämpligt, att administrativa föreskrifter härom meddelas. Enligt tredje stycket kan domstolen i stället för förverkande föreskriva annan åtgärd till förebyggande av missbruk. Beträffande konstverk, vilket innehavaren förmåtts att köpa genom falsk uppgift att det är original, kan t. ex. vara tillräckligt att påstämpla det ordet kopia.

De föreslagna reglerna om förverkande avse endast brott enligt strafflagen. Gärningar, som äro belagda med straff i andra författningar, äro av alltför skiftande natur för att det skulle vara rådligt att utan en prövning av varje särskild författning låta de föreslagna reglerna i första stycket bliva tillämpliga beträffande dessa gärningar. Andra stycket bör däremot analogiskt tillämpas även beträffande föremål som kan befaras komma till en i specialstraffrätten kriminaliserad användning.

Införandet av de allmänna bestämmelserna i första stycket torde emellertid komma att få betydelse för blivande lagstiftning på specialstraffrättens område. Det är nämligen sannolikt, att vid sådan lagstiftning viss ledning kommer att hämtas av de här föreslagna bestämmelserna. Dessa torde därför även på specialstraffrättens område i längden komma att visa sig leda till ett förenhetligande av de nu tämligen olikartade reglerna. Som dessa ofta stadga obligatoriskt förverkande och därtill sakna de av billighetshänsyn förestavade begränsningar av förverkandemöjligheten som innehållas i förevarande paragraf, skulle en sådan utveckling medföra en enligt kommitténs mening önskvärd uppmjukning av specialstraffrättens förverkandebestämmelser, vilka stundom synas gå längre än billigt är.

19 §.

Medan i 18 § stadgas förverkande av föremål, som på grund av sin beskaffenhet, sitt ursprung eller sin användning icke synes böra få kvarbliva i enskild ägo, behandlas i förevarande paragraf främst frågan om förverkande av penningbelopp.

I gällande strafflag finnas, såsom framgår av det vid 18 § anförda, endast tre bestämmelser av detta slag. Enligt SL 25: 7 skall muta eller annat, som en enligt SL 25: 5 eller 6 straffbar ämbetsman olovligen tagit, tillfalla kronan. I SL 15: 4 stadgas förverkande av penningar eller deras värde, som nå-

gon använt eller betingat sig till slavhandel eller befraktning av fartyg till slavars förande eller till utrustning av fartyg för slavhandel eller slavars bortförande. Förverkande skall enligt SL 8: 30 första stycket även drabba vad någon, som är förfallen till ansvar enligt 8 kap., för brottet mottagit eller dess värde. Sistnämnda stadgande tillkom år 1940 och avlöste en äldre bestämmelse av mera begränsad räckvidd. Det framhölls under förarbetena, att enahanda synpunkter gjorde sig gällande vid många andra brott på strafflagens område varför det kunde anföras skäl för att låta den legislativa behandlingen av förverkandefrågan anstå till dess den kunde företagas i ett större sammanhang, men tidsläget ansågs likväl motivera att i SL 8: 30 upptaga anförda bestämmelse (NJA II 1941 s. 65 f.). Utanför strafflagens område märkes det vid 18 § anförda stadgandet i 7 § lagen den 29 maj 1931 med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens, att vid bestickning varom nämnda lag handlar emottagen muta eller dess värde skall tillfalla kronan. Bestämmelser om förverkande av vinst finnas också i 3 § lagen den 30 dec. 1939 ang. vissa utfästelser rörande införsel och utförsel av varor m. m. samt 19 § kungl. kungörelsen den 17 juni 1943 med vissa bestämmelser ang. handeln med ransonerade varor m. m. I åtskilliga författningar stadgas normerade böter, vilka bl. a. ha till ändamål att fråntaga lagöverträdaren den vinning han eljest skulle skörda av överträdelsen. I vissa fall, där överträdelsen består i undandragande av skatt eller allmän avgift, har lagöverträdaren att förutom denna utge ett belopp beräknat efter storleken av vad han undandragit det allmänna. Påföljden sträcker sig i dessa fall utöver vinningen. Exempel härpå erbjuder skattestrafflagen, enligt vilken den som förskyllt frihetsstraff enligt lagen må dömas att gälda straffskatt med högst tre gånger det undandragna beloppet.

Det synes icke tillfredsställande, att en brottsling skall efter avtjänande av sitt straff vara i okvald besittning av vad han orättmätigt tillskansat sig genom brottet. Det är önskvärt att så långt det är möjligt motverka den lockelse till brott som vinningen av brottet utgör. I vissa fall, såsom vid brott sådana som spioneri och förräderi, kan ock det fortsatta innehavet av ekonomiska tillgångar, måhända till betydande belopp, vilka förvärvats genom brott, innebära fara för ny brottslighet av enahanda slag (jfr NJA II 1941 nyss a. st.). I själva verket kan knappast någon påföljd av brott vara naturligare än den som består däri, att man fråntager den brottslige hans vinning av brottet. Att möjlighet härtill med få undantag saknas enligt gällande strafflag måste betecknas som en brist.

I förevarande paragraf föreslås nu ett allmänt stadgande, att muta samt för utförande av brott avsett förlag eller vederlag och annat dylikt, vars mottagande innefattar brott, ävensom annan vinning av brottslig gärning vilken ej motsvaras av skada för enskild må, om skäl därtill äro, förklaras förverkade till kronan.

I vad stadgandet avser muta hänför det sig till 25: 3 i förslaget. Förlag eller vederlag för utförande av brott kan enligt stadgandet bli föremål för förverkande i samma utsträckning som mottagande därav enligt 3: 2 i förslaget är straffbart såsom förberedelse. Med uttrycket annat dylikt avses otillbörlig

förmån, som någon på sätt omförmäles i 10: 6 andra stycket i förslaget mottagit för att rösta på visst sätt i allmänt ärende eller icke rösta, samt penningar eller annat som någon mottagit av främmande makt eller av någon som handlar i dess intresse för utgivande eller spridande av skrifter eller annan dylik åtgärd avsedd att påverka allmänna meningen om rikets politiska angelägenheter, ett brott som behandlas i 8: 12 i förslaget. Däremot avses icke vad någon mottagit under sådana förhållanden, att han gjort sig skyldig till häleri, och ej heller betalning eller säkerhet för fordran, genom vars mottagande borgenär ådragit sig ansvar för medverkan till mannamån mot borgenärer. I intetdera av dessa fall är det mottagna att jämställa med muta eller förlag eller vederlag för brott. För att förverkande skall komma i fråga förutsättes, att muta, förlag, vederlag eller annat dylikt mottagits; att penningar utlovats är icke tillräckligt för att muta skall kunna anses föreligga.

I fortsättningen av paragrafen utsträckes förverkandemöjligheten till vinning av brott, vilken icke är jämförlig med muta, förlag eller vederlag. Därvid göres den begränsningen, att förverkande ej må drabba vinning som motsvaras av skada för enskild. I sådana fall tillkommer det nämligen målsägande att framställa anspråk på återställande av vad som berövats honom genom brottet eller på skadestånd. Det föreslagna stadgandet kommer därför icke att vara tillämpligt i fråga om sådan vinning, som gör stöld, bedrägeri, förskingring m. fl. brott till vinningsbrott. Stadgandet får på grund av denna begränsning en tämligen inskränkt räckvidd. Som exempel på fall, där det är tillämpligt, kan nämnas vinning av koppleri eller hållande av spelhus och även i särskilda fall vinning av häleri. Med vinning får i regel förstås nettovinst; utgifter för inkomstens förvärvande skola således, i den mån de icke bestå i muta eller dylik ersättning åt medbrottslingar eller eljest äro stridande mot lag eller goda seder, avdragas.

Förverkandeförklaring enligt stadgandet kan endast riktas mot någon som förövat en brottslig gärning; att han på grund av minderårighet eller psykisk abnormitet går straffri hindrar emellertid icke tillämpning av stadgandet.

Liksom enligt 18 § gäller även enligt den förevarande att förverkandeförklaring skall föregås av en prövning huruvida omständigheterna i det särskilda fallet göra förverkande icke blott möjligt enligt stadgandet utan även påkallat av bärande skäl. Där det förvärvade är i behåll, kan själva egendomen förklaras förverkad och detta oavsett i vems ägo den numera är. Vanligen kommer emellertid förverkandeförklaringen i stället att avse egendomens värde; dess belopp bör då anges i domen. Det är vidare att märka, att förverkande även enligt detta stadgande kan ske partiellt. Emedan den brottslige ofta har förbrukat medlen, torde det mången gång, i synnerhet vid mindre svåra brott, av billighetshänsyn få anses tillräckligt med ett partiellt förverkande. Det är givet, att utsökningslagens bestämmelser om utmätningsfrihet för viss egendom skyddar denna även mot utmätning på grund av förverkandeförklaring, varigenom betalningsskyldighet ålagts.

Lika litet som 18 § första stycket är förevarande paragraf direkt tillämplig utanför strafflagens område.

20 §.

Såsom framgår av kommitténs förslag beträffande 5: 13 och 19 a kan förverkande enligt förslaget ske, ehuru straffet för den brottsliga verksamheten är förfallet på grund av preskription eller den brottsliges död. Det skulle emellertid i vissa fall vara obilligt eller olämpligt att talan om förverkande på grund av brottslig verksamhet väcktes ehuru straffet är förfallet. Mot det allmännas intresse av förverkande måste vägas enskildas intresse av att icke få brott framdraget inför offentligheten, sedan straffet förfallit. Det föreslås därför, att där straff är förfallet talan om förverkande skall få väckas endast om landsfogden eller, i Stockholm, förste stadsfiskalen finner det vara ur allmän synpunkt påkallat.

I sitt förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken har processlagberedningen upptagit vissa bestämmelser angående det processuella förfarande som bör föregå förverkandeförklaring (SOU 1944: 9 och 10). I 17 § av nämnda lagförslag stadgas sålunda:

Angår fråga om egendomens förverkande till det allmänna eller annan sådan påföljd någon, som ej är tilltalad, skall talan därom föras mot honom. Om sådan talan gälle i tillämpliga delar vad i nya rättegångsbalken är föreskrivet angående åtal för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter.

Är i fall, som avses i första stycket, fråga om förverkande av egendom, som tagits i beslag, och är ägaren ej känd eller har han eller annan, mot vilken talan föres, icke känt hemvist inom riket eller kan eljest ej på sätt om stämning i brottmål är stadgat delgivning ske här i riket, äge rätten utfärda stämning å honom att å tid och ställe, som angivas i stämningen, komma tillstädes vid rätten för att svara i målet vid påföljd, att egendomen eljest må förklaras förverkad. Stämningen skall kungöras på sätt i 33 kap. 12 § nya rättegångsbalken sägs; uppgår värdet av beslagtagen egendom uppenbart ej till etthundra kronor, erfordras ej att meddelande införes i tidning. Uteblir svaranden, skall egendomen förklaras förverkad, om ej av omständigheterna framgår, att talan därom är ogrundad.

Hava i lag eller författning meddelats avvikande bestämmelser, vare de gällande.

Till komplettering av dessa stadganden erfordras utöver nyss berörda bestämmelse endast en föreskrift, att frågan om förverkande skall prövas av domstol på talan av åklagare. En sådan föreskrift har upptagits i första punkten av förevarande paragraf. Yrkande om förverkande äger således enligt förslaget endast åklagare framställa. Enskild målsägande äger icke framställa sådant yrkande, men åklagare kan uppträda i mål vari endast målsägande för ansvarstalan och yrka förverkande. På grund av brott, beträffande vilket allmän åklagare icke äger föra ansvarstalan, äger han dock ej föra talan om förverkande; något förverkande kan alltså i sådant fall ej komma i fråga.

I avbidan på nya rättegångsbalkens ikraftträdande erfordras emellertid vissa ytterligare bestämmelser. Kommittén har därför bland övergångsbestämmelserna upptagit en alternativ avfattning av paragrafen avsedd att tillämpas till dess nya rättegångsbalken trätt i kraft. Det föreslås, att där yrkande om förverkande icke göres i mål om ansvar, det skall kunna framställas genom särskild ansökan. Det föreslås vidare, att yrkandet skall delgivas ägaren, något som där yrkandet framställes i samband med ansvarstalan

oftast lämpligen sker genom att yrkandet upptages i stämningen. För det fall att ägare ej är känd ersättes delgivningen med kungörande i allmänna tidningarna. Som förverkande kan medföra rättsförlust även för annan än ägare, föreslås vidare, att yrkande om förverkande skall delgivas utom ägaren även annan som enligt vad känt är har rätt till egendomen. Det ifrågasättes, huruvida icke en motsvarighet till detta stadgande bör upptagas i nya rättegångsbalkens promulgationslag. Slutligen föreslås, att mål om förverkande i övrigt jämställes med brottmål, med det undantaget att målet må avgöras utan hinder av svarandes utevaro.

Bestämmelserna i förevarande paragraf torde liksom de flesta andra bestämmelser i strafflagens allmänna del bliva analogiskt tillämpliga på specialstraffrättens område, i den mån ej annat är särskilt stadgat.

Jämte de nu berörda bestämmelserna i strafflagen föreslår kommittén en ändring i lagen den 12 maj 1933 om vissa tvångsmedel i brottmål. Enligt 1 § första stycket nämnda lag må föremål, som skäligen kan antagas äga betydelse för utredning om brott eller vara genom brott någon avhänt eller på grund av brott förverkat, tagas i beslag. Emedan enligt 18 § andra stycket i kommittéförslaget brott icke är någon förutsättning för förverkande, får kommittén föreslå sådan ändring i beslagsbestämmelserna, att beslag kan läggas å föremål om det skäligen kan antagas vara förverkat oavsett huruvida grunden för förverkandet är brott. En liknande ändring torde böra vidtagas i nya rättegångsbalken 27: 1. Kommittén har emellertid icke ansett sig böra framlägga något förslag om ändring i nämnda lag.

I övrigt torde det vara önskvärt, att till ledning för de verkställande myndigheterna givas administrativa bestämmelser om tillvägagångssättet då anledning till förverkande yppar sig och, såsom vid 18 § berörts, beträffande frågan huru med förverkad egendom skall förfaras.

Det nuvarande innehållet i 20 § har lämnats utan motsvarighet i förslaget. Sedan förverkandebestämmelserna fått sin plats i 18 och 19 §§, återstå såsom påföljder, på vilka nuvarande 20 § syftar, skärpning enligt SL 4: 15 av livstidsfånges straff på grund av brott som han förövar, åläggande enligt SL 16: 14 att betala tryckningskostnaden för dom angående falsk angivelse eller annan ärekränkning, förlust enligt SL 24: 1 av äganderätten till det som olovligen sått eller planterats på annans jord samt förbud enligt SL 25: 15 och och 22 att vidare bekläda vissa slags befattningar. Det nämnda stadgandet i SL 24: 1, som närmast är av privaträttslig natur, har av kommittén förts till övergångsstadgandena, och förbudsbestämmelserna i 25 kap. bortfalla genom den föreslagna nya avfattningen av nämnda kapitel. Bestämmelsen i SL 16: 14 har visserligen bibehållits i strafflagen men, då den närmast är en bestämmelse om skadestånd, överförts till 6: 3 i förslaget. Med hänsyn härtill har det icke ansetts påkallat att i 2 kap. bibehålla någon erinran om att brott kunna medföra andra påföljder än de förut i kapitlet angivna.

21 §.

Av skäl, som angivits vid 1: 3, föreslår kommittén upphävande av SL 2: 21.

3 KAP.

Om försök, förberedelse och medverkan till brott.

Enligt förslaget skall 3 kap. erhålla ny rubrik och ny lydelse.

Kapitlet, som tidigare handlade endast om delaktighet, erhöll sin nuvarande rubrik, Om delaktighet i brott och om försök till brott m. m., genom lagen den 12 juni 1942, genom vilken bestämmelser om försök infördes i 13 § och en bestämmelse angående vinningsrekvisitet vid förmögenhetsbrott i 14 §.

Enligt den nu föreslagna nya lydelsen komma bestämmelserna om försök att erhålla sin plats i 1 §. I 2 § skola införas nya, allmänna bestämmelser om förberedelse till brott. I stället för gällande regler om delaktighet i brott skola träda i 3 och 4 §§ upptagna bestämmelser om medverkan till brott. Nuvarande 3: 14 blir i förslaget 5 §.

I anslutning till dessa ändringar av innehållet i kapitlet föreslås dess rubrik bliva: Om försök, förberedelse och medverkan till brott.

1 §.

I 1 § upptagas de bestämmelser om försök, som år 1942 infördes i 13 §. Redan då framhölls, att det ur systematisk synpunkt varit att föredraga om stadgandet kunnat anbringas i kapitlets början (se NJA II 1942 s. 237). Med hänsyn till att kapitlet i övrigt då ej kunde omredigeras måste emellertid den nya bestämmelsen inrymmas i kapitlets slut. Den naturliga paragrafordningen kan nu genomföras.

2 §.

Gällande strafflag innehåller icke någon allmän bestämmelse om straff för förberedelse till brott. Vissa gärningar som innefatta förberedelse till brott äro emellertid straffbelagda såsom särskilda brott genom bestämmelser i strafflagens speciella del. Att taga befattning med hjälpmedel för brotts förövande är sålunda straffbart i vissa fall. Stadganden härom finnas i SL 12: 18 och 19, enligt vilka lagrum ansvar inträder för den som förfärdigar eller anskaffar verktyg för penning- eller märkesförfalskning eller ock blott obehörigen innehar sådana verktyg. Enligt SL 14: 18 tredje stycket straffas den som tillreder gift eller dylikt i uppsåt att skada annan till liv eller hälsa. I SL 19: 21 stadgas straff för den som för användning vid brott mot person eller vid skadegörelse tillverkar, anskaffar eller förvarar sprängämne. Och enligt SL 20: 11 skall den som för användning vid stöld förfärdigar, anskaffar eller eljest tager befattning med dyrk, falsk nyckel, sprängämne eller annat hjälpmedel straffas för förberedelse till stöld. En annan form av förberedelse, nämligen att träda i förbindelse med annan för att förbereda brott, straffbelägges i SL 8: 24—26. Det förstnämnda av dessa lagrum, 24 §, avser den som deltager i stämpling till högförräderi eller krigsförräderi, 25 § den som i annat fall träder i samverkan med andra eller i förbindelse med främmande makt för att förbereda, möjliggöra eller underlätta högförräde-

ri eller krigsförräderi, vilket framdeles må varda företaget av honom själv eller av annan, samt 26 § den som åtager sig att medverka vid spioneri eller olovlig underrättelseverksamhet eller som erbjuder sig därtill eller som i sådant syfte av främmande makt mottager penningar eller annat eller eljest träder i förbindelse med sådan makt, så ock den som söker förmå annan till gärning av nu angivet slag. Enligt SL 8: 29 skall vad i 25 och 26 §§ sägs om främmande makt gälla jämväl den som handlar i främmande makts intresse. Det förekommer även bestämmelser avseende andra sätt att förbereda brott. I SL 21: 8 och 9 stadgas sålunda straff för den som för att bedraga försäkringsgivare eller eljest med bedrägligt uppsåt skadar sig eller annan till person eller egendom samt för den som utsprider oriktiga uppgifter avsedda att påverka marknadspris eller ägnade att påverka bedömandet av ett företags ekonomi. Det förtjänar även påpekas, att vissa av förfalskningsbrotten, som äro straffbelagda i 12 kap. SL, kunna sägas till sin natur vara förberedelsebrott.

Även i främmande rätt plägar förberedelse bestraffas allenast enligt bestämmelser som avse särskilda brott. Genom att försöksbegreppet fattas vidsträcktare än enligt svensk rätt kommer emellertid på sina håll handlingar, vilka enligt svensk uppfattning äro förberedelser och såsom sådana straffbara endast om tillämplig förberedelsebestämmelse finnes, att kunna bestraffas såsom försök. Längst i denna riktning går den danska strafflagen, § 21, vilken med försöksstraff belägger alla handlingar som åsyfta att främja eller åstadkomma utförande av ett brott av viss svårhetsgrad. Även den italienska strafflagen, artikel 56, sträcker försöksbegreppet långt, i det att den såsom försök bestraffar handlingar vilka på otvetydigt sätt äro riktade på utförande av brott.

En generell reglering av frågan om förberedelsehandlingars straffbarhet erbjuder större möjligheter än det av gällande lag begagnade förfaringssättet till en likformig behandling av spörsmål som äro gemensamma för de olika brotten. Från enkelhetens och överskådlighetens synpunkt är en sådan reglering att föredraga. Kommittén föreslår därför, att de nuvarande spridda bestämmelserna om ansvar för förberedelse utbytas mot en i förevarande paragraf upptagen allmän förberedelsebestämmelse. Förfalskningsbrotten böra emellertid otvivelaktigt som hittills behandlas för sig, och även de i SL 21: 8 och 9 behandlade formerna av förberedelse äro av så speciell natur att de icke lämpligen kunna upptagas i en allmän bestämmelse.

Vid bedömande i vilken utsträckning förberedelse bör straffbeläggas är att märka, att det icke torde böra ifrågakomma, att såsom enligt de ovannämnda bestämmelserna skett i Danmark och Italien, generellt utsträcka straffbarheten till ett stadium före vad som enligt svensk uppfattning är försök. Där en brottsplan icke genomförts så långt att man måste räkna med dess fullföljande fram till fullbordat brott såsom något aktuellt, bör kriminaliseringen begränsas till sådana handlingar, vilka med hänsyn till risken för tillkomsten av brott äro samhällsfarliga till sin typ och icke allenast såsom led i en konkret brottsplan. Ehuru kriminaliseringen av förberedelsehand-

lingar föranledes av den risk dessa handlingar innebära för tillkomsten av andra brott, böra därför förberedelsehandlingarna icke, såsom försök, i lagen beskrivas blott såsom förstadier till andra brott, utan de böra anges genom självständiga handlingsbeskrivningar, lika noggrant utformade som beskrivningarna på fullbordade brott. I olikhet mot försök framstår en på detta sätt kriminaliserad förberedelse såsom ett självständigt brott, jämförligt med andra handlingar vilka straffbelagts på grund av sin farlighet oavsett huruvida något men i det särskilda fallet uppkommit, såsom t. ex. förgiftande av varor enligt SL 14: 19.

Då det gäller att bestämma, vilka förberedelsehandlingar en kriminalisering bör omfatta, torde efter mönster av gällande lag framför allt två typer av handlingar komma i fråga. Den ena utgöres av gärningar, genom vilka någon lämnar eller mottager penningar eller annat såsom förlag eller vederlag för utförande av brott eller på bestämt sätt tager befattning med föremål avsett att användas för utförande av brott, den andra av gärningar genom vilka någon träder i förbindelse med annan för att förbereda, möjliggöra eller underlätta brott. I båda fallen föreligger en typisk risk för att förberedelsen skall främja tillkomsten av brott.

Det kan emellertid icke komma i fråga att straffbelägga varje förberedelse av de slag som nu nämnts. En begränsning är påkallad av att en förberedelsehandling, även om den företages med fast avsikt att brott skall komma till stånd, dock utgör allenast ett förstadium till den rättskränkning som det fullbordade brottet innebär. Vid prövningen huru vitt en kriminalisering bör sträcka sig är att beakta dels graden av fara för att denna rättskränkning skall komma till stånd, dels rättskränkningens svårhetsgrad och beskaffenhet i övrigt. Ett övervägande av dessa synpunkter har föranlett kommittén att göra en skillnad i ifrågavarande avseende mellan de två ovan berörda olika typerna av förberedelsehandlingar. Såsom förutsättning för att lämnande eller mottagande av förlag eller vederlag för brott eller befattning med hjälpmedel vid brott skall bestraffas har det synts motiverat att kräva, att försök till det ifrågavarande brottet är straffbelagt eller att på det fullbordade brottet kan följa straffarbete i minst fyra år. Man kan nämligen bygga på den genom särskilda stadganden gjorda bestämningen av vid vilka brott försök skall straffas efter 3 kap. men måste, då vissa brott äro så utformade att praktiskt behov av straff icke föreligger för försök men väl för förberedelse, tillägga en krets av grövre brott i allmänhet. Genom denna regel införes ej straff för förberedelse i sådana fall, då försök, såsom exempelvis enligt 10: 2 i förslaget, bestraffas såsom fullbordat brott. Att åter någon träder i förbindelse med annan för att förbereda, möjliggöra eller underlätta brott synes icke alltid innebära en lika utpräglad samhällsfarlighet. Vid denna typ av förberedelsehandling torde därför straffbarheten böra vara begränsad till viss mycket svår brottslighet. Det synes vara tillräckligt, att ansvar inträder där någon träder i förbindelse med annan för att förbereda, möjliggöra eller underlätta spionerі, sabotage, mened eller brott, varå kan följa straffarbete i åtta år eller däröver.

3:2

Enligt en bestämmelse, som straffbelägger förberedelse i nu angiven utsträckning, kommer förberedelse till stöld, bedrägeri eller förskingring att bliva straffbar, om den tager formen av befattning med hjälpmedel, men däremot icke förberedelse till snatteri, bedrägligt beteende eller undandräkt. Likaså blir, under nämnda förutsättning, förberedelse till utpressning, ocker, grovt häleri, trolöshet mot huvudman eller grov oredlighet mot borgenärer straffbar. Detsamma gäller förberedelse till spioneri, våld å ämbetsman, grov förgripelse mot ämbetsman, upplopp, fosterfördrivning å annan, allmänfarlig förgiftning, förgöring och grov skadegörelse. Förberedelse blir vidare, vare sig den sker i form av olovligt befattningstagande med hjälpmedel vid brott eller i form av förbindelse med annan, straffbelagd, förutom vid spioneri, sabotage och mened, även vid högförräderi, trolös diplomati, uppror, mord, den svåraste formen av misshandel, våldtäkt, rån, mordbrand och härverk. Där förberedelse avser flera brott, bedömes dess straffbarhet icke med hänsyn till det högsta möjliga gemensamma straffet för brotten utan efter straffskalorna för de särskilda brotten. Vid brott, för vilka där brottet är ringa finnes en särskild straffskala ej uppgående till fyra års straffarbete, straffas icke förberedelse avseende en sådan jämförelsevis lindrig form av brottet, såvida ej denna är straffbelagd på försöksstadiet. Där förberedelse är straffbelagd endast om det fullbordade brottet är av viss svårhetsgrad, kan straff för förberedelsen endast inträda, om den i det särskilda fallet tydligen avsett brott av denna svårhetsgrad.

Vid sådana brott, vilka äro belagda med det för förberedelses straffbarhet förutsatta straffet endast där brottet förövas under tid då riket är i krig eller den för sådant fall stadgade strängare straffskalan enligt Konungens förordnande skall gälla, blir förberedelse straffbar allenast om förberedelsen avsett brott som skolat begås under sådan tid. Detta gäller exempelvis brottet egenmäktig diplomati enligt 8: 5 i förslaget. Skulle, då lagföring sker för förberedelsen, kriget vara slutat eller förordnandet upphävt, är förberedelsen icke därför straffri.

Den utvidgning av det straffbara området som sker genom den ifrågavarande bestämmelsen torde vara motiverad med hänsyn till beskaffenheten av de brott som främjas genom förberedelsehandlingen. Det är av vikt, att samhället beredes möjlighet att redan på ett tidigt stadium ingripa mot förfaranden som innebära fara för att något av dessa svåra brott kommer till utförande.

Förslagets ståndpunkt i förevarande hänseende innebär emellertid även, att vissa förberedelsehandlingar som enligt gällande lag äro straffbara bliva lämnade utan straff. Detta gäller sådan förberedelse till olovlig underrättelseverksamhet som för närvarande är straffbar enligt SL 8: 26. Enligt första stycket i nämnda lagrum straffas bl. a. den som åtager sig att medverka vid olovlig underrättelseverksamhet eller som erbjuder sig därtill eller som i sådant syfte av främmande makt mottager penningar eller annat eller eljest träder i förbindelse med sådan makt. Det synes kommittén från den synpunkt som föranlett straffbeläggandet av olovlig underrättelseverksamhet

icke vara behövligt att inskrida med straff, där förfarandet ej fortskridit längre än till gärning av nu nämnt slag. Sådan mera allvarlig risk för utrikespolitiska förvecklingar, som utgör grunden för straffbudet mot olovlig underrättelseverksamhet, behöver enligt kommitténs mening i regel icke befaras, där någon underrättelseverksamhet icke kommit till stånd. I förslaget upptages icke heller någon motsvarighet till straffbestämmelserna i SL 12: 18 och 19, i den mån dessa avse oaktsam gärning. Såsom nedan skall beröras, har vidare ett blott förvarande av hjälpmedel icke ansetts böra medföra ansvar. I detta hänseende innebär förslaget en begränsning av straffbarheten i jämförelse med SL 12: 19, 19: 21 och 20: 11.

Enligt den föreslagna bestämmelsen om förberedelse straffas till en början den som, med uppsåt att han själv eller annan skall begå gärning vid vilken lagen utsätter straff för försök eller varå kan följa straffarbete i fyra år eller däröver, lämnar eller mottager penningar eller annat såsom förlag eller vederlag för utförande av brott eller lämnar, mottager, förfärdigar, fortskaffar eller tager dylik befattning med gift, sprängämne, vapen, dyrk, förfalskningsverktyg eller annat sådant hjälpmedel.

Bestämmelsen omfattar såväl det fall att penningar lämnas för bestridande av utgifter som äro förbundna med förövande av brott, förlag, som det att penningar lämnas såsom lön för att någon förövar brott, vederlag. Lika med penningar anses annat som lämnas eller mottages såsom förlag eller vederlag för brott och alltså icke för att det skall användas såsom hjälpmedel vid brottets utförande. För sistnämnda fall är bestämmelsens fortsättning avsedd. I denna stadgas nämligen straff för befattning med föremål som har karaktären av hjälpmedel vid brott. En exemplifiering tjänar till att klargöra vilka hjälpmedel som åsyftas. Såsom exempel ha från SL 19: 21, 20: 11 och 12: 18 upptagits sprängämne, dyrk och förfalskningsverktyg. Med dyrk är falsk nyckel att jämställa. Till förfalskningsverktyg höra stampar, märkjärn och formar. Vidare nämnas gift och vapen. Såsom hjälpmedel, vilket icke är nämnt men likväl måste anses falla under bestämmelsen, må nämnas karta, på vilken anvisningar för brotts utförande äro inritade. Exemplifieringen är emellertid såtillvida normgivande, som stadgandet avser endast hjälpmedel vilka äro jämförliga med de nämnda. I motsats till SL 20: 11 omfattar stadgandet således icke vilket hjälpmedel som helst. Inköp av maskinell utrustning för att trycka falska ransoneringskort faller ej under stadgandet, om maskinerna lika väl skulle kunna begagnas för vanligt tryckningsarbete. Att en begränsning ansetts erforderlig beror främst därpå, att såsom hjälpmedel för brott mot person kunna användas nästan alla i det dagliga bruket ingående föremål.

I fråga om själva förberedelsehandlingen göres skillnad mellan å ena sidan förlag och vederlag och å andra sidan hjälpmedel. Beträffande hjälpmedel straffbelägges sålunda ej blott lämnande och mottagande utan även förfärdigande och fortskaffande samt all annan dylik befattning med hjälpmedlen. Såsom exempel på åtgärd, som får anses falla under uttrycket dylik befattning, må nämnas omarbetande. Däremot har kommittén icke ansett

det påkallat att föreslå straff för ett blott förvarande. För att förberedelse skall vara straffbar bör det nämligen enligt kommitténs mening ha kommit till en åtgärd, som i samma grad som de i den föreslagna lagtexten angivna åtgärderna innefattar fara för tillkomsten av ett brott. Föremål, som på grund av sin beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kunna befaras komma till brottslig användning, kunna emellertid enligt 2: 18 andra stycket i förslaget förklaras förverkade utan att någon sådan åtgärd vidtagits.

Den föreslagna bestämmelsen är tillämplig även beträffande vad som tillkommit medelst förfalskning. I den mån gärningen är straffbar enligt 12 kap. i förslaget, äro visserligen bestämmelserna i nämnda kapitel tillämpliga i stället för förevarande stadgande, men i den mån befattning med förfalskade föremål icke straffbelagts i 12 kap., kan sådan gärning vara att bestraffa såsom förberedelse till brott för vars utförande det förfalskade är avsett. Förfärdigande av falskt skuldebrev är sålunda visserligen att bestraffa enligt 12: 1, 2 eller 3 i förslaget, begagnande eller utlämnande för brukande av falsk urkund enligt 12: 4 i förslaget och mottagande av falskt skuldebrev såsom medverkan till brott varom i sistnämnda lagrum förmäles, men fortskaffande av skuldebrevet kan vara att bestraffa såsom förberedelse till sådant brott eller till bedrägeri. Likaså är förfärdigande av falsk sedel och utprånglande därav att bestraffa enligt 12: 6 i förslaget, men anskaffande eller fortskaffande av sådan sedel för att utprångla den såsom förberedelse till detta brott.

I den omfattning, i vilken förberedelse straffbelägges genom nu ifrågavarande bestämmelse, kan även förverkande ske enligt 2: 18 och 19 i förslaget. Förlag eller vederlag, vars lämnande eller mottagande innefattar straffbar förberedelse, kan sålunda förklaras förverkat enligt 2: 19, och enligt 2: 18 gäller detsamma sådant hjälpmedel vid brott varom förmäles i förevarande paragraf, om sådan befattning tagits därmed att straffbar förberedelse föreligger. Såsom nyss anmärkts gå förverkandebestämmelserna emellertid såtillvida längre än bestämmelserna om förberedelse som enligt 2: 18 andra stycket dyrk och annat föremål, vilket på grund av sin beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning, kan förklaras förverkat ändå att någon brottslig befattning ej tagits med föremålet.

För straffbarhet enligt de nu behandlade stadgandena förutsättes uppsåt att brott av angivet slag skall komma till stånd. Härmed förstås, att gärningsmannen antingen själv har uppsåt att begå sådant brott eller äger kännedom om att annan har uppsåt att begå brottet. Eventuellt uppsåt är tillräckligt; den som yrkesmässigt förfärdigar falska nycklar eller dylika brottsverktyg åt andra har vanligen icke mer än eventuellt uppsåt i förhållande till dessas brott. Det behöver icke vara fråga om ett visst bestämt brott utan endast om uppsåt att brott av ifrågavarande slag förr eller senare skall komma till utförande.

Enligt den föreslagna bestämmelsen straffas vidare den som träder i förbindelse med annan för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att brott

varå kan följa straffarbete i åtta år eller däröver, spioneri, sabotage eller mened framdeles må förövas. Det förutsättes här direkt uppsåt till brott men icke, att det tilltänkta brottet skall vara till tid och ort fastslaget eller så nära förestående att brottsplanen kan betecknas som aktuell. Förelåg stämpling till eller försök att anstifta bestämt brott, skall det emellertid anses försvårande. Med stämpling förstås, att flera i samråd beslutat verkställandet av ett brott. Att spioneri, sabotage och mened i stadgandet jämställts med brott som äro belagda med minst åtta års straffarbete synes motiverat med hänsyn till de nämnda brottens beskaffenhet. Vad särskilt angår mened sammanhänger förslagets ståndpunkt med att kommittén ansett det mera ändamålsenligt att straffbelägga ifrågavarande förstadium till detta brott såsom förberedelse än att, såsom i SL 13: 6 skett, giva ett särskilt stadgande om straff för försök att anstifta mened. Någon motsvarighet till SL 13: 6 har därför icke upptagits i förslaget.

Straff för förberedelse skall endast ådömas den som icke, vare sig såsom gärningsman eller såsom annan medverkande, förskyllt straff för fullbordat brott eller för försök. Härvid är det utan betydelse om, såsom vanligen är fallet, brottet icke kommit till fullbordan eller försök, eller om, såsom undantagsvis kan förekomma, detta visserligen har skett men på ett sätt som icke omfattas av uppsåtet hos någon, som utfört eller medverkat vid en förberedelsehandling; i sådant fall kan denne straffas endast för sistnämnda handling.

I andra stycket begränsas ansvaret för förberedelse genom bestämmelser om straffrihet i vissa fall.

En begränsning av ansvaret för förberedelse har sålunda gjorts genom stadgande att straff ej skall ådömas där faran för brott var ringa. Otjänliga förberedelser gå alltså liksom otjänliga försök fria från straff. Detsamma gäller förberedelser i sådana fall, där brottets fullbordan är så avlägsen i tiden eller kräver sådana ytterligare åtgärder att det föreligger ringa fara för att brottet skall komma till stånd.

I anslutning till vad nu stadgas i SL 14: 18, 19: 21 och 20: 11 har vidare upptagits en bestämmelse om straffrihet vid tillbakaträdande från sådan förberedelse som består i olovlig befattning med hjälpmedel. Enligt bestämmelsen skall straff ej ådömas den som frivilligt förstört hjälpmedlet eller eljest förebyggt den brottsliga användningen därav. I förhållande till stadgandena i de nämnda lagrummen i gällande lag innebär förslaget i denna del framför allt den ändringen, att det ej för straffrihet fordras att hjälpmedlet blivit förstört eller gjorts obrukbart utan att det räcker att den brottsliga användningen därav förebyggts. Den som förberett ett attentat genom att placera en bomb på ett ställe där han vid senare tillfälle ämnar bringa den att explodera kan därför enligt förslaget men icke enligt gällande rätt gå fri från straff, om han innan explosionen framkallats väl icke gör bomben obrukbar men bortflyttar den (jfr NJA 1942 s. 184). Det fordras emellertid för straffrihet, att den som utfört förberedelsehandlingen vidtager en åtgärd för att förebygga den brottsliga användningen. Han förvärvar lika

litet enligt det föreslagna stadgandet som enligt gällande lag straffrihet om det är av annan orsak som brottet icke kommer till stånd, såsom då någon annan avvärjt faran för brottets fullbordan. En olikhet mot de anförda lagrummen företer förslaget jämväl såtillvida som det enligt detta icke fordras att all brottslig användning av hjälpmedlet förebyggts: det räcker att det brott förberedelsen avsåg blivit förebyggt. Det i de anförda lagrummen använda uttrycket »av egen drift» har utbytts mot ordet frivilligt för att uppnå överensstämmelse med stadgandet i 3: 1 i förslaget om straffrihet vid tillbakaträdande från försök. Att av flera medverkande någon på egen hand tillbakaträtt fritager ej de övriga från ansvar.

Kommittén har icke funnit skäl att i denna paragraf upptaga något stadgande om ansvarsfrihet vid tillbakaträdande från förberedelsehandling som består i trädande i förbindelse med annan. Förslaget upptager alltså icke någon direkt motsvarighet till det i SL 13: 6 beträffande mened upptagna stadgandet om straffrihet för den som visserligen försökt anstifta ett brott men frivilligt föranlett att brottet ej kommit till stånd. I dylika fall bör enligt förslaget ej sällan straffrihet anses föreligga därför att faran för brott var ringa. I vissa andra fall kan den föreslagna regeln i 4 § tillämpas. Enligt denna kan, där flera medverkat till straffbelagd gärning, straffrihet eller straffnedsättning inträda för den som frivilligt gjort vad i hans förmåga stått för att hindra gärningens fullbordan eller verkningar. Denna regel kan bliva tillämplig även vid frivilligt tillbakaträdande efter lämnande eller mottagande av förlag eller vederlag för utförande av brott, då flera medverkat därvid.

Den som gjort sig förfallen till straff enligt förevarande paragraf skall dömas för förberedelse till det brott varom fråga är, alltså för förberedelse till mord, förberedelse till stöld o. s. v. Straffet för förberedelse sättes under vad som bort följa å den fullbordade gärningen och må ej sättas högre än till straffarbete i två år, med mindre å det fullbordade brottet kan följa straffarbete i åtta år eller däröver. Vid brott, belagda med livstids straffarbete, kan alltså förberedelse medföra högst tio års straffarbete. Är det fullbordade brottets maximum åtta till tio års straffarbete, ligger förberedelsestraffets maximum närmast under det fullbordade brottets. I övriga fall kan förberedelse icke medföra högre straff än två års straffarbete. Straffminimum för förberedelsen är alltid det allmänna bötesminimum.

I likhet med de flesta övriga bestämmelser i strafflagens allmänna del är förevarande paragraf analogiskt tillämplig även beträffande specialstraffrätten. Då så höga straff som här förutsättas icke förekomma utanför strafflagen, erhåller detta allenast den betydelsen, att vid de brott inom specialstraffrätten vid vilka försök är särskilt straffbelagt även lämnande eller mottagande av förlag eller vederlag och befattning med hjälpmedel ådrager ansvar. Att beskrivningen av det fullbordade brottet på det sättet omfattar även försök att den stadgar straff för den som söker utföra en viss gärning, kan naturligtvis lika litet inom specialstraffrätten som enligt strafflagen medföra straffbarhet för förberedelse till brottet.

3 §.

Missgärningsbalken i 1734 års lag innehöll i sitt sista kapitel, 61 kap., bestämmelser om delaktighet i brott. Enligt 1 § skulle var som bjöd eller lejde, hjälpte eller rådde annan till någon missgärning så att den därigenom skedde straffas lika med den som gärningen gjorde. Var någon eljest till gärningen mindre vållande, skulle han enligt 2 § plikta med spö eller ris, fängelse eller arbete efter som brottet var till. Enligt de båda följande paragraferna straffades den som vetat brott vara å färde men ej uppenbarade det samt den som sedan brott förövats hjälpt till att dölja gärningen eller hyst eller dolt grov missgärningsman.

I de förslag till ny strafflagstiftning, som upprättades under början och mitten av förra århundradet och som ligga till grund för vår gällande strafflag av år 1864, utformades mera ingående regler om delaktighetsansvar. Man utgick därvid uppenbarligen från den uppfattningen, att vid fleras medverkan till brott endast gärningsmannen vore straffbar enligt bestämmelserna angående de särskilda brotten i strafflagens speciella del. För att annan medverkande, betecknad såsom delaktig, skulle bliva straffbar ansågs därför behövligt att utöver gärningsmannaskap uttryckligen kriminalisera även delaktighet, och detta skedde genom bestämmelser i 3 kap. SL. Under denna uppfattning låg i överensstämmelse med samtida utländsk doktrin den föreställningen, att den delaktige icke förövat ett brott annat än genom förmedling av gärningsmannen och att emedan denne begått brottet av fri vilja och själv vore ansvarig för detta, det icke läte sig göra att anse straffbestämmelsen för brottet tillämplig även på den delaktige såsom om han begått brottet med gärningsmannen som redskap. Den delaktige vore straffbar blott för delaktighet i annans brott och blott om och i den mån ansvar särskilt stadgades därför.

I 3 kap. SL givas i huvudsaklig överensstämmelse med förslagen detaljerade bestämmelser om ansvar för delaktighet i brott. Enligt 1 § skall anstiftare straffas som vore han själv gärningsman. I 2 § föreskrives, att vid bestämmande av straff för anstiftan vissa omständigheter skola anses försvårande. Enligt 3 och 4 §§ bestraffas medhjälp till brott. Den som vid brotts utförande annan med råd eller dåd uppsåtligen hjälper så att gärningen därigenom sker, straffas enligt 3 § som vore han själv gärningsman, medan den, som före brotts utförande eller vid utförandet men i mindre mån än i 3 § sägs med råd eller dåd främjar gärningen, enligt 4 § straffas efter ty som han prövas ha bidragit till brottet, dock mindre än om han varit gärningsman. Enligt 5 och 6 §§ straffas deltagare i stämpling till brott. I 7 och 8 §§ bestraffas vissa fall av s. k. negativ delaktighet, d. v. s. underlåtenhet att avvärja eller upptäcka brott.

Det delaktighetsansvar som stadgas i 3 kap. SL är till sin natur accessoriskt i förhållande till gärningsmannens ansvar. För att delaktighetsansvar skall inträda förutsättes, att någon är såsom gärningsman ansvarig för brottet. Det förutsättes vidare, att delaktighetshandlingen sker uppsåtligen. Den som ouppsåtligt lämnar annan upplysning, varigenom denne sättes i stånd

att begå ett brott, eller eljest ouppsåtligen främjar gärningen kan sålunda icke straffas för delaktighet i brottet.

På grund av den begränsade omfattning, i vilken medverkan till brott bestraffas såsom delaktighet, är det enligt gällande rätt en viktig fråga, huruvida viss handling är att uppfatta såsom gärningsmannaskap eller såsom blott delaktighet. När flera medverkat till ett brott på olika sätt, kan en eller flera av dem vara att anse såsom allenast delaktiga och den eller de andra såsom gärningsmän, om de senare faktiskt stå den brottsliga effekten närmare. En sådan olikhet, som kommer en av flera medverkande att framstå såsom gärningsman och en annan såsom delaktig, föreligger, om någon främjat ett brott allenast genom psykisk påverkan på annan som varit fysiskt verksam för åstadkommande av effekten. Den senare är i ett sådant fall gärningsman, den förre endast delaktig. Äro flera fysiskt verksamma för ett brott, är frågan svårare att besvara. För att gärningsmannaskap skall föreligga fordras emellertid i regel deltagande i själva den handling, varigenom brottet kommer till utförande, eller verkställande av någon bland flera handlingar som ha denna betydelse. Gärningsmannaskap anses föreligga även i vissa fall, där en av flera medverkande visserligen ej faktiskt står närmast effektens förverkligande men dock på grund av sin ställning till brottet framstår såsom den vilken är närmast att svara för detta, s. k. konvertering till gärningsmannaskap. Så är fallet exempelvis vid gäldenärsbrott. Om en köpman givit sin bokhållare order att bokföra viss transaktion felaktigt, måste sålunda köpmannen anses som gärningsman till brottet, fastän gärningen utförts av bokhållaren. Även bokhållaren kan bliva att straffa såsom gärningsman, nämligen såvida han intager en så självständig ställning att han ej kan betraktas endast såsom medhjälpare.

Även i andra fall kan en medverkande vara att döma såsom gärningsman. Att låta den som medverkat till ett brott genom annans förmedling vara straffbar allenast om och i den mån reglerna om delaktighetsansvar föranleda därtill har nämligen ansetts ogrundat, där den, som står närmast effektens förverkligande, på grund av något subjektivt skäl såsom sinnessjukdom eller villfarelse icke kan göras ansvarig för brottet.[1] Den som orsakat att en sinnessjuk begått brott straffas därför såsom gärningsman. Det föreligger då s. k. medelbart gärningsmannaskap. Sådant föreligger enligt vedertagen åsikt, ehuru ordalagen i SL 3: 2 synas giva vid handen att fallet skall bedömas såsom anstiftan, även där någon förmår barn under femton år till brottslig gärning.[2] Gärningsmannaskap anses vidare föreligga, om någon uppsåtligen orsakar att annan begår en brottslig gärning och denne därvid icke handlar med uppsåt. Även i fall där den som faktiskt står närmast effektens förverkligande går fri från ansvar på grund av någon omständighet av objektiv natur, som har betydelse endast för honom, kan medelbart gärningsmannaansvar för annan medverkande komma i fråga; så om den ome-

[1] Jfr emellertid von Seth i SvJT 1927 s. 197 f.

[2] Enligt strafflagens ursprungliga lydelse kunde person mellan fjorton och femton år dömas till ansvar, varför det var möjligt att anstifta den som ej fyllt femton år till brott. Vid straffbarhetsålderns fastställande år 1902 till femton år uraktlät man emellertid att ändra SL 3: 2.

delbare gärningsmannen går straffri på grund av att han av den andre försatts i nödsituation eller emedan han av den andre, vilken han är skyldig lydnad, mottagit befallning att föröva den brottsliga gärningen.

Den ståndpunkt, som gällande lag intager i nu berörda frågor, torde icke kunna anses i allo tillfredsställande. I formellt hänseende kan anmärkas, att bestämmelserna i 3 kap. SL trots sin utförlighet på viktiga punkter icke ge uttryckligt besked huru medverkan skall bedömas. Regleringen av detta ämne vidlådes därför av en viss brist på klarhet och överskådlighet. I sak torde ock vägande erinringar kunna riktas mot den lösning hithörande frågor erhållit. I detta hänseende må anföras följande.

För att delaktighetsansvar skall inträda förutsättes, som nämnt, att den delaktige medverkar till annans brott. Detta innebär att det i regel för delaktighetsansvar fordras att även gärningsmannen är förfallen till straff. Om denne på grund av omständigheter, som ha avseende blott på honom själv, går fri från straff, kan den delaktige därför, frånsett vissa undantagsfall av mindre betydelse (se NJA 1939 s. 472), icke åtkommas med straff såvida han ej kan anses såsom medelbar gärningsman. Härför torde emellertid, utöver att den omedelbare gärningsmannen går straffri av skäl som ovan i sina huvuddrag berörts, kräva, att den delaktiges handling är avgörande orsak till brottet, d. v. s. att detta icke skulle ha kommit till stånd delaktighetshandlingen förutan. Gärningsmannaansvar inträder sålunda exempelvis ej för den som allenast med upplysningar eller tillhyggen tillhandagår en sinnessjuk vid förövandet av en misshandel vilken denne ändock varit besluten att med eller utan hjälp omedelbart sätta i verket. Delaktighetshandling av det slag, som avses i SL 3: 4, torde med andra ord icke kunna bestraffas såsom gärningsmannaskap. Detta har till följd, att en betydande grupp i och för sig straffvärda delaktighetshandlingar gå straffria.

För att delaktighetsansvar skall inträda fordras vidare, såsom även nämnts i det föregående, att delaktighetshandlingen förövas uppsåtligen. Enligt en mening[1] går därför oaktsam delaktighetshandling straffri, frånsett vissa fall där den anses kunna bedömas såsom medelbart gärningsmannaskap. Detta är en tillämpning av den till grund för 3 kap. SL liggande tanken, att den som åstadkommer en brottslig effekt genom förmedling av annans handling skall straffas endast om och i den mån bestämmelserna i 3 kap. SL föranleda därtill. Bäst grundad har tillämpningen av denna tanke ansetts vara, där gärningsmannen förfarit uppsåtligt. Det har sålunda ansetts framgå av 3 kap. SL, att ansvar ej skall inträda t. ex. för den som oaktsamt, men utan någon tanke på den användning som sedermera göres av vapnet, i en uppretad persons närvaro lägger ifrån sig en kniv som den andre begagnar till att sticka ned en tredje person. Men om detta är straffritt, bör det väl, har man ansett, vara straffritt även att oförsiktigtvis lägga en laddad revolver så att den blir åtkomlig för en vårdslös person som handskas med den på sådant sätt att han blir vållande till annans död. Enligt den ifrågavarande åsikten fattas emellertid kravet på uppsåt hos den delaktige så, att det anses upp-

[1] Hagströmer, Svensk straffrätt I s. 289 f. och 319 f.

fyllt även om den delaktige icke haft uppsåt att brottet skall komma till stånd utan blott att utföra sin delaktighetshandling, låt vara att det i sådant fall ej kan bli fråga om mera än ansvar för vållande. För att taga ett exempel anses det sålunda såsom straffbar delaktighet att lämna någon, som man vet har för avsikt att begå mord, det vapen han behöver därför, även om man ämnar hindra brottets utförande. Därest, mot vad en ansedd företrädare av den nu ifrågavarande åsikten hävdat,[1] för delaktighetsansvar ej fordras att även gärningsmannen handlat uppsåtligen, inträder därför delaktighetsansvar för den som, utan att gärningsmannaansvar inträder, medverkar till ett oaktsamhetsbrott med uppsåt att medverka; han räcker t. ex. medveten om faran, bräder till en person som oaktsamt kastar dem ned genom ett fönster och skadar förbipasserande. Även med en sådan uppfattning gå emellertid handlingar, som förövas oaktsamt och utan tanke på att de kunna främja annans brottsliga verksamhet, fria från straff.

För att undgå den konstlade begränsning av straffskyddet, som följer av den anförda åsikten, och uppnå en mindre invecklad reglering har en annan mening framställts.[2] Enligt denna bör oaktsam medverkan till annans brott, åtminstone om detta ej är uppsåtligt, bestraffas såsom gärningsmannaskap, förutsatt att brottet är straffbart i oaktsamhet och att den medverkande, där han icke deltager i den utförande handlingen, på ett avgörande sätt orsakat den brottsliga effekten.

Mot bestämmelserna i 3 kap. SL kan vidare framställas den erinran, att vad de innehålla om straffskalorna icke alltid medger att förhållandena i det särskilda fallet tillräckligt beaktas. Enligt 3 kap. SL bestraffas delaktighet lika strängt som gärningsmannaskap, utom då det gäller medhjälp som icke varit avgörande för brottets tillkomst eller icke skett vid brottets utförande. För sådan medhjälp är lägsta straffet det allmänna bötesminimum. Det torde emellertid stundom finnas skäl för strafflindring även för medverkande, vilkens handling icke kan hänföras till denna form av delaktighet. Indelningen av de medverkande i kategorierna gärningsman, anstiftare och medhjälpare tager alltför mycket sikte på de yttre omständigheterna vid brottets förövande för att det skulle kunna anses tillfredsställande att låta denna indelning vara avgörande för straffskalan. Under särskilda omständigheter torde även en gärningsman böra straffas lindrigare än efter den för brottet utsatta straffsatsen, om han är en bland flera som medverkat till brottet. Det måste nämligen anses i vissa fall vara vida mindre straffvärt att utföra ett brott under påverkan och medverkan av andra än att ensam bringa det till stånd.

Ett förslag till ändring av delaktighetsbestämmelserna har framlagts av strafflagskommissionen i dess år 1923 avgivna förslag till allmänna delen av en ny strafflag (SOU 1923: 9). Hithörande bestämmelser upptogos i förslagets 6 kap., som bar överskriften »Om fleras deltagande i brott» och som i huvudsak anslöt sig till motsvarande bestämmelser i det av THYRÉN år

[1] HAGSTRÖMER a. st.
[2] THYRÉN i Tidsskrift for Retsvidenskab 1915 s. 350 f.

1916 upprättade förberedande utkastet till strafflagens allmänna del. Strafflagskommissionen tog avstånd från gällande lags uppfattning av delaktigheten såsom accessorisk i förhållande till ett huvudbrott, men byggde dock i likhet med gällande lag på en bestämd skillnad mellan gärningsmannaskap och andra former av medverkan till brott. Ett utslag av att delaktighetshandlingar ansågos kunna bestraffas utan avseende på om någon kunde dömas för gärningsmannaskap till brottet var, att försök till anstiftan likställdes med försök att på annat sätt begå brottet och alltså kriminaliserades i den mån försök till brottet var straffbelagt. Medverkan av oaktsamhet bestraffades, förutom där den utgjorde gärningsmannaskap, även då den på ett avgörande sätt orsakat att brottet kommit till stånd. Kommissionen upptog även bestämmelser om medelbart gärningsmannaskap. Sådant skulle anses föreligga, då någon uppsåtligen förorsakat att brott förövats av minderårig eller annan otillräknelig eller av person som handlat oaktsamt eller under inflytande av villfarelse ävensom då någon tvingat annan att begå en straffbelagd gärning under sådana förhållanden att tvånget medfört straffrihet för den tvungne. Liksom enligt gällande lag fördelades de olika fallen på två straffbarhetsgrader, nämligen en högre med gärningsmannastraff och en lägre med mindre straff.

I nyare utländska strafflagar pläga delaktighetshandlingar icke uppfattas såsom accessoriska till ett huvudbrott.

Den norska strafflagen av år 1902 är byggd på den uppfattningen, att alla medverkande i princip äro att anse såsom gärningsmän. Vid utformandet av lagen utgick man från att straffbestämmelserna angående de särskilda brotten i regel skola vara direkt tillämpliga ej blott på gärningsmannen utan även på annan medverkande. För att ge uttryck åt denna tanke insattes i de flesta brottsbeskrivningarna orden »eller medverkar därtill» eller något liknande uttryck. Några bestämmelser avfattades utan detta tillägg, och därmed avsågs att ange, att delaktig icke skulle omfattas av straffansvaret. Någon bestämmelse i strafflagens allmänna del angående medverkan till brott ansågs icke erforderlig utöver ett stadgande, § 58, enligt vilket straffnedsättning och i ringare fall straffrihet kan inträda för sådan medverkan, därunder inbegripet även gärningsmannaskap, som väsentligen föranletts av beroende ställning i förhållande till någon av de medverkande eller varit av jämförelsevis ringa betydelse.

I den danska strafflagen av år 1930 kriminaliseras, i motsats till vad fallet är i den norska, delaktighetshandlingar genom en allmän bestämmelse, § 23. Däri stadgas, att den för en lagöverträdelse givna straffbestämmelsen skall omfatta alla, som genom tillskyndan, råd eller dåd medverkat till gärningen. Genom detta stadgande jämställas liksom enligt norska lagen med gärningsmannaskap andra former av medverkan. För dessa öppnas emellertid möjlighet till straffnedsättning och i de lindrigaste fallen straffrihet. Det stadgas sålunda, att straffet kan nedsättas för den som blott har velat giva en mindre väsentlig hjälp eller styrka någon i ett redan fattat beslut. Straffet kan vidare nedsättas, om brottet icke blivit fullbordat eller en avsedd

medverkan har misslyckats. Under sistnämnda fall rymmes misslyckat försök till medverkan; enligt danska lagen, som helt allmänt straffbelägger försök, straffas sålunda exempelvis den som förgäves sökt övertala annan att begå brott. Straffet kan likaledes nedsättas för den som medverkat till kränkning av särskild plikt, vilken väl åligger annan men icke honom själv, såsom då någon som icke är ämbetsman medverkat till ämbetsbrott. Straff för medverkan, som ej är gärningsmannaskap, kan vidare i regel, om den avser lagöverträdelse som icke är belagd med högre straff än fängelse (Hæfte), bortfalla där den medverkande blott har velat giva mindre väsentlig hjälp eller styrka någon i ett redan fattat beslut samt där medverkan icke varit uppsåtlig utan blott oaktsam. Enligt en i annat sammanhang given bestämmelse, § 84, kan straffet nedsättas, där någon har låtit förmå sig till brott genom sin beroende ställning i förhållande till annan eller genom hot om betydande skada.

Vid en revision av svenska strafflagens bestämmelser angående det fall, att flera samverka till brott, torde avgjort vara att förorda, att lagstiftningen frigöres från uppfattningen om delaktighet såsom straffbar allenast då den innebär medverkan till annans brott. Den kritik, som i det föregående riktats mot vår gällande rätts reglering av ifrågavarande ämne, torde vara tillräcklig för att visa, att uppfattningen av delaktigheten såsom accessorisk medför avsevärda olägenheter. I stället torde även annan medverkande än gärningsmannen böra betraktas såsom självständigt ansvarig.[1]

Det torde emellertid ej vara möjligt att utan vidare anse delaktighetshandlingar lika väl som gärningsmannaskap straffbara enligt bestämmelserna angående de särskilda brotten i strafflagens speciella del. Dessa bestämmelser ha nämligen, utan tvivel med rätta, avfattats med tanke på det fall, att brottet förövats av endast en person, en gärningsman. Icke ens den norske lagstiftaren, som dock ansett delaktig i princip vara förövare av det ifrågavarande brottet lika väl som den som enligt vår lags terminologi skulle vara att betrakta som gärningsman, har funnit sig böra underlåta att uttryckligen stadga, att även andra medverkande än gärningsmannen skola straffas. Det sätt på vilket detta skett, nämligen genom att i de flesta brottsbeskrivningarna infoga en bestämmelse att straffstadgandet skall vara tillämpligt även på annan medverkande än gärningsmannen, förefaller emellertid onödigt omständligt. Bättre synes vara att, såsom skett i Danmark, genom en bestämmelse i allmänna delen av strafflagen göra de särskilda straffbuden i speciella delen tillämpliga även på annan medverkande än gärningsmannen.

En sådan allmän bestämmelse erfordras icke blott på grund av straffbudens avfattning utan är även önskvärd för att klargöra att det, där flera medverkat till brott, icke kan för varje medverkandes straffbarhet fordras att hans medverkan varit en betingelse för brottet. Den omständigheten, att den brottsliga effekten skulle ha kommit till stånd även om någon av flera medverkande undandragit sin medverkan, kan i regel icke få medföra att

[1] Se till det följande STRAHL i SvJT 1943 s. 23 ff.

han går fri från straff, ty han bör icke få räkna sig tillgodo att de andras handlingar ensamma skulle varit tillräckliga för att bringa brottet till stånd. För hans straffbarhet bör det vara tillfyllest, att han främjat brottet.

Det är anledning att något dröja vid denna punkt. Givet är, att om flera medverkat exempelvis till stöld av en låda på det sättet att de tillsammans burit bort lådan, alla måste anses straffbara, även om lådan icke var tyngre än att, om någon av dem avhållit sig från att deltaga, den eller de andra utan tvivel skulle ha rått med att ensamma föra bort den. Likaså är det klart, att den som vid en av flera planerad stöld enligt honom tilldelad uppgift står på vakt måste anses ha medverkat till stölden, och detta oavsett om vakthållningen visar sig behövlig eller icke och oavsett om den eller de andra måste antagas ha fäst sådan vikt vid att någon stod på vakt att de icke därförutan skulle ha vågat utföra stölden. Medverkan behöver sålunda, såsom ock för gällande lags del framgår av SL 3: 4, för att vara straffbar icke vara en avgörande orsak till den brottsliga effekten. Det räcker, att medverkan övat inflytande på händelseutvecklingen i brottsfrämjande riktning, vore det så än blott genom att styrka de andra i deras brottsliga beslut. En handling, som varken fysiskt eller psykiskt övat inflytande på brottets tillkomst, är däremot ej att anse som medverkan. Den som, gärningsmannen ovetande, håller vakt vid brottsplatsen, kan sålunda icke straffas för medverkan, om vakthållningen i verkligheten var obehövlig. Det kan nämligen icke gärna komma i fråga att straffa en yttring av en brottslig vilja oberoende av på vad sätt det avsedda brottet kommit till stånd och således även om brottets tillkomst icke stått i något samband med viljeyttringen. För medverkan kan således icke heller t. ex. den straffas, som anskaffar vapen i tanke att hjälpa en annan vid ett av denne planerat brott, om denne aldrig får mottaga vapnet eller ens höra talas om det. Med hänsyn till en sådan gärnings allmänt sett farliga beskaffenhet har den emellertid under vissa förutsättningar kriminaliserats såsom förberedelse i 2 § detta kapitel.

Den bestämmelse om medverkans straffbarhet, som enligt det sagda bör upptagas i strafflagens allmänna del, torde emellertid icke, såsom den motsvarande danska bestämmelsen, böra vara så avfattad, att medverkande skulle kunna straffas ehuru icke något brott kommit till stånd. Såsom enligt gällande svensk rätt torde böra fordras, att det föreligger ett fullbordat brott eller ett straffbart försök; en straffbar förberedelse räcker också, emedan sådan enligt förslaget betraktas såsom ett särskilt brott av lindrigare beskaffenhet. Däremot vill kommittén icke förorda, att försök till delaktighet straffbelägges. Förslag om att i viss omfattning kriminalisera sådant försök ha visserligen vid olika tillfällen framställts i vårt land. I strafflagskommissionens förslag ingick sålunda som nämnt, att försök till anstiftan skulle vara straffbart, och förslag härom framfördes även i ett år 1940 avgivet betänkande med förslag till ändrad lagstiftning om straff för försök till brott (SOU 1940: 19). Tanken att straffbelägga försök till anstiftan mötte emellertid motstånd i yttranden över betänkandet och i den kungl. proposition

till 1942 års riksdag, vari andra i nämnda betänkande framförda förslag förelades riksdagen, utelämnades den föreslagna bestämmelsen om straff för försök till anstiftan (se NJA II 1942 s. 261). Straffrättskommittén har så mycket mindre funnit skäl att återupptaga förslaget om en sådan bestämmelse som den av kommittén föreslagna bestämmelsen om förberedelse i 2 § torde bereda i huvudsak tillräckligt straffskydd mot handlingar av ifrågavarande slag.

Enligt de överväganden, för vilka nu redogjorts, synes det motiverat att i strafflagens allmänna del upptaga en bestämmelse om ansvar för medverkan till brott byggd på tanken att varje medverkande skall vara ansvarig för vad han själv gjort, oberoende av vad andra medverkande förbrutit. Medverkande blir med en sådan regel icke ansvarig för delaktighet i annans brott utan för sin egen brottsliga gärning, varför det skulle vara oegentligt att bibehålla beteckningen delaktig för sådan medverkande som icke är gärningsman. Kommittén föreslår med stöd av det anförda i förevarande paragraf en bestämmelse av innehåll, att där flera medverkat till straffbelagd gärning, vad i lagen stadgas om straff skall äga tillämpning ej blott å den som utfört gärningen utan jämväl å annan som främjat denna med råd eller dåd. Bestämmelsen kompletteras med en anvisning, att medverkande, som ej är att anse såsom gärningsman, skall dömas för anstiftan av brottet, om han förmått annan till utförandet, och eljest för medhjälp. Gärningsman anses straffbar direkt efter den särskilda bestämmelsen om brottet och dömes sålunda efter denna utan åberopande av 3 kap., dock att 3: 4 stundom kan vara tillämplig på en gärningsman och då bör åberopas. Annan medverkande dömes för anstiftan eller medhjälp till brottet under åberopande av såväl det särskilda straffbudet som 3: 3, ibland jämte 3: 4.

Förslaget gör sålunda, liksom gällande lag men i motsats till norsk lag, skillnad mellan gärningsman och annan medverkande. Det skulle enligt kommitténs mening te sig främmande, om den som på ett mindre väsentligt sätt medverkade vid exempelvis ett mord, skulle straffas icke för medhjälp till mordet utan för mord. Det är icke heller möjligt att i varje förekommande fall helt uppgiva föreställningen om en skillnad mellan olika medverkandes gärningar. Vid vissa brott måste det vara en förutsättning för ansvar, att någon medverkande utför en gärning som mera än de andras förtjänar beteckningen gärningsmannaskap. För att våldtäkt skall anses föreligga, kräves sålunda ovillkorligen, att gärningen utförts av en man, och blodskam kan ej anses ha kommit till stånd, med mindre ett skyldskapsförhållande består mellan en gärningsman och den med vilken brottet begås. På motsvarande sätt kräves vid mened, att någon som avlagt ed lämnar oriktig uppgift eller förtiger sanningen. Det sagda utesluter icke att annan medverkande straffas för samma brott, men denne är då ej att betrakta såsom gärningsman utan såsom anstiftare eller medhjälpare.

Det har icke ansetts erforderligt att närmare ange vad med gärningsmannaskap skall förstås. Liksom hittills torde det böra överlämnas åt rättstillämpningen att med ledning av de särskilda brottsbeskrivningarna avgöra, huru-

vida en medverkande handlat på sådant sätt att han bör anses som gärningsman. Vanligen kräves härför, att den medverkande deltagit i utförandet av den brottsliga gärningen. De använda ordalagen medge emellertid, att även annan medverkande bedömes såsom gärningsman där detta ter sig naturligt. Liksom enligt gällande rätt kan sålunda den, som på grund av sin ställning till brottet framstår såsom närmast att svara för detta, bliva att döma som gärningsman, även om han icke deltagit i själva utförandet, s. k. konverterat gärningsmannaskap. Såsom exempel härpå har i det föregående anförts det fall, att en köpman ger sin bokhållare order att bokföra viss affärshändelse felaktigt. Ett annat exempel är, att en ämbetsman beordrar en underordnad att utföra en gärning som innebär ämbetsbrott. Ett tredje exempel är, att den som mottagit penningar under redovisningsansvar tillsäger en hos honom anställd att disponera över penningarna på sådant sätt att förskingring föreligger. Även om köpmannen, ämbetsmannen eller den redovisningsskyldige icke deltagit i utförandet av själva den brottsliga gärningen, ter det sig naturligt, att han dömes för bokföringsbrott, ämbetsbrott eller förskingring direkt och utan åberopande av förevarande paragraf. Som bestämmelserna om straffnedsättning i 4 § äro tillämpliga såväl på gärningsman som på annan medverkande, är det emellertid icke av någon saklig betydelse, huruvida en medverkande dömes för gärningsmannaskap eller för annan medverkan.

I fråga om det s. k. medelbara gärningsmannaskapet medför förslaget däremot en genomgripande förändring. Att enligt gällande rätt en medverkande i dessa fall straffas för gärningsmannaskap, ehuru hans handling till sin natur är anstiftan eller medhjälp, beror på att den verklige gärningsmannen icke kan straffas och den medverkande därför på grund av vår lags uppfattning av delaktigheten såsom accessorisk skulle gå fri från straff om han ej kunde straffas såsom gärningsman. Med förslaget bortfaller emellertid detta skäl att straffa en delaktig som om han vore gärningsman. Enligt förslaget kunna nämligen andra medverkande än gärningsmannen dömas för den anstiftan eller den medhjälp till vilken de gjort sig skyldiga, oavsett huruvida gärningsmannen är straffbar. Det möter sålunda enligt förslaget icke något hinder att döma exempelvis den som anstiftat en sinnessjuk att begå ett brott för anstiftan av brottet, ehuru ingen kan göras ansvarig för brottet såsom gärningsman. Har den medverkande gjort sig skyldig icke till anstiftan utan till medhjälp, han har t. ex. räckt den sinnessjuke det vapen varmed denne dödat annan, blir han att döma för sistnämnda form av medverkan. Om av två medverkande den som utfört den brottsliga gärningen gjort sig skyldig blott till oaktsamt brott medan den andre handlat med uppsåt att brottet skulle komma till stånd, möter lika litet något hinder att döma den senare för anstiftan eller medhjälp. Som exempel må anföras, att någon övertalar annan att ge en sjuk så olämplig behandling att denne dör därav och att den förstnämnde har uppsåt att bringa den sjuke om livet men den andre saknar sådant uppsåt och blott handlar oaktsamt, i det han väl ej inser men bort inse vådan av behandlingen. Enligt förslaget blir anstiftaren

i detta fall att döma för anstiftan till mord. Någon vikt ligger härvid ej på att även den omedelbart handlande blir straffbar, i det anförda fallet för vållande till annans död. Även om ingen oaktsamhet kunde läggas honom till last, skulle anstiftaren dömas för anstiftan till mord. På enahanda sätt bedömas de fall, där någon anstiftar annan till gärning som icke är straffbar i oaktsamhet. Det må som exempel anföras, att någon övertalar annan till en förlustbringande placering av anförtrodda medel; även om den omedelbart handlande i detta fall icke inser den skada placeringen innebär och därför skulle gå fri från ansvar, blir den förre, om han handlar uppsåtligen, att döma för anstiftan av förskingring. Konstruktionen medelbart gärningsmannaskap blir sålunda enligt förslaget i stort sett överflödig. Var och en av flera medverkande blir att döma för den form av medverkan, som han genom sin handling låtit komma sig till last.

Vad nu anförts äger tillämpning även beträffande försök i medelbart gärningsmannaskap. Sådant anses enligt gällande rätt föreligga där den som omedelbart utför försöket på grund av personliga omständigheter, såsom t. ex. minderårighet, icke kan straffas därför. Den andre göres då ansvarig för att han medelbart, d. v. s. genom att påverka den förre, åstadkommit försöket. Den medelbare gärningsmannens handlingssätt anses enligt gällande rätt vara att bedöma direkt efter de allmänna bestämmelserna om förutsättningarna för bestraffning av försök, ett bedömande som i betraktande av att han avser att verka endast genom förmedling av den andres handlande mången gång stöter på svårigheter. Enligt förslaget har man att avgöra, huruvida den omedelbart handlande genom sin gärning utfört något som objektivt sett är ett straffbart försök. Är detta händelsen, blir den som anstiftat honom därtill straffbar för anstiftan av försök till brottet utan hinder av att den omedelbart handlande på grund av en subjektiv omständighet sådan som otillräknelighet går fri från straff.

Såsom ett utslag av grundsatsen om de medverkandes självständiga ansvar stadgas i andra stycket, att envar medverkande skall bedömas efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last. Detta innebär, frånsett vissa fall som nedan skola beröras, att ett straffbud icke kan tillämpas i fråga om en medverkande med mindre denne uppfyller de subjektiva förutsättningar som uppställas i straffbudet. Medverkande till en gärning, som är straffbar allenast där den förövas uppsåtligen, kan således icke straffas, såvida han ej handlat med uppsåt att brottet skall komma till stånd. Av stadgandet följer vidare, att olika lagrum kunna vara tillämpliga på skilda medverkande. Av flera, som deltagit i en misshandel, kan således någon, t. ex. gärningsmannen, vara att döma för uppsåtlig misshandel men andra för medhjälp till vållande av kroppsskada. Omvänt kan någon vara att döma för vållande av kroppsskada och annan medverkande för medhjälp till uppsåtlig misshandel. Att skilda medverkande falla under olika lagrum överensstämmer väl med den tankegång varpå förslaget bygger, medan det i gällande rätt, enligt vilken detta även kan förekomma, framstår såsom en egendomlighet med hänsyn till strafflagens uppfattning av delaktighet såsom accessorisk i förhållande till ett huvudbrott.

Vad sålunda uttryckligen stadgats med avseende å uppsåt och oaktsamhet gäller i regel även beträffande andra omständigheter som röra de medverkandes personer. Försvårande och mildrande omständigheter, berått mod och hastigt mod, ungdom och andra på tillräknelighetsfrågan inverkande omständigheter ävensom återfall skola sålunda beaktas endast med avseende på de medverkande, hos vilka de förefinnas, men icke inverka på bedömandet av övriga medverkande. Detsamma gäller de straffminsknings- eller straffrihetsgrunder varom stadgas i 3: 2 andra stycket andra punkten, 12: 12, 13: 13 och 19: 11 i förslaget.

Trots grundsatsen om de medverkandes självständiga ansvar måste det i vissa fall bliva beroende på de övrigas handlingar, huruvida en medverkande blir straffbar. För straffbarhet fordras nämligen att ett brott kommit till stånd, och huruvida så skett kan bero på annans handling. De förutsättningar för straffbarhet, som tillhöra brottsresultatet eller medlet för brottets förövande, behöva i regel uppfyllas endast av någon av de medverkande för att de skola återverka på de övriga. Sålunda är det tydligen vid stöld tillräckligt, att gärningsmannen ensam tagit saken, för att annan medverkande skall vara straffbar för medverkan till stölden. En omständighet, som närmast angår blott en av de medverkande, kan alltså ha betydelse även för de övriga medverkandes straffbarhet, i det att dess förefintlighet kommer dessas handlingar att framstå såsom medverkan till ett brott. Det fordras dock för den medverkandes straffbarhet, att denna omständighet, liksom de övriga vilka tillhöra brottets objektiva sida, omfattas av den medverkandes uppsåt, om brottet förutsätter uppsåt, eller vållande, om gärningen är straffbar i oaktsamhet. Vissa omständigheter äga å andra sidan dylik objektiv betydelse på det sätt, att de medföra straffrihet ej blott för den medverkande, hos vilken de närmast föreligga, utan även för de övriga. I SL 5: 11 stadgas sålunda beträffande nödvärnssituation, att den skall lända till straffrihet eller straffnedsättning ej blott för den som befinner sig i sådan situation utan även för den som kommer honom till hjälp. Enahanda får anses gälla om sådant tillbakaträdande från försök, som enligt 3: 1 andra stycket i förslaget medför straffrihet. Att av flera medverkande en avbrutit försöket på sådant sätt att något straffbart försök icke kommit till stånd leder sålunda till frihet från straff för försök även för de övriga medverkande. Likaså länder den i 13: 4 i förslaget för vissa fall stadgade straffminsknings- eller straffrihetsgrunden för edsavläggare även medverkande till godo.

Det kan ifrågasättas, huruvida objektiv betydelse av det slag som nu berörts bör tillmätas den omständigheten att brottet riktar sig mot någon medverkande själv eller hans intresse. En sådan medverkande kan uppenbarligen icke fällas till straff, och frågan gäller huruvida hans straffrihet skall medföra att även övriga medverkande gå fria. Frågan bör besvaras nekande. Dödar någon en annan på begäran av denne, föreligger mord eller dråp och såväl gärningsmannen som andra medverkande äro otvivelaktigt att straffa. Likaså inträder ansvar för den som tillfogar annan kroppslig skada på begäran av denne, förutsatt likvisst att misshandeln är av så svår

beskaffenhet att den misshandlades samtycke icke gör gärningen straffri. Det bör nämligen uppmärksammas, att den kränktes samtycke vid de flesta brott betager gärningen dess straffbarhet. Ytterligare en inskränkning i straffbarheten följer därav, att vissa brottsbeskrivningar ge vid handen att brott icke föreligger med mindre en person, såsom gärningsman, utfört brottet mot någon annan. Detta är fallet beträffande dödande och misshandel varom stadgas i 14 kap. SL. För att sådant brott skall föreligga förutsättes alltså, att någon utfört gärningen mot annan. Att någon utför gärningen mot sig själv är icke straffbelagt, och följaktligen är den som medverkat till sådan gärning icke heller straffbar.

Det sist sagda innebär, att förslaget icke föranleder att medverkan till självmord blir straffbelagd. Huruvida denna ståndpunkt är sakligt motiverad, kan vara föremål för delade meningar. Sådan medverkan torde ha varit straffbar enligt 1734 års lag. I missgärningsbalken 13: 2 stadgades nämligen straff för den som, där han fann att annan försökte taga livet av sig medelst hängning eller annorledes, underlät att rädda honom fastän han kunde göra det. Detta stadgande torde giva vid handen, att lagstiftarens mening varit att vanlig delaktighet i självmord vore straffbar, och så uppfattades säkerligen lagen under den första tiden av dess giltighet (se Thyrén I s. 153). Vid mitten av 1800-talet synes emellertid uppfattningen ha varit den motsatta att döma av ett uttalande av lagutskottet vid 1847—1848 års riksdag. I lagkommitténs år 1832 och 1839 avgivna förslag till ny strafflag upptogs ett stadgande, 16: 4, om straff för den som hjälper annan till självmord, och ett sådant stadgande innehöll även lagberedningens år 1844 avgivna förslag. När sedermera kungl. förordningen den 21 januari 1861 om mord, dråp och annan misshandel avlöste missgärningsbalkens bestämmelser i nämnda ämnen, inflöt dock icke något stadgande om ansvar för delaktighet i självmord i förordningen, och icke heller 1864 års strafflag innehåller något stadgande därom. Enligt gällande lag anses delaktighet i självmord icke vara straffbar, såvida ej den delaktige är att straffa såsom medelbar gärningsman.

I främmande rätt är delaktighet i självmord flerstädes straffbar. Så är förhållandet enligt danska strafflagen § 240 och norska strafflagen § 236 samt jämväl enligt engelsk rätt. Schweiziska strafflagen innehåller i artikel 115 ett stadgande om ansvar för den som av egoistiska motiv förleder någon till självmord eller hjälper honom därtill. Enligt tysk rätt är medverkan till självmord för närvarande icke straffbar, men tyska straffrättskommissionen har för avsikt att föreslå straff för den som förleder annan därtill.

Thyrén har i motiven till sitt utkast förordat att delaktighet i självmord kriminaliseras, men han avstod från att upptaga någon bestämmelse därom i sitt utkast, emedan det på grund av att motsvarande fråga uppkommer beträffande andra brott syntes honom lämpligt att uppskjuta frågans behandling (I s. 204).

Enligt kommitténs mening är det stötande, att straffrihet skall åtnjutas av den som genom oriktiga uppgifter förleder annan att beröva sig livet. Även den som, låt vara utan att bruka osanning, övertalar annan till själv-

mord synes straffvärd och likaså den som med råd eller dåd hjälper annan att begå självmord ehuru han förstår att dennes önskan att beröva sig livet beror på ett övergående depressionstillstånd. Å andra sidan kunna fall förekomma, i vilka hjälp till självmord kan förefalla ursäktlig. Vid ett straffbeläggande av medverkan till självmord måste därför övervägas, huruvida och i vad mån undantag bör göras för dessa fall. Men dessa synas vara desamma som de, i vilka det skulle kunna komma i fråga att bedöma även dödande på offrets egen begäran mindre strängt. Som exempel må nämnas dödande av en obotligt sjuk för att befria honom från hans plågor. I vilken omfattning medverkan till självmord bör straffbeläggas bör därför lämpligen övervägas i samband med en omprövning av straffbestämmelserna angående dödande. Kommittén anser fördenskull ändamålsenligt, att det icke i förevarande sammanhang göres någon ändring i gällande rätts ståndpunkt att medverkan till självmord är straffri utan att frågan uppskjutes till den blivande revisionen av 14 kap. SL.

I andra punkten av andra stycket ha vissa omständigheter uttryckligen förklarats äga objektiv betydelse. Beträffande brott med s. k. specialsubjekt, d. v. s. brott som enligt gärningsbeskrivningen förutsätta att brottet förövats av någon i särskild ställning såsom t. ex. av en syssloman eller en gäldenär, stadgas nämligen där, att ansvar skall inträda även för medverkande som ej intager sådan ställning. Det förutsättes därvid, att den medverkandes uppsåt omfattar att medverka till gärning av en person i den ifrågavarande ställningen eller, där oaktsamhet är tillräcklig, att han bort känna till att den andre intager sådan ställning. Har en gäldenär gjort sig skyldig till gäldenärsbrott, skall därför även medverkande som icke är gäldenär kunna straffas för medverkan till brottet. Omvänt skall en gäldenär kunna straffas för gäldenärsbrott, även om själva gärningen utförts av annan. För att gäldenärsbrott skall föreligga fordras sålunda icke, att den faktiske gärningsmannen är gäldenär utan blott att någon av de medverkande är det. Såsom i det föregående framhållits, blir emellertid gäldenären att döma såsom gärningsman, ehuru annan faktiskt står närmare den brottsliga effekten. Huruvida även den som utfört den brottsliga gärningen i dessa fall skall dömas som gärningsman beror på om han intager en så självständig ställning att han enligt ett naturligt betraktelsesätt ej är att anse som blott medhjälpare. Vad nu sagts om gäldenärsbrott gäller även exempelvis förskingring. För att förskingringsansvar skall inträda är det tillräckligt, att någon av de medverkande befinner sig i den särskilda ställning som förutsättes för sådant ansvar. Likaså skall naturligtvis dömas för medverkan till blodskam, även om blott gärningsmannen står i skyldskapsförhållande till föremålet för brottet. Med ifrågavarande bestämmelse avses däremot icke att till alla medverkande utsträcka den inverkan i mildrande eller skärpande riktning vid bedömande av straffbarhetens grad, som lagen stundom tillmäter den omständigheten att den till brottet skyldige står i nära förhållande till offret för brottet. Den lindrigare straffsatsen för barnamord är sålunda icke tillämplig beträffande den som medverkat till moderns brott, och

ej heller är den strängare straffsatsen för misshandel å skyldeman i rätt uppstigande led tillämplig i fråga om andra än offrets avkomlingar. Beträffande bodräkt stadgas uttryckligen i SL 20: 3 sista punkten, att om bland flera till stöld medverkande någon äger åtnjuta privilegiet att dömas för bodräkt, detsamma skall gälla de övriga, dock ej den som handlat med uppsåt att tillägna sig det tillgripna.

Ifrågavarande bestämmelse i andra stycket har beträffande medverkande till ämbetsbrott föranlett en särskild reglering i 25: 11 i förslaget. Då sådan medverkande icke innehar någon tjänst och därför icke kan dömas till ämbetsstraff, har i 25: 11 givits ett stadgande av huvudsaklig innebörd, att endast allmänt straff skall ådömas honom, varjämte ansvar för medverkaren uteslutits beträffande det i 25: 5 behandlade brottet tjänstefel.

Utan stöd av uttryckligt stadgande har det ansetts framgå, att den uppdelning av vissa brott i grader med hänsyn till brottets grovhet, som genomfördes i 1942 års lagstiftning om förmögenhetsbrotten och som kommittén föreslår i detta betänkande, i allmänhet har objektiv betydelse. Om gärningsmannen förövat t. ex. grov stöld genom inbrott, bliva sålunda de medverkande att döma för medverkan till grov stöld, och om gärningsmannen gjort sig skyldig till grovt bedrägeri emedan han missbrukat allmänt förtroende, skola de medverkande dömas för medverkan till grovt bedrägeri. Att om å andra sidan väl ej gärningsmannen men annan medverkande missbrukat allmänt förtroende, de båda på den grund skola kunna dömas för grovt bedrägeri eller medverkan därtill är måhända mindre tydligt i betraktande av att SL 21: 3 såsom exempel på omständighet som kan göra bedrägeri till grovt framhåller endast gärningsmannens beteende i nämnda avseende. Det bör emellertid beaktas, att fallet i lagtexten blott tjänar till exempel på omständighet som kan föranleda att bedrägeri bör anses som grovt. Om missbruk av allmänt förtroende ligger annan än gärningsmannen till last, är tydligen mindre än i det i lagen nämnda fallet påkallat, att brottet bedömes som grovt, men om så finnes böra ske, kan förhållandet böra tillmätas betydelse även för gärningsmannen, såsom i vissa fall då en tjänsteman vid en institution, som åtnjuter särskilt förtroende bland allmänheten, bereder tillfälle för en tjuv att stjäla där deponerade handlingar. Där den omständighet, som för en av flera medverkande gör hans brott till grovt, icke förlänar angreppet mot annans intresse dess specifika karaktär utan blott är ett kännetecken på det subjektiva motivlägets farlighet, såsom då en bedragare anses ha gjort sig skyldig till grovt bedrägeri på den grund att han står i personlig förtroendeställning till sitt offer, böra däremot de övriga medverkande icke dömas för grovt brott eller medverkan därtill. Icke heller böra alla medverkande till ett brott anses skyldiga till grovt sådant, emedan en av dem finnes skyldig därtill på grund av sitt särskilda uppsåt såsom fallet kan vara exempelvis beträffande det i 19: 5 i förslaget upptagna brottet allmänfarlig förgiftning. För att förebygga missförstånd må framhållas, att här som eljest gäller att brottet skall vara subjektivt täckt. För medverkan till grovt uppsåtligt brott kan sålunda ej dömas annan än den, vars uppsåt

omfattar den omständighet som gör brottet till grovt. Den medverkande skall således ha insett exempelvis att gärningsmannen missbrukade allmänt förtroende. Vad här sagts angående omständigheter som föranleda att ett brott bedömes såsom grovt, äger motsvarande tillämpning beträffande omständigheter som låta ett brott framstå såsom ringa.

Bland omständigheter, som böra tillmätas betydelse för alla medverkande, är även att märka det särskilt kvalificerade uppsåt, som kräves vid ett brott sådant som enlevering i SL 15: 17 och 18. För att sådant brott skall föreligga fordras, att gärningen sker för att förmå kvinnan till giftermål eller otukt. Av sakens natur torde framgå, att man i detta krav icke så mycket har att se en fordran på en viss högre grad av brottslig vilja hos gärningsmannen som fastmera ett försök att beskriva den brottsliga gärningen, varvid lagstiftaren emellertid icke ansett sig kunna fordra att gärningen utvecklat sig på angivet sätt utan nöjt sig med att en så beskaffad gärning var åsyftad. I betraktande härav torde det vara tydligt, att det för att enlevering skall föreligga är tillräckligt att någon av de medverkande hyser det ifrågavarande kvalificerade uppsåtet och att, om detta är fallet och de övriga medverkande känna till hans uppsåt, även dessa kunna straffas. Enahanda är förhållandet beträffande det fall av svindleri, vid vilket enligt SL 21: 9 första stycket för straffbarhet fordras avsikt att påverka priset på vara, värdepapper eller annan egendom. Andra exempel på subjektiva rekvisit, som tjäna till att karakterisera själva den brottsliga gärningen och ej blott avse att ange ett mått av viljefarlighet hos den ifrågavarande personen, äro de krav på särskilt uppsåt, som uppställas i 10: 1 och 4 i förslaget då där stadgas straff för vissa gärningar som ske för att tvinga ämbetsman eller därmed på visst sätt jämställd till tjänsteåtgärd, hindra honom därifrån eller hämnas därför. Enahanda gäller om det särskilda uppsåt, som kräves beträffande stöld i SL 20: 1, beträffande högförräderi och uppror i 8: 1 och 9: 1 i förslaget och beträffande spioneri i förslagets 8: 6. Vad nu anförts utgör tydligen undantag från bestämmelsen i andra stycket, att envar skall straffas efter det uppsåt som ligger honom till last. För undantaget finnes emellertid stöd i sista stycket.

Det skall icke fördöljas, att frågan, huruvida en omständighet har sådan betydelse att den skall inverka även på övriga medverkandes straffbarhet, rymmer svårlösta problem. Att så är fallet är naturligt i betraktande av att straffbestämmelserna angående de särskilda brotten såsom förut framhållits äro avfattade med tanke på en enda handlande person. Även med gällande rätts reglering av delaktighetens straffbarhet uppstå därför avsevärda svårigheter att komma till rätta med dessa frågor. Det torde emellertid icke med fördel låta sig göra att i den allmänna bestämmelsen om medverkan upptaga någon mera ingående reglering av detta ämne. I mån av behov får därutöver, såsom skett beträffande bodräkt, i bestämmelserna om de särskilda brotten anges, vilken betydelse de olika rekvisiten för brotten äga där flera medverka.

I sista stycket göres undantag från nu behandlade regler, där annat följer

av vad för särskilda fall är stadgat. Exempel på sådana undantag ha redan lämnats på tal om enlevering och vissa andra brott, vid vilka avvikelse göres från regeln att varje medverkande skall dömas efter det uppsåt som ligger honom till last. De undantag som åsyftas i sista stycket äro emellertid flera. Vid vissa brott följer av själva brottsbeskrivningen, att straffbarheten är begränsad till en snävare krets än medverkansbestämmelserna ge vid handen. Av 8: 5 i förslaget får sålunda anses framgå, att vid brottet egenmäktig diplomati, där det består i att låta bruka sig såsom förhandlare för främmande makt, fordras ej blott att gärningsmannen är svensk utan även att medverkande av annan nationalitet icke skall straffas. Ett uttryckligt avsteg från reglerna i förevarande paragraf göres vidare i SL 23: 7 andra stycket, varest stadgas att borgenär som tager eller låter åt sig utlova betalning, säkerhet eller annan förmån endast under vissa förutsättningar skall straffas för medverkan till mannamån mot borgenärer. I andra fall framgår av lagtexten endast på ett indirekt sätt, att ett undantag från de allmänna medverkansbestämmelserna är avsett. Av att bestickning upptagits som ett särskilt brott i 10: 5 i förslaget framgår sålunda, att den som lämnar muta åt ämbetsman icke skall straffas för medverkan till tagande av muta. Det är vidare uppenbart, att där straff avser att skydda den mot vilken brottet är riktat, såsom fallet är beträffande ocker, det icke kan komma i fråga att straffa denne, ehuru han onekligen medverkat till brottet (annorlunda beträffande s. k. prisocker, enligt NJA 1944 s. 414). I vissa fall där, ehuru brottet förutsätter medverkan av annan, denne icke nämnts såsom straffbar är det ock tydligt att han icke skall straffas. Så är fallet vid olovlig värvning enligt 8: 11 i förslaget, varest stadgas straff endast för den som värvar men ej för den som tager värvning, vid hjälp till rymning enligt 10: 11 i förslaget, enligt vilket lagrum endast den som befriar fånge men ej fången själv bestraffas, och vid främjande av otukt enligt SL 18: 11, där straff stadgas allenast för den som främjar otukt mellan andra men icke för den som själv bedriver otukten. Det är ock tydligt, att vid väpnat hot mot laglig ordning enligt 9: 6 i förslaget icke utom anföraren jämväl manskapet skall straffas. — En särskild reglering av medverkansansvaret gives vidare vid upplopp i 11: 1 i förslaget.

Bestämmelserna i 3 och 4 §§ motsvara SL 3: 1—4. Stämpling till brott, som nu behandlas i SL 3: 5 och 6, har enligt förslaget icke upptagits såsom en form av medverkan. En deltagare i stämpling kan emellertid, om brottet kommit till stånd, oftast straffas för det han anstiftat eller med råd främjat brottet. Har brottet icke kommit till utförande, är stämplingen till sin natur blott en förberedelse och är därför att hänföra under 2 § i den mån den skall kunna föranleda ansvar.

Medverkan kan, liksom ensamt gärningsmannaskap, äga rum genom underlåtenhet, om det får anses åligga den passive att vara verksam för att förebygga brottet och hans underlåtenhet med hänsyn härtill framstår såsom likställd med en positiv handling. Detta följer av en allmän straffrättslig grundsats. Om en portvakt underlåter att stänga porten en kväll eme-

dan han vet att någon ämnar komma för att stjäla i huset, blir han sålunda att döma för medhjälp till stölden. I SL 3: 7 och 8 givas emellertid vissa bestämmelser om straff för underlåtenhet att förhindra brott eller att avslöja tillämnat brott så tidigt att det kan avvärjas. Dessa stadganden falla på det sättet utom ramen för den allmänna regleringen av delaktighetsansvaret, att de dels stadga skyldighet i vissa fall att vara verksam för förebyggande av brott, dels innehålla särskilda straffbestämmelser som avvika från de allmänna reglerna om straff för medverkan. Kommittén har ansett en motsvarighet till ifrågavarande stadganden bäst kunna upptagas i strafflagens speciella del. I 11: 5 har därför under brottsbeteckningen underlåtenhet att avslöja brott straffbelagts vissa fall, där någon som vet eller har skälig anledning att antaga att brott är å färde underlåter att i tid avslöja brottet. I samma lagrum har även upptagits ett stadgande om straff för föräldrar och andra uppfostrare, som underlåta att från brott hindra den som står under deras vård och lydnad.

Bestämmelserna om forum, där flera medverkat till ett brott, i kungl. förordningen den 6 mars 1751 torde vara så allmänt hållna, att de kunna tillämpas även om kommitténs förslag angående medverkans straffbarhet upphöjes till lag. Också de motsvarande bestämmelserna i nya rättegångsbalken 19: 3 torde vara förenliga med förslaget, om än en jämkning av dessa bestämmelser till bättre överensstämmelse med förslaget synes önskvärd.

Enligt SL 3: 9 i dess lydelse före år 1942 skulle ansvar för s. k. efterföljande delaktighet icke inträda för den som var förfallen till straff för delaktighet i huvudbrottet. Denna bestämmelse upphävdes nämnda år i samband med att de förut såsom efterföljande delaktighet behandlade gärningarna utbrötos till särskilda brott, den personliga fautionen till ett i SL 10: 18 a upptaget brott och den reella fautionen till det i SL 21: 6 behandlade brottet häleri. Av allmänna regler torde efter denna ändring, såsom kommittén uttalat i sitt betänkande om förmögenhetsbrotten (NJA II 1942 s. 284 och 410), följa, att ansvar för delaktighet icke utesluter ansvar enligt SL 10: 18 a men väl ansvar enligt SL 21: 6, det senare dock blott under förutsättning att delaktigheten bestraffas såsom om den delaktige varit gärningsman. Enligt kommitténs nu förevarande förslag upphävas emellertid de bestämmelser, enligt vilka vissa former av delaktighet skola bestraffas på detta sätt. Efter förslaget kan såväl häleri som ock personlig faution, i förslaget till större delen upptagen i 10: 10 under brottsbeteckningen döljande av brottsling, vara att bedöma såsom särskilt brott, ehuru gärningen förövats av någon som tillika gjort sig skyldig till medverkan till det tidigare brottet. Av sakens natur följer emellertid, att där medverkan till det tidigare brottet bedömts såsom gärningsmannaskap, det icke kommer i fråga att tillämpa eller ens åberopa bestämmelserna om häleri eller döljande av brottsling, och detsamma torde böra anses gälla, där medverkan till det tidigare brottet visserligen bedömes blott såsom anstiftan eller medhjälp men häleriet eller döljandet av brottslingen i jämförelse därmed framstår såsom av helt underordnad betydelse. Enligt kommitténs uppfattning bör således alltefter förhållandenas natur an-

tingen dömas blott för förövande av det tidigare brottet eller medverkan därtill eller ock för medverkan till detta brott samt för häleri eller döljande av brottsling. Den sakliga skillnaden mellan dessa båda förfaringssätt torde på grund av konkurrensreglerna i verkligheten icke bliva alltför stor. Vad här sagts om häleri och döljande av brottsling äger tillämpning även beträffande det i 10: 9 i förslaget upptagna brottet bevisförvanskning, vilket bl. a. omfattar vissa i 10: 10 icke behandlade fall av personlig faution.

Bestämmelserna om medverkan äro liksom de flesta övriga bestämmelserna i strafflagens allmänna del analogiskt tillämpliga även på specialstraffrättens område i den mån annat ej framgår. I fråga om rena polisförseelser torde medverkansbestämmelserna icke vara att tillämpa och ej heller där, såsom fallet är i kungl. förordningen den 18 juni 1937 angående försäljning av rusdrycker 7: 15, specialstraffrätten innehåller en fullständig reglering av det ifrågavarande ämnet. Där specialstraffrätten, såsom i lagen den 21 september 1915 om behörighet att utöva läkarkonsten 7 §, beträffande ansvar för delaktighet hänvisar till 3 kap. allmänna strafflagen, bliva däremot de föreslagna bestämmelserna tillämpliga. Specialstraffrättsliga bestämmelser, som på någon punkt avvika från den allmänna strafflagens reglering av medverkansansvaret, skola naturligtvis tillämpas även om bestämmelserna i övrigt hänvisa till denna reglering, se exempelvis kungl. förordningen den 3 mars 1916 om straff för olovlig varuutförsel m. m. 6 §. Vid blivande lagstiftning på de olika specialstraffrättsliga områdena bör övervägas, i vad mån det är behövligt att bibehålla särskilda bestämmelser angående medverkan vilka avvika från de föreslagna allmänna bestämmelserna.

4 §.

Vad angår straffet för medverkan bör, såsom redan vid 3 § framhållits, medverkan kunna bedömas lindrigare än ensamt gärningsmannaskap. I jämförelse med den som ensam bringat ett brott till stånd kan den som endast i förening med andra åstadkommit detta framstå såsom i mycket mindre grad straffvärd. Det är även att märka, att av flera medverkande någon kanske rönt sådant inflytande av de andra att han på denna grund synes ha förskyllt ett jämförelsevis ringa straff. Gällande lag tager, vad straffskalan beträffar, hänsyn till dessa förhållanden allenast såtillvida som enligt SL 3: 4 medhjälp, som icke varit avgörande orsak till brottet eller icke skett vid brottets utförande, skall bestraffas efter en skala, som sträcker sig från högsta straff under straffmaximum för brottet till det allmänna bötesminimum. Såsom vid 3 § framhållits, torde denna regel icke vara tillräcklig för att domstolarna i alla fall skola kunna taga tillbörlig hänsyn till de säregna förhållandena vid fleras medverkan till brott.

I förevarande paragraf ha upptagits bestämmelser av mindre snäv innebörd. De avse alla former av medverkan, således även gärningsmannaskap och sådan medverkan som enligt gällande lag skall bestraffas lika strängt som sådant. En gärningsman, som är ett redskap i en viljekraftig anstiftares hand, kan nämligen väl tänkas böra komma i åtnjutande av strafflindring,

och det är också tänkbart, att en anstiftan varit av så tillfällig och lättvindig natur att straffet skäligen bör nedsättas.

Bland grunderna för straffnedsättningen nämnes i paragrafen främst, att någon medverkat till brott i väsentligt mindre mån än annan. I vad mån de olika medverkande bidragit till brottet får bedömas efter gängse uppfattningssätt. Det avses icke att, såsom i SL 3: 4, knyta strafflindringsmöjligheten till de fall, i vilka medverkan ej varit avgörande orsak till brottet. Huruvida medverkan varit ett avgörande led i orsakskedjan, kan visserligen vara av betydelse för bedömningen, om straffnedsättning bör ske. Men det är icke givet, att den som bidragit med en kvantitativt jämförelsevis obetydlig handling skall vara utesluten från straffnedsättning för det hans medverkan varit nödvändig för att brottet skulle kunna utföras. Och omvänt synes den, som lagt ned mycket arbete på att få brottet till stånd, knappast böra få åtnjuta strafflindring, även om förhållandena varit sådana att de övriga medverkandes handlingar varit tillräckliga för att åstadkomma den brottsliga effekten.

Som en grund för straffminskning upptages vidare, att någon förmåtts medverka genom tvång, svek eller missbruk av hans ungdom, oförstånd eller beroende ställning och likaså att någon frivilligt gjort vad i hans förmåga stått för att hindra brottets fullbordan eller verkningar. Har någon jämlikt 3 § andra stycket andra punkten dömts för brott, som förutsätter specialsubjekt, utan att själv vara ett sådant, kan han likaledes komma i åtnjutande av straffnedsättning.

Den nedre gränsen för straffskalan i sådana fall där straffminskning enligt paragrafen kan ske har, liksom i SL 3: 4, satts vid det allmänna bötesminimum.

För vissa fall har kommittén emellertid ansett även ett lågt bötesstraff kunna undvaras. Föreligger fall där straffminskning enligt det sagda kan ske och är fallet att anse som ringa, skall sålunda ej dömas till straff. Såsom exempel på medverkan, beträffande vilken straffrihet synes kunna ifrågakomma, må nämnas, att någon oaktsamt medverkar till ett brott som gärningsmannen utför uppsåtligen. Är oaktsamheten icke stor eller brottet ej av grövre art, synas här förhållandena lätt kunna vara sådana, att den oaktsamt medverkande utan våda kan lämnas straffri. Ett annat exempel erbjuder det fall av psykisk medhjälp, där någon obetänksamt ehuru uppsåtligen, eller kanske blott oaktsamt, befäster annan i ett redan fattat beslut att utföra ett icke alltför grovt brott. Där på grund av straffrihetsregeln ett åtal får antagas leda till frikännande, bör allmän åklagare icke åtala den medverkande.

Paragrafen skall åberopas, förutom där frikännande sker, jämväl där de i paragrafen angivna omständigheterna prövas böra öva inflytande på straffmätningen och alltså oavsett huruvida straffet bestämmes inom den för brottet stadgade strafflatituden.

5 §.

I denna paragraf har i oförändrat skick upptagits stadgandet i SL 3: 14.

4 KAP.

Om sammanträffande av brott samt om förändring av straff; så ock om återfall i brott.

1 §.

Enligt SL 4: 1 första stycket ådömes i regel ett gemensamt straff, då någon skall dömas för flera brott. Avsättning och suspension äro emellertid undantagna från paragrafens tillämpningsområde genom stadgandet i dess andra stycke, vilket beträffande dessa straffarter hänvisar till vad i SL 4: 7 är stadgat. Enligt stadgandet i sistnämnda lagrum skall dock gemensamt straff i viss utsträckning tillämpas även vid ådömande av avsättning eller suspension för flera brott.

Genom den förändrade innebörd de särskilda ämbetsstraffen enligt 2: 15 och 16 i förslaget erhållit kommer regeln om gemensamt straff att i vidgad omfattning passa för dem. Kommittén föreslår därför, att den allmänna regeln om gemensamt straff i SL 4: 1 göres tillämplig på avsättning och suspension genom upphävande av paragrafens andra stycke. Visserligen är det alltjämt nödvändigt att i 7 § ge vissa särbestämmelser beträffande ämbetsstraffen, men någon erinran härom i 1 § synes ej påkallad. Kommittén återkommer till frågan vid 7 §.

2 §.

I denna paragraf, som innehåller bestämmelser rörande maximum och minimum för gemensamt straff vid sammanträffande av brott, föreslår kommittén sakliga ändringar i tre hänseenden. Enligt gällande lag kan avvikelse ske från de för brotten stadgade straffsatserna genom att straffet i den svåraste tillämpliga straffarten höjes; däremot kan gemensamt straff icke i något fall utmätas i en straffart, som icke stadgas i någon av straffsatserna. Kommittén föreslår nu, att straffarbete i visst fall skall kunna ådömas såsom gemensamt straff för flera brott som icke äro belagda med högre straff än fängelse. Vidare föreslår kommittén, att straffet skall kunna höjas på sätt i paragrafen sägs ej blott i den svåraste tillämpliga straffarten utan i varje straffart som ligger mellan minimum och maximum i det gemensamma straffets skala. Slutligen föreslås införande av ett maximum för suspension som gemensamt straff.

I samband med dessa sakliga ändringar har en formell omredigering vidtagits.

Paragrafen skall enligt förslaget uppdelas i två stycken, av vilka det första innehåller huvudregeln. Enligt denna må gemensamt straff icke understiga något av de för brotten stadgade lägsta straffen eller överskrida de för brotten utsatta högsta straffen sammanlagda med varandra. Detta överensstämmer med gällande lag. Däremot borttages enligt förslaget de nuvarande föreskrifterna, att gemensamt straff bestämmes med tillämpning av de för brotten i lag stadgade straffsatserna och att höjning må ske allenast i den svåraste tillämpliga straffsatsen. Anledning synes nämligen saknas att tillämpa

straffsatserna för de särskilda brotten i vidare mån än som erfordras för att i enlighet med huvudregeln bestämma maximum och minimum i skalan för det gemensamma straffet. Inom denna skala bör straffet kunna utmätas i varje straffart utan annan begränsning än som angives i paragrafens andra stycke. Det där angivna högsta bötesstraffet, 180 dagsböter, kan alltså enligt förslaget användas såsom gemensamt straff ej blott som nu när samtliga brott äro belagda med allenast böter utan även när straffsatsen för något av dem eller alla därjämte upptager frihetsstraff; och gemensamt straff för två brott för vilka straffsatsen är fängelse i högst sex månader eller straffarbete i högst två år, kan bestämmas till fängelse i högst två år.

Det gemensamma straffets särskilda maxima för de olika straffarterna ha i förslaget upptagits i ett andra stycke. Beträffande straffarbete på viss tid bibehålles den nu gällande regeln, att maximum i den svåraste straffsatsen får överskridas med högst två år. Samma regel gäller nu beträffande fängelse. På grund härav kan fängelse, som annars enligt SL 2: 4 ej må sättas över två år, komma att vid sammanträffande av brott bestämmas upp till fyra år. Fängelsestraff på längre tid än två år äro emellertid med den nuvarande utformningen av straffsystemet föga lämpliga och användas i rättstillämpningen sällan eller aldrig. Kommittén föreslår därför, att fängelse såsom gemensamt straff ej må överstiga två år men att, där de högsta straffen sammanlagt uppgå till fängelse under längre tid, i stället må dömas till straffarbete, vars maximum bestämmes med tillämpning av regeln att fängelse svarar mot straffarbete under hälften så lång tid men som icke i något fall får överstiga två år. Närmaste anledningen till att kommittén upptagit denna fråga i samband med sin revision av speciella delen är, att den föreslagna regeln medför bättre möjligheter till en rationell straffmätning vid yrkes- eller vanemässig brottslighet. Yrkes- eller vanemässighet bör tydligen i regel uppfattas som en försvårande omständighet. Det är emellertid ej fullt tillfredsställande att vid en yrkes- eller vanemässig brottslighet anse vart och ett av de särskilda brotten begånget under försvårande omständigheter, ty det försvårande ligger vanligen just i att brotten äro flera. Däremot förtjäna ofta flera mindre yrkes- eller vanemässiga brott att i straffmätningshänseende likställas med ett grövre. Den som yrkesmässigt bedragit sig till ett belopp är ofta lika straffvärd vare sig det skett genom en enda eller ett fåtal större kupper eller genom en mångfald i och för sig små brott. Den föreslagna möjligheten att vid sammanträffande av brott ådöma straffarbete i högst två år i stället för fängelse i högst fyra år medför, att för flera brott, vilka alla äro att rubricera såsom bedrägligt beteende enligt SL 21: 2 och alltså enligt gällande rätt kunna medföra fängelse i högst fyra år, i stället kan utmätas straffarbete i högst två år, d. v. s. vad som i SL 21: 1 stadgas för ett vanligt bedrägeribrott.

I viss mån kunna de nu beträffande fängelse och straffarbete anförda skälen åberopas för öppnande av möjlighet att ådöma fängelse såsom gemensamt straff för flera bötesbrott. Med hänsyn främst till att skillnaden mellan böter och fängelse är mycket större än mellan fängelse och straffarbete har kom-

mittén emellertid avstått från att i detta sammanhang föreslå någon sådan regel. Av liknande skäl öppnar förslaget icke heller möjlighet att ådöma avsättning såsom gemensamt straff för flera suspensionsbrott.

Beträffande suspension finnes i gällande strafflag överhuvud icke något stadgande om viss tid, följaktligen icke heller om suspension såsom gemensamt straff. Förslaget, som i 2: 15 begränsat suspensionstiden till högst ett år, upptager i 4: 2 ett stadgande, att suspension icke heller såsom gemensamt straff må överstiga ett år.

Någon ytterligare lagregel om gemensamt straff vid avsättning och suspension torde icke vara erforderlig. Suspension kan tydligen användas såsom gemensamt straff, så snart straffsatsen för alla brotten upptager suspension, avsättning åter, så snart något av brotten kan medföra avsättning. Huruvida avsättning eller suspension skall komma till användning såsom gemensamt straff avgöres efter den sammanlagda brottslighetens grad och art.

6 §.

Med hänsyn till att enligt kommitténs förslag straffet vid sammanträffande av brott kan höjas på sätt i 2 § sägs ej blott i den svåraste utan i varje tillämplig straffart har förvandlingsregeln i 6 § kunnat erhålla en förenklad utformning.

7 §.

Beträffande avsättning och suspension gäller enligt SL 4: 7, att gemensamt straff skall tillämpas, då fråga är om flera brott i samma befattning, men att i andra fall sådant straff skall ådömas särskilt. Detta innebär, att ämbetsstraffen ådömas särskilt dels vid sidan om allmänt straff, dels ock vid sidan om ämbetsstraff för brott i annan befattning.

Enligt 2: 16 i förslaget omfatta avsättning och suspension alla befattningar, som den dömde innehar och domstolen finner honom böra mista. Ådömande av flera ämbetsstraff vid sidan av varandra ifrågakommer därför icke enligt förslaget. Har någon för flera brott förskyllt avsättning eller suspension, skall alltid ett gemensamt straff ådömas, nämligen avsättning, om straffsatsen för något av brotten upptager sådant straff och den föreliggande brottsligheten finnes förskylla det, eljest suspension. Detta stadgas icke i 4: 7 i förslaget utan framgår av de allmänna reglerna i SL 4: 1—4, vilka gjorts tillämpliga genom upphävande av 1 §:s andra stycke.

I 4: 7 i förslaget upptages i första stycket allenast stadgandet, att avsättning eller suspension och allmänt straff skola ådömas jämte varandra. Härifrån stadgas undantag beträffande böter för visst fall. Har någon förskyllt dels böter enligt någon av de fem första paragraferna i förslagets 25 kap., dels ock avsättning eller suspension för ett annat brott, skall avsättning eller suspension ådömas som gemensamt straff, om sådant straff prövas vara tillfyllest. Eljest ådömas böter särskilt. Här må erinras om att i 25: 7 i förslaget ges möjlighet att i ett annat fall använda avsättning eller suspension såsom enbart straff för den som tillika förskyllt böter, nämligen ifall äm-

betsman begår allmänt brott varigenom han visat sig ovärdig eller eljest uppenbarligen icke skickad att utöva ämbetet.

I förslagets andra stycke upptages ett särskilt stadgande för att göra grundsatserna i 3 och 4 §§ tillämpliga i sådana fall, då någon som dömts till avsättning eller suspension därefter för brott som förövats innan verkställigheten av honom genom domen ålagt straff börjat finnes förskylla avsättning eller suspension.

14 §.

I SL 4: 14 har genom 1942 års lagstiftning om förmögenhetsbrott införts en för de i SL 20—23 kap. upptagna förmögenhetsbrotten gemensam regel om återfall. Regeln gäller allenast brott, vid vilka olika straffskalor uppställts för skilda svårhetsgrader. Vid sådana brott, där gradindelning funnits obehövlig, har återfall ansetts kunna utan särskilt stadgande vinna tillräckligt beaktande vid straffmätningen.

Även de i förslagets 24 kap. upptagna brotten, skadegörelse m. m. kunna uppfattas som förmögenhetsbrott, och återfallsregelns tillämpningsområde föreslås därför utsträckt till dem. Visserligen kommer tillämpning av återfallsbestämmelsen, då de i 24 kap. avsedda brotten vanligen äro av lindrig beskaffenhet, ofta att uteslutas på grund av stadgandet, att dom å lägre bötesstraff än sextio dagsböter ej skall tillräknas någon till sådan förhöjning av straff som i SL 4: 14 sägs. Detta hindrar emellertid icke, att mera allvarliga brottsfall enligt 24 kap. böra beaktas i återfallshänseende. Den härigenom öppnade möjligheten att till fängelse döma den som icke genom bötesstraff låter avhålla sig från att fortsätta med olovligt fiske är tydligen i motsvarande mån påkallad beträffande olovlig jakt; det torde emellertid icke ankomma på kommittén att framlägga förslag därutinnan.

Vid brotten mot staten är gradindelning påkallad i vida mindre utsträckning än vid förmögenhetsbrotten. För exempelvis våldsamt motstånd, fylleri och förargelseväckande beteende, vid vilka brott återfall är särskilt vanligt, föreslås därför endast en enhetlig straffskala. Överhuvud ha straffskalorna för brotten mot staten gjorts så vida, att den försvårande omständighet som återfall innebär kan vinna tillräckligt beaktande vid straffmätningen. Kommittén föreslår fördenskull ingen uttrycklig återfallsregel för dessa brott.

För de i 12, 13 och 19 kap. upptagna brotten mot allmänheten föreslås gradindelning i större utsträckning men frågan om återfall synes ligga olika i olika fall. De i 12 kap. upptagna förfalskningsbrotten stå förmögenhetsbrotten så nära, att de i återfallshänseende lämpligen torde kunna jämställas med dessa. Av de i 13 kap. upptagna brotten kunna visserligen några, främst osant intygande och missbruk av urkund, i åtskilliga fall stå bedrägeri nära, men i fråga om den genomsnittliga brottslingstypen skiljer sig dock detta kapitel väsentligt från 20—23 kap. Detsamma gäller de i 19 kap. upptagna allmänfarliga brotten. Beträffande både de i 13 kap. och de i 19 kap. upptagna brotten torde, då återfall spelar föga roll och stränga straff ingå

i straffskalorna, återfallssynpunkten kunna vinna tillräckligt beaktande vid straffmätningen.

Kommittén föreslår alltså i nu förevarande sammanhang väsentligen endast den nyheten, att den för SL 20—23 kap. gällande återfallsregeln göres tillämplig även på 12 och 24 kap. Detta innebär, dels att regeln kan tillämpas på skadegörelse- eller förfalskningsbrott som begås efter tidigare avdömt skadegörelse-, förfalsknings- eller förmögenhetsbrott dels ock att skadegörelse- och förfalskningsbrott skola i återfallshänseende beaktas vid bedömande av förmögenhetsbrott.

I samband med den nu angivna utvidgningen av återfallsregelns tillämpningsområde förordar kommittén även en jämkning av regelns utformning. I den nu gällande lydelsen av lagrummet heter det, att där särskilt stadgande finnes för det fall att brottet är grovt, straffet för återfall skall under närmare angivna betingelser bestämmas enligt det stadgandet. Vid brott med en straffskala för normalfall och en för det fall att brottet är grovt kan alltså sistnämnda skala användas för ett brott av normal svårhetsgrad som utgör återfall. När fråga är om en skala för normalfall och en för det fall att brottet är ringa, saknar däremot den gällande återfallsregeln tillämpning. Beträffande de tre förmögenhetsbrott där en sådan återfallssituation främst är av praktisk betydelse, nämligen stöld, bedrägeri och förskingring, gör emellertid en särskild tilläggsregel det möjligt att på ringa brott vid återfall tillämpa i stort sett samma straffskala som för normalfall.

Genom att skadegörelse- och förfalskningsbrotten nu föras in under återfallsregeln ökas åtskilligt antalet brott vid vilka särskilt stadgande finnes för det fall att brottet är ringa. Kommittén föreslår därför, att huvudregeln göres direkt tillämplig på sådana situationer. Enligt paragrafens nu föreslagna lydelse skall, där särskilt stadgande finnes för det fall att brottet är ringa eller att brottet är grovt, straffet för återfall kunna bestämmas enligt stadgandet för närmast högre svårhetsgrad av brottet. Vid återfall kan alltså för ringa brott användas straffskalan för normalfall och för brott av normal svårhetsgrad straffskalan för grovt brott, därest sådan straffskala finnes. Detta innebär, att en ringa urkundsförfalskning bedömes efter straffskalan i 12: 1 och en vanlig urkundsförfalskning efter straffskalan i 12: 3. Den särskilda regeln för stöld, bedrägeri och förskingring föreslås upphävd. Enligt den föreslagna allmänna regeln kan vid återfall tillämpas beträffande snatteri straffskalan i 20: 1, beträffande bedrägligt beteende straffskalan i 21: 1 och beträffande undandräkt straffskalan i 22: 1. Att även bodräkt vid återfall skall kunna bedömas efter straffskalan i 20: 1 föreslås klargjort genom ett tillägg till SL 20: 3.

Genom den ändrade avfattningen av förevarande paragraf blir det fullt tydligt att paragrafen icke skall åberopas i fråga om ett återfallsbrott som redan i och för sig är grovt (jfr NJA 1943 s. 442).

Den nuvarande bestämmelsen i andra stycket om att med visst brott skall likställas delaktighet däri har i förslaget fått utgå, då detta utan vidare framgår av 3: 3 i förslaget.

Kommitténs behandling av återfallsfrågan har begränsats till de brottsgrupper revisionen av strafflagens speciella del hittills omfattat. Frågan får upptagas till förnyat övervägande vid revision av bestämmelserna om brott mot person.

5 KAP.

Om särskilda grunder, som utesluta, minska eller upphäva straffbarhet.

13 §.

I SL 5: 13 gives den allmänna regeln, att om förbrytare dör allt straff skall förfalla. Vid sidan om denna regel innehåller lagrummet bl. a. en särskild bestämmelse beträffande påföljd varom förmäles i SL 2: 20. Det stadgas, att sådan påföljd, när så ske kan, skall tillämpas om den blivit ålagd under förbrytarens livstid genom laga kraft ägande dom. SL 2: 20 syftar otvivelaktigt bl. a. på förverkandepåföljder enligt strafflagen, och det är en vanlig åsikt, att stadgandet i SL 5: 13 angående påföljder varom i SL 2: 20 förmäles är tillämpligt även beträffande förverkande enligt bestämmelser utanför strafflagen. Det är dock icke någon i rättstillämpningen stadgad grundsats, att förverkandepåföljd städse skall bortfalla i enlighet med vad i SL 5: 13 sägs (se NJA 1944 s. 73). Vägande sakliga erinringar kunna ock göras mot en sådan grundsats. Det må till en början framhållas, att sakens natur kräver att ett förmögenhetsingrepp av den art varom SL 12: 20 handlar, d. v. s. oskadliggörande av falska stampar och andra förfalskningsverktyg ävensom vad som tillkommit genom förfalskning, skall kunna äga rum utan hinder av den brottsliges död. Även vad angår förverkande av sådant som icke redan genom sin beskaffenhet framstår såsom brottsverktyg men likväl använts såsom hjälpmedel vid brott samt muta och annat som någon förvärvat genom brott synes det mindre väl grundat, att förverkande skulle vara uteslutet om den brottslige avlidit innan laga kraft ägande beslut om förverkande föreligger. Det är intet opraktiskt fall, att en länge bedriven brottslig verksamhet upptäckes först efter den brottsliges död, och det skulle mången gång vara stötande, om hans arvingar måste lämnas i okvald besittning av de hjälpmedel han använt för verksamheten eller av vinning av denna. Kommittén föreslår därför, att åt SL 5: 13 gives ändrad lydelse så att därav framgår att påföljd enligt 2: 18 och 19 i förslaget skall gå i verkställighet utan hinder av förbrytarens död. I 2: 20 i förslaget gives emellertid en särskild bestämmelse, att talan om förverkande där straffet är förfallet icke må väckas med mindre överåklagaren finner det vara ur allmän synpunkt påkallat. Den ändrade lydelsen av SL 5: 13 får betydelse även för specialstraffrätten.

Den nuvarande bestämmelsen i 5: 13 om påföljd som i SL 2: 20 sägs har i förslaget utgått därför att det nuvarande innehållet i sistnämnda lagrum ej bibehållits.

15 §.

I SL 5: 15 givas bestämmelser om åtalspreskription för brott som av ämbetsman begås i ämbetet. Preskriptionstiden är två år, där brottet är belagt med allenast bötesstraff, och fem år, där brottet är av beskaffenhet som

förmäles i SL 25: 17. För andra brott av ämbetsman i ämbetet är preskriptionstiden tio år, eller, om brottet är belagt med straffarbete på viss tid över åtta år eller med straffarbete på livstid, den längre tid som för sådana fall är stadgad i SL 5: 14.

Enligt 25 kap. SL förekommer endast i ett fall, att brott av ämbetsman i ämbetet är belagt med allenast böter. Detta fall är det i 6 § sista punkten behandlade att ämbetsman för egen vinning mottager sammanskott eller annat då det erbjudes honom såsom av fri vilja. Någon särskild bestämmelse avseende detta fall upptages ej i förslaget utan de mera omfattande bestämmelserna om tjänstemissbruk och tjänstefel ha ansetts vara tillräckliga.

Enligt 25 kap. i förslaget förekommer i vissa fall, att ämbetsbrott är belagt med allenast böter. Detta gäller ringa fall av tjänstemissbruk, tagande av muta eller brott mot tystnadsplikt. Det synes kommittén emellertid icke vara motiverat, att de ifrågavarande brotten skulle preskriberas på kortare tid än vanligt tjänstefel. Kommittén har därför icke bibehållit bestämmelsen om tvåårig preskriptionstid.

För det i 25: 5 i förslaget upptagna brottet tjänstefel, vilket i gällande lag motsvaras av brott som behandlas i SL 25: 17, bör enligt kommitténs mening en femårig preskriptionstid bibehållas. Däremot finner kommittén den i SL 5: 15 stadgade tioåriga preskriptionstiden för andra självständiga ämbetsbrott i allmänhet vara alltför lång. Det synes rimligt, att dessa brott, i den mån det allmänna straff som kan följa å dem icke överstiger två års straffarbete, preskriberas efter fem år såsom beträffande allmänna brott är stadgat i SL 5: 14. Emedan förslaget i motsats till gällande lag intager den ståndpunkten att självständigt ämbetsbrott icke föreligger där gärningen innebär allmänt brott, medför en sådan ändring icke, att gärningar som äro straffbelagda i annan del av strafflagen än 25 kap. skulle i något fall preskriberas tidigare än som följer av SL 5: 14. Kommittén föreslår därför, att i 5: 15 stadgas att tjänstemissbruk av det slag, varom förmäles i 25: 1, tagande av muta, brott mot tystnadsplikt och tjänstefel preskriberas efter fem år. Gärningar, som äro straffbelagda annorstädes än i 25 kap., preskriberas enligt förslaget efter SL 5: 14 även om de föranleda tillämpning av 25: 7 i förslaget. Genom ett särskilt stadgande, hänvisande till 25: 8 i förslaget, sörjes emellertid för att preskriptionstiden icke blir kortare än fem år där ämbetsman genom brott, varom förmäles annorstädes än i 25 kap., åsidosatt sin tjänsteplikt. För grovt tjänstemissbruk gäller preskriptionstid som stadgas i SL 5: 14, d. v. s. i detta fall en tid av tio år.

Enligt SL 5: 15, liksom enligt SL 5: 14, avbrytes preskriptionstiden genom anställande av åtal. I sitt betänkande med förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken m. m. (1944: 9 och 10) har emellertid processlagberedningen av hänsyn till nya rättegångsbalkens bestämmelser föreslagit, att den preskriptionsavbrytande åtgärden i stället beskrives såsom åtgärd för beivrande av brottet. Denna ändring har kommittén iakttagit i förevarande paragraf. Innan nya rättegångsbalken träder i kraft, syftar uttrycket dock icke på annan åtgärd än väckande av åtal.

19 a §.

Att straffet för brottslig verksamhet är preskriberat bör icke föranleda, att förverkande på grund av brottet skulle vara uteslutet. Förverkandeförklaring kan nämligen vara motiverad, fastän så lång tid förflutit efter den brottsliga gärningen att samhället anser sig kunna avstå från att göra sitt straffanspråk gällande. Viss preskriptionstid synes dock påkallad, och i förevarande paragraf har därför stadgats, att där straffet är förfallet talan om förverkande ej må anhängiggöras sedan den för fordringar i allmänhet gällande preskriptionstiden av tio år förflutit från det brottet begicks. Beträffande avbrott av preskription skola de i SL 5 kap. för åtalspreskription givna reglerna gälla. Den föreslagna bestämmelsen är icke tillämplig beträffande förverkande enligt 18 § andra stycket. Emedan någon brottslig verksamhet icke förutsättes för förverkande enligt detta lagrum, saknas i detta fall utgångspunkt för någon preskriptionstid. Däremot torde bestämmelsen vara analogiskt tillämplig på specialstraffrättens område.

6 KAP.

Om skadestånd.

3 §.

I SL 16: 14 stadgas, att den som är saker till falsk angivelse eller annan ärekränkning må dömas att erlägga kostnad för tryckning i allmän eller ortens tidning av den dom varigenom den kränkte vunnit upprättelse. Då enligt kommitténs förslag bestämmelserna om falsk angivelse utgå ur 16 kap. och motsvarigheter till dem i stället upptagas i 13 kap., kan detta stadgande icke lämpligen kvarstå i 16 kap. Som stadgandet till sin natur närmast är av skadeståndsrättslig art, har det därför, såsom omnämnts redan vid 2: 20, överförts till förevarande paragraf i 6 kap. Emedan något brott med beteckningen falsk angivelse icke förekommer i 13 kap. i förslaget, har avfattningen samtidigt jämkats, så att stadgandet utan att nämna falsk angivelse kommer att avse ärekränkande gärning över huvud. Stadgandet kan enligt sin nya lydelse tillämpas utom vid ärekränkning även vid falskt eller obefogat åtal och vid falsk eller obefogad tillvitelse ävensom vid det i 13: 8 i förslaget behandlade brottet, allt under förutsättning att gärningen är av ärekränkande beskaffenhet. På frågan huruvida stadgandet är grundat på sådana sakliga skäl att det förtjänar att bibehållas i en ny strafflag, har kommittén icke i detta sammanhang ansett sig böra ingå.

5 §.

Där flera ha i brott tagit sådan del som i SL 3: 1, 3, 4, 5, 6 eller 7 sägs, skola de enligt SL 6: 5, en för alla och alle för en, svara till skadestånd. Detta stadgande kan icke kvarstå med oförändrad lydelse, sedan 3 kap. omarbetats på sätt kommittén föreslår. Åt paragrafen har därför givits ny lydelse överensstämmande med de föreslagna medverkansbestämmelserna. Den nya lydelsen omfattar alla fall, i vilka flera medverkat till ett brott såsom gärningsmän,

anstiftare eller medhjälpare. Att flera till ett brott medverkande alltid skola anses solidariskt skadeståndsskyldiga, även om någon medverkat i väsentligt mindre mån än annan, torde överensstämma med gällande rätt, ehuru det nuvarande stadgandet har en mera begränsad räckvidd.

Den föreslagna nya lydelsen omfattar icke det i SL 3: 7 behandlade fallet att uppfostrare underlåtit att hindra den som står under hans vård och lydnad från att begå brott. Detta fall behandlas enligt förslaget icke såsom ett fall av medverkan utan såsom ett särskilt brott, 11: 5 andra stycket. Att uppfostrare genom sådan underlåtenhet kan ådraga sig skadeståndsansvar solidariskt med gärningsman eller annan medverkande torde emellertid följa av allmänna rättsgrundsatser.

7 KAP.

Om religionsbrott.

Kommittén föreslår att SL 7 kap., som handlar om religionsbrott, upphäves. Dess motsvarighet i förslaget är stadgandet om brott mot trosfrid i 11: 8, vid vilket kommittén återkommer till frågan.

8 KAP.

Om brott mot rikets säkerhet.

Strafflagen av 1864 upptog i sitt ursprungliga skick i 8 kap. bestämmelser »Om förräderi; så ock om andra för rikets säkerhet menliga brott» och i 9 kap. »Om majestätsbrott; så ock om brott emot riksstyrelse eller rikets ständer». I båda kapitlen är fråga om vad THYRÉN betecknar såsom centrala angrepp mot staten, d. v. s. sådana som rikta sig mot eller innebära fara för statens existens eller viktigare intressen — särskilt i förhållande till främmande makter — eller emot dess författning eller organisation. Strafflagen behandlar i 9 kap. angrepp mot statens högsta organ och vissa andra för staten särskilt betydelsefulla personer, nämligen medlemmar av konungahuset, förutsatt att dessa angrepp icke omedelbart riktas mot staten själv eller dess centrala funktioner. Angrepp av sistberörda natur behandlas i 8 kap. Detta kapitel har under de senare årtiondena blivit föremål för upprepade ändringar. Framför allt ha däri införts utvidgade bestämmelser om spionerі och därmed sammanhängande brott; så har skett 1913 och vid upprepade tillfällen under det senaste årtiondet. I samband med en omarbetning av straffbuden för spionerі underkastades kapitlet, som genom de talrika partiella lagstiftningsåtgärderna kommit att brista i överskådlighet, år 1940 en fullständig översyn, som ledde till en helt ändrad gruppering av dess innehåll. Även därefter har kapitlet emellertid genom lag den 20 mars 1942 undergått förändringar, påkallade av erfarenheterna under det nu pågående kriget, och vissa ytterligare ändringar skedde i samband med den genom lag den 12 juni 1942 genomförda reformen av bestraffningen av försök till

brott. En begränsning av åtalsrätten beträffande vissa brott enligt kapitlet har vidtagits genom lag den 9 juni 1944.

Vid den nu ifrågavarande revisionen av straffbestämmelserna för brott mot det allmänna har kommittén haft att ägna uppmärksamhet även åt de centrala statsförbrytelserna, såsom i den allmänna inledningen blivit berört. Vissa av de gärningar, som nu straffbeläggas i 8 kap., ha funnits lämpligare kunna behandlas i andra kapitel, nämligen 10, 11 och 12 kap. I synnerhet efter 1940 års omarbetning innehåller 8 kap. talrika bestämmelser, som egentligen äro av allmänstraffrättslig natur, främst regler om förberedelse till brott och om medverkan därvid, vidare om förverkande av egendom och om mistning av allmän befattning såsom påföljder av brott. Kommittén har i dessa delar funnit sig böra föreslå allmänna regler, som äro gemensamma för ett flertal brott inom skilda kapitel; de hithörande bestämmelserna böra följaktligen utgå ur 8 kap. På grund av de nu angivna ändringarna i detta kapitels innehåll har det blivit erforderligt att genomföra jämkningar i uppställningen av de däri kvarstående bestämmelserna.

Kommittén har emellertid icke kunnat stanna därvid. Ty även de bestämmelser, som icke omedelbart beröras av de anförda omflyttningarna, ha för att kunna ingå i den blivande nya strafflagen måst med hänsyn till uppbyggnad och avfattning bringas till överensstämmelse med de grunder, varpå de av kommittén helt nyredigerade kapitlen vila. Härvid har det befunnits möjligt att i vissa delar av 8 kap., framför allt vad angår spioneribrotten, genomföra en saklig förenkling av straffbud, som efter upprepade partiella reformer blivit allför detaljerade och splittrade.

I samband med dessa ändringar i 8 kap. har frågan om dess omfattning och systematiska uppställning upptagits till förnyat övervägande. Vid den år 1940 genomförda reformen, som endast avsåg detta kapitel, var man bunden av den förut givna ramen för dess innehåll. På grund härav måste i kapitlet behandlas gärningar med alltför ringa inbördes frändskap och dess omfattning blev alltför stor. I synnerhet måste gränsdragningen mot 9 kap. numera anses mindre tillfredsställande. En lämpligare avgränsning erhålles, om man bland de centrala brotten mot staten skiljer mellan å ena sidan dem som angå brott mot statens säkerhet utåt i förhållande till främmande makter, främst förräderi- och spioneribrott, och å andra sidan dem som hänföra sig till den inre säkerheten. En indelning efter denna grund är vanlig i utländska lagar och föreslogs även i THYRÉNS 1931 framlagda utkast (X) angående »Förräderibrott m. m.», visserligen inom ramen av ett kapitel. Under nutida förhållanden äro brotten inom den förra gruppen ofta att anse såsom farligare än brotten inom den senare, och det sinnelag som kommer till uttryck genom de förstnämnda äro ofta enligt uppfattningen i vårt land av en särskilt förkastlig art. Det torde därför vara motiverat att för sig behandla brotten mot rikets yttre säkerhet, låt vara att till dem äro att hänföra även vissa endast medelbara och därför mindre graverande kränkningar av centrala statsintressen. Genom begränsningen till denna brottsgrupp

erhåller kapitlet ett starkare inre sammanhang och dess skilda bestämmelser bliva lättare att överblicka.

Till 9 kap. hänföras, utom de brott som motsvara de nuvarande majestätsbrotten, även andra brott mot rikets inre säkerhet. För dessa brott föreslås benämningen högmålsbrott såsom gemensam rubrik. Vid sidan därav har 8 kap. ansetts utan fara för missförstånd kunna erhålla rubriken »Om brott mot rikets säkerhet».

I det sålunda avgränsade 8 kap. upptager förslaget först ett straffbud angående högförräderi, vilket brott bestämmes så att det omfattar angrepp mot statens territoriella integritet eller dess oberoende i förhållande till främmande makter. Därefter behandlas krigsförräderi, d. v. s. gärningar som begås då riket är i krig och äro ägnade att skada rikets försvar, ävensom motsvarande oaktsamhetsbrott. Vidare följa ett par fall av s. k. diplomatiskt landsförräderi, nämligen dels trolös diplomati och dels egenmäktig diplomati; de allmänna bestämmelserna om tjänstemissbruk och om obehörig tjänsteutövning ha icke ansetts tillfyllestgörande för hithörande gärningar. I fortsättningen behandlar förslaget spioneri, vårdslöshet med hemlig uppgift och olovlig underrättelseverksamhet. I det följande ha upptagits brott mot det vänskapliga förhållandet till främmande makt ävensom den specialform därav, som olovlig värvning numera får anses utgöra. Därefter upptager förslaget ett straffbud mot trädande i utländsk sold. Slutligen regleras straffbarheten av försök och stadgas straff för viss oaktsam medverkan, varjämte meddelas några föreskrifter om åtalsrätten och om att i kapitlet givna straffbud, vilkas användning förutsätter att riket befinner sig i krig, skola kunna erhålla tillämpning även under vissa andra utomordentliga förhållanden.

Vid jämförelse med det nuvarande 8 kap. framgår att till 9 kap. har överflyttats en del av innehållet av den i SL 8: 2 upptagna bestämmelsen om högförräderi; i den mån detta brott icke hänför sig till förhållandet till främmande makt skall det enligt förslaget benämnas uppror och regleras i 9: 1. Vidare motsvaras SL 8: 15, angående självstympning m. m. i uppsåt att undgå tjänstgöring vid krigsmakten, av 9: 8 om krigstjänstsvek; SL 8: 20, angående samlande av manskap i uppsåt att föröva brott mot allmän säkerhet eller medborgerlig frihet m. m., motsvaras av den föreslagna 9: 6 om väpnat hot mot laglig ordning.

Det nu i SL 8: 27 straffbelagda förfarandet att hysa eller dölja gärningsmannen till visst slag av förräderi- eller spioneribrott kan enligt förslaget i vissa fall straffas enligt de allmänna reglerna om medverkan till brott, i andra fall enligt 10: 10 såsom döljande av brottsling. Till 11 kap. överföras dels det ryktesspridande m. m., som nu avses i SL 8: 21, dels den s. k. negativa delaktighet, för vilken SL 8: 28 stadgar straff; se förslaget till 11: 6 om samhällsfarlig ryktesspridning och 11: 5 om underlåtenhet att avslöja brott. De gärningar med avseende på bevismedel, som nu behandlas i SL 8: 18 och 19, bliva enligt förslaget att bestraffa enligt 12 kap., främst jämlikt 3 § om grov urkundsförfalskning, 4 § om brukande av falsk urkund och 5 § om undertryckande av urkund. Den nuvarande bestämmelsen i SL 8: 19 andra

punkten om straff för den som av oaktsamhet undanhåller eller fördärvar viss handling har ansetts kunna utgå. Förslaget innehåller i 25 kap. bestämmelser som äro avsedda att ersätta SL 8: 17 andra stycket och SL 8: 31, nämligen 25 kap. 3 § om tagande av muta och 7 § om särskilt straff för ämbetsman som förövar allmänt brott.

De gärningar, vilka nu äro såsom stämpling eller annan förberedelse belagda med straff i SL 8: 24 och 25 samt 8: 26 första stycket, bliva enligt förslaget att bedöma jämlikt de allmänna bestämmelser om förberedelse till brott, som upptagits i 3: 2. I SL 8: 16 belägges för närvarande med straff viss delaktighet i sådana brott av krigsmän, som äro straffbelagda i strafflagen för krigsmakten. Enligt kommitténs mening bör civilpersons medverkan till militär förbrytelse generellt underkastas de allmänna bestämmelserna om straff för medverkan till brott; kommittén ämnar föreslå att en härför erforderlig bestämmelse införes i 2 kap. strafflagen för krigsmakten. I SL 8 kap. finnes slutligen i 30 § upptagen en bestämmelse om förverkande av egendom eller dess värde; häremot svara de föreslagna allmänna bestämmelserna i detta ämne i 2: 18—20.

1 §.

Högförräderi straffbelägges i 1 och 2 §§ av SL 8 kap. Det förstnämnda lagrummet upptager gärningar, som ske i uppsåt att statsområdets integritet skall kränkas med våldsamma medel eller med hjälp av främmande makt eller eljest med lagstridiga medel. I 2 § upptagas dels vissa personliga angrepp mot Konungen eller mot regent, som lagligen är satt i hans ställe, dels försök att genom uppror eller eljest med våldsamma medel eller med hjälp av främmande makt åstadkomma upphävande eller ändring av någon av rikets grundlagar eller framtvingande eller förhindrande av någon åtgärd i rikets styrelse.

Uppenbarligen böra alla dessa angrepp mot staten eller dess högsta organ fortfarande beläggas med strängt straff. Såsom i inledningen till detta kapitel berörts har kommittén emellertid ansett, att på detta ställe endast böra behandlas sådana angrepp som hänföra sig till statens yttre säkerhet och att åt dessa bör förbehållas benämningen högförräderi. Till detta brott skola alltså föras endast angrepp som riktas mot statsområdets integritet eller som, oavsett vilka intressen som därigenom kränkas, förutsätta hjälp från utlandet. Erfarenheten visar, att sådan hjälp städse innebär fara för en utveckling, som kan leda till kränkning av rikets yttre integritet, även om målet för den aktion vartill hjälpen lämnas från början är ett annat och mera begränsat. Det är därför påkallat att till högförräderi med den begränsade innebörd denna beteckning enligt förslaget erhåller hänföra jämväl varje mot staten riktad politisk aktion som bygger på hjälp från utlandet. — Till den del den nuvarande 2 § går utöver räckvidden av högförräderi i nu angiven mening motsvaras lagrummet av bestämmelser i förslagets 9 kap.

Första stycket av förevarande lagrum upptager angrepp mot statens

integritet. Detta kan gå ut på att riket eller del därav skall läggas under främmande makt eller att en riksdel skall lösryckas, d. v. s. göra sig självständig. Vid sidan härav har den gällande lagen upptagit att riket skall förenas med annan makt. Detta uttryck för tanken på en union eller dylik formlig förening av rättslig karaktär mellan jämställda stater, men meningen med straffbudet är att hindra icke en frivillig förening mellan Sverige och ett eller flera andra länder utan Sveriges beroende av överlägsen främmande makt. Även protektoratsförhållanden och dylikt eller ett rent faktiskt beroende, t. ex. genom en s. k. fredlig penetration, böra inbegripas, och straff bör härvid drabba även en åtgärd som hänför sig till allenast en del av riket. I förslaget har därför det ifrågavarande uttrycket utbytts mot en bestämmelse, enligt vilken det blir straffbart att bringa riket eller del därav i beroende av främmande makt.

Mot det i den gällande lagtexten använda uttrycket »med hjälp av främmande makt» kan invändas, att det synes förutsätta bevisning om att en främmande statsmakt varit eller tänkts skola bliva engagerad i företaget. Ofta torde emellertid förekomma, att en främmande stat vid sådan verksamhet, varom här är fråga, icke framträder utan döljer sig bakom något parti eller annan åtminstone till skenet fristående organisation eller bakom enskilda personer. Dessa fall äro icke mindre straffvärda. Därför inbegriper förslaget allt utländskt bistånd. Sådant torde vid angrepp på en stat sällan i verkligheten härröra blott från enskilda, men även om så skulle vara fallet, kan det utmärka en hög grad av farlighet hos företaget och därför göra det angeläget att deltagare däri bliva straffade för högförräderi. Uppsåt att med utländskt bistånd lägga Sverige under främmande makt eller vad därmed i lagrummet jämställes kan emellertid ej anses föreligga med mindre utländskt bistånd ingår såsom ett för brottsplanen väsentligt moment. Att medhjälp från utländskt håll i form av ekonomiskt understöd, propaganda eller dylikt påräknats är sålunda icke tillräckligt, utan i planen måste ha ingått utländska påtryckningar på Sverige eller något därmed jämförligt.

Sättet för brottets förövande bestämmes i den nuvarande 1 § första stycket så, att man i uppsåt att åstadkomma det förut angivna resultatet gör gärning som innebär medverkan till uppsåtets fullbordan eller försök därtill; i 1 § andra stycket och 2 § talas endast om att man söker uppnå vissa resultat. I jämförelse med de eljest inom strafflagen givna brottsbeskrivningarna förete dessa bestämmelser den egenheten, att skillnad ej gjorts mellan försök och fullbordat brott i vanlig mening; i stället har försöket så att säga flyttats in i det i teknisk mening fullbordade brottet, och en särskild regel om straff för försök har ansetts bliva överflödig. I 1 § första stycket nämnes ej att man utför brottet på egen hand utan endast att man medverkar därtill. Anledningen till dessa egendomligheter lärer vara, att lagen ansetts böra undvika att bereda alltför framträdande plats åt en regel om ett i vanlig mening fullbordat högförräderi, att man velat inskrida med strängt straff på ett tidigt stadium och att man i 1 § första stycket haft för ögonen det vanliga fallet att brottet förövas under samverkan mellan ett stort antal

personer, därvid många kunna vara oåtkomliga för bestraffning här i landet. Vare härmed huru som helst. Den gällande lagens anordning har medfört att allmänna regler om försök och medverkan icke blivit direkt tillämpliga och att tvekan kunnat råda i vad mån de dock böra användas i fråga om högförräderi. Denna olägenhet bör nu undanröjas.

Enligt kommitténs mening möter intet hinder att vid brottets utformning följa det vanligen använda tillvägagångssättet, som förutsätter ett fullbordat brott vilket förövas av en person, och att i fråga om försök och samverkan av flera låta därom i 3 kap. givna allmänna regler vinna tillämpning. Härvid är det angeläget att även det fullbordade brottet kommer att föreligga på ett jämförelsevis tidigt stadium av brottsplanens utförande. I överensstämmelse härmed föreslås att den som, med uppsåt av förut angivet innehåll i fråga om mål och medel, företager handling som innebär fara för uppsåtets förverkligande skall vara skyldig till högförräderi. Till skillnad från den tidigare bestämmelsen kräver den föreslagna icke att den brottslige har skridit till slutligt utförande av angreppet. Även en åtgärd, som skall fullföljas genom andra åtgärder, kanske av andra personer, skall alltså utgöra fullbordat högförräderi, om förstnämnda åtgärd innebär fara för det förrädiska resultatet. Häri ligger ett krav på att åtgärden icke får ha varit bagatellartad eller eljest utsiktslös, ett krav som icke framgår av den nu gällande formuleringen. Att försök till det sålunda bestämda högförräderibrottet skall vara straffbart under de i 3 kap. angivna förutsättningarna framgår av 13 § i förevarande kapitel.

Straffet för högförräderi bör för normala fall liksom hittills vara livstids straffarbete. För vissa fall gälla emellertid för närvarande straffsatser med ett maximum av straffarbete i tio år och ett minimum av straffarbete i sex eller fyra år. För det fall att faran var ringa föreslås såsom motsvarighet härtill, att straffet skall vara straffarbete från och med fyra till och med tio år.

De former av högförräderi, som endast indirekt äro farliga för rikets orubbade fortbestånd, nämligen därigenom att de skola utföras med utländskt bistånd, behandlas i ett andra stycke av denna paragraf. Då hit endast böra hänföras åtgärder, som angripa rikets oberoende, upptages här allenast tvång mot de högsta statsorganen, nämligen Konungen, riksdagen och de högsta domstolarna — riksrätten, högsta domstolen och regeringsrätten. Tvångsåtgärder, som omedelbart riktas mot underordnade myndigheter, kunna naturligen medelbart avse även t. ex. regeringen och bliva då hit hänförliga. Rent personliga angrepp mot Konungen eller mot personer, som tillhöra riksdagen eller domstolarna, böra ej hänföras till högförräderi, om de icke ens indirekt innebära ett tvång i fråga om den angripnes handlingssätt såsom statsorgan eller medlem av ett sådant. För de rent personliga angreppen stadgas straff i 9 och 10 kap., och beträffande riksdagsmän gäller enligt § 110 regeringsformen det särskilda straffskydd, som vidare beröres under 9: 1. Den ifrågavarande begränsningen av högförräderibrottet framgår beträffande riksdagen och domstolarna därav att endast de kol-

lektiva statsorganen omnämnas; då Konungen likställes med dessa, torde med tillräcklig tydlighet framgå, att här endast är fråga om åtgärder av Konungen i hans egenskap av statsöverhuvud. Utövas Konungens kall av någon annan såsom regent eller är en tillförordnad regering i funktion, kommer vad som här stadgas om Konungen att äga tillämpning å dem vilka sålunda företräda honom.

Tvånget kan vara antingen positivt, gå ut på att framtvinga en åtgärd, eller negativt, förhindrande. Brottsbeskrivningen har uppbyggts i full motsvarighet till första stycket, så att brottets fullbordan inträder då någon, med uppsåt att en sådan åtgärd i rikets angelägenheter som ovan angivits skall bliva framtvungen eller hindrad, har företagit en handling som innebär fara för uppsåtets förverkligande. Det är tydligt att här såsom eljest en underlåtenhet kan vara likvärdig med en positiv handling, t. ex. då någon som har att svara för Konungens personliga handlingsfrihet förhåller sig passiv och därigenom möjliggör att en politisk tvångsåtgärd kan genomföras mot honom. — Straffet är detsamma som enligt första stycket.

2 §.

Vid sidan av högförräderi, som utmärkes av att den skyldiges uppsåt omfattar en kränkning av staten i dess centrum, upptaga strafflagarna allmänt såsom en särskild art av förräderibrott sådana gärningar, som bestå i motverkande av landets försvar, direkt eller genom understöd åt en fientlig makts militära verksamhet. I SL 8 kap. enligt dess lydelse av år 1940 upptages i 6 § en hithörande bestämmelse om straff för krigsförräderi. Detta brott består däri, att någon vid krig eller då krig hotar riket begår gärning varigenom krigsmaktens ställning kan försämras, ity att han understödjer fienden eller eljest motverkar den svenska krigföringen på sätt, som i lagrummet bestämmes genom en exemplifierande uppräkning; dessa exempel äro emellertid icke avsedda att vara uttömmande, i det att lagrummet även omfattar »annat sådant förräderi» som har den nyss angivna innebörden att krigsmaktens ställning därigenom kan försämras. Lika med den svenska krigsmakten straffskyddas en med riket i krig förbunden stats krigsmakt. Endast sällan kommer lagrummet att bliva föremål för omedelbar användning. Såvitt angår gärningar, som förövas vid krig, gäller nämligen att strafflagen för krigsmakten enligt föreskrift i 8 § av samma lag skall tillämpas å envar, ändå att han icke lyder därunder, därest han inom riket, å krigsskådeplats utom riket eller å område, som av krigsmakten ockuperats, begår brott som sägs i bl. a. 133 §. I denna till krigsartiklarna hörande paragraf stadgas straff för brott vilket omförmäles i 8 kap. allmänna strafflagen, med vissa undantag varom ej nu är fråga. Följaktligen kommer SL 8: 6 att bliva direkt tillämplig allenast 1. på brott som förövas då krig hotar riket men krigsartiklarna icke äga tillämpning, emedan rikets krigsmakt icke är mobiliserad, och 2. på brott som vid krig eller då krigsartiklarna eljest äga tillämpning förövas utomlands å ort, som icke tillhör krigsskådeplats eller ockuperat område, av någon som icke lyder under strafflagen för krigsmakten.

Ehuru allmänna strafflagens bestämmelser angående krigsförräderi erhålla allenast begränsat tillämpningsområde emedan de därmed avsedda gärningarna i stället vanligen bliva att bestraffa enligt strafflagen för krigsmakten, torde bestämmelsen om krigsförräderi böra bibehållas i allmänna strafflagen. I den mån strafflagen för krigsmakten icke är tillämplig, finnas nämligen beträffande vissa hithörande gärningar ej annan straffbestämmelse att tillgripa.

De gärningar, som äro straffbara enligt SL 8: 6, äro likväl i allmänhet jämväl hänförliga under lagen den 13 december 1940 om straff för sabotage, vilken alltjämt äger giltighet för begränsad tid. I 1 § av sistnämnda lag stadgas straff för den som, med uppsåt att skada försvaret eller folkförsörjningen eller störa förvaltningen eller den allmänna ordningen, förstör eller skadar anläggning, inrättning eller föremål, som är av betydelse för försvaret, folkförsörjningen eller förvaltningen, eller vid tillverkning, leverans, förvaring eller forsling av sådant föremål åstadkommer fel hos föremålet eller föranleder dröjsmål med dess avlämnande eller eljest förhindrar eller försvårar användande av anläggning, inrättning eller föremål, som nyss nämnts, eller gör annat därmed jämförligt sabotage. Jämlikt 5 § sabotagelagen skall vad däri stadgas icke äga tillämpning, där gärningen enligt allmänna strafflagen eller strafflagen för krigsmakten är belagd med strängare straff. Lagens 1 § upptager en straffsats, som i sitt minimum är betydligt lindrigare än de i SL 8: 6 och SLK 133 § stadgade straffen.

Enligt kommitténs mening ha de senare årens händelser klart ådagalagt, att straffbestämmelser, som i huvudsak motsvara de i sabotagelagen meddelade, böra erhålla permanent giltighet. De böra därför erhålla plats i allmänna strafflagen. Vid sådant förhållande har kommittén haft att överväga förhållandet mellan krigsförräderi- och sabotagebrotten. En utväg vore härvid att sammanslå dem till ett brott. Detta skulle emellertid bliva mycket omfattande, enär dit bleve att hänföra angrepp såväl mot militära livsintressen under krig som mot trafikmedel och t. ex. för folkhushållningen betydelsefulla industriella anläggningar under fredstid. En sådan straffbestämmelse kunde, med hänsyn till den sistnämnda delen av dess innehåll, icke placeras bland brotten mot rikets säkerhet utan att åtskilliga dit hänförliga gärningar erhölle en stämpel av förkastlighet, som icke vore motiverad av vare sig gärningarnas innebörd och betydelse eller de brottsligas personliga inställning och farlighet. Omvänt skulle en placering av den tänkta straffbestämmelsen i ett helt annat sammanhang komma den förrädiska beskaffenheten av angrepp mot försvaret i kritiska situationer att undandragas behörigt beaktande och skulle bereda svårighet vid utformande av ett därför erforderligt straffbud i strafflagen för krigsmakten.

En annan utväg vore att i 8 kap. straffbelägga alla mot försvaret riktade sabotageåtgärder oavsett under vilka tidsförhållanden de förövas. Detta skulle emellertid leda till att bland förräderibrotten upptoges gärningar som, i synnerhet om de förövades under helt fredliga förhållanden, i verkligheten icke kunde anses vara riktade emot rikets säkerhet.

Kommittén har i stället funnit följande tillvägagångssätt böra komma till användning. I en allmän straffbestämmelse angående sabotage, som erhåller sin plats bland de allmänfarliga brotten i 19 kap. såsom dess 4 §, upptagas även gärningar, varigenom någon stör användandet av anläggning av betydelse för försvaret. Såvitt dylika gärningar förövas under krig eller i vissa andra kritiska lägen och äga en allvarlig innebörd såsom ägnade att skada rikets försvar, skola de bestraffas icke såsom sabotage utan såsom krigsförräderi och därvid erhålla avsevärt strängare straff. I huvudsak torde alltså det nuvarande förhållandet mellan krigsförräderi och sabotage böra bibehållas. Emellertid synas de allmänna förutsättningarna för krigsförräderi böra något jämkas och beskrivningen av dit hänförliga gärningar förtydligas för att ernå önsklig överensstämmelse med sabotagebrottet.

Den politiska situation under vilken krigsförräderi förövas är, såsom ovan berörts, i SL 8: 6 bestämd såsom »krig eller då krig hotar riket». Med det senare uttrycket avses en period av överhängande krigsfara. Under en sådan period äro angrepp mot försvaret att befara, särskilt såsom ett led i en främmande makts strävanden att förbereda och underlätta ett anfallskrig, och sådana angrepp äro, då krigstillstånd ännu ej inträtt, svårare att förebygga genom inskridande mot misstänkta personer från försvarsmaktens eller polisens sida. Mot den gällande lagens bestämning av denna kritiska period kan emellertid anmärkas, dels att den torde förutsätta ett alltför akut stadium av krigsfara, dels att ofta icke någon utanför de högsta centrala myndigheterna och alltså icke heller domstolarna äro i stånd att avgöra huruvida krig hotat riket vid en viss tidpunkt och att en bevisföring härom inför domstol ofta måste möta allvarliga betänkligheter av utrikespolitisk art. Det synes vara riktigare att prövningen härav förbehålles Kungl. Maj:t enligt i lagen meddelade allmänna direktiv. Enligt förslaget straffbeläggas därför i 2 § endast gärningar, som förövas då riket är i krig. Enligt föreskrift i 16 § skall emellertid, där det med hänsyn till krigsfara, vari riket befinner sig, eller andra, av krig föranledda utomordentliga förhållanden finnas påkallat, Konungen äga förordna att vad i 2 § eller annat lagrum i detta kapitel stadgas för det fall att riket är i krig jämväl skall äga tillämpning beträffande brott som förövas under annan tid. En fördel med den sålunda föreslagna anordningen är, att Kungl. Maj:t erhåller möjlighet att låta 2 § bliva tillämplig så snart krigsartiklarna skola gälla.

För att en gärning skall utgöra krigsförräderi kräves enligt SL 8: 6 att därigenom krigsmaktens ställning kan försämras. Denna bestämning synes å ena sidan vara alltför vid, i det att även en avlägsen risk för försämring är tillräcklig, och å andra sidan alltför snäv, enär ordalagen endast hänföra sig till krigsmaktens operativa läge. En mera sakenlig bestämning uppnås, om man beträffande de särskilda gärningsformerna anger att gärningen skall avse något som har avsevärd betydelse för krigföringen eller att gärningen skall ske till men för riket eller till förfång för rikets försvar. Med denna avfattning av gärningsbeskrivningen fordras för straffbarhet, att det i det särskilda fallet skall kunna påvisas viss risk för de intressen som straffbudet

avser att skydda. I betraktande av det svåra straff som stadgas i paragrafen torde ett sådant krav vara motiverat. Där kravet icke är uppfyllt, bliva i viss utsträckning andra straffbud, främst sabotagebestämmelsen i 19: 4 i förslaget, att tillämpa.

Den gällande lagens beskrivning på de särskilda gärningsformerna upptager i några fall åtgärder till förmån för »fienden». För att svårighet ej skall möta vid paragrafens tillämpning å gärning, som förövas då riket icke är i krig, bör i stället för fienden nämnas »främmande makt». — Ur bestämmelsen om likställighet mellan rikets och en förbunden stats krigsmakt bör av enahanda skäl utgå den nu stadgade förutsättningen att den andra staten skall vara med riket »i krig» förbunden. Någon tvekan kan icke råda därom att endast sådana förbundna stater avses, vilkas krigsmakt kan beräknas komma att understödja rikets krigsmakt. Bestämmelsen hänför sig enligt förslaget blott till en av de i paragrafen nämnda gärningsformerna. De övriga gärningsformerna ha emellertid utformats på sådant sätt, att en gärning kan falla därunder även om den närmast skulle angå en förbunden makt och endast medelbart medföra risk för Sverige.

Främst bland de särskilda gärningsformerna bör nämnas det mest typiska förräderiet, nämligen att till främmande makt förråda något som har betydelse för krigföringen. Det torde vara överflödigt att såsom i SL 8: 6 ange föremålet för förräderiet genom en exemplifierande uppräkning upptagande krigsfolk, förnödenheter, fästning, fabrik, väg, bro eller fartyg. Det i gällande lag uppställda kravet, att objektet skall vara av betydelse för krigföringen, torde böra skärpas till att betydelsen skall vara avsevärd. Med förrådande bör liksom enligt gällande lag jämställas att fördärva och att hindra eller försvåra objektets användande. I fråga om fördärvande bör uttryckligen nämnas, att detta kan ske genom sabotage.

Som en andra form av krigsförräderi bör upptagas att till men för riket åt främmande makt anskaffa något som har avsevärd betydelse för krigföringen. I gällande lag motsvaras denna gärningsform av anskaffande åt fienden av krigsfolk eller understöd med penningar eller förnödenheter.

Ytterligare en handlingsform är enligt förslaget att till förfång för rikets försvar anstifta trolöshet, modlöshet eller upplopp, i gällande lag motsvarat av förledande av krigsfolk till trolöshet, modlöshet eller uppror. Det totala krigets karaktär påkallar, att med krigsfolk likställas andra vilkas verksamhet är av betydelse för krigföringen, t. ex. personal inom luftskyddet och krigsindustrien eller annan för kriget viktig produktion, ävensom i viss utsträckning allmänheten. Den erforderliga begränsningen framgår av kravet på att gärningen skall vara till förfång för rikets försvar. Uppror i gällande lags gärningsbeskrivning har utbytts mot upplopp. Detta är allenast en konsekvens av att, såsom närmare skall beröras vid 9: 1 och 11: 1, motsvarigheten till vad gällande lag benämner uppror betecknas såsom upplopp i förslaget. Där anstiftan till upplopp finnes falla under förevarande paragraf, skall gärningen givetvis icke tillika föranleda tillämpning eller ens åberopande av 11: 1.

Såsom en gärningsform har vidare i nära överensstämmelse med gällande lag upptagits att till förfång för rikets försvar lämna falsk uppgift till rikets eller med riket förbunden stats krigsmakt. För att en sådan gärning skall medföra straff för krigsförräderi förutsättes enligt förslaget att uppgiftens lämnande är till förfång för rikets försvar.

Den i gällande lag upptagna generalklausulen avseende »annat sådant förräderi» motsvaras i förslaget av att till förfång för rikets försvar begå »annan dylik gärning». Härunder kan falla exempelvis att dölja fiendens krigsfolk eller att tillhandagå främmande makt, som ockuperat svenskt territorium, med angivelser mot personer som äro av betydelse för krigföringen.

Sista stycket av SL 8: 6 undantager från straffbarhet enligt lagrummet utländsk man, som annorstädes än inom riket eller å krigsskådeplats utom riket medverkat till att åt fienden anskaffa krigsfolk eller understöd med penningar eller förnödenheter. Detta undantag har tillkommit för att lagfästa en folkrättslig grundsats, som antagits icke vara fullt säker, och det är i och för sig välgrundat. Att detta undantag uttryckligen stadgats kan emellertid ge anledning till ett icke önskvärt motsättningsslut beträffande andra folkrättsliga grundsatser. Det är sålunda möjligt, att någon skulle kunna föranledas att motsättningsvis sluta att, emedan exempelvis den folkrättsliga grundsatsen om straffrihet för gärningar företagna av utlänning som tillhör en fientlig krigsmakt ej kommit till uttryck i lagen, den icke skall upprätthållas i svensk straffrättsskipning. Till förebyggande av en sådan tolkning, har någon motsvarighet till SL 8: 6 sista stycket icke upptagits i förslaget. De folkrättsliga grundsatserna skola städse iakttagas av domstolarna och de kunna vinna beaktande redan då Konungen enligt SL 1: 2 skall pröva huruvida brott som utländsk man utom riket begått mot Sverige eller svensk man får åtalas här i riket.

Straffsatsen i SL 8: 6 upptager straffarbete på livstid eller från och med sex till och med tio år; enligt SLK 133 § kan dödsstraff ådömas. Förslaget stadgar livstids straffarbete såsom normalstraff för krigsförräderi enligt allmänna strafflagen. Var faran ringa, skall straffet utgöra straffarbete från och med fyra till och med tio år. En sänkning av straffminimum från sex till fyra år synes nämligen påkallad såväl av att förslaget i några punkter vidgat brottsbeskrivningen som för vinnande av överensstämmelse med vad som föreslagits beträffande högförräderi enligt 1 §.

3 §.

I SL 8: 7 stadgas straff för att någon av oaktsamhet begår gärning, som i 6 § sägs, d. v. s. krigsförräderi. Detta oaktsamhetsbrott lärer böra bibehållas utan annan ändring av brottsbegreppet än de som följa av de i 2 § föreslagna jämkningarna i avgränsningen av det uppsåtliga brottet. Brott enligt 3 § skall förete alla de bestämningar, som enligt 2 § gälla för krigsförräderi, med undantag av uppsåt, sålunda även att gärningen skall ha förövats då riket är i krig. Dock kommer på grund av stadgandet i 16 § Kungl. Maj:t att ha en viss befogenhet att även beträffande 3 § föreskriva, att den skall tillämpas å annan tid.

Straffet är nu fängelse; äro omständigheterna synnerligen försvårande må till straffarbete i högst sex år dömas. Förslaget upptager likaledes fängelse såsom straff för normala fall; om brottet är grovt, skall till straffarbete i högst fyra år dömas. Sänkningen av straffmaximum är närmast föranledd av sänkningen av straffminimum i 2 §. I övrigt avser ändringen att vinna överensstämmelse med det sätt varpå man i lagstiftningen om förmögenhetsbrott genomgående anordnat en uppdelning av brotten efter svårhetsgrad.

4 §.

För det typiska fallet av s. k. diplomatiskt landsförräderi finnes en straffbestämmelse i SL 8: 17 första stycket. Bestämmelsen avser det fall, att den som fått i uppdrag att för riket med främmande makt något avhandla eller sluta eller att eljest bevaka rikets rätt hos främmande makt uppsåtligen dess fördel emot riket främjar eller riket eljest skadar.

Här är fråga om missbruk av den särskilda kompetens i förhållande till utländsk makt, som tillkommer diplomater och andra, som ha befattning med statens utrikespolitiska verksamhet eller eljest med någon dess angelägenhet i förhållande till främmande makt. Detta s. k. förräderi är alltså i allmänhet ett specialfall av sådant tjänstemissbruk, som i förslaget regleras i 25: 1, någon gång en trolöshet mot huvudman enligt den nya bestämmelsen i SL 22: 5. Vikten av de utrikespolitiska angelägenheterna och de stora vådor, som kunna vara förenade med missbruk av dem som äro satta att handhava statens angelägenheter i förhållande till främmande makter, göra det alltjämt påkallat att för sådana fall finnes en specialbestämmelse med betydligt skärpta straff, och den finner naturligt sin plats i förevarande kapitel. Kommittén har därför funnit att förslaget bör upptaga en motsvarighet till 8: 17 första stycket.

I fråga om subjekten för detta brott synes ingen större förändring av det nu gällande lagbudet vara erforderlig. Det bör emellertid komma till klart uttryck, att bestämmelsen skall gälla icke blott traktatförhandlingar eller andra i egentlig mening rättsliga angelägenheter, utan överhuvud alla rikets angelägenheter i förhållande till främmande makt; det är tydligt att härunder innefattas även överstatliga organisationer av sådan art som Nationernas förbund. I samband med det sagda står, att bestämmelsen bör avse ej blott egentliga förhandlare och dem som omedelbart ha att »bevaka rikets rätt». Även s. k. observatörer och de som i mera underordnad ställning men dock på eget ansvar deltaga i en diplomatisk missions verksamhet eller i internationella förhandlingar, böra sålunda omfattas av stadgandet. Och detta bör icke vara begränsat till dem, vilkas verksamhet sätter dem i förbindelse med främmande utrikesledningar eller sändebud, utan det bör räcka med en förbindelse med vem som helst som företräder en främmande makts intressen (jämför SL 8: 29). Kommittén föreslår att under stadgandet hänföres envar, som fått att för riket förhandla med främmande makt eller eljest bevaka rikets angelägenhet hos någon som företräder främmande makts intresse.

Vad angår beskrivningen av den brottsliga gärningen torde det vara lämpligt att denna utformas i närmaste motsvarighet till beskrivningen i SL 22: 5 av trolöshet mot huvudman. Det avgörande bör alltså vara att man gör sig skyldig till missbruk av sin behörighet att företräda riket eller eljest av sin förtroendeställning. Detta kan ske icke blott genom avvikelse från erhållna instruktioner utan även genom andra åtgärder, som med hänsyn till förhandlingsläget stå i strid med rikets intresse. Det fordras ej heller, att missbruket sker omedelbart vid avtal eller andra rättshandlingar; även meddelande av upplysningar eller i och för sig oförbindande uttalanden under en förhandling kunna vara menliga för rikets intresse. En viktig begränsning, som i huvudsak torde överensstämma med den gällande rätten, ligger däri att missbruket skall medföra avsevärt men för riket. Det kräves icke att den obehöriga åtgärden omedelbart skall innebära men för riket; även sådant men till följd av missbruket som inträffar först senare är att taga i betraktande. Det är tydligt att i förevarande lagrum med men avses icke blott ekonomisk skada, utan även en försämring i rikets läge av rent politisk eller militär art eller med avseende på folkhushållningen; skadeverkningarna behöva icke träffa staten själv utan kunna hänföra sig till enskilda medborgare eller andra svenska rättssubjekt. Av vikt är att, i likhet med vad som antages gälla i fråga om ekonomisk skada vid förmögenhetsbrotten, ej blott en definitiv försämring anses innebära men utan även en förändring som innebär bestämd risk för en sådan försämring, t. ex. ett ogynnsammare förhandlingsläge. Det kräves icke att menet motsvaras av någon vinning eller annan fördel för den brottslige eller för den främmande makt, som utgör rikets motpart i förhandlingar eller dylikt, eller för någon annan stat eller enskild.

Med hänsyn till alla brottets bestämningar kräves uppsåt hos den skyldige, däremot icke något särskilt syfte.

Då den förut brukliga, men för lagtexten främmande beteckningen för detta brott, diplomatiskt landsförräderi, icke är fullt tydlig och torde kunna giva anledning till missförstånd, har kommittén sökt en annan benämning för brottet och stannat vid att föreslå trolös diplomati. Den nu gällande straffsatsen upptager straffarbete på livstid eller från och med sex till och med tio år. Kommittén föreslår att den bibehålles med sänkning av straffminimum till straffarbete i två år.

5 §.

Detta lagrum motsvarar SL 8: 3. Där stadgas i första stycket straff för svensk man, som utan Konungens tillstånd låter bruka sig såsom ombud för främmande makt i angelägenhet, som riket rörer, eller inlåter sig i underhandling därom med främmande makt.

Kommittén har icke funnit anledning att föreslå någon väsentlig ändring i vad sålunda gäller. Vissa jämkningar i avfattningen torde emellertid vara påkallade. När det nu talas om att låta bruka sig såsom »ombud» för främmande makt, kan detta möjligen föranleda en så inskränkt tolkning, att endast formligen befullmäktigade personer skulle avses med straffbudet. En så-

dan tolkning vore alltför snäv. Det för riket farliga är att svensk man ställer sig till förfogande för att tillvarataga främmande makts intressen, då dessa befinna sig eller kunna komma i motsättning till rikets. Å andra sidan synes ett tillstånd för att medföra straffrihet icke nödvändigt behöva vara meddelat direkt av Konungen. Straffbudet torde därför böra omfatta varje svensk som utan tillstånd av Konungen eller den han bemyndigat låter bruka sig såsom förhandlare för främmande makt i angelägenhet som rör riket.

Med »angelägenhet som rör riket» förstås angelägenhet av diplomatisk beskaffenhet. Uttrycket bör alltså icke uppfattas så, att därmed skulle avses även angelägenheter av enbart ekonomisk eller teknisk art, t. ex. i fråga om entreprenader eller eljest angelägenheter utan diplomatisk karaktär. Beträffande ärenden av detta slag synes icke förligga något behov av förbud för svensk medborgare att företräda en främmande makt; ibland torde det fastmera vara ur svensk synpunkt önskvärt att förhandlingar kunna föras under sådana former. Å andra sidan bör uppmärksammas att, icke minst under den senaste tiden, åtskilliga angelägenheter av närmast ekonomisk innebörd, t. ex. import och export, erhållit sådan vikt för folkhushållningen och därmed hela riket att de blivit av handelspolitisk natur; förhandlare som i sådana ärenden uppträda såsom statsrepresentanter bliva hänförliga under lagrummet.

Vad beträffar förhandlingar med främmande makt från enskild persons sida som föregiver sig företräda svenska staten synes det icke heller nödvändigt att straffbestämmelsen går utöver gränsen för diplomatiska förhandlingar. Den som utanför området härför obehörigen uppträder såsom representant för svenska staten, torde ofta bliva straffbar för obehörig tjänsteutövning enligt 10: 13 i förslaget. Jämväl straff för bedrägeri mot den främmande makten eller för försök därtill synes kunna komma i fråga. För andra fall torde något straff icke vara erforderligt.

I övrigt kan mot den nuvarande bestämmelsen erinras, att det torde vara alltför vittgående att bestraffa förhandling, som av en svensk medborgare föres endast för hans egen räkning eller såsom representant för något parti eller annan grupp inom riket, även om förhandlingen avser angelägenhet som rör riket. Det torde i vår tid vara verklighetsfrämmande och icke obetingat önskvärt att söka undertrycka direkt förbindelse mellan en svensk medborgare och en främmande makt vilken som helst. Sådana privata förhandlare skola uppenbarligen bestraffas då deras syfte är förrädiskt eller då de föröva i och för sig lagstridiga gärningar, t. ex. yppande av hemligheter; i dessa fall kunna andra lagrum komma till användning, såsom bestämmelserna om högförräderi eller spioneri eller om förberedelse till dessa brott. Vad som i förevarande lagrum bör bestraffas synes endast vara, att en svensk medborgare obehörigen uppträder å svenska statens vägnar i en diplomatisk angelägenhet. Detta kan för staten leda till mycket allvarliga komplikationer, som det är angeläget att förebygga. För sådant ändamål upptager lagrummet i den föreslagna avfattningen en bestämmelse om straff för den som i föregiven egenskap av behörig förhandlare inlåter sig

i underhandling med främmande makt eller någon som företräder dess intresse om angelägenhet som rör riket. Då tillräckliga skäl saknas att begränsa straffbudet i denna del till att blott gälla svensk man, har den föreslagna bestämmelsen gjorts tillämplig även på utländsk medborgare.

För det nu ifrågavarande brottet föreslås benämningen egenmäktig diplomati. Straffsatsen för normala fall har oförändrad övertagits från SL 8: 3 första stycket och utgör fängelse eller straffarbete i högst två år. För det fall att riket var i krig stadgas i SL 8: 29 a en höjning av straffets maximum till straffarbete i fyra år; förslaget överensstämmer härmed, dock att för sådant fall lägre straff än straffarbete enligt förslaget icke kan ådömas.

I andra stycket av SL 8: 3 föreskrives en straffskärpning för det fall, att underhandling som i första stycket sägs avsåg åtgärd av den främmande makten, varigenom rikets självbestämningsrätt kunde kränkas eller dess fredliga förhållande till främmande makt störas; då skall straffet vara straffarbete från och med ett till och med sex år. Kom det till krig mellan riket och den främmande makten, må tiden för straffarbetet höjas till tio år eller ock till straffarbete på livstid dömas. Krigsutbrottet utgör i detta fall ett s. k. objektivt överskott, som kan föranleda straffskärpning även om hos den brottslige icke funnits uppsåt eller ens oaktsamhet med hänsyn till denna verkan av hans gärning. I överensstämmelse med den ståndpunkt som kommittén intagit i andra delar av sitt förslag, bör straffskärpning icke på detta sätt grundas på en rent objektiv omständighet. Uppsåt bör emellertid icke fordras i fråga om det menliga resultatet, utan det bör för skärpt straff vara tillräckligt att rikets självbestämningsrätt eller dess fredliga förhållande till främmande makt sattes i fara genom den obehöriga underhandlingen och att den brottslige insåg detta. För sådana fall föreslås straffet till straffarbete i minst ett och högst sex år eller, om riket var i krig då underhandlingen ägde rum, från och med fyra till och med tio år eller på livstid.

Om en viss utvidgning av tillämpningsområdet för de straffsatser, som skola gälla då riket är i krig, hänvisas till 16 § i detta kapitel.

6 §.

I 8 kap. SL äro bestämmelserna om straff för spioneri och liknande brott fördelade på ett flertal paragrafer.

Främst, nämligen i SL 8: 8, är upptagen en bestämmelse om straff för krigsspioneri. Därmed förstås, att någon vid krig eller då krig hotar riket låter sig bruka av fienden till att anskaffa upplysningar om sakförhållanden, vilka böra hållas hemliga av hänsyn till rikets försvar eller folkförsörjningen i riket, ävensom att någon under nämnda förhållanden till fienden lämnar upplysning om sådan hemlighet. Krigsspioneri bestraffas emellertid i allmänhet icke efter denna paragraf utan enligt strafflagen för krigsmakten 134 §, varest i fråga om brottsbeskrivningen hänvisas till SL 8: 8. Den nämnda paragrafen i strafflagen för krigsmakten ingår i krigsartiklarna, vilka äro tillämpliga i fråga om brott som förövas i krigstid eller eljest under tid då rikets krigsmakt är mobiliserad. Paragrafen skall till-

lämpas även på den, som icke lyder under strafflagen för krigsmakten, därest brottet förövas inom riket, å krigsskådeplats utom riket eller å område som ockuperats av krigsmakten. I straffsatsen ingår dödsstraff. Som 134 § strafflagen för krigsmakten där den är tillämplig utesluter tillämpning av 8 kap. allmänna strafflagen, får SL 8: 8 användning allenast på gärningar, som förövats innan riket kommit i krig och innan krigsartiklarna trätt i tillämpning, samt på gärningar, som förövats å ort där krigsartiklarna ej gälla, t. ex. i utländsk hamn, av någon som ej lyder under strafflagen för krigsmakten.

Efter bestämmelsen angående krigsspioneri följer i 8 kap. SL, såsom 9 §, en straffbestämmelse för den som obehörigen sätter sig i besittning av eller låter anskaffa upplysning om sakförhållande som bör hållas hemligt för främmande makt av hänsyn till rikets vänskapliga förbindelser med sådan makt eller till rikets försvar eller till folkförsörjningen i riket vid krig och av krig föranledda utomordentliga förhållanden. I SL 8: 10 gives en motsvarande straffbestämmelse för den, som obehörigen till annan lämnar sådan upplysning som i 9 § sägs. Paragraferna innehålla dessutom straffbestämmelser för den som obehörigen tager befattning med eller utlämnar skrift, teckning eller annat föremål innefattande upplysning om sakförhållande som avses i paragraferna. Enligt SL 8: 11 skall gärning som nu sagts bedömas såsom spioneri med särskild strängare straffskala, om den förövas för att gå främmande makt tillhanda. I SL 8: 14 stadgas likaledes straff för spioneri, efter en mindre sträng straffskala, för den som i syfte att gå främmande makt till handa anskaffar eller låter anskaffa uppgifter angående förhållanden berörande riket eller dess förbindelser med annan makt, vilkas meddelande till främmande makt kan medföra skada för rikets vänskapliga förbindelser med sådan makt eller för rikets försvar eller ock för folkförsörjningen i riket vid krig och av krig föranledda utomordentliga förhållanden, eller i syfte som nyss sagts tager befattning med sådana uppgifter. Enligt SL 8: 12 är gärning, som avses i SL 8: 10, straffbar även i oaktsamhet. I SL 8: 13 gives ett stadgande, som i viss utsträckning likställer oriktig upplysning med riktig sådan i fråga om tillämpning av de föregående paragraferna. Den som, i annat fall än förut är sagt, inom riket för främmande makts räkning bedriver hemlig underrättelseverksamhet i militärt eller politiskt syfte, straffas enligt SL 8: 14 a för olovlig underrättelseverksamhet.

Enligt kommitténs mening kunna de anförda bestämmelserna med fördel sammanföras till ett fåtal paragrafer.

Vad först krigsspioneri angår torde bestämmelsen angående sådan gärning lämpligen kunna utgå ur allmänna strafflagen. Det förefaller från enkelhetens och överskådlighetens synpunkt vara önskvärt, att hänvisningen till allmänna strafflagen i 134 § strafflagen för krigsmakten ersättes med en brottsbeskrivning, varav direkt framgår vad med krigsspioneri skall förstås. Kommittén, som ämnar i ett särskilt betänkande framlägga förslag till vissa med revisionen av allmänna strafflagen sammanhängande ändringar i straff-

lagen för krigsmakten, har för avsikt att föreslå sådan ändring av dess 134 §. De enligt SL 8: 8 straffbara gärningar, vilka efter dessa ändringar i den militära strafflagen icke kunna bestraffas såsom krigsspioneri, torde bliva tillräckligt bestraffade, om de hänföras under den bestämmelse om grovt spioneri som kommittén, enligt vad i det följande kommer att utvecklas, upptagit i 7 § av nu förevarande kapitel i allmänna strafflagen.

De återstående bestämmelserna om spioneri och liknande brott torde lämpligen kunna sammanföras i fyra paragrafer. Främst bland dessa torde, i enlighet med den metod som kommittén genomgående följt vid revisionen av strafflagen, böra upptagas en paragraf, som behandlar vad som får anses vara det typiska spioneriet, Utmärkande för sådant brott torde enligt gängse föreställningssätt vara, att det sker med uppsåt att gå främmande makt tillhanda. Gärningar, som ske med sådant uppsåt och avse uppgift angående förhållanden vilkas uppenbarande för främmande makt kan medföra men för försvaret eller för folkhushållningen vid krig eller av krig föranledda utomordentliga förhållanden eller eljest men för rikets säkerhet, ha såsom spioneri kriminaliserats i förevarande paragraf. Grova fall av spioneri ha hänförts under nästa paragraf, 7 §, under beteckningen grovt spioneri och med strängare straffsats. Den som uppsåtligen men utan uppsåt att gå främmande makt tillhanda begår gärning som till sin objektiva sida är spioneri och därtill avser uppgift av hemlig natur, straffas enligt 8 §. Enligt denna straffas även den som av oaktsamhet röjer uppgift som avses med paragrafen. Att uppsåtliga och ouppsåtliga gärningar sålunda sammanförts i samma paragraf torde vara motiverat med hänsyn till att en uppsåtlig gärning av ifrågavarande slag, som sker utan det för spioneri utmärkande kvalificerade uppsåtet, för den allmänna uppfattningen icke ter sig väsentligt mera straffvärd än en ouppsåtlig gärning. Även om främmande makt skulle draga nytta av gärningen, ingår detta icke i gärningsmannens uppsåt, och i förhållande till denna effekt har han sålunda icke gjort sig skyldig till mer än oaktsamhet. Brottet har med hänsyn därtill kunnat betecknas såsom vårdslöshet med hemlig uppgift. I 9 § slutligen har upptagits brottet olovlig underrättelseverksamhet, som nu behandlas i SL 8: 14 a. I subjektivt hänseende fordras här såsom vid spioneri uppsåt att gå främmande makt tillhanda, men i objektivt avseende skiljer sig paragrafen från alla de föregående. Gärningen skall nämligen i och för sig icke vara riktad mot Sverige. Även meddelande av uppgifter, som till sitt innehåll äro ofarliga, kan vara till men för riket, i det att det vänskapliga förhållandet till främmande makt kan störas om det inom riket opåtalt får bedrivas underrättelseverksamhet riktad mot denna makt. I paragrafen har därför stadgats straff för bedrivande inom riket av militär eller politisk underrättelseverksamhet, som ej riktar sig mot Sverige men vars bedrivande inom riket är oförenligt med dess vänskapliga förhållande till främmande makt.

I förevarande paragraf förutsättes som nyss nämnts, att gärningen avser uppgift angående förhållanden vilkas uppenbarande för främmande makt kan medföra men för försvaret eller för folkhushållningen vid krig eller av

krig föranledda utomordentliga förhållanden eller eljest men för rikets säkerhet. Denna beskrivning på uppgiften ansluter sig i viss mån till den, som förekommer i SL 8: 14. Det fordras nämligen icke såsom enligt SL 8: 9, att uppgiften angår ett sakförhållande som bör hållas hemligt för främmande makt. Att ett sådant krav, vari anses ligga mera än att uppgiftens meddelande till främmande makt skulle vara till men för riket, uppställts i SL 8: 9 torde sammanhänga med att där ej fordras uppsåt att gå främmande makt tillhanda. Då detta subjektiva krav uppställts i förevarande paragraf, torde här lika litet som i SL 8: 14 böra göras den ytterligare begränsning, som ligger i krav på viss hemlig natur hos uppgiften. Uppgift om stämningen inom rikets krigsmakt eller om folkstämningen torde sålunda böra kunna bestraffas såsom spioneri. Uppenbart är emellertid, att uppgift om ett sakförhållande som är allmänt känt, ej blott inom riket, icke rymmes under paragrafen, ty sådan uppgift angår tydligen ej förhållanden vilkas uppenbarande för främmande makt kan medföra men. Det bör dock å andra sidan framhållas, att ett systematiskt insamlande av uppgifter, vilka var och en för sig äro ofarliga, kan vara menligt för rikets säkerhet och därför falla under paragrafen, t. ex. uppgifter om trafiken i en hamn.

Brottsbeskrivningen skiljer sig emellertid i förevarande avseende även från SL 8: 14. I stället för om uppgifter, vilkas meddelande till främmande makt kan medföra skada för rikets vänskapliga förbindelser med sådan makt eller för rikets försvar eller ock för folkförsörjningen i riket vid krig och av krig föranledda utomordentliga förhållanden, talas i paragrafen om uppgift angående förhållanden vilkas uppenbarande för främmande makt kan medföra men för försvaret eller för folkhushållningen vid krig eller av krig föranledda utomordentliga förhållanden eller eljest men för rikets säkerhet. Till motivering av avvikelserna från SL 8: 14 må anföras följande. Kommittén har ansett det lämpligt att utbyta ordet folkförsörjningen mot folkhushållningen, emedan detta ord tydligare inbegriper exporten vilken under vissa omständigheter otvivelaktigt förtjänar skydd mot spioneri. Vid sidan av men för försvaret och för folkhushållningen har såsom en generalklausul upptagits annat men för rikets säkerhet. Såsom exempel på uppgifter, vilkas befordrande till främmande makts kännedom kan medföra sådant men ehuru de icke avse försvaret eller folkhushållningen, kunna anföras sådana uppgifter om beslut av regeringen eller om underhandlingar med främmande makt, genom vilka vårt lands utrikespolitiska läge väsentligt försämras utan att de likväl angå rikets försvar. Någon motsvarande generalklausul finnes icke i SL 8: 14. Där upptages i stället skada för rikets vänskapliga förbindelser med främmande makt såsom ett med skada för försvaret eller folkförsörjningen jämställt fall. Meddelande av uppgifter kan medföra skada för rikets vänskapliga förbindelser därigenom, att främmande makt ändrar sin hållning till vårt land på grund av att där bedrives en för den ifrågavarande makten menlig underrättelseverksamhet. I sådana fall är det emellertid icke uppgiftens innehåll som är menligt för riket; det är för annan makt som innehållet är menligt. Att sådana fall straffbelagts i nuvarande 8 kap. be-

ror på att de från allmän ordningssynpunkt och med hänsyn till vårt lands vänskapliga förbindelser med främmande makter icke kunna lämnas obeivrade. Det har förefallit kommittén naturligt, att dessa fall, som endast indirekt medföra men för riket, hänvisas till ett senare sammanhang och att den nu förevarande grundläggande paragrafen begränsas till uppgifter som genom sitt innehåll kunna medföra men för riket. I betraktande av denna begränsning av den förevarande paragrafens räckvidd i jämförelse med SL 8: 14 har det icke synts påkallat att i förslaget upptaga någon motsvarighet till det i SL 8: 14 uppställda kravet på att uppgiften angår förhållande berörande riket eller dess förbindelser med annan makt. I en situation, då krig hotar riket från viss makt, torde sålunda uppgift om trupptransport, som är på väg från annan makt av vilken riket väntar sig hjälp mot den befarade angriparen, böra bestraffas såsom spioneri.

Enligt paragrafen kommer det ej an på om den särskilda uppgiftens befordrande till främmande makts kännedom är farligt utan på om uppgiften angår förhållanden av sådan art, att deras uppenbarande för främmande makt är farligt, vilket innebär att ansvar inträder evad uppgiften är riktig eller ej. I sak avviker detta ej väsentligt från gällande lags ståndpunkt. Såväl enligt SL 8: 14 som enligt SL 8: 9—12 fordras visserligen, att uppgiften i det särskilda fallet är farlig. De sistnämnda lagrummen kompletteras emellertid av ett stadgande i SL 8: 13 av innehåll, att vad i dem stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande oriktig upplysning vilken om den varit sann skulle varit att anse såsom hemlighet, såframt upplysningens meddelande till främmande makt kan skada riket. Därmed torde i första rummet åsyftas den menliga verkan, som en sanningslös uppgift, t. ex. om svenska truppsammandragningar vid en av gränserna, kan medföra i politiskt avseende, men därjämte avses även det men, som kan orsakas av en oriktig upplysning i fall då den äger en kärna av sanning. SL 8: 14 åter omfattar redan enligt sin lydelse även oriktig uppgift. Också enligt gällande lag bestraffas sålunda oriktiga uppgifter, men härför kräves som sagt att uppgiften ehuru oriktig är farlig. Enligt förslaget är det tillräckligt, att uppgiften till sin art är farlig. Det har nämligen synts kommittén motiverat, att den som anskaffar eller röjer uppgift om de förhållanden som avses med paragrafen blir fälld till ansvar oavsett om han lyckas skaffa riktiga upplysningar eller ej och oavsett om uppgiften i det särskilda fallet är farlig. Genom förslaget vinnes en icke obetydlig lättnad i bevisningshänseende. Det behöver nämligen i mål om spioneri icke såsom enligt gällande lag bevisas, att uppgiften var riktig eller att den ehuru oriktig ändock var farlig. Att förebringa utredning härom kan mången gång vara svårt, och utredningen måste ej sällan befaras föranleda ytterligare spridning av kännedomen om sådant som ej bör uppenbaras för främmande makt.

Själva handlingen har i första punkten beskrivits i två alternativ.

Det ena upptager anskaffande av uppgiften. I gällande lag, 8: 9 och 14, motsvaras detta av att anskaffa eller låta anskaffa. Att särskilt upptaga det senare fallet har synts obehövligt, då detta, i alla händelser enligt 3 kap:s

föreslagna lydelse, ändock blir straffbart, nämligen såsom anstiftan av spioneri i den mån det icke utgör gärningsmannaskap. Att särskilt nämna det fall att någon låter anskaffa uppgift skulle möjligen kunna föranleda det missförståndet, att paragrafen skulle förutom gärningsmannaskap omfatta allenast sådan form av medverkan som faller under nämnda uttryck. Under anskaffande av uppgift ingår även ett sådant förfarande som att någon, vilken fått i uppdrag att överbringa ett brev, innan han befordrar det tager en fotografisk kopia av brevet för att överlämna denna till någon som står i främmande makts tjänst.

Enligt det andra alternativet straffas den som avsänder, offentliggör, till annan lämnar eller eljest röjer uppgiften. I SL 8: 10 motsvaras detta av att lämna eller allmänt kungöra, medan i SL 8: 14 användes uttrycket taga befattning. Enligt förslaget blir det, i motsats till vad fallet är enligt gällande lag, ställt utom tvivel, att fullbordat brott föreligger redan i och med avsändandet av ett brev innehållande en uppgift av ifrågavarande slag. Om så icke vore fallet, skulle avsändande av ett brev, som hejdats innan det nått adressaten, kunna bestraffas endast såsom försök till spioneri och, där gärningen skett icke uppsåtligen utan av oaktsamhet, ej kunna åtkommas med straff. Ett offentliggörande, som sker på sådant sätt att det faller under tryckfrihetsförordningen, är icke straffbart annat än efter reglerna i denna. I § 3 10:o tryckfrihetsförordningen finnas bestämmelser, som ange vilka hithörande gärningar som äro straffbelagda. Med stöd av bemyndigande i detta lagrum har den 12 april 1940 utfärdats en kungörelse angående förbud mot offentliggörande i tryck av vissa underrättelser om krigsmakten m. m. Det är givet, att den omständigheten att offentliggörande som faller under tryckfrihetsförordningen är straffbart endast såsom tryckfrihetsbrott, innebär en begränsning av det straffskydd mot olämpligt offentliggörande som i och för sig kunde vara önskvärt. Då frågan om förhållandet mellan allmänna strafflagen och tryckfrihetsförordningen emellertid icke torde komma i annat läge genom kommitténs förslag till ändringar i strafflagen, har kommittén ej ansett sig ha anledning ingå därpå (jfr vid 25: 4 i förslaget). Det må vara tillräckligt att här framhålla, att offentliggörande som sker genom annons i chiffer icke faller under tryckfrihetsförordningen, emedan det icke riktar sig till allmänheten; att annonsen icke kan förstås av allmänheten hindrar å andra sidan icke, att förfarandet är straffbart såsom spioneri. Att såsom generalklausul till förevarande alternativ av handlingsbeskrivningen upptagits röjande av uppgift får icke föranleda det missförståndet, att meddelande av uppgift till främmande makt skulle vara straffritt om uppgiften redan är känd av den främmande makten. Av handlingsbeskrivningens övriga innehåll torde med tillräcklig tydlighet framgå, att paragrafen omfattar även sådana fall. Såsom förut framhållits, kan emellertid en uppgift med hänsyn till den publicitet den vunnit vara av ofarligt slag och dess meddelande till främmande makt därför straffritt.

I andra punkten behandlas det fall, att uppgiften är fästad i skrift eller teckning eller är förkroppsligad i annat föremål. Liksom enligt SL 8: 9 och

14 straffas den, som tager befattning med sådant objekt. Enligt denna punkt kan alltså en man straffas exempelvis för det han gjort ritningar eller tagit fotografier, även om han därmed icke kan sägas ha anskaffat någon uppgift och icke heller har avsänt föremålet. Det kräves icke, att föremålet innefattar riktig uppgift. Även den som gjort en oriktig karta kan sålunda bliva att döma som spion.

I olikhet mot vad fallet är i SL 8: 9 och 10 har det icke upptagits något uttryckligt krav på att gärningen sker obehörigen. Då det fordras att gärningen sker med uppsåt att gå främmande makt tillhanda, har det nämligen ansetts här liksom i SL 8: 14 vara obehövligt att på detta sätt utmärka, att gärningen skall vara rättsstridig. Det torde ändock vara tydligt, exempelvis att en uppfinnare av en vapenkonstruktion äger sälja denna till utlandet om han icke därmed överträder någon bestämmelse och svenska staten icke har någon rätt till uppfinningen. Här må erinras om lagen den 30 juni 1942 med särskilda bestämmelser om uppfinningar av betydelse för rikets försvar eller folkförsörjningen m. m. samt om att ett förslag till lag om rätten till uppfinningar m. m. vid vissa statliga verk och inrättningar framlagts i ett den 20 juni 1944 avgivet betänkande (SOU 1944: 27).

I subjektivt avseende kräves som förut nämnts, att gärningen sker med uppsåt att gå främmande makt tillhanda. Något syfte att uppnå denna effekt fordras icke i motsats till vad fallet är enligt gällande lag. Liksom i andra sammanhang har sålunda indirekt och eventuellt uppsåt funnits böra likställas med syfte. Som spion bör alltså enligt kommitténs åsikt även den kunna dömas, som väl ej åsyftar att gå främmande makt tillhanda men inser att hans gärning nödvändigtvis måste få detta till följd eller ock inser att den medför risk för en sådan effekt, i sistnämnda fall dock endast om det måste antagas att han icke skulle avstått från gärningen även om han varit säker på att den skulle medföra effekten. Exempel härpå erbjuda fall, där gärningsmannens syfte är att främja viss organisations verksamhet eller att hjälpa en anhörig eller annan gärningsmannen närstående person. Även sådana gärningar kunna enligt kommitténs mening vara av sådan farlighetsgrad, att spioneristraff är motiverat. Uppsåtet behöver icke vara förenat med önskan att gynna främmande makt. Den som anskaffar eller lämnar uppgift utan annan önskan än att få betalt kan vara att döma för spioneri, om han har åtminstone eventuellt uppsåt att därmed gå främmande makt tillhanda. Med tillhandagående avses icke blott hjälp i någon verksamhet, som främmande makt redan igångsatt eller planerat. Det är tillräckligt, att gärningen länder främmande makt till fördel. Sedan gammalt har uttrycket tillhandagå i SL 3: 9, i detta lagrums lydelse före lagändringen den 12 juni 1942, ansetts äga denna vidsträckta innebörd, och även i nuvarande 8 kap. torde uttrycket böra tolkas på detta sätt. Ett tillhandagående av främmande makt kan anses föreligga även om gärningen närmast sker för en organisation som handlar i främmande makts intresse (jfr NJA II 1942 s. 672 f. och 676). Gärningsmannen behöver icke ens ha uppsåt att föra en uppgift vidare. Även om han anskaffar denna med uppsåt att behålla den för sig själv

men utnyttja den till främmande makts fördel, kan han vara att döma för spioneri. Såsom exempel härpå må anföras, att någon, i tanke att göra främmande makt en tjänst, skaffar sig kännedom om ett ammunitionsförråd med uppsåt att, utan att inviga någon i sina förehavanden, själv bringa ammunitionen att explodera. Å andra sidan fordras det för att tillhandagående av främmande makt skall föreligga icke att uppgiften länder främmande makt till verklig fördel, utan det är tillräckligt, att den är främmande makt till hjälp i något avseende vari denna önskar bistånd. Den som lämnar upplysning om en konstruktionsdetalj i ett vapen, vars tillverkningssätt främmande makt önskar lära känna, får anses ha tillhandagått den främmande makten, även om denna på grund av bristande kännedom om konstruktionen i övrigt ändock icke kan tillverka vapnet. Uppsåt att tillhandagå främmande makt föreligger emellertid icke, där oriktig uppgift lämnas för att vilseleda den främmande makten. Även i andra fall kan lämnande av medvetet sanningslösa uppgifter gå straffritt, emedan det saknas uppsåt att gå främmande makt tillhanda. Det kan nämnas, att i hittillsvarande praxis i några fall ådömts ansvar för bedrägeri eller bedrägeriförsök, där någon erbjudit sig att gå främmande makt tillhanda med upplysningar men icke haft för avsikt att fullgöra sitt åtagande utan endast velat tillskansa sig penningar.

Utöver sådant uppsåt som nu angivits fordras här, såsom eljest där ej annat framgår av brottsbeskrivningen, att de objektiva förutsättningarna för ansvar äro täckta av uppsåt.

Straffet har satts till straffarbete i högst sex år eller, där brottet var ringa, fängelse. Enligt SL 8: 11, varest det förutsättes syfte att gå främmande makt tillhanda, är straffet straffarbete i högst sex år och för vissa särskilt grova fall högre. I betraktande av att förevarande paragraf omfattar även gärningar som ske med allenast indirekt eller eventuellt uppsåt att tillhandagå främmande makt har det ansetts önskvärt att i fall där faran var ringa kunna stanna vid fängelse. I SL 8: 14, vilket lagrum liksom förevarande paragraf icke upptager något krav på att den ifrågavarande uppgiften skall vara av hemlig natur, upptager straffskalan jämte straffarbete även detta straff. För grova fall av spioneri är 7 § avsedd.

7 §.

I denna paragraf behandlas under brottsbeteckningen grovt spioneri grova fall av det i 6 § upptagna brottet. Straffsatsen är straffarbete från och med fyra till och med tio år eller på livstid. Enligt SL 8: 11 andra stycket andra punkten dömes till enahanda straff för spioneri, där detta består i lämnande av upplysning eller utlämnande av föremål för att gå främmande makt tillhanda och spioneriet antingen förövas av någon som på grund av allmän eller enskild tjänst eller avtal särskilt betrotts med kunskap om det hemliga sakförhållandet eller med föremålet eller ock avser något som är av synnerlig vikt.

Såsom exempel på omständigheter, som kunna men icke nödvändigtvis måste medföra att spioneri skall bedömas enligt denna paragraf, anföres i andra stycket, att gärningen var av särskilt farlig beskaffenhet med hänsyn till pågående krig eller rörde förhållande av synnerlig vikt eller att den brottslige röjde vad som på grund av allmän eller enskild tjänst betrotts honom.

Krig fattas här som krig överhuvud, ej endast som krig vari riket är invecklat. Det fall att krig hotar riket avses icke med exemplet, men emedan även andra fall än de i lagtexten nämnda kunna vara att hänföra under paragrafen, kan spioneri under det att krig hotar men ännu ej utbrutit vara att bedöma såsom grovt. Att Konungen enligt 16 § förordnat, att vad i kapitlet stadgas för det fall att riket är i krig jämväl skall äga tillämpning beträffande brott som förövas under annan tid, kan även giva vid handen, att en ifrågakommen gärning skall bestraffas som grovt spioneri. Såsom exempel på att gärning är av särskilt farlig beskaffenhet må nämnas, att den ingår i en organiserad omfattande spioneriverksamhet.

Att gärning avser uppgift av hemlig natur är även ägnat att låta gärningen framstå såsom särskilt farlig, men det har icke ansetts riktigt att upptaga denna omständighet bland exemplen på vad som gör spioneri till grovt, ty många sådana gärningar böra otvivelaktigt bedömas enligt 6 §. Ej heller skulle det vara på sin plats att anse varje spioneri avseende hemligstämplad uppgift vara grovt.

Såsom exempel på att den brottslige röjt vad som på grund av allmän eller enskild tjänst betrotts honom må nämnas, att en militär eller en civil befattningshavare vid ett militärt förvaltningsverk eller en anställd vid enskilt företag, som arbetar för försvarsväsendets räkning, med uppsåt att gå främmande makt tillhanda yppar något varom han i denna egenskap fått kännedom. Även där gärningen utförts av en person som icke innehar en tjänst kan den på grund av hans ställning vara att bedöma som grov. Exempel härpå erbjuder det fall, att en entreprenör för försvarsväsendet utför gärningen eller att en riksdagsman med uppsåt att gå främmande makt tillhanda bryter mot sekretessen kring riksdagens hemliga sammanträden eller att en ledamot av utrikesnämnden bryter sitt tystnadslöfte.

Har någon på grund av sin tjänst betrotts med en uppgift, kan han vara att bedöma enligt andra stycket, även om han röjer uppgiften först sedan han lämnat tjänsten.

8 §.

Såsom anförts vid 6 §, behandlas i förevarande paragraf brott, som förövas utan uppsåt att gå främmande makt tillhanda. I subjektivt avseende kräves i stället blott att gärningen sker uppsåtligen, ehuru utan nämnda kvalificerade uppsåt, eller av oaktsamhet. Brottet kallas vårdslöshet med hemlig uppgift.

Anledningen, varför vissa uppsåtliga gärningar sålunda ansetts böra sammanföras med oaktsamma under en brottsbeteckning som anger gärningen

såsom ett vårdslöshetsbrott, har berörts vid 6 § och må här ytterligare belysas. Ett typiskt fall av uppsåtlig gärning som faller under paragrafen är, att någon, som på grund av sin tjänst har kännedom om en militär hemlighet, uppsåtligen omtalar denna för annan utan att likväl ha uppsåt att därmed gå främmande makt tillhanda. I ett sådant fall har gärningsmannen till skillnad från vad händelsen är vid spioneri icke uppsåt att åstadkomma det men som är att befara av gärningen, nämligen att främmande makt får fördel av att hemligheten röjes. I förhållande till denna effekt av gärningen är hans förfarande ouppsåtligt och ter sig icke väsentligt mera straffvärt än ett röjande av hemligheten som sker genom en icke uppsåtlig utan oaktsam gärning. I båda fallen synes gärningsmannens beteende med rätta kunna betecknas såsom vårdslöst. På liknande sätt hänföras under SL 25: 17 ej blott oaktsamma gärningar utan även vissa uppsåtliga, vilka ej förövas med det i SL 25: 16 angivna kvalificerade uppsåtet. I förslaget till nytt 25 kap har denna anordning såtillvida bibehållits, som i 25: 5 upptagits såväl uppsåtliga som oaktsamma gärningar. Även i SL 23: 3 och i 19: 8 i förslaget har en sådan anordning kommit till användning.

I vad förevarande paragraf omfattar uppsåtliga gärningar motsvaras den av SL 8: 9 och 10, i vilka stadgas straff för den som obehörigen förfar på sätt i paragraferna anges beträffande upplysning om sakförhållande som bör hållas hemligt för främmande makt av hänsyn till rikets vänskapliga förhållande till sådan makt eller till rikets försvar eller till folkförsörjningen i riket vid krig och av krig föranledda utomordentliga förhållanden. Handlingsbeskrivningen i dessa lagrum har här utbytts mot en beskrivning, som sammanfaller med den i 6 § lämnade utom såtillvida som det utöver rekvisiten i nämnda paragraf fordras att uppgiften är av hemlig natur och att gärningen sker obehörigen. Att dessa tillägg ansetts behövliga i förevarande paragraf men icke i 6 § beror på att det straffbara området här icke såsom i 6 § begränsas av krav på uppsåt att gå främmande makt tillhanda. Beträffande åtskilliga förhållanden gäller, att det väl synes straffvärt att anskaffa eller röja uppgift om dem med uppsåt att gå främmande makt tillhanda men att ett motsvarande förfarande, som sker utan sådant uppsåt, icke synes kunna straffbeläggas. Det torde sålunda icke böra stadgas straff för var och en som, låt vara uppsåtligen, under krig omtalar t. ex. huru stämningen är inom krigsmakten eller befolkningen. För att kriminaliseringen icke skall sträcka sig för vitt, måste förevarande paragraf, i vilken det ej uppställts krav på kvalificerat uppsåt, begränsas till uppgifter av sådan beskaffenhet, att deras anskaffande eller röjande innefattar en typisk fara så att det framstår såsom otillbörligt att anskaffa eller röja dem. I paragrafen har därför upptagits krav på att uppgiften skall vara av hemlig natur och att gärningen skall ske obehörigen.

Att kommittén icke valt att såsom i SL 8: 9 tala om upplysning om sakförhållande som bör hållas hemligt för främmande makt beror på att förevarande paragraf liksom 6 § ansetts böra omfatta även oriktig uppgift. Egenskapen hemlig får enligt förslaget, i likhet med vad fallet är enligt SL 8: 9

och 10, förstås så, att sakförhållanden, som av envar kunna iakttagas utan några särskilda anordningar och icke uteslutande äro av militär betydelse, i regel icke äro hemliga. Såsom hemlighet kan ej betraktas vad som är allmänt känt, även om myndigheterna försett det med hemligstämpel. Har en hemlighet utlämnats av myndighet för publicering, upphör den att vara hemlig i lagens mening. Om en uppgift publicerats i ett bland allmänheten spritt tidningsnummer, torde i regel dess egenskap av hemlighet likaledes ha upphört. Å andra sidan fordras icke, att uppgiften hemligstämplats. Huruvida en uppgift är av hemlig natur, får alltså bedömas med ledning av sakliga överväganden.

Till den del paragrafen avser oaktsamma gärningar har den sin motsvarighet i SL 8: 12. Enligt detta lagrum bestraffas oaktsamt lämnande eller kungörande av upplysning om något sakförhållande som bör hållas hemligt för främmande makt av hänsyn till rikets vänskapliga förbindelser med sådan makt eller till rikets försvar eller till folkförsörjningen i riket vid krig och av krig föranledda utomordentliga förhållanden samt oaktsamt utlämnande av föremål som innefattar upplysning om sådant sakförhållande. Såsom synes omfattar denna gärningsbeskrivning icke, att någon anskaffar upplysning eller på annat sätt än genom utlämnande tager befattning med föremål som innefattar upplysning. Icke heller kommittén har ansett det riktigt att straffbelägga sådana gärningar där de ske allenast av oaktsamhet. För oaktsamhetsfallen begränsas straffbarheten därför till gärningar som innebära ett röjande av uppgiften. Beskrivningen av dessa gärningar har gjorts gemensam för uppsåtliga och ouppsåtliga fall. Angående innebörden av handlingsbeskrivningen hänvisas till det vid 6 § anförda. Att, såsom skett i SL 8: 12 genom hänvisning till SL 8: 10, särskilt nämna utlämnande av föremål, som innefattar upplysning om sakförhållande av ifrågavarande slag, har icke ansetts erforderligt, då ett sådant beteende i den mån det är straffvärt torde falla under de i paragrafen brukade orden. Såsom exempel på oaktsamma gärningar som drabbas av ansvar enligt paragrafen må nämnas, att någon förvarar en handling innehållande hemlig uppgift ovarsamt så att obehörig får del av innehållet. Det synes vara ovisst, huruvida en sådan gärning för närvarande är straffbar.

Straffet har ansetts kunna sättas något lägre än enligt SL 8: 9, 10 och 12. Enligt dessa paragrafer är straffskalans maximum för de flesta fall straffarbete i fyra år eller, om riket var i krig eller Konungen meddelat förordnande enligt SL 8: 29 a, i regel straffarbete i sex år. Med hänsyn till att brott enligt förevarande paragraf enligt kommitténs uppfattning är att anse som ett vårdslöshetsbrott, har kommittén funnit det vara tillräckligt att såsom högsta straff stadga straffarbete i två år för vanliga fall och, om riket var i krig eller Konungen meddelat förordnande enligt 16 §, straffarbete i fyra år. Straffskalans minimum åter har, såsom i de nämnda paragraferna i gällande lag för vissa fall skett, satts till det allmänna bötesminimum.

9 §.

Spioneri och vårdslöshet med hemlig uppgift avse uppgifter av sådan art, att de, om de befordras till främmande makts kännedom, på grund av sitt innehåll kunna medföra men för försvaret eller för folkhushållningen vid krig eller av krig föranledda utomordentliga förhållanden eller eljest men för rikets säkerhet. Meddelande av uppgifter till främmande makt kan emellertid, såsom framhållits vid 6 §, medföra men för riket även därigenom, att själva meddelandet, om det icke beivras av svenska myndigheter, kan störa rikets vänskapliga förhållande till främmande makt. Erfarenheten har visat, att ett neutralt land kan vara operationsområde för utländska underrättelseorganisationer, vilkas verksamhet icke riktar sig mot det ifrågavarande landet utan mot en krigförande stat, och att sådan verksamhet, om den får fortsätta ostörd av myndigheterna, kan medföra icke önskvärda förvecklingar för det land där den bedrives. Detta gäller vare sig underrättelseverksamheten skulle avse förhållanden inom eller utom landet och även om den skulle avse omständigheter, som i och för sig icke äro hemliga, såsom exempelvis väderleksförhållandena i det neutrala landet. Ur allmän ordningssynpunkt och med hänsyn till förhållandet till främmande makter, med vilka Sverige upprätthåller vänskapliga förbindelser, är det ett svenskt intresse, att verksamhet av detta slag kan förhindras och bestraffas.

Av bestämmelserna i gällande lag äro främst de i SL 8: 14 a avsedda för fall av ifrågavarande slag. Enligt detta lagrum straffas för olovlig underrättelseverksamhet den, som inom riket för främmande makts räkning bedriver hemlig underrättelseverksamhet i militärt eller politiskt syfte. Paragrafen är emellertid tillämplig allenast om gärningen icke faller under någon av de föregående paragraferna i kapitlet. Underrättelseverksamhet blir därför att bedöma enligt SL 8: 14 såsom spioneri i många fall, ehuru de förhållanden den avser icke beröra riket utan blott dess förbindelser med främmande makt. Å andra sidan faller under SL 8: 14 a även underrättelseverksamhet som avser svenska förhållanden, där verksamheten, t. ex. emedan det ej anskaffats någon uppgift eller tagits befattning med någon sådan, icke faller under SL 8: 14.

För att SL 8: 14 a skall vara tillämplig fordras till en början, att gärningen har karaktären av en verksamhet. I den kungl. proposition, varigenom förslaget till 1942 års ändringar i 8 kap. SL framlades, yttrade justitieministern, att det icke syntes önskvärt att utvidga straffbestämmelsen så att den komme att omfatta även en enstaka gärning som icke inginge såsom ett led i en verksamhet av angiven art (NJA II 1942 s. 676). Enahanda synpunkt utvecklade justitieministern under behandlingen av förslaget i första kammaren. Justitieministern anförde därvid såsom exempel på gärning som icke faller under paragrafen, att någon, som under en utrikes resa gjort en iakttagelse, efter återkomsten hit omtalar denna för en utländsk beskickning.

Kommittén har beretts tillfälle att taga del av en av riksdagens justitieom-

budsman verkställd utredning angående rättstillämpningen i fråga om SL 8: 14 a och därmed sammanhängande stadganden. I det alldeles övervägande antalet fall, där den ifrågavarande bestämmelsen kommit till användning, har gärningen otvivelaktigt varit att anse som en verksamhet. I några fall ha de tilltalade medelst hemliga radiosändare till radiostationer på främmande makts område vid upprepade tillfällen befordrat chiffrerade radiomeddelanden av militär och politisk natur, avseende förhållanden i annat, med nämnda makt krigförande land. I flera fall ha de tilltalade genom att träda i förbindelse med andra personer, vanligen utländska medborgare, systematiskt införskaffat uppgifter av militär och politisk natur rörande förhållanden i något av de krigförande länderna. En grupp av mål ha gällt åtal mot sjömän, som under sina resor till något av de krigförande länderna på uppdrag införskaffat uppgifter om militära och politiska förhållanden därstädes. I vissa fall ha de tilltalade medgivit, att deras adresser finge användas såsom s. k. täckadresser för hemlig korrespondens, innehållande uppgifter om förhållanden av nyss angiven art. Slutligen har i åtskilliga fall den brottsliga verksamheten bestått i systematiskt anskaffande av upplysningar angående här i riket boende politiska flyktingars inställning till de nuvarande makthavarna i deras hemland.

Det har emellertid även, om än mera undantagsvis och knappast i högsta instans, förekommit, att domstolarna givit begreppet verksamhet en vidsträcktare innebörd än som att döma av förarbetena varit avsedd. Det har sålunda förekommit, att bestämmelsen tillämpats i fråga om utländsk medborgare som under tidigare vistelse i ett ockuperat land erhållit kännedom om vissa militära förhållanden där och efter sin ankomst till Sverige vid ett enstaka tillfälle för främmande makts räkning lämnat en annan utländsk medborgare upplysningar om dessa förhållanden. I ett annat mål tillämpades bestämmelsen i fråga om en utländsk medborgare, som vid ett besök på en främmande makts legation i Stockholm lämnat vissa upplysningar om vad han själv iakttagit angående vissa militära förhållanden i sitt av annan främmande makt ockuperade hemland samt om vad han efter sin ankomst till Sverige erfarit om sådana förhållanden av en utländsk medborgare som vistades här. Det är tvivel underkastat, om icke domstolarna stundom givit bestämmelsen en alltför vidsträckt tillämpning även i vissa andra fall där politiska flyktingar efter ankomsten till Sverige lämnat upplysningar om vad de iakttagit i sitt hemland före sin flykt, och detsamma gäller vissa fall i vilka sjömän i Sverige omtalat vad de iakttagit under besök i främmande hamn.

För att en verksamhet skall föranleda ansvar enligt SL 8: 14 a fordras vidare, att den har karaktären av underrättelseverksamhet i militärt eller politiskt syfte. Detta betyder ej, att gärningen skall vara straffbar endast om den förövas med direkt uppsåt, utan det är tillräckligt att verksamheten avser upplysning i militärt eller politiskt avseende. I det ojämförligt största antalet fall, i vilka SL 8: 14 a kommit till tillämpning, har verksamheten gällt anskaffande eller lämnande av uppgifter i militärt eller i såväl militärt som

politiskt avseende. Endast i ett fåtal fall har straff ådömts för enbart politisk underrättelseverksamhet. I huvudsak har sådan politisk underrättelseverksamhet som bestraffats varit inriktad på uppgifter angående politiska flyktingar i Sverige och deras inställning till makthavarna i deras hemland. Som exempel på fall, i vilka bestämmelsen tillämpats i fråga om politisk underrättelseverksamhet, må nämnas följande. En medborgare i ett ockuperat land anlände till Sverige i föregiven egenskap av politisk flykting. Under vistelse i svenskt flyktingläger anskaffade han upplysningar angående vissa landsmän till honom vilka vistades här såsom flyktingar. De inhämtade upplysningarna meddelade han sedermera ockupationsmaktens konsulat. I ett annat fall sökte en man, som kommit till Sverige från sitt ockuperade hemland i föregiven egenskap av politisk flykting, utforska viss mot ockupationsmakten riktad verksamhet som här bedrevs av politiska flyktingar från hans hemland. Hans avsikt var att efter återkomsten till hemlandet lämna ockupationsmakten upplysningar om vad han lyckats inhämta. Vid besök på ett av ockupationsmaktens konsulat här i landet angav han därjämte vissa personer i sitt hemland för sabotage och flyktinghjälp.

Enligt SL 8: 14 a fordras ytterligare för att underrättelseverksamhet skall medföra ansvar att den är hemlig. Beträffande innebörden av detta krav är till en början att märka, att uppenbarligen sådan underrättelseverksamhet som bedrives av främmande makters beskickningar och konsulat faller utanför bestämmelsen och likaså vanlig journalistisk verksamhet. Bestämmelsens tillkomsthistoria tyder på att den är tillämplig även om verksamheten icke avser hemliga uppgifter. Bestämmelsen leder nämligen sitt ursprung från en år 1936 i 8 kap. SL såsom 21 a § införd bestämmelse om straff för svensk man som i syfte att gå främmande makt tillhanda insamlade eller lät insamla uppgifter angående rikets krigsmakt eller angående förhållanden, vilkas meddelande till främmande makt kunde skada rikets försvar, eller i syfte som nyss sagts tog befattning med sådana insamlade uppgifter. Denna bestämmelse avsåg, såsom bestyrkes av förarbetena, även offentligt tillgängliga tryckta uppgifter. Det framhölls av lagrådet och första lagutskottet, att det ingalunda vore uteslutet att i tryck allmänt tillgängliga uppgifter om militära förhållanden kunde, om de sammanställdes, lämna ett för främmande makt värdefullt material (NJA II 1937 s. 58 och 60). Under den fortsatta lagstiftningen på området, varunder bestämmelsen år 1940, samtidigt som den överflyttades till SL 8: 14, jämkades och kompletterades med en straffbestämmelse avseende hemlig underrättelseverksamhet i militärt och politiskt syfte för främmande makts räkning, förekom intet som ådagalägger, att lagstiftaren i nu förevarande hänseende velat intaga en annan ståndpunkt. Däremot innebär den i SL 8: 14 a uppställda fordran att underrättelseverksamheten skall vara hemlig, att verksamhet som bedrives öppet icke rymmes under paragrafen. En följd härav torde bliva, att underrättelseverksamhet kan göras lovlig därest uppgifterna förmedlas offentligt, t. ex. genom artikel i dagspressen eller genom föredrag inför större publik. Grunden för att hemlig verksamhet bedömes strängare än icke hem-

lig torde vara, att en hemlig verksamhet såsom okontrollerbar ansetts vara farligare för riket än en verksamhet som bedrives öppet.

Med anledning av en vid 1944 års riksdag väckt motion föreslog första lagutskottet (utlåtande nr 23) för att förebygga onödiga eller eljest olämpliga åtal enligt SL 8: 14 a, att allmän åklagare icke utan Konungens lov skulle äga väcka åtal för ifrågavarande brott. Konungen skulle enligt utskottet pröva åtalsfrågan ur politiska och andra förekommande synpunkter. Riksdagen biföll utskottets hemställan och den föreslagna åtalsbegränsningen kom till stånd genom lag den 9 juni 1944.

Kommittén har vid utformandet av förevarande lagrum närmast utgått från SL 8: 14 a men funnit sig böra föreslå åtskilliga jämkningar i brottsbeskrivningen.

Liksom enligt SL 8: 14 a skall gärningen enligt förevarande paragraf bestå i underrättelseverksamhet inom riket. Såsom justitieministern uttalade under förarbetena till 1942 års ändringar i 8 kap. SL, synes det icke önskvärt att utvidga straffbestämmelsen till att omfatta även en enstaka gärning vilken icke ingår såsom ett led i en verksamhet av angiven art. Att en enstaka gärning av detta slag lämnas utan straffrättslig reaktion är långt mindre ägnat att sätta rikets vänskapliga förhållande till främmande makt i fara än om en verksamhet får bedrivas utan straffrättsligt ingripande. För tolkningen av uttrycket verksamhet torde de erfarenheter, som vunnits under tillämpningen av SL 8: 14 a, komma att visa sig värdefulla. Man torde kunna utgå från att den framtida rättstillämpningen skall taga avstånd från den utvidgande tolkning som stundom förekommit. Vad särskilt angår de i praktiken tämligen ofta förekommande fall där politiska flyktingar från främmande land efter ankomsten till Sverige omtala vad de iakttagit före sin flykt eller där sjömän omtala vad de iakttagit i främmande hamn, är att märka, att det blotta lämnandet av sådana uppgifter vid ett enstaka tillfälle icke är att anse som en verksamhet. Då för tillämplighet av den ifrågavarande bestämmelsen kräves att underrättelseverksamhet bedrivits här i riket, medför icke heller flyktingarnas eller sjömännens åtgärder utom riket för att inhämta upplysningar i och för sig att de hemfalla under straffbudet. Det kräves för dettas tillämplighet att vad som utförts inom riket, sett för sig och med bortseende från vad som skett utom riket, är att beteckna som en verksamhet. Detta krav torde vara uppfyllt, där någon här i riket åtagit sig att skaffa uppgifter under resa utrikes och efter återkomsten hit meddelar vad han erfarit. Medverkansbestämmelsen i 3: 3 i förslaget föranleder, liksom enligt gällande rätt motsvarande bestämmelser i 3 kap. SL, att även den som icke själv bedriver underrättelseverksamhet kan ådraga sig ansvar, nämligen för medverkan till verksamheten. Härför fordras emellertid, att underrättelseverksamhet som avses med paragrafen ägt rum inom riket och att han handlat med uppsåt att medverka vid sådan verksamhet. Då den verksamhet som bedrives vid beskickningar och konsulat otvivelaktigt faller utanför bestämmelsen, inträder därför icke ansvar för den som vid något enstaka tillfälle meddelar en beskickning eller ett konsulat vad han erfarit.

Det i SL 8: 14 a uppställda kravet, att underrättelseverksamhet för att vara straffbar skall vara bedriven i militärt eller politiskt syfte, bibehålles enligt förslaget i sak. Att inskränka straffbudet till att avse allenast underrättelseverksamhet avseende militära förhållanden har icke ansetts möjligt. Såsom första lagutskottet framhållit i sitt förut omnämnda utlåtande vid 1944 års riksdag, kan även en underrättelseverksamhet som närmast är av politisk art vara av sådan beskaffenhet att dess tolererande kan äventyra vårt lands vänskapliga förhållande till främmande makt. På grund av den totala karaktär som utmärker våra dagars krigföring är för övrigt gränsen mellan militära och politiska förhållanden flytande. Gärningen har emellertid icke, såsom i SL 8: 14 a, beskrivits som en verksamhet i militärt eller politiskt syfte. Då meningen blott är att verksamheten skall gälla upplysning i militärt eller politiskt avseende, har det ansetts tydligare att beskriva den som militär eller politisk underrättelseverksamhet.

I olikhet mot vad fallet är enligt SL 8: 14 a fordras emellertid enligt förslaget icke för underrättelseverksamhetens straffbarhet, att verksamheten är av hemlig natur. Det lärer även utan att ett sådant krav uppställes vara uppenbart, att stadgandet icke avser att drabba den underrättelseverksamhet som främmande makters beskickningar och konsulat bedriva och icke heller vanlig journalistisk verksamhet. Å andra sidan kan uppställandet av ett sådant krav inge föreställningen, att en verksamhet, som blott avser insamlande av allmänt kända uppgifter under alla förhållanden skulle gå straffri. Såsom ovan framhållits, torde det icke ha varit lagstiftarens mening, att SL 8: 14 a skall tolkas på detta sätt. Det torde ock vara tydligt, att en organiserad verksamhet för sammanställande av exempelvis i pressen förekommande uppgifter om förhållanden av militärt intresse kan vara av sådan beskaffenhet att ett straffrättsligt ingripande är påkallat. Enligt kommitténs mening är det icke heller lämpligt att, såsom torde följa av ett krav på hemlig natur hos underrättelseverksamheten, från straffbarhet utesluta sådana fall där uppgifterna förmedlas offentligt. Fara för utrikespolitiska förvecklingar uteslutes nämligen icke genom att de insamlade uppgifterna offentliggöras, utan snarare torde ett sådant öppet tillvägagångssätt, om det icke straffrättsligt beivras, vara mera ägnat att utsätta vårt land för främmande makts misshag. En begränsning av straffbarheten följer i allt fall därav, att sådant offentliggörande som avses i tryckfrihetsförordningen är straffbart endast enligt reglerna i denna (jfr vid 8: 6 och 25: 4 i förslaget). Det kan vidare ifrågasättas, huruvida en underrättelseverksamhet kan anses vara hemlig, då uppgifter visserligen icke offentliggöras men verksamheten bedrives utan iakttagande av särskilda försiktighetsmått mot upptäckt. Det är likväl tydligt, att en sådan verksamhet kan vara av beskaffenhet att böra vara straffbelagd.

En lämpligare begränsning av det straffbara området torde vinnas genom att, såsom kommittén föreslår, för straffbarhet fordra, att verksamhetens bedrivande är oförenligt med rikets vänskapliga förhållande till främmande makt. Därigenom framhålles uttryckligen vad det är straffbudet avser att

skydda. Avgörande för frågan om viss underrättelseverksamhet är straffbar blir därigenom icke, huruvida verksamheten är att anse som hemlig, utan verksamhetens egenskap att inverka oförmånligt på vårt lands förhållande till främmande makt. Vid prövningen härav kan naturligtvis sättet för verksamheten vara att tillmäta betydelse. Det är sålunda givet, att sådan underrättelseverksamhet, som bedrives inom ramen för lojal upplysnings- och bildningsverksamhet, icke omfattas av straffbestämmelsen. Detta torde återverka på bedömandet av hemlig underrättelseverksamhet och medföra, att icke heller sådan anses hemfalla under straffbudet där den icke ter sig farligare för vårt lands utrikespolitiska förbindelser än en öppet bedriven motsvarande verksamhet. Enligt kommitténs uppfattning kommer därför den föreslagna förändringen i bestämmelsens avfattning icke att medföra en ökad användning av straffbudet men väl att möjliggöra en smidigare och på de verkligt straffvärda fallen inriktad tillämpning. Det ligger i sakens natur, att prövningen huruvida viss underrättelseverksamhet är oförenlig med rikets vänskapliga förhållande till främmande makt kan utfalla olika vid skilda tidpunkter, beroende på de skiftande förhållandena och de främmande makternas olika inställning. Prövningen skall dock uppenbarligen ske med utgångspunkt från svensk uppfattning om vad som är tillbörligt eller otillbörligt i det mellanfolkliga umgänget.

Lika litet som enligt spioneribestämmelserna i förslaget fordras, att de uppgifter som anskaffas eller lämnas äro riktiga. Även enligt gällande lag bestraffas olovlig underrättelseverksamhet oavsett uppgifternas sanningshalt. Icke heller kräves att verksamheten avser att skaffa upplysningar åt den för vars räkning den bedrives. Därest någon för att påverka stämningen i ett krigförande land skulle från Sverige systematiskt sända privatbrev till en mängd personer i detta innehållande sanna eller osanna uppgifter om missförhållanden där eller inom dess krigsmakt, kan han därför vara att straffa enligt paragrafen. Ett sådant förfarande synes lika ägnat att framkalla utrikespolitiska förvecklingar för Sverige som en underrättelseverksamhet vilken har till syfte att skaffa upplysningar åt en främmande makt.

Den begränsning, som gjorts i SL 8: 14 a genom att verksamhet berörande riket eller dess förbindelser med främmande makt i stor utsträckning hänförts under SL 8: 14, har såtillvida erhållit en motsvarighet i förslaget som anskaffande eller röjande av uppgifter straffbelagts i de föregående paragraferna i den mån sådan gärning ansetts böra bestraffas på grund av men som uppgiften genom sitt innehåll kan medföra för riket. I förevarande paragraf har därjämte uttryckligen utsagts, att den blott avser underrättelseverksamhet som ej riktar sig mot Sverige. Enligt förslaget kan därför icke, såsom enligt gällande lag, ett mot Sverige riktat förfarande, vilket ej tagit sig uttryck i en i någon av de föregående paragraferna angiven form och därför går straffri enligt dem, i stället bestraffas enligt förevarande paragraf såsom underrättelseverksamhet.

I stället för det i SL 8: 14 a upptagna kravet, att en verksamhet för att vara

straffbar skall bedrivas för främmande makts räkning, föreslås en fordran på uppsåt att gå främmande makt tillhanda. Det blir därmed fullt klart, att paragrafen även kan omfatta fall i vilka verksamheten i första hand äger rum för en organisations eller en agents räkning. Enligt uttalande av justitieministern under förarbetena till 1942 års ändringar i 8 kap. SL (NJA II 1942 s. 676) är även SL 8: 14 a avsedd att omfatta sådana fall. I praxis har paragrafen tillämpats, där verksamhet bedrivits till förmån för en organisation som stod regeringen i ett diktaturstyrt främmande land nära, men även i många andra fall där uppdragsgivaren var en organisation, en agent eller en legationstjänsteman, stundom efter vad det vill synas i ganska underordnad ställning. Beträffande tolkningen av kravet på uppsåt att gå främmande makt tillhanda må hänvisas till det vid 6 § anförda. Givetvis är förevarande paragraf tillämplig även på en verksamhet som sker för att tillhandagå en utländsk beskickning, förutsatt att verksamheten är sådan att den i och för sig och icke endast i förening med beskickningens verksamhet är av sådan art att den faller under paragrafen. Att en verksamhet till äventyrs avser att tillhandagå flera främmande makter medför icke, att flerfaldig brottslighet föreligger. Olovlig underrättelseverksamhet är nämligen att uppfatta som ett brott mot Sverige, och från denna synpunkt är det ett och samma brott oavsett att verksamheten innefattar ett tillhandagående av flera främmande makter.

Den bestämmelse om åtalsbegränsning, som år 1944 infördes beträffande det i SL 8: 14 a behandlade brottet, har fått en motsvarighet i 15 §. Av skäl, som anföres i motiveringen till sistnämnda lagrum, föreslår emellertid kommittén, att prövningen av åtalsfrågan anförtros åt justitiekanslern, där ej åtalet väckes av riksdagens justitieombudsman eller militieombudsman.

Såsom brottsbeteckning har bibehållits det i SL 8: 14 a använda uttrycket olovlig underrättelseverksamhet, varigenom betonas att hithörande gärningar vanligen avsevärt skilja sig från det enligt det allmänna omdömet i regel vanhedrande brottet spioneri.

Straffet har i huvudsaklig överensstämmelse med SL 8: 14 a bestämts till fängelse eller straffarbete i högst två år eller ock, där brottet är ringa, till böter. Enligt SL 8: 29 a må straffet, om brottet begås under tid, då riket befinner sig i krig eller nämnda paragraf enligt Konungens förordnande är tillämplig, höjas till straffarbete i fyra år och lägre straff än straffarbete ådömas endast då omständigheterna äro synnerligen mildrande. Kommittén har icke funnit skäl att bibehålla denna straffskärpning. För det syfte som förevarande paragraf tjänar får enligt kommitténs uppfattning en straffskala med ett maximistraff av två års straffarbete anses vara tillräcklig.

Förberedelse till olovlig underrättelseverksamhet är i viss utsträckning straffbelagd enligt SL 8: 26 första stycket. Kommittén har emellertid, såsom framhålles i motiveringen till 3: 2 i förslaget, ansett förberedelse till detta brott kunna lämnas straffri.

10 §.

Liksom i närmast föregående paragraf straffbeläggas i denna vissa gärningar med hänsyn till att de kunna få utrikespolitiska förvecklingar till följd. Medan i föregående paragraf allenast avses underrättelseverksamhet, kriminaliseras emellertid genom förevarande paragraf under beteckningen brott mot det vänskapliga förhållandet till främmande makt ett flertal andra typer av gärningar, vilka ha det gemensamt att de utsätta rikets vänskapliga förhållande till främmande makt för fara.

Paragrafen ansluter sig nära till SL 8: 4. Den för straffbarhet enligt nämnda lagrum uppställda förutsättningen, att gärningen framkallar fara för att rikets vänskapliga förbindelser med främmande makt skadas, har emellertid underkastats en formell jämkning, och vissa ändringar ha även vidtagits i beskrivningen av de enskilda straffbelagda gärningarna. I sistnämnda hänseende är följande att märka.

I SL 8: 4 stadgas straff för överträdelse av bestämmelser, som äro givna till skydd för upprätthållandet av rikets fredliga förhållande till främmande makter. Då det stundom kan möta svårighet att avgöra, huruvida en viss bestämmelse givits för nämnda ändamål, har brottsbeskrivningen i denna del erhållit något ändrad avfattning. I förslaget talas sålunda i stället om bestämmelse som tjänar till skydd för rikets vänskapliga förhållande till främmande makt. Icke heller med detta uttryck avses emellertid andra bestämmelser än sådana som till sin art äro av betydelse i utrikespolitiskt hänseende. Att viss överträdelse på grund av omständigheterna i det särskilda fallet fått sådan betydelse är alltså icke tillräckligt för att göra paragrafen tillämplig. Såsom exempel på bestämmelser som avses må nämnas det i § 12 kungl. kungörelsen den 27 maj 1938 innefattande vissa neutralitetsbestämmelser upptagna förbudet för personer i krigförande makts tjänst att inrätta eller driva station för radiotrafik eller uppsätta någon annan apparat avsedd att tjäna som kommunikationsmedel med krigförande styrkor, ävensom förbuden enligt lagen den 30 december 1939 angående vissa utfästelser rörande införsel och utförsel av varor m. m. att handla i strid med gällande sådan utfästelse. Lika litet som enligt gällande rätt fordras enligt förslaget, att bestämmelsen är försedd med straffsanktion. Där straff är särskilt stadgat för överträdelsen, tillämpas emellertid såväl denna straffbestämmelse som förevarande paragraf i konkurrens enligt SL 4: 1 och 2.

SL 8: 4 innehåller vidare ett stadgande om straff för offentliga smädelser mot främmande makt eller dess regering. I förslaget har en jämkning skett så att ordalagen kommit att omfatta även enstaka smädelser.

Såväl enligt SL 8: 4 som enligt förslaget bestraffas offentligt skymfande av främmande makts flagga eller vapen eller annat höghetstecken.

Enligt SL 8: 4 bestraffas till sist även annan gärning, som enligt svensk lag eller författning är straffbar eller skulle vara straffbar, om den förövats mot Sverige eller svensk man. Bestämmelsen angående gärning som är straffbar enligt svensk lag eller författning har bibehållits. Det torde vara

önskvärt, att den som genom sådan gärning utsätter rikets vänskapliga förhållande till främmande makt för fara kan erhålla strängare straff än som följer av det lagrum enligt vilket gärningen är kriminaliserad. För misshandel å utländsk diplomat bör sålunda, om förevarande paragraf är tillämplig, dömas till straff både enligt 14 kap. SL och enligt denna paragraf.

Däremot har kommittén uteslutit bestämmelsen angående gärning, som skulle vara straffbar om den förövats mot Sverige eller svensk man. Till motivering därav må anföras följande.

Straffbestämmelsen angående sådan gärning tillades i SL 8: 4 genom lagändring den 20 mars 1942. Under förarbetena till denna framhölls, att SL i 8: 14, numera 8: 14 a, innehölle en bestämmelse om straff för hemlig underrättelseverksamhet i militärt eller politiskt syfte för främmande makts räkning inom riket (jfr NJA II 1942 s. 666 f.). Enligt denna bestämmelse kunde ansvar för underrättelseverksamhet inom riket inträda, även om verksamheten ej riktade sig mot Sverige. Det hade nämligen ansetts påkallat att med straff inskrida mot att vårt land gjordes till operationsområde för utländska spioneri- och underrättelseorganisationer, även där dessas verksamhet avsåge annat land. Ur allmän ordningssynpunkt ävensom med hänsyn till förhållandet till främmande makter, med vilka Sverige upprätthölle vänskapliga förbindelser, vore en dylik verksamhet inom svenskt område icke önskvärd. En inom riket bedriven mot annat land riktad verksamhet, som från denna synpunkt vore farlig för riket, kunde emellertid bedrivas även på annat sätt än i form av underrättelseverksamhet. I främsta rummet funnes anledning att beakta sådan här i riket bedriven verksamhet, som åsyftade att i annat land föröva sabotage genom att förstöra viktiga anläggningar, fartyg eller dylikt. Även andra grova brott än sabotage, avsedda att utföras i annat land, kunde förberedas här i riket under sådana förhållanden, att verksamheten kunde medföra fara för de vänskapliga förbindelserna med främmande makt. I en upprättad promemoria föreslogs med hänsyn till de nu anförda synpunkterna ett stadgande av innehåll, att där någon här i riket bedreve verksamhet i syfte att i annat land förstöra eller skada anläggning, inrättning eller föremål, som vore av betydelse för landets försvar, folkförsörjning eller förvaltning, att förhindra eller försvåra användandet av sådan anläggning, inrättning eller föremål, att göra annat sådant sabotage eller att eljest utom riket föröva grovt brott, han skulle vara förfallen till ansvar, därest gärningen kunde medföra skada för rikets vänskapliga förbindelser med främmande makt. Mot denna bestämmelse erinrades i ett flertal över promemorian avgivna yttranden, att den innebure att en verksamhet som riktades mot en främmande stat skulle bliva straffbelagd i större utsträckning än om den varit riktad mot Sverige. Med hänsyn till denna anmärkning omarbetades förslaget inom justitiedepartementet, varvid brottsbeskrivningen ändrades till att avse gärning som skulle vara straffbar om den förövats mot Sverige eller svensk man.

Enligt kommitténs mening möter det betänkligheter att i förslaget bibehålla denna brottsbeskrivning. Enligt 6—8 §§ inträder ansvar, nämligen för

spioneri eller vårdslöshet med hemlig uppgift, endast om uppgiften är av sådan art att dess uppenbarande för främmande makt kan medföra men för rikets säkerhet. Det har icke ansetts motiverat att stadga straff för motsvarande gärning, som ej riktar sig mot Sverige, annat än om gärningen är att enligt 9 § bedöma som olovlig underrättelseverksamhet. Om i förevarande paragraf stadgades straff för gärning, som skulle vara straffbar om den förövats mot Sverige eller svensk man, skulle detta efter orden innebära, att den begränsning som 9 § innebär bleve upphävd. Ty gärningar, som ej rikta sig mot Sverige, skulle då efter ordalydelsen av förevarande paragraf kunna bliva att bestraffa, ehuru de icke falla under 9 §. Som detta skulle stå i strid med de överväganden vilka ligga till grund för 6—9 §§, finge väl anses, att gärningar av ifrågavarande slag icke skulle drabbas av straff annat än i den mån 9 § vore tillämplig, men det synes angeläget att undvika, att förevarande paragraf genom sin avfattning skulle giva stöd för en motsatt icke önskvärd tolkning.

Med hänsyn till innehållet i vissa andra lagrum i kommittéförslaget torde det å andra sidan vara möjligt att i förevarande paragraf utan avsevärd olägenhet undvara bestämmelsen om gärning, som skulle vara straffbar därest den förövats mot Sverige eller svensk man. I 3: 2 föreslår kommittén nämligen i vidgad omfattning straff för förberedelse till brott. Bl. a. stadgas i lagrummet straff för den, som träder i förbindelse med annan för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att sabotage må förövas. Likaså stadgas där straff för den som med uppsåt att han själv eller annan skall begå brott, vid vilket lagen utsätter straff för försök eller varå kan följa straffarbete i fyra år eller däröver, och dit höra sabotage och andra grövre skadegörelsebrott ävensom mord och grova frihetsbrott, lämnar eller mottager penningar eller annat såsom förlag eller vederlag för utförande av brottet eller lämnar, mottager, förfärdigar, fortskaffar eller tager dylik befattning med gift, sprängämne, vapen, dyrk, förfalskningsverktyg eller annat sådant hjälpmedel. I 1: 2 a föreslår kommittén vidare, att brott skall anses vara begånget i Sverige om den brottsliga handlingen företagits inom riket. En inom Sverige verkställd förberedelse till ett brott, som förövats eller varit avsett att förövas utomlands, skall därför anses som ett inom Sverige begånget brott, och likaså skall en medverkanshandling som förövas inom Sverige anses som ett brott inom riket, även om huvudbrottet kommer till stånd utomlands. Som mord och andra i SL 14 och 15 kap. upptagna brott icke förutsätta att gärningen riktar sig mot Sverige eller svensk man och detsamma enligt 19: 4 i förslaget i viss omfattning gäller sabotage, torde därför genom 3: 2 och 1: 2 a i förslaget i allt väsentligt det behov av straffskydd vara tillgodosett, som föranledde att SL 8: 4 fick den nu ifrågavarande lydelsen.

På den subjektiva sidan fordras i överensstämmelse med gällande lag vållande, men icke heller mera, beträffande gärningens egenskap att utsätta rikets vänskapliga förhållande till främmande makt för fara. Beträffande överträdelse av bestämmelse som tjänar till skydd för rikets vänskapliga förhållande till främmande makt fordras icke heller uppsåt utan blott

oaktsamhet i förhållande till överträdelsen, därest icke bestämmelsen skulle avse allenast uppsåtliga gärningar. Motsvarande gäller gärning som är straffbar enligt svensk lag eller författning. För att smädelse av främmande makt eller dess regering eller skymfande av dess flagga eller vapen eller annat höghetstecken skall medföra ansvar, fordras däremot, såsom fallet genomgående är enligt strafflagen där annat ej är särskilt stadgat eller eljest framgår, att handlingen sker uppsåtligen. Icke heller i sistnämnda fall fordras emellertid uppsåt i förhållande till faran för rikets vänskapliga förhållande till främmande makt.

I SL 8: 4 a stadgas beträffande gällande lags motsvarighet till brottet i förevarande paragraf, att brottet icke må åtalas av allmän åklagare utan Konungens lov. En motsvarighet till denna åtalsbegränsning har upptagits i 15 § i förslaget, därvid emellertid åtalsprövningen av skäl som angives vid nämnda lagrum anförtrotts åt justitiekanslern.

Straffet har för normalfall såsom i SL 8: 4 bestämts till fängelse eller straffarbete i högst fyra år. Liksom i fråga om 9 § har kommittén ansett det möjligt att undvara den straffskärpning, som enligt SL 8: 29 a inträder om riket var i krig eller Konungen meddelat förordnande om tillämpning av sistnämnda lagrum. För ringa fall har införts en straffskala upptagande allenast böter.

I tryckfrihetsförordningen § 3 9:o första stycket stadgas beträffande smädliga, förgripliga eller till osämja med främmande makter syftande omdömen och yttranden i tryckt skrift om samtida nationer eller stater, med vilka riket är i fredligt förhållande, om deras varande överhet, regering och regeringssätt, höga ämbetsmän och sändebud, inre eller yttre förhållanden, företag eller underhandlingar, att sådan förbrytelse skall anses enligt 8: 4 SL. Som kommitténs uppdrag icke innefattar en revision av tryckfrihetsförordningen, har kommittén icke ansett sig böra upprätta något förslag att avpassa detta stadgande efter innehållet i förevarande lagrum. I övergångsbestämmelserna har kommittén emellertid upptagit ett stadgande, att hänvisningar till lagrum som ersatts genom bestämmelse i förslaget skola avse den nya bestämmelsen.

11 §.

Enligt strafflagens ursprungliga lydelse stadgades i 8: 25 straff för den, som utan Konungens tillstånd värvar folk i riket till främmande krigstjänst. Vid omarbetningen av 8 kap. SL år 1940 upptogs detta stadgande i 8: 5 utan annan saklig ändring än att straffskalans maximum höjdes från fängelse i sex månader till fängelse i två år.

Enligt artikel 4 i den vid andra fredskonferensen i Haag den 18 oktober 1907 avslutade konventionen angående neutrala makters och personers rättigheter och förpliktelser under ett lantkrig, vilken ratificerats av Sverige den 20 november 1909, må stridande styrkor icke uppsättas och värvningsbyråer ej öppnas på en neutral makts landområde till förmån för de krigförande. Enligt artikel 6 i konventionen bär neutral makt emellertid icke

något ansvar för att enstaka individer överskrida gränsen för att ställa sig i endera krigförande partens tjänst.

Innebörden av berörda bestämmelser i strafflagen och Haagkonventionen var föremål för debatt i svenska riksdagen i samband med händelserna vid slutet av första världskriget. I en interpellation i andra kammaren vid 1918 års lagtima riksdag tillfrågades regeringen, huruvida den vore besluten att icke företaga någon väpnad intervention i Finland. Med anledning härav svarade statsministern att regeringen icke kunde medgiva att väpnade kårer organiserades inom Sverige för att översändas till Finland, varemot enskilda frivilliga hade erhållit tillstånd att gå i finsk tjänst efter samma grunder som tillämpats i andra motsvarande fall (prot. nr 16 s. 8). I remissdebatten i första kammaren vid 1919 års lagtima riksdag berörde en talare frågan om värvning av frivilliga till Estland och Livland. Detta föranledde utrikesministern att yttra, att det ej torde väcka förvåning om det hos regeringen icke märkts något ogillande av den lust att kämpa på de bolsjevikiska motståndarnas sida som kommit till synes hos enskilda här i riket. Att ett sådant deltagande i striden skulle vara folkrättsstridigt ville utrikesministern på det bestämdaste bestrida, ty Haagkonventionen innehölle en artikel som uttryckligen förklarade att det icke vore en regerings skyldighet att hindra enskilda undersåtar i en stat att inträda som frivilliga i ett annat lands i krig invecklade armé. Värvning i begreppets tekniska betydelse vore förbjuden enligt svensk lag, och detta förbud ämnade regeringen upprätthålla. Någon sådan värvning hade emellertid ej ägt rum.

Under spanska inbördeskriget ansågs förbudet mot värvning i strafflagen icke vara tillfyllest för att i enlighet med den s. k. noninterventionspolitikens grundsatser hindra svenska frivilligas deltagande i kriget. Med anledning av förslag, som framställts av den internationella noninterventionskommittén, utfärdades därför den 5 mars 1937 en särskild lag angående åtgärder för att förhindra frivilligas deltagande i inbördeskriget i Spanien m. m. Enligt denna bestraffades svensk medborgare, som tog värvning till krigstjänst i Spanien, ävensom den som genom gåva, betalning eller utfästelse om ersättning eller på annat likartat sätt, eller genom hot eller missbruk av överordnad ställning sökte förmå någon att taga värvning till sådan krigstjänst. Därjämte innehöll lagen bestämmelser angående försäljning av resebiljett till Spanien och förhållningsregler i fråga om svenskt fartyg som anlöpte Spanien m. m. Lagen, vars giltighetstid från början var begränsad till den 28 februari 1938, förlängdes genom lag den 25 i samma månad att gälla till och med den 28 februari 1939. Under förarbetena till 1937 års lag utgick man från att vad som då förekom ej var straffbart. Vid granskningen av lagförslaget uttalade lagrådet, att för tillämpning av strafflagens bestämmelse mot värvning förutsattes att värvning kommit till stånd.

Under finsk-ryska vinterkriget 1939—1940 värvades svenska frivilliga för deltagande i kriget på finska sidan. Emedan själva värvningskontrakten undertecknades först sedan de frivilliga passerat gränsen till Finland, ansågs verksamheten vara undandragen strafflagen.

Under nu pågående världskrig har enligt uppgift viss verksamhet för värvning till främmande krigstjänst ägt rum. Därvid har tillgått så, att de frivilliga i Sverige erhållit penningar och anvisning att på otillåtet sätt hemligen bege sig till utrikes ort där värvningskontrakt undertecknats.

Om än bestämmelser om straff för olovlig värvning ursprungligen må ha införts i svensk rätt för att bevara tillgången på krigsdugligt manskap inom riket, har detta syfte numera trängts i bakgrunden. För nutida uppfattning är en bestämmelse mot olovlig värvning främst motiverad av önskan att undvika utrikespolitiska förvecklingar. Av hänsyn till Sveriges vänskapliga förhållande till främmande makter torde det vara nödvändigt, att icke vilken som helst värvningsverksamhet för främmande krigstjänst får opåtalt äga rum här i landet. Genom att biträda den förut nämnda Haagkonventionen har Sverige ock förpliktat sig att i viss omfattning förbjuda värvningsverksamhet.

Strafflagens bestämmelse mot olovlig värvning är emellertid, såsom torde framgå av den lämnade redogörelsen, icke i allo tillfredsställande. Enligt hävdvunnen tolkning är bestämmelsen icke tillämplig, med mindre avtal om anställning i främmande krigstjänst kommit till stånd inom riket. Därmed får bestämmelsen allenast begränsat värde, ty det blir möjligt att kringgå förbudet genom att uppskjuta undertecknandet av värvningskontrakten till dess de frivilliga lämnat landet. Såsom det visade sig under spanska inbördeskriget, kan därför lätt en situation uppstå, då bestämmelsen icke är tillräcklig för att tillgodose de krav, som på grund av utrikespolitiska förhållanden ställas på den svenska lagstiftningen. Det har ock för den allmänna opinionen stundom tett sig stötande, att bestämmelsen kunnat ostraffat kringgås.

För att bestämmelsen måtte bliva mera verksam, föreslår kommittén, att den kompletteras med ett stadgande av större räckvidd. Lika med värvning inom riket, något som enligt gängse tolkning förutsätter att värvningsavtal kommit till stånd inom Sverige, bestraffas sålunda enligt den föreslagna lydelsen av förevarande paragraf annan verksamhet för värvning, om den är till men för riket. I tillämpningen begränsas detta stadgande av åtalsregeln i 15 §, enligt vilken annan åklagare än justitieombudsmannen och militieombudsmannen icke må väcka åtal för brott, som avses i förevarande paragraf, utan att justitiekanslern lämnat tillstånd därtill.

I den del av förevarande paragraf, som motsvarar SL 8: 5, har kommittén föreslagit vissa smärre jämkningar. Det har sålunda på otvetydigt sätt utsagts, att värvning avses endast om den sker här i riket. Med främmande krigstjänst har likställts därmed jämförlig tjänst. Under detta uttryck faller exempelvis anställning vid gendarmeri, men däremot ej vid krigsindustri. Det i SL 8: 5 gjorda förbehållet, att paragrafen ej skall vara tillämplig där gärningen annorstädes är belagd med strängare straff, har fått utgå.

I fråga om straffskalan, som enligt SL 8: 5 och 8: 29 a är fängelse eller böter eller, om riket var i krig eller Konungen meddelat förordnande enligt SL 8: 29 a, straffarbete i högst två år, har kommittén icke föreslagit någon ändring.

12 §.

Brottslighet enligt detta kapitel äger tydligen mycket ofta rum för någon utländsk stats räkning eller eljest i utländskt intresse. Härmed står i samband att verksamhet, som är inriktad på sådana brott, ej sällan från utlandet understödjes med ekonomisk eller annan hjälp. Mottagande av sådant understöd är flerstädes belagt med straff i det nuvarande 8 kap. och kommer enligt förslaget i allmänhet att bliva straffbart enligt 3: 2. Där stadgas straff för bl. a. den, som för utförande av brott vid vilket lagen utsätter straff för försök eller varå kan följa straffarbete i fyra år eller däröver, mottager penningar eller annat såsom förlag eller vederlag för utförande av brottet eller mottager visst annat hjälpmedel.

Utländskt arbete för underminering av den svenska statens frihet och självbestämningsrätt tager emellertid ej blott formen av understöd till förövande av särskilda brott. Såsom en förberedelse härtill och för att åstadkomma en för främmande intressen gynnsam jordmån i den allmänna meningen inom vårt land, förekommer även en, understundom mera allmänt hållen, propaganda. Då denna öppet framträder såsom utländsk, kan den visserligen vara mycket farlig men möjlighet finnes för dess bekämpande genom upplysning och offentlig diskussion. Betänkligare är propagandaverksamhet, som till skenet och kanske även i verkligheten har svenskt ursprung, men som helt eller delvis finansieras av en utländsk stat eller eljest från utlandet. För att förebygga sådan propagandaverksamhet, i den mån det är möjligt och icke skulle leda till alltför starkt intrång på meningsbildningens frihet, infördes 1940 i SL 8: 22 en bestämmelse om straff för den som av främmande makt mottager penningar eller annat för att här i riket genom utgivande eller spridning av skrifter eller annorledes söka påverka den allmänna meningen om rikets styrelseskick eller om åtgärder i dess inre eller yttre styrelse. Enligt 29 § skall vad sålunda stadgats om främmande makt gälla jämväl den som handlar i främmande makts intresse.

Erfarenheten under den senaste tiden lär ha visat, att mera omfattande lagstiftningsåtgärder för stödjande av förtäckt utländsk propaganda skulle fylla ett kännbart behov, men kommittén har icke ansett sig böra föreslå någon större saklig utvidgning av ifrågavarande lagrum, som helt nyligen varit föremål för statsmakternas prövning. Dess innehåll återfinnes alltså väsentligen oförändrat i den nu föreslagna bestämmelsen, vari emellertid vidtagits någon jämkning av redaktionell natur. Med främmande makt såsom givare av understöd likställes i själva lagrummets text någon som handlar i dess intresse. Ändamålet har synts i den gällande lydelsen vara alltför snävt angivet, i det att det begränsats till åtgärder varigenom man söker påverka den allmänna meningen om rikets författning eller om åtgärder i dess styrelse. Härigenom torde uteslutas vissa mera allmänna politiska ställningstaganden, som ej hänföra sig till särskilda styrelseåtgärder, samt agitation i fråga om åtgärder som ej hänföra sig till riksstyrelsen, så-

som vissa domstolsavgöranden, val och dylikt. För att undgå denna begränsning torde understödets ändamål lämpligen angivas såsom åtgärd avsedd att påverka den allmänna meningen om rikets politiska angelägenheter.

Brottets namn föreslås till tagande av utländsk sold. Härigenom synes dess skadliga beskaffenhet och grunden till straffbarheten väl utmärkas. Förslaget upptager samma straffsats som den i SL 8: 22 stadgade, nämligen fängelse eller straffarbete i högst två år. Den straffskärpning, som i SL 8: 29 a stadgats i fråga om tid, då riket befinner sig i krig, eller tid som därmed är att jämställa, har antagits icke vara nödig och därför kunna bortfalla.

13 §.

Enligt gällande lag är högförräderi, som behandlas i SL 8: 1 och 2, utformat så, att det omfattar även gärningar, vilka till sin natur äro försök. För krigsförräderi, som behandlas i SL 8: 6, stadgas försöksstraff i SL 8: 23. Det i SL 8: 11 behandlade brottet spioneri, dit de i SL 8: 9 och 10 beskrivna gärningarna höra såframt de förövas med syfte att gå främmande makt tillhanda, har likaledes straffbelagts på försöksstadiet genom bestämmelse i SL 8: 23. Där stadgas försöksstraff även för det i SL 8: 17 första stycket upptagna brottet, som består i att underhandlare främjar utländsk makts fördel mot riket eller eljest skadar detta.

I huvudsaklig överensstämmelse med den ståndpunkt gällande rätt sålunda intager har i förslaget stadgats försökstraff för högförräderi, krigsförräderi, trolös diplomati, spioneri och grovt spioneri. Som försök till högförräderi, krigsförräderi, trolös diplomati eller grovt spioneri kan vara av synnerligen farlig beskaffenhet, har vid försök till sådant brott öppnats möjlighet att såsom för det fullbordade brottet döma till straffarbete på livstid.

14 §.

I SL 8: 26 andra stycket stadgas straff för den som, oaktat han har skälig anledning antaga att spioneri eller olovlig underrättelseverksamhet utövas av annan, medverkar vid gärningen. Stadgandet avser sålunda oaktsam medverkan till något av dessa brott. Det infördes vid 1942 års revision av 8 kap., emedan erfarenheten visat att det ej sällan förekommit att personer som medverkat vid spioneri gått fria från straff på grund av att full bevisning ej kunnat föras om att de känt till verksamhetens art eller syfte. Särskilt hade det varit fråga om fall, då medverkan bestått i att en spion fått använda annans adress såsom s. k. täckadress och att inkomna brev och meddelanden vidarebefordrats till spionen. Om den medverkande i ett sådant fall hade anledning misstänka att det vore fråga om spioneri, syntes starka skäl tala för att han straffades för sin medverkan. Genom lag den 9 juni 1944 har i SL 8: 28 a stadgats, att allmän åklagare ej må utan Konungens lov väcka åtal för brott som avses i SL 8: 26 i vad det hänför sig till olovlig underrättelseverksamhet.

Förslaget innehåller i 3: 3 en allmän bestämmelse om straff för oaktsam medverkan, där brottet är straffbart i oaktsamhet. I viss omfattning är detta

fallet med spioneri. I 8 § stadgas nämligen straff, där någon av oaktsamhet röjer uppgift som i 6 § sägs och som är av hemlig natur. Spioneri kan emellertid avse uppgift, som icke är av hemlig natur, och det kan förövas genom en handling, som icke faller under brottsbeskrivningen i 8 §. Olovlig underrättelseverksamhet åter är icke till någon del straffbar i oaktsamhet. Det föreslagna stadgandet i 3: 3 gör därför icke bestämmelser motsvarande SL 8: 26 andra stycket överflödiga, om än vissa av de gärningar som nu bestraffas enligt sistnämnda lagrum enligt förslaget kunna bestraffas med tillämpning av spioneribestämmelsen och 3: 3.

Med hänsyn till det anförda har i förevarande paragraf upptagits en motsvarighet till SL 8: 26 andra stycket. De skäl, som ledde till att år 1942 upptogs en straffbestämmelse avseende oaktsam medverkan till spioneri och olovlig underrättelseverksamhet, torde emellertid ha tillämpning beträffande andra i kapitlet upptagna brott. I första hand gäller detta givetvis grovt spioneri och vårdslöshet med hemlig uppgift, men även högförräderi torde böra avses med bestämmelsen. Däremot saknas anledning att medtaga krigsförräderi, ty de gärningar, vilka därest de förövas uppsåtligen utgöra sådant brott, äro enligt 3 § straffbara även i oaktsamhet. Enligt förslaget har bestämmelsen därför utformats så, att den kommer att avse högförräderi, spioneri, grovt spioneri, vårdslöshet med hemlig uppgift och olovlig underrättelseverksamhet. Emedan vissa gärningar, vilka omfattas av den föreslagna brottsbeskrivningen, enligt vad nyss framhållits äro kriminaliserade genom den föreslagna allmänna medverkansbestämmelsen i 3: 3, har ett förbehåll gjorts för det fall, att gärningen enligt nämnda lagrum förskyllt strängare straff.

Straffsatsen har, i likhet med vad fallet är enligt gällande lag, för normalfall bestämts till fängelse eller böter. Om riket var i krig eller Konungen meddelat förordnande jämlikt 16 §, är straffet högst straffarbete i två år, medan det enligt SL 8: 29 a är straffarbete under högst nämnda tid. En åtalsbegränsning beträffande olovlig underrättelseverksamhet, motsvarande den i SL 8: 28 a upptagna, har stadgats i 15 §. Av skäl, som angives i motiveringen till sistnämnda lagrum, har emellertid åtalsprövningen anförtrotts åt justitiekanslern.

Det är tydligt, att den, som begått brott varom förevarande paragraf handlar, i regel har gjort sig skyldig till ett förhållande som faller under brottsbeskrivningen i 11: 5 första stycket andra punkten i förslaget. Sistnämnda lagrum, som avser det blotta förtigandet av brott, skall uppenbarligen i så fall icke tillämpas.

15 §.

De i 9—11 §§ behandlade brotten olovlig underrättelseverksamhet, brott mot det vänskapliga förhållandet till främmande makt och olovlig värvning, äro alla kriminaliserade av hänsyn till den med dem förknippade faran för utrikespolitiska förvecklingar. Det är emellertid icke säkert, att en gärning, som faller under något av de nämnda lagrummen, under alla omstän-

digheter ger upphov till sådan fara; förhållandena kunna vara sådana, att ett åtal är obehövligt från den synpunkt som föranlett straffbudet. Det är till och med under vissa omständigheter möjligt, att ett åtal långtifrån att avlägsna sådan fara tvärtom skulle framkalla utrikespolitiska svårigheter. I SL 8: 4 a har för den skull föreskrivits, att brott som i SL 8: 4 sägs, d. v. s. gällande lags motsvarighet till brott mot det vänskapliga förhållandet till främmande makt, icke må åtalas av allmän åklagare utan Konungens lov, och en motsvarande åtalsbegränsning har genom lag den 9 juni 1944 införts beträffande olovlig underrättelseverksamhet och sådan medverkan därtill som omförmäles i SL 8: 26. I det utlåtande av första lagutskottet, varigenom åtalsbegränsningen beträffande sistnämnda båda brott föreslogs (utlåtande nr 23), anförde utskottet, att åtal i dessa fall borde föregås av en prövning av åtalets lämplighet ur politiska och andra förekommande synpunkter. Prövningen borde enligt utskottets mening uppfattas såsom en verklig begränsning av de ifrågavarande straffbestämmelsernas tillämpningsområde, och icke blott som en garanti mot åtals anställande i tveksamma gränsfall. Den synpunkt, som sålunda föranlett bestämmelser om åtalsbegränsning beträffande brott mot det vänskapliga förhållandet till främmande makt och beträffande olovlig underrättelseverksamhet, synes äga tillämplighet även beträffande olovlig värvning.

Kommittén föreslår med anledning av det anförda, att i förevarande paragraf gives en bestämmelse om begränsning av allmän åklagares åtalsrätt beträffande olovlig underrättelseverksamhet samt brott mot det vänskapliga förhållandet till främmande makt, olovlig värvning och det i 14 § upptagna medverkansbrottet i vad det hänför sig till olovlig underrättelseverksamhet. Därest åtalsprövning stadgas beträffande alla dessa brott, är det enligt kommitténs mening lämpligast, att prövningen anförtros åt justitiekanslern. Det är nämligen, såsom måhända starkast framträder beträffande olovlig värvning, förenat med betänkligheter att överlämna åt regeringen att besluta huruvida åtal skall anställas i alla dessa fall. Ty åtalsprövningen skulle därigenom få en politisk innebörd, som kunde föranleda främmande makt att tillmäta densamma större betydelse än om prövningen verkställes av en från regeringen fristående myndighet. Utrikespolitiska förvecklingar synas lättare att undvika, om prövningen anförtros åt justitiekanslern. Åtalsbegränsningen torde emellertid liksom enligt de hittillsvarande bestämmelserna böra avse allenast allmän åklagares åtalsrätt och sålunda icke gälla åtal som anställes av riksdagens justitieombudsman eller militieombudsman. Som brotten icke äro av beskaffenhet att kunna kränka en enskild, kommer åtal av målsägande ej i fråga. Enligt den ståndpunkt praxis intagit i fråga om en tidigare bestämmelse om åtalsbegränsning i 8 kap. SL gäller den föreslagna bestämmelsen icke brott som avses i tryckfrihetsförordningen (se NJA 1878 s. 149).

Det är givet, att redan polisutredning angående något av de ifrågavarande brotten under vissa omständigheter kan vara obehövlig eller mindre önskvärd. Det torde emellertid kunna förutsättas, att om åtalsprövning beträffande

dessa brott uppdrages åt justitiekanslern, detta utan särskilt stadgande får till följd, att frågan om polisutredning handhaves med urskillning i fall där det förefaller tvivelaktigt huruvida tillstånd till åtal skall komma att lämnas.

16 §.

I SL 8: 29 a stadgas beträffande många av de i SL 8 kap. behandlade brotten en strängare straffskala för det fall, att brottet förövas under tid då riket befinner sig i krig. Det stadgas vidare, att där det med hänsyn till krigsfara vari riket befinner sig eller andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden finnes påkallat, Konungen äger förordna att vad i paragrafen stadgas med avseende å brott som begås vid krig jämväl skall äga tillämpning beträffande brott som förövas under viss annan tid. Enligt kungl. kungörelse den 20 mars 1942 har Konungen med stöd av denna paragraf förordnat, att vad i paragrafen stadgas skall äga tillämpning tillsvidare.

Enligt förslaget har i vissa av de särskilda paragraferna i kapitlet upptagits en strängare straffskala för det fall, att gärningen förövas då riket är i krig. I förevarande paragraf har liksom i SL 8: 29 a, upptagits en bestämmelse enligt vilken Konungen under viss förutsättning äger genom förordnande göra dessa straffskalor tillämpliga även beträffande tid då riket icke befinner sig i krig. Såsom anförts vid 2 § kan genom sådant förordnande även bestämmelsen i nämnda paragraf angående krigsförräderi göras tillämplig, ehuru riket icke befinner sig i krig. Det möter ej hinder, att Konungen meddelar förordnande med avseende blott på viss eller vissa bestämmelser i kapitlet. Enligt ett avgörande av Högsta domstolen äro de strängare straffskalorna i SL 8: 29 a tillämpliga även beträffande brott, vilka falla under tryckfrihetsförordningen och enligt denna skola bedömas enligt ett lagrum i strafflagen som avses i 8: 29 a (se NJA 1943 s. 445). Förslaget ger icke anledning att bedöma denna fråga annorlunda.

9 KAP.

Om högmålsbrott.

Brotten mot statens säkerhet äro enligt kommitténs förslag uppdelade på 8 och 9 kap. Såsom anförts vid rubriken till 8 kap., har vid gränsdragningen mellan kapitlen i det förra av dessa upptagits brott mot vad som kan betecknas såsom statens yttre säkerhet, medan till det senare kapitlet hänförts brott som rikta sig mot statens inre säkerhet. 9 kap. kommer därigenom att avse främst majestätsbrott och andra sådana brott mot rikets högsta organ eller mot statsskicket, som icke avse rikets förhållande till främmande makter. Till kapitelrubrik har valts ordet högmålsbrott, som har gamla anor i svensk rätt. Redan i Magnus Erikssons allmänna landslag behandlades bl. a. uppror och våldsdåd mot Konungens person i en balk benämnd höghmala-

balken, och ordet högmålsbrott användes senare vanligen för att beteckna sådana förbrytelser, vilka inneburo angrepp på statens bestånd eller på statsöverhuvudet.

Sin närmaste motsvarighet i gällande lag har förevarande kapitel i SL 9 kap., vilket enligt sin rubrik handlar om majestätsbrott och om brott emot riksstyrelse eller rikets ständer. Till förevarande kapitel har emellertid även hänförts större delen av innehållet i SL 8: 2, nämligen i den mån detta upptagits i brottsbegreppen uppror och majestätsbrott. Till kapitlet ha även hänförts vissa andra i nuvarande 8 kap. behandlade brott, nämligen de i SL 8: 20 kriminaliserade gärningarna, som bestå i samlande av väpnat manskap m. m. i uppsåt att föröva brott mot allmän säkerhet eller medborgerlig frihet, samt självstympning och andra handlingar, varigenom någon gör sig oduglig till tjänstgöring vid krigsmakten, SL 8: 15. Vidare har till kapitlet hänförts olovlig kårverksamhet, ett brott som enligt nu gällande rätt är straffbelagt i lagen den 15 juni 1934 om förbud mot vissa sammanslutningar. I kapitlet har kommittén även upptagit en ny straffbestämmelse avseende offentligt skymfande av Sveriges flagga eller vapen eller annat rikets höghetstecken.

Vid utarbetandet av kapitlet har kommittén, i den mån motsvarande bestämmelser finnas i SL 8 kap., kunnat i stort sett nära ansluta sig till gällande lag, som vad detta kapitel beträffar varit föremål för revision efter det att THYRÉNS utkast till en ny strafflag upprättats. Vid utformningen av motsvarigheten till SL 9 kap. har kommittén ansett sig kunna avsevärt förenkla och förkorta de nuvarande bestämmelserna, som i huvudsak kvarstå oförändrade i den lydelse de erhöllo vid strafflagens tillkomst år 1864.

Kapitlet inledes med en motsvarighet till högförräderi i förslagets 8: 1. Under brottsbeteckningen uppror bestraffas sålunda enligt 1 § samma gärningar, som skulle falla under 8: 1 andra stycket om gärningsmannen hade uppsåt att förverkliga sin plan med utländskt bistånd. I 2—4 §§ ha under beteckningen majestätsbrott, majestätsmissfirmelse och statsmissfirmelse upptagits andra angrepp å statens högsta organ. De fyra första paragraferna utgöra i stort sett motsvarigheter till de inledande paragraferna i förslagets 10 kap., vilka bestraffa angrepp på ämbetsmän i eller för deras tjänsteutövning. Därefter följer, i 5 §, skymfande av Sveriges flagga m. m., ett brott kallat skymfande av rikssymbol. I de följande paragraferna, 6 och 7 §§, bestraffas vissa förstadier till uppror, högförräderi eller majestätsbrott såsom väpnat hot mot laglig ordning och olovlig kårverksamhet. Självstympning för att undandraga sig tjänstgöringsskyldighet för rikets försvar har fått sin plats i 8 § och utbyggts med bestämmelser mot simulation. Kapitlet avslutas med bestämmelser om försök och åtal samt med ett mot slutbestämmelsen i det föregående kapitlet svarande stadgande, enligt vilket vid krig eller andra, av krig föranledda, utomordentliga förhållanden vissa straffsatser kunna skärpas genom förordnande av Konungen.

1 §.

Förevarande kapitel inledes, i enlighet med den gruppering kommittén genomgående använt, av ett brott, som utgör en typisk form av den i kapitlet behandlade brottsligheten. Brottet, som erhållit benämningen uppror, består i angrepp mot statsskicket eller mot rikets högsta organ med uppsåt att med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel omstörta statsskicket eller framtvinga eller hindra någon åtgärd av statsorganen.

I gällande lag motsvaras paragrafen av en del av innehållet i SL 8: 2 samt av SL 9: 7. Enligt det förstnämnda av dessa lagrum bestraffas såsom högförräderi bl. a. att söka genom uppror eller eljest med våldsamma medel medverka till att upphäva eller ändra någon av rikets grundlagar eller att framtvinga eller förhindra någon åtgärd i rikets inre eller yttre styrelse. Även andra former av högförräderi behandlas i lagrummet, medan högförräderi som riktar sig mot rikets territoriella integritet behandlas i SL 8: 1. Enligt SL 9: 7 åter straffas den, som med våld förgriper sig mot riksstyrelse, som för regeringen i Konungens ställe, för att påverka den i dess verksamhet.

Ett skäl varför kommittén överfört vissa gärningar, vilka enligt gällande lag behandlas som högförräderi, till ett särskilt lagrum behandlande uppror är, att det synes bättre överensstämma med gängse uppfattning att förbehålla brottsbeteckningen högförräderi för de i 8: 1 upptagna gärningarna, vilka antingen innebära angrepp mot rikets territoriella integritet eller ock ske med uppsåt att åtgärd av rikets högsta organ må framtvingas eller hindras med utländskt bistånd. Det torde bestå en avsevärd olikhet mellan sådana gärningar och de i förevarande paragraf behandlade, vilka väl kunna tänkas bliva utförda av patriotiska motiv. Det synes icke tillfredsställande, om förrädarnamn enligt lagen skulle ges exempelvis åt dem som till äventyrs gripa till våldsamma medel för att hindra att regeringen enligt deras mening går för långt i eftergifter för främmande makt eller för att eljest framtvinga en politik som de anse bättre gagna Sveriges intressen. När i 1734 års lag, vari ett förräderibegrepp tidigast finnes närmare utbildat, t. ex. varje försök att införa annat regeringssätt »än det ständerna i riket fastställt hava» betecknades såsom förräderi, torde lagstiftaren ha betraktat brottet alltför ensidigt från de maktägandes synpunkt, och i den senare rättsutvecklingen har förräderibegreppet bibehållits i sin i förhållande till det allmänna uppfattningssättet alltför vidsträckta omfattning.

Samtidigt som genom förevarande paragraf uppror särskiljes från högförräderi sker även den ändringen i förhållande till gällande rätt, att brottsbeteckningen uppror förbehålles för de med paragrafen avsedda gärningarna, vilka rikta sig mot statsskicket eller statens högsta organ. Enligt SL 10: 7 och 8 föreligger däremot uppror, då en folkmängd samlar sig och ådagalägger uppsåt att med förenat våld sätta sig upp mot verkställighet av offentlig myndighets bud eller att tvinga myndigheten till någon ämbetsåtgärd eller att hämnas för sådan åtgärd. Ett så vidsträckt upprorsbegrepp överensstäm-

mer enligt kommitténs uppfattning ej väl med gängse språkbruk. De folkrörelser, som i historiska framställningar gå under beteckningen uppror, ha alla riktat sig mot statens ledning och ej blott mot underordnade myndigheter. Enligt kommitténs förslag användes därför i det lagrum som motsvarar SL 10: 7, nämligen 11: 1, i stället brottsbeteckningen upplopp.

I olikhet mot vad som skett i 8: 1 andra stycket i förslaget har kommittén vid sidan av angrepp mot de högsta statsorganen i förevarande paragraf upptagit angrepp mot statsskicket. Det är nämligen tänkbart, att ett uppror icke avser att framtvinga eller hindra någon åtgärd av de högsta statsorganen utan att med våldsamma medel sätta dem ur spelet genom införande av ny författning. I övrigt har kommittén vid utformningen av brottsbeskrivningen följt ordalagen i 8: 1 andra stycket med allenast den avvikelsen, att orden »med utländskt bistånd» utbytts mot »med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel». Liksom det i nämnda lagrum behandlade högförräderiet kan uppror sålunda rikta sig mot Konung, riksdag eller högsta domarmakten och avse att påverka deras verksamhet såsom statsorgan. Konungen är här i viss utsträckning liktydigt med Kungl. Maj:t, ehuruväl även framtvingande av en sådan åtgärd som abdikation rymmes under paragrafen. Bestämmelsen omfattar sålunda även åtgärd av regent eller riksstyrelse, som för regeringen i Konungens ställe. Att såsom i SL 9: 7 särskilt nämna riksstyrelse har ansetts överflödigt. Förevarande paragraf är tillämplig även på gärning, som någon av de nämnda statsmakterna till äventyrs skulle företaga mot någon av de andra; statskupp av regeringen är alltså att bedöma såsom uppror. Det fordras, i nära anslutning till gällande lag, att gärningen sker med uppsåt att framtvinga eller hindra åtgärd eller beslut med vapenmakt eller eljest med våldsamma medel. Mot den som söker uppnå ett sådant mål medelst spridande av falskt rykte eller annat vilseledande kan i stället 11: 6 i förslaget vara att tillämpa eller under särskilda omständigheter 8: 2.

Straffet har liksom i 8: 1 bestämts till straffarbete på livstid eller, om faran var ringa, till straffarbete från och med fyra till och med tio år. I jämförelse med SL 8: 2 innebär detta, att minimum för det fall att faran är ringa sänkts med två år, något som synts motiverat vid en jämförelse med 8: 1.

I § 110 regeringsformen stadgas, att det skall anses såsom förräderi om någon försöker våldföra riksdagen, dess kamrar eller utskott eller någon enskild riksdagsman eller störa friheten i deras överläggningar och beslut. Med kommitténs förslag skulle bättre överensstämma, att sådan gärning bedömdes som uppror. Stadgandet beröres emellertid ej av förevarande paragraf. Gärning som avses i § 110 regeringsformen kommer, om strafflagen ändras enligt kommitténs förslag, att alltjämt vara straffbar enligt nämnda lagrum. Hänvisningen får efter kommittéförslagets genomförande anses avse bestämmelsen om högförräderi i 8: 1. Som sistnämnda lagrum innehåller samma straffskala som det nu förevarande, blir resultatet i sak detsamma som om gärningen bedömdes som uppror. Det torde emellertid vara lämpligt att, om begreppen förräderi och uppror i strafflagen utformas på sätt kommittén föreslår, sedermera ändra § 110 regeringsformen, så att hänvisningen kommer att överensstämma med förslagets terminologi.

2—4 §§.

Dessa paragrafer handla liksom 1 § om angrepp mot rikets högst ställda organ. Till skillnad från vad fallet är enligt 1 § förutsättes dock icke uppsåt att angreppet skall leda till att någon åtgärd framtvingas eller hindras. Därmed sammanhänger, att även vissa personer som icke utöva någon beslutande funktion kunna vara föremål för angrepp varom här är fråga. Jämväl andra medlemmar av konungahuset än Konungen skyddas sålunda. Paragraferna äro även att jämföra med de inledande lagrummen i 10 kap. i förslaget. Medan i dessa ges straffskydd åt ämbetsman endast i hans tjänsteutövning eller mot angrepp som avser att tvinga honom till tjänsteåtgärd eller hindra honom därifrån eller hämnas därför, skyddas emellertid de här avsedda personerna med hänsyn till sin ställning i spetsen för den statliga organisationen utan någon sådan begränsning.

Paragraferna motsvara 1—5 och 8 §§ i SL 9 kap. Såsom ovan vid kapitelrubriken nämnts, ha emellertid de nu gällande bestämmelserna, vilka kvarstå i huvudsak oförändrade alltifrån strafflagens tillkomst, ansetts kunna ej obetydligt förenklas och förkortas. Av det övriga innehållet i SL 9 kap. har 6 §, som innehåller en åtalsbestämmelse, erhållit sin motsvarighet i 10 §. SL 9: 7 åter har fått uppgå i bestämmelsen om uppror i 1 §, i den mån gärningen icke enligt 8: 1 utgör högförräderi. De nu förevarande paragraferna innefatta alltså i huvudsak en motsvarighet till SL 9 kap. Till paragraferna har även hänförts den enligt SL 8: 2 bestraffade gärning, som består i att någon försöker beröva Konungen eller regent, som lagligen är satt i Konungens ställe, liv eller frihet. I enlighet med kommitténs utformning av högförräderi- och upprorsbrotten har emellertid i paragraferna endast upptagits fullbordad gärning, medan straff för försök stadgats i 9 §.

I THYRÉNS utkast, X, motsvaras de förevarande paragraferna av 18—22 §§. I motsats till kommittéförslaget men i likhet med vad fallet är enligt SL 8: 2 behandlar emellertid Thyréns utkast gärningar, som ske med uppsåt att framtvinga eller hindra en regeringshandling, i detta sammanhang. I jämförelse med gällande rätt innebär även Thyréns förslag en förkortning.

I 2 § behandlas vad kommittén benämner majestätsbrott. Paragrafen motsvarar SL 9: 1—4 samt nyss angivna bestämmelse i SL 8: 2. Såsom objekt för majestätsbrott har i första hand upptagits Konungen men därutöver, såsom enligt SL 8: 2, regent som är satt i Konungens ställe. Att det skall vara laglig regent har icke ansetts behöva särskilt utsägas. Såsom objekt för majestätsbrott har även upptagits annan som i statsrättslig mening är medlem av konungahuset. I sak överensstämmer förslaget härutinnan med SL 9 kap. Att, såsom skett i SL 9: 3, uttryckligen angiva, att endast de som äga kunglig eller furstlig värdighet inom riket kunna vara föremål för majestätsbrott, har emellertid ansetts överflödigt, då inga andra äro att betrakta som medlemmar av svenska konungahuset. Handlingen skall bestå antingen såsom enligt SL 9: 1—4 och SL 8: 2 av misshandel, inbegripet dödande, eller ock av frihetsberövande såsom enligt sistnämnda lagrum eller annat frihetsbrott. Straffsatsen har förenklats i jämförelse med gällande lags. Såsom maximi-

straff för majestätsbrott mot Konungen eller regenten stadgas enligt förslaget alltjämt straffarbete på livstid. För majestätsbrott, varigenom någon av de i paragrafen nämnda personerna berövas livet, stadgas endast detta straff. I olikhet mot vad fallet är enligt SL 9: 4 förutsättes härvid, att den dödliga utgången är täckt av uppsåt. Lägsta straff för de lindrigaste fallen av majestätsbrott har bestämts till det allmänna minimum för straffarbete, två månader, i stället för som i SL 9: 3 straffarbete i sex månader. En och samma gärning kan ådraga ansvar såväl för majestätsbrott som för uppror enligt 9: 1 eller högförräderi enligt 8: 1.

Enligt 3 § bestraffas under beteckningen majestätsmissfirmelse smädliga yttranden i tal eller skrift eller missfirmlig gärning mot Konungen eller annan medlem av konungahuset. Paragrafen motsvarar SL 9: 5, varest såsom majestätsbrott bestraffas sådan gärning mot Konungen, drottning, änkedrottning, tronföljare eller annan medlem av konungahuset. Under smädelse ingår även förtal. Jämväl hotelse, som är av kränkande beskaffenhet, faller under denna paragraf. De i SL 9: 5 uppställda skilda straffskalorna för olika fall ha utbytts mot en för hela paragrafen gemensam straffskala. I stället för ett minimum av fem dagsböter har därvid satts det allmänna bötesminimum, en dagsbot. Maximum åter har bestämts till fängelse i två år, vilket jämväl enligt SL 9: 5 är det högsta straff som kan förekomma.

4 § motsvarar SL 9: 8, vari stadgas straff för den som förbryter sig med smädligt yttrande i tal eller skrift eller med hotelse eller annan missfirmlig gärning mot riksstyrelse, som för regeringen i Konungens ställe, eller mot rikets ständer eller deras avdelningar eller utskott. I förslaget har beskrivningen av själva handlingen i 4 § gjorts lika med den som finnes i 3 §. Såsom objekt för brottet har upptagits riksstyrelse, riksdagen eller avdelning eller utskott inom riksdagen. Såtillvida överensstämmer förslaget i sak med SL 9: 8. Bland objekten har emellertid vidare i 4 § upptagits Konungens statsråd. Härmed avses statsrådet såsom institution, ministären. Det har ansetts önskvärt, att statsrådet med den ledande ställning i statsskicket det genom den politiska utvecklingen kommit att intaga, skall åtnjuta samma skydd i förevarande avseende som riksdagen och dess utskott. Ett motstycke till förevarande bestämmelse har kommittén upptagit i 10: 3, i vilket lagrum stadgas straff, ehuru efter en något mildare skala, för enahanda gärningar mot myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter. Lika litet som sistnämnda bestämmelser kommer den nu förevarande att hindra saklig kritik. Den politiska arten av statsrådets uppgifter medför, att även en skarp kritik av dettas verksamhet bör vara tillåten, men det allmänna bör icke för den skull ställa sig maktlöst mot en agitation, som arbetar med rena smädelser och hotelser. För vårt statsskick är det av betydelse ej blott att fri kritikrätt finnes utan även att den utövas på ett lojalt sätt. Straffet har bestämts lika med straffet i SL 9: 8 med den avvikelsen att där stadgat minimum av fem dagsböter utbytts mot det allmänna bötesminimum. Som brottsbeteckning föreslår kommittén statsmissfirmelse.

Det är att märka, att 4 § avser angrepp mot de i paragrafen angivna organen men däremot ej angrepp som riktar sig allenast mot personer som tillhöra dessa organ. I kapitlet har icke upptagits någon särskild bestämmelse, motsvarande 2 §, om straff för den som förövar misshandel eller frihetsbrott mot dessa personer. För sådan gärning, som sker med uppsåt att påverka organets verksamhet, kan emellertid 8: 1 eller 9: 1 i förslaget bliva att tillämpa. Saknas detta uppsåt eller äro dessa lagrum av annan orsak icke tillämpliga, kan gärningen vara att bedöma enligt 10: 1, som handlar om våld å ämbetsman i tjänsteutövning eller för att tvinga honom till tjänsteåtgärd eller hindra honom därifrån eller hämnas därför. Där icke heller denna paragraf är tillämplig, komma de allmänna straffbestämmelserna angående misshandel och frihetsbrott i SL 14 och 15 kap. i fråga. Lika litet är 4 § tillämplig på smädelser och missfirmliga gärningar, som icke rikta sig mot organen utan allenast mot de personer av vilka organen bestå. Sådana gärningar falla i stället, där de ske mot någon i eller för hans befattning, under 10: 3 i förslaget och bestraffas i annat fall enligt 16 kap.

I fråga om konkurrens mellan 3 eller 4 § och annat lagrum föreslås samma regel som i 10: 1 och 3 i förslaget. Beträffande innebörden av regeln må här hänvisas till motiven till sistnämnda båda paragrafer.

5 §.

Enligt SL 8:4 straffas bl. a. den, som genom att offentligt skymfa främmande makts flagga eller vapen eller annat höghetstecken framkallar fara för att rikets vänskapliga förbindelser med främmande makt skadas. Något straffbud mot skymfande av Sveriges höghetstecken finnes däremot icke i gällande lag; ett sådant förfarande på allmän plats, om det vid tillfället väcker förargelse, kan dock föranleda ansvar enligt SL 11: 15, i förslaget motsvarat av 11: 11. Kommittén, som i 8: 10 upptagit en motsvarighet till den anförda bestämmelsen i SL 8: 4 och sålunda bibehållit straffskyddet för utländska höghetstecken, har ansett sig böra genom förevarande paragraf fylla den anmärkta bristen på enahanda skydd för svenska sådana tecken. Enligt kommitténs mening skulle det vara stötande, om dessa ostraffat finge offentligt skymfas. Paragrafen är ett uttryck för tanken, att symbolerna för fäderneslandet böra hållas i helgd.

6 §.

I denna paragraf har, med brottsbeteckningen väpnat hot mot laglig ordning, utan saklig ändring upptagits innehållet i SL 8: 20. Brottet kan utgöra förberedelse till uppror eller högförräderi. Består förberedelsen i sådant fall allenast av gärning som är straffbelagd i förevarande paragaf, skall tydligen endast denna tillämpas. Väpnat hot mot laglig ordning kan emellertid å andra sidan förekomma utan att utgöra förberedelse till något av de nämnda brotten. Det förutsättes nämligen i förevarande paragraf icke, att gärningen riktar sig mot statens högsta organ eller statsskicket; brottsplanen kan i stället gå

ut på exempelvis plundring, gripande av meningsmotståndare eller påtryckning på väljare medelst terror. Även om endast en person skulle vara det omedelbara föremålet för brottsplanen, kan gärningen vara att bedöma enligt paragrafen, nämligen om brottet med hänsyn till denna persons betydelse, han är exempelvis en politiskt ledande person, sätter allmän säkerhet eller medborgerlig frihet i fara. Brottet skiljer sig från det i nästa paragraf, 7 §, upptagna genom att i 6 § fordras uppsåt att genom verksamheten förbereda ett brott. Å andra sidan behöver enligt 6 § den väpnade sammanslutningen i och för sig icke vara av illegal beskaffenhet. Paragrafen omfattar sålunda även det fall, att befälhavare för trupp tillhörande svenska krigsmakten förfar som i paragrafen anges.

Att straffet för gärning, som omförmäles i andra punkten, om riket var i krig kan höjas till straffarbete i tio år överensstämmer med gällande lag, som i 8: 29 a innehåller en bestämmelse om sådan höjning av maximum.

7 §.

I 1 § lagen den 15 juni 1934 om förbud mot vissa sammanslutningar förbjudes att bilda eller deltaga i sammanslutning, som enligt sitt tillkännagivna ändamål avser att tjäna såsom skyddskår för politiskt parti eller därmed jämförlig grupp av samhällsmedlemmar eller som eljest med hänsyn till organisation och verksamhet eller andra omständigheter måste anses syfta till att utgöra ett maktmedel av sådan art som militär trupp eller polisstyrka. Vad sålunda stadgas skall dock ej gälla av Konungen godkänd sammanslutning, som har till ändamål att biträda vid rikets försvar och ej heller av polismyndighet anordnad, under sådan myndighets omedelbara ledning stående förstärkning av ordningsmakten. I 2 § nämnda lag utvidgas förbudet till att avse även andra handlingar med avseende å sådana sammanslutningar. Det förbjudes sålunda att för sådan sammanslutning upplägga eller innehava förråd av vapen, ammunition, utrustning eller dylikt eller att verkställa utdelning därav bland medlemmarna samt att till sådan sammanslutning eller för dess verksamhet upplåta område eller hus eller del därav och vidare att med penningar eller på annat sätt understödja sammanslutningen. Straffet för överträdelse av dessa förbud bestämmes i 3 § till dagsböter eller fängelse; äro omständigheterna försvårande, må dömas till straffarbete i högst ett år.

Enligt kommitténs mening är det önskvärt, att de återgivna bestämmelserna, som på sin tid innefattade en nyhet i svensk rätt, vid den nu ifrågavarande revisionen av strafflagen inordnas i sitt systematiska sammanhang. I förevarande paragraf har därför, med brottsbeteckningen olovlig kårverksamhet, upptagits en motsvarighet till bestämmelserna. Det har därvid visat sig möjligt att icke obetydligt förkorta avfattningen.

Den i 1 § av 1934 års lag lämnade utförliga beskrivningen på avsedda sammanslutningar har sålunda ansetts kunna utbytas mot fordran på att sammanslutningen skall vara jämförlig med militär trupp eller polisstyrka och att den icke skall med vederbörligt tillstånd förstärka försvaret eller ord-

ningsmakten. En sådan avfattning torde lika litet som den i 1934 års lag använda behöva befaras lägga hinder i vägen för lojal verksamhet. Scoutrörelsen t. ex. drabbas uppenbarligen icke av bestämmelsen. Det torde även vara tydligt, att anordningar vidtagna av myndighet eller enskild i syfte att skydda egendom som vederbörande har under sin vård icke omfattas av den föreslagna bestämmelsen, lika litet som de enligt vad föredragande departementschefen framhöll vid tillkomsten av 1934 års lag drabbas av denna (se NJA II 1934 s. 479). Att anställa beväpnade nattvakter för att skydda sin egendom skall således alltjämt vara tillåtet. Det må för övrigt framhållas, att enligt 21 § polisreglementet den som skall ombesörja på enskild bekostnad anordnad bevakning kan av vederbörande myndighet erhålla förordnande att utöva den för bevakningens ombesörjande erforderliga polisverksamheten. Något krav på att den brottsliga sammanslutningen skall vara väpnad uppställes varken enligt förslaget eller enligt gällande lag.

Själva handlingen beskrives i nära anslutning till handlingsbeskrivningen i 1934 års lag. Vad beträffar upplåtande av plats för sammanslutningens verksamhet, omfattas sådan gärning av bestämmelsen vare sig den sker gratis eller mot vederlag.

Straffet har, med höjning av maximum, bestämts till högst straffarbete i två år. En i 3 § av 1934 års lag upptagen bestämmelse, att om den brottslige är tjänsteman i statens eller kommuns tjänst, han må dömas till avsättning eller suspension ändå att han fälles till ringare straff än straffarbete, har med hänsyn till innehållet i 25: 7 i förslaget ansetts kunna utgå. Icke heller har det funnits erforderligt att bibehålla den likaledes i 3 § av 1934 års lag upptagna bestämmelsen, att om den brottslige är tjänsteman, detta skall anses såsom en försvårande omständighet.

1934 års lag innehåller utom nu berörda bestämmelser även stadganden om förverkande och beslag. Förverkande kan visserligen ske enligt 2: 18 i förslaget, men då övriga bestämmelser härom i 1934 års lag torde böra bibehållas, föreslår kommittén ingen annan ändring i nämnda lag än upphävande av straffbestämmelserna.

8 §.

Bestämmelser om straff för självstympning och därmed jämförliga handlingar finnas såväl i allmänna strafflagen som i strafflagen för krigsmakten. I SL 8: 15 stadgas straff, där någon genom stympning eller annorledes uppsåtligen gör sig oduglig till uppfyllande, under längre eller kortare tid, av den tjänstgöringsskyldighet vid krigsmakten som skolat av honom fullgöras, och i SLK 59 § första stycket meddelas enahanda bestämmelse för krigsman. Den senare bestämmelsen är emellertid jämlikt SLK 61 § tillämplig även på vissa som icke äro krigsmän, bl. a. värnpliktiga som icke fullgöra tjänstgöring vid krigsmakten. SL 8: 15 avser därför endast den som förövar självstympning eller därmed jämförlig handling innan han ännu uppnått värnpliktsåldern.

I ett den 30 september 1935 avgivet utlåtande rörande riktlinjer för en revision av strafflagen för krigsmakten (justitiedepartementets promemorior 1936: 1 s. 35 f.) uttalades, att den nuvarande uppdelningen av brottet på skilda lagar och lagrum vore konstlad och dessutom medförde speciella svårigheter vid bedömande av medverkan till brottet. Emedan brottet framstode som en kränkning av den allmänna medborgerliga plikten att göra militärtjänst, ifrågasattes, huruvida icke stadgandena borde sammanslås till ett lagrum i allmänna strafflagen. Detta kunde ske genom att SLK 59 § första stycket upphävdes.

Kommittén delar i huvudsak den uppfattning som kommit till uttryck i utlåtandet. Det ifrågavarande brottet, som oftast eller i varje fall i sina mest stötande former förövas innan gärningsmannen inträtt i militärtjänst, torde till sin natur vara sådant att det naturligt hör hemma i allmänna strafflagen. Där brottet förövats av krigsman, torde det emellertid böra bedömas av krigsdomstol. SLK 59 § första stycket bör därför enligt kommitténs mening icke upphävas men väl ändras, så att det allenast kommer att upptaga en hänvisning till allmän lag. Däremot torde bestämmelsen i 61 § samma lag om lagrummets tillämplighet på andra än krigsmän böra utgå. Värnpliktig, som gör sig skyldig till det ifrågavarande brottet före inskrivningsförrättningen eller efter inskrivningen men innan han trätt i tjänst, blir efter dessa lagändringar att döma enligt allmänna strafflagen. Kommittén har för avsikt att föreslå nämnda ändringar i strafflagen för krigsmakten i det särskilda betänkande, som kommittén ämnar avgiva angående vissa av förevarande förslag föranledda ändringar i den militära strafflagstiftningen.

Vid utformningen av gärningsbeskrivningen har kommittén funnit skäl att i visst hänseende öka bestämmelsens räckvidd. Enligt kommitténs uppfattning är det önskvärt, att medborgarnas skyldighet att deltaga i rikets försvar även annorledes än genom tjänstgöring vid krigsmakten beaktas i förevarande sammanhang. Kommittén föreslår därför, att med krigsmakten i här avsedda hänseende likställes rikets försvar överhuvud. Enligt den föreslagna brottsbeskrivningen kommer även gärning, varigenom någon gör sig oduglig till tjänstgöring vid civilförsvaret, att bliva straffbar. Av språkliga skäl har ordet tjänstgöringsskyldighet utbytts mot tjänstgöring. Det har synts obehövligt att här, mot vad eljest brukas, särskilt utmärka att bestämmelsen omfattar endast uppsåtlig gärning. Brottet har erhållit beteckningen krigstjänstsvek.

Jämte självstympning och därmed jämförliga handlingar har kommittén i förevarande paragraf upptagit simulation. Ansvar härför kan för närvarande ådömas allenast efter SLK 59 § andra stycket, varest stadgas straff för krigsman som söker undandraga sig tjänstgöringsskyldighet genom att föregiva sjukdom eller genom annat svikligt förfarande. Jämväl detta lagrum är enligt SLK 61 § tillämpligt beträffande värnpliktiga och vissa andra utan hinder av att de icke i övrigt äro underkastade nämnda lag. Enligt kommitténs mening är det lämpligt att behandla simulation på samma sätt som självstympning. Även simulation riktar sig mot den allmänna medborgerliga plik-

ten att deltaga i rikets försvar, och även denna gärning förövas till icke ringa del innan den simulerande trätt i tjänstgöring. Den som tillfogat sig skada eller ådragit sig sjukdom för att undslippa tjänstgöring torde för övrigt mången gång göra sig skyldig jämväl till simulation genom att framställa sitt hälsotillstånd sämre än det är. Kommittén föreslår därför, att innehållet i 59 § andra stycket med vissa jämkningar överföres till förevarande paragraf att där bilda en andra punkt och att 59 § även i detta hänseende inskränkes till en hänvisning till allmän lag, avsedd att låta krigsmans simulationsbrott höra under krigsdomstol. I fråga om utformningen av bestämmelsen har kommittén funnit ändamålsenligt, att simulation ej anses fullbordad med mindre förfarandet lyckats och att försöksstraff för detta liksom för vissa andra brott i kapitlet stadgas i 9 §; därigenom bliva de allmänna bestämmelserna om försök i 3: 1 i förslaget, bland dem bestämmelsen om straffrihet vid tillbakaträdande, tillämpliga på försök till simulation.

Straffet för stympning och därmed jämförlig handling är enligt SL 8: 15 fängelse eller straffarbete i högst två år eller enligt SL 8: 29 a, om riket var i krig eller Konungen meddelat förordnande med stöd av sistnämnda lagrum, i regel straffarbete i högst fyra år. Enligt SLK 59 § första stycket är straffet för samma gärning fängelse eller straffarbete i högst två år. För simulation är straffet enligt SLK 59 § andra stycket fängelse eller straffarbete i högst två år eller, där brottet är ringa, disciplinstraff. Kommittén föreslår, att straffet för alla fall av krigstjänstsvek bestämmes till högst straffarbete i två år, dock att, där riket var i krig eller Konungen meddelat förordnande enligt 11 §, maximum skall vara straffarbete i fyra år. Att straffskalan mildras genom att böter upptagas däri torde vara motiverat med hänsyn till att under bestämmelsen rymmas även jämförelsevis lindriga fall, såsom då någon genom att simulera sjukdom undandrager sig en enstaka försvarsövning. För krigsmän torde genom bestämmelse i strafflagen för krigsmakten bötesstraff kunna utbytas mot disciplinstraff. I fall som äro straffbara enligt civilförsvarslagen torde den allmänna bestämmelsen i strafflagen få anses ej vara tillämplig.

9 §.

Enligt denna paragraf bestraffas försök till uppror, majestätsbrott, väpnat hot mot laglig ordning eller krigstjänstsvek. Av dessa brott är väpnat hot mot laglig ordning även enligt gällande lag belagt med försöksstraff, nämligen i SL 8: 23. Jämväl uppror är emellertid enligt strafflagen straffbart på försöksstadiet genom att brottsbeskrivningen i SL 8: 2 är så avfattad, att även försöksfall rymmas därunder. För majestätsbrott finnes icke någon försöksbestämmelse i SL 9 kap., men i SL 8: 2 ingår en bestämmelse om straff för den som söker beröva Konungen eller regent liv eller frihet. Försök till mord eller dråp samt försök till misshandel, varom förmäles i SL 14: 10, äro för övrigt genom bestämmelser i 14 kap. SL kriminaliserade oavsett mot vilken person försöket riktar sig. Sådan form av krigstjänstsvek, som består i simulation, är vidare i SLK 59 § andra stycket beskriven på

sådant sätt att även försöksfall rymmas under det fullbordade brottet. Den utvidgning av det straffbara området, som sker genom förevarande paragraf, är därför föga betydande. Straffets maximum har vid försök till uppror och försök till någon av de grövsta formerna av majestätsbrott med hänsyn till att handlingen kan vara av synnerligen farlig beskaffenhet bestämts till livstids straffarbete liksom vid det fullbordade brottet.

Enligt 3:2 i förslaget bestraffas i viss omfattning även förberedelse till uppror eller majestätsbrott. Där stadgas nämligen straff bl. a. för den som träder i förbindelse med annan för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att brott, varå kan följa straffarbete i åtta år eller däröver, framdeles må förövas. I betraktande härav har någon motsvarighet till SL 8:24 och 25 icke ansetts erforderlig i förevarande kapitel.

Icke heller har det funnits erforderligt att i detta kapitel upptaga någon motsvarighet till SL 8:28, i vilket lagrum stadgas straff för den som vet eller har skälig anledning antaga att något av vissa i paragrafen angivna brott är å färde och ej i tid upptäcker det. Bestämmelserna i SL 8:28 ha fått uppgå i den allmänna bestämmelsen om underlåtenhet att avslöja brott i förslagets 11:5.

10 §.

Enligt SL 9:6 må icke de förut i nämnda kapitel behandlade brotten, där ej dråp skett, åtalas av allmän åklagare utan att Konungen därtill lov giver. I förevarande paragraf har en motsvarighet till detta stadgande upptagits, varvid emedan majestätsbrott straffbelagts redan på försöksstadiet, även försök till sådant brott underkastats åtalsbegränsningen.

11 §.

Kapitlet avslutas i likhet med det närmast föregående med en bestämmelse om befogenhet för Konungen under vissa förutsättningar att genom förordnande göra de straffsatser, som i 6 och 8 §§ stadgats för det fall att riket är i krig, tillämpliga även beträffande brott som förövas under annan tid. I gällande lag finnes en motsvarande bestämmelse i 8:29 a sista stycket.

10 KAP.

Om brott mot allmän verksamhet.

Av brotten mot staten ha i föregående kapitel behandlats de som rikta sig direkt mot statens centrala ledning. Därjämte finnas brott som innefatta angrepp på de särskilda organen och deras funktioner. Av dessa behandlas de viktigaste i förslagets 10 kap.

Detta kapitel motsvarar i huvudsak SL 10 kap. med undantag av 7—15 §§. De i nämnda paragrafer givna straffbestämmelserna om uppror, upplopp, offentlig uppmaning till brott, spridande av falska rykten och ohörsamhet mot myndighets bud om upplösning av sammankomst ha sina motsvarigheter i förslagets 11 kap.; de icke straffrättsliga stadgandena om upprors och

upplopps stillande samt församlingsfrihet äro i förslaget inrymda i en övergångsbestämmelse. I förslagets 10 kap. finnas alltså främst motsvarigheter dels till bestämmelserna i SL 10: 1—6 om våld och missfirmelse mot ämbetsmän och likställda samt våldsamt motstånd vid offentlig förrättning, dels till bestämmelserna i SL 10: 16—24 om obehörigt verkande i val, löstagande av fånge, personlig faution, nedrivande av offentliga kungörelser och annat dylikt störande av myndighets verksamhet samt obehörig ämbetsutövning. Till detta sammanhang skola enligt förslaget flyttas regeln om personlig faution vid förräderibrott i SL 8: 27, bestämmelsen om övergrepp mot vittnen och parter i SL 11: 8 samt vad SL 25: 5 innehåller om aktiv korruption, bestickning. Då bestämmelserna i SL 10 kap. om brott emot offentlig myndighet icke tidigare undergått någon mera genomgripande revision, ha en del luckor i lagen måst fyllas. Sålunda upptager förslaget en ny bestämmelse om annan än våldsam förgripelse mot ämbetsman för att tvinga eller hindra honom i hans syssla eller hämnas därför. Förslaget upptager också en allmän bestämmelse om bevisförvanskning i stället för de icke uttömmande regler härom som hittills funnits i SL 10: 18 a och 16: 2.

THYRÉN, som behandlat de centrala angreppen mot staten i sitt utkast X om förräderibrott m. m., har sammanfört andra brott mot bestämt allmänt organ eller bestämd allmän funktion i sitt utkast IX om brott mot myndighet m. m. Därjämte har Thyrén i sitt utkast XI behandlat dels brott mot politiska rättigheter, dels ock brott mot allmän ordning och frid. Vad angår brotten mot politiska rättigheter, anser Thyrén (IX s. 211) straffskyddet framför allt avse statsmaktens skapande, såvitt det sker genom val, varför dessa brott lämpligast kunde hänföras till de centrala angreppen mot staten. Kommittén har i stället, i anslutning till gällande SL 10: 16, lagt vikt vid att röstning är en allmän funktion och därför behandlat brott beträffande röstning bland andra brott mot allmän verksamhet i förslagets 10 kap. I motsats till Thyrén, vilken behandlat uppror och upplopp såsom kvalifikationer av enkla brott mot myndighet och brott mot allmän ordning samt därför fördelat bestämmelserna därom på utkasten IX och XI, har kommittén sammanfört dessa gärningstyper till ett särskilt, enhetligt brott i förslagets 11 kap.

Kommittén har behandlat i förslagets 10 kap. brott mot allmän verksamhet och i förslagets 11 kap. brott mot allmän ordning. Dessa båda brottsgrupper stå varandra så nära, att gränsen ofta kan vara svårbestämbar. Att med våld angripa en ämbetsman i eller för hans tjänsteutövning är tydligen ett brott mot allmän verksamhet. Förövas sådant angrepp av många, en hel folksamling, kan man ju i likhet med Thyrén räkna detta som ett kvalificerat fall av samma brott. I och med att en folksamling ådagalägger uppsåt att begå brott stör den emellertid allmän ordning, detta vare sig uppsåtet går ut på att sätta sig upp emot myndighet eller på att begå annat brott; kommittén har därför hänfört båda fallen till brotten mot allmän ordning. Och om någon icke direkt ingriper i en allmän verksamhet utan endast stör den genom oljud eller på annat dylikt sätt, så föreligger enligt förslaget ett brott mot allmän ordning. Särskilt påtagliga beröringspunkter föreligga mellan å ena

sidan bevisförvanskning, döljande av brottsling och hjälp till rymning, som hänförts till brotten mot allmän verksamhet, samt å andra sidan uppvigling och underlåtenhet att avslöja brott, som hänförts till brotten mot allmän ordning. Skillnaden kan sägas vara att det, typiskt sett, i förra fallet men icke i det senare föreligger ett brottsligt ingrepp i en pågående allmän verksamhet.

Den nuvarande rubriken på SL 10 kap., om brott mot offentlig myndighet, har, emedan den är för snäv, icke bibehållits i förslaget. Såsom myndighet kan man endast beteckna sådant allmänt organ som har att utdela befallningar. Även organ som allenast utöva andra funktioner måste emellertid skyddas. Alla som helt eller delvis äro underkastade ämbetsansvar böra enligt kommitténs mening också åtnjuta ämbetsskydd. Enligt 25: 12 i förslaget skall ämbetsansvar, åtminstone beträffande vissa gärningar, gälla för dels ämbetsmän och vissa tjänstemän m. fl. hos stat eller kommun eller särskilt auktoriserad vård- eller trafikinrättning, dels valda ledamöter av beslutande församlingar, dels ock i övrigt såvitt Konungen för befattningshavare vid viss allmän inrättning därom förordnat. Konungens rätt att förordna om ämbetsansvar för enskild tjänst torde komma att tagas i anspråk endast i mycket begränsad utsträckning, ty några regler om verkställighet av avsättning från enskild tjänst givas icke; ämbetsansvar tänkes förekomma endast i sådana enskilda företag vilka på grund av koncessionstvång eller eljest äro så nära anslutna till det allmänna att det utan vidare är klart att en avsättningsdom blir respekterad. Emellertid kan ämbetsskydd vara påkallat även för andra än dem som sålunda skola vara underkastade ämbetsansvar. Förslagets 10 kap. öppnar därför möjlighet för Konungen att förordna, att sådana som icke äro underkastade ämbetsansvar skola åtnjuta samma skydd som ämbetsmän.

Enligt förslaget skall således skydd mot våld, tvång och missfirmelse tillkomma ej blott alla som äro underkastade ämbetsansvar utan även andra beträffande vilka Konungen meddelat särskildt förordnande. Ansvar för bestickning skall däremot endast förekomma, då ämbetsansvar föreligger. Likaså skall obehörig tjänsteutövning endast vara straffbar, då tjänstens innehavare är underkastad ämbetsansvar. Straff för falskt antagande av allmän ställning skall emellertid drabba ej blott den som obehörigen giver sig ut för att innehava en med ämbetsansvar förenad befattning utan även den som eljest obehörigen bär uniform eller tjänstetecken för att giva sig sken av att tillhöra krigsmakten eller annan kår i det allmännas tjänst eller kår, vars verksamhet avser allmän samfärdsel eller allmänhetens förseende med vatten, ljus, värme eller kraft. I sistnämnda fall är alltså kretsen av dem vilka skola vara likställda med ämbetsmän icke gjord beroende av Konungens förordnande utan angiven direkt i lagen. I alla de nu nämnda fallen anser kommittén allmän verksamhet föreligga; detta begrepp har alltså ansetts omfatta betydligt mer än statlig och kommunal verksamhet.

Kommittén föreslår även, att i detta kapitel införes en straffbestämmelse avseende den som obehörigen giver sig ut för advokat. Brottet anses höra hit

därför att det riktar sig mot statens intresse av att advokatverksamhet utövas på sätt som överensstämmer med det allmänna bästa. Även advokatverksamhet kan ur denna synpunkt kallas allmän verksamhet. Såsom allmän verksamhet räknar kommittén för övrigt även parters och vittnens processuella verksamhet; även dessa åtnjuta enligt förslagets 10 kap. skydd mot våld och tvång.

Kapitlet inledes med bestämmelser om våld å ämbetsman, 1 §, och våldsamt motstånd, 2 §. Dessa bestämmelser överensstämma ganska nära med gällande rätt. Emellertid straffbelägges i 1 § jämväl hot som innebär trängande fara och i 2 § ej blott våldsamt motstånd vid offentlig förrättning utan varje försök att med handgripliga eller dylika medel tvinga eller hindra någon som åtnjuter ämbetsskydd i utövning av hans syssla. Därefter följer en bestämmelse om tjänstemissfirmelse, 3 §. Denna skiljer sig såtillvida från gällande rätt att ej blott den enskilde ämbetsmannen utan även själva myndigheten eller organet skyddas. Bestämmelserna om våld och missfirmelse kompletteras av en helt ny bestämmelse i 4 § om förgripelse mot ämbetsman. Denna innefattar skydd mot tvång eller hämnd annorledes än genom våld eller missfirmelse, exempelvis genom hot om förtal, repressalier mot närstående eller dylikt. För att samla de allmänna bestämmelserna om ämbetsskydd på ett ställe har bestämmelsen om bestickning flyttats hit från 25 kap. i väsentligen oförändrat skick, 5 §. Någon allmän bestämmelse om ämbetsskydd mot vilseledande har däremot icke upptagits i förslaget. Om någon genom vilseledande förmår en ämbetsman till en ekonomisk disposition å det allmännas vägnar, kan bedrägerikapitlet vara tillämpligt. Detta innebär visserligen icke något fullständigt ämbetsskydd mot vilseledande, men det torde vara uteslutet att straffbelägga varje påverkan av allmän verksamhet medelst vilseledande. Med anledning av ett rättsfall, vari en person förorsakade polismyndigheten mycket onödigt besvär genom att anmäla ett uppdiktat brott, har det ifrågasatts att straffbelägga varje uppsåtligt föranledande av en onödig brottsutredning (jfr THYRÉN VIII 15 § och s. 179). Kommittén har emellertid icke funnit nödigt att straffbelägga andra fall än sådana som kunna hänföras under bestämmelserna i förslagets 13 kap. om osann försäkran eller falsk tillvitelse eller ock i förslagets 10 kap. om bevisförvanskning eller döljande av brottsling.

Efter bestämmelserna om allmänt ämbetsskydd i 1—5 §§ upptager kapitlet straffstadganden till skydd för vissa särskilda former av allmän verksamhet. Närmast följa bestämmelser till skydd för utövande av rösträtt; straffstadgandet om otillbörligt verkande vid röstning har gjorts mera utförligt än i gällande lag, 6 §, och kompletterats med en ny bestämmelse om brott mot röstningshemlighet, 7 §. Det nuvarande skyddet för parter och vittnen har i något utvidgad form upptagits i 8 §, som handlar om övergrepp i rättssak. Till skydd för statens verksamhet till beivrande av brott upptagas bestämmelser om bevisförvanskning i 9 §, döljande av brottsling i 10 § och hjälp till rymning i 11 §. Dessa bestämmelser innefatta ett mera fullständigt straffskydd än de nu om personlig faution gällande. Slutligen skyddas vissa for-

mer av exekutiv och liknande verksamhet genom en bestämmelse om ingrepp i myndighets verksamhet, 12 §.

Kapitlet avslutas med bestämmelser om obehörig tjänsteutövning i 13 § och föregivande av allmän ställning i 14 §. I dessa bestämmelser, som infördes genom 1942 års lagstiftning om förmögenhetsbrott, föreslås vissa jämkningar. Sistnämnda paragrafs tillämpningsområde skall enligt förslaget utvidgas till den som obehörigen giver sig ut för advokat.

1 §.

I SL 10: 1 stadgas straff för våld eller annan misshandel å ämbetsman i ämbetsärende eller för att honom till någon ämbetsåtgärd tvinga eller därifrån hindra eller att å honom för sådan åtgärd hämnas. Denna bestämmelse kompletteras med närmare föreskrifter om vilka som skola åtnjuta skyddet. Med ämbetsman förstås enligt SL 10: 1 den som med Konungens fullmakt å ämbetet försedd är eller ämbete av lika värdighet innehaver eller i sådan ämbetsmans ställe lagligen satt är, så ock domare ändå att han ej blivit av Konungen förordnad. Samma skydd som ämbetsman åtnjuter enligt SL 10: 3 ledamot i taxerings- eller prövningskommitté eller styrelse över allmänt verk eller allmän inrättning eller den som i nämnd eller jury sitter. Ett lägre straffskydd gäller enligt SL 10: 5 för tjänsteman eller annan, den där icke innehaver ämbete eller sådant uppdrag som i 1 § omtalas men är förordnad eller vald att offentligt tjänsteärende förrätta eller annan allmän befattning utöva eller är kallad att vid offentlig förrättning tillhandagå. Efter Konungens förordnande kan skydd enligt SL 10: 5 även tillkomma anställda vid enskilda vattenbyggnader eller järnvägsanläggningar.

Gällande bestämmelser om skydd för allmänna funktionärer i SL 10 kap. upptaga vid sidan om straff för våld dels i 2 och 5 §§ straff för smädelser, hotelser och förgripelser med annan missfirmlig gärning, dels ock i 6 § straff för våldsamt motstånd vid offentlig förrättning. Härutöver stadgas ej straffskydd mot tvång eller hämnd. I 7 och följande §§ behandlas vad gällande lag kallar uppror, d. v. s. att en folkmängd samlar sig och ådagalägger uppsåt att ingripa mot en myndighet.

THYRÉN upptager i det inledande stadgandet om angrepp å allmänt organ (IX 1 §) straff för såväl våld å person som hot om sådant våld. Straff inträder vare sig angreppet riktar sig mot själva organet eller någon av de personer varav det är sammansatt. En närmare bestämning av begreppet allmänt organ förutsättes ske i annat sammanhang. Vid sidan om nu nämnda straffstadgande föreslår Thyrén (IX 3 §) straff för den som på annat sätt söker tvinga eller hindra allmänt organ i utövningen av dess verksamhet. Detta stadgande skall i sig innesluta våldsamt motstånd enligt SL 10: 6 men därjämte även allt annat tvång eller hinder, som sker annorledes än genom våld å person eller hot därmed. Frågan om uppror i gällande lags mening tänker sig Thyrén löst i förevarande sammanhang, nämligen genom en strängare bestämmelse om angrepp mot allmänt organ som begås av en eller flera deltagare i folksamling (IX 2 §). Däremot upptager Thyrén icke

i förevarande sammanhang någon bestämmelse om ärekränkning mot ämbetsman utan har behandlat detta som ett svårare fall av vanlig ärekränkning (II 2 och 8 §§).

Under de senaste åren ha krav framställts på utvidgning av skyddet för funktionärer i allmän verksamhet till att avse dels handlingstyper som nu icke äro straffbelagda, dels ock personer som hittills icke åtnjutit detta skydd. Frågan om en utvidgning i förstnämnda hänseende har väckts i riksdagens skrivelse den 5 juni 1935 nr 289 angående utredning om ökat skydd för ämbets- och tjänstemän. Vad angår en utvidgning i fråga om personkretsen, ha talrika framställningar gjorts om skydd för personal i yrkesmässig automobiltrafik, främst omnibustrafik.

De allmänna bestämmelserna om brott mot person kunna tydligen icke erbjuda tillräckligt skydd för ämbetsmän och andra funktionärer i allmän verksamhet mot sådana angrepp, även om den angripnes särskilda ställning beaktas såsom en försvårande omständighet. Bestämmelserna i SL 10 kap. kunna icke inordnas i SL 14—16 kap., sådana dessa nu lyda, och icke heller i helt reviderade bestämmelser om brott mot person skulle lämpligen kunna beaktas den del av brottsligheten, som riktar sig mot själva det allmänna organet i dess verksamhet och icke mot den enskilde funktionären. Det är därför tydligt, att i 10 kap. måste upptagas regler om personliga angrepp. Tydligt är vidare, att dessa regler måste innefatta skydd mot mera än våld eller annan misshandel. Det är icke nöjaktigt, att enligt gällande rätt hotelse är straffbar endast i den mån den kan jämställas med smädelse eller annan missfirmlig gärning. Frågan blir emellertid icke fullständigt löst genom att man, såsom Thyrén föreslagit, med våld å person jämställer hot om sådant våld. Kommittén föreslår därför en särskild bestämmelse om tvång eller hämnd mot allmän funktionär annorledes än genom våld eller missfirmelse (4 §). Vad missfirmelse angår, kan man icke genom att, såsom Thyrén föreslagit, skärpa straffet för vanlig ärekränkning komma åt sådan missfirmelse som icke riktar sig mot den enskilde funktionären utan mot själva organet. Kommittén föreslår därför en bestämmelse om tjänstemissfirmelse i detta sammanhang (3 §). Återstående fall ha i förslaget liksom i gällande rätt delats på en bestämmelse om egentligt våld, 1 §, till vilken även förts hot som innebär trängande fara, och en om våldsamt motstånd (2 §), sistnämnda bestämmelse efter Thyréns föredöme utvidgad att omfatta varje försök till tvång eller hinder i allmän verksamhet med handgripliga eller dylika medel.

Av det sagda framgår, att önskemålet om ämbetsskyddets utvidgning till nya handlingstyper i förslaget väsentligen tillgodosetts icke i förevarande utan i följande paragrafer, främst den nya 4 §. Icke heller frågan om skyddets utvidgning till en större personkrets löses direkt i 1 §. Denna frågas läge har nämligen ansetts vara underkastat alltför täta växlingar för att en lösning direkt i lag skulle vara lämplig. Enligt förslaget skall därför skyddet omfatta alla som äro underkastade ämbetsansvar men i övrigt vara beroende på Konungens förordnande.

I enlighet med nu angivna riktlinjer upptager den föreslagna 1 § straff för våld eller hot, som innebär trängande fara, mot ämbetsman i tjänsteutövning eller för att tvinga honom till tjänsteåtgärd, hindra honom därifrån eller hämnas därför. Med ämbetsmän likställas andra som skola åtnjuta samma skydd. Då kommittén icke kunnat finna någon lämplig gemensam beteckning på dessa, föreslås brottet betecknat våld å ämbetsman, såvitt den angripne är ämbetsman; i annat fall får ansvar ådömas såsom för våld å ämbetsman. I sistnämnda fall står det domstolen fritt att beteckna brottet efter omständigheterna; exempelvis kan beteckningen våld å polisman användas.

Med den i 1 § använda beskrivningen på den brottsliga gärningen, förgripelse å ämbetsman med våld eller hot som innebär trängande fara, åsyftas detsamma som i SL 20: 5 och annorstädes betecknas med uttrycket våld å person eller hot som innebär trängande fara. Då i SL 10: 1 icke nämnes hot, innefattar förslagets 1 § härutinnan en utvidgning av det enligt gällande lag straffbara området. Denna utvidgning är dock icke stor. Endast hot som innebär trängande fara, d. v. s. en omedelbart överhängande fara för liv eller hälsa eller annat dylikt betydelsefullt intresse, har i förslaget straffbelagts såsom våld å ämbetsman. Hot av annat slag kan icke medföra straff enligt förslagets 1 § men väl i åtskilliga fall enligt 4 §. Att resa livsfarligt vapen eller lossa skott mot en ämbetsman är i regel att uppfatta såsom ett hot som kan vara straffbart enligt 1 §. Vad angår egentligt våld innebär förslaget icke någon väsentlig avvikelse från gällande lag, som i SL 10: 1 straffbelägger våld eller annan misshandel. Innebörden av sistnämnda uttryck är emellertid ganska oviss, eftersom begreppet misshandel här måste anses ha en annan och vidsträcktare omfattning än i SL 14 kap. Klart är, att till våld å ämbetsman äro att hänföra både misshandels- och vissa frihetsbrott (jfr Thyrén IX s. 215). Den brottslige skall bära våldsam hand på någon som därigenom utsättes för misshandel eller betvingande. Under uttrycket rymmes alltså mera än vad som i SL 14 kap. kallas misshandel. Vad angår sådant våld som innefattar betvingande, omfattar den föreslagna 1 § icke alla gärningar, som enligt SL 15 kap. äro frihetsbrott. Våld som faller under SL 15: 22 och icke är våld å person kan straffas enligt förslagets 10: 2, icke 10: 1. Att blott tränga undan en ämbetsman eller rycka någonting ifrån honom för att hindra eller framtvinga en ämbetsåtgärd är alltså straffbart allenast såsom våldsamt motstånd. Detsamma gäller om att instänga honom eller rycka och slita i hans kläder, såvitt icke en sådan åtgärd undantagsvis nästan helt berövar honom handlingsförmågan. Att fängsla eller föra bort en ämbetsman faller däremot regelmässigt under 1 §. Våld å egendom faller aldrig under 1 §. Att slå sönder möbler eller annan egendom för en ämbetsman kan undantagsvis, om själva sönderslåendet lägger fysiska hinder i vägen för ämbetsutövningen, straffas enligt 2 §. Är det åter fråga endast om psykisk påverkan, t. ex. att hämnas för en ämbetsåtgärd genom att tillfoga en kännbar skada å egendom, kan 4 § bliva tillämplig.

För straffbarhet enligt 1 § förutsättes antingen att våldet å ämbetsmannen

skett i hans tjänsteutövning eller ock att våldet övats med visst direkt uppsåt, nämligen för att tvinga honom till tjänsteåtgärd, hindra honom därifrån eller hämnas därför. Detta torde i huvudsak överensstämma med gällande lag. Vad angår det fall att direkt uppsåt av nyss angivet slag icke föreligger, begränsar emellertid det i förslaget använda uttrycket »i tjänsteutövning» klarare än gällande lag »i ämbetsärende» det straffbara området till själva tjänsteutövningen. Vad som sker under färd till eller från tjänsteförrättning medtages sålunda ej. En tjänsteresa går in endast till den del någon tjänsteutövning förekommer under själva resan. Då straffbuden i 10 kap. avse skydd mot störningar i allmän verksamhet, medtages våld som ej sker i tjänsteutövning allenast såvitt viss avsikt föreligger. Närmast till hands kunde måhända tyckas ligga att anse ett våld, som icke förövas i tjänsteutövning, innefatta en störning av den allmänna verksamheten allenast såvitt den brottslige därigenom lyckats tvinga ämbetsmannen att vidtaga eller underlåta en tjänsteåtgärd. Om han icke lyckats i denna avsikt, skulle då allenast ett försök anses föreligga. Emellertid bör tillbakaträdande från försöket att påverka tjänsteutövningen icke medföra straffrihet, sedan våldet blivit övat. Brottsbeskrivningen har därför så avfattats, att brottet alltid är fullbordat i och med att våldet övats. Vad angår våld såsom hämnd för vad den angripne gjort eller underlåtit i sitt ämbete eller annan här avsedd syssla, har det straffbara området utsträckts att omfatta jämväl fall då den angripne lämnat sysslan vid tidpunkten för våldets förövande. Att hämnas på en ämbetsman genom att öva våld mot någon honom närstående är icke straffbart enligt 1 §, men kan bliva bestraffat enligt förslagets 4 §. Att öva våld å en ämbetsman för att hämnas på någon honom närstående faller däremot överhuvud ej under 10 kap., med mindre våldet sker i tjänsteutövning. Med den utformning bestämmelsen om våld å ämbetsman sålunda erhållit i förslaget, har det icke ansetts påkallat att i 10 kap. föreslå något stadgande om straff för försök till detta brott.

Straffskyddet för allmän verksamhet tillkommer ämbetsmän även för oriktiga åtgärder, såvitt de icke så uppenbart överskridit sitt kompetensområde att de böra likställas med enskilda personer som obehörigen utöva allmän verksamhet. Även om åtgärden faller inom vederbörandes kompetensområde, kan det undantagsvis anses straffritt att hindra en rättsstridig tjänsteutövning. Stundom, ehuru ännu mera sällan, måste det också anses tillåtet att tvinga en ämbetsman till en tjänsteutövning, som han rättsstridigt vill underlåta (jfr Thyrén IX s. 219). Att som medel mot orättmätighet från en ämbetsmans sida använda våld å person eller hot som innebär trängande fara kan emellertid icke anses tillåtet annat än i några få utpräglade fall, som kunna jämställas med nödsituationer. Att uppställa straffrihet i nödig omfattning har därför i förslaget, såvitt angår 1 §, ansetts böra liksom hittills överlämnas åt rättstillämpningen i det enskilda fallet. Vid tillämpning av denna paragraf kan vanligen endast som en mer eller mindre mildrande omständighet vid straffmätningen beaktas att tjänsteutövningen varit rättsstridig eller av den brottslige förmenats vara det. Annorlunda ställer sig frå-

gan, när det gäller en förgripelse mot ämbetsman enligt 4 §. Där har kommittén ansett sig böra genom uttrycklig föreskrift i lagtexten göra straffbarheten beroende av att den gärning som medfört lidande, skada eller annan olägenhet eller inneburit hot därom skall ha företagits otillbörligen. Kommittén återkommer vid sistnämnda paragraf till frågan.

Straffskydd tillkommer enligt förslaget den som är underkastad ämbetsansvar eller enligt Konungens förordnande skall åtnjuta samma skydd som ämbetsman. Såvitt angår hämnd, skyddas jämväl den som tidigare innehaft ämbete eller annan här avsedd syssla. Vilka som äro underkastade ämbetsansvar framgår av 25: 12 i förslaget. Ämbetsskydd tillkommer ej blott dem som enligt första stycket i sistnämnda paragraf äro ämbetsmän eller likställda med ämbetsmän i fråga om ansvar, utan jämväl ledamöter av beslutande statliga eller kommunala församlingar, vilka enligt andra stycket i samma paragraf endast i mycket begränsad omfattning äro underkastade ämbetsansvar. I den mån Konungen jämlikt 25: 12 tredje stycket förordnat om ämbetsansvar skall också ämbetsskydd gälla. Såsom vid rubriken till 10 kap. framhållits, räknar emellertid kommittén med att kungliga förordnanden om ämbetsansvar skola meddelas endast i mycket begränsad omfattning. I 10: 1 andra stycket i förslaget öppnas därför möjlighet för Konungen att förordna om ämbetsskydd för sådana som icke äro underkastade ämbetsansvar. Förordnande om ämbetsskydd erfordras icke för dem som av vederbörlig myndighet förordnats att utöva allmän tjänst eller allmänt tjänsteärende, varmed följer ämbetsansvar, exempelvis av länsstyrelse förordnats att utöva polisverksamhet (polisreglementet 21 §; de få i och med det även ämbetsskydd. Då förslaget icke upptager någon motsvarighet till vad i SL 10: 5 stadgas om den som är kallad att vid offentlig förrättning tillhandagå, får däremot frågan om behovet av ämbetsskydd för dem som kallas att biträda vid tjänsteutövning särskilt prövas, t. ex. i samband med de särskilda författningarna om sådana biträden. Enligt kungl. kungörelsen den 28 mars 1914 angående åliggande för järnvägspersonal att sörja för upprätthållade av ordning och säkerhet inom järnvägsområde åtnjuter järnvägspersonal vid fullgörande av ifrågavarande åliggande det skydd som är stadgat i SL 10: 5. Enligt förslaget föreligger ämbetsansvar för den som vid statlig, kommunal eller av Konungen godkänd eller särskilt tillåten inrättning förestår verksamhet för allmän samfärdsel eller är satt att deltaga i driften av samfärdseln. Sådan personal får följaktligen ämbetsskydd redan på den grund att den har ämbetsansvar. I den mån skydd för annan trafikpersonal erfordras, kan kungligt förordnande därom enligt 10: 1 andra stycket i förslaget meddelas. Ämbetsskydd torde i första hand böra tillkomma sådan personal som har att i förhållande till allmänheten sörja för upprätthållande av ordning och säkerhet. Måhända kan ämbetsskydd även vara påkallat inom företag med allmännyttigt ändamål för befattningshavare, som icke upprätthålla ordning och säkerhet men som löpa särskild risk för övergrepp från allmänhetens sida, exempelvis droskchaufförer, eller beträffande vilka det är av särskild vikt att de icke störas i sin verksamhet, exempelvis jourhavande befattningshavare vid kraftverk.

Straffet för våld å ämbetsman är enligt förslaget straffarbete i högst fyra år eller fängelse eller, om brottet är ringa, böter. I gällande lag är, såvitt angår högre befattningshavare, straffet i SL 10: 1 bestämt till straffarbete i högst fyra år med möjlighet att vid synnerligen mildrande omständigheter döma till fängelse i högst ett år eller böter, dock ej under tio dagsböter. För lägre befattningshavare stadgas i SL 10:5 straffarbete i högst två år eller fängelse i högst sex månader eller, där omständigheterna äro synnerligen mildrande, böter. I förslaget har uppdelningen på olika stränga straffbestämmelser allefter den angripnes högre eller lägre grad fått falla. Tydligen kan emellertid tjänsteställningen ofta förtjäna att beaktas vid straffmätningen. Försvårande är, om våldet uppenbart står i samband med en tjänsteutövning som endast ankommer på högre ämbetsmän eller eljest bör åtnjuta särskild helgd, exempelvis om någon vid rättegångsförhandling våldför domaren. Beaktande vid straffmätningen förtjänar även den omständigheten, om den angripne löpte särskild risk för övergrepp från allmänhetens sida, såsom exempelvis en patrullerande polisman. Även våldets beskaffenhet är att beakta. Såvitt å gärningen enligt SL 14 eller 15 kap. eller annat särskilt stadgande kan följa straffarbete, skall emellertid straffet utmätas med tillämpning av det stadgandet jämte 10: 1 i förslaget samt SL 4: 1 och 2. Att våldet i och för sig är mycket grovt vinner därför beaktande främst genom tillämpning av SL 14 eller 15 kap. För sådana fall skulle i 10: 1 icke erfordras högre straffmaximum än två års straffarbete. Att maximum satts till fyra år beror på att i sådana fall som det förut nämnda att misshandla en domare i ämbetsutövning kräves ett allvarligt straff, även om ingen svårare kroppsskada följt av misshandeln.

Vidkommande konkurrens mellan 10: 1 och lagrum i 14 eller 15 kap. gäller, såsom nyss nämnts, att båda lagrummen jämte 4 kap. skola tillämpas, när straffskalan i det allmänna lagrummet innehåller straffarbete. Denna konkurrensfråga har i förslaget lösts genom uttryckligt stadgande i 10: 1. Av stadgandet framgår, att 10: 1 skall tillämpas jämte den allmänna straffbestämmelsen hur grovt våldet än är, alltså även vid mord. Kan åter straffet enligt den allmänna bestämmelsen icke bliva högre än fängelse eller böter, skall den bestämmelsen icke tillämpas utan allenast 10: 1 användas.

2 §.

Enligt SL 10: 6 skall den som vid offentlig förrättning gör våldsamt motstånd utan att förrättningsman våldföres straffas med fängelse i högst sex månader eller böter.

THYRÉN (IX 3 §) föreslår en allmän straffbestämmelse om den som, annorledes än genom våld å person eller hot därmed, söker tvinga eller hindra allmänt organ i utövningen av dess verksamhet. Detta stadgande skall enligt Thyrén (IX s. 212 nederst) i sig innesluta SL 10: 6 ävensom vad SL 10: 23 innehåller om att vägra inträde (IX s. 211 nederst). Därjämte omfattar det allt annat tvång eller hinder som sker på annat sätt än genom våld å person eller hot därmed (IX s. 213 överst) utan annan begränsning än i fråga om syftet, som skall gå ut på att tvinga eller hindra (IX s. 216 överst).

Kommittén föreslår en brottsbeskrivning som är vidare än gällande rätts men snävare än den av Thyrén föreslagna. Sålunda låter kommittén i likhet med Thyrén begränsningen till offentliga förrättningar falla. Den föreslagna bestämmelsen avser försök att hindra eller tvinga vem som helst som åtnjuter ämbetsskydd i utövning av hans syssla utan att han våldföres. I motsats till Thyrén upptager däremot kommittén en begränsning i fråga om medlet. Detta skall vara av fysisk art; gärningen skall ske handgripligen eller på annat dylikt sätt. Till den del den föreslagna straffbestämmelsen går längre än SL 10: 6 ersätter den i viss mån den 1942 upphävda straffbestämmelsen om den som själv tager sig rätt i SL 10: 20, vilken delvis kunde användas som ett allmänt reservstadgande. Gärningen är fullbordad så snart en handgriplig eller liknande åtgärd ägt rum, även om något hindrande eller tvång icke lyckats; försöksbestämmelserna i 3 kap. äro emellertid icke tillämpliga.

Vilka gärningar som falla under 2 § framgår i första hand genom en gränsdragning mot 1 och 4 §§. Såsom våldsamt motstånd betecknas i förslaget handgripliga eller därmed jämförliga, d. v. s. fysiska åtgärder med undantag av sådana varigenom ämbetsmannen våldföres såsom i 1 § sägs. Undantaget åsyftar gärningar innefattande våld å person eller hot som innebär trängande fara. Att tränga undan en ämbetsman, rycka någonting ifrån honom, instänga honom eller rycka och slita i hans kläder är, såsom vid 1 § framhålls, regelmässigt icke straffbart såsom våld å ämbetsman men väl såsom våldsamt motstånd. Åtgärder som icke ha fysisk utan psykisk verkan höra ej till 2 § utan regelmässigt till 3 eller 4 §. Muntliga tillmälen eller hotelser kunna därför ej straffas enligt 2 §.

Liksom enligt gällande rätt föreligger våldsamt motstånd, om en anhållen försöker rycka sig loss eller spjärnar emot med händer eller fötter. I motsats till gällande rätt uppställer emellertid förslaget ingen fordran på kraftutveckling från den brottsliges sida. Den som skall anhållas är därför straffbar även om han blott lägger sig på marken så att han måste bliva buren. Vad angår det fallet att andra försöka befria en anhållen, blir detta i förslaget straffbart enligt 11 § såsom hjälp till rymning eller försök därtill.

Våldsamt motstånd kan vidare bestå i att låsa eller hålla igen en dörr för att hindra någon i tjänsteutövning stadd att komma ut eller in. Att vägra öppna en låst dörr kan däremot icke i och för sig straffas enligt 2 § men väl enligt 12 §.

Våldsamt motstånd är enligt förslaget straffbart ej blott vid offentliga förrättningar utan vid varje slag av tjänsteutövning. Att en banvakt lägger om en växel kan knappast kallas en offentlig förrättning, men tydligen bör det vara straffbart att hindra honom därifrån. Våldsamt motstånd kan emellertid enligt förslaget straffas endast då det riktar sig mot någon som just är stadd i utövning av sin syssla. Paragrafens tillämpningsområde är i detta hänseende snävare än första paragrafens. Våld å ämbetsman som icke är stadd i tjänsteutövning är straffbart enligt 1 § om det sker för att tvinga

honom till eller hindra honom från en framtida tjänsteutövning. Att använda andra handgripliga medel, t. ex. våld å fortskaffningsmedel varmed ämbetsmannen skall färdas till en förrättning, faller däremot under det enligt 2 § straffbara området endast i den mån fråga är om en pågående eller omedelbart förestående förrättning. Vad i 1 § stadgas om våld för att hämnas för tjänsteåtgärd har ingen motsvarighet i 2 §.

Såsom vid 1 § framhållits kan en gärning vara straffbar även om den riktar sig mot en orättmätig tjänsteutövning. Om gärningen riktar sig mot en uppenbart obefogad tjänsteutövning, måste emellertid våldsamt motstånd i större utsträckning än våld anses vara enligt allmänna regler straffritt. Frågan har ansetts liksom hittills kunna överlämnas åt rättstillämpningen (jfr NJA 1899 s. 462).

För straffbarhet fordras uppsåt att hindra eller tvinga någon, som åtnjuter ämbetsskydd, i utövning av hans syssla. Det våldsamma motståndet skall, såsom nyss nämnts, stå i omedelbart samband med en aktuell tjänsteutövning, men därjämte fordras uppsåt att påverka tjänsteutövningen. Föreligger allenast uppsåt att hämnas, kan icke 2 § men väl 4 § vara tillämplig.

Uttrycket våldsamt motstånd har i förslaget upptagits som beteckning på brottet. Denna brottsbeteckning är visserligen närmast avpassad för sådana fall, då den brottsliges uppsåt går ut på att hindra en tjänteutövning, men dessa fall äro de ojämförligt vanligaste. Då våldsamt motstånd användes som brottsbeteckning, torde det utan vidare vara klart, att motstånd mot allmän verksamhet åsyftas.

Straffsatsen överensstämmer med gällande rätts utom såtillvida att det särskilda maximum för fängelsestraffet här som eljest fått utgå.

3 §.

Enligt SL 10: 2 skall den som talar eller skriver smädligen eller förgriper sig med hotelse eller annan missfirmlig gärning emot ämbetsman i eller för hans ämbete straffas med böter eller fängelse i högst ett år. Lika skydd med ämbetsmän åtnjuta de i SL 10: 3 angivna. För ärekränkning mot lägre befattningshavare är straffet enligt SL 10: 5 i motsvarande fall böter eller fängelse i högst sex månader.

THYRÉN (IX s. 210) behandlar ej ärekränkning mot ämbetsman i förevarande sammanhang utan (i II 2 och 8 §§) såsom kvalifikation av vanlig ärekränkning.

Kommittén har ansett en motsvarighet till SL 10: 2 böra bibehållas som ett särskilt brott bl. a. med hänsyn till att skydd erfordas ej blott för de enskilda ämbetsmännen utan även för själva institutionerna. Enligt förslaget kan straff för tjänstemissfirmelse drabba den som talar eller skriver smädligen eller förgriper sig med missfirmlig gärning mot myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter eller mot någon som i 1 § avses i eller för hans syssla.

Straffbara äro enligt förslaget blott gärningar, vilka om de riktat sig mot enskild person skulle innefattat antingen förtalsbrott enligt SL 16: 7 eller

8 eller ock förolämpningsbrott enligt SL 16: 9 eller 11. I motsats till gällande lag nämner förslaget icke särskilt hotelser. Sådana bliva enligt förslaget straffbara såsom tjänstemissfirmelse endast i den mån de falla under brottsbeskrivningen i SL 16: 9 eller 11. Hot om förtal faller icke under 3 § i förslaget men kan däremot vara ett typiskt exempel på förgripelse mot ämbetsman enligt 4 §. Vad angår hot om våld, kan detta efter omständigheterna vara att hänföra under 1 eller 4 § men endast undantagsvis under 3 §.

Med hänsyn bl. a. till att våld, hot och smädelser i praktiken kunna övergå i varandra utan någon skarp gräns har kretsen av de skyddade personerna föreslagits lika vid som i 1 §. Skydd mot tjänstemissfirmelse åtnjuter envar som i 1 § avses, såsnart missfirmelse sker i eller för hans syssla. Med sistnämnda uttryck åsyftas detsamma som i 1 § angivits med orden: »i tjänsteutövning eller för att tvinga honom till tjänsteåtgärd, hindra honom därifrån eller hämnas därför.»

I förhållande till gällande strafflag innebär förslaget en utvidgning av det straffbara området genom att skyddet avser ej blott särskilda personer utan även myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter. I tryckfrihetsförordningen § 3 8:o omtalas ej blott smädliga uttryck om den som innehar ämbete, tjänst eller annan allmän befattning i och för befattningen utan även falska rykten eller lögnaktiga uttalanden ägnade att framkalla fara för den allmänna ordningen eller att väcka förakt för offentlig myndighet eller annat organ som äger besluta i offentliga angelägenheter. Detta stadgande i tryckfrihetsförordningen motsvaras i förslaget av dels bestämmelsen om samhällsfarlig ryktesspridning i 11: 6, dels ock nu förevarande paragraf. Det föreslagna skyddet mot tjänstemissfirmelse avser icke vilken grupp som helst av personer, vilka var för sig åtnjuta ämbetsskydd, utan blott sammanslutningar som bilda en myndighet eller annat organ. Det är sålunda tjänstemissfirmelse att påstå högsta domstolen vara fal för mutor. Beskyllningar som rikta sig mot hela domarkåren, fångvården, militären, prästerskapet eller dylik hel kår eller grupp kunna däremot icke föranleda ansvar för tjänstemissfirmelse utan blott, i den mån förutsättningarna för straff enligt 11: 6 i förslaget äro uppfyllda, för samhällsfarlig ryktesspridning.

Anmärkas må, att bestämmelsen om tjänstemissfirmelse mot myndighet eller organ delvis ersätter stadgandet om dombrott i rättegångsbalken 28: 1, vilket saknar motsvarighet i nya rättegångsbalken. Processlagberedningen har framhållit (SOU 1938: 44 s. 134), att i samband med ändringar i strafflagen borde övervägas, huruvida och i vad mån i strafflagen borde införas bestämmelser, enligt vilka förfaranden av beskaffenhet, som avses i sagda lagrum, skulle straffas såsom innefattande kränkning av myndighets ämbetsåtgärd. Kommittén anser sådana förfaranden framdeles kunna lämnas straffria i den mån de icke innefatta tjänstemissfirmelse enligt den föreslagna bestämmelsen.

Straffet för tjänstemissfirmelse är enligt förslaget böter eller fängelse. Att uppställa olika straffskalor för högre och lägre befattningshavare är ännu

mindre motiverat här än vid våld, eftersom andra omständigheter än befattningshavarens grad tydligen böra spela vida större roll vid straffmätningen.

Liksom vid våld stadgas även vid tjänstemissfirmelse, att 4 kap. skall tillämpas, om å gärningen eljest enligt lag kan följa straffarbete. SL 16: 8, 9 och 11, som allenast upptaga böter eller fängelse, bliva sålunda aldrig tillämpliga vid sidan av 10: 3. Icke heller SL 16: 7 skall tillämpas annat än i det fall, att den brottslige av arghet pådiktar ämbetsmannen bestämt brott eller visst slag av brott och straffarbete över två år kunnat följa å det pådiktade brottet. I sistnämnda fall skall gemensamt straff utmätas jämlikt 10: 3 och 16: 7 jämte 4: 1 och 2. Ifrågavarande konkurrensregel avser icke att ge någon reglering av förhållandet till 10: 4 och 11: 6 i förslaget. Med dessa båda lagrum bör i regel konkurrens anses utesluten på den grund att en gärning icke kan på en gång innefatta både tjänstemissfirmelse och förgripelse mot ämbetsman eller samhällsfarlig ryktesspridning.

4 §.

Såsom redan vid 1 § framhållits skyddas i SL 10 kap. allmänna funktionärer mot tvång och hämnd allenast såvitt fråga är om våld eller annan misshandel, våldsamt motstånd vid offentlig förrättning eller missfirmlig gärning. THYRÉN (IX 1 §) föreslår straff för såväl våld å person som hot om sådant våld. Denna utvidgning är delvis genomförd i 1 § av kommitténs förslag, vari med våld å person likställts hot som innebär trängande fara. Vidare föreslår Thyrén (IX 3 §) straff för den som på annat sätt söker tvinga eller hindra allmänt organ i utövningen av dess verksamhet. En häremot svarande utvidgning i förslaget har i viss mån genomförts i 2 § genom att beskrivningen på våldsamt motstånd gjorts mera omfattande.

Riksdagens vid 1 § omtalade skrivelse den 5 juni 1935 nr 289 angående utredning om ökat skydd för ämbets- och tjänstemän åsyftar emellertid tydligen ett längre gående skydd än föregående paragrafer i förslaget innefatta. Vid 1935 års riksdag utvidgades det i SL 11: 8 upptagna skyddet för vittnen, som dittills endast avsett våldsgärningar, till att avse jämväl andra åtgärder, som för vittnet föranledde lidande, förlust eller annan skada, ävensom hot om sådana åtgärder. I samband härmed hemställde riksdagen om utvidgning av skyddet även för ämbets- och tjänstemän. Att skydd för ämbets- och tjänstemän hittills icke gjorts lika omfattande som skyddet för vittnen torde väsentligen få tillskrivas den lagtekniska svårigheten att ändra ämbetsskyddets omfattning annat än i samband med en mera genomgripande revision av strafflagens bestämmelser.

Kommittén föreslår nu införande av en ny bestämmelse om ämbetsskydd mot tvång och hämnd. I 4 § av kommitténs förslag stadgas straff för den som i annat fall än förut i kapitlet är sagt för att tvinga eller hindra någon som i 1 § avses i utövning av hans syssla eller hämnas därför otillbörligen företager gärning som för honom medför lidande, skada eller annan olägenhet eller hotar därmed. Genom den föreslagna nya bestämmelsen utvidgas ämbetsskyddet på liknande sätt som 1935 skedde med skyddet för vittnen.

De då använda ordalagen i brottsbeskrivningen ha emellertid jämkats, vilket även skett i den i 8 § i förslaget upptagna bestämmelsen om vittnen. För det i 4 § upptagna nya brottet föreslås beteckningen förgripelse mot ämbetsman.

Kretsen av dem som skola åtnjuta skyddet bestämmes i 4 § genom en hänvisning till 1 §. Även beträffande syftet med den brottsliga handlingen föreligger viss överensstämmelse med 1 §. För straffbarhet förutsättes direkt uppsåt att tvinga eller hindra någon, som åtnjuter skyddet, i utövning av hans syssla eller hämnas därför. Skillnaden mellan paragraferna ligger i den brottsliga handlingens beskaffenhet.

Såsom förgripelse mot ämbetsman räknas enligt 4 § gärning som för honom medför lidande, skada eller annan olägenhet ävensom hot om sådan gärning. Denna beskrivning är så vid, att den omfattar flertalet av de i föregående paragrafer beskrivna brottsliga handlingarna. I 4 § göres emellertid undantag för alla förut i kapitlet sagda fall. I den mån våld å ämbetsman, våldsamt motstånd eller tjänstemissfirmelse föreligger, skall 4 § icke tillämpas. Såsom våld å ämbetsman skall enligt 1 § straffas förgripelse med våld å person eller hot som innebär trängande fara. Ett hot som icke innebär trängande fara kan bliva straffbart enligt 4 §, om det användes som påtryckningsmedel mot en ämbetsman. Mellan våld å ämbetsman och förgripelse mot ämbetsman föreligger alltså en motsvarande skillnad som mellan rån och utpressning. De tvångsmedel som angivas i paragrafen om utpressning, nämligen hot om brottslig gärning, hot att åtala eller angiva någon för brott och hot att om någon lämna menligt meddelande, kunna även föranleda ansvar för förgripelse mot ämbetsman. Detta brott kan bestå i att hota en ämbetsman med att ge honom en örfil eller framdeles »behandla honom efter förtjänst», om han icke vidtager en viss tjänsteåtgärd. En allvarlig förgripelse mot ämbetsman föreligger, om någon söker tilltvinga sig en utnämning genom hot att lämna menligt meddelande om en ämbetsman, exempelvis röja att han inlåtit sig på en straffbar sexuell förbindelse. Ett hot som icke tjänar något visst syfte är däremot aldrig straffbart enligt 4 §; att med tomma hotelser förgripa sig mot en ämbetsman i hans tjänsteutövning kan efter omständigheterna föranleda ansvar för tjänstemissfirmelse enligt 10: 3 eller för störande av förrättning enligt 11: 3 i förslaget.

Förgripelse mot ämbetsman kan emellertid ske även i andra handlingsformer än de i utpressningsparagrafen angivna, vilket sammanhänger med att den brottsliga avsikten icke alltid behöver vara riktad på tvång utan även kan gå ut på hämnd. Brottet behöver icke innefatta hot utan kan bestå i företagande utan hot av gärning som för ämbetsmannen medför lidande, skada eller annan olägenhet. Sistnämnda uttryck användes i stället för det genom 1935 års lagstiftning till skydd för vittnen i SL 11: 8 införda »lidande, förlust eller annan skada». Därigenom vinnes nämligen överensstämmelse med lagstiftningen om förmögenhetsbrott, vari ordet skada användes i betydelsen ekonomisk skada och ställes i motsättning till annan olägenhet. Ett exempel på förgripelse mot ämbetsman genom gärning som medför ekono-

misk skada är skadegörelse på ämbetsmannens egendom såsom hämnd för hans tjänsteutövning. Ett exempel på sådant brott som ej behöver innefatta ekonomisk skada är att hämnd för ämbetsmannens tjänsteutövning tages på dennes anhöriga personligen. Att hämnas på en ämbetsman för vad hans anhöriga gjort faller däremot ej under förevarande paragraf.

Vid 1 § har framhållits, att straffskyddet för allmän verksamhet i regel tillkommer ämbetsmän även då sysslan utövas oriktigt. Denna regel modifieras i hög grad för 4 §:s vidkommande genom det där införda kravet att en gärning för att vara straffbar skall företagas otillbörligen. Att såsom tvång eller hämnd mot en ämbetsman tillgripa en gärning som innefattar brott eller hot om brott är alltid otillbörligt. Förgripelse mot ämbetsman föreligger sålunda, om någon söker förmå honom att uppfylla sin tjänsteplikt genom att hota med misshandel, skadegörelse eller annat brott. Huruvida hot med en i och för sig laglig gärning skall anses innefatta förgripelse mot ämbetsman får däremot, liksom vid utpressning, bero på en avvägning mellan mål och medel. Att hota en domare med anmälan till justitieombudsmannen för det han icke iakttager föreskrivna expeditionstider är tillbörligt, såvitt man avser att därigenom framkalla rättelse, men otillbörligt, såvitt avsikten är att förmå domaren att i ett mål döma på visst sätt. Att söka påverka en ämbetsman genom hot att ange honom för brott är i regel otillbörligt, men om brottet är sådant att han förskyllt avsättning kan det vara tillbörligt att med hot om angivelse söka förmå honom att begära avsked. Likaså kan det under vissa omständigheter icke anses otillbörligt att söka förmå ett beslutande organ till ett visst beslut genom hot om en presskampanj i saken. Vid tillkomsten av 1935 års lagstiftning till skydd för vittnen yppades farhågor, att sådana stridsåtgärder på arbets- eller hyresmarknaden vilka böra anses lovliga skulle bliva kriminaliserade. Dessa betänkligheter, som icke besannats under tillämpningen av SL 11: 8 i dess nya lydelse, lära i varje fall helt undanröjas genom kravet på otillbörlighet.

För straffbarhet fordras, förutom avsikt att tvinga, hindra eller hämnas, uppsåt täckande alla omständigheter vid gärningen. Beträffande otillbörligheten av att gärningen företages innebär detta icke att gärningsmannens egen åsikt om vad som är tillbörligt eller otillbörligt blir avgörande; men det fordras, att de faktiska och rättsliga omständigheter som bilda grunden för detta bedömande omfattas av uppsåtet.

Straffet föreslås för vanliga fall till fängelse eller böter. Med tanke på att brottet kan vara mycket grovt, exempelvis om någon genom hot att utsprida förtal eller att öva repressalier mot anhöriga eller annat utpressningshot söker skaffa sig en orätt dom eller en utnämning, har i förslaget upptagits en särskild straffskala för grova fall med samma straffmaximum som i 1 §.

I motsats till 1 och 3 §§ upptager 4 § icke någon särskild regel om tillämpning av 4 kap. Allmänna regler skola alltså tillämpas. I den mån en förgripelse mot ämbetsman sker genom skadegörelse eller annat brott, böra bestämmelserna därom, även om straffarbete icke kan följa å brottet, vinna

tillämpning jämte SL 4 kap. Likaledes bör 4 kap. tillämpas, om en gärning innefattar såväl förgripelse mot ämbetsman som utpressning. Den allmänna bestämmelsen om rättsstridigt tvång i SL 15: 22 bör däremot icke komma till samtidig tillämpning på en förgripelse mot ämbetsman.

5 §.

I SL 25: 5 stadgas straff för den som till ämbetsman lämnar, utlovar eller erbjuder muta eller annan otillbörlig belöning. I samma paragraf upptages även straff i motsvarande omfattning för ämbetsmannen. Den aktiva och den passiva korruptionen behandlas alltså i ett sammanhang bland ämbetsbrotten.

THYRÉN (IX s. 212) anför beträffande den aktiva korruptionen, att såvitt man icke anlade synpunkten av delaktighet i ämbetsbrott, d. v. s. i den passiva korruptionen, vilket vår lag icke kunde antagas ha gjort, det syntes riktigast att även i yttre avseende behandla fallet såsom ett självständigt brott mot allmän funktion. Thyrén (IX 4 §) föreslår därför i sitt kapitel om brott mot myndighet en bestämmelse om straff för den som genom beredande av vinning eller genom löfte därom söker förleda allmänt organ till pliktstridighet i utövningen av dess verksamhet. Thyrén (IX s. 223) har alltså, i överensstämmelse med då gällande svensk rätt, begränsat det straffbara området till fall, då korruptionsåtgärden gått före en avsedd ämbetsåtgärd och denna varit rättsstridig.

Genom lag den 14 november 1941 om ändrad lydelse av SL 25: 5 har emellertid bestickning gjorts straffbar vare sig den gått före eller efter en ämbetsåtgärd och vare sig denna varit rättsstridig eller ej. Lagändringen föranleddes främst av praktiska erfarenheter om svårigheterna att styrka de förut gällande förutsättningarna för straffbarhet (se NJA II 1941 s. 483). Genom 1941 års lagändring blev det straffbara området lika för bestickaren och ämbetsmannen.

I kommitténs förslag upptages den aktiva korruptionen under namn av bestickning i 10: 5, medan den passiva under beteckningen tagande av muta återfinnes i 25: 3. De båda brotten ha fördelats på skilda kapitel främst därför att beteckningen ämbetsbrott ansetts böra förbehållas brott vid vilka det förutsättes att den handlande är ämbetsman eller intager därmed jämförbar ställning. Detta kännetecken träffar in på den passiva åtgärden, att mottaga mutan, varemot den aktiva, bestickningen, kan utföras av vem som helst. Visserligen kunna enligt förslagets 25 kap. andra än ämbetsmän i viss utsträckning straffas för medverkan till en ämbetsmans brott, men för att bestickning skall vara straffbar förutsättes icke att någon ämbetsman varit brottslig. Fastmer måste det betraktas som ett normalfall, att ämbetsmannen icke mottager den erbjudna mutan. Medan bestickning av nu angivna skäl icke bör behandlas bland ämbetsbrotten, har den en naturlig plats bland brotten mot allmän verksamhet i förslagets 10 kap. Det är vid detta och andra brott i samma kapitel fråga om ett ämbetsskydd. Liksom ämbetsmannen i föregående paragrafer skyddas mot tvång, hinder eller hämnd med åtgärder som för honom medföra lidande, skada eller annan olägenhet,

är det här fråga om att bereda honom skydd mot obehörig påverkan i form av särskilda förmåner.

Det straffbara området är i förslaget liksom i den sedan 1941 gällande rätten lika vid bestickning och vid tagande av muta. Bestickning föreligger enligt 10: 5 i förslaget, där någon åt den som är eller varit underkastad ämbetsansvar lämnar, utlovar eller erbjuder muta eller annan otillbörlig förmån för dennes utövning av sin befattning. Likaså kan den som är eller varit underkastad ämbetsansvar straffas enligt 25: 3 i förslaget, om han mottager, låter åt sig utlova eller begär muta eller annan otillbörlig förmån för utövning av sin befattning.

Brottsbeskrivningen överensstämmer med gällande lags utom såtillvida att ordet »förmån» insatts i stället för »belöning». Detta har skett för att klarare framhålla, att under straffbudet falla ej blott kontanta belöningar utan även förmåner av annat slag, exempelvis lönande uppdrag. Förmånen behöver icke vara på förhand utfäst eller förutsatt. Något orsakssammanhang mellan förmånen och det sätt varpå ämbetsmannen utövat sin syssla behöver ej föreligga. Straffbudet avser att mot obehörig påverkan skydda utövningen av allmän verksamhet, och om särskilda förmåner från enskildas sida opåtalt få lämnas, kan detta befaras öva inflytande på utövningen av dylik verksamhet i allmänhet, även om ingen inverkan kan påvisas i det enskilda fallet.

Varje gåva såsom erkänsla för det sätt varpå en tjänsteplikt fullgjorts bör emellertid icke föranleda straff. Det straffbara området har därför begränsats till otillbörliga förmåner. Att konfirmander efter konfirmationen gemensamt ge sin präst en hedersgåva eller att en skolklass ger en avgående lärare en minnesgåva kan icke anses otillbörligt. Den allmänna uppfattningen om vad som är tillbörligt eller ej måste i viss mån växla med tiderna. Utvecklingen går emellertid tydligen i den riktningen att något slags drickspenningssystem i fråga om utövning av allmän tjänst i allt mindre utsträckning anses vara tillbörligt.

Det straffbara området är begränsat till fall då den otillbörliga förmånen lämnats, utlovats eller erbjudits åt någon för utövningen av hans befattning. I de föregående paragraferna fordras avsikt att beträffande ämbetsutövning tvinga, hindra eller hämnas; här fordras uppsåt att locka därtill eller ge belöning därför. Uppsåt fordras för övrigt beträffande alla omständigheter vid brottet. Beträffande förmånens otillbörlighet innebär detta icke, att gärningsmannens egen åsikt om vad som är tillbörligt eller otillbörligt blir avgörande, men det fordras att de faktiska och rättsliga omständigheter som bilda grundlaget för detta bedömande omfattas av uppsåtet.

Kretsen av dem som åtnjuta skydd mot bestickning bör överensstämma med kretsen av dem som äro straffbara för tagande av muta. Enligt förslaget omfattar den i båda fallen dem som äro eller varit underkastade ämbetsansvar. Hit höra alltså ämbetsmän och med dem enligt 25: 12 första stycket i förslaget likställda samt sådana ledamöter av beslutande församlingar som enligt andra stycket i samma paragraf äro underkastade ett begränsat ämbetsansvar, bl. a.

omfattande brottet tagande av muta. Har Konungen enligt tredje stycket nämnda paragraf förordnat om ämbetsansvar, inträder också ämbetsskydd mot bestickning. Däremot kan Konungen icke såsom enligt 10: 1—4 i förslaget förordna om ämbetsskydd utan motsvarande ämbetsansvar. I olikhet mot vad fallet är enligt gällande lag omfattar bestämmelsen även dem som varit men icke längre äro underkastade ämbetsansvar. Då det straffbara området, såsom år 1941 skedde, utvidgats att omfatta även efter ämbetsutövningen tillkomna förmåner, synes det också böra vara straffbarheten ovidkommande, huruvida ämbetsmannen vid förmånens lämnande fortfarande innehar sysslan eller ej.

Enligt förslaget, liksom den sedan 1941 gällande lagen, är bestickning straffbar oavsett om den avsedda ämbetsåtgärden är rättsstridig eller ej. Den som genom bestickning anstiftar ett ämbetsbrott skall, i den mån utomståendes medverkan till ämbetsbrott enligt 25: 11 i förslaget är straffbar, straffas såväl för bestickning som för anstiftan av ämbetsbrott. En bestickare som anstiftat tjänstemissbruk eller brott mot tystnadsplikt skall alltså straffas enligt 10: 5 samt 3: 3 och 25: 1, 2 eller 4 ävensom 25: 11 i förslaget, jämförda med 4: 1 och 2, för bestickning och anstiftan av tjänstemissbruk eller brott mot tystnadsplikt. Den medverkan till tagande av muta som bestickning i och för sig innebär skall däremot naturligtvis icke föranleda särskilt ansvar. En bestickare som försöker men icke lyckas anstifta ett ämbetsbrott kan i regel straffas endast för bestickning. Har han försökt att anstifta grovt tjänstemissbruk, skall han emellertid, enär å detta brott kan följa straffarbete i fyra år eller däröver, jämväl med tillämpning av 3: 2 i förslaget dömas för förberedelse till grovt tjänstemissbruk, detta dock endast såvitt förmånen verkligen lämnats och ej blott utlovats eller erbjudits.

Enligt förslaget straffas bestickning högst med straffarbete i två år. Detta överensstämmer i huvudsak med sedan 1941 gällande lag, enligt vilken straffet är fängelse eller straffarbete i högst två år eller, där omständigheterna äro mildrande, böter. Då man år 1941 genomförde en avsevärd straffskärpning, ansåg man sig böra understryka, att böter skola användas blott vid mildrande omständigheter. En uttrycklig erinran härom torde icke längre vara erforderlig.

6 §.

Enligt SL 10: 16 är det straffbelagt att sälja eller köpa röst vid val till allmänt värv, störa valfriheten genom hot eller tubbande eller eljest obehörigen verka i val. Det straffbara området omfattar alltså allt obehörigt verkande i val; vad därmed förstås klargöres blott genom exempel.

Thyrén (XI 1 § och s. 199—204) föreslår dels utvidgning av det straffbara området till att omfatta ej blott val utan även annan omröstning i allmänt ärende, dels närmare angivande i lagtexten av vad som skall anses obehörigt. Thyrén vill straffa dels angrepp på själva förfarandet, nämligen att söka hindra omröstningen eller förvanska dess utgång, dels sådan påverkan på förrättningens ledning, som avser att svikligen bereda någon tillfälle

att rösta, dels ock påverkan på röstberättigad eller valkandidat medelst tvång, svek eller bestickning, i vilket sistnämnda fall även röstberättigad eller valkandidat skulle vara straffbar för mottagande.

Kommittén anser, i likhet med Thyrén (XI s. 199), att straffskyddet bör omfatta såväl val som andra omröstningar i allmänna ärenden.

Genom straffskyddets utsträckande till andra omröstningar än val straffbelägges otillbörligt verkande vid allmän folkomröstning. Vidare faller under straffbudet otillbörlig påverkan på omröstning vid kommunalstämma eller i annan beslutande statlig eller kommunal församling, även församling som består av valda ledamöter. Att påverka sådana ledamöter medelst tvång eller bestickning är emellertid straffbart enligt föregående paragrafer i förslagets 10 kap. och förevarande paragraf har därför endast subsidiär betydelse, där brottet riktar sig mot ledamöter av sådana församlingar. Paragrafens syfte är att skydda utövning av allmänna medborgerliga rättigheter; här avses därför endast politiska och kommunala val och omröstningar. För att klargöra detta talas i lagtexten icke om omröstning utan om val till allmän befattning eller annan utövning av rösträtt i allmänt ärende. Vid omröstning till dom eller beslut i domstol, jury eller kollegialt ämbetsverk är icke fråga om utövning av rösträtt i denna mening; i vad mån påverkan på sådana omröstningar är straffbar framgår av övriga paragrafer i förslagets 10 kap. En omröstning vid borgenärssammanträde i konkurs åter gäller icke allmänt utan enskilt ärende och ansvar kan därför icke ifrågakomma enligt detta kapitel utan blott enligt 213 och 214 §§ konkurslagen.

Något särskilt straffbud mot att påverka överläggning i allmänna ärenden torde icke vara påkallat. Att genom bestickning förmå en talare att yttra sig på visst sätt i debatten bör icke föranleda ansvar i annat fall än när talaren är en förordnad eller vald ledamot av en beslutande, statlig eller kommunal församling; i sådana fall föreligger ämbetsansvar och alltså möjlighet att tillämpa 10: 5 och 25: 3 i förslaget. Att hindra någon från att yttra sig synes icke behöva straffbeläggas i vidare mån än som framgår av bestämmelserna om störande av förrättningsfrid och om rättsstridigt tvång.

Att rösträtt i allmänna ärenden får utövas fritt är av fundamental betydelse för ett demokratiskt samhälle. Ehuru försök till obehörig påverkan hittills endast i mycket ringa utsträckning förekommit i vårt land, är det av vikt, att straffbestämmelserna utformas på ett sätt som är ägnat att förebygga framtida missbruk. En klarare precisering av det straffbara områdets omfattning än gällande lag innehåller är därför påkallad. Kommittén har emellertid icke funnit det möjligt att, såsom Thyrén tänkte sig, i detalj uppräkna alla förfaranden som böra stämplas som otillbörliga. Förslaget går ut på att under beteckningen otillbörligt verkande vid röstning straffbelägga försök att hindra omröstningen eller förvanska dess utgång eller eljest otillbörligen inverka på omröstningen. Därjämte föreslås i ett andra stycke straff för den som mottager, låter åt sig utlova eller begär otillbörlig förmån för att rösta på visst sätt eller icke rösta i allmänt ärende. För det i andra stycket upptagna brottet föreslås intet särskilt namn.

Under straffbudet falla såväl ingrepp i själva förrättningen som påverkan på enskilda. Ingrepp i förrättningen som äro ägnade att påverka omröstningsresultatet måste anses såsom försök att hindra omröstningen eller förvanska dess utgång och äro alltså straffbara. Omröstningens utgång kan förvanskas genom att insmuggla, undansmussla eller förstöra röstsedlar eller göra dem ogiltiga genom märkning. Att den röstande själv märker sin sedel hör vanligtvis icke hit, men att tillhandahålla märkta sedlar faller under straffbudet. Om någon före omröstningen undanskaffar utlagda röstsedlar av visst slag i sådan omfattning att det medför svårigheter att rösta på visst sätt, föreligger också ett enligt denna paragraf straffbart försök att hindra omröstningen. Att en valförrättare uppsåtligt summerar fel eller på annat dylikt sätt missbrukar sin ställning är straffbart enligt förevarande lagrum jämte 25: 7 i förslaget. En sådan gärning innefattar tjänstemissbruk och skulle alltså, om den icke vore särskilt belagd med straff, vara att bedöma enligt 25: 1 i förslaget, varest stadgas möjlighet att ådöma fängelse eller straffarbete i högst två år. Med hänsyn till förslagets uppställning bör möjlighet att ådöma motsvarande straff här inrymmas i det särskilda straffbudet. I förevarande paragraf kan den synnerligen försvårande omständigheten att missbruk av tjänsteställning föreligger vinna beaktande genom att valförrättarens brott bedömes som grovt.

Att påverka förrättningens ledning är, såvitt det sker genom tvång eller bestickning, i regel straffbart enligt 10: 1—5 i förslaget. Såvitt det sker genom vilseledande, finnes däremot intet annat straffbud än det nu förevarande att tillämpa. Thyrén föreslår ett uttryckligt stadgande om straff för den som svikligen söker bereda sig eller annan tillfälle att rösta, exempelvis genom att uppträda under falskt namn eller rösta i flera valdistrikt. Ett dylikt förfarande innefattar emellertid uppenbarligen ett ingrepp i förrättningen ägnat att otillbörligen inverka på omröstningsresultatet och torde därför ej behöva särskilt angivas.

Ett nära till hands liggande sätt att verka vid röstning är givetvis att söka påverka de röstberättigade. Detta är enligt förslaget straffbart i den mån det innefattar försök att otillbörligen inverka på omröstningen. Vad som är otillbörligt anges icke direkt men framgår vid en jämförelse med övriga stadganden i kapitlet. Uppenbarligen förutsättes uppsåt att förmå den röstberättigade att, såsom i andra stycket sägs, rösta på visst sätt eller icke rösta i allmänt ärende. Att blott söka förmå honom att utöva sin rösträtt, lika gott hur, är icke straffbart. Att bjuda på skjuts till vallokalen är sålunda i och för sig icke straffbart. Som medel att förmå röstberättigad att rösta på visst sätt eller icke rösta få tydligen icke tillgripas åtgärder vilka, om de användas för att påverka en ämbetsman, äro straffbara enligt 1—5 §§ i kapitlet. Det måste sålunda anses otillbörligt ej blott att handgripligen eller på annat dylikt sätt söka hindra eller tvinga den röstberättigade utan även att hota honom med gärning som för honom medför lidande, skada eller annan olägenhet ävensom att lämna, utlova eller erbjuda muta eller annan dylik förmån. Vidare måste det i viss utsträckning anses straffbart att lämna vilseledande

uppgifter som hänföra sig till själva röstningen. Thyrén nämner i sitt lagutkast att lämna sviklig uppgift om rum eller tid för omröstningen, att svikligen utgiva sig eller annan för valbar eller icke valbar samt annat dylikt svek. Kommittén har icke angivit några exempel utan överlämnat frågans lösning åt rättstillämpningen. Ett förfarande som förekommit i praktiken är, att röstberättigade förmåtts rösta medelst valsedelsförsändelser vilka tillhandahållits dem med på förhand gjorda namnteckningsbevittningar. Härigenom kan rösthemligheten åsidosättas, och förfarandet bör anses straffbart enligt förevarande paragraf; för vittnena kan straff enligt 13: 10 i förslaget inträda. Straffbara äro däremot uppenbarligen icke uttalanden varigenom viss utgång av röstningen framställes såsom lämplig eller olämplig. Framhållas må, att för straffbarhet icke förutsättes direkt påverkan på de röstberättigade. Även om dessa fått kännedom om en oriktig uppgift allenast genom personer som i god tro fört den vidare, kan den som satt ryktet i gång bliva straffad. För straffbarhet förutsättes icke att någon röstberättigad verkligen blivit påverkad utan endast att den brottslige företagit en åtgärd ägnad att medföra sådan verkan; försök att nå denna verkan är straffbart enligt förevarande paragraf och reglerna om försök till brott i 3 kap. äro icke tillämpliga.

Thyrén framhåller, att det i många fall är lättare att påverka utgången av ett val genom inverkan på en valkandidat än genom att bearbeta så många väljare som erfordras. På grund härav vill Thyrén genomgående jämställa de båda gärningarna. Sålunda vill Thyrén beträffande otillbörliga förmåner för att mottaga eller icke mottaga val straffa både den lämnande och den mottagande parten. Emellertid är det i sådana fall svårt att skilja mellan tillbörligt och otillbörligt. Att erbjuda någon en förmånlig syssla på villkor att han helt ägnar sig åt denna syssla och icke befattar sig med politik kan icke i och för sig vara straffbart. Klandervärt blir det först om motivet för villkoret icke är omtanke om sysslans behöriga skötsel utan önskan att hindra politisk verksamhet av visst slag. En sådan skillnad är emellertid alltför svårbestämbar för att tjäna som gräns för ett straffbuds tillämpningsområde. Kommittén har därför i förslagets andra stycke icke upptagit straff för den som mottager, låter åt sig utlova eller begär otillbörlig förmån för att mottaga eller icke mottaga val. Icke heller kan den som i motsvarande fall lämnar, utlovar eller erbjuder förmån straffas enligt första stycket.

Enligt andra stycket i förslaget straffas den som mottager, låter åt sig utlova eller begär otillbörlig förmån för att rösta på visst sätt eller icke rösta i allmänt ärende. Detta brott svarar mot den i första stycket straffbelagda bestickningen på samma sätt som tagande av muta enligt 25: 3 i förslaget svarar mot bestickning enligt 10: 5. Någon särskild beteckning har icke ansetts erforderlig för det i andra stycket upptagna brottet. Straffbudet är icke tillämpligt på den som betingar sig ersättning för att verka för en viss kandidats val. Att ett parti betingar sig ett bidrag till partikassan för att upptaga en kandidat på sin lista eller att en tidning begär ersättning för att verka för hans val kan väl vara klandervärt men torde icke kunna bekämpas med straff.

Straffet, som enligt SL 10: 16 är böter, ej under fem dagsböter, eller fäng-

else i högst sex månader, har i förslaget skärpts. Att röstberättigad mottager muta skall enligt andra stycket straffas med böter eller fängelse. För de aktiva åtgärderna åter, vilka vanligen rikta sig mot många röstberättigade eller eljest ha större omfattning, stadgas i första stycket fängelse eller böter eller, där brottet är grovt, fängelse eller straffarbete i högst två år. Såsom exempel på fall som ofta är grovt nämnes det här ovan omtalade att gärningen innefattar missbruk av tjänsteställning. Straffskärpningen torde vara motiverad för att straffskyddet skall kunna utgöra ett verksamt skydd för de demokratiska samhällsfunktionerna, vilka väl kunna tänkas bliva utsatta för systematiska angrepp även i vårt land.

7 §.

Såsom vid 6 § framhållits är det av stor vikt att rösträtt i allmänna ärenden får utövas fritt. För att uppnå detta måste det i viss utsträckning hållas hemligt hur var och en röstat. Det synes därför påkallat att införa straff för brott mot rösthemlighet.

THYRÉN (XI 2 § och s. 203) föreslår straff för den som obehörigen söker förskaffa sig kännedom om huru någon vid hemlig omröstning i allmänt ärende avgiver eller avgivit sin röst.

I nära anslutning till Thyréns utkast föreslår kommittén införande av straff för brott mot rösthemlighet för det fall att någon obehörigen söker förskaffa sig kännedom om vad som angående utövning av rösträtt i allmänt ärende skall hållas hemligt. Genom att i stället för omröstning använda uttrycket utövning av rösträtt vill kommittén, såsom vid 6 § framhållits, begränsa det straffbara området till politiska och kommunala omröstningar. Emedan brottsbeskrivningen anger att redan försök att förskaffa sig kännedom om de ifrågavarande förhållandena är fullbordat brott, äro försöksbestämmelserna i 3 kap. icke tillämpliga.

Kommittén har icke ansett sig i detta sammanhang böra föreslå straff för den som yppar vad som angående utövning av rösträtt i allmänt ärende skall hållas hemligt. För funktionärerna innefattar sådant yppande ämbetsbrott; och det torde icke vara rimligt att straffa den som allenast fortsprider vad som obehörigen kommit ut. Man kan icke heller gärna vid straffhot förbjuda någon att yppa hur han röstat; att söka förskaffa sig kännedom om hur någon röstat genom att tillfråga antingen honom själv eller alla de övriga röstande måste därför förbliva straffritt.

Straffet föreslås till böter. För ämbetsmän kan straffet jämlikt 25: 8 i förslaget bliva fängelse, om brottet innefattar åsidosättande av tjänsteplikt.

8 §.

Såsom en kvarleva av de medeltida edsöresstadgandena är i SL 11: 8 stadgat straff för våldsgärningar å parter eller vittnen. THYRÉN (XI 13 § och s. 214) föreslog straffskydd mot såväl våld å person som hot därmed. Genom lag den 15 juni 1935 infördes också straff för hot med våld. För vittnen infördes samtidigt skydd även mot andra åtgärder som föranleda lidande, förlust eller annan skada samt mot hot med sådan åtgärd.

I förslaget upptages straffskydd för vittnen och andra i rättssak uppträdande i huvudsakligen samma omfattning som i sedan 1935 gällande lag. Skyddet mot annat än våld eller hot därmed skall emellertid enligt förslaget ej tillkomma allenast vittnen, utan alla skyddade ha genomgående likställts. Straffbudet avser att tillvarataga det allmänna intresset av att talans utförande eller utsagas avgivande vid domstol eller annan myndighet icke otillbörligen påverkas. Brottet har upptagits bland brotten mot allmän verksamhet och skyddet utformats i nära överensstämmelse med det i föregående paragrafer stadgade skyddet för ämbetsmän. För brottet föreslås beteckningen övergrepp i rättssak.

Den brottsliga gärningen beskrives i förslaget såsom våld eller annan otillbörlig åtgärd som medför lidande, skada eller eljest olägenhet eller hot om sådan åtgärd. Detta torde i sak överensstämma med gällande rätt, men beskrivningen har jämkats för att uppnå överstämmelse med bestämmelserna om våld å och förgripelse mot ämbetsman. Då gärningsbeskrivningen sålunda överensstämmer med den i 1 och 4 §§ givna, kan beträffande dess närmare innebörd hänvisas till vad som anförts vid nämnda paragrafer.

Beträffande kretsen av de skyddade föreslås en viss utvidgning i förhållande till gällande lag. Nu nämnes den som i sak inför domstol eller annan myndighet för sin eller annans talan eller avlägger vittnesmål eller eljest vid förhör inför myndighet avgiver utsaga. Enligt förslaget skyddas den som vid domstol eller annan myndighet gör anmälan, för talan, avlägger vittnesmål eller eljest vid förhör avgiver utsaga. Utvidgningen består däri att ej blott parter, ombud, vittnen och andra som uppträda i en redan anhängig sak utan även de som anhängiggöra en sak genom anmälan till domstol, polis eller annan myndighet medtagas. Det är just den som tager initiativet till att skaffa sig eller andra rätt som främst behöver skydd. Sedan en sak väl kommit inför rätta eller eljest inför behörig myndighet, spela övergrepp varom här är fråga jämförelsevis mindre roll. Det är större fara för att en orätt får förbliva obeivrad därför att ingen vågar anmäla den.

För straffbarhet fordras, utöver vanligt uppsåt, en viss avsikt. Övergreppet skall ske för det den angripne vid domstol eller annan myndighet gjort eller sagt något av vad ovan nämnts eller för att hindra honom därutinnan. Det skall alltså föreligga en avsikt att tvinga eller hindra den andre i hans ifrågavarande verksamhet eller att hämnas på honom därför. Även i detta hänseende föreligger överensstämmelse mellan detta brott och de i 1 och 4 §§ beskrivna.

Straffet föreslås till högst straffarbete i två år; straffsatsen omfattar alltså såväl böter och fängelse som straffarbete i högst två år. Enligt gällande lag är straffet för våldsgärningar straffarbete i högst två år eller fängelse i högst sex månader eller, där omständigheterna äro synnerligen mildrande, böter ej under fem dagsböter, varemot straffet för övriga straffbelagda gärningar är fängelse eller böter. Då våld, hot och annat tvång i praktiken kunna gå över i varandra utan några skarpa gränser, har det synts kommittén icke vara lämpligt att uppdela straffskalan på dylikt sätt. Icke heller torde något särskilt bötesminimum behöva utsättas i lagen.

9 §.

Såsom en form av efterföljande delaktighet har tidigare enligt 3 kap. bestraffats att, sedan brott timat, gå den brottslige tillhanda med undanröjande av bevis om gärningen. I samband med 1942 års lagstiftning om förmögenhetsbrott ersattes bestämmelserna om efterföljande delaktighet med självständiga brottsbeskrivningar i strafflagens speciella del. I SL 10: 18 a upptages straff för den som, sedan brott timat, döljer den brottslige, främjar hans flykt, undanröjer bevis om gärningen eller på annat dylikt sätt motverkar den brottsliges befordran till ansvar. Mellan de sålunda straffbelagda gärningarna, med ett gemensamt namn kallade personlig faution, råder av gammalt den skillnaden i fråga om straffbarhet, att den brottsliges närmaste icke kunna fällas till ansvar för hans döljande eller för främjande av hans flykt men väl för undanröjande av bevis. Enligt förslaget skola gärningarna fördelas på två paragrafer så att undanröjande av bevis upptages i denna paragraf och övriga former av personlig faution i den närmast följande.

Förevarande paragraf avser emellertid ej blott bevisförvanskning för att motverka någons befordran till ansvar utan även bevisförvanskning för att ådraga någon straff. Bevisförvanskning i sistnämnda syfte straffas för närvarande på samma sätt som falsk angivelse. Enligt SL 16: 2 skall såsom falsk angivare straffas den som, för att ådraga annan straff, emot honom falskeligen förebragt besvärande omständigheter så att åtal vid domstol därå följt eller, i avsikt att komma tilltalad person på straff, undanröjt bevis för hans oskuld eller emot honom falskeligen förebragt besvärande omständigheter. Att gärningen straffas lika som falsk angivelse medför, att straffet är högre om den skett av argt uppsåt än om den skett av obetänksamhet samt att ytterligare straffskärpning inträder för det fall att den tilltalade blivit fälld till och fått undergå straff.

Bevisförvanskning för att hjälpa en skyldig och för att få en oskyldig straffad behandlas i skilda sammanhang även hos THYRÉN (IX 8 § och VIII 10 §). Bevisförvanskning för att hjälpa en skyldig behandlas av Thyrén (IX s. 228) tillsammans med annan personalfaution och härutinnan föreslås i huvudsak ingen annan ändring än den numera redan genomförda, att personalfautionen behandlas som ett självständigt brott och icke som en form av delaktighet. Dock föreslår Thyrén (IX s. 229) därjämte utsträckande av den gällande straffriheten för den brottsliges närmaste att även avse bevisförvanskning. Bevisförvanskning för att få en oskyldig straffad behandlas i sammanhang med falsk angivelse även hos Thyrén (VIII s. 177). Thyrén (VIII s. 178) framhåller, att det torde vara en oegentlighet i redaktionen utan saklig betydelse att olikhet i gällande lag göres i fråga om falsk bevisning före och efter åtalet, i det att i förra fallet endast den positiva formen »förebragt besvärande omständighet» men i senare fallet jämväl den negativa formen »undanröjt bevis för hans oskuld» nämnes. Thyrén föreslår borttagande av denna olikhet. Beträffande den subjektiva strukturen anser Thyrén gällande lag skilja mellan visst svårare uppsåt å ena sidan samt lind-

rigare uppsåt jämte oaktsamhet å den andra. Thyrén förordar emellertid den allmänna gränslinjen mellan uppsåt och oaktsamhet, enär varje annan gränslinje endast torde vålla osäkerhet i tillämpningen utan att något därmed vunnes. I samband med falsk angivelse föreslås av Thyrén (VIII 15 § och s. 179) en ny straffbestämmelse för den som falskeligen angiver sig själv för brott eller med annans samtycke falskeligen angiver eller åtalar denne, så ock för den som genom anmälan till myndighet eller genom falsk bevisning eller på annat sätt föranleder undersökning av brott som ej blivit begånget.

Kommittén föreslår en enhetlig straffbestämmelse om bevisförvanskning. Enligt denna skall straff drabba envar som förvanskar eller undanröjer bevis av betydelse för brottsutredning eller inför myndighet åberopar falskt sådant bevis, oavsett om det sker för att hjälpa en skyldig, för att få en oskyldig straffad eller i något annat syfte. Den gällande rättens ordning att uppdela bevisförvanskning på vitt skilda brott, allteftersom avsikten är att hjälpa en skyldig eller att få en oskyldig straffad, är mindre lämplig redan ur den synpunkten att vad som gagnar en vanligen är ägnat att i stället kasta misstankarna på en annan. Det bör vidare icke vara tillåtet att förebringa falsk bevisning mot den man tror vara skyldig eller till förmån för den man tror vara oskyldig. Detsamma gäller om att ge lindrigare brott sken av svårare eller tvärtom. Bevisförvanskning bör emellertid vara straffbar även om den icke skett i syfte vare sig att misstänkliggöra eller hjälpa någon. Det i SvJT 1941 rf s. 46 enligt numera upphävda SL 10: 20 bedömda fallet att, sedan en bilförare blivit anhållen för rattfylleri, hans passagerare ur den kvarstående bilen bortfört en butelj med brännvin, bör bedömas som bevisförvanskning, även om passagerarens avsikt icke varit annan än att släcka sin egen törst.

Kommittén anser bevisförvanskningsbrottet, vare sig det är till men eller gagn för någon enskild eller ej, väsentligen rikta sig mot statens brottsutredande verksamhet. Denna verksamhet är emellertid i första hand inriktad på att utreda huruvida och i så fall av vem brott blivit begånget. Enligt förslaget förutsättes därför icke för straffbarhet att ett brott blivit begånget och bevisningen därom förvanskad, utan allenast att bevisförvanskningen är av betydelse för brottsutredning. Kommittén har i viss mån upptagit Thyréns tanke att det bör vara straffbart att föranleda undersökning om brott som ej blivit begånget eller annan dylik onödig brottsutredning. Enligt förslaget blir visserligen osann självanklagelse icke i och för sig straffbar och en oriktig vittnesutsaga endast i den mån bestämmelserna i 13 kap. äro tillämpliga, men en bevisförvanskning ägnad att leda polisen på villospår blir utan vidare straffbar enligt förevarande paragraf. Bevisförvanskning skall alltså anses föreligga exempelvis om någon åberopar en kroppsskada som han tillfogat sig själv för att styrka en polisanmälan om misshandel. Då falsk angivelse mot viss person icke föreligger, avser en sådan gärning vanligen att avvända misstankar från något brott som verkligen blivit begånget. Bevisning om att brott verkligen föreligger synes icke böra förutsättas för an-

svar redan av den anledningen, att sådan bevisning kan vara omöjliggjord just genom bevisförvanskningen. Den som vid en mordutredning undanskaffat liket bör kunna fällas till ansvar för bevisförvanskning, även om han gjort det omöjligt att fastställa om den avlidne blivit mördad eller ej. För straffbarhet förutsättes, att bevisförvanskningen är av betydelse för en pågående eller möjligen blivande brottsutredning. Det fordras alltså icke att utredningen redan börjat; vad som sker innan polisen hunnit till platsen är vanligen farligast. I sådana fall fordras icke heller att en utredning sedan verkligen kommer till stånd. Att förvanskningen skall avse bevis av betydelse för brottsutredning innebär icke att det skulle behöva vara fråga om ett avgörande bevis; det räcker att bevisförvanskningen är ägnad att i sin mån verka förryckande på utredningen.

Den brottsliga handlingen kan bestå såväl i förvanskande eller undanröjande av äkta bevis som i åberopande av falskt bevis. Handlingen kan alltså till sin typ likna vilken som helst av förfalskningens positiva eller negativa former. Brottet skiljer sig från ett förfalskningsbrott därigenom att det som föremål förutsätter icke ett visst bevismedel utan bevisningen i dess helhet. Med bevisningen förstås i detta sammanhang den yttre situationen, indicierna. Att framställa osanna tillvitelser, lämna oriktiga uppgifter, framskaffa falska vittnen eller bearbeta vittnen blir i viss utsträckning straffbart enligt 13 kap. i förslaget. Dylika åtgärder göra icke i och för sig förevarande paragraf tillämplig ens i de fall som icke äro straffbara enligt 13 kap. Den som söker styrka sina oriktiga uppgifter genom förvanskning av indicier blir emellertid straffhar dels för bevisförvanskningen enligt förevarande paragraf, och dels för den oriktiga uppgiften om 13 kap. är tillämpligt. Ansvar för åberopande av falskt bevis kan också, ehuru mera sällan, drabba falska vittnen. Ett vittne, som vid polisförhör lögnaktigt uppger sig ha sett en efterspanad brottsling på annan ort än den där han verkligen befann sig och därigenom leder polisen på villospår, kan emellertid icke straffas enligt 9 § men väl, i den mån förutsättningarna därför äro uppfyllda, enligt 10 § för motverkande av den brottsliges befordran till straff. I vad mån den tilltalade eller misstänkte själv kan bliva straffad för bevisförvanskning skall beröras i det följande.

Bevisförvanskning kan avse varje föremål som är av betydelse såsom bevis för en brottsutredning. Förfalskning av en handling med avseende på innehållet blir visserligen straffbar allenast enligt 12 kap., men en förvanskning som icke avser innehållet utan t. ex. papperets kvalitet eller utstyrsel faller under förevarande paragraf. Paragrafen är vidare tillämplig på utplånande av fotspår eller fingeravtryck eller åstadkommande av nya vilseledande sådana, likaså på förvanskning av fotografier eller bilder. Att fila på slagstiftet till ett mordvapen, så att det icke kan avgöras om en på brottsplatsen anträffad patronhylsa avskjutits därur, är ett typiskt exempel på bevisförvanskning. Handlingen behöver emellertid icke vara inriktad på något visst föremål utan kan avse situationen i allmänhet. Den kan exempelvis bestå i att flytta en kropp eller städa ett rum, om en sådan åtgärd inverkar på möjligheten att rekonstruera ett brottsförlopp. Då för ansvar icke förutsättes att

brottsutredning pågår, kan bevisförvanskning bestå i att före utredningens början utplåna eller förändra spår, som bära vittne om ett brott och kunna leda till upptäckande av den brottslige eller brottet. Åtgärder som vidtagits innan brottet förövats skola emellertid icke föranleda ansvar för bevisförvanskning men utgöra i regel medverkan till brottet. Att, efter det en sak frånhänts någon genom brott, med saken taga befattning ägnad att försvåra dess återställande är straffbart såsom häleri; det moment av bevisförvanskning som kan ligga i gärningen skall i regel icke medföra särskilt ansvar för hälaren. I den mån varken ansvar för medverkan eller för häleri ifrågakommer kan förevarande paragraf vara tillämplig. Denna kan sålunda vid försäkringsbedrägeri medelst mordbrand tillämpas på den som utan att ha del i huvudbrottet omhändertager och förvarar egendom, som gärningsmannen före eldens anläggande undanskaffat men för vilken han begärt ersättning av försäkringsgivaren. I vissa fall kan den också tillämpas på den som, utan otillbörlig vinning för egen del, förvarar eller döljer annans brottsliga förvärv (jfr NJA 1940 s. 536).

Den som fälles till ansvar för att ensam ha utfört huvudbrottet eller medverkat därtill kan, såsom vid 3: 3 framhållits, stundom böra dömas både för detta brott och för bevisförvanskning. Vanligen måste dock bevisförvanskning anses i och för sig straffri för samtliga till huvudbrottet medverkande. I den mån ansvar för huvudbrottet icke inträder, kan naturligen ansvar för bevisförvanskning ådömas även den som med skäl misstänkes för att ha begått brottet eller medverkat därtill. Den som vid en mordutredning omöjliggjort sakens uppklarande genom att undanskaffa liket kan alltså fällas till ansvar för bevisförvanskning, även om han själv misstänkes vara mördare.

Kommittén har icke funnit skäl att, såsom Thyrén föreslagit, utsträcka den straffrihet, som nu tillkommer den brottsliges närmaste i fråga om hans döljande eller främjande av hans flykt, till att jämväl gälla i fråga om bevisförvanskning. Den gällande rättens straffrihet bibehålles i förslagets 10 §, men det synes vara en betydande skillnad mellan de där avsedda åtgärderna, att dölja den brottslige, främja hans flykt eller dylikt, å ena, samt att förvanska bevisningen, å andra sidan.

Förslaget innefattar icke införande av straffskydd för bevisningen i tvistemål. Indiciebevisningen är icke av lika stor betydelse i tvistemålen. Avgörande äro vanligen skriftliga bevis och muntliga utsagor, och förfalskning eller osanna utsagor kunna medföra ansvar enligt förslagets 12 eller 13 kap. Undantagsvis kan naturligtvis förvanskning av exempelvis ett varuprov eller ett blodprov vara avgörande för utgången av ett tvistemål. Att bestraffa bevisförvanskning i tvistemål över lag torde emellertid icke kunna komma i fråga, och försiktigheten synes därför bjuda att begränsa det straffbara området till brottmålen.

Beträffande de subjektiva förutsättningarna för straffbarhet har redan framhållits, att enligt förslaget icke kräves avsikt att handla vare sig till gagn eller till men för någon misstänkt. Under straffbudet faller även exempelvis

att spåren efter ett brott igensopas av någon som blott handlar i avsikt att icke själv bliva inblandad i en brottsutredning. Givetvis kunna emellertid åtgärder, som till resultat ha ett förvanskande av bevis, vara påkallade för att motverka brottets följder och äro då enligt allmänna grunder straffria. Den som anser sin åtgärd påkallad för dylikt ändamål, t. ex. för att en misshandlad skall få sjukvård eller trafiken kunna komma fram efter en genom ovarsam framfart vållad sammanstötning, kan uppenbarligen icke fällas till ansvar enligt förevarande paragraf, även om bevisningen förvanskas genom åtgärden. Enär förslaget i likhet med gällande lagbestämmelser upptager straff även för oaktsamhet, torde det, såsom Thyrén framhållit, endast vara ägnat att leda till osäkerhet i tillämpningen, om man vid det uppsåtliga brottet skulle uppställa större krav i fråga om uppsåtet än vid andra uppsåtliga brott. Alltså fordras blott att samtliga omständigheter vid brottet äro täckta av vanligt uppsåt; bland annat måste bevisförvanskaren inse att hans åtgärd kan ha betydelse för en brottsutredning. Sådana krav på särskild avsikt som det i SL 16 kap. uppställda på argt uppsåt bliva alltid till sin innebörd mera ovissa än det allmänna uppsåtsbegreppet. Det är bättre att låta dylika omständigheter endast inverka på straffmätningen.

Straffet för bevisförvanskning för att hjälpa en brottslig är för närvarande enligt SL 10: 18 a fängelse i högst sex månader eller böter; sker det för egen vinning, kan straffarbete i högst två år ådömas. Är åter avsikten att få en oskyldig fälld till straff, kan straffet för bevisförvanskning enligt SL 16: 1 och 2, alltefter svårhetsgraden av det brott för vilket den oskyldige misstänkliggjordes, växla mellan böter och straffarbete i högst sex år; blev den tilltalade fälld till straff och straffet till fullo eller till någon del verkställt, kan bevisförvanskarens straff enligt SL 16: 3 bliva ännu högre, t. o. m. livstids straffarbete. Enligt förslaget skall bevisförvanskning straffas högst med straffarbete i två år, d. v. s. med böter, fängelse eller straffarbete i högst två år; är bevisförvanskning med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som grov, skall emellertid dömas till straffarbete i högst sex år. De omständigheter som framför allt förtjäna beaktande vid straffmätningen äro tydligen dels avsikten med bevisförvanskningen, dels svårhetsgraden hos det brott utredningen avser, dels ock hur mycket utredningen försvåras genom förvanskningen. Såsom exempel på grov bevisförvanskning nämnes i den föreslagna lagtexten att den sker med uppsåt att oskyldig må bliva sakfälld. En sådan gärning bör regelmässigt bedömas som grov bevisförvanskning; endast om det brott som lägges den oskyldige till last är ringa och omständigheterna vid bevisförvanskningen i övrigt mildrande, torde det vara rimligt att tillämpa den vanliga straffskalan. Har åter bevisförvanskaren uppsåt att hjälpa en brottsling, torde man endast helt undantagsvis, då fråga är om ett mycket grovt brott och en kraftig bevisförvanskning, ha skäl att tillgripa den strängare straffskalan.

I paragrafens andra stycke upptages ett mot uppsåtlig bevisförvanskning svarande oaktsamhetsbrott. För detta brott föreslås ingen särskild beteckning och allenast böter såsom straff.

Enligt gällande rätt straffas den som hjälper en brottsling genom att undanröja bevis om gärningen, även om han icke insåg men hade skälig anledning antaga att den andre var brottslig. Gärningen skall alltså vara uppsåtlig utom såtillvida att den hulpnes egenskap att vara brottslig icke behöver vara täckt av uppsåt; det är tillräckligt med oaktsamhet i detta hänseende. Straffet är enligt SL 10: 18 a andra stycket böter. Bevisförvanskning som riktar sig mot en oskyldig straffas enligt SL 16: 4, om den prövas ha skett av obetänksamhet, med straffarbete i högst två år, fängelse i högst sex månader eller böter alltefter svårhetsgraden av det brott som lägges den oskyldige till last. Såsom obetänksamma räknas såväl oaktsamma som vissa uppsåtliga brott.

I förslaget ha alla rent uppsåtliga fall, utan hänsyn till avsikten, förts till första stycket. Till andra stycket ha förts oaktsamhetsfallen, beträffande vilka det finnes ännu mindre anledning att skilja mellan om åtgärden varit till hjälp eller men för en misstänkt eller ej. Alla såsom uppsåtliga till första stycket hänförliga gärningar bliva emellertid icke vid oaktsamhet straffbara enligt andra stycket. Straff enligt detta skall endast drabba den som föregriper brottsutredning och därvid av oaktsamhet förvanskar eller undanröjer bevis. Härmed förstås att gärningsmannen skall dels uppsåtligen ingripa i en pågående eller förväntad brottsutredning, dels ock därvid av oaktsamhet åstadkomma samma resultat som i första styckets fall. Ansvar kan sålunda icke drabba den som av oaktsamhet utplånar fingeravtryck eller andra spår av ett brott, med mindre han gör det i samband med att han uppsåtligen och opåkallat blandar sig i vad som hör till en brottsutredning. Straffbudet är framför allt riktat mot dem som, ofta i helt annat syfte än att få den skyldige befordrad till ansvar, verkställa egna efterforskningar i uppmärksammade brottmål och därigenom försvåra eller störa polisutredningen. Det är emellertid att märka att det straffbara området icke i något objektivt hänseende är vidsträcktare än första styckets och att fråga alltså endast är om indiciebevisningen. Enskilda personer som på förhand utfråga vittnen kunna nog åstadkomma ohägn genom att framställa suggererande frågor som få vittnena att tro sig veta annat och mera än de verkligen iakttagit, men mot dylikt torde det vara gagnlöst att ingripa med straff.

10 §.

Såsom vid 9 § framhållits har s. k. personalfaution, att dölja en brottsling, främja hans flykt, undanröja bevis om gärningen eller på annat dylikt sätt motverka den brottsliges befordran till ansvar, före 1942 års lagstiftning behandlats såsom en form av delaktighet, efterföljande delaktighet. THYRÉN (IX 8—10 §§ samt s. 212 och 228—230) framhåller, att förhållandet mellan förbrottet och personalfautionen visserligen döljer flera ännu olösta svårigheter men att det riktiga dock otvivelaktigt vore att i enlighet med den moderna lagstiftningens bestämda tendens behandla perso-

nalfautionen såsom ett självständigt brott, innefattande angrepp på statens straffrättsskipande verksamhet Genom 1942 års ändringar i strafflagen flyttades också bestämmelserna om personalfaution från delaktighetskapitlet till det avsnitt av speciella delen som handlar om dylika brott, nämligen från 3: 9—11 till 10: 18 a. Enligt SL 10: 18 a är straffet fängelse i högst sex månader eller böter; sker gärningen för egen vinning, kan dock straffarbete i högst två år ådömas. Vid sidan härom finnes en särbestämmelse i SL 8: 27, enligt vilken straffarbete från och med två till och med sex år drabbar den som, när krigsförräderi eller krigsspioneri är å färde eller blivit förövat, hyser eller döljer gärningsmannen.

Även i förslaget upptages personalfaution bland brotten mot statens straffrättsskipande verksamhet. Bevisförvanskning har utbrutits till ett särskilt brott i närmast föregående paragraf. I förevarande paragraf upptages återstoden av SL 10: 18 a med endast smärre förändringar. Såsom beteckning på brottet föreslås döljande av brottsling, varvid varken döljande eller brottsling får fattas i alltför snäv bemärkelse. I närmast följande paragraf upptages ett närbesläktat brott mot statens straffrättsskipande verksamhet, nämligen hjälp till rymning.

Det föreslagna straffbudets tillämpningsområde är begränsat till fall då straffbelagd gärning förövats. Det omfattar alltså icke det i SL 8: 27 vid sidan därom omnämnda fallet att hysa eller dölja gärningsmannen medan brott ännu är å färde. Det synes icke erforderligt att här straffa någon för hysande eller döljande, med mindre det skett efter det att gärningsmannens brottsliga verksamhet fortskridit så långt att han själv kan straffas, alltså att brott förövats. Enligt 3: 2 i förslaget kan ansvar i viss utsträckning inträda redan på ett förberedande stadium; och enligt 3: 3 i förslaget kan den som hyst eller dolt gärningsmannen straffas för medverkan till brottet, om han därigenom främjat gärningen. Något särskilt straffbud vid sidan om dessa allmänna bestämmelser torde icke vara påkallat. Såvitt angår fall då brott blivit förövat synes SL 8: 27 kunna uppgå i nu förevarande paragraf utan att inverka på denna annat än i fråga om straffsatsen. Med att brott förövats förstås blott, att så timat som i visst straffbud sägs. Förbrottet behöver icke falla under allmänna strafflagen; ansvar för döljande av brottsling kan inträda även om dennes gärning är straffbelagd i strafflagen för krigsmakten eller annan specialstraffrättslig författning. Det kräves icke, att någon i det enskilda fallet är straffbar. Även om gärningsmannen t. ex. är otillräknelig, kan straff drabba den som döljer honom.

Endast de nämnda åtgärderna, att dölja den brottslige eller främja hans flykt, samt med dem jämförliga äro straffbara. Bestämmelsen omfattar sålunda icke sådana gärningar som att utstå straff, exempelvis erlägga böter, i den dömdes ställe, att påverka målsäganden att icke göra angivelse eller dylikt. Att giva den brottslige ut för annan än han är kan däremot tydligen vara att jämställa med att dölja honom. Ehuru i lagtexten talas om att främja den brottsliges flykt, förutsättes för ansvar icke, att den brottslige själv varit verksam för att fly eller dylikt och att annan hjälpt honom

därmed. Det förutsättes blott att någon företagit en gärning till den brottsliges fördel, vilken är ägnad att undandraga honom myndigheternas åtgärder.

För ansvar förutsättes enligt förslaget, att någon motverkar den brottsliges befordran till dom eller verkställighet av straff, skyddsåtgärd eller motsvarande åtgärd. I gällande lag talas blott om befordran till ansvar. Straffbarheten för döljande av brottsling bör emellertid vara lika, oavsett om gärningsmannen skall fällas till ansvar eller straffriförklaras; att ansvarspåföljder sådana som tvångsuppfostran och villkorlig dom utan utsatt straff äro att jämställa med straff är tydligt. Med att motverka den brottsliges befordran till ansvar förstås att företaga en åtgärd ägnad att låta honom undgå ansvar; det fordras icke bevisning om att gärningen verkligen medfört svårigheter att befordra honom till ansvar.

Det kunde ifrågasättas att i detta sammanhang införa straff för den som hjälper den brottslige att dölja vinningen av brottet eller att eljest undandraga sig förverkandepåföljd enligt 2: 17—19 i förslaget. Emellertid kan ansvar för häleri inträda, i den mån åtgärden innebär befattning med olovligen åtkommen sak, och likaledes om den handlande själv bereder sig otillbörlig vinning av den andres brottsliga förvärv. I andra fall kan ansvar för bevisförvanskning inträda, om åtgärden försvårar brottsutredningen. Det torde icke vara påkallat att vid sidan härom införa något särskilt straffbud.

Enligt första stycket kräves uppsåt. Något särskilt krav på vetskap om det förövade brottet uppställes icke. I detta hänseende fordras ej annat än vad som ligger i det allmänna kravet på uppsåt. I andra styckets fall modifieras uppsåtskravet såtillvida, som det för tillämpning av detta stycke ej kräves att den hulpnes egenskap att vara brottslig är täckt av uppsåt, utan det är tillräckligt med oaktsamhet i detta hänseende.

För ansvar enligt förevarande paragraf förutsättes emellertid alltid, att den dolde verkligen gjort sig skyldig till en straffbelagd handling. Det är icke nog, att han är misstänkt eller efterspanad för brottet eller ens att den som döljer honom tror honom vara skyldig. Är han oskyldig, kan intet ansvar ifrågakomma. Emellertid gäller detta endast intill dess han blivit anhållen, häktad eller eljest lagligen berövad friheten. Sedan så skett, får man icke taga honom lös eller hjälpa honom att rymma ens om han i själva verket är oskyldig. Den som gör det blir straffbar enligt förslagets 11 § för hjälp till rymning. Såsom hjälp att rymma måste även anses att, sedan han rymt, motverka verkställighetens återupptagande genom att dölja honom, främja hans flykt eller på annat dylikt sätt. Så snart anhållande, häktning, verkställighet av frihetsstraff eller annat frihetsberövande kommit till stånd, är alltså enligt förslaget icke förevarande utan nästföljande paragraf tillämplig.

Straffet för döljande av brottsling är enligt förslaget i regel fängelse eller böter. Med hänsyn till den allvarliga karaktär gärningen understundom kan ha kunde det ifrågasättas att vidtaga en avsevärd höjning av straffmaximum. Kommittén har emellertid funnit tillräckligt att införa möjlighet att ådöma straffarbete i högst fyra år, om å den doldes brott kunde följa straffarbete i

åtta år eller däröver. Denna straffskala är alltså strängare än den för lukrativa gärningar i SL 10: 18 a upptagna men vida lindrigare än den i SL 8: 27 stadgade. Den har gjorts tillämplig ej blott vid krigsförräderi och krigsspioneri, utan även vid andra mycket grova brott. Däremot har försiktigheten ansetts bjuda att icke göra den strängare straffskalan tillämplig i alla fall då döljandebrottet kan anses som grovt.

I förslagets tredje stycke har den nu i SL 10: 18 a stadgade straffriheten för anhöriga bibehållits och utsträckts till att gälla även vid sådana brott som avses i SL 8: 27. Beskrivningen på kretsen av anhöriga överensstämmer med den i SL 20: 12 givna (jämför även SL 18: 6 och 20: 3). Beträffande svågerskap medtagas sådana fall i vilka den ene är eller varit gift med den andres släkting i rätt upp- eller nedstigande led eller syskon. Trolovad medtages men ej trolovads anhöriga. I adoptiv- och fosterförhållanden avses blott förhållandet mellan föräldrarna och barnen, ej det inbördes förhållandet mellan adoptiv- eller fostersyskon, t. ex. s. k. sammanbragta barn, eller mellan dem som ha barn tillsammans. I vad mån denna i huvudsak alltifrån 1864 oförändrade beskrivning bör revideras synes icke böra övervägas i detta sammanhang, utan gemensamt för alla straffbud där den förekommer. Man kan exempelvis tänka sig att i en ny strafflag i de särskilda straffbuden liksom i förslaget i 11: 5 tala om någons »närmaste» samt att i en allmän bestämmelse ange innebörden av detta uttryck.

Såsom vid 3: 3 framhållits bör alltefter förhållandenas natur i olika fall ansvar för döljande av brottsling antingen bortfalla för den som själv medverkat till brottet eller ock inträda jämte straff för detta brott.

11 §.

För löstagande av brottsling stadgas straff i SL 10: 17. Straffet är olika allteftersom löstagandet sker med våld eller annorledes. Att taga den som är kvarhållen såsom misstänkt för brott eller häktad eller fånge med våld lös av den, som honom gripit eller i vård haver, eller att befria honom genom häktes eller fängelses brytande bestraffas med straffarbete i högst fyra år eller, där omständigheterna äro synnerligen mildrande, med fängelse. Befriar man kvarhållen person eller häktad eller fånge genom list eller annorledes utan våld, dömes till fängelse i högst sex månader eller straffarbete i högst två år eller, där omständigheterna äro synnerligen mildrande, till böter, dock ej under fem dagsböter. Mellan våldsamma och andra medel gjordes tidigare även den skillnaden att försök var straffbart endast i våldsfall, men genom 1942 års lagstiftning har försök gjorts straffbart i båda fallen. Vid straffmätningen skall enligt SL 10: 18 synnerligt avseende göras å beskaffenheten av brott därför den kvarhållne, häktade eller fångne var kvarhållen, häktad eller dömd.

THYRÉN (IX 6 § och s. 225—227) föreslår, att det straffbara området utsträckes till varje befriande av den som genom myndighets beslut berövats friheten. Även att hjälpa honom att rymma skall falla under samma straff-

bud. I en följande paragraf upptager Thyrén (IX 8 § första stycket) straff för det fall, att den som på grund av dom för straffbar gärning förvarats i straffanstalt eller annan offentlig anstalt rymt från anstalten och någon söker hindra verkställighetens återupptagande genom att befordra hans flykt eller hjälpa honom att dölja sig.

Enligt kommitténs förslag skall straff för hjälp till rymning drabba den som tager lös fånge eller annan, som är anhållen, häktad eller eljest lagligen berövad friheten, eller döljer honom eller annorledes främjar hans rymning. Brottsbeskrivningen omfattar alltså varje löstagande, vare sig det sker med våld, list eller annorledes, samt jämväl annan hjälp till rymning. Härunder ingår även det av Thyrén i annat lagrum behandlade fallet att dölja den som rymt eller främja hans flykt eller på annat dylikt sätt motverka frihetsberövandets återupptagande. Sedan anhållande, häktning eller annat laga frihetsberövande skett, är alltså förevarande paragraf ensam tillämplig. Dessförinnan kan efter omständigheterna ifrågakomma straff enligt 10 § för döljande av brottsling eller, om man söker hindra anhållandet, enligt 2 § för våldsamt motstånd. Att löstaga en anhållen blir däremot icke straffbart såsom våldsamt motstånd utan efter förevarande paragraf. Paragrafen är tillämplig även om den hjälpte i själva verket är oskyldig.

Såsom fångar anses de som undergå straffarbete eller fängelse, vare sig det ådömts omedelbart eller som förvandlingsstraff, samt tvångsarbetare, förvarade och internerade. Eljest lagligen berövade friheten äro bl. a. de som anhållits för fylleri eller undergå tvångsuppfostran eller ungdomsfängelse, ävensom straffriförklarade och andra på sinnessjukhus intagna, för vilkas utskrivning särskilda regler gälla. Vidare höra hit sådana som av statens straffprocessuella organ gripits såsom misstänkta för brott, vare sig de förklarats anhållna eller häktade eller ej, skyddshemselever, sådana som omhändertagits för alkoholism samt andra som i administrativ ordning tagits i förvar eller eljest på grund av eller utan beslut av myndighet berövats friheten, exempelvis personer som jämlikt epidemilagen omhändertagits på epidemisjukhus.

I överensstämmelse med gällande rätt upptager förslaget straff för försök att hjälpa den brottslige men intet straff för den brottslige själv för rymning eller försök att rymma. Såsom framhållits av Thyrén (IX s. 225), föreligger för den fångne en så naturlig frestelse att söka rymma att gällande straffrihet för honom bör bibehållas. Däremot finnas icke tillräckliga skäl att för hans anhöriga införa en sådan straffrihet som den i förslagets 10 § stadgade. I förevarande paragraf har nämligen ett frihetsberövande från myndighets sida kommit emellan och ett sådant böra icke ens de anhöriga få trotsa straffritt. Ehuru den brottslige själv icke kan straffas för rymning eller försök därtill, bliva alltså andra till gärningen medverkande straffbara enligt förevarande paragraf. Har rymning eller försök därtill icke kommit till stånd, kan straff icke inträda enligt förevarande paragraf utan blott enligt den allmänna regeln om förberedelse till brott i förslagets 3: 2. Thyrén (IX 7 § och s. 226) ville införa bötesstraff för den som olovligen sätter sig i förbindelse med nå-

gon vilken berövats friheten genom myndighets beslut. Det synes emellertid icke vara skäl att i strafflagen straffbelägga sådant i vidare mån än fråga är om förberedelse till den fångnes löstagande; straff för att tillhandahålla fångar rusdrycker eller dylikt torde, i den mån behov därav föreligger, böra införas i specialstraffrättsliga bestämmelser. Enligt 3: 2 i förslaget kan straff för förberedelse till löstagande av brottsling inträda vid befattning med brottsverktyg, vederlag eller förlag, t. ex. om någon tillhandahållit den fångne redskap att bryta sig ut med. Enär å löstagande av brottsling icke kan följa straffarbete i åtta år eller däröver, är det däremot icke i och för sig straffbart enligt förslagets 3: 2 att träda i förbindelse med annan, t. ex. den fångne själv, för att förbereda, möjliggöra eller underlätta löstagandet. Det synes icke heller finnas tillräckliga skäl att vid detta brott utsträcka straffbarheten längre än vid brott i allmänhet.

Straffet för hjälp till rymning är enligt förslaget fängelse eller straffarbete i högst fyra år eller, där brottet är ringa, böter eller fängelse. Denna straffskala överensstämmer beträffande maximum och minimum med gällande lags utom såtillvida att något särskilt bötesminimum icke föreslagits; den har emellertid uppdelats på ett annat sätt. Vid straffets bestämmande böra, såsom Thyrén (IX s. 226) framhållit, framför allt beaktas tre omständigheter, nämligen dels arten av frihetsberövandet, dels svårhetsgraden hos förbrottet eller det ådömda straffet, dels ock sättet att hjälpa den brottslige. I SL 10: 17 har sistnämnda synpunkt lagts till grund för uppdelningen i det att en strängare straffskala uppställts för användande av våld än för användande av list eller andra medel. Enligt SL 10: 18 skall därjämte beskaffenheten av förbrottet särskilt beaktas. Tydligen kan även den tredje av Thyrén framhållna synpunkten, frihetsberövandets art, förtjäna synnerligt avseende. Kommittén nämner som exempel på omständigheter att beakta vid bedömandet, huruvida brottet är ringa, fall av alla tre slagen. Gärningen kan för det första vara att anse som ringa med hänsyn till att rymlingen ej var skyldig till brott. Att befria någon som administrativt berövats friheten måste i regel anses lindrigare än att befria en fånge, häktad eller annan som berövats friheten för brott. Om den hjälpte visserligen var dömd, häktad eller eljest berövad friheten för brott men i själva verket oskyldig, är detta tydligen också en synnerligen förmildrande omständighet. Hjälp till rymning kan vidare vara att anse som ringa med hänsyn till att rymlingens brottslighet ej var av allvarlig beskaffenhet. Att löstaga en anhållen fyllerist får i regel anses som ringa brott. Slutligen kan brottet vara ringa med hänsyn till att hjälpåtgärden var av mindre farlig art. Ett löstagande måste i allmänhet anses ganska farligt, vare sig det sker med våld eller list, men att allenast dölja eller annorledes hjälpa den som själv rymt torde regelmässigt böra anses vara av mindre farlig art.

12 §.

I SL 10: 19, 21, 22 och 23 stadgas straff för vissa ingrepp i myndighets verksamhet av exekutivt eller därmed jämförligt slag. 19 § avser att olovligen

taga bort, riva eller annorledes skada offentlig myndighets kungörelse eller underrättelse som är anslagen till allmän kännedom, 21 § avser att bryta offentlig myndighets insegel varmed saker eller skrifter äro tillslutna eller att rubba lös egendom som är tagen i beslag, satt i kvarstad eller utmätt, 22 § brott mot skingringsförbud eller förbud att utgiva annans gods samt 23 § att vägra inträde eller handräckning åt den som i offentlig förrättning är berättigad därtill. Straffet är i vissa fall böter, i andra böter eller fängelse i högst sex månader. Den 1942 upphävda bestämmelsen om egenmäktigt förfarande i SL 10: 20 kunde i viss mån användas som ett reservstadgande för närbesläktade fall, som icke blivit direkt angivna i övriga paragrafer.

THYRÉN (IX 12 § och s. 233) upptager en bestämmelse om straff för att olovligen borttaga eller skada anslag som av allmänt organ uppsatts till allmän efterrättelse eller kännedom. I en annan bestämmelse (IX 11 § samt s. 213 och 231—233) upptagas motsvarigheter till SL 10: 21 och 22 med tillägg av en generalklausul om att eljest ingripa störande i allmänt organs förfogande över sak. Stadgandet i SL 10: 23 om att vägra inträde eller handräckning anser Thyrén (IX s. 212) icke behöva annan motsvarighet än den av honom föreslagna allmänna bestämmelsen om att söka tvinga eller hindra allmänt organ i utövningen av dess verksamhet.

I kommitténs förslag upptages i förevarande paragraf med namnet ingrepp i myndighets verksamhet ett brott, som omfattar de flesta i gällande lag uttryckligen angivna fallen jämte att på annat dylikt sätt motverka myndighets åtgärd. Från det i förslagets 11: 3 upptagna brottet störande av förrättningsfrid skiljer sig detta genom att det icke är fråga om att genom oljud eller på annat dylikt sätt störa utan om att motverka myndighets åtgärd, alltså att ingripa i den allmänna verksamheten eller visa trots eller tredska däremot. Ingrepp i myndighets verksamhet avviker från de i förslaget 10: 2 och 4 upptagna brotten våldsamt motstånd och förgripelse mot ämbetsman genom att den allmänna verksamheten hindras på annat sätt än i form av personliga angrepp på dess utövare. Begränsningen av paragrafens tillämpningsområde angives genom uppräknande av talrika exempel jämte tillägg av en generalklausul om »annat dylikt sätt». Härmed avses en begränsning även i förhållande till det straffria området, ty det kan icke ifrågakomma att straffbelägga motverkande av myndighets åtgärd på vad sätt som helst.

Såsom exempel nämnas i förslaget att bryta mot förbud att skingra eller föryttra löst eller fast gods eller att utgiva annans gods, att olovligen skada eller borttaga myndighets anslag, att rubba i kvarstad satt, utmätt eller beslagtaget gods eller öppna vad myndighet tillslutit samt att vägra inträde som förrättningsman äger fordra. I stort sett överensstämma exemplen med de i gällande lag nämnda fallen. Emellertid har vägran att lämna handräckning som myndighet äger fordra icke nämnts. I de sällsynta fall i vilka skyldighet att lämna handräckning stadgas synes det lämpligast, att stadgandet därom i mån av behov åtföljes av särskild straffbestämmelse. Att vägra inträde nämnes däremot här såsom exempel. Kommitténs förslag upptager nämligen icke, såsom Thyréns, någon allmän bestämmelse om att hindra allmänt

organ, varunder detta fall skulle kunna anses inbegripet. I den mån en sådan vägran sättes i verkställighet handgripligen eller på annat dylikt sätt, t. ex. genom att låsa eller hålla igen en dörr, bör allenast bestämmelsen om våldsamt motstånd i 2 § tillämpas. Vägran att öppna en låst dörr faller däremot under förevarande paragraf. Rätt att fordra inträde stadgas bl. a. i SL 10: 15, vilket stadgande i förslaget bibehållits i en övergångsbestämmelse.

Paragrafen avser brott mot myndighets åtgärd, d. v. s. mot åtgärd av statligt eller kommunalt organ som äger utdela befallningar till allmänheten. Exemplen utvisa, att vad som i främsta rummet åsyftas är kränkningar av det allmännas besittning eller därmed jämförliga angrepp på myndighets förfogande över saker. Det kan vara fråga om förfoganden från det allmännas sida för genomförande av enskild rätt, såsom kvarstad, skingringsförbud och utmätning. För paragrafens tillämplighet förutsättes, att ej blott en dom eller motsvarande beslut utan även en verkställighetsåtgärd kommit till stånd. Den brottsliga gärningen behöver icke bestå i ett besittningstagande; det räcker att saken göres svåråtkomlig eller verkställigheten på annat dylikt sätt svårare att genomföra.

Straffbudet avser bl. a. att rubba beslagtaget gods eller öppna vad myndighet tillslutit. I gällande lag talas i sistnämnda hänseende om att bryta offentlig myndighets insegel varmed saker eller skrifter äro tillslutna. Det måste emellertid anses straffbart ej blott att bryta den försegling varmed ett rum, en förvaringspersedel eller någonting annat tillslutits, utan även att med kringgående av förseglingen bereda sig tillträde till vad som tillslutits. Vad angår beslagtaget gods, kan fråga vara om föremål som tagits i beslag därför att det kan förklaras förverkat eller äger betydelse för utredning om brott. I den mån rubbandet innefattar bevisförvanskning, faller dock gärningen under 9 §, vilken icke för sin tillämplighet förutsätter beslag. Att undanskaffa vinning av brott eller annat som kan förklaras förverkat blir däremot, såsom vid 10 § framhållits, i regel straffritt i den mån icke beslag skett. Enligt 27: 15 nya rättegångsbalken må för säkerställande av utredning om brott byggnad eller rum tillstängas, tillträde till visst område förbjudas, förbud meddelas mot flyttande av visst föremål eller annan dylik åtgärd vidtagas. Brott häremot blir tydligen, i den mån det icke innefattar bevisförvanskning, att anse såsom motverkande av myndighets åtgärd på sätt som avses i förevarande paragraf.

Vad angår skadande eller borttagande av myndighets anslag, har i förslaget icke medtagits den i gällande lag uppställda begränsningen, att kungörelsen eller underrättelsen skall vara anslagen till allmän kännedom. Det bör icke heller vara tillåtet att borttaga en underrättelse eller stämning som anslagits i och för delgivning med viss person.

För paragrafens tillämplighet förutsättes en pågående domsverkställighet, brottsutredning eller liknande allmän verksamhet. Att inträngа på ett område som avspärrats i och för en brottsutredning hör alltså hit. Att inträngа på ett område som avspärrats endast ur ordningssynpunkt hör däremot till förslagets 11 kap. Vidare avses här, såsom redan framhållits, en-

dast ingrepp på uttryckligen nämnda eller därmed jämförliga sätt. Att ett vittne hindrar ett polisförhör genom att vägra att uttala sig eller genom att utan lov avlägsna sig är alltså exempelvis icke straffbart.

Ingrepp i myndighets verksamhet är, såvitt icke verksamheten uppenbart faller utanför den handlandes kompetensområde, straffbart även om det riktar sig mot en orättmätig tjänsteutövning. I undantagsfall måste det dock, såsom vid 2 § framhållits beträffande våldsamt motstånd, anses tillåtet att använda självförsvar mot övergrepp från utövare av allmän verksamhet.

Straffet föreslås till böter eller fängelse, vilket överensstämmer med straffet för störande av förrättningsfrid men är något lindrigare än straffet för våldsamt motstånd. Flertalet hithörande fall äro visserligen lindriga, men under vissa omständigheter kan ingrepp i myndighets verksamhet vara ett allvarligt brott. Även en vanligen så obetydlig åtgärd som att nedriva myndighets anslag kan understundom få ödesdigra verkningar, t. ex. om mobiliseringskungörelser systematiskt nedrivas. Under oroliga tider kunna ingrepp av här avsett slag rentav verka lamslående på samhällsverksamheten.

13 §.

Obehörig tjänsteutövning var till och med år 1942 straffbar enligt förutvarande 22: 6, vilken innehöll bestämmelser om ansvar för den som svikligen, i uppsåt att göra skada eller bereda sig eller annan fördel, tillvällar sig utövning av ämbete eller tjänst samt för den som eljest obehörigen utgiver sig för ämbets- eller tjänsteman och utövar något av vad till dennes befattning hör. Genom 1942 års lagstiftning om förmögenhetsbrott överfördes innehållet i 22: 6 till SL 10: 24 och bestämmelserna gjordes därvid, i samband med att 10: 20 upphävdes, tillämpliga även på de förut under 10: 20 hörande fall, i vilka gärningsmannen icke kan sägas tillvälla sig ämbets- eller tjänsteutövning eller utgiva sig för ämbets- eller tjänsteman utan på annat sätt obehörigen utövar verksamhet som endast tillkommer allmänt organ. Lagrummets tillämplighet utsträcktes även på det sättet, att SL 10: 24 avser obehörigt utövande icke blott av ämbete eller tjänst, utan av allmän befattning överhuvud. (Jfr THYRÉN IX 13 § samt s. 212 och 234.)

Enligt kommitténs nu föreliggande förslag skall straff för obehörig tjänsteutövning drabba den som obehörigen utövar vad som hör till befattning vars innehavare är underkastad ämbetsansvar. Förutom införande av brottsbeteckningen obehörig tjänsteutövning innebär detta ingen annan nyhet i förhållande till den sedan 1942 gällande lagen än att begreppet allmän befattning närmare bestämts till befattning vars innehavare är underkastad ämbetsansvar. Hit höra alltså befattningar vilkas innehavare enligt förslagets 25: 12, första, andra eller tredje stycket, äro helt eller delvis underkastade ämbetsansvar. Däremot höra icke hit befattningar vilkas innehavare enligt Konungens förordnande jämlikt förslagets 10: 1 andra stycket skola åtnjuta samma skydd som ämbetsmän.

Straffet är enligt SL 10: 24 fängelse eller böter, dock att straffarbete i högst fyra år må ådömas, när omständigheterna äro försvårande. Även en-

ligt förslaget omfattar den vanliga straffskalan fängelse och böter. Där brottet är att anse som grovt, exempelvis med hänsyn till att gärningsmannen vill skaffa sig obehörig vinning, blir straffet enligt förslaget straffarbete i högst fyra år eller fängelse.

14 §.

Till och med år 1942 var det icke straffbart att giva sig ut för att innehava allmän befattning utan att på något sätt utöva befattningen. I samband med 1942 års lagstiftning om förmögenhetsbrott infördes emellertid i SL 10: 24 straff för den som utan tjänsteutövning obehörigen giver sig ut för att innehava allmän befattning eller ock obehörigen bär uniform eller tjänstetecken för att giva sig sken av att tillhöra krigsmakten eller annan kår i det allmännas tjänst.

Nu föreslås att detta brott under beteckningen föregivande av allmän ställning upptages i förevarande paragraf. I stället för uttrycket allmän befattning hänvisas till den i förslagets 13 § givna beskrivningen, befattning vars innehavare är underkastad ämbetsansvar. Redan 1942 avsågs att införa straff för den som obehörigen bär uniform eller tjänstetecken för att giva sig sken av att tillhöra kår vars verksamhet avser allmän samfärdsel eller allmänhetens förseende med vatten, ljus, värme eller kraft (se NJA II 1942 s. 288). Detta fall har nu för säkerhets skull omnämnts i lagtexten. Såvitt angår bärande av uniform eller tjänstetecken för att giva sig sken av att tillhöra en kår är paragrafens tillämpningsområde vidare än ämbetsansvarets. Till de angivna kårerna höra många som icke äro underkastade ämbetsansvar, exempelvis militärt manskap, medlemmar av frivilliga försvarsorganisationer med offentlig sanktion samt allehanda befattningshavare vid post-, telegraf-, telefon- och andra kommunikationsinrättningar, enskilda kommunikationsinrättningar därunder inbegripna. Beträffande straffbudets erforderlighet får kommittén hänvisa till sitt betänkande med förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott (SOU 1940: 20) s. 80 (NJA II 1942 s. 287).

Kommittén har vidare upptagit ett stadgande om straff för den som obehörigen giver sig ut för advokat. I denna del skall stadgandet träda i kraft först från och med den dag nya rättegångsbalken träder i kraft. Med advokat förstås enligt nya rättegångsbalken 8: 1 den som är ledamot av Sveriges advokatsamfund. I motiven till sistnämnda paragraf (NJA II 1943 s. 81) har processlagberedningen uttalat, att straff för den som obehörigen utgiver sig för advokat torde böra upptagas i strafflagen. En sakförare måste anses giva sig ut för advokat bl. a. om han framträder såsom medlem i sammanslutning i vars namn ordet advokat ingår eller om han driver sin verksamhet under sådan benämning.

Thyrén (IX 14 § och s. 235) har föreslagit införande av ett allmänt straffbud för obehörigt utövande av verksamhet för vilken fordras särskild behörighet eller myndighets tillstånd. Kommittén är emellertid icke beredd att nu föreslå ett så allmänt stadgande. Frågan om andra kategorier än advokater, t. ex. läkare och ingenjörer, torde få övervägas i andra sammanhang (jfr SOU 1942: 22).

11 KAP.

Om brott mot allmän ordning.

I detta kapitel har kommittén sammanfört ett flertal av gällande strafflag i skilda sammanhang behandlade brott. Den sammanhållande synpunkten har därvid varit, att brotten kunna uppfattas såsom brott mot allmän ordning, vare sig de innebära ett störande av ordningen på vissa platser eller vid vissa tillfällen som böra vara fredade mot sådana gärningar eller de, utan att detta är fallet, innefatta ett hot mot den samhälleliga ordning och säkerhet som rättsordningen bör tillförsäkra medborgarna eller de innebära en kränkning av medborgarnas känsla för vad sedlig ordning bjuder. Det är givet, att en så beskaffad brottsgrupp företer beröringspunkter med de i 10 kap. behandlade brotten mot allmän verksamhet. Vid rubriken till nämnda kapitel ha uppmärksammats vissa frågor som därför uppstå rörande gränsdragningen mellan 10 och 11 kapitlen.

I förevarande kapitel ha upptagits motsvarigheter till de i SL 10: 7—15 behandlade brotten uppror, upplopp, offentlig uppmaning till brott och spridande av falska rykten. Vidare ha hit hänförts störande av gudstjänst, griftefrid, domstols- och annan myndighets förhandlingar och allmänna sammankomster m. m. samt förargelseväckande beteende, vilka brott bestraffas enligt SL 11: 1—6, 9, 9 a och 15. I kapitlet har även upptagits en motsvarighet till de i 7 kap. SL behandlade religionsbrotten. Vidare behandlas i kapitlet hållande av spelhus, fylleri och djurplågeri, vilka brott äro straffbelagda i SL 18: 14—16. Genom att dessa överförts hit från 18 kap. SL kommer detta att uteslutande behandla brott mot könssedligheten, något som enligt kommitténs mening är en fördel. Slutligen har i förevarande kapitel också upptagits en motsvarighet till SL 3: 7 och 8, varest bestraffas underlåtenhet att hindra eller avslöja brott. I THYRÉNS utkast ha de ifrågavarande brotten till större delen fått sin plats i en avdelning med rubriken »Brott mot allmän ordning och frid» (XI).

Kapitlet inledes med ett såsom upplopp betecknat brott, vilket närmast motsvarar vad i gällande lag kallas uppror. Därefter följer, med brottsbeteckningen ohörsamhet mot ordningsmakten, ett liknande såsom mindre straffvärt ansett brott och i anslutning därtill störande av förrättningsfrid. Offentlig uppmaning till brott, kallad uppvigling, underlåtenhet att avslöja eller hindra brott samt samhällsfarlig ryktesspridning behandlas i de följande paragraferna. I 7 § straffbelägges, såsom en nyhet i förslaget, under brottsbeteckningen hets mot folkgrupp, att någon offentligen hotar, förtalar eller smädar en grupp av befolkningen med viss härstamning eller trosbekännelse. I de följande paragraferna upptagas brott mot trosfrid, brott mot griftefrid, fylleri, förargelseväckande beteende, djurplågeri och hållande av spelhus.

1 §.

Enligt SL 10: 7 föreligger uppror, då folkmängd samlar sig tillhopa och ådagalägger uppsåt att med förenat våld sätta sig upp emot verkställighet av offentlig myndighets bud eller att tvinga den till någon ämbetsåtgärd eller att hämnas för sådan åtgärd. Skingra sig upprorsmännen på offentlig myndighets befallning, skola enligt paragrafen anstiftare och anförare dömas till straffarbete från och med sex månader till och med två år men de övriga vara fria från straff. Skingra sig upprorsmännen däremot icke utan visa trotsighet mot myndighetens befallning, skola enligt SL 10: 8 anstiftare och anförare dömas till straffarbete från och med två till och med fyra år och annan deltagare i upproret till straffarbete i högst två år eller, där omständigheterna äro synnerligen mildrande, till fängelse. I SL 10: 9 och 10 givas bestämmelser för det fall att upprorsmän göra våld å person eller bryta eller förstöra hus eller plundra eller fördärva annan egendom. Anstiftare och anförare dömas i sådant fall till straffarbete från och med två till och med tio år och annan deltagare till straffarbete i högst sex år; dräper upprorsman någon som söker stilla upproret, skall han dömas till straffarbete på livstid. Jämte straff enligt nu återgivna bestämmelser skall i regel med tillämpning av 4 kap. SL ådömas straff även för våld eller annan brottslig gärning som begås vid upproret.

Samlar sig folkmängd tillhopa och stör lugnet eller allmänna ordningen utan att likväl ådagalägga sådant uppsåt som nyss nämnts och skingrar sig folkmängden icke på offentlig myndighets befallning utan visar trotsighet däremot, föreligger enligt SL 10: 13 upplopp. Anstiftare och anförare av uppploppet skola dömas till straffarbete i högst ett år och annan deltagare i uppploppet skall dömas till böter. Övergå de till våld å person eller egendom, skola de emellertid dömas enligt bestämmelserna om uppror, dock med viss möjlighet till strafflindring för deltagare som ej är anstiftare eller anförare.

THYRÉN har i sitt utkast gjort en skillnad allteftersom gärning av ifrågavarande slag utgör ett angrepp mot myndighet eller icke. I den del av utkastet, som behandlar brott mot myndighet, har han nämligen, efter en bestämmelse om straff för den som med våld å person eller med hot om sådant våld angriper allmänt organ under utövningen av dess verksamhet eller för att tvinga det till sådan utövning eller hindra det därifrån eller hämnas därför, upptagit en bestämmelse om ansvar där sådant angrepp förövas av en eller flera deltagare i folksamling (IX 2 §). I den avdelning åter, som bär rubriken »Brott mot allmän ordning och frid», har han upptagit en bestämmelse om straff för den som, där folksamling stör allmän ordning och vederbörlig myndighet befallt den att skingras, underlåter att efterkomma befallningen (XI 3 §).

Enligt kommitténs åsikt är det lämpligt att, såsom i gällande lag skett, reglera ansvaret för störande uppträdande av en folksamling i ett sammanhang. Thyréns förslag att utbryta vissa hithörande gärningar till ett särskilt

brott mot myndighet synes innebära ett särskiljande av vad som för ett naturligt betraktelsesätt hör samman.

Icke heller vid utformningen av bestämmelserna om ansvar för ifrågavarande gärningar torde någon avgörande betydelse böra tillmätas den omständigheten huruvida folksamlingens uppträdande innebär ett angrepp mot myndighet. Från det allmännas synpunkt synes det tämligen likgiltigt, om en folkmassa riktar sitt angrepp direkt mot en myndighet eller mot den ordning som samhället med hjälp av sina myndigheter söker upprätthålla. Det torde från samhällets synpunkt icke finnas tillräckliga skäl att göra skillnad mellan t. ex. det fallet, att vid en hyreskonflikt en folkmassa ådagalägger uppsåt att hindra verkställigheten av vräkningsdomar, och det, att en folkmassa under en strejk ådagalägger uppsåt att med våld hindra arbetsvilliga från att upprätthålla driften. Att skilja det ena fallet från det andra är så mycket svårare som en folkmassa, vilken ämnar bruka våld, i allmänhet även torde ha uppsåt att hindra myndighets ingripande. Med angrepp mot myndighet torde därför böra likställas fall, där folksamlingen syftar till våld å person eller egendom eller annat dylikt brott. Andra fall där folksamling stör allmän ordning te sig i jämförelse med dessa såsom mindre farliga och synas därför kunna inrymmas under en mildare straffbestämmelse.

Med ledning av dessa synpunkter har kommittén i förevarande paragraf upptagit en bestämmelse avseende det fall att folksamling stör allmän ordning genom att ådagalägga uppsåt att sätta sig upp emot myndighet, öva våld å person eller egendom eller begå annat dylikt brott. För att paragrafen skall vara tillämplig fordras, att folksamlingen ådagalagt detta uppsåt. Det räcker således icke, att någon enstaka deltagare i en eljest fredlig demonstration t. ex. kastar sten. Å andra sidan behöver ej, såsom SL 10: 7 synes ge vid handen, folksamlingen ha bildats med förgripligt uppsåt, utan paragrafen kan vara tillämplig där en folkmassa kommit tillhopa för att antaga en resolution eller framföra önskemål men sedermera övergår till våldsamheter. Med att sätta sig upp emot myndighet avses vad i SL 10: 7 beskrives såsom att med våld sätta sig upp emot verkställighet av offentlig myndighets bud eller att tvinga den till någon ämbetsåtgärd. Det praktiskt viktiga fallet att folksamlingen har uppsåt att hindra myndighets ämbetsutövning torde vara tydligare inbegripet under det föreslagna uttrycket än under det i gällande lag begagnade. En folkmassa, som allenast på det sättet trotsar myndighet att den icke efterkommer myndighets skingringsbefallning eller, t. ex. av nyfikenhet, tränger in på avspärrat område, kan icke anses ha ådagalagt uppsåt att sätta sig upp emot myndigheten. Att folkmassa trotsar en underordnad polismans befallning är icke heller i och för sig tillräckligt för att man skall kunna anse, att den ådagalagt sådant uppsåt (jfr NJA 1944 s. 437). Såsom exempel på brott som är jämförligt med våld å person eller egendom må nämnas löstagande av fånge. Däremot faller icke exempelvis smädande av myndighet under paragrafen och åtminstone i regel icke heller nedrivande av anslag.

Uppenbarligen bör ansvar icke utkrävas av varje deltagare i en folksam-

ling, som stör allmän ordning och ådagalägger det ifrågavarande uppsåtet. Av gällande lag fordras, för att andra deltagare än anstiftare och anförare skola kunna straffas, enligt SL 10: 8 att folkmassan icke skingrar sig då offentlig myndighet givit befallning därom utan visar trotsighet mot befallningen. Att tillägga myndighets skingringsbefallning sådan vikt torde dock icke vara i allo lämpligt. Det kan inträffa, att en folkmassa uppträder på ett förgripligt sätt innan behörig myndighet hinner meddela skingringsbefallning. Och även om sådan befallning hinner givas, kan den icke alltid uppfattas av alla deltagare i folksamlingen. För tillämpning av 1 § torde därför böra uppställas någon mindre formell förutsättning. Icke heller synes det tillfredsställande att, såsom stadgas i SL 10: 9, deltagare i folksamling blir förfallen till ansvar där folkmassan skrider till våld å person eller egendom även om han endast närvarit i folksamlingen.

Kommittén har funnit ändamålsenligt att skilja mellan tre kategorier av deltagare. Såsom särskilt straffvärda anges i andra stycket de som med råd eller dåd leda folksamlingens förehavande eller förmå annan att deltaga däri eller med uppsåt att främja detsamma öva våld å person eller egendom eller begå annat dylikt brott. För andra deltagares straffbarhet uppställes i första stycket såsom förutsättning att de anslutit sig till folksamlingens förehavande. Paragrafen blir sålunda tillämplig endast i fråga om sympatisörer och icke dessutom på dem som tillfälligtvis eller av nyfikenhet kommit att närvara i folkmassan. För att en deltagare i en folksamling skall anses ha anslutit sig till dennas förehavande kräves, att han på något sätt visat aktivitet, såsom genom rop eller stenkastning. För deltagare, vilka icke gjort sig skyldiga till gärning som avses i andra stycket men såsom sympatisörer falla under första stycket, stadgas strafflindring, där de under folkmassans förehavande avlägsna sig.

Enligt andra stycket straffas som sagt deltagare, som med råd eller dåd leder folksamlingens förehavande eller förmår annan att deltaga däri eller med uppsåt att främja detsamma övar våld å person eller egendom eller begår annat dylikt brott. Denna bestämmelse har emellertid ej ansetts böra begränsas till deltagare i folksamlingen. Redan av medverkansbestämmelserna i 3: 3 i förslaget skulle följa, att anstiftare eller medhjälpare till gärning som i första stycket sägs skulle vara att straffa oavsett om han själv närvarit i folksamlingen. I själva verket torde mången gång den som ej närvarit i denna men, själv i trygghet, genom anstiftan eller medhjälp främjar folksamlingens förehavande få anses i särskilt hög grad straffvärd. I andra stycket, som upptager en strängare straffskala än första stycket, har därför den som med råd eller dåd leder folksamlingens förehavande eller förmår annan att deltaga däri gjorts straffbar oavsett huruvida han deltager i folksamlingen. Där deltagare i folksamlingen för att främja dess förehavande övar våld å person eller egendom eller annat dylikt brott, skall med tillämpning av 4 kap. SL, straff för detta brott ådömas om det är belagt med straffarbete; i annat fall konsumerar straff enligt 1 § straffet för det särskilda brottet.

11:1

De ovan åsyftade fall, vilka enligt kommitténs mening böra falla under en mildare straffbestämmelse än 1 §:s, ha upptagits i 2 §.

I gällande lag betecknas de i 10:7—10 behandlade gärningarna såsom uppror och de i 10: 13 behandlade såsom upplopp. Såsom anförts vid 9: 1 i förslaget, torde det emellertid icke överensstämma med gängse språkbruk att beteckna gärningar av hithörande slag såsom uppror. Kommittén har funnit det mera träffande att beteckna det i 1 § upptagna brottet som upplopp och åsätta det i 2 § behandlade beteckningen ohörsamhet mot ordningsmakten.

Vid bestämmandet av straffsatserna enligt 1 § bör uppmärksammas, att paragrafen på det sättet har snävare tillämpningsområde än SL 10: 7 och 8, att icke redan den omständigheten att folkmassan trotsar myndighets skingringsbefallning föranleder ansvar för deltagare i folksamlingen, utan att det för att en deltagare skall bliva förfallen till ansvar kräves att han anslutit sig till ett av folkmassan ådagalagt uppsåt att sätta sig upp emot myndighet, öva våld å person eller egendom eller begå annat dylikt brott. Det synes därför motiverat, att straffet för deltagare enligt första stycket skall kunna utmätas något högre än motsvarande straff enligt SL 10: 8. Enligt detta lagrum är straffet för deltagare, som ej är anstiftare eller anförare, straffarbete i högst två år eller, där omständigheterna äro synnerligen mildrande, fängelse. Kommittén föreslår, att straffet för det fall som avses i första stycket sättes till straffarbete i högst fyra år eller fängelse. För den som under upploppets fortgång avlägsnar sig torde straffet dock böra kunna nedsättas till böter. För anstiftare och anförare är straffet enligt SL 10: 7 straffarbete från och med sex månader till och med två år och enligt SL 10: 8, som avser det fall att upprorsmännen ej skingrat sig på myndighets befallning utan visat trotsighet däremot, straffarbete från och med två till och med fyra år. Göra upprorsmän våld å person eller bryta eller förstöra de hus eller plundra eller fördärva de annan egendom, skola enligt SL 10: 9 anstiftare och anförare dömas till straffarbete från och med två till och med tio år. Kommittén föreslår, att dessa straffsatser för det fall som avses i 1 § andra stycket ersättas med straffarbete i högst sex år eller, där brottet är grovt, från och med två till och med tio år. Det har icke synts erforderligt att i förslaget upptaga någon motsvarighet till bestämmelsen i SL 10: 10 första stycket, enligt vilken, där upprorsman dräper den som uppror stilla vill, han skall straffas med straffarbete på livstid.

I SL 10: 12 givas vissa bestämmelser om tillvägagångssättet vid stillande av vad gällande strafflag betecknar såsom uppror. En revision av dessa bestämmelser faller utanför kommitténs uppdrag. Som det ämne bestämmelserna avse rätteligen icke synes böra behandlas i strafflagen, föreslår kommittén, att bestämmelserna upptagas bland övergångsbestämmelserna till den av kommittén föreslagna lagen om ändring i vissa delar av strafflagen. Därvid föreslås den ändringen, att för vinnande av överensstämmelse med förslagets terminologi ordet uppror utbytes mot upplopp. Den i SL 10: 10 andra stycket upptagna bestämmelsen, att upprorsman som blir dräpt

skall ligga ogill, torde även böra flyttas till övergångsbestämmelserna, varvid stadgandet bör ändras till att avse deltagare i upplopp. Ett övervägande av stadgandets sakliga innebörd torde lämpligen böra uppskjutas till en blivande revision av strafflagens bestämmelser om nödvärn och dråp. I detta sammanhang må nämnas, att inom justitiedepartementet tillkallade utredningsmän år 1942 avgivit ett betänkande med utredning angående polismans rätt att bruka våld och användande av militär personal för att upprätthålla allmän ordning och säkerhet (SOU 1942: 34).

Till sist må framhållas, att vissa former av förberedelse till upplopp straffbeläggas i 3:2 i förslaget. Ansvar enligt nämnda lagrum inträder sålunda för den som, med uppsåt att upplopp skall komma till stånd, lämnar eller mottager penningar eller annat såsom förlag eller vederlag för upploppet eller lämnar, mottager, förfärdigar, fortskaffar eller tager dylik befattning med gift, sprängämne, vapen, dyrk eller annat sådant hjälpmedel. Denna bestämmelse är tillämplig, om intet upplopp kommer till stånd, och även i fråga om den som, fastän upplopp kommer till stånd, icke kan straffas därför, emedan han varken deltagit däri eller på annat sätt straffbart medverkat till upploppet.

2 §.

I 1 § ha under beteckningen upplopp straffbelagts vissa fall där folksamling stör allmän ordning genom att ådagalägga uppsåt att sätta sig upp emot myndighet, öva våld å person eller egendom eller begå annat dylikt brott. Ansvar enligt paragrafen inträder för den som deltager i upploppet på sådant sätt att han kan sägas ha anslutit sig till folksamlingens förehavande, så ock för den som med råd eller dåd leder upploppet eller förmår annan att deltaga däri. I förevarande paragraf åter stadgas straff dels i vissa fall för deltagare i upplopp vilken icke drabbas av bestämmelserna i 1 §, dels för deltagare i sådan folksamling som stör allmän ordning utan att likväl upplopp föreligger. I gällande lag motsvaras paragrafen närmast av SL 10: 13.

Det förutsättes för tillämpning av förevarande paragraf, att någon deltager i folksamling som stör allmän ordning. Ett sådant störande föreligger ej redan i och med att en folksamling uppstått, även om den skulle utgöra hinder för trafiken. Det fordras därutöver, att folksamlingen uppträder på ett störande sätt, såsom genom skrän eller hotfulla åtbörder. Till folksamling är att hänföra även sammankomst, vare sig i det fria eller inomhus och oberoende av om tillträdet är öppet för allmänheten. Paragrafen kan sålunda vara att tillämpa, där sammankomst får ett för den allmänna ordningen störande förlopp, och ersätter för den skull i huvudsak SL 10: 15 sista punkten, i vilken stadgas straff för den som underlåter att hörsamma myndighets bud om upplösning av sammankomst varvid företages något som strider mot lag eller som stör allmän ordning. Jämväl THYRÉN har föreslagit, att detta stadgande måtte uppgå i en allmän bestämmelse om straff för underlåtenhet att åtlyda skingringsbefallning (VI s. 206).

Straffbarhet enligt förevarande paragraf inträder om deltagare i folksamling som stör allmän ordning underlåter att efterkomma för ordningens upprätthållande meddelad befallning, t. ex. skingringsbefallning eller befallning att iakttaga tystnad, eller intränger på område som för ordningens upprätthållande fridlysts eller avspärrats. Det fordras icke, såsom enligt SL 10: 13, att skingringsbefallning givits av offentlig myndighet, något som ansetts innebära att underordnad polismans befallning icke varit tillräcklig för att upplopp skulle föreligga (se NJA 1944 s. 437). Enligt förslaget fordras blott att åtgärd av ifrågavarande slag, skingringsbefallning eller annan befallning för ordningens upprätthållande, fridlysning eller avspärrning, vidtagits av någon som för ordningens upprätthållande är utrustad med behörighet att vidtaga sådan åtgärd. Detta gäller främst om polismyndigheten i orten men även om underordnad polisman, till vars åligganden hör att vaka över ordningen, och för ordningens upprätthållande utkommenderad militär. Jämväl andra civila tjänstemän än polismän kunna under särskilda förhållanden äga behörighet att vidtaga åtgärd av ifrågavarande slag. Enligt kungl. kungörelse den 28 mars 1914 har sålunda järnvägspersonal vissa åligganden att sörja för upprätthållande av ordning och säkerhet inom järnvägsområde, och tulltjänstemän kunna ha att upprätthålla ordningen i samband med tullvisitering av fartyg. Tillsägelser av privatperson eller avspärrningar som sådan person utför höra däremot icke hit och icke heller fridlysning som skett i annat syfte än att upprätthålla ordningen. Befallning behöver icke ha givits genom ord utan kan ha meddelats på annat sätt, såsom då myndighet genom tecken eller avlossande av varningsskott givit tillkänna sin vilja att folkmassa skall skingra sig. Det förutsättes för straffbarhet, i motsats till vad fallet torde vara enligt gällande lag, att deltagaren i folksamlingen verkligen uppfattat befallningen eller erhållit kännedom om fridlysningen eller avspärrningen.

Såsom straff föreslår kommittén böter eller fängelse. I SL 10: 13 stadgas för anstiftare och anförare straffarbete i högst ett år och för annan deltagare böter, såvida icke deltagare i folksamlingen övergått till våld å person eller egendom, i vilket fall straffet kan bliva betydligt strängare.

Brottet har åsatts beteckningen ohörsamhet mot ordningsmakten.

3 §.

Av fridsbrotten i 11 kap. SL ha vissa, som torde böra uppfattas såsom brott mot allmän ordning, med större eller mindre jämkningar upptagits i förevarande kapitel.

I denna paragraf behandlas motsvarigheter till de i SL 11: 1—3, 5, 6, 9 och 9 a straffbelagda gärningarna. I SL 11: 1—3 stadgas ansvar för den som genom våldsgärning å annan, svordom, oljud eller annat åstadkommande av förargelse stör gudstjänst eller sammankomst för gemensam andaktsövning. Enligt SL 11: 5 och 6 straffas den som begår våldsgärning å annan eller åstadkommer förargelse genom svordom eller oljud eller annorledes inom Konung-

ens slott i huvudstaden eller annorstädes i slott, hus eller gård där Konungen vistas eller å rum där riksdagen eller dess avdelningar eller utskott äro församlade eller inför sittande rätt, Konungens befallningshavande eller annat allmänt ämbetsverk. I SL 11:9 givas motsvarande bestämmelser för sådan gärning vid valförrättning, uppbörds-, kommunal- eller kyrkostämma, läsförhör, lantmäteriförrättning eller annan sådan offentlig sammankomst eller då allmänt ärende eljest förehaves. Enligt SL 11:9 a slutligen, vilket lagrum infördes år 1936, straffas den som söker genom våld å person eller egendom, genom oljud eller oväsende eller på annat förargelseväckande sätt hindra hållandet av allmän sammankomst för överläggning eller åhörande av föredrag eller som på detta sätt stör sådan sammankomst.

I THYRÉNS utkast (XI 8—10 §§) motsvaras dessa bestämmelser av stadganden om straff för den som genom våldshandlingar eller oljud eller på annat sätt stör sittande ämbetsverk eller annat allmänt organs förrättning, för den som hindrar eller stör statskyrkans eller annat i riket tillåtet religionssamfunds gudstjänst samt för den som stör tillåten allmän sammankomst eller sammankomst, inom tillåtet religionssamfund, för gemensam andaktsövning som ej är att hänföra till gudstjänst.

Enligt kommitténs mening kunna de ifrågavarande bestämmelserna i gällande lag avsevärt förenklas och sammanföras att avse ett enda brott, lämpligen benämnt störande av förrättningsfrid.

Själva handlingen torde kunna beskrivas såsom störande genom våldshandling eller oljud eller på annat dylikt sätt. Med störande torde över lag böra jämställas att söka hindra på sätt nu angivits. Att såsom i gällande lag skett särskilt nämna att våld skall ske å annan synes obehövligt, då sådan gärning otvivelaktigt inbegripes under våldshandling. Är våldshandlingen sådan som omförmäles i 14 kap. SL, inträder för övrigt ansvar även enligt nämnda kapitel med tillämpning av SL 4:1 och 2.

Handlingen skall, om den icke utgöres av våldshandling eller oljud, vara jämförlig därmed. Att borttaga märken på marken, vilka anbragts av lantmätare såsom hjälpmedel vid hans förrättning, hör alltså ej hit; sådan gärning kan ådraga ansvar enligt 10:12 i förslaget för ingrepp i myndighets verksamhet. Icke heller höra hit sådana åtgärder för att hindra sammankomst som att vägra upplåta lokal för sammankomsten, att i förväg förhyra alla tillgängliga samlingslokaler eller fortskaffningsmedel eller att upptaga en större del av platserna i en möteslokal till vilken tillträdet är fritt. Att vid sammankomst för överläggning avbryta en talare genom inpass kan icke heller i och för sig anses straffbart.

Handlingen skall vidare utgöra antingen ett störande av någon sammankomst eller förrättning av det slag som angives i paragrafen eller ett försök att hindra sammankomsten eller förrättningen. Är förrättningen sådan att den enligt sakens natur ofta måste försiggå under buller eller eljest under mindre lugna förhållanden, får den icke anses bliva störd av en handling som, förövad t. ex. under gudstjänst eller inför sittande rätt, skulle medföra ansvar enligt paragrafen. Försök att hindra sammankomst eller förrätt-

ning behandlas här som fullbordat brott, varav följer att de allmänna försöksbestämmelserna i 3 kap. icke äro tillämpliga.

Såsom föremål för brottet nämnes i första rummet allmän gudstjänst eller annan samfälld andaktsövning, begravning eller dylik akt. Paragrafen omfattar ej blott svenska statskyrkans gudstjänst utan även motsvarande sammankomster hos andra religionssamfund, erkända eller icke. Det synes vara ett rimligt krav, att sammankomster för andaktsövning skola vara fredade mot störande ingrepp av obehöriga oavsett vilken religion eller trosbekännelse deltagarna omfatta. Likaså ha begravningar, dop, vigslar och dylika akter ansetts böra skyddas enligt paragrafen, även där de icke kunna betecknas såsom gudstjänst. Jämväl i fråga om s. k. borgerlig begravning är paragrafen tillämplig. Störande uppträdande i kyrka eller annan gudstjänstlokal å tid, då där icke pågår gudstjänst eller sammankomst för andaktsövning, kan utgöra försök att lägga hinder därför men hör eljest icke hit; det kan då vara att bedöma enligt 11 § som förargelseväckande beteende.

Paragrafen skyddar vidare domstols förhandling eller annan statlig eller kommunal förrättning. I denna del motsvarar den SL 11: 5, 6 och 9. Att särskilt stadga straff för gärning av ifrågavarande slag inom Konungens slott i huvudstaden eller i slott, hus eller gård där Konungen vistas har ansetts icke vara behövligt. Med statlig eller kommunal förrättning förstås endast sådant fullgörande av tjänsteåliggande som innebär utövande av en gentemot allmänheten framträdande funktion av den offentliga förvaltningen. Under uttrycket falla sålunda riksdagens och ämbetsverks förhandlingar, kommunala styrelsers och nämnders sammanträden, politiska eller kommunala valförrättningar, lantmäteriförrättningar, utmätningsförrättningar m. m., men däremot icke ämbetsmans arbete på tjänsterummet. Det må erinras om att nya rättegångsbalken, i viss överensstämmelse med gällande rätt, i 9: 5 stadgar böter för den som vid sammanträde inför rätten stör förhandlingen eller tager fotografi i rättssalen eller vägrar att efterkomma föreskrift, som meddelats till ordningens upprätthållande, eller som muntligen vid sammanträde eller i rättegångsskrift uttalar sig otillbörligt eller eljest kränker domstolens värdighet. Detta stadgande avser ordningsförseelser av mindre allvarlig art än de gärningar inför domstol som böra bedömas såsom störande av förrättningsfrid.

Såsom föremål för brottet nämnes vidare sammankomst för överläggning, undervisning eller åhörande av föredrag. I förhållande till gällande lag innebär detta en utvidgning såtillvida som det enligt förslaget ej kräves att sammankomsten skall vara allmän. Enligt kommitténs mening erfordras nämligen skydd även för sammankomster vilka på grund av att tillträde står öppet endast för personer tillhörande en sluten krets, t. ex. medlemmarna i viss förening, äro att anse som enskilda. Församlingsrätten synes böra vara skyddad även vid sammankomster som exempelvis ett politiskt parti anordnar för sina medlemmar. Det är att märka, att det ofta icke är möjligt för anordnarna av en enskild sammankomst att effektivt förhindra att utomstående fridstörare tränga sig in i lokalen. En utvidgning av det straffbara

området sker enligt förslaget även därigenom, att jämte sammankomster för överläggning eller åhörande av föredrag upptagits sammankomster för undervisning. Erfarenheten har givit vid handen, att störande uppträden med politiskt demonstrationssyfte förekommit vid sådana sammankomster. Utanför paragrafens räckvidd falla teater- och filmföreställningar. Såsom skydd mot störande av sådan föreställning torde bestämmelsen i 11 § om straff för förargelseväckande beteende vara tillräcklig.

På den subjektiva sidan kräves uppsåt omfattande alla objektiva förutsättningar för ansvar, sålunda bl. a. även uppsåt att störa eller söka hindra förrättningen eller sammankomsten.

Straffet, som enligt de motsvarande lagrummen i 11 kap. SL i olika fall är dagsböter, enligt vissa lagrum med högre minimum än det vanliga, penningböter om högst etthundra kronor eller fängelse i högst sex månader, föreslås till böter eller fängelse.

Det är givet, att en gärning som faller under förevarande paragraf stundom tillika innefattar sådant brott mot allmän verksamhet varom stadgas i 10: 1—4 i förslaget. På grund av uttryckligt stadgande i 10: 1 och 3 kan våld å ämbetsman och tjänstemissfirmelse icke tillika, såvida ej gärningen innefattar någonting därutöver, medföra tillämpning av förevarande paragraf. Däremot kunna 10: 2 och 4 vara att tillämpa i konkurrens med denna enligt SL 4: 1 och 2. Likaså kan 14 eller 16 kap. SL vara att tillämpa i konkurrens med förevarande paragraf. Någon särskild bestämmelse angående resande av livsfarligt vapen vid sammankomst eller förrättning, motsvarande bestämmelsen därom i SL 11: 7, har icke ansetts erforderlig. Det torde vara tillräckligt, att sådan gärning, där den uppfyller förutsättningarna för ansvar enligt förevarande paragraf, bedömes med tillämpning av såväl denna paragraf som den allmänna bestämmelsen om resande av livsfarligt vapen i SL 14: 15 i konkurrens enligt SL 4: 1 och 2.

I SL 10: 15 finnas bestämmelser dels om tillträde för offentlig myndighet till sammankomst av menighet för överläggning om allmänt eller menigheten särskilt rörande ärende, dels om förbud för myndigheten att, såframt ej vid sammankomsten företages något lagstridigt eller för den allmänna ordningen störande, upplösa sammankomsten. Dessa församlingsfriheten reglerande bestämmelser, vilka systematiskt sett icke höra hemma i strafflagen och som angå ett ämne vilket icke omfattas av kommitténs uppdrag, ha utan ändring överförts till övergångsbestämmelserna. En i SL 10: 15 därjämte upptagen bestämmelse om ansvar för den, som underlåter att hörsamma myndighets bud att lämna sammankomsten, har enligt förslaget fått uppgå i den mera omfattande bestämmelsen i 2 §.

4 §.

I SL 10: 14 stadgas straff för den som, muntligen inför menighet eller folksamling eller i skrift som han utspritt eller utsprida låtit, uppmanar till våld å person eller egendom eller till annat brott eller ock annorledes, såsom genom prisande av brottslig handling, söker förleda till brott eller till ohör-

samhet mot lag eller laga myndighet. Stadgandet gäller även den som utsprider eller låter utsprida annans skrift, vars innehåll är straffbart enligt det nu sagda, för att därmed främja den med skriften åsyftade verkan.

Kommittén har i förevarande paragraf upptagit detta stadgande med vissa jämkningar.

Med spridande av skrift har jämställts utlämnande av skrift för spridning. Det har nämligen synts önskvärt, att paragrafen skall vara tillämplig även om skriften med stöd av kungl. brev den 23 juli 1908 hejdas av postverket innan spridning skett. Också den som t. ex. i ett väntrum lagt fram skrift att läsas av allmänheten synes böra kunna straffas. Med muntlig och skriftlig framställning har vidare likställts annat meddelande till allmänheten, för att paragrafen skall omfatta även t. ex. uppmaning genom åtbörder eller framställning i bild som icke kan anses som skrift. Åt paragrafen har vidare givits sådan utformning, att det blivit obehövligt att uttryckligen utsäga att den är tillämplig oavsett huruvida den som sprider eller för spridning utlämnar skriften själv författat denna. Att låta brottsbeskrivningen omfatta icke blott att sprida skrift utan även att låta sprida sådan har ansetts överflödigt, då den som gör sig skyldig till gärning av det senare slaget i allt fall är straffbar för anstiftan.

I handlingsbeskrivningen har liksom i gällande lag såsom ett huvudfall upptagits att söka förleda till brott. Såsom exempel på sådan gärning har det ansetts tillräckligt att nämna uppmaning till brott och prisande av brottslig gärning. Att, såsom i gällande lag åtminstone efter orden skett, med att söka förleda till brott jämställa att söka förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet är enligt kommitténs mening ägnat att inge betänkligheter. Uppmaning att icke fullgöra förpliktelser av privaträttslig natur, såsom uppmaning att icke erlägga förfallen hyra, torde näppeligen böra vara straffbelagd. Icke heller uppmaning till en, låt vara avtalsstridig, strejk torde böra medföra ansvar, där ej de till vilka uppmaningen riktas äro underkastade ämbetsansvar och strejken därför utgör brott som avses i 25 kap. Att med strafflagen ingripa reglerande i förhållandena på arbetsmarknaden möter nämligen starka betänkligheter. I viss överensstämmelse med THYRÉN, som i en mot SL 10: 14 svarande föreskrift i sitt utkast (XI 6 §) begränsat straffbarheten för ifrågavarande fall till att avse ohörsamhet mot lag som rör offentlig rätt, har kommittén med att söka förleda till brott jämställt allenast försök att förleda till svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot laga myndighet. Under bestämmelsen faller med denna avfattning icke uppmaning till brytande av avtalsenlig förpliktelse men väl exempelvis uppmaning till skattestrejk eller värnpliktsvägran. Att enligt bestämmelsen, liksom ock enligt gällande lag, uppmaning till visst förfarande kommer att straffas även i fall, där förfarandet självt icke är straffbelagt eller i allt fall icke bestraffas så strängt som uppmaningen, utgör icke någon vägande invändning. Den omständigheten att uppmaningen sker offentligen kan nämligen medföra, att uppmaningen framstår såsom mera straffvärd än det förfarande uppmaningen avser.

Emedan försök här behandlas som fullbordat brott, äro försöksbestämmelserna i 3 kap. icke tillämpliga.

Såsom brottsbeteckning föreslås uppvigling.

Straffet är enligt SL 10: 14 i normalfall böter eller fängelse. Den som söker förleda till brott varå strängare straff än fängelse kan följa, må dock dömas till straffarbete i högst fyra år och detsamma gäller, där omständigheterna eljest äro synnerligen försvårande. Kommittén föreslår sådan ändring häri, att den högre straffsatsen blir tillämplig allenast då straffarbete kan följa på det brott uppviglingen avser men icke i andra fall då omständigheterna äro synnerligen försvårande.

Där någon som hemfaller till straff enligt paragrafen jämväl gjort sig förfallen till ansvar för medverkan till brott som följt på uppmaningen, skall enligt förslaget liksom enligt gällande lag straff härför ådömas i konkurrens enligt SL 4: 1 och 2. Har brott kommit till stånd på grund av den offentliga uppmaningen, blir sålunda den, som uttalat uppmaningen, att döma ej blott enligt förevarande paragraf utan även för anstiftan till brottet. Enligt förslaget kan likaledes förekomma konkurrens mellan brott som avses i förevarande paragraf och förberedelse till brott vartill uppmaningen syftat. Den som träder i förbindelse med annan för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att brott varå kan följa straffarbete i åtta år eller däröver, spioneri, sabotage eller mened framdeles må förövas, skall nämligen enligt 3: 2 i förslaget dömas för förberedelse till brottet. Sker förberedelsen på det sätt som anges i förevarande paragraf, blir denna att tillämpa jämte 3: 2 med tillämpning även av SL 4: 1 och 2. Emellertid är 3: 2 icke tillämplig på den som själv, såsom gärningsman eller anstiftare, gjort sig förfallen till ansvar för det brott han förberett eller för försök därtill.

I tryckfrihetsförordningen § 3 7:o finnes en mot SL 10: 14 i huvudsak svarande bestämmelse om ansvar för uppmaning till brott m. m. I fråga om uppmaning till brott genom tryckt skrift är denna bestämmelse uteslutande tillämplig, och ansvar enligt bestämmelsen kan utkrävas allenast i den ordning tryckfrihetsförordningen stadgar. Ehuru några sakliga skäl varför brottsbeskrivningen i tryckfrihetsförordningen skulle avvika från motsvarande beskrivning i strafflagen näppeligen kunna anföras, har kommittén, vars uppdrag icke omfattar en revision av tryckfrihetsförordningen, ej ansett sig böra framlägga något förslag till ändring i denna. Den begränsning av straffbarheten, som enligt kommitténs förslag beträffande förevarande paragraf i strafflagen åtminstone efter orden sker genom att uttrycket ohörsamhet mot lag utbytes mot svikande av medborgerlig skyldighet, återverkar emellertid på räckvidden av tryckfrihetsförordningens ifrågavarande bestämmelse. Som enligt denna straffet skall bestämmas enligt allmän lag, sträcker sig nämligen straffbarheten enligt tryckfrihetsförordningen icke vidare än bestämmelsen i strafflagen anger.

5 §.

I SL 3: 7 stadgas straff för föräldrar, adoptivföräldrar, fosterföräldrar och andra uppfostrare ävensom förmyndare, vilka underlåta att hindra den som står under deras vård och lydnad från utförande av brott varom de äga vetskap. Jämlikt SL 3: 8 straffas annan än de i 3: 7 nämnda som, ehuru han vetat brott vara å färde varigenom någons liv, hälsa, frihet eller egendom sattes i synnerlig fara, likväl underlåtit att upptäcka brottet i tid så att faran kunde avvärjas. Ansvar inträder emellertid icke enligt någondera paragrafen, där den ifrågavarande personen icke utan att angiva brottet till åtal kunnat hindra eller upptäcka det.

Enligt kommitténs mening böra de genom de anförda bestämmelserna straffbelagda gärningarna icke, såsom gällande lag anger genom bestämmelsernas placering i delaktighetskapitlet, uppfattas såsom delaktighetshandlingar, s. k. negativ delaktighet. Liksom kommittén överfört bestämmelserna om s. k. efterföljande delaktighet till strafflagens speciella del och därmed kriminaliserat de med dem avsedda gärningarna såsom särskilda brott, nämligen döljande av brottsling, i viss mån även bevisförvanskning, hjälp till rymning och häleri, anser sig kommittén även beträffande de med SL 3: 7 och 8 avsedda gärningarna böra upptaga frågan om deras straffbeläggande i samband med de särskilda brotten.

Underlåtenhet att upptäcka visst slags brottslighet behandlas redan enligt gällande strafflag såsom ett särskilt brott. I SL 8: 28 stadgas nämligen ansvar för den som vet högförräderi, spioneri eller något av vissa andra i 8 kap. SL behandlade brott vara å färde och ej upptäcker det i tid. Även den som har skälig anledning antaga att sådant brott är å färde och ej uppenbarar de omständigheter som äro honom kunniga straffas enligt lagrummet. Från ansvar enligt detta undantagas emellertid, där brottets upptäckande icke kunnat ske utan angivelse till åtal, make, trolovad, syskon, skyldeman i rätt upp- eller nedstigande led, den som är lika nära förenad med den brottslige i första svågerlag, adoptivföräldrar och adoptivbarn, fosterföräldrar och fosterbarn.

Kommittén, som icke funnit anledning att bibehålla en särbestämmelse för vissa brott enligt 8 kap., föreslår att motsvarigheter till de anförda bestämmelserna upptagas i förevarande paragraf. Därmed hänföras gärningarna, såsom berörts redan vid kapitelrubriken till 10 kap., till brotten mot allmän ordning. Ehuru gärningarna stå de i 10: 9 och 10 i förslaget straffbelagda gärningarna, bevisförvanskning och döljande av brottsling, nära, skilja de sig från dem därigenom, att de förövas innan ännu det brott kommit till stånd för vars skull gärningarna äro straffbelagda. De synas därför typiskt sett mera rikta sig mot den allmänna ordningen än mot myndighets verksamhet.

THYRÉN har i sitt utkast (XI 5 §) bland brott mot allmän ordning och frid upptagit ett stadgande om ansvar för den som vetat en i lag straffbelagd gärning å färde vara, därav rikets säkerhet eller någons liv, hälsa, frihet eller

egendom i synnerlig fara sattes, och underlåtit att gärningen i tid, så att faran avvärjas kunnat, upptäcka eller på annat sätt förhindra, när det kunnat ske utan angivelse till åtal och utan fara för honom själv eller någon av hans närmaste.

Vid övervägande i vilken omfattning en motsvarighet till SL 3: 8 bör upptagas i en ny lagstiftning är att märka att detta lagrum, ehuru det tillkom redan år 1864, endast ytterst sällan kommit till användning. För den allmänna uppfattningen ter det sig främmande, att medborgarna skulle äga en så vidsträckt skyldighet som nämnda lagrum anger att vara verksamma för att avvärja brott. Endast där det hotande brottet är av mycket svår eller farlig beskaffenhet torde en sådan skyldighet uppbäras av allmän rättsuppfattning. Bestämmelsen i SL 8: 28, som avser brott mot rikets säkerhet, torde därför vara bättre grundad i menige mans rättsåskådning, och det lär i icke ringa utsträckning förekomma att de som misstänka spioneri vara å färde delge myndigheterna sina misstankar. Det torde emellertid vara av värde för myndigheterna att kunna påvisa för dem som förmodas äga kännedom om ett pågående brottsligt förfarande, att de äro skyldiga att meddela myndigheterna vad de veta. Bestämmelserna äro också av betydelse såsom reservbestämmelser i fall, där någon som misstänkes för brott eller delaktighet däri icke kan överbevisas om mera än att på förhand ha känt till brottet.

Med ledning av dessa synpunkter föreslår kommittén, att i första stycket av förevarande paragraf upptages en motsvarighet till SL 3:8 och 8: 28 avseende allenast särskilt svåra och farliga brott. De brott, som ansetts vara av sådan beskaffenhet att de böra upptagas i bestämmelsen, äro högförräderi, spioneri, uppror, mord, sabotage, rån och andra brott varå enligt lag kan följa straffarbete i åtta år eller däröver. Olovlig underrättelseverksamhet, vilket brott är bland dem som avses i SL 8: 28, har däremot icke medtagits. Det synes avgjort otillfredsställande att, såsom skett med tillämpning av SL 8: 28, en utländsk medborgare skulle kunna dömas för det han ej avslöjat olovlig underrättelseverksamhet som här i riket bedrivits för hans hemlands eller dess förbundnas räkning, och det finnes enligt kommitténs mening icke heller tillräckliga skäl att straffa svenska medborgare som icke låtit mera komma sig till last än att de förtigit sin vetskap om olovlig underrättelseverksamhet. Bestämmelsen avser jämväl gärning, som på grund av otillräknelighet eller annan subjektiv omständighet går fri från straff.

Den brottsliga handlingen, som i SL 3: 8 beskrives såsom underlåtenhet att upptäcka brottet i tid så att faran kunde avvärjas, anges i förslaget såsom underlåtenhet att i tid anmäla eller eljest avslöja brottet. Att anmäla brottet för polismyndighet synes vara den åtgärd som i första hand bör komma i fråga, och det är därför önskvärt att lagtexten ger uttrycklig anvisning därom. Avslöjande på annat sätt, såsom genom meddelande till den av brottet hotade, bör emellertid även vara tillräckligt för straffrihet. Någon skyldighet att avvärja brott på annat sätt än genom att avslöja det stadgas icke genom bestämmelsen.

Enligt SL 3: 8 göres en begränsning av straffbarheten genom ett tillägg, att ansvar skall inträda endast där upptäckandet kan ske utan angivelse till åtal. Grunden för denna begränsning är uppenbarligen, att lagstiftaren ej velat tvinga den som misstänker ett brott vara å färde att utsätta sig för risk att bliva åtalad för falsk eller obetänksam angivelse. Enligt SL 8: 28 åter göres motsvarande begränsning endast där angivelsen skolat göras av make, trolovad, syskon eller någon av vissa andra närstående. Kommittén föreslår, att dessa begränsande bestämmelser ersättas med ett stadgande enligt vilket helt allmänt föreskrives, att ansvar skall inträda blott för den som kan avslöja brottet utan fara för sig själv eller någon av sina närmaste. En sådan begränsning omfattar de fall, där angivelse till åtal skulle medföra fara för angivaren att rekonventionsvis bliva fälld till ansvar, men också andra fall, där någon icke utan fara för sig själv kan avslöja ett misstänkt förehavande, t. ex. emedan han därigenom skulle utsätta sig för att bliva åtalad för medverkan till brottet eller för repressalier av de skyldiga. Med fara för den avslöjande själv jämställes icke, såsom enligt SL 8: 28 och jämväl enligt den besläktade bestämmelsen i 10: 10 i förslaget, en genom uppräkning angiven krets av närstående utan en mera obestämd krets av personer. Det har nämligen ansetts lämpligare att låta det bero på en prövning av förhållandena i det särskilda fallet, huruvida den vars beteende är i fråga står så nära en person som skulle hotas av fara genom avslöjande av brottet, att det av denna grund icke skäligen kan begäras att han skall avslöja det. Viss ledning vid tolkningen av ordet närmaste kan hämtas från uppräkningen i 10: 10 i förslaget men även en där ej medtagen närstående kan, om förhållandena i det särskilda fallet ge anledning därtill, anses inbegripen under uttrycket. Kommittén har sålunda ej funnit sig böra begränsa det straffria området enligt förevarande paragraf genom en så snäv men samtidigt stel regel som den i 10: 10. Vid den slutliga utformningen av strafflagen bör emellertid övervägas, huruvida icke såväl förevarande paragraf och 10: 10 som åtskilliga andra lagrum kunna underkastas en mer eller mindre enhetlig reglering i ifrågavarande hänseende.

Den omständigheten, att gällande strafflag upptager straffstadgandet för underlåtenhet att upptäcka brott bland delaktighetsbestämmelserna, torde ge vid handen, att stadgandet icke är tillämpligt med mindre brott kommit till stånd, det må vara fullbordat brott, straffbart försök eller straffbar förberedelse. Denna ståndpunkt bör enligt kommitténs mening bibehållas även då, såsom enligt förslaget sker, underlåtenhetsgärningen behandlas såsom ett särskilt brott. I tredje stycket av förevarande paragraf har därför stadgats, att underlåtenhet att avslöja en brottslig gärning icke må åtalas med mindre denna gärning så fortskridit att straff enligt lag kan följa därå.

På den subjektiva sidan fordras enligt SL 3: 8, att den ifrågavarande personen vet brott vara å färde, medan han enligt SL 8: 28 utsätter sig för ansvar vare sig han vet detta eller blott har skälig anledning att antaga det. I förslaget har valts att följa avfattningen av SL 8: 28 på denna punkt. Den utvidgning av det straffbara området i förhållandet till SL 3: 8 som därigenom

sker torde vara mindre än ordalagen i och för sig kunde giva vid handen, ty med vetskap torde vara att jämställa misstanke, där förhållandena äro sådana att det måste antagas att den som hyser misstanken, även om han varit viss om brottet, likväl skulle ha underlåtit att avslöja det. Själva underlåtenheten måste städse vara uppsåtlig.

Såsom brottsbeteckning för det uppsåtliga fallet har valts underlåtenhet att avslöja brott.

I andra stycket har upptagits en motsvarighet till SL 3: 7, varest stadgas straff för uppfostrare som underlåter att hindra den som står under hans vård och lydnad från utförande av brott. Även denna bestämmelse har sällan kommit till användning. Likväl synes det vara av värde, att en sådan ansvarsbestämmelse finnes; den utgör bl. a. ett stöd för skadeståndstalan mot uppfostrare som genom bristande tillsyn över barn orsakat att detta genom brott tillfogat annan skada. Det stöd för sådan talan, som nu finnes i SL 6: 5, bortfaller genom den föreslagna ändringen av nämnda lagrum.

Liksom i SL 3: 7 uppställes i andra stycket ett längre gående krav på verksamhet för att avvärja brott än i första stycket, nämligen ett krav att brottet skall hindras. Bestämmelsen avser vad brott som helst, alltså även smärre brott och även gärningar som äro belagda med straff annorstädes än i strafflagen. Såsom enligt första stycket avses även brottsliga gärningar, som av subjektiva skäl gå fria från straff. Kravet riktas emellertid endast mot en snäv krets. Enligt SL 3: 7 avses föräldrar, adoptivföräldrar, fosterföräldrar och andra uppfostrare ävensom förmyndare. I förslaget har denna uppräkning utbytts mot uttrycket »föräldrar eller andra uppfostrare». Personkretsen bestämmes såväl enligt gällande lag som enligt förslaget dessutom därigenom, att den som skall hindras från brott anges vara någon som står under deras vård och lydnad. Detta uttryck är ej liktydigt med det i den familjerättsliga lagstiftningen brukade ordet vårdnad utan bör förstås som ett sådant faktiskt förhållande mellan uppfostrare och underårig som skäligen bör medföra förpliktelse för den förre att öva tillsyn över den senare. Även i detta stycke begränsas straffbarheten genom en bestämmelse, att ansvar endast skall inträda för den som kan hindra brott utan fara för sig själv eller sina närmaste. Uraktlåtenhet att anmäla brott till myndighet bestraffas i och för sig icke. Underlåtenhetsgärningen skall för att ådraga ansvar vara uppsåtlig; uppsåtet måste omfatta att brottet kommer till stånd. Icke heller underlåtenhetsgärning enligt förevarande stycke må åtalas, med mindre brottet fortskridit till straffbart stadium, det må vara fullbordat brott, straffbart försök eller straffbar förberedelse.

Den som gjort sig förfallen till ansvar enligt SL 3: 7 eller 8 skall straffas efter ty som han prövas ha bidragit till det brott han icke avslöjat eller hindrat, dock mindre om han själv varit gärningsman och, där han ej handlat för egen vinning, högst med fängelse i sex månader. Enligt SL 8: 28 är straffet för uppsåtliga fall fängelse eller straffarbete i högst fyra år eller i vissa fall böter och för oaktsamhetsfall högst straffarbete i två år; är brottet förövat då riket var i krig eller under tid som enligt Konungens förordnande

är att jämställa med krigstid, är straffet i regel straffarbete i högst sex år för uppsåtliga brott och fyra år för oaktsamma. Kommittén föreslår i första stycket, vars räckvidd i jämförelse med SL 3: 8 begränsats nämligen till att avse endast underlåtenhet att avslöja särskilt svåra eller farliga brott, för uppsåtliga fall ett straff av högst straffarbete i fyra år. För oaktsamhetsfall har det ansetts tillräckligt med böter eller fängelse. För det i andra stycket upptagna brottet föreslås böter eller fängelse.

Genom bestämmelserna i förevarande paragraf göres icke ändring i den allmänna grundsats, enligt vilken straffbud som efter orden blott syfta på positiva handlingar äro tillämpliga även på likvärda underlåtenhetshandlingar. En portvakt, som underlåter att inskrida vid en inbrottsstöld, kan sålunda vara att döma för medverkan till stölden, och en moder som underlåter att avstyra en sköterskas vanskötsel av hennes barn, för medverkan till misshandel. Den förevarande paragrafen avser blott att för vissa särskilda fall stadga längre gående straffbarhet, i det att däri stadgas straff för viss underlåtenhet att förekomma brott, även om den som gör sig skyldig därtill i övrigt ej har någon särskild plikt att skydda den som angripes genom brottet.

6 §.

Enligt SL 10: 14 a straffas den som uppsåtligen giver allmän spridning åt falska rykten eller lögnaktiga uttalanden ägnade att framkalla fara för den allmänna ordningen eller att väcka förakt för offentlig myndighet eller annat organ som äger besluta i offentliga angelägenheter. Enahanda förfarande beträffande falska rykten eller lögnaktiga uttalanden ägnade att framkalla fara för rikets säkerhet bestraffas enligt SL 8: 21. Bestämmelserna infördes år 1936.

Kommittén har upptagit en motsvarighet till dessa bestämmelser i förevarande paragraf. För att vinna överensstämmelse med uttryckssättet i SL 21: 9 har därvid handlingen beskrivits såsom ett spridande bland allmänheten i stället för det i gällande lag begagnade uttrycket »giver allmän spridning». Den föreslagna avfattningen innebär emellertid lika litet som den nuvarande något krav på att varje uttalande skall rikta sig omedelbart till en större krets; det är tillräckligt, att rykte sprides bland allmänheten genom upprepade uttalanden vid privata samtal. Uttrycket »falska rykten eller lögnaktiga uttalanden; har i förslaget utbytts mot »falskt rykte eller annat osant påstående», varmed framhålles att uttalandet måste vara till sitt innehåll osant. Endast såtillvida synes ett krav på konkretion i fråga om åberopade fakta böra inläggas i uttrycket. Beträffande uttalandets beskaffenhet föreslås vidare, att såsom fara, vilken uttalandet skall vara ägnad att framkalla, angives vid sidan av fara för rikets säkerhet och allmän ordning jämväl fara för medborgerlig trygghet. Det är nämligen möjligt, att ett utspritt rykte kan framkalla fara för exempelvis viss medborgares säkerhet, ehuru den allmänna ordningen icke sättes i fara genom ryktet. Paragrafen avser även uttalanden, som äro ägnade att nedsätta offentlig myndighet eller

annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter. I detta avseende kräves enligt SL 10: 14 a, att uttalandet skall vara ägnat att väcka förakt för myndigheten eller organet. Enligt kommitténs mening innebär detta krav en alltför stark begränsning av det straffbara området. Avfattningen har därför ändrats, så att det är tillräckligt att uttalandet är ägnat att undergräva aktningen för myndigheten eller organet.

Enligt SL 10: 14 a och 8: 21 kräves för straffbarhet, att alla objektiva förutsättningar för ansvar äro täckta av uppsåt. Gärningsmannens uppsåt skall alltså bl. a. omfatta, att ryktena äro falska eller uttalandena lögnaktiga. Såsom erfarenheten givit vid handen, är det emellertid stundom svårt att bevisa förhandenvaron av detta uppsåt, ehuru förhållandena äro sådana att ett straff synes på sin plats. Kommittén föreslår därför, att i andra stycket upptages en straffbestämmelse för visst oaktsamhetsfall, nämligen det att gärningsmannen väl ej insåg att ryktet eller uttalandet var oriktigt men underlåtit skäliga mått och steg för att förvissa sig om dess sanning. Det synes vara ett rimligt krav, att innan någon tager på sitt ansvar att bland allmänheten sprida ett meddelande av här ifrågavarande slag, han i någon mån söker kontrollera meddelandets riktighet.

För det uppsåtliga brottet i förevarande paragraf föreslås beteckningen samhällsfarlig ryktesspridning.

Straffet är enligt SL 8: 21 straffarbete i högst fyra år eller fängelse med viss förhöjning enligt SL 8: 29 a, därest riket var i krig eller Konungen meddelat förordnande enligt sistnämnda lagrum, samt med möjlighet att, om brottet är ringa, stanna vid böter. Enligt SL 10: 14 a är straffet fängelse eller böter. Kommittén föreslår att straffet i första stycket bestämmes till högst straffarbete i två år och i andra stycket till fängelse eller böter. Straffmaximum har sålunda ansetts kunna väsentligt sänkas i jämförelse med maximum enligt SL 8: 21. Det är emellertid att märka, att den som, då riket är i krig eller under tid för vilken Konungen meddelat förordnande enligt 8: 16 i förslaget, till förfång för rikets försvar anstiftar trolöshet eller modlöshet enligt 8: 2 i förslaget skall dömas för krigsförräderi.

Samhällsfarlig ryktesspridning är att skilja från tjänstemissfirmelse, varom förmäles i 10: 3 i förslaget. Enligt sistnämnda lagrum straffas bl. a. den som talar eller skriver smädligen mot myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter. Om sådan gärning är ägnad att undergräva förtroendet för myndigheten, något som icke gäller om varje smädelse, och därtill uppfyller övriga förutsättningar för ansvar enligt förevarande paragraf, bl. a. att innebära spridande av falskt rykte eller annan osanning, blir gärningen i stället att bedöma såsom samhällsfarlig ryktesspridning.

Liksom 4 § äger jämväl den nu förevarande en motsvarighet i tryckfrihetsförordningen, nämligen § 3 8:o andra stycket. Vad vid 4 § anförts rörande förslagets förhållande till tryckfrihetsförordningen äger här motsvarande tillämpning.

7 §.

Vid *1942 års riksdag* behandlades två motioner (I: 179 och II: 233), i vilka hemställdes om lagstiftning för att kriminalisera propaganda mot medborgargrupper, vilken utginge från deras trosbekännelse eller ras. Med motionärernas yrkande åsyftades tydligen främst skydd mot antisemitisk propaganda.

Motionerna behandlades av första lagutskottet, som anförde följande (utlåtande nr 42).

Såsom av en av utskottet lämnad redogörelse framgår, förekomma i utländska lagar bestämmelser, varigenom stadgas straff för upphetsande mot varandra av olika grupper av befolkningen på grund av olikheter i ras, religion eller politiska och sociala övertygelser. Även i vårt land har — i samband med 1936 års lagstiftning mot statsfientlig verksamhet — övervägts att införa sådana bestämmelser. Därvid fästes emellertid huvudvikten vid den propaganda som går ut på hetsande av samhällsklasser och politiska motståndare mot varandra. Det framhölls att på detta område en gränsdragning mellan den skarpa men berättigade kritiken å ena samt den skymfande och hetsande å den andra sidan vore synnerligen vansklig, och några allmänna bestämmelser om straff för upphetsande mot befolkningsgrupp kommo icke till stånd.

De nu förevarande motionerna taga åter sikte på att skapa skydd mot sådan propaganda mot medborgargrupper som utgår från deras trosbekännelse eller ras. Beträffande förekomsten här i riket av dylika kränkande angrepp mot medborgargrupp är den antisemitiska propagandan den enda mera framträdande. Erfarenheterna giva vid handen, att denna tagit sig uttryck, som icke böra vara tillåtna, och att med nu gällande straffbestämmelser de anstötliga fall, mot vilka ett ingripande måste anses ha varit påkallat, icke alltid kunnat åtkommas.

Det bör beaktas, att beträffande den nu ifrågavarande propagandan icke föreligga samma svårigheter att draga en gräns mellan vad som är otillbörligt och vad som kan hänföras till berättigad kritik som i fråga om propagandan mot samhällsklasser eller politiska motståndare. Enligt utskottets mening är det helt naturligt, att ett eller annat kränkande överord, fällt i striden mellan olika politiska partier, får passera obestraffat. Men till hat hetsande uttalanden mot andra medborgargrupper med utgångspunkt i deras ras eller religion kunna icke ursäktas. De såra den allmänna anständighetskänslan och böra icke tolereras. Genom deras kriminalisering skulle skydd beredas för ett viktigt samhälleligt ordnings- och anständighetsintresse.

Utskottet uttalade vidare, att utskottet på grund av det anförda skulle ansett skäl föreligga för riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning och förslag i ämnet, om icke, enligt vad utskottet inhämtat, straffrättskommittén vore sysselsatt med de kapitel i strafflagen, till vilka straffbestämmelser av nu ifrågasatt art skulle höra. Då det sålunda kunde förväntas att frågan, oberoende av om riksdagen gjorde någon framställning i ämnet eller ej, bleve föremål för fullständig utredning, hemställde utskottet, att de förevarande motionerna icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan bifölls av båda kamrarna utan votering.

Frågan återupptogs vid *1943 års riksdag*. I två vid riksdagen väckta motioner (I: 90 och II: 137) hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till

Kungl. Maj:t begära att Kungl. Maj:t redan till den pågående riksdagen framlade förslag till lagstiftning mot den antisemitiska propagandan.

I utlåtande (nr 34) i anledning av motionerna anförde första lagutskottet följande.

Beträffande önskvärdheten av en lagstiftning mot rashets vidhåller utskottet vad dess utlåtande till 1942 års riksdag därom innehåller. Det har bekräftats att frågan kommer att upptagas i det förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten som är att förvänta från straffrättskommittén. Den mest framträdande rashetsen förekommer emellertid otvivelaktigt i tryckta skrifter. För att en lagstiftning mot rashetsen skall bliva effektiv kräves alltså en ändring i tryckfrihetsförordningen, varigenom till rashets hetsande uttalanden i tryckt skrift kriminaliseras. Med hänsyn till tryckfrihetsförordningens karaktär av grundlag kan en sådan ändring slutligt genomföras först vid 1945 års riksdag. Ett framläggande av förslag till dylik lagstiftning vid årets riksdag enligt motionärernas yrkande skulle alltså icke leda till snabbare resultat än om förslaget framlägges nästa år. För att lagändringen skall komma till stånd utan alltför långt dröjsmål bör förslag i ämnet framläggas vid 1944 års riksdag. Bakom utskottets av 1942 års riksdag godkända utlåtande i frågan ligger tydligen ett antagande att så kommer att ske på grundvalen av den pågående utredningen i ämnet.

I viss utsträckning torde den rashets som framträtt annorledes än i tryckt skrift taga sig sådana former, att den jämlikt 11: 15 SL kan beivras såsom förargelseväckande beteende å allmän plats. Med hänsyn till lagrummets tillämplighet i dylika fall synes en höjning av dess straffskala vara påkallad. Utskottet har sig också bekant att straffrättskommittén överväger en straffskärpning beträffande detta brott.

Utskottet hemställde, att motionerna icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Utskottets förslag godkändes av båda kamrarna utan votering.

Inom justitiedepartementet verkställdes sedermera en utredning, som ledde till en den 27 oktober 1943 dagtecknad, icke till trycket befordrad, *promemoria angående lagstiftning mot rashets m. m.* I promemorian framlades förslag dels till lag om ändring i 11 kap. SL, dels till ändrad lydelse av § 3 8:o tryckfrihetsförordningen.

Enligt det förstnämnda förslaget skulle i 11 kap. SL införas en ny paragraf betecknad 14 a §, av följande lydelse.

Den som uppsåtligen giver allmän spridning åt falska rykten eller lögnaktiga uttalanden, ägnade att väcka hat mot eller förakt för en grupp av befolkningen med viss härstamning eller trosbekännelse, eller ock, muntligen inför menighet eller folksamling eller i skrift som han utsprider eller låter utsprida, smädar eller hotar sådan befolkningsgrupp, straffes med böter eller fängelse.

Enligt förslaget till ändrad lydelse av § 3 8:o tryckfrihetsförordningen skulle till detta moment fogas ett nytt stycke av följande innehåll.

Falska rykten eller lögnaktiga uttalanden, ägnade att väcka hat mot eller förakt för en grupp av befolkningen med viss härstamning eller trosbekännelse, så ock smädelser eller hotelser mot sådan befolkningsgrupp; brottet skall straffas efter allmän lag, och skriften konfiskeras.

Yttranden över promemorian inhämtades från hovrätterna, justitiekanslersämbetet, socialstyrelsen, statspolisintendenten, överståthållarämbetet, vissa länsstyrelser och landsfogdar, föreningen Sveriges häradshövdingar,

föreningen Sveriges stadsdomare, föreningen Sveriges landsfogdar, föreningen Sveriges stadsfiskaler, publicistklubben m. fl.

De i promemorian framlagda förslagen tillstyrktes i princip av flera bland de hörda remissinstanserna. I några yttranden uttalades emellertid tvekan, huruvida ämnet borde bliva föremål för särskild lagstiftning eller om icke frågan hellre borde upptagas i samband med den revision av strafflagen varmed straffrättskommittén vore sysselsatt. I vissa yttranden avstyrktes förslagen under åberopande av straffrättskommitténs pågående arbete, och i andra yttranden avstyrktes de av sakliga skäl, varvid särskilt framhölls att något mera kännbart behov av lagstiftning mot de ifrågavarande företeelserna icke framträtt i vårt land, att straffrättsligt ingripande mot sådana företeelser i viss utsträckning vore möjligt redan enligt gällande rätt samt att en lagstiftning, som avsåge att skydda endast grupper av befolkningen med viss härstamning eller religion, innebure en privilegiering av vissa befolkningsgrupper vilken lätt kunde komma att motverka sitt syfte.

Promemorian har icke föranlett någon vidare åtgärd av statsmakterna.

I vissa *främmande länder* förekomma straffbestämmelser mot upphetsande av samhällsgrupper mot varandra eller propaganda mot sådana grupper.

Enligt norska strafflagen § 135 straffas sålunda den som utsätter allmän ordning och säkerhet för fara genom att offentligen håna statsförfattningen eller någon offentlig myndighet eller upphetsa till hat mot dem eller genom att offentligen upphetsa en del av befolkningen mot en annan.

I Nederländerna infördes genom lagstiftning år 1934 i strafflagen åtskilliga bestämmelser till skydd för den allmänna ordningen. Bland dessa förekommer, i artikel 137 c, ett stadgande om straff för den som offentligen, muntligen eller skriftligen eller genom avbildning, uppsåtligen utlåter sig i förolämpande form om en del av befolkningen eller om en kategori av personer vilken åtminstone delvis hör till befolkningen. Av motiven till denna bestämmelse framgår, att man i främsta rummet åsyftade att träffa den antisemitiska propagandan. Att i bestämmelsen särskilt nämndes det fall att yttrandet riktar sig mot en kategori som endast delvis hör till befolkningen skedde med hänsyn till sådana kränkande yttranden som icke särskilt avse en grupp av den holländska befolkningen utan ha vidare syftning, såsom exempelvis uttalanden om judarna i allmänhet eller om präster överhuvud.

Enligt engelsk rätt bestraffas uttalanden, som rikta sig mot allmän ordning och säkerhet eller uppväcka allmänt missnöje bland undersåtarna eller hat mellan olika samhällsklasser. Fri politisk diskussion eller kritik med avseende å politiska frågor, regeringens åtgöranden o. d. är tillåten. Men kritiken måste ske utan argt uppsåt och får ej ha orättvisa och illvilliga motiv. Kritiken skall vara en rättvis framställning av de offentliga angelägenheterna.

Jugoslaviska strafflagen 165 § innehåller ett stadgande om straff för den, som offentligen i en folksamling eller på en offentlig plats uppeggar en del av folket eller en folkklass mot en annan och därigenom framkallar söndring mellan religioner, folkstammar eller folkklasser.

I Tjeckoslovakien infördes genom lag den 19 mars 1923 till skydd för republiken bl. a. straff för den som offentligen uppmanar till våldsamheter eller hat eller andra fientliga handlingar mot enskilda grupper av befolkningen på grund av deras nationalitet, språk, ras eller religion. Vidare stadgades straff för den som utan att ha grundad anledning att antaga att en uppgift är sann offentligen meddelar eller på annat sätt utbreder denna, ehuru han vet att han därigenom allvarligt kommer att oroa befolkningen eller en grupp därav. Genom ett tillägg år 1934 till lagen stadgades straff för den som offentligen eller inför flera personer eller genom meddelande till flera personer uppviglar till våldsamheter, fientliga handlingar eller hat mot särskilda grupper av befolkningen eller mot någon enskild person på grund av att de äro anhängare av den demokratiskt-republikanska ordningen i republiken. Det må tillika nämnas, att i 1925 års tjeckoslovakiska strafflagsförslag stadgades straff för den som offentligen uppeggar till våldsamheter eller till andra fientliga handlingar mot enskilda grupper av befolkningen på grund av deras nationalitet, språk, ras eller politiska eller sociala övertygelse. I förslaget upptogos även bestämmelser om straff för den som sätter allmän ordning och säkerhet i fara genom att antingen offentligen uppegga till våldsamheter eller till andra fientliga handlingar mot en annan på grund av dennes nationalitet, språk, ras eller politiska eller sociala övertygelse eller offentligen anföra osanna kränkande uppgifter om nationaliteter, politiska partier eller sociala klasser eller ock på ett rått sätt offentligen förlöjliga eller till offentligt förakt prisgiva dessas åsikter, vanor eller föremål för deras vördnad.

Ungerska strafflagen 172 § stadgar straff för den som genom offentlig uppmaning upphetsar en klass av befolkningen, en nationalitet eller en religiös sammanslutning till hat mot en annan.

Enligt österrikiska strafflagen 302 § straffas den som uppmanar, uppeggar eller söker förleda andra till fientligheter mot de skilda nationaliteterna, religionssamfunden, klasserna eller borgerliga stånden eller mot lagligen erkända korporationer eller överhuvud taget söker förleda befolkningen att söndras i skilda mot varandra fientliga partier.

Vissa yttringar av propaganda eller hets mot grupper av befolkningen falla under bestämmelsen i 6 § angående *samhällsfarlig ryktesspridning*. Härför kräves emellertid, dels att de innebära spridande av falskt rykte eller annan osanning, dels att de äro ägnade att framkalla fara för rikets säkerhet, allmän ordning eller medborgerlig trygghet.

En hets, som tager sig starka uttryck, kan vara att bedöma enligt 4 § såsom *uppvigling*. Det kräves härför, att gärningen har karaktären av ett meddelande till allmänheten vari någon genom uppmaning, prisande av brottslig gärning eller annorledes söker förleda till brott eller till svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet.

Ett annat lagrum, som i viss utsträckning är tillämpligt på företeelser av ifrågavarande slag, är 11 § som behandlar *förargelseväckande beteende*. I

ungefärlig överensstämmelse med dess motsvarighet i gällande lag, SL 11: 15, kan detta lagrum komma till tillämpning, där propagandan utövas på plats som avses i lagrummet och är ägnad att väcka förargelse, åtminstone delvis beroende på platsen för gärningen. SL 11: 15 har tillämpats i fråga om den som på offentlig plats burit en skylt med bl. a. texten »judarna äro krigets upphovsmän och anstiftare» eller i butikslokal uppsatt en från gatan synlig skylt med texten »judar och halvjudar äga icke tillträde» eller »endast svenskar äga tillträde (alltså inga judar och halvjudar även om de äro svenska medborgare)» (Svea hovrätts utslag den 19 mars och den 13 april 1942, se SvJT 1942 rf s. 83). Enligt kommitténs förslag höjes straffsatsen för förargelseväckande beteende från böter om högst 100 kr. till böter om högst 300 kr.

På sådana yttringar av ifrågavarande propaganda som rikta sig mot enskilda personer kunna ock *ärekränkningsbestämmelserna* i 16 kap. SL vara tillämpliga.

I den mån *tryckfrihetsförordningen* är tillämplig, äro i stället för berörda bestämmelser att uppmärksamma innehållet i § 3 tryckfrihetsförordningen. I mom. 7 och 8 av nämnda lagrum finnas bestämmelser, som i huvudsak motsvara 4 och 6 §§ i förslaget, och i mom. 12 stadgas bötesstraff för lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar till allmänhetens förvillande och förledande. Att affisch varit att anse som tryckt skrift har i rättstillämpningen ej ansetts utgöra hinder mot att ansvar kunde ådömas enligt SL 11: 15 för det förargelseväckande beteende vartill affischen använts (se NJA 1935 s. 113).

Med stöd av de anförda bestämmelserna i förslaget och i gällande rätt kunna vissa yttringar av propaganda eller hets mot grupper av befolkningen bliva föremål för straffrättsligt ingripande. Vid övervägande huruvida ett utsträckt straffrättsligt skydd mot sådan verksamhet med fördel kan anordnas bör uppmärksammas ej blott huruvida ett behov av sådant skydd föreligger, utan även om skyddet kan anordnas på sådant sätt att det icke genom sina följder motverkar sitt syfte.

I förstnämnda hänseende är att märka, att den företeelse för vars bekämpande en bestämmelse av ifrågavarande slag påyrkats, nämligen den antisemitiska propagandan, i vårt land endast i ringa mån framträtt på sådant sätt att straffrättsligt ingripande däremot kan komma i fråga. Mot vissa former av sådan propaganda ha redan gällande straffbestämmelser kunnat tillämpas. Folkmeningen har icke visat tecken på att låta sig påverka vare sig av de yttringar av propagandan som redan äro straffbelagda eller av dem som skulle kunna straffrättsligt åtkommas genom en utvidgning av straffskyddet. Såvitt förhållandena för närvarande kunna bedömas, föreligger icke anledning att befara, att propagandan inom en nära framtid skall taga sig alltför elakartade uttryck.

Beträffande verkningarna av en utsträckt kriminalisering av de ifrågavarande företeelserna bör, såsom framhållits i många av de över promemorian

avgivna yttrandena, uppmärksammas, att införande av ett straffskydd särskilt för vissa grupper av befolkningen i så måtto är en tveeggad åtgärd, som den omständigheten att sådant skydd gåves åt vissa men icke andra grupper av befolkningen lätt kunde uppfattas såsom en privilegiering av de förstnämnda. Av en riktning, som gör gällande att dessa grupper förstått att redan förut bereda sig en alltför gynnad ställning, skulle en sådan lagstiftning lätt kunna användas som ett argument under fortsatt propaganda, måhända bedriven i mindre anstötliga men icke mindre farliga former.

Det synes kommittén i betraktande av det anförda tydligt, att om en utsträckt kriminalisering i förevarande hänseende skall äga rum, den bör erhålla en såvitt möjligt generell utformning och således icke begränsas till att avse allenast den antisemitiska propagandan. En utsträckning av det straffrättsliga skyddet till varje medborgargrupp möter emellertid betänkligheter, i den mån därigenom skulle göras inskränkningar i friheten till politisk eller social debatt. Rätten att fritt kritisera andra medborgares handlingssätt är från samhällets synpunkt av omistligt värde såsom ägnad att motverka handlingar vilka ej tåla allmän kritik. För ett demokratiskt samhälle är det i själva verket av grundläggande betydelse att frihet råder i sådant hänseende. Vid utarbetandet av 1936 års lagstiftning mot statsfientlig verksamhet, genom vilken lagstiftning bl. a. de mot 6 § svarande bestämmelserna i SL 8:21 och 10:14 a tillkommo, ansåg man sig därför endast i mycket begränsad omfattning böra straffbelägga uttalanden, som syfta till att påverka åsiktsbildningen i politiska eller sociala frågor.

De betänkligheter, som enligt det sagda föranledde en begränsning av 1936 års lagstiftning, göra sig endast i mindre mån gällande beträffande uttalanden, som innefatta propaganda eller hets mot en befolkningsgrupp på grund av dess härstamning. Medan agitation mot en befolkningsgrupp, som utmärkes genom sitt politiska ställningstagande eller sitt yrke, kan fullfölja ett lojalt syfte att förmå medlemmar av gruppen att ändra åsikt eller att i sin yrkesutövning förfara på annat sätt än tidigare, kan propaganda mot en befolkningsgrupp på grund av dess härstamning mera sällan fylla motsvarande funktion. Trosbekännelse synes kunna jämställas med härstamning. Att utsträcka det straffrättsliga skyddet till ytterligare andra befolkningsgrupper skulle enligt kommitténs mening vara ägnat att inge betänkligheter från den synpunkt som här berörts.

Kommittén anser således, att den ifrågasatta lagstiftningen bör begränsas till att avse befolkningsgrupper med viss härstamning eller trosbekännelse. Att därigenom icke beredes skydd mot hets mot andra befolkningsgrupper, för vilka ett motsvarande skydd i vissa fall kunde synas påkallat, är en omständighet, som visserligen förringar den ifrågasatta lagstiftningens värde men som torde vara ofrånkomlig, därest ej yttrandefriheten skall lida menligt intrång.

Med ledning av de anförda synpunkterna har kommittén utarbetat den i förevarande paragraf upptagna straffbestämmelsen mot vad kommittén kallat hets mot folkgrupp.

Handlingen beskrives i bestämmelsen såsom hotande, förtalande eller smädande. Förtal innebär ett osant påstående, smädelse däremot icke. Ett påstående, som icke bevisas vara osant, kan därför drabbas av bestämmelsen, om det genom sin form eller eljest är av smädlig natur. För tolkningen av uttrycken kan ledning hämtas av en jämförelse med 16 kap. SL, där motsvarande uttryck användas. Under lagbudet falla såväl smädliga uttryck i tal eller skrift som ock smädelse genom framställning i bild. Den i SL 16: 13 givna regeln i fråga om sanningsbevisning i ärekränkningsmål äger icke tillämpning här. För att ett påstående skall anses som förtal enligt förevarande bestämmelse fordras principiellt, att den som gör gällande att förtal föreligger bevisar att påståendet icke överensstämmer med sanningen, men av sakens natur följer, att ett påstående stundom framstår såsom så osannolikt att särskild bevisning om dess sanningslöshet icke behöver föras.

Det fordras vidare, att handlingen utföres offentligen. Enligt kommitténs mening bör det icke här, såsom då det gäller falska rykten och osanningar vilka äro ägnade att framkalla fara för rikets säkerhet eller de andra i 6 § avsedda menliga följderna, vara tillräckligt, att uttalandet sprides bland allmänheten vid upprepade privata samtal. Det bör fordras, att uttalandet på ett mera direkt sett vänder sig till allmänheten, såsom ock kräves i 4 § i fråga om uppmaning till brott. Såsom där bör fordras att uttalandet sker muntligen inför menighet eller folksamling, i skrift som sprides eller i annat meddelande till allmänheten. Att, såsom i 4 § skett, straffbelägga icke blott spridande av skrift utan även redan dess utlämnande för spridning synes emellertid icke påkallat.

Ehuru grunden för förevarande straffbestämmelse är det anstötliga och för samhällslivet farliga i att en befolkningsgrupp förföljes på grund av sin härstamning eller trosbekännelse, torde det icke vara lämpligt att uppställa något krav på att hotet, förtalet eller smädelsen direkt avser dess härstamning eller trosbekännelse. Även uttalanden, som innefatta kränkande beskyllningar om mindervärda egenskaper eller nedsättande handlingar men endast medelbart grundas på härstamning eller trosbekännelse, torde böra falla under bestämmelsen. Det torde i praktiken vara ogörligt att skilja kränkande uttalanden, som rikta sig mot en befolkningsgrupp på grund av dess härstamning eller trosbekännelse, från smädelser, som allenast avse befolkningsgruppens egenskaper och uppträdande.

Bestämmelsen åsyftar endast gärningar, som rikta sig mot befolkningsgrupp inom vårt eget land. Att en gärning avser jämväl befolkningsgrupper i andra länder utesluter emellertid ej dess straffbarhet. Den som i Sverige helt allmänt smädar medlemmarna av en viss ras eller trosbekännelse, som finnes företrädd i Sverige, kan sålunda vara att straffa enligt bestämmelsen om, såsom i regel torde vara fallet, gärningen framstår såsom en smädelse även av den svenska befolkningsgruppen.

Såsom exempel på befolkningsgrupper som bestämmelsen avser att skydda må, förutom judar, nämnas zigenare, lappar, utlänningar som tagit sin tillflykt till Sverige samt sekterister av skilda slag. Det måste fasthållas, att

bestämmelsen icke avser att hindra ett sakligt dryftande av de spörsmål till vilka sådana gruppers härvaro ger upphov. Omdömen, vilka väl äro förklenande men som icke överskrida gränserna för en saklig karakteristik av dessa befolkningsgrupper, en saklig kritik av deras uppträdande eller ett vederhäftigt dryftande av frågan om deras önskvärdhet i landet, måste anses falla utanför straffbudet. Detta är att fatta såsom riktat endast mot en propaganda, som arbetar med hotelser, osanna uppgifter eller påståenden vilka på grund av sin form eller eljest äro att anse som smädelser.

Endast uppsåtliga gärningar omfattas av bestämmelsen. För straffbarhet fordras alltså uppsåt att offentligen hota, förtala eller smäda.

Det föreslås, att straffet sättes till böter eller fängelse.

För att bestämmelsen skall vara effektiv måste en motsvarighet därtill upptagas i tryckfrihetsförordningen. Som kommitténs uppdrag icke omfattar en revision av denna, har kommittén ej upprättat förslag till någon sådan bestämmelse.

8 §.

Gällande strafflag ägnar ett kapitel, 7 kap., åt religionsbrott. Där stadgas i 1 § ansvar för den som åstadkommer allmän förargelse genom att häda Gud eller genom att lasta eller gäcka Guds heliga ord eller sakramenten. I 2 § stadgas straff för gäckeri av gudstjänsten så att allmän förargelse därav kommer. Kapitlet innehåller även vissa bestämmelser om sabbatsbrott. I 3 § stadgas sålunda böter för arbete under sabbatstid, vilket kan tåla uppskov, och enligt 4 § skall den omständigheten att brott begås under sabbatstid anses såsom försvårande.

Enligt kommitténs mening är det icke påkallat att i en ny strafflag upptaga bestämmelser om sabbatsbrott. Bestämmelsen i SL 7:3 har på senare tid kommit alltmera ur bruk. Arbetstidslagstiftningen har övertagit en del av den uppgift som bestämmelsen från början haft. Där åtal någon gång anställts för arbete på sabbatstid, har bestämmelsen, för att den icke måtte komma i strid med den allmänna rättsuppfattningen, tolkats mycket inskränkande (se SvJT 1937 rf s. 33). Ett förbud mot offentliga nöjestillställningar m. m. på vissa kyrkliga högtidsdagar har däremot upprätthållits, men icke med stöd av den ifrågavarande bestämmelsen i strafflagen utan genom administrativa förordningar, den nu gällande en kungl. kungörelse av den 28 maj 1943. Vid sidan av denna kungörelse är bestämmelsen om ansvar för förargelseväckande beteende i 11 § ägnad att skydda sabbatsfriden. Det är givet, att ett beteende som under andra förhållanden skulle gå straffritt kan, om det förekommer under sabbatstid eller i störande närhet av pågående gudstjänst, på grund av denna omständighet vara att anse som förargelseväckande beteende och därför straffbart enligt 11 §. Genom tillämpning av nämnda lagrum kan även tillbörligt beaktande skänkas åt allmänhetens intresse av ostörd vila under sön- och helgdagar. Enligt kommitténs åsikt kunna de intressen, som bestämmelsen i SL 7:3 under nutida förhållanden har

att skydda, tillräckligt verksamt och samtidigt på ett smidigare sätt än enligt SL 7: 3 tillgodoses genom 11 §.

Icke heller SL 7: 4 torde böra bibehållas. Att genom ett sådant generellt stadgande förklara den omständigheten att ett brott förövats under sabbatstid vara försvårande överensstämmer helt visst icke med nu rådande rättsuppfattning. I rättstillämpningen har stadgandet också alltmera mist sin betydelse, och ofta underlåta domstolarna vid utmätande av straff för brott under sabbatstid att tillämpa eller åberopa detta stadgande. I sådana fall där brottets förövande under sabbatstid synes böra inverka på straffmätningen, något som är händelsen exempelvis beträffande förargelseväckande beteende, fylleri eller våldsbrott på sådan tid och ort att kyrkobesökandes känslor såras, torde denna omständighet lika väl som andra omständigheter av betydelse för straffmätningen kunna beaktas utan stöd av en uttrycklig bestämmelse.

De återstående delarna av 7 kap. SL synas däremot böra erhålla motsvarighet i en ny strafflag. En straffbestämmelse i detta ämne har därför upptagits i förevarande kapitel, i vars 3 § även störande av gudstjänst är straffbelagt.

THYRÉNS utkast (XI 9 §) innehåller en bestämmelse om straff för den som offentligen hånar statskyrkans eller annat i riket tillåtet religionssamfunds troslära eller religiösa bruk eller skymfar ett föremål för dess religiösa vördnad.

Kommittén finner i likhet med Thyrén, att straffskyddet bör värna icke blott statskyrkan utan även andra i riket erkända religionssamfund. Att såsom Thyrén föreslagit genom en straffbestämmelse skydda varje sådant samfunds troslära finner kommittén dock icke motiverat. Gällande lag inskränker sig i detta hänseende till att skydda Gud och Guds heliga ord. Icke ens statskyrkans troslära åtnjuter därför som sådan straffskydd enligt gällande lag. Enligt kommitténs mening är det icke heller önskvärt, att trosläror såsom sådana omhägnas med straffskydd. Vad som däremot enligt kommitténs uppfattning bör skyddas är sådant varpå människors religiösa känsla är riktad. Kommittén har för att uttrycka detta begagnat orden »den heliga skrift eller annat som av erkänt trossamfund hålles heligt». Under uttrycket rymmes, förutom Gud, osinnliga eller i sinnevärden existerande föremål för den religiösa känslan såsom exempelvis hostian och förfarandet vid sakramentens utdelande.

Själva handlingen beskrives enligt kommitténs förslag i överensstämmelse med Thyréns utkast såsom ett offentligt hånande eller skymfande. Därunder faller ej en kritik som, om än skarp i sak, framföres i en värdig form.

Brottet föreslås skola benämnas brott mot trosfrid.

Straffet, som enligt SL 7: 1 är fängelse i högst ett år eller böter och enligt SL 7: 2 är böter eller fängelse i högst sex månader, föreslås till böter eller fängelse.

9 §.

Enligt SL 11: 4 straffas den som stör griftefrid, i ty att han olovligen upptager eller eljest misshandlar lik som i grav lagt är, ävensom den som misshandlar obegravt lik.

THYRÉN har i sitt utkast (XI 11 och 12 §§) upptagit stadganden om ansvar för den som obehörigen förflyttar eller förstör eller ock skymfligen behandlar lik eller som på sådant sätt behandlar aska efter död som undergått eldbegängelse, så ock för den som gör skada eller ofog å grav eller gravmonument eller obehörigen öppnar grav eller som förövar sådan gärning å urna eller dylikt föremål, däri askan förvaras efter död som undergått eldbegängelse.

Kommittén har i förevarande paragraf med brottsbeteckningen brott mot griftefrid upptagit en motsvarighet till SL 11: 4. Det straffrättsliga skyddet har därvid, såsom jämväl Thyrén föreslagit, utsträckts till att omfatta ej blott lik utan också grav som sådan ävensom avlidens aska och dess förvaringsrum, såsom urna eller kolumbarium.

10 §.

Bland brotten i förevarande kapitel har kommittén ansett sig böra upptaga brottet fylleri, som nu behandlas i SL 18: 15.

Brottet beskrives i SL 18: 15 såsom att någon överlastar sig med starka drycker, så att av hans åtbörder eller orediga sinnesförfattning synbarligen märkas kan att han är drucken, och anträffas i sådant tillstånd på ställe som mot eller utan avgift är upplåtet för allmänheten. Platsen där fylleri är straffbart angives genom en hänvisning till beskrivningen i SL 11: 15 av platsen för straffbart förargelseväckande beteende. I sistnämnda lagrum anföres till närmare bestämning av brottsplatsen såsom exempel väg, gata, torg eller annan plats som är upplåten för allmän samfärdsel eller eljest allmänneligen befares eller där allmän marknad eller auktion hålles eller järnvägståg, passagerarfartyg eller annat dylikt fortskaffningsmedel som är för allmänheten tillgängligt eller rum där offentligt föredrag hålles eller offentlig föreställning pågår eller där mat eller dryck tillhandahålles allmänheten till förtäring eller eljest varor hållas till salu för allmänheten.

THYRÉN har icke upptagit fylleri såsom ett brott i sitt utkast utan troligen velat hänvisa brottet till specialstraffrätten.

Kommittén, som ansett fylleri med hänsyn till brottets stora sociala betydelse väl kunna behandlas i allmänna strafflagen (jfr SOU 1944: 48 s. 125), föreslår vissa jämkningar i brottsbeskrivningen.

I fråga om brottsplatsen föreslås, att den beskrives såsom plats där den drucknes tillstånd lätteligen kan iakttagas av utomstående. Enligt kommitténs mening angivas de straffvärda fallen därmed mera sakenligt än genom platsbeskrivningen i gällande lag. Det kommer enligt förslaget icke an på om platsen är upplåten för allmänheten utan blott på om utomstående kunna iakttaga vad där sker. En person, som berusad uppehåller sig på ett in-

hägnat område dit allmänheten icke har tillträde men som är fullt synligt exempelvis från allmän väg, bör sålunda otvivelaktigt kunna fällas för fylleri. Att någon sitter drucken i en bil på allmän väg, ett fall som vållat tvekan i rättstillämpningen, är enligt förslaget att hänföra under straffbestämmelsen, om den druckne och hans tillstånd, t. ex. emedan bilen är öppen, lätteligen kan iakttagas av trafikanter på vägen, men eljest icke (jfr SvJT 1924 rf s. 24 och 1936 rf s. 13). Till utomstående hänföras icke medlemmar av den drucknes familj eller deltagare i samkväm varunder han berusat sig, men väl t. ex. hans grannar. Förslaget innebär viss inskränkning av det straffbara området i förhållande till gällande rätt såtillvida som det enligt den föreslagna bestämmelsen icke är tillräckligt att platsen, varest den druckne befinner sig, är upplåten för allmänheten utan det därtill fordras att han och hans tillstånd lätteligen skola kunna iakttagas av utomstående. Att märka är vidare, att det blott kommer an på huruvida den druckne kan bliva iakttagen och således icke kräves att någon verkligen iakttagit honom.

Själva handlingen innebär enligt SL 18: 15 att någon överlastar sig så att det av hans åtbörder eller orediga sinnesförfattning synbarligen märkas kan att han är drucken. Denna handlingsbeskrivning har ansetts kunna förenklas. Det har ansetts tillräckligt att ange den brottsliga handlingen vara att uppträda berusad på sådan plats som avses i paragrafen. Genom den ändrade avfattningen undvikes ordet överlasta, vilket lätt kan uppfattas som angivande en högre grad av alkoholpåverkan än avsett är. Att någon är berusad innebär i allt fall, att han är mera påverkad än som erfordras för fällande dom enligt lagen den 7 juni 1934 om straff för vissa brott vid förande av motorfordon. Enligt SL 18: 15 fordras åtminstone efter orden icke mera än att någon överlastar sig på sätt nyss angivits och i sådant tillstånd påträffas på ställe som avses i paragrafen. För att någon skall straffas för fylleri bör emellertid enligt kommitténs åsikt krävas icke blott att han är berusad på viss plats, utan även att han själv begivit sig dit och att hans tillstånd lätteligen kan iakttagas av utomstående.

Straffet för fylleri är enligt gällande lag efter straffskärpning år 1925 penningböter om högst 100 kr.; äro omständigheterna försvårande, är straffet emellertid böter från och med 25 till och med 500 kr. Före år 1925 var straffet för fylleri penningböter om högst 50 kr.

En utredning angående straffmätningen vid fylleri har framlagts i ett år 1944 avgivet betänkande angående nykterhetstillståndet under krigsåren, som avgivits av sakkunniga tillkallade inom finansdepartementet (SOU 1944: 3). Av utredningen framgår, att domstolarnas praxis är mycket växlande. Genomsnittet av böterna för förstagångsfylleri låg år 1942 vid 14 domstolar lägre än 15 kr., vid 81 domstolar mellan 15 och 19 kr., vid 86 domstolar mellan 20 och 24 kr., vid 51 domstolar mellan 25 och 29 kr., vid 16 domstolar mellan 30 och 34 kr., vid 6 domstolar mellan 35 och 39 kr., vid 3 domstolar mellan 40 och 44 kr. samt vid en domstol mellan 55 och 59 kr. Stegringen vid upprepad förseelse var i genomsnitt lägre än 4 kr.

I nämnda betänkande betonas vikten av att straffet för fylleri utmätes så,

att det tillbörligen inskärper att samhället reagerar mot denna förseelse. Enligt de sakkunnigas mening fyller praxis vid åtskilliga domstolar icke detta krav. De sakkunniga hålla före, att straffet för ett enkelt förstagångsfylleri icke bör understiga 25 kr. Under hänvisning till straffrättskommitténs arbete ha de sakkunniga emellertid avstått från att framlägga förslag till höjning av straffskalan för fylleri.

I de yttranden, som inhämtats över sakkunnigbetänkandet, har nästan genomgående anförts, att utredningen ådagalagt att många domstolar bedöma fylleri med alltför stor mildhet. I ett stort antal yttranden ha uttalats förhoppningar om ändring i praxis sedan domstolarna fått tillfälle att taga del av utredningen. Tanken att höja fylleristraffets minimum har berörts i flertalet yttranden. Länsnykterhetsnämnderna ha därvid i regel tillstyrkt en sådan åtgärd och likaså de flesta länsstyrelserna, medan andra länsstyrelser uttalat tvivel om åtgärdens värde från nykterhetssynpunkt. Jämväl justitiekanslersämbetet har givit uttryck åt tvivel i detta avseende, under det att däremot statspolisintendenten samt föreningen Sveriges landsfiskaler och föreningen Sveriges stadsfiskaler uttalat sig för en höjning av straffminimum. Av hovrätterna har endast hovrätten för Övre Norrland tillstyrkt en sådan höjning. Göta hovrätt har däremot avstyrkt åtgärden av principiella skäl. Svea hovrätt och hovrätten över Skåne och Blekinge ha, utan att taga ställning till åtgärden i sak, funnit den icke böra vidtagas utan samband med den revision av strafflagen varmed straffrättskommittén är sysselsatt. Föreningen Sveriges häradshövdingar har avstyrkt åtgärden. Socialstyrelsen åter har funnit det böra tagas under övervägande att i fråga om fylleri tillämpa ett modifierat dagsbotssystem, innebärande att straffet principiellt skall utgöra dagsböter, dock minst 25 kr.

Kommittén delar de sakkunnigas och remissinstansernas mening, att den praxis i fråga om straffmätningen vid fylleri, som belysts genom utredningen, icke är tillfredsställande. Vid åtskilliga domstolar synes straffet för fylleri utmätas alltför lågt. Fylleri är på grund av alkoholmissbrukets sociala skadeverkningar enligt kommitténs åsikt icke regelmässigt att uppfatta som en helt obetydlig förseelse utan kräver ett målmedvetet ingripande av det allmänna.

Visserligen förbiser kommittén icke, att möjligheterna att genom straff motverka alkoholmissbruk måste anses begränsade. Utan tvivel bör större värde för kampen mot alkoholmissbruket tillmätas andra medel, främst upplysande och uppfostrande verksamhet. Likväl torde det icke vara betydelselöst, att samhället med ett ej alltför ringa straff reagerar mot den anstötliga och råa yttring av alkoholmissbruk som fylleri på allmän plats utgör. Det torde vara av värde, att sådant uppträdande stämplas såsom ett allvarligt åsidosättande av de krav som samhället har rätt att ställa på medborgarna.

Från denna synpunkt kunde det väl förtjäna övervägas att såsom straff för fylleri stadga icke såsom nu penningböter utan dagsböter. Därigenom skulle lagstiftaren ge tillkänna, att fylleri icke vore att uppfatta som en ren ordningsförseelse. I betraktande av att de som ådraga sig ansvar för

fylleri till alldeles övervägande del äro i små ekonomiska omständigheter, skulle emellertid en övergång till dagsbotssystemet i realiteten utan tvivel medföra en sänkning av de utdömda bötesbeloppen, såvida icke, såsom socialstyrelsen föreslagit, tillika stadgades ett högre minimum än det vanliga. Reformen skulle vidare medföra, att i varje fyllerimål skulle krävas utredning angående den tilltalades ekonomiska förhållanden. Med hänsyn till det stora antalet fylleriförseelser, på senaste tiden omkring 40 000 årligen, och den arbetsbelastning som en övergång till dagsbotsstraff därför skulle innebära för myndigheterna, anser sig kommittén icke böra föreslå den ifrågasatta ändringen.

I stället torde fylleri böra bestraffas med penningböter till icke alltför obetydligt belopp. Kommittén är emellertid icke beredd att för att framtvinga en skärpt straffmätning föreslå en höjning av bötesstraffets minimum särskilt vid brottet fylleri. Då det, att döma av yttrandena över det berörda sakkunnigbetänkandet, är en allmänt utbredd mening att de mycket låga fylleristraff som varit vanliga vid åtskilliga domstolar icke utgöra en tillbörlig reaktion mot fylleriet, synes man kunna utgå från att sådana straff i framtiden endast undantagsvis skola ådömas. Den utredning, som genom sakkunnigbetänkandet framlagts och som numera, bl. a. genom offentliggörande i fackpressen, kommit till domstolarnas kännedom, torde sålunda även utan lagändring komma att resultera i skärpta fylleristraff på håll där dessa förut varit alltför låga. Genom att minimistraffet bibehålles vid det gamla blir det emellertid alltjämt möjligt att visa skonsamhet där förseelsen undantagsvis synes vara av helt lindrig beskaffenhet, såsom då en ung eljest måttlig man just på grund av sin oerfarenhet vid ett enstaka tillfälle blir förledd att förtära mer än han tål.

Såsom maximistraff föreslår kommittén ett bötesbelopp av 500 kr. Det torde vara obehövligt att såsom i gällande lag skett stadga särskilda straffsatser för normalfall och för fall där omständigheterna äro försvårande. Det i gällande lag för normalfall upptagna maximum, 100 kr. böter, torde böra kunna överskridas framför allt vid flera gånger upprepad förseelse och då fylleristen, t. ex. genom att åka cykel, framkallat fara för trafiken. Det är att märka, att den särskilda lagstiftningen till skydd för trafiken mot alkoholpåverkade trafikanter är tillämplig endast i fråga om förare av motorfordon.

Vid ådömande av straff för fylleri, föreligga mycket ofta även förutsättningar för tillämpning av straffbestämmelsen angående förargelseväckande beteende. SL 18: 15 tillämpas därför ofta i konkurrens med SL 11: 15. Enligt kommitténs mening är det emellertid lämpligare, att ansvaret för brottet fylleri regleras på sådant sätt att fylleri regelmässigt kan bliva till fullo bestraffat med tillämpning av den för detta brott avsedda bestämmelsen allena. Detta uppnås enligt förslaget genom att bestämmelsen angående förargelseväckande beteende placeras omedelbart efter bestämmelsen angående fylleri och begränsas till fall där de föregående bestämmelserna i kapitlet icke äro tillämpliga.

11 §.

Enligt SL 11:15 straffas den som gör oljud eller oväsende eller eljest kommer förargelse åstad å ställe som mot eller utan avgift är upplåtet för allmänheten. Till närmare bestämning av platsen, där förargelseväckande beteende är straffbart, anföras de ovan vid 10 § omnämnda exemplen.

THYRÉN har icke i sitt utkast upptagit något stadgande om straff för förargelseväckande beteende, tydligen emedan han ansett detta ämne böra behandlas genom speciella straffbestämmelser utanför den allmänna strafflagen.

Kommittén, som ej funnit skäl att åtminstone för närvarande utbryta förargelseväckande beteende ur allmänna strafflagen (jfr SOU 1944:48 s. 125 och 137), föreslår beträffande detta brott samma ändring av beskrivningen på brottsplatsen som kommittén föreslår beträffande fylleri. För att förargelseväckande beteende skall vara straffbart skall det alltså enligt kommitténs förslag förövas på plats, där gärningsmannens uppträdande lätteligen kan iakttagas av utomstående. Till vad som anförts vid 10 § rörande innebörden av denna beskrivning må här fogas, att iakttagandet icke nödvändigtvis behöver ske genom synsinnet. Såsom framgår av att som exempel på förargelseväckande beteende i den föreslagna lagtexten anförts oljud, kan brottet begås på plats där utomstående kunna störas genom ljud. Att låta radion i en privat bostad ljuda för öppet fönster kan sålunda vara att straffa såsom förargelseväckande beteende enligt förslaget, om den kan höras av dem som bo i husen bredvid eller trafikanter på gatan utanför och ljudet är så störande att beteendet är ägnat att väcka förargelse. I rättspraxis har ock bestämmelsen i SL 11:15 ansetts tillämplig i fråga om en person, som inne i sin bostad utförde musik för öppet fönster och därmed avsiktligen störde ett politiskt möte på torget utanför (NJA 1935 s. 409).

Själva handlingen är enligt SL 11:15 att göra oljud eller oväsende eller eljest komma förargelse åstad. Den begränsning, som ligger i kravet på att förargelse skall ha åstadkommits, har kommittén ansett vara av föga värde, då det enligt rättstillämpningen ansetts vara uppfyllt så snart någon, ofta en polisman, intygar att han känt förargelse på grund av det ifrågakomna beteendet. I stället föreslår kommittén, att beteendet skall vara ägnat att väcka förargelse. Genom att åt bestämmelsen gives denna avfattning, framhäves tydligare, att beteendet till sin beskaffenhet skall vara sådant att det enligt gängse uppfattning är förargelseväckande.

Det är givet, att en gärnings förargelseväckande karaktär till icke ringa del beror av platsen där den utföres. En gärning, t. ex. orsakande av buller, som på viss plats ter sig helt oskyldig, kan om den företages på annan plats vara förargelseväckande och därmed straffbar.

Vidare bör uppmärksammas, att vad genom paragrafen straffbelägges endast är sådant förargelseväckande beteende som sker på plats av ifrågavarande slag. Syftet med straffbestämmelsen är nämligen att tillgodose allmänhetens intresse att icke på dessa platser bliva utsatt för förargelseväc-

kande beteende. Endast sådant beteende, vars förargelseväckande egenskap åtminstone till någon del beror på att den äger rum på sådan plats, avses med paragrafen. Att ge tillkänna en åsikt, en önskan eller ett beslut drabbas sålunda icke, huru förargelseväckande än innehållet av tillkännagivandet må vara, av bestämmelsen med mindre den omständigheten att tillkännagivandet sker på en med bestämmelsen avsedd plats är ägnad att väcka förargelse. Huruvida detta är fallet, kan stundom vara svårt att avgöra. I hittillsvarande rättstillämpning ha vid åtskilliga tillfällen förelegat svårbedömda frågor, huruvida SL 11: 15 varit tillämplig på meningsyttringar av politisk eller social natur. (Se NJA 1909 s. 104, 1912 s. 397, 1913 s. 585 och 1935 s. 113 samt SvJT 1942 rf s. 83, jfr även det ovan vid 7 § anförda.) Att i lagtext närmare ingå på dessa frågor synes icke med fördel låta sig göra. Uppfattningen om vad som är förargelseväckande i dessa hänseenden växlar med tidsförhållandena. Det må dock betonas, att förslaget intager den ståndpunkten att förargelseväckande beteende icke får fattas som en åsiktsförbrytelse.

Straffet är enligt SL 11: 15 alltsedan år 1864 penningböter om högst 100 kr. Med hänsyn bl. a. till penningvärdets fall föreslås, att maximum höjes till 300 kr.

Såsom berörts vid 10 §, bör den som väcker förargelse genom fylleri bestraffas endast efter nämnda paragraf och icke dessutom enligt den förevarande. Även i förhållande till de övriga tidigare i kapitlet upptagna bestämmelserna bör den förevarande utgöra en reservbestämmelse.

Det i SL 11: 15 andra stycket upptagna stadgandet, att våldförande av annan å ställe som avses i SL 11: 15 skall vid bestämmande av straffet för våldet anses såsom försvårande, torde kunna utgå. Det avseende, som vid utmätande av straff för misshandel må vara att fästa vid platsen för denna, torde kunna beaktas utan särskilt stadgande. Att en misshandel ägt rum på plats, som avses med förevarande paragraf, och varit ägnad att väcka förargelse synes icke böra föranleda, att jämte tillämpligt lagrum i 14 kap. SL även förevarande paragraf åberopas.

12 §.

I denna paragraf har den i SL 18: 16 meddelade bestämmelsen om ansvar för djurplågeri upptagits i den lydelse bestämmelsen erhållit genom lag den 19 maj 1944.

13 §.

Enligt SL 18: 14 straffas den som håller hus där äventyrliga spel om penningar eller penningvärde allmänneligen bedrives med fängelse i högst sex månader eller böter. Den som håller källare, värdshus eller annat allmänt näringsställe och tillåter att sådant spel där bedrives, straffas med böter. Bötesstraff är även stadgat för den som deltager i äventyrligt spel å ställe som avses i paragrafen.

THYRÉN har icke i sitt utkast upptagit någon motsvarighet till dessa bestämmelser, förmodligen emedan han ansett ämnet böra behandlas i specialstraffrätten.

Kommittén, som funnit ifrågavarande brott böra bibehållas i allmänna strafflagen, har i förevarande paragraf upptagit bestämmelser nära motsvarande de i SL 18: 14 givna. Då detta lagrum i vissa hänseenden synes ha fått en alltför snäv avfattning, har brottsbeskrivningen emellertid något jämkats. Enligt förslaget fordras sålunda icke, att spel anordnas i ett hus; även anordnande av spel i det fria torde nämligen böra vara underkastat ansvar, om spelet är tillgängligt för allmänheten. Ansvaret för tillåtande av äventyrligt spel har vidare utsträckts till att omfatta icke blott innehavare av näringsställe utan envar som upplåter lokal åt allmänheten.

De föreslagna straffbestämmelserna äro liksom de gällande begränsade till spel och omfatta sålunda icke vad eller lotteri och icke heller utställande av spelautomat, något som enligt lotteriförordningen den 19 maj 1939 betraktas såsom anordnande av lotteri. Vid begagnande av sådan automat saknas det för spel karakteristiska deltagandet av flera personer och därmed ett väsentligt moment i den för det typiska hasardspelet utmärkande eggelsen.

Enligt 2: 18 i förslaget kunna de vid brottet använda spelutensilierna förklaras förverkade, och detsamma gäller enligt 2: 19 spelhusägarens vinning av sin rörelse samt de spelandes vinster.

12 KAP.

Om förfalskningsbrott.

Såsom förfalskningsbrott straffas vissa missbruk med avseende å skriftliga handlingar, olika slags märken, penningar och andra föremål vilka användas såsom bevismedel. Särskilda bevismedel av sådan art ha tidigt kommit i bruk och blivit av stor vikt, framför allt i rättslivet och såsom hjälpmedel för ekonomisk verksamhet av skilda slag. Det är därför helt naturligt att även straffbestämmelser, som fått till uppgift att genom undertryckande av missbruk upprätthålla tilltron till bevismedlen och säkerställa deras funktion, tidigt blivit utbildade. Den synnerliga vikt, som tillkommit bevismedlen, har även föranlett att förfalskningsbrotten ofta varit mycket strängt bestraffade; ännu i 1734 års lag stadgades t. ex. dödsstraff för viss myntförfalskning.

Ehuru sålunda förfalskningsbrotten ha gamla anor, har ända till senaste tid rått mycken osäkerhet om deras systematiska ställning och om brottsgruppens riktiga omfattning. Vissa förskjutningar härutinnan kunna sammanhänga med den alltmera tilltagande användningen av bevismedel och med uppkomsten av talrika nya arter av sådana. Av större vikt torde dock vara mera principiella meningsskiljaktigheter rörande betydelsen av de olika intressen, som kränkas genom missbruk i fråga om bevismedel. I vissa fall äro dessa omedelbart anknutna till statens egen verksamhet; detta gäller exempelvis oftast om mynt och sedlar samt om domböcker och liknande handlingar, som upprättas av statliga myndigheter. Det har legat nära att uppfatta förfalskning av dylika föremål såsom ett angrepp på staten. I många fall, både då det gäller förfalskning av vissa av de nyssnämnda föremålen och då fråga är om enskilda affärshandlingar, märken och dylikt, framträder förfalskningen såsom medel för

ett fullbordat eller planerat bedrägeri eller liknande brott. Ofta ha därför förfalskningsbrott blivit hänförda till bedrägeri eller ansetts såsom därmed nära sammanhörande. Enligt en uppfattning, som numera vunnit allmän anslutning, är det intresse, som skall skyddas genom bestraffningen av förfalskningsbrott, icke närmast dens som producerar äkta bevismedel eller använder dessa i sin verksamhet, och icke heller väsentligen dens som genom missbruk i ett särskilt fall av något bevismedel lider skada i sin förmögenhet eller eljest i sin rätt eller utsättes för fara att lida sådan skada. Det som man vill skydda är något mera allmänt, nämligen samhällsmedlemmarnas intresse att kunna lita på bevismedlen. Även om med ett oäkta eller på annat sätt oriktigt bevismedel i ett särskilt fall icke åsyftas eller förorsakas skada för någon viss rättighet, är det tydligt att förfalskningen är ägnad att undergräva tilltron till bevismedlen och att, om sådana förfaranden lämnas ostraffade och få gripa omkring sig, användningen av bevismedel måste lida allvarligt intrång till nackdel för alla de allmänna och enskilda intressen som kräva användning av sådana hjälpmedel. På denna grund äro både samhället självt och alla dess enskilda medlemmar intresserade av att förfalskning undertryckes genom effektiva straffbestämmelser. I överensstämmelse härmed bliva förfalskningsbrotten att betrakta såsom brott riktade mot allmänheten, och de böra erhålla sin behandling i den del av strafflagen som omfattas av det förevarande förslaget.

Denna uppfattning ligger även till grund för den redan genomförda nydaningen av straffbestämmelserna om förmögenhetsbrott. Bland dessa, som omfatta jämväl bedrägeribrotten, ha nämligen icke inrymts egentliga förfalskningsbrott. Utan hinder härav kan vid utformningen av straffbuden mot bedrägeri och även andra förmögenhetsbrott, såsom förskingring och trolöshet mot huvudman, särskild betydelse tillerkänts den omständigheten, att den brottslige därvid begagnat sig av förfalskning. Detta angives sålunda förstädes såsom ett skäl att anse förmögenhetsbrottet såsom grovt.

Förfalskningsbrottens behandling bland brotten mot det allmänna står i god överensstämmelse med den svenska strafflagstiftningens traditioner. Missgärningsbalken i 1734 års lag upptog dem sålunda bland de brott som riktade sig mot allmänna intressen, närmast efter sådana mot staten riktade brott som förräderi, majestätsbrott och uppror. Här stadgades straff i 7 kap. för falskmyntare och i 8 kap. för den, som förfalskar och missbrukar annans namn och skrifter. Bland de sistnämnda voro även enskilda skrifter, såsom handelsböcker, räkningar, förskrivningar, brev. Under det lagstiftningsarbete, som förberedde 1864 års strafflag, syntes denna systematiskt enhetliga behandling av förfalskningsbrotten komma att övergivas. I lagkommitténs förslag till straffbalk fanns väl ett kapitel om förfalskningsbrott på en plats, motsvarande det nuvarande 12 kapitlets, men detta kapitel i förslaget avsåg endast förfalskning av allmänna handlingar, mynt, sedlar, stämplar, präglar eller märken (13 kap.). Ej förrän bland förmögenhetsbrotten, efter bedrägeri och konkursförbrytelse, straffbelades i ett särskilt kapitel förfalskning av enskilda handlingar (26 kap.). Denna splittring av bestämmelserna om förfalsk-

ningsbrott övergavs emellertid senare under lagstiftningsarbetet. Detta resulterade vad angår förfalskningsbrotten till en början i KF den 7 september 1858 om förfalskning, så ock om bedrägeri och annan oredlighet. Dennas innehåll återfinnes i det väsentliga i strafflagen, vars 12 kap. under benämningen förfalskningsbrott behandlar de viktigare brotten med avseende på bevismedel. Dock ha i icke obetydlig utsträckning dylika brott funnit sin plats annorstädes i lagen, i synnerhet i 22 kap. som handlade om bedrägeri och annan oredlighet.

Uti 12 kap. i 1864 års strafflag, vilkets brottsbeskrivningar i huvudsak förblivit oförändrade, särskiljas ett stort antal förfalskningsbrott, främst med hänsyn till de olika bevismedel, som äro föremål för brotten. Till en början upptages förfalskning av handlingar. Sålunda straffbelägges först att man förfalskar eller förstör domstols eller annan offentlig myndighets dombok eller huvudprotokoll, kronans räkenskapsböcker eller andra sådana handlingar eller skrifter, som till allmän nytta och efterrättelse äro (1 §). Efter dessa s. k. allmänna arkivhandlingar upptages förfalskning av allmän expeditionshandling, d. v. s. sådan som är utgiven i offentlig myndighets eller ämbets- eller tjänstemans namn uti ärende, som till hans ämbete eller tjänst hörer (2 §). Ett särskilt stadgande, med lägre straff, gives för vissa fall av förfalskning av expeditionshandlingar av mindre vikt, såsom betyg om frejd, fattigdom, sjukdom eller annat dylikt (3 §). Härefter behandlas att man falskeligen i annan persons namn skriver eller på annat sätt förfalskar enskilda handlingar, vilka fördelas på två paragrafer. Den ena, med strängare straff, avser handlingar av omedelbar rättslig eller ekonomisk betydelse, såsom köpebrev, testamente, skuldebrev, växel m. fl., ävensom handelsböcker (4 §); den andra belägger med lindrigare straff motsvarande åtgärd med annan enskild handling, såsom orlovssedel och vissa betyg. Enligt samtliga dessa paragrafer utom den första kräves för straffbarhet att den skyldige begagnat den falska handlingen sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra. I 6 § stadgas att enahanda straff som är föreskrivet för förfalskare skall drabba annan som med sådan avsikt brukar handling, som han vet falsk vara.

I fortsättningen straffbelägges falskt anbringande av statens eller andra allmänna stämplar eller märken ävensom förfalskning eller missbruk av stämpling eller märkning som rätteligen gjord är och förfalskning av vad som blivit rätteligen stämplat eller märkt. Härvid kräves icke att bruk blivit gjort av det förfalskade, men har så ej skett kan straffet nedsättas. Enbart bruk av det som av någon annan förfalskats straffas även i fråga om dessa föremål lika med förfalskningen.

Det straffskydd, som enligt det föregående stadgats för allmänna handlingar, stämplar och märken, gäller omedelbart endast om dem som hänföra sig till den svenska förvaltningen. Med dem likställas emellertid enligt strafflagens ursprungliga lydelse motsvarande föremål av norskt ursprung (9 §), och i fråga om allmänna handlingar från annan främmande stat stadgas i en bestämmelse, som berett tolkningen synnerliga svårigheter, att de skola vara likställda med enskilda handlingar (10 §).

Ytterligare stadgas straff för att man i bedräglig avsikt river, flyttar eller vrider eller ock falskeligen sätter rå och rör eller annat gränsmärke eller vattenhöjdsmärke (11 §).

I fortsättningen av kapitlet behandlas penningförfalskning (12—17 §§). Lagen beaktar särskilt eftergörande av guld- eller silvermynt, av kopparmynt och av sedlar samt förändring av mynt eller sedel, så att däråt gives sken av högre värde, och minskning av metalliskt mynt. Med undantag för sistnämnda fall fordras icke någon särskild avsikt, men om det kan utredas att den olovliga åtgärden ej skett i bedräglig avsikt, ådömes endast ett bagatellstraff. Det fordras icke att bruk blivit gjort av det förfalskade, men för förfalskningsåtgärd som ej åtföljts av begagnande stadgas lägre straffminimum. Skillnad göres ej mellan in- och utländska penningar. Lika med förfalskning straffas utprångling av falska penningar; därvid gäller ett lägre straff för den som före sådan gärning själv blivit bedragen med vad han utprånglat.

Vidare stadgas straff för förfärdigande av redskap eller annan befattning därmed såsom förberedelse till förfalskning av allmänna stämplar eller märken eller av penningar (18 §). Även den som obehörigen men utan förfalskningsuppsåt förfärdigat sådana redskap belägges med bötesstraff; så är även fallet med vissa andra fall av obehörig befattning eller försumlighet i fråga om redskap för framställning av stämplar, märken och mynt (18 § andra stycket, 19 §). Slutligen stadgas att med verktyg som äro ämnade till förfalskning och med vad som tillkommit genom förfalskning skall förfaras så, att missbruk därav ej kan ske (20 §). I några fall stadgas straffrihet om den brottslige, innan bruk av det förfalskade ägt rum, förstört detta eller eljest förebyggt all skadlig verkan därav; en bestämmelse av sådant innehåll är även meddelad beträffande befattning med förfalskningsredskap.

Åtskilliga brott, som innefatta missbruk med hänsyn till bevismedel och stå mer eller mindre nära de i 12 kap. reglerade förfalskningsbrotten, behandlas på annan plats i 1864 års strafflag. I 8 kap., om förräderi m. m., belägges sålunda med strängt straff att man förfalskar, undanhåller, förstörer eller fördärvar handling, som innefattar bevis för rikets säkerhet eller rättigheter emot annan stat. Framför allt äro i detta sammanhang att uppmärksamma åtskilliga bestämmelser i 22 kap., om bedrägeri och annan oredlighet. Enligt 2 § skall såsom bedrägeri bestraffas: 1. om man, sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra, begagnar eller beropar sig å veterligen falska sådana handlingar, som i 12 kap. 4 och 5 §§ omförmälas och i diktade personers namn skrivna äro; 5. om man uppsåtligen, till förfång för annans rätt, förstör eller gör obrukbara de handlingar, varå den sig grundar; och 6. om man, för att något därmed sig tillägna, lägger märke å det som hörer annan till eller utplånar annans märke. Jämlikt 13 § bestraffas, bland annat, att man mot bättre vetande nekar sin hand och förskrivning, och enligt 16 § att man å tillverkning, som till salu hålles, olovligen sätter annans märke än rätte tillverkarens. Vidare stadgas straff, i 17 § för att någon i orlovssedel eller annan sådan enskild handling, som i 12 kap. 5 § nämnes, uppgiver vad han vet osant vara och därav annan vilseledas eller skadas kan,

samt i 18 § för att någon begagnar sig svikligen av orlovssedel, pass eller annat dylikt bevis, som för annan utgivet är. Slutligen bör erinras om straffbestämmelsen i 23 kap. 1 § 3. för bedrägeri mot borgenärer i konkurs därigenom att gäldenär, som är köpman eller eljest bokföringsskyldig, fört falska böcker eller sina böcker svikligen förändrat eller uppsåtligen förstört, undanstuckit eller olösliga gjort.

Straffen för de i 12 kap. upptagna förfalskningsbrotten voro ursprungligen, för nutida uppfattning, i allmänhet mycket hårda. För förfalskning av allmänna arkivhandlingar och även för vissa fall av penningförfalskning var t. ex. lägsta straffet bestämt till straffarbete i fyra år. För det i 8 kap. 22 § behandlade förfalskningsbrottet var stadgat ett straff av straffarbete från och med åtta till och med tio år eller på livstid. Däremot voro de i 22 kap. reglerade missbruken av bevismedel genomgående belagda med jämförelsevis lindriga straff.

De ovan angivna straffbestämmelserna i 1864 års strafflag ha icke på något mera ingripande sätt berörts av det lagstiftningsarbete som ägt rum under strafflagens giltighetstid fram till de år 1942 vidtagna lagändringarna. Viktigast äro åtskilliga jämkningar av straffsatserna i mildrande riktning. Sådana ha ägt rum i stor utsträckning genom lagändringar 1890 och 1937. Den senare lagstiftningsåtgärden innebar även för några fall, inom 22 kap., skärpning av straffen.

Beträffande de särskilda brotten och deras beskrivning ha före 1942 endast oväsentliga ändringar ägt rum i 12 kap. Bestämmelsen i 9 § om norska allmänna handlingar, stämplar och märken upphävdes 1906. I fråga om främmande stats allmänna stämplar och märken infördes 1890 i 10 § en bestämmelse, som beredde Konungen möjlighet att förläna dem samma straffskydd emot förfalskningsbrott som inhemska bevismedel av denna art; med stöd härav ha så gott som alla främmande staters stämplar och märken likställts med svenska. Bestämmelsen i 11 § om skydd för gräns- och vattenhöjdsmärken utvidgades 1917 till att även avse annat märke av varaktig beskaffenhet, som blivit utsatt vid plan- eller höjdmätning.

Utanför 12 kap. ha ändringarna på förevarande område varit något mera omfattande. Bestämmelserna i 8 kap. 20 och 21 §§ angående handling som innefattar bevis för rikets säkerhet eller rättigheter emot annan stat erhöllo vid en omarbetning av detta kapitel, som lagfästes 1940, ändrad avfattning. Bl. a. upptogs även här en föreskrift, att där någon annan än förfalskaren gör bruk av förfalskad handling av ifrågavarande beskaffenhet, han skall anses som hade han förfalskningen själv gjort (18 § tredje stycket). Att undanhålla eller fördärva sådan handling straffbelades även där det skett av oaktsamhet (19 § andra punkten). Försök till hithörande brott kriminaliserades i viss utsträckning (23 §). — Inom 22 kap. ha ett par bestämmelser om straffskydd för bevismedel tillkommit i samband med ändringar i äktenskapslagstiftningen. I 8 § infördes sålunda 1915 ett stadgande om straff för den som emot bättre vetande avgiver falsk utsaga i sådan försäkran, som enligt lag skall avläggas till utredning angående frihet från äktenskapshinder; om

man av egen drift återkallat utsagan, innan vigsel skett, blev straffet lägre. År 1920 infördes i 2 § ett stadgande, 4., om straff då man emot bättre vetande avgiver falsk utsaga i sådan försäkran, som avses i 6 kap. 9 § giftermålsbalken angående äkta makars egendom. Stadgandet i 16 § om åsättande av obehörigt varumärke upphävdes 1890, sedan det blivit överflödigt genom den några år tidigare antagna varumärkeslagen. Såsom 16 § placerades i stället bestämmelsen om straff för missbruk med falsk, i diktad persons namn skriven handling. — Vissa ändringar i 23 kap. (1882, 1921) beröra även det däri intagna stadgandet om falsk bokföring.

Lagen den 12 maj 1942 om ändring i vissa delar av strafflagen, genom vilken lag stadgandena om förmögenhetsbrott helt nydanades, berörde även förfalskningsbrotten. Dels vidtogos vissa ändringar i 12 kap:s förutvarande innehåll, dels bereddes där plats för de förut i 22 kap. ingående bestämmelserna om brott med avseende å bevismedel, vilka ej borde kvarstå i 22 kap. enär de icke avsågo förmögenhetsbrott. Lagstiftningsåtgärderna voro i korthet av följande innebörd.

Försök blev straffbelagt i fråga om förfalskning av allmänna arkivhandlingar, gräns- och vattenhöjdsmärken m. m., samt utprångling av falskt mynt eller penningsedel, även för det fall att man själv blivit därmed bedragen (1, 11, 16 och 17 §§). Regeln om förfalskning av utländska allmänna handlingar (förutvarande 10 § första stycket) blev förtydligad och fullständigad genom en ny avfattning, som även berörde straffsatsen; stadgandet erhöll ändrad plats (3 a §).

Bestämmelserna om förfalskning av enskilda handlingar omfatta efter ifrågavarande lagstiftning jämväl det fall, att falsk handling skrivits i diktad persons namn (4 och 5 §§); härigenom ersättes förutvarande 22 kap. 16 §. Att förstöra eller göra obrukbara de handlingar, varå annans rätt grundar sig (förutvarande 22 kap. 2 § 5.) är nu straffbelagt i 12 kap. 5 a §. I en ny 5 b § återfinnes straffbudet mot att neka sin hand och förskrivning, som förut innehölls i 22 kap. 13 §. Stadgandet om straff för den som svikligen begagnar sig av orlovssedel, pass eller annat dylikt bevis som för annan utfärdat är (22 kap. 18 §) har med någon jämkning överflyttats till 12 kap. såsom 6 a §. Därvid har tillagts en bestämmelse om straff för att utlämna sådant bevis att begagnas av annan än den för vilken beviset är utfärdat. För att i äkta sådan handling uppgiva vad man vet osant vara och därav annan vilseledas eller skadas kan (förut 22 kap. 17 §) stadgas nu straff i 12 kap. 21 §. Slutligen har såsom en ny 23 § upptagits de ovan berörda bestämmelserna om oriktiga uppgifter i vissa i giftermålsbalken omförmälda försäkringar (förut 22 kap. 2 § 4. och 8 § tredje stycket). — Bestämmelsen i 22 kap. 6 § 6. om att lägga märke å annans sak eller utplåna annans märke har upphävts. Denna gärning blir ej sällan straffbar såsom försök till stöld eller annat förmögenhetsbrott. Enligt den nya lydelsen av 23 kap. upptager detta icke något särskilt brott bestående i att man svikligen åstadkommer falska handelsböcker. Sådant förfarande i förening med oredlighet mot borgenärer kan föranleda att denna blir att anse såsom grov (23 kap. 2 §), och även

falsk bokföring kan bliva att bestraffa såsom enkelt bokföringsbrott enligt 5 §. — Utöver vad som nämnts ha såväl i några av de äldre bestämmelserna i 12 kap. som i stadganden, vilka dit överflyttats, vidtagits vissa mindre jämkningar och ändringar i straffsatserna.

Det förslag av straffrättskommittén, som ligger till grund för 1942 års lagstiftning inom 12 kap:s område, upptog vissa mera ingripande förändringar och vissa utvidgningar, varigenom förut strafflösa missbruk skulle komma att kriminaliseras. Förslaget vann i den delen icke bifall, utan reformen begränsades i fråga om brott med avseende på bevismedel väsentligen till sådana jämkningar och omflyttningar, som omedelbart föranleddes av förmögenhetsbrottens nydaning. Såsom skäl härför anfördes att man ej borde mer än oundgängligen nödigt vidtaga ändringar i 12 kap., förrän detta bleve föremål för en fullständig omarbetning. Enligt de direktiv, som meddelats för kommitténs nu förevarande arbete, bör kommittén framlägga förslag till en sådan omarbetning.

En första fråga, till vilken kommittén härvid har att taga ställning, gäller avgränsningen av de brottstyper, som skola finna sin behandling i detta kapitel. Efter 1942 års ändringar har kapitlet, såsom av det föregående framgår, blivit mycket omfattande och kommit att upptaga brott av tämligen skiftande beskaffenhet. Dessa ändringar voro, såsom nyss nämnts, endast av provisorisk karaktär och kommittén har funnit, att vissa av de brott, som 1942 överflyttades till 12 kap., icke böra erhålla sin definitiva plats i detta kapitel utan på annat ställe i det parti av strafflagen som nu gjorts till föremål för omarbetning.

Frågan om förfalskningsbrottens avgränsning hänför sig framför allt till dels det sätt, varpå missbruk av bevismedel äger rum, dels arten av de bevismedel, som bliva föremål för missbruk.

I förstnämnda hänseende får kommittén erinra om följande inom straffrättsvetenskapen vanliga indelning av de gärningar, vilka kunna vara att bestraffa såsom förfalskningsbrott i vidsträckt mening: 1) En central plats intages naturligen av de förfaranden, genom vilka man framställer ett oäkta bevismedel. De beskrivas åskådligt i vissa av 12 kapitlets bestämmelser om förfalskning av handlingar. I 4 § talas t. ex. om att man falskeligen i annan persons namn skriver handling av visst slag eller riktig sådan handling genom tillägg, utplåning eller annorledes förfalskar. Man åstadkommer sålunda ett bevismedel, som helt eller delvis icke är framställt av den person, från vilken bevismedlet har sken av att härröra. Sådana förfaranden betecknas såsom materiell förfalskning; dit hänföres även begagnande av ett oäkta bevismedel. Till åtskillnad från den närmast följande gärningstypen användes beteckningen *positiv materiell* förfalskning. I fråga om samtliga de bevismedel, som överhuvud åtnjutit skydd enligt 12 kap., straffbelägges däri detta slag av förfalskning. 2) En annan gärningsform är att man förintar ett äkta bevismedel, antingen fullständigt, så att det överhuvud upphör att existera, eller åtminstone på det sätt att det icke vidare kan användas såsom bevismedel. Detta var endast i mindre utsträckning straffbelagt

i det ursprungliga 12 kap. Enligt 1 § bestraffas att man förstör allmän arkivhandling, enligt 11 § att man river rå och rör eller annat dylikt märke. Den nya 5 a § behandlar det fall, att man förstör eller gör obrukbara vissa handlingar. I 8 kap. 18 och 19 §§ straffbelägges även, att där avsedd handling undanhålles. Alla dessa åtgärder angripa på ett mer eller mindre långtgående sätt bevismedlet i dess egenskap av sak, men de innebära icke omedelbart att möjlighet skapas för oriktig bevisning. För dem användes beteckningen *negativ materiell* förfalskning.

Andra åtgärder lämna bevismedlet oberört såsom sak och hänföra sig endast till äkta bevismedel, men utgöra angrepp på ett bevismedels funktion. De benämnas *immateriell förfalskning*.

3) Sålunda kan man med ett äkta bevismedel söka visa någonting annat än vad därmed rätteligen bör bevisas. Ett obehörigt förfarande av detta slag möter i två skilda former.

a) Den ena utmärkes därav, att den som framställer ett bevismedel giver det ett oriktigt innehåll, så att den i bevismedlet nedlagda förklaringen, i den mån den vinner tilltro, kommer att bevisa någonting som icke överstämmer med verkligheten. Ett typiskt fall är oriktig uppgift i något intyg. Sådant straffbelägges i den till sin räckvidd något oklara bsetämmelse, som numera har sin plats i 12 kap. 21 §, och likaledes i 22 § därstädes.

b) Vid den andra formen av hithörande gärningar är bevismedlet både äkta och till innehållet riktigt, men man söker ändå därmed bevisa någonting annat än vad som skall styrkas med bevismedlet. Det är med andra ord fråga om oriktig användning av ett i och för sig riktigt, ehuru måhända ofullständigt eller eljest otydligt bevismedel. Ett exempel erbjuder det i 12 kap. 6 a § behandlade fallet att en person »svikligen» begagnar sig av pass, arbetsintyg eller annat dylikt bevis, som utgivits för en annan person; den förre söker med papperet övertyga om att han är den senare.

Dessa båda typer av missbruk av bevismedel betecknas såsom *positiv immateriell* förfalskning; den förstnämnda även såsom intellektuell förfalskning, en inom romanskt rättsspråk vedertagen term. Ingendera var straffbelagd i det ursprungliga 12 kap., med det förbehåll att bestämmelsen i 7 § om missbruk av stämpling eller märkning, som rätteligen gjord är, anses innefatta även åtgärder varigenom man utan angrepp på stämplingen eller märkningen såsom föremål kommer densamma att utöva en till innehållet oriktig bevisfunktion.

4) Slutligen förekomma åtgärder varigenom man utan materiellt angrepp på ett bevismedel söker hindra det att fylla den uppgift, varför det är avsett. Åtgärder av detta slag, s. k. *negativ immateriell* förfalskning, straffbelades från början icke i 12 kap. Nu finnes, såsom ovan nämnts, en hithörande bestämmelse i 5 b §, om den som nekar sin hand och förskrivning.

Av det anförda framgår, att de olika slagen av förfalskningsåtgärder i den gällande rätten icke äro straffbelagda likformigt, så att de alla bestraffas vid varje bevismedel som överhuvud åtnjuter skydd mot förfalskningsbrott. Att genomföra en sådan likformighet skulle leda till en väsentlig ut-

vidgning av det straffbara området. Men därav föreligger icke något praktiskt behov. Beträffande varje grupp av de föreliggande bevismedlen måste särskilt övervägas, vilka arter av missbruk som böra beläggas med straff. THYRÉN, som i sitt förberedande utkast till strafflag, speciella delen VI, behandlade förfalskningsbrotten, föreslog på åtskilliga punkter ett vidgat straffskydd men upptog icke någon allmän kriminalisering av de olika förfalskningsåtgärderna. Så är ej heller fallet med kommitténs förslag, som emellertid går något längre än Thyréns. Motivering för kommitténs ståndpunkt kommer att lämnas vid de särskilda paragraferna. Den sålunda intagna ståndpunkten är emellertid av betydelse även för frågan om de hithörande bestämmelsernas systematiska behandling. Om alla formerna av förfalskningsåtgärder skulle likformigt bestraffas, skulle en enklare uppställning och en mera kortfattad avfattning kunna vinnas genom att de behandlades i ett sammanhang. Trots att denna förutsättning icke uppfylldes av Thyréns förslag, upptog detta likväl alla hithörande brott i ett enda kapitel. Detta blev vidlyftigt och icke lättöverskådligt.

Strafflagens 12 kap. upptog, före ändringarna 1942, praktiskt taget endast materiella förfalskningsåtgärder och bland dem endast i mindre utsträckning de negativa. I själva verket torde materiella och immateriella angrepp på bevismedlens funktion ganska allmänt uppfattas såsom helt skilda ting — även om det i enstaka fall kan möta svårighet att avgöra till vilkendera gruppen en särskild gärning bör anses hänförlig. Redan språkbruket skänker en viss vägledning. En handling som olovligen skrivits i annan persons namn betecknas allmänt såsom falsk eller förfalskad. Ett oriktigt intyg, med äkta underskrift av intygsgivaren, eller en oriktig införing i handelsbok av den behörige bokföraren, betecknas utan tvivel ofta med bestämningen falsk, men säges knappast ha förfalskats. Och det förefaller lekmannen helt främmande att tala om förfalskning då någon använder en annan persons pass eller dylikt på det sätt, som nu omförmäles i 12 kap. 6 a §. För negativa angrepp på bevismedel, vare sig materiella eller immateriella, torde mången finna beteckningen förfalskning föga närliggande.

Jämväl sakliga överväganden tala emot att till gemensam behandling sammanföra materiell och immateriell förfalskning. I typiska fall bestå stora olikheter mellan både tillvägagångssätt och gärningsmän tillhörande de båda grupperna. Materiella förfalskningsåtgärder kunna förövas och utnyttjas av personer, som stå helt utanför det ekonomiska eller rättsliga förhållande, vartill bevismedlet hänför sig. Själva förfärdigandet av ett falskt bevismedel kräver ofta, i synnerhet när det gäller stämplar och mynt eller sedlar, vidlyftiga förberedelser och särskilda redskap, kanske en hel verkstad. Sådan verksamhet bedrives därför gärna i större skala, mer eller mindre yrkesmässigt, och ofta i samverkan mellan flera, särskilt vid avsättningen av de förfalskade föremålen. Även förfalskning av handlingar kräver ofta särskilda metoder eller åtminstone längre övning i att övervinna de därmed förenade svårigheterna. Härtill kommer att det, utan tvivel under inflytande av den sedan gammalt genomförda stränga bestraffningen, är en allmänt

utbredd föreställning att framställande av oäkta bevismedel är någonting absolut olovligt och farligt. Med immateriella missbruk av bevismedel förhåller det sig annorlunda. De kunna ofta icke förövas av andra än dem, som stå i någon särskild relation till det förhållande, som beröres av bevismedlets innehåll. Vidare kräva de i allmänhet icke särskilda förberedelser eller övning och kunna vara ett ögonblicks verk. Att utnyttja ett äkta bevismedel för att bevisa någonting oriktigt låter sig, såsom förut anmärkts, ofta göra endast under förutsättning att bevismedlet är bristfälligt i fråga om tydlighet eller precision och kan på grund därav framstå såsom jämförelsevis mindre förgripligt. Intellektuell förfalskning utgör ett brott mot en i samhället erkänd sanningsplikt. Dennas intensitet är mycket skiftande, främst beroende på ändamålet med lämnande av en uppgift och på uppgiftslämnarens särskilda ställning. Åsidosättande därav har endast sällan en så obetingat förkastlig karaktär som ett materiellt angrepp på ett bevismedel, och graden av förgriplighet beror mera på de skiftande situationerna än på själva bevismedlets karaktär.

Ett förfalskningsbegrepp, som skulle innefatta både materiella och immateriella angrepp på bevismedels funktioner, kommer på nu anförda skäl att sakna nödig enhetlighet. Det måste befaras att innebörden av själva ordet förfalskning komme att hos allmänheten förlora sin åskådlighet och sin ur allmänpreventiv synpunkt värdefulla prägel av förkastlighet. Huruvida dessa nackdelar kunna undvikas beror uppenbarligen på om annan lämplig plats kan beredas för de immateriella angreppen, sedan de ej vidare kunna behandlas såsom underarter av ett oklart fattat bedrägeri- eller oredlighetsbegrepp. Härvid är av intresse att den s. k. immateriella förfalskningen alltid på ett eller annat sätt har karaktären av ett brott mot sanningsplikt. Andra dylika gärningar bestraffas, vilka icke hänföra sig till något särskilt föremål med bevismedels funktion; i främsta rummet märkas härvid brotten mened samt falsk angivelse och falskt åtal, vilka enligt kommitténs mening böra sammanföras till ett kapitel. I sammanhang med dem synes även falsk förklaring i skrift, vilken framträder såsom ett särskilt bevismedel, böra erhålla sin behandling. Såsom nyss anmärkts, beror straffbarheten av en oriktig förklaring i skrift i väsentlig mån av ändamålet med dess avgivande och de förhållanden under vilka detta äger rum. Häri ligger en överensstämmelse med de oriktiga muntliga utsagor, som anses böra kriminaliseras. Även positiv immateriell förfalskning av den typ, som nu är belagd med straff i 12 kap. 6 a §, innefattar i vanliga fall en osann utsaga, som lämpligen behandlas i samband med andra dylikt i 13 kap.

De s. k. negativa förfalskningsåtgärderna ha ej särskilt berörts i det närmast föregående. De falla icke in under uttrycket förfalskning i den innebörd, som detta har enligt ett mera allmänt språkbruk. Emellertid är det motiverat att de materiella formerna, förstörande av bevismedel och dylikt, erhålla sin behandling i samband med de positiva materiella förfalskningsåtgärderna. Vad som träder i förgrunden är även vid de negativa formerna,

och icke minst vid dem, angreppet på bevismedlet såsom föremål, jämförelsevis oberoende av det aktuella ändamålet med åtgärden. Den s. k. immateriella negativa förfalskningen, att neka sin hand och förskrivning, innebär en osann utsaga och kan osökt erhålla sin reglering i samband med andra sådana utsagor.

Kommittén har på dessa skäl funnit att i 12 kap. böra behandlas endast s. k. materiella förfalskningsåtgärder, vilket också i princip varit fallet enligt kapitlets tidigare lydelse.

Vad härefter angår frågan, vilka bevismedel som böra utrustas med straffskydd i detta kapitel, är det tydligt att icke alla bevismedel i t. ex. processrättens bemärkelse kunna komma i fråga. Redan kravet på att förfalskningsåtgärden skall vara materiell utesluter sådana viktiga bevismedel som vittnesmål och andra utsagor inför domstol. Såsom objekt för förfalskningsbrott måste också utelämnas sådant som fingeravtryck, fotspår, avtryck av bilringar och många andra liknande bildningar. Vidare skador och andra förändringar, som åstadkommits på föremål med ekonomisk betydelse; sedan utsäde blivit använt för sådd, kan t. ex. någon utså ogräs i fältet och senare kan den ymniga förekomsten av ogräs åberopas såsom stöd för ett anspråk mot försäljaren av utsädet. Dylika föremål eller situationer kunna sålunda visserligen utsättas för materiella angrepp, vilka kunna spela en stor roll exempelvis vid indiciebevisning i rättegång, men de äro endast av övergående betydelse och ha redan därför icke en sådan grad av självständighet att deras förvanskning helt allmänt bör kriminaliseras. Det är tillräckligt att straff inträder i det fall att något särskilt intresse av vikt blivit kränkt genom en sådan förvanskning; se förslagets bestämmelse om bevisförvanskning i 10 kap. 9 §. Ytterligare är att erinra därom, att allehanda föremål kunna sägas tjäna såsom bevismedel för deras egna egenskaper; vid rättegång om en köpares anspråk på grund av fel i en inköpt vara är t. ex. dennas egen beskaffenhet ett viktigt bevismedel, som kan tänkas bliva föremål för förvanskning genom uppblandning eller annan förändring av själva varan. Denna möjlighet är icke av tillräckligt allmänt intresse för att straff för förfalskningsbrott skall vara påkallat för en sådan åtgärd. Ännu mindre är en sådan kriminalisering på sin plats beträffande s. k. varuförfalskning, bestående däri att åt en vara, som försäljes, gives en annan sammansättning eller beskaffenhet än den enligt köpeavtalet skolat ha; det vilseledande av köparen, som härigenom sker eller kan befaras, erhåller en tillfyllestgörande behandling genom att bestraffas som bedrägeri eller försök eller förberedelse därtill; jämför även 19 kap. 5 § i förslaget om allmänfarlig förgiftning.

Om de nu berörda föremål, vilka i särskilda fall kunna finna användning såsom bevismedel, gäller att en sådan användning är helt tillfällig och skäligen ovanlig i förhållande till föremålens talrikhet och att missbruk av deras bevisfunktion icke behöver bestraffas annat än genom inskridande mot den kränkning av någon särskild rättighet, varför sådant missbruk är ett medel. Straffskydd emot förfalskningsåtgärder förutsätter däremot icke

att åtgärden riktar sig mot någon bestämd, allmän eller enskild rättighet, men det förutsätter att det skyddade föremålet typiskt någorlunda ofta begagnas såsom bevismedel. Även om varje särskilt bevismedel av detta slag icke alltid kan antagas få till uppgift att bevisa någon omständighet av större vikt, är det likväl för rättslivet och den ekonomiska samfärdseln av stor betydelse att man kan lita på varje exemplar av dessa typiska bevismedel. Dessa måste vara tämligen varaktiga; på grund härav erhålla de en mera mångsidig användning eller åtminstone möjlighet därtill. Ett skuldebrev t. ex. kan användas icke blott för att utfå ränta eller huvudstol av det förskrivna penningbeloppet, privat eller genom rättsliga förfaranden, och härvid kan antingen skuldebrevets ursprunglige innehavare eller någon annan vara verksam. Det kan även pantsättas eller av innehavaren användas blott för att styrka att han disponerar över skuldebrevets värde. Ytterligare skulle det kunna användas för att visa att utfärdaren levde den dag skuldebrevet är daterat o. s. v. För många olika personer kan det alltså vara angeläget, att de kunna lita på att skuldebrevet är äkta. Och, såsom tidigare anmärkts, skulle denna tilltro lida avbräck, även om icke detta utan andra liknande bevismedel funnits ha varit föremål för förfalskning. Straffskyddet häremot måste emellertid förbehållas bevismedel, vilka äro så vanliga att upprätthållandet av tilltron till dem är ett intresse av allmän betydelse. Detta förutsätter, att bevismedlet förmedlar ett föreställningsinnehåll, vilket icke omedelbart framgår av en betraktelse av föremålet. Sådan förmedling äger rum genom användning av tecken, såsom skrift med bokstäver eller siffror, prägling på metallföremål och dylikt. Allenast bevismedel av denna art — handlingar, stämplar och märken, mynt och sedlar — skyddas i det nuvarande 12 kap. och kommitténs förslag avser icke att utsträcka straffskyddet till bevismedel av annan art. Endast vissa smärre utvidgningar till nya grupper föreslås, i det att icke blott allmänna utan även vissa enskilda märken enligt förslaget kunna vara föremål för förfalskningsbrott, nämligen vissa bevismärken (1 §) och värdemärken (7 §) samt signaturer å konstverk (9 §). Den i förslaget givna bestämningen av begreppet urkund såsom förfalskningsobjekt innebär även någon utvidgning av området för de handlingar, som åtnjuta skydd mot förfalskning; detta skall bl. a. omfatta även vissa handlingar, som icke framställts för att tjäna till bevis.

I främmande lagar är området för förfalskningsbrotten ofta snävare än enligt den svenska rätten. Det omfattar nämligen enligt många lagar endast s. k. dokumentförfalskning (dokumentförbrytelser), men däremot icke penningförfalskning som straffbelägges i annat sammanhang. En sådan uppställning grundar sig delvis på historiska skäl och på ett behov att i fråga om penningar straffbelägga även vissa gärningar, som icke kunna hänföras till förfalskning men anses böra behandlas i samband med penningförfalskning, t. ex. intrång i statens mynt- och sedelmonopol. Delvis gör sig gällande den betraktelsen, att mynt och sedlar endast i ringa mån ha betydelse såsom bevismedel för ett föreställningsinnehåll som ligger utanför penningarnas egen beskaffenhet. Ett protokoll, ett intyg och även ett skuldebrev tjäna

på ett utpräglat sätt att rikta tanken på ett förlopp eller ett rättsförhållande, som i och för sig är fristående från bevismedlet. Penningarnas särskilda utstyrsel förmedlar knappast något annat föreställningsinnehåll än att de tillhöra en viss kategori och tillkommit på behörigt sätt; även åt det sistnämnda ägnar man i det dagliga livet icke någon medveten uppmärksamhet. Det kan därför synas oegentligt att sammanföra penningarna alltför nära med egentliga dokument sådana som de nämnda.

En gränsdragning enligt denna tanke möter emellertid betydande svårigheter. Å ena sidan märkes att en synnerlig torftighet i det förmedlade föreställningsinnehållet utmärker icke blott penningen utan jämväl många s. k. dokument. Särskilt stå många värdemärken, t. ex. frimärken och vissa polletter, i detta hänseende mycket nära penningarna: det enda som är av intresse beträffande ett sådant märke är att det tillkommit i behörig ordning, och dessa märken kunna understundom inom en mer eller mindre begränsad krets finna användning såsom betalningsmedel även vid andra uppgörelser än dem, för vilka de omedelbart avsetts. Det är följaktligen icke lämpligt att penningförfalskning behandlas i annat sammanhang än förfalskning av sådana märken. Å andra sidan ha penningarna en nära frändskap även med vissa andra dokument, som kunna ha ett omfattande och betydelsefullt föreställningsinnehåll. Detta gäller sålunda om åtskilliga obligationer, aktier och andra värdepapper, som i stort antal utgivas i fixa valörer. Lättheten att omsätta dem och den snabbhet, varmed de cirkulera, kan emellertid komma dem att framstå såsom bärare av ett värde på ungefär samma sätt som penningar. Förfalskningar av dylika dokument måste därför bekämpas med ungefär samma energi som penningförfalskningen, både vad angår straffsatserna och de gärningsformer, som skola vara straffbara. Åtskilliga lagar ha därför likställt sådana dokument såsom förfalskningsobjekt med penningar, men då det naturligen icke är lämpligt att utskilja dem från sammanhanget med övriga, delvis mycket närbesläktade dokument, blir det angeläget att behandla dokument och penningförfalskning i nära samband med varandra. På grund av de skäl, som nu berörts, har kommittén i likhet med Thyrén icke funnit anledning att avvika från den gällande rättens ståndpunkt att i ett gemensamt kapitel behandla båda de nämnda arterna av förfalskning.

Förslagets 12 kap. överensstämmer alltså till sin omfattning nära med gällande lag; dock skola vissa vid 1942 års lagstiftning från förmögenhetsbrotten provisoriskt hitflyttade brottstyper erhålla sin slutliga plats icke i 12 kap. utan i ett 13 kap. med till stor del nytt innehåll.

I fråga om de särskilda brottens utformning äro avvikelserna större. Detta gäller till en början kapitlets struktur eller uppdelning på särskilda brott. Utformningen av dessa sker i första hand efter de olika förfalskningsobjekten, liksom enligt den gällande rätten. Emellertid utmärkes denna av en alltför detaljerad uppdelning. Framställande av oäkta handlingar regleras sålunda, såsom ovan framgått, i icke mindre än fem olika paragrafer, alla med sina särskilda straffsatser, vilka från början voro tämligen snäva. På motsvarande sätt skiljes mellan förfalskning av metalliskt mynt och av sed-

lar, och den förra behandlas, inom ramen av en och samma paragraf, olika allteftersom den avser guldmynt, silvermynt eller annat mynt. Denna långtgående uppdelning har efterhand förlorat mycket av sin betydelse, åtminstone beträffande förfalskning av handlingar, i den mån som straffsatserna vidgats nedåt och därigenom kommit att till stora delar löpa parallellt. I den mån så icke skett, måste tillvägagångssättet anses oriktigt, såsom i fråga om eftergörande av mynt. Härvid är straffminimum i fråga om guldmynt fyra års straffarbete, och detta är maximum i fråga om silvermynt. Det är tydligt att andra försvårande och förmildrande omständigheter än metallens mer eller mindre värdefulla beskaffenhet kunna i särskilda fall komma en förfalskning av silvermynt att framstå såsom i högre grad straffvärd än en förfalskning av guldmynt. I synnerhet beträffande förfalskning av handlingar framträda emellertid andra och mera betydande olägenheter av den långt drivna uppdelningen. Av denna följer att domstolarna nödgas ägna mycket arbete åt frågor om en handlings hänförande under den ena eller andra paragrafen. Denna uppgift, som icke tjänar något praktiskt ändamål, är ofta förenad med synnerliga svårigheter. På detta område föreligger en mycket rik praxis, men åtskillig osäkerhet kvarstår, bl. a. därför att nya typer av handlingar alltjämt komma i bruk och bliva föremål för förfalskning. I ännu högre grad menligt är att lagens uppdelning av handlingar på många skilda grupper lett till osäkerhet om kännetecknen på de handlingar, som överhuvud skola åtnjuta straffskydd. Enligt mångas mening finnas därför viktiga handlingar, som icke äro hänförliga under någon av lagens paragrafer och således icke alls äro skyddade. Även gränsen mellan handlingar och märken är särdeles oklar, vilket också leder till tvekan om straffskyddets omfattning, eftersom denna är olika för dessa slag av bevismedel, åtminstone då de utgivits av enskilda. Att en alltför långt driven uppdelning löper fara att bliva ofullständig visas av ett exempel rörande myntförfalskning. I 12 § berördes ursprungligen endast mynt av guld, silver eller koppar, de enda som voro i bruk här i landet vid strafflagens tillkomst. Mynt av annat slag, t. ex. av nickel eller järn, omfattades sålunda icke av straffskyddet. Denna lucka fylldes först genom en 1890 vidtagen ändring i avfattningen.

Till undvikande av de olägenheter som sålunda vidlåda den gällande rätten ha i det nu framlagda förslaget alla sådana handlingar, som skola kunna utgöra objekt för straffbar förfalskning, sammanförts i ett enda brottsbegrepp, som uppdelats i tre svårhetsgrader. Vid valet mellan dem samt vid straffmätningen skall handlingens större eller mindre vikt naturligtvis vinna beaktande. Avgörande är emellertid den särskilda handlingens art och icke dess tillhörighet till sådana efter rättsliga kännetecken av principiell innebörd åtskilda grupper, som nu äro utmärkande för de särskilda formerna av handlingsförfalskning. I synnerhet har skillnaden mellan allmänna och enskilda handlingar icke ansetts i och för sig vara ägnad att urskilja förfalskningsbrott av olika svårhetsgrad. Med den omfattning, som den statliga och kommunala verksamheten numera erhållit, icke minst på samfärdselns och affärslivets områden, föranleder den utställande av talrika hand-

lingar, som till sin art och betydelse äro helt jämställda med motsvarande enskilda handlingar. För att undvika de avgränsningssvårigheter och ojämnheter i straffskyddet, som ovan berörts, ha vidare med handlingar i allo jämställts vissa bevismärken, som fylla en bevisfunktion av sådan art att därför ofta användas handlingar, t. ex. biljetter och mottagningsbevis. De ha sammanförts med handlingar till en enhetlig grupp av bevismedel, i lagtexten benämnd urkunder. Alla mynt och sedlar ha likaledes sammanförts inom en enhetlig brottsbeskrivning.

I fråga om förfalskningsåtgärderna har det i förslaget befunnits nödigt att i större utsträckning än den gällande rätten straffbelägga förstörande och därmed jämförliga angrepp på urkunder. Bl. a. härigenom har det ansetts bliva möjligt att i 8 kap. undvara särskilda bestämmelser om förfalskningsbrott med avseende på handling, som innebär bevis för rikets säkerhet eller rättigheter emot annan makt. Även dessa brott ingå alltså under förslagets allmänna regler om förfalskningsbrott i fråga om urkunder. Härvid har den i SL 8: 19 upptagna bestämmelsen om straff för den som av oaktsamhet undanhåller eller fördärvar sådan handling ansetts umbärlig och lämnats utan motsvarighet. — Utanför 12 kap. har i en särskild lag den 9 juni 1927 stadgats straff för spridande av efterbildning av penningsedel, i sådana fall där eftergörande icke kan anses ha ägt rum men efterbildningen likväl är sådan att förväxling lätt kan ske. Detta stadgande har inflyttats i 12 kap. och utvidgats att omfatta jämväl mynt och offentligt värdemärke.

Vad angår den punkt av det brottsliga förfarandet, vid vilken straffbarhet inträder för positiv förfalskning, företer den gällande rätten, såsom förut visats, betydande ojämnhet. Vid förfalskning av handlingar fordras sålunda i allmänhet att det förfalskade skall ha begagnats och försök är i regel icke straffbart. Kommittén anser att straff bör kunna ådömas på ett tidigare stadium. Straff för fullbordat brott skall enligt förslaget genomgående inträda så snart själva förfalskningsåtgärden slutförts och alltså ett oäkta bevismedel blivit framställt. Härvid fordras i de flesta fall, att åtgärden skall innebära fara i bevishänseende. Om den brottslige innan avsevärd olägenhet uppkommit frivilligt har avvärjt denna fara, må straffet nedsättas och skall under vissa förutsättningar bortfalla. Endast i fråga om de nyss berörda mindre farliga efterbildningarna av mynt m. m. inträder straffet först då de spridas bland allmänheten. Lika med själva förfalskningen straffas att det förfalskade begagnas eller utprånglas. I övrigt ha åtskilliga av förfalskningsbrotten ansetts böra vara straffbara jämväl å försöksstadiet med den straffrihet vid frivilligt tillbakaträdande som är stadgad i 3: 1 andra stycket i förslaget. Härutöver blir förberedelse i viss utsträckning straffbar jämlikt den i 3: 2 föreslagna allmänna bestämmelsen. Sålunda blir den som anskaffar eller till riket inför falskt mynt eller falsk penningsedel straffbar jämlikt sistnämnda paragraf för att ha tagit befattning med hjälpmedel till penningförfalskning, närmare bestämt den i 12: 6 andra stycket upptagna formen av detta brott, som består i utprångling av falskt mynt eller falsk sedel.

Kapitlets uppställning är följande. Positiv urkundsförfalskning i tre svår-

hetsgrader behandlas i 1—3 §§, såvitt angår själva förfalskningsåtgärden. I 4 § följer brukande av falsk urkund och därefter i 5 § negativ urkundsförfalskning under beteckningen undertryckande av urkund. Därefter följa penningförfalskning och utprångling m. m. av falska penningar i 6 § samt i 7 § motsvarande åtgärder beträffande offentligt eller för allmänheten avsett värdemärke eller offentlig kontrollmärkning. Spridande av efterbildning av penningsedel m. m. behandlas i 8 § och signaturförfalskning på konstverk i 9 §. Förfalskning, såväl positiv som negativ, av gräns- eller vattenmärke m. m. straffbelägges i 10 § under benämningen förfalskning av fast märke. Om bestraffning av försök handlar 11 §, och i 12 § regleras den straffnedsättning eller straffrihet som vid fullbordat brott enligt vad nyss blivit anfört kan föranledas av frivilligt tillbakaträdande.

Bland allmänstraffrättsliga spörsmål som påkalla uppmärksamhet beträffande förfalskningsbrotten märkes särskilt frågan om konkurrens mellan sådant brott och bedrägeri. Ehuru förfalskning är straffbar även om den icke företages i bedrägligt syfte, är det nämligen mycket vanligt att förfalskning utgör medel för ett fullbordat eller försökt bedrägeri. På grund härav och då förfalskning i flertalet fall var straffbar endast om det förfalskade blivit begagnat, antogs i doktrin och domstolspraxis före 1942 års lagstiftning att straffet för förfalskning var avsett såsom reaktion även mot ett bedrägeri som kunde ha förövats genom bruk av det förfalskade: förfalskningen ansågs »konsumera» bedrägeriet. Detta gällde dock endast i de fall, då förfalskningen t. ex. enligt SL 12:4 var belagd med minst lika strängt straff som bedrägeri; om förfalskningen var lindrigare bestraffad, såsom enligt SL 12:5, måste konkurrens enligt 4 kap. antagas mellan förfalskningen och bedrägeriet. Genom 1942 års lagstiftning kom spörsmålet i ett förändrat läge. Straffet för grovt bedrägeri enligt 21:3 blev strängare än straffet för de flesta förfalskningsbrott och den omständigheten, att bedragaren begagnat falsk handling, nämnes i lagtexten såsom ett skäl att i allmänhet behandla bedrägeriet såsom grovt och tillämpa 21:3. Då detta lagrum användes, måste därför, såsom av straffrättskommittén framhölls i motiveringen därtill, förfalskningen — där ej SL 12:1 vore däråtillämplig — anses tillräckligt bestraffad genom bedrägeriets hänförande under 21:3. För den skull borde icke 12 kap. användas i konkurrens därmed, ehuru det kunde vara lämpligt att rubricera brottet såsom grovt bedrägeri medelst förfalskning.

Enligt föreliggande förslag, som haft att utgå från den nuvarande lydelsen av 21:3, har straffet för de svåraste fallen av urkundsförfalskning nedsatts, så att maximistraffet aldrig är strängare för detta brott än för grovt bedrägeri; vidare skall för förfalskningens straffbarhet ej längre krävas, att det förfalskade blivit begagnat. Följaktligen kan straffet för urkundsförfalskning icke anses beräknat att motsvara även ett med förfalskningen förövat bedrägeri. I överensstämmelse härmed bör, då en bedragare begagnat falsk handling såsom medel för bedrägeri, hans straff i normala fall utmätas enligt 21:3, därvid någon konkurrens enligt 4 kap. med 12:1 eller

2 icke bör antagas. Med hänsyn till domens allmänpreventiva funktion bör emellertid brottet betecknas såsom grovt bedrägeri medelst förfalskning och det synes lämpligt att i domen citera även den av nyssnämnda paragrafer i 12 kap., som i det särskilda fallet anses tillämplig. Stannar bedrägeriet vid försök, utmätes straffet på motsvarande sätt enligt 21: 8 jämförd med 21: 3. Emellertid kan det inträffa, att förfalskningen måste, bortsett från det bedrägeribrott varför den utgjort medel, bedömas såsom grov. Detta särskilda moment av den föreliggande brottsligheten kan icke anses förutsatt i 21: 3 och blir icke tillräckligt beaktat genom bestraffning enligt detta lagrum eller 21: 8. Följaktligen bör i sådant fall 12: 3 tillämpas i konkurrens enligt 4 kap. med 21: 3 eller 8. Vidare kan någon gång inträffa, att bedrägeriet, ehuru en förfalskning varit medel därför, i särskilt fall icke är att anse som grovt. Då skall däråt tillämpas 21: 1, vid försök 21: 8 jämförd med 21: 1, eller 21: 2 och, enär straff enligt dessa lagrum icke innefattar påföljd för förfalskningen, tillika den av 1—3 §§ i 12 kap., som anses tillämplig, i konkurrens enligt 4 kap. — Enligt samma grunder som nu angivits beträffande urkundsförfalskning bör behandlas sammanträffande av förfalskning enligt någon av 7—10 §§ med bedrägeri eller försök därtill. I fråga om penningförfalskning är läget ett annat, redan med hänsyn till att straffet för detta brott enligt 6 § i allmänhet är strängare än straffet för grovt bedrägeri. Förhållandet mellan penningförfalskning och bedrägeri beröres närmare här nedan under 6 §.

1 §.

I förevarande paragraf jämte de närmast följande behandlas, såsom i inledningen till kapitlet blivit berört, positiv materiell förfalskning av handlingar och av vissa bevismärken. För dessa förfalskningsföremål användes i lagtexten den gemensamma beteckningen urkunder.

Handlingar äro tvivelsutan ur flera synpunkter de mest betydelsefulla förfalskningsföremålen. De ha i den gällande rätten, SL 12: 1—5, erhållit en mycket utförlig reglering. Emellertid har genom denna icke ernåtts någon fullt tillfredsställande bestämning av de handlingar, som skola vara föremål för straffskyddet. Ur lagens bestämmelser låta sig väl härleda vissa allmänna kännetecken, som måste vara uppfyllda för att ett bevismedel skall vara hänförligt under någon av de ifrågavarande straffbestämmelserna. Sålunda skola de framträda i en bestämd språklig form i skrift eller på därmed likvärdigt sätt, t. ex. helt eller delvis i tryck; denna bestämning får anses ligga i själva ordet handling. Vidare skall enligt härskande uppfattning handlingen med hänsyn till avfattning och utstyrsel framträda i sådant skick, som ger vid handen att den i ändamål att tjäna till bevis framställts av en åtminstone relativt bestämd eller bestämbar person såsom dess utställare. Alla handlingar, som uppfylla dessa krav, åtnjuta emellertid icke skydd mot förfalskning enligt de ifrågavarande lagrummen. Ty lagen har icke själv uppställt något enhetligt begrepp av skyddade handlingar, utan den har i sina olika paragrafer straffbelagt förfalskning av särskilda grup-

per av handlingar. Sålunda må erinras att en s. k. allmän expeditionshandling, som avses i SL 12: 2 och 3, måste vara »utgiven» i något offentligt rättssubjekts namn; handlingar av denna art, som ännu icke blivit utgivna, åtnjuta alltså icke skydd. Enskilda räkenskaper, protokoll och liknande handlingar, som upprättats inom ekonomiska företag eller inom enskilda sammanslutningar av annan art, omnämnas ingenstädes såsom straffskyddade, försåvitt de icke äro hänförliga till handelsböcker. Detsamma gäller om avskrifter, vare sig de upprättats av någon myndighet eller tjänsteman eller av enskild person. Enskilda intyg och därmed jämförliga handlingar, vilkas utställare med hänsyn till den i handlingen innehållna förklaringen icke är opartisk utan uppträder i egen sak, t. ex. självdeklarationer och boupptecknings, ha endast med svårighet låtit sig inordna under någon av lagens straffbestämmelser. Av dessa exempel, som skulle kunna mångfaldigas, framgår att lagens kasuistiska metod för regleringen av handlingsförfalskning i stor utsträckning visat sig olämplig. Den medför på många punkter osäkerhet och tvekan i rättstillämpningen, och i den mån handlingar av visst slag måste anses falla utanför de skyddade grupperna måste begränsningen av straffskyddet ofta anses godtycklig och omotiverad.

Kommittén har därför funnit skäl att föreslå övergång till ett mera enhetligt begrepp straffskyddade handlingar, på det sättet nämligen att till en början alla handlingar som uppfylla de ovannämnda, för den gällande rättens olika typer av skyddade handlingar gemensamma kännetecknen böra erkännas såsom förfalskningsföremål. Härigenom ernås, såsom framgår av det nyss sagda, en större klarhet i avgränsningen av det straffbara området. Den gällande rättens kausuistiska metod kan väl synas mera åskådlig och såtillvida lättfattlig, men denna fördel är endast skenbar, enär metoden måste leda till att många arter av handlingar helt förbigås, något som i tillämpningen giver anledning till tvekan. I den föreslagna lagtexten angivas emellertid några exempel på straffskyddade handlingar; härigenom torde underlättas förståelsen av den allmänna begreppsbestämningen, som endast kräver att det skall föreligga en »urkund».

Av vad som ovan anförts framgår att förslagets mera enhetliga gränsdragning på några punkter torde innebära en utvidgning av det enligt den gällande rätten straffbara området. Huru härmed förhåller sig är visserligen en fråga, vars besvarande förutsätter att man tager ställning till den gällande rättens många omtvistade eller eljest olösta tolkningsspörsmål. I varje fall är utvidgningen icke mycket omfattande, och den avser handlingar som endast mindre ofta bliva föremål för förfalskning men som i enskilda fall kunna vara av stor betydelse. Även enligt förslaget komma endast sådana åtgärder att vara straffbara som ur praktisk synpunkt böra bekämpas. Denna begränsning erhålles emellertid icke — såsom enligt den gällande rätten delvis är förhållandet — genom en uppräkning av handlingar som överhuvud ifrågakomma som brottsobjekt, utan genom kravet på att åtgärden skall innebära fara i bevishänseende, varom vidare nedan. Även en handling som tillhör en i allmänhet mindre viktig grupp, t. ex. en avskrift,

kan i särskilda fall användas på ett sådant sätt att dess trovärdighet är starkt förtjänt av lagens skydd. Omvänt kunna handlingar, som i allmänhet äro mycket viktiga, i särskilda fall göras till föremål för efterbildning utan att något skyddsvärt intresse därigenom sättes på spel. Vid straffskyddets utformning bör tagas hänsyn härtill, men därvid bör det avgörande vara den särskilda situationen och icke handlingarnas genomsnittliga betydelse. Att i det sistnämnda hänseendet uppdraga alltför detaljerade gränser kan i det enskilda fallet leda till stötande resultat; det försvårar även för allmänheten att tillägna sig reglernas innehåll och är därigenom ägnat att försvaga dessas allmänpreventiva verkan.

En annan utvidgning av principiell betydelse har funnits påkallad. Ovan har framhållits, att förfalskning nu anses straffbar endast om den har till föremål en handling som, när den är äkta, upprättats för att tjäna till bevis, s. k. avsiktsurkund. De flesta gärningar, som kunna tänkas bliva bestraffade såsom förfalskning, hänföra sig helt visst till urkunder av detta slag. En begränsning därtill kan emellertid icke anses motiverad. Att den är mindre följdriktig framgår redan av följande omständighet. Såsom i inledningen framhållits, bestraffar den gällande rätten förfalskning av de skyddade handlingarna icke blott då den falska produkten begagnas för sådan bevisning, för vilken en handling av ifrågavarande art upprättas — ett skuldebrev begagnas såsom bevis för uppkomsten av en fordran, ett testamente för att styrka existensen av rätt till del i en kvarlåtenskap. Straff inträder emellertid även då dessa handlingar användas för helt annan bevisning, t. ex. för att styrka ett alibi i ett brottmål, ett släktskapsförhållande eller eljest någon omständighet, som icke alls varit beaktad vid handlingens tillkomst. Detta visar hän på att behovet av straffskydd för bevisning med handlingar icke är begränsat till sådan bevisning, för vilken handlingen framstår såsom tillskapad.

Härvid äro till en början att beakta sådana fall, i vilka en handling väl i verkligheten är tillskapad för att tjäna till bevis men detta icke framgår av handlingen. En upplysning av sådan art, att den lämpligen kunde ha framlagts i ett intyg, lämnas i ett vanligt brev; författaren av detta avser att det skall i bevisningssyfte kunna företes även för andra personer än adressaten, men — på grund av bristande vana vid avfattning av handlingar eller av annan orsak — lämnar han icke sitt medgivande härtill i själva brevet utan endast muntligen. En bjudning framföres i ett brev för att kunna av den inbjudne åberopas vid ansökan om permission, men härom förekommer ingen antydan i brevets lydelse. Ett avtal kommer till stånd genom korrespondens mellan ett par privatpersoner; kontrahenterna finna behov av att skriftlig bevisning skall vara tillgänglig, men avstå från att upprätta särskilt kontrakt, därför att de anse sig ha nog av den bevisning, som möjliggöres av de utväxlade breven, låt vara att dessa även avhandla andra, rent personliga angelägenheter och i sin yttre form icke på något sätt framträda såsom affärshandlingar. Förfalskning av sådana brev förekommer, och det saknas icke exempel på att domstolarna därför dömt till straff enligt

de nu gällande bestämmelserna, ehuru dessa i allmänhet ansetts giva vid handen att de endast omfatta handlingar, vilka framstå såsom särskilt framställda i bevisningssyfte. Huruvida detta krav är uppfyllt eller icke kan för övrigt ibland vara svårt att avgöra.

Enligt kommitténs mening finnes ingen anledning att från straffbarhet undantaga förfalskning av sådana handlingar som de senast avsedda. Tillräcklig begränsning av det straffbara området vinnes genom krav på att åtgärden skall innebära fara i bevishänseende.

Även vissa andra handlingar böra emellertid komma i betraktande. Samtliga de nyss anförda exemplen kunna tänkas förändrade på det sättet att de personer, som avsänt brev med ifrågavarande innehåll, därvid icke själva tänkt sig att breven skulle tjäna något bevisningssyfte. Detta hindrar naturligen icke att de kunna så användas, ej heller att de kunna bliva föremål för förfalskning och i förändrat skick begagnas för att vilseleda i viktiga angelägenheter. Enahanda är förhållandet med brev och liknande meddelanden som tillkomma utan anknytning till någon rättslig angelägenhet överhuvud. Kärleksbrev kunna bliva avgörande bevismedel i äktenskapsmål och andra familjerättsliga tvister. Vilket brev som helst kan innehålla upplysningar om fakta som äro av en avgörande betydelse i någon rättslig angelägenhet, vare sig mellan korrespondenterna eller mellan andra personer, såväl i privata förhandlingar som inför rätta. Förfalskning av brev för att i dylika angelägenheter förvanska bevisning skulle väl i viss utsträckning kunna göras till föremål för bestraffning ur annan synpunkt än förfalskningsbrottens, t. ex. såsom bevisförvanskning enligt 10: 9 i förslaget. Men det skulle ofta förefalla konstlat att särskilja dylika gärningar från förfalskning, och bestämmelserna om andra brott skulle ingalunda alltid visa sig tillämpliga, då straff syntes erforderligt. För den stora allmänhetens uppfattning torde framställande av ett oäkta skriftligt bevis av det slag som nu är i fråga icke nämnvärt skilja sig från förfalskning av en avsiktsurkund. Oavsett om en handling är av det ena eller andra slaget, är förfalskningsåtgärden både till sin yttre sida och till uppsåtet skäligen likartad. Även den straffrättsliga behandlingen bör därför vara enhetlig. Härtill kommer att genomförandet av en gränsdragning emellan denna och den närmast föregående gruppen av handlingar i många fall måste bereda avsevärda svårigheter för rättstillämpningen.

På dessa grunder har kommittén funnit sig böra föreslå att även handlingar av den nu berörda typen, s. k. tillfällighetsurkunder, inrymmas i 1 § såsom möjliga förfalskningsföremål. Förebilder härför finnas sedan lång tid i talrika utländska strafflagar och ha på senare tid blivit mera vanliga. Bl. a. må nämnas, att de förutvarande strafflagarna i Norge och Danmark av 1842 och 1866 begränsade handlingar såsom förfalskningsföremål i nära överensstämmelse med vår gällande rätt, men att de nuvarande strafflagarna i dessa länder inbegripa även tillfällighetsurkunder. Med straffskyddat »dokument» förstås sålunda enligt den danska strafflagen ett skriftligt, med angivande av utställaren försett tillkännagivande, vilket antingen framträder

såsom bestämt till att tjäna som bevis eller användes såsom bevis för en rättighet, en förpliktelse eller befrielse från en sådan (§ 171); den norska strafflagen är i förevarande punkt nära överensstämmande (§ 179). — Förslaget uppställer även i fråga om dessa handlingar kravet på att förfalskningsåtgärden skall innebära fara i bevishänseende. Häri ligger en betydelsefull begränsning.

Den föreslagna lagtexten angiver uttryckligen, att de i paragrafen skyddade handlingarna omfatta såväl avsiktsurkunder som tillfällighetsurkunder. En bestämd språklig form utmärker varje handling såsom framgår av de anförda exemplen, protokoll, kontrakt, skuldebrev och intyg. Diktafonrullar och talfilm ingå under handlingsbegreppet men ej vanliga bilder eller fotografier. I den föreslagna lagtexten angives särskilt att en skrift för att anses såsom urkund skall vara av betydelse såsom bevis genom sitt innehåll, d. v. s. genom vad däri förklaras eller upplyses, icke genom den rent yttre beskaffenheten. En förfalskning av en skrift som endast är av betydelse för utredning angående papperets kvalitet eller såsom jämförelsematerial vid handskriftsgranskning blir sålunda icke att hänföra till urkundsförfalskning. Själva skriften behöver ej angiva utställaren, men av nyssnämnda krav på skriftens innehåll framgår, att utställaren måste vara åtminstone i någon mån bestämbar, t. ex. såsom tillhörande en viss grupp personer, militär vid ett visst förband eller de intagna på en viss fångvårdsanstalt. Huruvida skriften är underskriven med namnteckning, initialer, bomärke eller namnstämpel eller helt utan underskrift är i och för sig likgiltigt; det räcker att upplysning om en utställare på ett eller annat sätt kan vinnas ur skriftens innehåll. En fullständigt anonym skrift, vars utställare ej alls kan bestämmas, kan däremot icke genom sitt innehåll äga sådant bevisvärde, att den blir att betrakta som urkund.

Begreppet handling i dess ovan angivna innebörd omfattar icke märken av något slag. Märken kännetecknas nämligen därav att de icke ha den bestämda språkliga form som möjliggör att genom läsning taga del av en handlings innehåll. Även märkena förmedla ett föreställningsinnehåll, men detta sker genom enstaka bokstäver eller siffror eller genom andra tecken, som i förening med själva märkets utstyrsel göra detta ägnat att tjäna till bevis inom en krets av personer, som känna till detsamma och den funktion för vilken det är avsett. Märkena äro av skilda slag. En grupp utgöra de i förslagets 10 § särskilt behandlade gräns- och vattenhöjdsmärkena. Av de övriga äro somliga självständiga i den meningen, att de utöva sin funktion fristående, såsom särskilda föremål och utan att vara anbragta på något annat föremål. Andra äro däremot avsedda att genom en sådan förbindelse med ett annat föremål, t. ex. en vara eller en handling, utsäga något om detta eller medföra någon särskild rättsverkan beträffande detsamma. Märken av detta slag existera i vissa fall endast såsom ett element i det märkta föremålets utseende, såsom postens makuleringsstämplar och kontrollstämplar å metallvaror; andra, t. ex. frimärken och beläggningsstämplar, skola visser-

ligen anbringas å de föremål som märkas men ha dessförinnan en självständig existens.

Viktigare är en olikhet beträffande märkenas uppgift inom omsättningen och rättslivet. Härvid kunna tre grupper urskiljas. En grupp av märken kännetecknas därav att de utsäga något om ett förhållande, som ligger utanför märket eller ett föremål varmed detta förbundits, t. ex. att en person äger någon viss rättighet eller att en viss prestation eller annan åtgärd blivit verkställd, ofta med angivande av ort och tid därför. Sådana märken, bl. a. tryckta järnvägsbiljetter och kassaregisterkvitton, kunna benämnas *bevismärken*. En annan grupp av märken fullgör en liknande funktion, men endast under förutsättning att de anbragts på ett annat föremål. Vad märket kan utsäga måste därför hänföra sig till detta föremål, angiva att detta har en viss egenskap, tillhör en viss ägare, framställts av en viss person eller undergått någon åtgärd av bestämd innebörd. Till denna grupp höra guld- och silverstämplar och justeringsmärken å mått och vikt. Då märkena i likhet med dem skola tjäna en kontrollfunktion kunna de lämpligen benämnas *kontrollmärken*. För en tredje grupp av märken slutligen är det utmärkande att de, fristående eller på visst sätt anbragta, omedelbart medföra en viss rättslig eller ekonomisk verkan. Denna knytes i omsättningen till själva märket och detta förmedlar sålunda i regel icke några föreställningar utöver sådana som hänföra sig till märket såsom föremål, att det är av viss art, valör o. s. v. och tillkommit i behörig ordning. Sådana märken, *värdemärken*, äro ofta bärare av ett bestämt penningvärde, låt vara att de kunna överföra detta endast vid omsättning av ett särskilt slag men icke förmedla betalning på det mångsidiga sätt som penningar. Såsom exempel kunna nämnas frimärken.

Enligt den gällande rätten åtnjuta alla dessa märken straffskydd endast om de äro allmänna, d. v. s. utgivna eller framställda såsom ett led i statlig eller kommunal verksamhet (SL 12: 7 och 8). Den gällande rätten har i denna del medfört, att gränsdragningen mellan handlingar och märken blivit av stor betydelse för straffskyddet för enskilda bevismedel. Om ett sådant kunnat hänföras till handling, har det i regel erhållit straffskydd mot förfalskning; har det däremot ansetts såsom ett märke, har straffskydd måst förvägras. I detta läge ha bestämda olägenheter icke uteblivit. Gränsen mellan handlingar och vissa märken, särskilt bevismärken, är enligt sakens natur icke skarp. En handlings språkliga form kan nämligen alltmera förenklas, så att den slutligen övergår till ett märke. Härav har naturligen föranletts osäkerhet i bedömandet av särskilda bevismedel; såsom var att vänta har härvid framträtt någon benägenhet att alltmera sänka kraven på en handlings språkliga form; se vidare vid 9 § här nedan angående signatur å konstverk. Vidare har det icke kunnat undvikas, att bevismedel med nära inbördes frändskap blivit föremål för olika behandling. Biljetter vid enskilda järnvägar ha t. ex. ibland erhållit straffskydd såsom handlingar, ibland blivit oskyddade såsom enskilda märken; även kassakvitton utgöra ibland handlingar, ibland märken. Också beträffande allmänna bevismedel, t. ex.

ransoneringskort och statens järnvägars biljetter, har det inträffat att de i vissa fall hänförts till handlingar och i andra fall till märken. Även när sådana avgöranden på grund av de särskilda bevismedlens beskaffenhet kunnat träffas utan tvekan och meningsskiljaktighet, är resultatet ingalunda alltid i sak tillfredsställande. Att bevismedel med samma namn och alldeles överensstämmande funktion bedömas på helt olika sätt kan icke undgå att väcka förvirring och framstå såsom godtyckligt.

De nu berörda olägenheterna skulle till en viss grad bortfalla, om alla enskilda märken upptoges bland förfalskningsobjekten och om förfalskning därav bestraffades på samma sätt som förfalskning av handlingar, i synnerhet om de sammanfördes med dessa under en gemensam beteckning, dokument eller dylikt. För en sådan anordning finnes ett föredöme i den norska strafflagen. Kommittén har emellertid ansett att därigenom skulle ske en utvidgning av det straffbara området som vore opåkallad. Även om vissa enskilda märken böra erhålla straffskydd mot förfalskning, gäller detta icke om alla sådana; se vidare vid 7 § här nedan. Det är endast beträffande vissa enskilda märken som ett starkare behov av likställighet med handlingar såsom förfalskningsföremål har gjort sig gällande, nämligen beträffande bevismärken. På grund härav föreslås, att märken såsom förfalskningsföremål uppdelas och att bevismärken hänföras till förfalskningsföremål enligt 1 § och sålunda erhålla skydd vare sig de äro allmänna eller enskilda. Jämsides med handlingar upptagas här biljett, legitimations- och ransoneringskort, kassakvitto, mottagningsbevis och dylikt bevismärke. Exemplen giva vid handen att utvidgningen avser märken som på ett typiskt sätt fylla samma funktion som handlingar, nämligen att förmedla ett icke allför obetydligt föreställningsinnehåll. Med biljett avses ej blott biljetter till järnvägar och andra transportmedel, utan även inträdesbiljetter till teatrar, museer och liknande platser. Legitimationstecken utfärdas t. ex. av åtskilliga myndigheter till funktionärer (polisbrickor) eller till andra, som äga påfordra inträde i eljest avspärrade lokaler. Jämväl enskilda firmor utfärda legitimationstecken, t. ex. åt vissa kunder; även om sådana tecken icke äro handlingar utan märken omfattas de av bestämmelsen. Ransoneringskort ha, ehuru de måhända endast förekomma i krislägen, ansetts böra särskilt nämnas, då deras behandling i praxis har vållat starka tvivelsmål. Likartade med dessa äro de i rusdrycksförsäljningsförordningen stadgade motböckerna i de delar, vari införes anteckning om den utsträckning i vilken inköpsrätt begagnats. Kassakvitton och mottagningsbevis äro ofta att anse såsom handlingar, men ha i många fall ingen språklig form i egentlig mening, särskilt om de framställts på mekanisk väg. De anförda exemplen äro icke uttömmande utan endast vägledande. De ha det gemensamt, att de ifrågavarande märkena visserligen utfärdas till stort antal med enahanda utstyrsel och funktion men att de likväl äro möjliga att individuellt identifiera, t. ex. genom nummer, och att i användningen ett exemplar icke utan vidare kan ersätta ett annat. Huruvida de kunna fritt överlåtas eller icke är betydelselöst, såsom jämväl är fallet i fråga om handlingar. De ifrågavarande märkena framträda i allmän-

het såsom kort, d. v. s. pappersstycken med tryckt eller delvis skriven text. Men även vissa märken av metall och liknande ämnen, t. ex. garderobspolletter, höra hit. Av exemplen lärer framgå att paragrafen i fråga om märken får anses kräva, att de skola ha karaktären av avsiktsurkunder. Därigenom begränsas straffskyddet för ifrågavarande art av märken till vad som med bestämdhet kan anses nödvändigt. Utanför det straffskyddade området falla exempelvis papperslappar allenast upptagande ett nummer, som kunna köpas i den allmänna handeln, detta även om de i det enskilda fallet användas såsom bevismärken.

Såsom sammanfattande beteckning för de i denna paragraf behandlade förfalskningsföremålen har använts ordet urkund. Detta uttryck användes i juridiskt fackspråk understundom med en mycket omfattande innebörd, nämligen såsom namn på samtliga särskilt framställda bevismedel med undantag av mynt och sedlar, alltså ungefär liktydigt med ordet dokument. Då emellertid det allmänna språkbruket icke har något bestämt urkundsbegrepp, har kommittén ansett sig oförhindrad att bestämma begreppet så att det omfattar de i denna paragraf straffskyddade föremålen. Med urkunder förstås alltså i förslaget skriftliga handlingar med betydelse som bevismedel, även om de ej blivit särskilt framställda för detta ändamål, samt sådana med handlingar nära överensstämmande bevismärken, som avses i denna paragraf.

I gällande lag upptages en särskild bestämmelse om förfalskning av handling som utfärdas av offentlig myndighet i främmande stat, varemot bestämmelserna om enskilda handlingar avse både inländska och utländska sådana. Kommittén har icke funnit några särbestämmelser om utländska urkunder påkallade och de föreslagna bestämmelserna om urkundsförfalskning avse inländska och utländska urkunder utan åtskillnad.

Vad härefter angår det brottsliga förfarandet vid urkundsförfalskning erinras att den gällande rätten vid förfalskning av handlingar i regel uppställer ett sammansatt brottsbegrepp, i det att för straffbarhet fordras icke blott en förfalskningsåtgärd utan även att det förfalskade skall ha begagnats. Endast beträffande allmänna arkivhandlingar (SL 12: 1) gäller att brottet är fullbordat i och med förfalskningsåtgärden. Detta sammanhänger därmed att beträffande dessa objekt i samma lagrum såsom förfalskning straffas även förstörande, i vilket fall något efterföljande begagnande icke kommer i fråga. Beträffande sådan förfalskning av märken som avses i den nuvarande 7 § skall straff inträda, även om bruk ej blivit gjort av det förfalskade. Den gällande rättens ståndpunkt kan i denna del icke anses tillfredsställande. Det är visserligen uppenbart att i många fall ett inskridande mot en handlingsförfalskning icke kan komma i fråga, förrän det förfalskade blivit begagnat, helt enkelt därför att förfarandet dessförinnan ej blir känt för någon annan än förfalskaren själv. Men lika tydligt är att i många fall ett inskridande på ett tidigare stadium är både möjligt och påkallat. Exempelvis kan nämnas en i stor skala, kanske yrkesmässigt, bedriven förfalskning av pass eller dylika legitimationshandlingar eller ock av sådana värdepapper

som statsobligationer i mindre valörer; när misstanke om en dylik verksamhet uppkommit, är det ofta omöjligt att överbevisa förfalskaren om befattning med de falska handlingar som redan blivit satta i omlopp, medan det däremot kan lyckas att upptäcka hans »verkstad» med där befintliga färdiga produkter. Det är tydligt att i ett sådant fall straff bör kunna ådömas. Vidare märkes att förfalskning i många fall medför en fullt definitiv skada redan innan något begagnande skett. Detta är oftast händelsen, då förfalskning sker genom förändring av ett förut existerande äkta bevismedel. I sådana fall är bevismedlets användbarhet ofta omöjliggjord eller försvårad, även om det icke blivit tillintetgjort såsom föremål, och då är straff på sin plats. Liksom talrika utländska lagar låter därför förslaget all urkundsförfalskning vara fullbordad i och med att själva förfalskningsåtgärden har ägt rum.

Härvid bör tillses, att straffbarheten icke kommer att sträcka sig alltför vitt. Den gällande rättens krav på begagnande torde i väsentlig mån ha haft till uppgift att bereda säkerhet för att förfalskaren haft ett allvarligt uppsåt att vilseleda och ej handlat i något syfte som varit ägnat att låta förfalskningen framstå såsom ofarlig. Detta framgår av lagens fordran att begagnandet skolat ske sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra. En motsvarande begränsning bör alltjämt uppställas. I förslaget återfinnes den på det sätt att för straffbarhet kräves att förfalskningsåtgärden innebär fara i bevishänseende. Härigenom uteslutas bl. a. sådana fall, där det förfalskade icke varit avsett att komma till användning för att vilseleda, åtminstone i regel. Oskyldiga förfaranden komma fördenskull även enligt förslaget att gå fria från straff. Till den närmare innebörden av denna bestämning återkommer kommittén i det följande.

I fråga om själva förfalskningsåtgärden omnämner den gällande rätten, såvitt angår positiv handlingsförfalskning, att man falskeligen skriver handling i annans namn, att man å falsk skrift tillsätter eller annorledes förskaffar sig underskrift eller besegling, varmed sken av äkta handling däråt beredes, och att man förändrar äkta handling genom tillägg, utplåning eller annorledes (förfalskning i inskränkt bemärkelse). Dessa handlingsformer böra fortfarande vara straffbara. Gemensamt för dem är att man åstadkommer en urkund, som är falsk, d. v. s. icke i allo härrör från den person, vilken framstår som urkundens utfärdare. Alla förfaranden med denna innebörd böra straffas såsom förfalskning. Utöver de nyss nämnda tre formerna nämner förslaget även att man falskeligen utfyller äkta urkund.

Såsom framgår av det sagda sker förfalskning antingen så att förfalskaren framställer en helt ny urkund, som alltså till alla delar är oäkta, eller ock på det sättet att han använder en äkta urkund, vilken till större eller mindre del förändras. Mellan dessa handlingstyper består icke någon olikhet av avgörande betydelse för straffbarheten.

Huvudfallet inom den förra gruppen beskrives i den föreslagna lagtexten så att man genom att skriva annans namn framställer falsk urkund. Härvid är i regel fråga om sådana urkunder vilka enligt lag eller på grund av veder-

taget bruk äro försedda med underskrift eller eljest namnteckning av utställaren. Det avgörande för äktheten av en sådan handling är huruvida namnteckningen är äkta. Övriga delar av handlingen kunna vara skrivna av vem som helst, även med skrivmaskin, eller exempelvis tryckta. Till skrivande av annans namn anknyter sig det praktiskt icke oviktiga spörsmålet, vilken betydelse som tillkommer samtycke av den vilkens namn skrives. Den gällande rätten får genom ordet »falskeligen» anses ha angivit att skrivandet av en annans namn skall ske olovligen, och detta betyder främst att det icke skall ha skett med samtycke. Det hör visserligen till god ordning att då någon på grund av bemyndigande eller eljest med samtycke skriver en annans namn detta angives genom utsättande även av hans eget namn eller åtminstone med något brukligt tecken eller dylikt. Emellertid medgiver den gällande firmalagstiftningen i vissa fall, att affärshandlingar undertecknas med personnamn, som utgör firma, även om namnets bärare icke är innehavare av firman. Även bortsett härifrån förekommer det ofta, särskilt inom privatförhållanden, att ett ombud använder sin huvudmans namn utan något tillägg. Ehuru detta åtminstone i många fall icke är tillfredsställande, kan det uppenbarligen icke ifrågakomma att inskrida däremot med straff för förfalskning; fastmera måste anses att varje samtycke av namnets rätte bärare utesluter förfalskningsstraff. Det kan härvid icke göra någon skillnad, om namnteckningen enligt särskilda rättsregler är ogiltig eller eljest obehörig, t. ex. då aktiebolagslagstiftningen i talrika fall fordrar att vissa handlingar skola undertecknas egenhändigt av styrelseledamöter eller andra eller då allmänna handlingar skola undertecknas av någon ämbets- eller tjänsteman personligen. Förslagets ståndpunkt i denna del, som överensstämmer med den gällande rätten, torde tillräckligt tydligt framgå av kravet att en falsk urkund skall hava framställts.

Förutsättningen att någon skrivit annans namn är icke uppfylld, då någon obehörigen undertecknat en handling å annans vägnar och med dennes namn men med något tillägg, som utmärker att detta namn icke härrör från dess bärare, t. ex. om undertecknaren därunder skrivit sitt eget namn med fomuleringen »genom N. N. enligt uppdrag». Hans egen namnteckning är då äkta och det oriktiga ligger i den i handlingen innehållna förklaringen att han handlat enligt uppdrag. Detta innebär icke materiell utan s. k. intellektuell förfalskning; denna kan vara straffbar enligt 13: 10 i förslaget. Blotta tillägget »m. h. p. p.» torde däremot, när det är oriktigt, icke fritaga från straff för materiell förfalskning (jfr NJA 1936 s. 390). Det är att märka att i åtskilliga fall, då en firmateckning består av namnet på ett bolag eller annat särskilt bildat rättssubjekt och därunder den personlige undertecknarens signatur, firman kan vara att uppfatta såsom det huvudsakliga. Om firmanamnet anbringas med stämpel eller på liknande sätt och den personliga signaturen endast sker genom initialer eller annan sådan förkortning, torde en obehörig persons åtgärd att anbringa en firmastämpel och därunder sina egna initialer ofta böra uppfattas såsom materiell förfalskning och hänföras under förevarande paragraf, fastän han icke skrivit någon an-

nan persons namn. Särskilt beträffande handlingar av något mindre betydelsefull karaktär, t. ex. kvitteringar inom detaljhandeln, torde nämligen den personliga signaturen i allmänhet tillmätas ringa betydelse, medan det för tilltron avgörande är själva företagets firma anbragt på övligt sätt. Därför bör den obehöriga personliga signaturens äkthet icke hindra att handlingen anses såsom falsk. Den gränsdragning, varom här är fråga, hänför sig till innebörden av uttrycket »annans namn»; denna är att bestämma enligt allmänt rådande uppfattning och torde icke närmare kunna angivas i lagtexten.

Den person, vars namn obehörigen skrives, kan vara antingen verklig eller diktad. Så är fallet enligt den gällande rätten, efter de ändringar som genomfördes 1942 i samband med upphävande av 22: 16 enligt den äldre lydelsen. Någon uttrycklig erinran i lagtexten om denna innebörd av ordet »annan» lärer icke vidare vara erforderlig. Av densamma följer även att skrivande av en avliden persons namn kan utgöra straffbar urkundsförfalskning (NJA 1927 s. 194).

För att förfalskning skall föreligga fordras, att utställaren givit urkunden sken av att vara utfärdad av någon annan än honom själv. Att man undertecknar en urkund med annat namn än sitt eget kan ofta vara att uppfatta blott såsom lämnande av oriktig uppgift om namn, något som icke i och för sig innefattar förfalskning. Enligt förslaget är det såsom förfalskning straffbara området i sådana fall mera begränsat än enligt den rättspraxis, som utbildat sig med stöd av de år 1942 upphävda bestämmelserna i SL 22: 16; se NJA II 1942 s. 294 samt, angående den senaste tidens domstolspraxis, NJA 1942 s. 271 och 1944 s. 328. Emellertid kan den som i urkund lämnat osann uppgift om vem han är ofta straffas enligt 13: 10 i förslaget.

Vidare nämnes i lagtexten särskilt det fall att man framställer falsk urkund genom att falskeligen förskaffa sig annans underskrift. Härmed avses sådana fall, då man begagnar sig av en persons misstag, ofta framkallat av den brottslige genom svek, för att erhålla den förres underskrift på en urkund som han i själva verket icke vill underteckna. Denna art av förfalskning måste noga skiljas från svikliga förfaranden, som endast ha karaktären av bedrägeri, ehuru de innebära att en person svikligen förledes att underteckna en förbindelse eller annan för honom oförmånlig handling. Skillnaden är av betydelse icke blott i straffrättsligt hänseende utan även i civilrättsligt. En genom svek åstadkommen rättshandling, även i skriftlig form, får, såsom framgår av 30 § avtalslagen, göras gällande mot den förledde av en medkontrahent som icke själv förövat sveket eller eljest insett eller bort inse att förledande ägt rum. Däremot är en falsk handling i förhållande till den föregivne utfärdaren helt ogiltig och kan icke av någon göras gällande emot honom; denna regel har ansetts så självklar att något allmänt stadgande därom icke blivit meddelat (jfr skuldebrevslagen 17 §). Hithörande fall i vilka förfalskning måste antagas äro de, i vilka undertecknaren av en handling tror att han underskriver en annan handling än den, som i själva verket föreligger, på grund av vilseledande uppgifter av någon som biträder vid utfärdandet eller på grund av att en förväxling genom utbyte av handlingar ägt

rum i sista stund o. s. v. Det kan exempelvis vara så att undertecknaren tror sig underteckna vad som står på ett ovanpå liggande papper eller att han vid kollationering får ett annat innehåll än det verkliga uppläst för sig. Till förfalskning äro däremot icke hänförliga de fall där undertecknaren vill utfärda just den handling, som han förser med sin namnteckning, ehuru denna hans vilja bygger på oriktiga föreställningar, som bibragts honom genom vilseledande, t. ex. angående värdet av någon vara eller andra i sammanhanget betydelsefulla fakta. Förslaget avser i denna del icke att åstadkomma någon ändring i vad hittills har antagits gälla.

Slutligen upptages det fall att en falsk urkund framställes »annorledes». Härmed avses framför allt förfalskning av handlingar som icke äro försedda med namnunderskrift och av bevismärken, vilka mycket ofta sakna signatur eller dylik skriven beteckning av utställaren. Avgörande är även här om den framställda produkten kan betecknas såsom falsk, och detta måste avgöras efter samma grunder, som gälla för de förut berörda mera typiska fallen. Beträffande de talrika handlingar som framställas helt och hållet tryckta, möjligen med namnteckningar i facsimile, bl. a. vissa obligationer samt kuponger till obligationer och aktier, kunna sålunda de exemplar icke anses vara falska, som framställts av därtill behöriga personer. Om sålunda för framställningen anlitats ett i förhållande till det utfärdande bolaget fristående tryckeriföretag, måste det avgörande bliva om beställningen verkställts av en behörig företrädare för bolaget. Har detta icke skett, äro produkterna att anse såsom falska, även om tryckeriets personal är i god tro. Likaså måste sådana exemplar anses falska, som å tryckeriet kunna ha framställts utöver det antal som blivit behörigen beställt. Att däremot en behörig beställare saknat befogenhet att låta framställa urkunder av det ifrågavarande slaget och möjligen haft för avsikt att för egen fördel missbruka dem, medför icke att de bliva att anse såsom falska. På motsvarande sätt måste bedömas de fall, i vilka bevismärken blivit olovligen framställda. Om den funktionär, som framställt eller utlämnat märket, därvid överskridit sin befogenhet, t. ex. om en biljettförsäljare vid en järnvägsstation icke erhållit full betalning, är biljetten likväl att anse såsom äkta. Om däremot en biljett framställts av en person, som icke har befattning med biljettförsäljningen — oavsett om han eljest är befattningshavare vid järnvägen eller icke — blir biljetten att anse såsom falsk, även om vederlag presterats.

Den andra huvudformen av materiell förfalskning består i att falskeligen ändra en äkta urkund. Sådan förfalskning kan, såsom i den nuvarande 4 § angives, bl. a. ske genom tillägg eller genom utplåning av någon del av den äkta texten. Exempelvis kan å ett skuldebrev utplånas en efteråt tillkommen anteckning om erläggande av ränta eller avbetalning. Sådana åtgärder äro hänförliga under denna paragraf endast om handlingen därefter fortfarande utgör ett användbart bevismedel, som på grund av sin ofullständighet innebär fara i bevishänseende. Utplånande av någon del av en urkund, vilket medför att den icke vidare kan användas som bevismedel, bestraffas icke enligt 1 § men blir ofta hänförligt under 5 §. Mycket vanlig är en föränd-

ring, som sker på det sätt att någon del av en urkunds text, t. ex. belopp, datum, namn eller dylikt, först utplånas och därefter ersättes med ny text av annat innehåll. När en utplåning skett i sådant syfte men förfarandet blivit avbrutet innan det utplånade hunnit ersättas, föreligger icke någon fullbordad förfalskning, men straff kan i allmänhet inträda för försök enligt 11 §. Däremot kan i regel ansvar enligt 5 § icke ifrågakomma därför att uppsåt att försvåra bevisning genom obrukbargörande saknas.

I fråga om ändring av urkund är viktigt att uppmärksamma att en sådan naturligtvis ofta kan vara lovlig, nämligen i många fall då den vidtages av urkundens utfärdare eller enligt bemyndigande av honom. Så är till en början fallet, då urkunden ännu icke genom att utgivas eller på däremot svarande sätt börjat att utöva sin funktion som bevismedel. Då är utfärdaren ännu helt herre däröver. Även senare kan han i vissa fall vara berättigad att vidtaga ändringar i urkunden. Om denna innebär omedelbar bevisning om en rättighet eller förpliktelse, såsom ett kontrakt eller skuldebrev, torde härför erfordras att utfärdaren vid ändringstillfället äger förfoga över urkunden såsom sak (jfr 5 §), t. ex. ett inlöst skuldebrev som han ämnar utgiva ånyo. Är åter fråga om ett intyg eller dylikt torde utgivaren, även om annan äger förfoga över handlingen, kunna vidtaga ändring däri utan att göra sig skyldig till förfalskning. Ändring skall alltså, såsom det i lagtexten uttryckes, ske falskeligen.

Ett särskilt slag av ändring kan äga rum på det sätt, att en äkta urkund som är ofullständig, t. ex. i någon viss punkt utfärdad »in blanco», olovligen utfylles genom tillskrivande av text rörande en punkt som lämnats öppen. Härvid avses icke det fall att en urkund, som enligt sin art kräver namnunderskrift, icke blivit av utfärdaren försedd därmed; om senare en underskrift med hans namn obehörigen anbringas av annan person föreligger ett sådant skrivande av annans namn, som ovan berörts och otvivelaktigt utgör förfalskning. Om däremot endast någon lucka i en äkta urkund utfylles, uppstå särskilda spörsmål, vilka understundom i främmande lagstiftning upptagits till speciell reglering, t. ex. franska code pénal, art. 407, angående s. k. abus de blanc-seing. Utfyllande kan ofta vara helt legitimt. Det förekommer t. ex. i stor utsträckning, att någon till en annan, särskilt ett affärsbiträde eller annan anställd, men även en medkontrahent, överlämnar en undertecknad men i viss punkt ofullständig handling, t. ex. en check eller växel, å vilken beloppet skall av mottagaren ifyllas; anledningen till detta tillvägagångssätt kan vara att beloppet icke är känt, då handlingen måste överlämnas, men förfarandet kan naturligtvis också bero på bekvämlighet eller oordentlighet. I stället kunde, åtminstone ofta, utfärdandet av den tilltänkta handlingen ha helt överlämnats åt mottagaren, som då bort utrustas med en fullmakt. Det sistnämnda tillvägagångssättet undvikes ofta, därför att det medför eller anses medföra alltför stor omgång. Likheten emellan de båda förfarandena är viktig för det straffrättsliga bedömandet av missbruk, som inträffa. Om fullmäktigen med begagnande av fullmakten och alltså inom dennas ram utfärdar en förbindelse i strid med erhållna instruktioner, t. ex. å för stort belopp,

blir fullmaktsgivaren visserligen icke bunden av denna gentemot en medkontrahent som har känt eller bort känna den åt fullmäktigen givna instruktionen. Däremot blir han bunden, om medkontrahenten är i god tro. I båda fallen är fullmäktigen tydligen straffbar, nämligen för behörighetsmissbruk eller i vissa fall trolöshet mot huvudman (22: 6 eller 5). Någon väsentlig skillnad härifrån föreligger icke om en person, som icke erhållit särskild fullmakt men åt vilken en in blanco utfärdad handling anförtrotts för användning enligt givna anvisningar, med avvikelse från dessa utfyller handlingen på ett sätt som för undertecknaren medför skada. Även i dylikt fall bör straff inträda enligt något av de nyss nämnda lagrummen. Någon bestraffning för förfalskning kommer däremot icke i fråga, ty urkunden måste även efter missbruket anses såsom äkta. Annat blir läget om en urkund utfylles av någon, som överhuvud icke äger taga befattning därmed, t. ex. en person som hittat den eller tillgripit den ur undertecknarens besittning, eller ock en innehavare, som lovligen fått besittningen till urkunden men endast för förvaring och icke för användning efter utfyllande (jfr NJA 1943 s. 490); även den sistnämnde saknar behörighet att på detta sätt förplikta urkundens undertecknare. I sådana fall blir undertecknaren icke förpliktad, icke ens mot en senare innehavare av en löpande förbindelse (skuldebrevslagen 17 §), och den som verkställt utfyllandet bör straffas för förfalskning. Endast dessa fall av olovligt utfyllande av urkund, nämligen de som förövas av en till sådan åtgärd helt obehörig person, avses i förevarande paragraf. Begränsningen angives i lagtexten därmed att utfyllandet förutsättes ske falskeligen.

Såsom i det föregående flerstädes blivit berört, förutsättes för förfalskningsansvar, att framställandet av den oäkta urkunden innebär fara i bevishänseende. Härigenom erhåller förfalskningsbrottet en närmare bestämning, som i flera hänseenden innebär en betydelsefull begränsning av det straffbara området.

Till en början må anmärkas, att därav framgår ett krav på den falska produktens yttre beskaffenhet, som måhända icke med full tydlighet kan anses ligga i själva uttrycket »falsk urkund», nämligen att det förfalskade skall ha en sådan grad av likhet med en äkta urkund att det är något så när sannolikt att en förväxling kan ske eller det förfalskade eljest tagas för äkta. Den falska produkten får sålunda icke ha ett sådant utseende som i och för sig berövar den all tilltro såsom urkund, därför att t. ex. format, papperskvalitet, skrivsätt, utstyrsel i alltför hög grad avviker från vad som är vanligt i fråga om urkunder av det ifrågavarande slaget. På vissa slags handlingar är en alltför klumpigt gjord ändring omedelbart ägnad att förhindra tilltro till handlingen, åtminstone om ändringen icke särskilt blivit bestyrkt på ett tillförlitligt sätt. Uppenbarligen äro de krav, som i detta hänseende kunna ställas på olika handlingar, ytterst varierande. Vad särskilt angår namnteckningar, kräves icke att de äro så lika den ifrågavarande personens äkta namnteckning, att en förväxling därmed är närliggande, ty den falska handlingen kan bliva använd vid förhandlingar med personer, som icke känna den äkta namnteckningen. I det hela är det nu berörda kravet icke av

synnerligen stor praktisk betydelse i brottmål, ty alltför klumpiga förfalskningar misslyckas i regel på ett så tidigt stadium och framstå som så föga farliga, att de icke föranleda rättsliga åtgärder. Synpunkten kan enligt förslaget bliva av viss betydelse, när det gäller att bestämma gränsen mellan tjänliga och otjänliga försök; endast de förra äro straffbara enligt 11 §, jfr 3: 1 i förslaget.

Kravet på fara i bevishänseende ersätter det nu i de mot 1 § svarande paragraferna uppställda kravet på att den brottslige skall ha handlat »sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra». Denna förutsättning för straffbarhet är enligt en allmänt rådande åsikt att uppfatta såsom subjektiv, innebärande ett särskilt syfte: utöver att den brottslige har vanligt uppsåt skall han handla för att åstadkomma nytta eller skada. Om sålunda, enligt domstolens prövning, skada väl varit att befara av en falsk urkunds användning och förfalskaren insett att sådan skada kunde befaras, men han icke avsett att den skulle inträda, har han icke bort dömas till ansvar (ett belysande exempel i NJA 1934 s. 396). Omvänt skall däremot, om skada icke varit att befara men förfalskaren avsett att åstadkomma sådan, straff inträda. Intetdera synes vara tillfredsställande. Den som med vilja och vetskap åvägabringar en farlig situation bör vid urkundsförfalskning liksom vid många andra brott, t. ex. bedrägeri och förskingring, icke undgå straff därför att han, såvitt kunnat bevisas, icke haft syfte att åstadkomma skada, helst om en sådan verkligen inträffat. Och att, i den motsatta situationen, straffa den blotta onda viljan, såsom den gällande lagen innebär, kan icke anses påkallat. Förslaget har i denna punkt uppställt en objektiv bestämning av brottet, vilken på vanligt sätt skall omfattas av det brottsliga uppsåtet. Härför talar även svårigheten att åstadkomma tillförlitlig utredning om ett särskilt syfte vid sidan om själva uppsåtet.

Frågan om innebörden av den nytta eller skada, vartill enligt den gällande rätten skall finnas syfte, har berett rättstillämpningen avsevärd svårighet. Principiellt råder visserligen enighet om följande. Nyttan behöver icke vara orättmätig i den mening att den skulle motsvaras av rättsförlust eller annan nackdel för någon annan; den behöver icke heller vara ekonomisk. Ej heller skadan behöver avse ekonomiska intressen eller eljest vara av rättslig art. Det behöver sålunda icke heller bestå någon motsvarighet mellan nytta å en sida och skada å en annan. Framför allt gäller, att nyttan för förfalskaren mycket väl kan bestå däri, att han lyckas genomföra någon rättighet eller befrielse från förpliktelse, varå han verkligen har ett giltigt anspråk. Förfalskning av ett skuldebrev för att erhålla betalning för en verkligen bestående fordran, av ett kvitto för att slippa erlägga betalning ånyo eller av ett intyg för att styrka riktiga uppgifter, exempelvis genom att under en vittnesmening till styrkande av en äkta namnteckning teckna diktade namn som vittnen, är utan något tvivel att bestraffa enligt den gällande rätten. Denna ståndpunkt, vars närmare genomförande icke sällan vållat meningsskiljaktighet, är förvisso välgrundad. Vad lagen vill uppnå med bestraffning av förfalskning är, såsom i inledningen till kapitlet fram-

hålles, icke att skydda särskilda rättigheter utan att upprätthålla tilltron till de i samhällslivet brukade bevismedlen. Man söker därför såvitt möjligt undertrycka användning av oäkta bevismedel, även om den sker för ett syfte som i och för sig är lovligt. Den gällande rättens ståndpunkt har därför, med den i föregående stycke berörda jämkningen, i stort sett bibehållits i förslaget (se vidare 2 §). För att undvika de missförstånd, till vilka den hittillsvarande formuleringen givit anledning, har i stället för nytta eller skada såsom nämnts använts uttrycket fara i bevishänseende.

Sådan fara kan naturligen icke föreligga om det förfalskade saknar all betydelse för bevisning. Stundom användes skriftlig form för meddelanden och förklaringar av skilda slag endast för att vinna större tydlighet eller för bekvämlighets skull, t. ex. vid överbringande med posten eller medelst bud, utan någon tanke på att vad som skrivits skulle bevaras till framtida säkerhet. Förfalskning av dylika skrifter kan icke sägas medföra någon fara i bevishänseende, därest icke av särskild anledning blivit fråga om deras användning såsom bevismedel, s. k. tillfällighetsurkunder.

När det i texten heter fara i bevishänseende bör nämligen »bevis» fattas tämligen inskränkt, såsom medel för utredning av en angelägenhet som vid behov underkastas en verklig prövning. Visserligen behöver det, liksom enligt den gällande rätten, icke vara fråga om något förfarande inför domstol eller annan myndighet eller om någon ekonomisk angelägenhet, men å andra sidan uteslutas sådana situationer där någon vill åstadkomma villfarelse hos någon annan endast på skämt, för att ernå försteg eller framgång i umgängeslivet eller eljest i rent personliga angelägenheter utan allvarligare innebörd. I sådana situationer talar man icke om »bevis». Denna begränsning hänför sig även till urkunder, som i och för sig ha en påtaglig karaktär av bevismedel, t. ex. ett av prästerskapet utfärdat åldersbevis eller ett falskt pass, om anledning icke finnes att räkna med någon annan användning därav än för ett ofarligt skämt. Lagen tager endast hänsyn till bevisning i praktiskt aktuella fall; att ett historiskt dokument har vetenskapligt intresse ger det sålunda icke i och för sig något skydd mot förfalskning. Däremot kan straffbar förfalskning föreligga även om ett skuldebrev, kontrakt eller liknande handling icke kan åstadkomma den därmed avsedda verkan på grund av formfel, bristande samtycke av förmyndare eller annan dylik anledning.

Fara i bevishänseende innebär en sannolikhet för att det förfalskade skall komma till användning vid bevisning i nyssnämnda mening, vilken sannolikhet är så pass stark att den enligt ett objektivt bedömande är att praktiskt taga i beräkning. En avlägsen teoretisk möjlighet (abstrakt fara) räcker alltså icke. Har det förfalskade då ett åtal skall prövas redan kommit till användning, behöver det naturligtvis ej särskilt övervägas om fara därför funnits. Användningen behöver icke ske genom förfalskaren själv eller på föranledande av honom. Särskilt beträffande arkivhandlingar kan man ha att räkna med att någon helt utomstående person förr eller senare kan komma att använda handlingen i en av förfalskningen berörd del, vare sig för

egen information i angelägenhet av ovan berörd art eller genom åberopande i någon förhandling. Såsom ovan antytts kan fara för användning vara utesluten, därför att den som verkställt en efterbildning etc. alltjämt har produkten i sin egen värjo och icke har något uppsåt att den skall bliva använd. I sådana fall har man emellertid även att undersöka om andra personer kunna beräknas förr eller senare få tillgång till urkunden och om, i jakande fall, någon kan antagas komma att utnyttja handlingen; man kan t. ex., om handlingen är ett värdepapper, ha att räkna med blivande arvingar till den som framställt papperet; särskilt om detta är giltigt i innehavarens hand kan det stundom vara att räkna med att det kan komma att begagnas av helt ovidkommande. Då en efterbildning eller ändring av en urkund skett helt öppet, t. ex. inför ögonen på den som närmast skulle kunna vilseledas därav, kan det ofta antagas att urkundens användning för bevisning i de punkter, som beröras av den olovliga åtgärden, är utesluten (jfr NJA 1931 s. 501 och ovan anförda fall 1934 s. 396).

Av det senast anförda får emellertid icke dragas den slutsatsen, att fara i bevishänseende endast skulle kunna föreligga, då det är risk för att någon skall vilseledas genom det förfalskade. Detta är visserligen farans innebörd i vanliga fall. Men det kan förekomma, att en förfalskning medför allvarliga svårigheter för ett bevisningsförfarande, även om den icke vilseleder någon. En gäldenär har exempelvis kommit åt att förse den av honom utställda reversen med ett falskt kvitto angående verkställd betalning. Detta vilseleder icke borgenären, som vet huru med saken förhåller sig, och icke heller rätten som finner borgenärens framställning fullt trovärdig; likväl kan förfalskningen förhindra, att borgenären erhåller dom å det med kvittot avsedda beloppet, eller kan åtminstone nödvändiggöra ett tidsödande och kostsamt förfarande för att åstadkomma annan endast på grund av förfalskningen erforderlig bevisning.

Faran måste föreligga vid tiden för själva förfalskningsåtgärden. Innebörden av faran är visserligen att förfalskningen framdeles kan leda till men i bevishänseende men man måste vid tiden för förfalskningen ha anledning att räkna därmed. Enligt texten fordras nämligen för fällande dom, att åtgärden innebär fara i bevishänseende. Denna begränsning är viktig. Genom densamma fritages den, som eftergjort eller ändrat en urkund utan något förgripligt uppsåt, från straffrättsligt ansvar för att den objektivt falska urkunden mot rimlig beräkning kommer att missbrukas av någon ovidkommande. Därigenom begränsas även det område, inom vilket förfalskning av tillfällighetsurkunder blir straffbar. Det är icke nog med att en handling, som nu förfalskas, måhända kan framdeles komma att bliva använd för bevisning, utan det fordras att det nu föreligger fara därför; i verkligheten föreligger naturligtvis ofta visshet därom.

I subjektivt hänseende fordras vanligt uppsåt. Förfalskaren skall alltså handla med vilja och med insikt om vad han gör. Detta innebär att han skall känna till beskaffenheten av den handling eller det märke, som han framställer eller förändrar, ävensom de omständigheter varav kan slutas att åt-

gärden innebär fara i bevishänseende. Tvivel hos den handlande om de omständigheter, som han sålunda skall känna till, bliva att bedöma enligt de vanliga reglerna om eventuellt uppsåt; straff skall inträda, om det måste antagas att han skulle ha handlat på samma sätt även ifall han ägt visshet om den omständighet, som låter gärningen framstå såsom brottslig. Enahanda grunder bliva att tillämpa om han är oviss om förekomsten av samtycke eller någon annan omständighet, som undantagsvis skulle kunna göra gärningen strafflös. Något krav på särskilt syfte utöver uppsåtet har icke uppställts, av skäl som ovan blivit berörda.

Såsom närmare utvecklats i inledningen till kapitlet har urkundsförfalskningen i förslaget icke uppdelats på särskilda brott med hänsyn till de olika arter av urkunder, som utgöra föremål för förfalskning. Såväl med hänsyn till föremålet som till talrika andra omständigheter kan tydligen en urkundsförfalskning vara att anse såsom svårare eller lindrigare. Kommittén har icke ansett att några särskilda sådana kännetecken kunna användas för att utan prövning av det konkreta fallet skilja mellan urkundsförfalskning av olika svårhetsgrad. Brottet uppdelas emellertid i tre grader, varav i denna paragraf behandlas den mellersta, d. v. s. sådan urkundsförfalskning som icke är att anse såsom ringa och ej heller såsom grov. De två andra graderna behandlas var för sig i de närmast följande paragraferna; angående gränsdragningen hänvisas till vad som anföres vid dessa.

Straffet för den i 1 § behandlade urkundsförfalskningen av genomsnittlig svårhetsgrad föreslås till straffarbete i högst två år eller fängelse, d. v. s. samma straffskala som i 21: 1 bestämts för bedrägeri. Angående bedömandet av de talrika fall, i vilka urkundsförfalskning utgör medel för bedrägeri eller för annat förmögenhetsbrott, erinras om vad som anförts vid rubriken till detta kapitel. Därom att straffskärpning vid återfall föreslås skola inträda även i fråga om förfalskningsbrott hänvisas till vad som anförts vid 4: 14.

2 §.

I denna paragraf upptages, i enlighet med den uppställning som kommit till användning i de nya strafflagskapitlen angående förmögenhetsbrott, den lindrigaste graden av det i 1 § behandlade brottet, med benämningen ringa urkundsförfalskning. Med gradindelningen av de viktigaste förmögenhetsbrotten råder överensstämmelse även i fråga om de allmänna grunderna för indelningens genomförande och för dess innebörd. Endast omständigheter vid brottet — objektiva eller subjektiva — få sålunda komma i betraktande såsom skäl för att hänföra ett visst brottsfall till den ena eller andra graden, däremot icke omständigheter i gärningsmannens person av mera varaktig natur, t. ex. ålder, karaktär, sinnesbeskaffenhet, återfall. Varje grad är att bedöma såsom ett särskilt brott, t. ex. i fråga om bestämmande av preskriptionstid. Vad angår åtalsrätten äro förfalskningsbrotten oavsett svårhetsgraden underkastade allmänt åtal.

För att en urkundsförfalskning skall hänföras under 2 § kräves att brottet med hänsyn till samtliga därvid förekommande omständigheter är att

anse såsom ringa. Avgörande är sålunda en värdering av brottsfallet i dess helhet och icke något särskilt enstaka kännetecken därpå. Emellertid är det tydligt att de moment vilka, var för sig eller kombinerade, i den gällande lagstiftningen föranlett uppställande av särskilda jämförelsevis lindrigt bestraffade typer av handlingsförfalskning, såsom att den förfalskade handlingen är av mindre vikt (SL 12: 3) eller är skriven i diktad persons namn (SL 12: 5 andra punkten) eller använts i något särskilt mindre förgripligt syfte (SL 12: 3), jämväl äro ägnade att i allmänhet låta en förfalskning framstå såsom ringa i förslagets mening. Olikheten emot den gällande rätten består däri, att intet särskilt moment enligt förslaget har den betydelsen att det städse skall vara avgörande för till vilken brottstyp en urkundsförfalskning är att hänföra.

Till ledning för tillämpningen angivas i andra stycket två exempel på omständigheter, som skola särskilt beaktas vid den nu berörda prövningen. Det ena exemplet avser en omständighet, som hänför sig till gärningens yttre sida, nämligen om den förfalskade urkunden är av mindre vikt. Beaktande härav ansluter sig nära till den gällande rättens metod att uppställa olika former av handlingsförfalskning, men har icke samma innebörd som denna. Prövningen skall icke inriktas på huruvida handlingen tillhör någon sådan stor grupp, som motsvarar något av de nuvarande lagrummen om handlingsförfalskning (SL 12: 1—5), utan måste göras med hänsyn till den i det enskilda fallet föreliggande handlingen, alltså betydligt mera konkret. Detta utesluter icke att urkundens typ bör vinna beaktande. Åtskilliga grupper av urkunder äro praktiskt taget alltid av relativt liten vikt. Icke minst gäller detta om kanske de flesta bland de enskilda bevismärken som hittills icke åtnjutit straffskydd mot förfalskning. Detsamma gäller om åtskilliga typer av handlingar. Emellertid måste städse tillika beaktas den betydelse, som den individuella urkunden kan äga i det särskilda fallet. Ifall en urkund av nyssnämnda slag i något undantagsfall är av större vikt, bör förfalskningsbrottet icke anses som ringa. Omvänt gäller emellertid att urkunder av någon i allmänhet mera betydelsefull typ, t. ex. checker och andra affärshandlingar, i särskilda fall kunna anses vara av mindre vikt på grund av beloppets obetydlighet och med hänsyn till att papperet endast varit ägnat för omsättning mellan ett begränsat antal personer.

Såsom exempel på ringa urkundsförfalskning nämnes vidare, att gärningen skett för att förhjälpa någon till hans rätt. Dylika fall, såsom då man falskeligen skrivit ett kvitto å en verkligen fullgjord betalning eller ett intyg med riktigt innehåll, ha vid tillämpning av den gällande rätten ansetts förenade med förmildrande omständigheter och böra uppenbarligen alltjämt bedömas lindrigt. Vanligen är det den brottslige själv, som skall förhjälpas till sin rätt, men på enahanda sätt äro att bedöma fall, i vilka han vill bistå någon annan. Då enligt förslaget icke fordras, att det förfalskade skall ha begagnats, böra tydligen enligt denna paragraf bedömas icke blott sådana fall då urkunden använts i det nu angivna syftet utan även de fall i vilka sådan användning varit avsedd men något begagnande ej hunnit ske eller

då, utan den brottsliges uppsåt, ett begagnande för något annat mera förgripligt ändamål ägt rum.

Med de i lagtexten särskilt nämnda fallen kunna ofta vara att likställa andra dem närstående. Det kan t. ex. förekomma att en urkund väl icke i sin helhet är av mindre vikt men förfalskas i någon särskild punkt som är av ringa betydelse (jfr NJA 1919 s. 328) eller att en falsk handling framställes till skydd mot ett krav, som är juridiskt hållbart men ur någon annan synpunkt framstår såsom obehörigt.

Straffsatserna för materiell urkundsförfalskning i den gällande lagen upptaga så gott som alltid endast urbota straff. Blott i ett fall, nämligen då sådan enskild handling som avses i SL 12: 5 förfalskats med användande av diktad persons namn, må dömas till böter. Kommittén har ansett att för dessa fall möjligheten att ådöma böter bör bibehållas. Och sådan möjlighet bör finnas även för åtskilliga andra, hittills icke straffbara fall: då begagnande ej skett, då förfalskningen avsett tillfällighetsurkund eller då den hänfört sig till ett enskilt bevismärke av i och för sig underordnad betydelse. Jämväl för åtskilliga redan straffbelagda fall få de nuvarande straffminima anses alltför höga; i synnerhet gäller detta om urkunden i och för sig är av ringa vikt, t. ex. ofta en militär permissionssedel under fredsförhållanden, bevittnande av en namnteckning eller bestyrkande av en avskrift, särskilt då namnteckningen är äkta eller avskriften riktig. Med hänsyn till dessa och liknande fall bör straffskalan för ringa urkundsförfalskning upptaga böter. Urkundsförfalskning är emellertid i allmänhet ett brott vars straffvärdhet icke får underskattas. Kommittén föreslår därför att fängelse, som uppenbarligen bör ingå i straffskalan, där nämnes först. De skäl, som vid de ringa förmögenhetsbrotten, snatteri m. fl., föranlett en motsatt ordningsföljd, göra sig här icke gällande med samma styrka.

Beträffande förhållandet till 21 kap. hänvisas till vad som anförts vid rubriken till 12 kap.

3 §.

Här stadgas straff, under beteckningen grov urkundsförfalskning, för sådana fall av urkundsförfalskning, som äro svårare än att de kunna hänföras under 1 §. Angående de allmänna grunderna för avgränsningen och dennas innebörd hänvisas till vad som anförts i motiveringen till föregående paragraf.

Lagtextens andra stycke angiver några exempel på omständigheter, som skola beaktas vid bedömande huruvida urkundsförfalskning är grov. Främst ifrågakommer här den förfalskade urkundens art. Sålunda nämnes, att den utgjort statlig eller kommunal myndighets arkivhandling av vikt. Härmed anknytes till de särskilt strängt bestraffade fallen enligt nuvarande SL 12: 1, dock med väsentliga begränsningar. Endast myndigheters, icke särskilda kanske underordnade befattningshavares, inneliggande handlingar omfattas av bestämmelsen. Denna är icke tillämplig blott därför att fråga är om en allmän arkivhandling, utan den individuella handlingen skall vara av vikt,

d. v. s. äga en högre grad av betydelse än den som tillkommer varje allmän arkivhandling. Särskilt bör beaktas att allmänna inrättningars och företags affärshandlingar icke, blott därför att de tillhöra en statlig eller kommunal verksamhet, böra erhålla högre straffskydd än motsvarande handlingar beträffande enskild affärsverksamhet. — Utländska arkivhandlingar omfattas icke i och för sig av bestämmelsen, men även sådana kunna naturligtvis under vissa omständigheter bliva hit hänförliga.

Vidare nämnes urkund, som är särskilt betydelsefull i den allmänna omsättningen, såsom obligation, aktiebrev eller inteckningshandling. Det allmänna intresset av att bevismedel äro pålitliga gör sig särskilt starkt gällande beträffande handlingar som äro föremål för snabb omsättning i den allmänna marknaden eller eljest i vidsträckta kretsar, detta både därför att de som kunna föras bakom ljuset äro särskilt talrika och emedan möjligheterna att genom kontrollåtgärder avslöja en förfalskning ofta äro starkt reducerade. Även här gäller att den konkreta handlingen skall äga den angivna särskilda betydelsen. Detta gäller icke om varje aktiebrev eller inteckningshandling, t. ex. icke om aktier, kanske med helt ringa värde, i något bolag som endast är av intresse för en viss familj eller eljest inom en snäv krets, såsom då delägarskapet är en form för välgörenhet, ej heller om alla intecknade undantags- eller servitutskontrakt. Ej endast fastighetsinteckningar, utan även t. ex. fartygs- eller förlagsinteckningar kunna i viss utsträckning hänföras under bestämmelsen. Denna omfattar naturligen ej blott den handling som ligger till grund för inteckningen utan även däråt tecknade bevis av inskrivningsdomare eller exekutionsmyndighet. Emellertid får en inteckningshandling anses föreligga, även om den upptager allenast ett medgivande till inteckning men någon sådan ännu icke blivit beviljad. Med obligationer och aktiebrev kunna i allmänhet icke likställas de till sådana handlingar hörande kupongerna, ty dessa gälla i allmänhet för jämförelsevis små belopp och de äro endast sällan föremål för mera allmän omsättning. Däremot kunna med de ifrågavarande värdehandlingarna vara likställda tecknings- eller interimsbevis och dylikt. Med inteckningshandling torde gravationsbevis i regel vara att likställa.

Slutligen upptages, att gärningen eljest är av särskilt farlig art. Härmed avses, att förfalskningen är ägnad att med stor sannolikhet på ett kännbart sätt leda till kränkning av ett intresse av stor vikt. Det kan t. ex. gälla en handling som innebär bevis för rikets säkerhet eller rättigheter emot annan makt (SL 8: 18), förutsatt att handlingen icke blott formellt utan även reellt är av väsentlig betydelse för tillvaratagande av rikets säkerhet eller rätt. Eller det är fråga om en allmän expeditionshandling som riktar sig till en vidsträckt krets och angår t. ex. förordnande att utöva någon allmän funktion i samband med rikets försvar eller eljest i en kritisk situation. Även det förhållandet att en värdehandling avser ett mycket betydande belopp torde kunna föranleda att den bör hänföras hit.

Såsom vid kapitelrubriken omnämnts stadgar den gällande rätten mycket höga straff för vissa förfalskningsbrott. Enligt SL 12: 1 är sålunda maximi-

straffet för förfalskning av allmän arkivhandling bestämt till åtta års straffarbete. Och enligt SL 8: 19 är för den nyss berörda förfalskningen av statshandlingar med utrikespolitisk betydelse stadgat ett straff av straffarbete från och med sex till och med tio år eller på livstid. Dylika fall äro hänförliga under 3 §, men kommittén anser det icke påkallat att med hänsyn till dem upptaga så stränga straff som de nämnda. Vad särskilt angår de sistnämnda, för närvarande i 8 kap. behandlade fallen av förfalskningsbrott, är det visserligen tydligt att de kunna ingå i en brottslig verksamhet av högsta farlighet, särskilt förräderi eller trolös diplomati. I sådana fall blir emellertid den brottslige underkastad lagens strängaste straff jämlikt straffbuden för de nämnda brotten (8: 1, 2 eller 4 i förslaget); har något sådant brott ej blivit fullbordat, kan inträda straff för försök eller förberedelse därtill (3: 1 eller 2 i förslaget). Därest de ifrågavarande bestämmelserna sakna tillämplighet, kan det svårligen antagas, att förfalskningen ensam för sig skall vara så farlig att straff sådana som de anförda kunna vara erforderliga. Härtill kommer att sådan för riket menlig förfalskning är ytterst sällsynt. Även om förfalskning av allmänna arkivhandlingar gäller, att den någon enstaka gång kan vara i högsta grad farlig, nämligen såsom ett medel för uppror eller annat högmålsbrott (9: 1, även t. ex. 9: 6, i förslaget), och i sådant fall hemfaller under härför stadgade stränga straff, men att den bortsett härifrån icke gärna kan kräva starkare repression än de svåraste förmögenhetsbrotten med undantag av rån. Kommittén föreslår därför i 3 § ett högsta straff som är lika med det för dessa brott stadgade eller straffarbete i sex år. Minimistraffet bör sättas tämligen högt, enär urkundsförfalskning i och för sig är att uppfatta som ett allvarligt brott och följaktligen till grov urkundsförfalskning endast böra hänföras verkligt svåra fall. Förslaget upptager ett minimum av straffarbete i ett år. Om ett sådant straff anses för strängt, bör 3 § icke komma till användning.

Beträffande brottskonkurrens äro följande spörsmål att uppmärksamma. Om någon förfalskar flera urkunder, kan föreligga en flerfaldig brottslighet, i det att varje förfalskning utgör ett särskilt brott, t. ex. en falsk växel omsättes med en ny falsk växel. Intet hindrar emellertid att själva förfalskningsförfarandet kan vara så enhetligt, att det är att uppfatta såsom en enda handling eller åtminstone såsom ett enda brott (tidigare s. k. fortsatt förbrytelse i inskränkt mening, SOU 1937: 24 s. 69); särskilt kan härvid komma i fråga fabriksmässig framställning av seriehandlingar, t. ex. premieobligationer i talrika exemplar. I sådana fall föreligger icke något sammanträffande av brott och 4 kap. SL skall icke tillämpas. Däremot kan det tänkas, att upprepningsmomentet och de förfalskade handlingarnas talrikhet kommer förfalskningsbrottet att framstå såsom särskilt farligt, nämligen därutinnan att det riktar sig mot en större allmänhet. Är denna omständighet tillräckligt framträdande till sin betydelse, bör den föranleda att det enda förfalskningsbrottet hänföres under 3 § såsom grov urkundsförfalskning.

Beträffande förhållandet till 21 kap. hänvisas till vad som anförts vid rubriken till 12 kap.

4 §.

Enligt SL 12: 6 skall den som, sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra, brukar handling den han vet falsk vara straffas så som hade han förfalskningen själv gjort. En bestämmelse om straff för brukande av falsk handling erfordras även enligt förslaget. SL 12: 6 har mindre ofta kommit till användning, enär den som brukar en förfalskad handling i regel står i samförstånd med själva förfalskaren; eftersom det egentliga förfalskningsbrottet för sin fullbordan krävt begagnande av den falska handlingen, ha i sådant fall båda blivit att anse såsom gärningsmän (medgärningsmän) till det av förfalskning jämte begagnande bestående sammansatta brottet enligt någon av bestämmelserna i SL 12: 2—5. Enligt förslaget blir läget ett annat, ty 1—3 §§ förutsätta för sin tillämplighet icke att något begagnande skett. Ett begagnande genom någon annan än förfalskaren omfattas sålunda icke av de för denne givna straffbuden. Desto angelägnare blir det därför att äga tillgång till ett särskilt emot brukaren riktat stadgande. Detta har ansetts kunna utformas i huvudsaklig överensstämmelse med SL 12: 6 och har upptagits i förevarande paragraf. Brottet har benämnts brukande av falsk urkund.

I enlighet med denna brottsbeteckning upptages såsom föremål för det straffbara brukandet icke endast falsk handling utan överhuvud falsk urkund. Det har nämligen, liksom enligt gällande rätt, i fråga om samtliga de centrala förfalskningsfallen ansetts nödigt att straffbelägga brukande av alla de bevismedel som skola åtnjuta straffskydd mot egentlig förfalskning (se även 6 och 7 §§ i detta kapitel). Med denna ståndpunkt undgår man även i fråga om brukande de svårlösta spörsmål, som hänföra sig till avgränsningen av handlingar gentemot bevismärken. Vidare må framhållas, att det ofta är lättare att överbevisa en misstänkt om brukandet än om själva förfalskningen, enär denna icke kräver kontakt med någon annan person. Därför kommer straffbudet om brukande i rättstillämpningen ibland till användning såsom en subsidiär utväg att bestraffa någon som med skäl misstänkes för att själv vara förfalskaren men icke kan till fullo överbevisas därom; här föreligger en motsvarighet till förhållandet mellan stöld och häleri. Även med hänsyn till det nu sagda är det angeläget att bestämmelserna om förfalskning och om brukande avse samma föremål. Då i förevarande paragraf objektet bestämmes såsom falsk urkund utan någon närmare bestämning av begreppet urkund, torde av sammanhanget framgå att det här skall ha samma innebörd som i 1 §.

Den urkund som brukas skall vara falsk. Härmed avses endast, att den skall ha tillkommit genom ett förfarande som i yttre hänseende motsvarar den i 1 § givna gärningsbeskrivningen. Avfattningen av SL 12: 6 kunde synas giva vid handen att den handling, som brukats, skall ha tillkommit genom en straffbar förfalskning, men lagrummet har icke uppfattats på detta sätt; den nu föreslagna texten lämnar intet stöd för en så inskränkt tolkning. Förevarande paragraf skall sålunda tillämpas, även om den som fram-

ställt den falska handlingen går fri från ansvar på grund av bristande tillräknelighet eller uppsåt eller på grund därav att hans åtgärd icke inneburit fara i bevishänseende. Han har t. ex. vidtagit till synes betryggande åtgärder för att förhindra att en eftergjord urkund skulle komma till användning, men detta har mot beräkning skett sedan urkunden blivit frånhänd honom genom en inbrottsstöld; då blir han alltjämt straffri, men brukaren hemfaller under 4 §. Samma resultat inträder, om framställandet av urkunden skett i den oriktiga förmodan, att den i vars namn den skrives lämnat sitt samtycke till förfarandet, men om däremot brukaren äger vetskap om verkliga förhållandet. På förfalskaren själv kan 4 § användas, om denne först ej haft förfalskningsuppsåt och haft urkunden inlåst men sedan begagnar den, eller om han gjort förfalskningen i tro att han har samtycke men sedan släpper ut den fastän han då vet att den andre ej samtyckt. Huruvida en urkund är falsk måste bedömas efter förhållandena vid tiden för dess frambringande. Om en urkund skrivits i annans namn med dennes samtycke i och för begagnande på visst sätt, kan 4 § icke bliva tillämplig på ett brukande som sker sedan samtycket därtill återkallats eller som, t. ex. efter det urkunden stulits, äger rum på ett helt annat sätt än det vartill samtycke lämnats. Ty i intetdera fallet var urkunden vid sin tillkomst falsk och den kan icke sedermera, utan materiell förändring, förlora sin egenskap av äkta urkund.

Gärningen bestämmes i 4 § i första hand såsom begagnande av den falska urkunden. Detta överensstämmer med beskrivningen »brukar» i SL 12: 6, jfr »bruk gjort» i SL 12: 2, »begagnar» i SL 12: 4 och 5. Innebörden härav är att den brottslige skall ha satt urkunden i funktion såsom bevismedel, i regel på ett vilseledande sätt. Det fordras icke att han uppgivit sin besittning eller ens sitt omedelbara innehav av urkunden; att förete en urkund, som man håller i handen, är tillräckligt. Omvänt kräves icke, att urkunden redan skall ha kommit under ögonen på någon, som därigenom skulle vilseledas; det räcker att den för sådant ändamål avsänts, t. ex. med posten (se NJA 1944 s. 440). Enligt vanliga regler om fleras medverkan till brott föreligger emellertid icke ett fullbordat begagnande, om urkunden endast överlämnats till en person som känner dess egenskap att vara falsk och alltså icke skall vilseledas, för att av honom användas till att vilseleda en tredje person. Då sker begagnande först i och med sistnämnda användning. Innan denna ägt rum skulle den, som utlämnar urkunden alltså icke vara straffbar för fullbordat brukande av falsk urkund, och även därefter skulle han i vanliga fall icke kunna straffas såsom gärningsman till brukandet. Gärningsmannastraff enligt denna paragraf synes emellertid vara på sin plats för honom. Med hänsyn till sådana fall har i lagtexten med begagnande likställts att någon för begagnande utlämnar en falsk urkund.

Båda dessa handlingsformer kräva, att den falska urkunden i bokstavlig mening handhaves av den brottslige eller någon som därtill föranletts av honom. I fråga om arkivhandlingar och andra inneliggande urkunder räcker det alltså icke att urkunden åberopas utan att företes, eller att eljest

någon hänvisas därtill. Först då sådana åtgärder föranlett att någon undersökt urkunden eller åtminstone låtit förflytta den för undersökning, kan straff inträda. Det har icke ansetts av behovet påkallat att i gärningsbeskrivningen särskilt inrymma även förstnämnda ganska sällsynta fall;[1] de bliva ofta att bedöma såsom straffbara försök enligt 11 §. Att åberopa en urkund genom företeende av avskrift därav kan icke anses såsom ett brukande av själva urkunden; överensstämmer avskriften icke med den äkta urkunden, kan ansvar för missbruk av urkund enligt 13: 11 ifrågakomma, om avskriften är vidimerad eller framställd på sådant särskilt sätt, som angives i sistnämnda lagrum.

Av det nyss sagda framgår, att begagnandet för att vara straffbart icke behöver ha lyckats, d. v. s. att ingen behöver ha blivit vilseledd. Den som vid ett försök att erhålla kredit mot en falsk lånehandling omedelbart avslöjas, är straffbar enligt paragrafen. Men det måste fasthållas, att urkunden skall ha begagnats i egenskap av falsk, nämligen så att någon har blivit utsatt för fara genom denna beskaffenhet hos handlingen. Om någon med vetskap att vissa införingar i en protokolls- eller räkenskapsbok äro förfalskade, företer boken och till bevisning åberopar dess innehåll endast i helt andra delar, kan han icke anses ha brukat falsk urkund (jfr THYRÉN VI s. 161). Motsvarande spörsmål kan uppkomma även beträffande urkunder av mindre omfång, såsom skuldebrev och dylikt. Då en partiell förfalskning av en dylik handling är utan varje betydelse i det sammanhang, vari handlingen företes och åberopas, föreligger icke någon straffbar gärning. Har, såsom ej alltför sällan inträffar, utfärdaren av ett skuldebrev anmodat borgenären att själv anskaffa namnunderskrifter under en vittnesmening och därefter denne själv tillskrivit namn å föregivna vittnen, kan icke på grund härav 4 § bliva tillämplig på borgenären, därför att han senare företer skuldebrevet för gäldenären vid krav å det förskrivna beloppet; väl däremot om han söker få skuldebrevet belånat i någon penninginrättning eller ingiver det till inskrivningsdomare med begäran om inteckning.

Vad senast anförts torde följa av textens uttryck »begagna falsk urkund», men ställes utom tvivel genom den uttryckligen angivna förutsättning för straffbarhet, som består i att åtgärden skall innebära fara i bevishänseende. Denna begränsning av det straffbara området är uppenbarligen i lika mån erforderlig för brukande som för den egentliga förfalskningsåtgärden. Angående bestämningens närmare innebörd hänvisas till vad därom yttrats under 1 §. Här bör framhållas, att fara i bevishänseende, såsom nyss berörts, kan föreligga vid själva förfalskningen men likväl saknas vid ett brukande, som ligger i tiden senare, eller tvärtom vara att antaga i fråga om brukandet men icke i fråga om förfalskningsåtgärden. Om en falsk handling framställts för att användas endast på skämt och förvarats på ett betryggande sätt, så att 1—3 §§ icke äro tillämpliga på framställandet därav, är det sålunda möjligt att begagnande av handlingen genom någon som obehörigen satt sig i besittning därav blir att bestraffa jämligt 4 §.

[1] THYRÉN VI 1 § upptager i tredje stycket straff för den som åberopar falsk arkivhandling.

Genom uppställande av kravet på viss fara bortfaller — liksom i 1 § — behovet av ett särskilt subjektivt rekvisit. Enligt paragrafen fordras endast vanligt uppsåt. Detta skall omfatta alla delar av det objektiva rekvisitet och skall sålunda bland annat innebära insikt om att den begagnade urkunden är falsk. Vetskap härom fordras uttryckligen enligt avfattningen av SL 12: 6 och enligt de flesta av Thyrén föreslagna bestämmelserna om brukande av olika slag av falska handlingar. Kommittén har ej funnit nödigt att i lagtexten särskilt framhålla denna sida av kravet på uppsåt. Uttrycket »veterligen» kunde möjligen föranleda den missuppfattning att icke alla former av uppsåt skulle vara tillräckliga, i det att endast en från varje tvivel fri insikt hos den brottslige skulle kunna medföra straff. Till en sådan begränsning finnes icke något skäl. Även om den brottslige icke är fullt säker på att urkunden är falsk men hans tvivel icke är starkare än att eventuellt uppsåt bör anses föreligga, måste straff anses påkallat.

Liksom enligt den gällande rätten är straffet för brukande av falsk urkund bestämt genom en hänvisning till det för själva förfalskningen stadgade straffet. Detta innebär, att den gradindelning som föreskrivits i 1—3 §§ blir tillämplig även å brukandet. Samma omständigheter som äro avgörande för att själva förfalskningen hänföres till en lindrigare eller svårare grad av brottet erhålla motsvarande betydelse i fråga om brukandet. Lämpligt torde vara att även detta brott i förekommande fall av domstolarna betecknas med angivande av graden: ringa brukande av falsk urkund, grovt brukande av falsk urkund. Det må anmärkas att svårhetsgraden av förfalskningen och brukandet icke alltid bliva att bedöma på samma sätt beträffande en och samma urkund. Omständigheterna kunna vara sådana att förfalskningen är att anse som ringa men brukandet såsom straffbart enligt 1 § eller omvänt. I allmänhet torde gälla att brukande såväl i fråga om dess hänförande till viss brottsgrad som med hänsyn till straffmätningen är att bedöma såsom något lindrigare än själva förfalskningen. Brukande ensamt för sig är nämligen ofta mindre planmässigt och kräver mindre förberedelser än förfalskning.

Ehuru brukande icke fordras för straff enligt 1—3 §§, är det tydligt att i det vanliga fall att förfalskaren själv brukar den falska urkunden straff endast skall ådömas för förfalskningen och att 4 § icke skall åberopas. Detta följer därav att brukande kan sägas normalt åtfölja förfalskningen och därför har tagits i betraktande vid bestämmande av straffsatsen för denna. I de fall då förfalskaren icke gjort sig skyldig till brukande föreligger anledning till lindrigare straffmätning för förfalskningen, jfr Thyrén VI s. 160.

Beträffande förhållandet till 21 kap. hänvisas till vad som anförts vid rubriken till 12 kap.

5 §.

Enligt den före 1942 års lagstiftning gällande rätten var negativ materiell förfalskning av handlingar föremål för en mycket splittrad behandling. I SL 12 kap. förekom därom endast en bestämmelse i 1 § om förstörande av allmän arkivhandling. Härtill anslöto sig bestämmelserna i SL 8: 18 och 19 om

straff för att undanhålla eller fördärva vissa statshandlingar av betydelse för rikets förhållande till annan makt. Mera omfattande var stadgandet i SL 22: 2 p. 5 om straff för den som uppsåtligen, till förfång för annans rätt, förstör eller gör obrukbara de handlingar, varå den sig grundar. Slutligen stadgades i SL 23: 1 straff för bokföringsskyldig gäldenär, som vid konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs befinnes ha uppsåtligen förstört eller undanstuckit sina böcker eller gjort dem oläsliga. Härav framgår att förstörande och därmed likvärdiga åtgärder i fråga om allmänna expeditionshandlingar i de flesta fall var straffritt; vissa fall därav torde ha varit hänförliga under SL 22: 2 p. 5. Detta lagrum avsåg väsentligen enskilda handlingar, men dess omfattning beträffande dem var ganska osäker. Möjligt är att under uttrycket »handling varå annans rätt sig grundar» endast voro att hänföra de i SL 12: 4 nämnda s. k. dispositivhandlingarna, däremot icke handelsbok och icke intyg eller andra handlingar som avsågos i SL 12: 5. I så fall skulle förstörande eller undanhållande av intyg varit straffritt och dylik åtgärd med handelsbok kunnat straffas endast under de i SL 23: 1 angivna förutsättningarna, alltså vid konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs. De subjektiva förutsättningarna för straffbarhet voro i de nämnda lagrummen inbördes mycket olika och lämnade i stor utsträckning även uppsåtliga gärningar utanför det straffbara området.

Den sålunda rådande ordningen kunde icke anses tillfredsställande. THYRÉNS utkast upptager i VI 11 § ett allmänt stadgande om straff för den som uppsåtligen förstör, undanhåller eller helt eller delvis obrukbargör sådan handling som åtnjuter straffskydd emot materiell förfalskning, dock med undantag av avskrift. I fråga om straffbarhetens grad hade »i allmänt arkiv inneliggande urkund av större vikt» utbrutits till särskild strängare behandling.

Enär vid omarbetningen av förmögenhetsbrotten bestämmelsen i SL 22: 2 p. 5 ej kunde kvarstå bland bedrägeribrotten, upptog straffrättskommittén till behandling frågan om bestraffning av förstörande av handlingar. I anslutning till Thyrén föreslog kommittén att i 12 kap. skulle stadgas straff för negativ förfalskning av samtliga där omförmälda handlingar. Kommittén ansåg att 1 § borde tillsvidare lämnas orubbad och upptog beträfffande de i de övriga paragraferna berörda handlingarna i sitt förslag en ny 5 a § av följande lydelse: »Den som, sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra, förstör, gör obrukbar eller undandöljer äkta handling som i 2, 3, 4 eller 5 § sägs, straffes högst med straffarbete i två år.» Såsom förut berörts lades kommittéförslaget i denna del icke till grund för ny lagstiftning. I stället infördes den förutvarande SL 22: 2 p. 5 utan förändring av brottsbeskrivningen i 12 kap. såsom 5 a §. Det nyssberörda stadgandet i SL 23:1 upphävdes genom 1942 års lagstiftning utan att i det nya 23 kap. erhålla direkt motsvarighet.

Då nu förfalskningsbrotten skola fullständigt nyregleras, är det enligt kommitténs mening uppenbart att i 12 kap. bör införas en allmän bestämmelse om straff för negativ materiell förfalskning av urkund. Såsom redan fram-

hållits i kommitténs betänkande angående förmögenhetsbrotten föreligger behov av straffskydd mot förstörande och liknande åtgärder i fråga om alla sådana handlingar som skyddas mot positiv förfalskning. Det måste visserligen medgivas, att vissa sådana handlingar icke äro oersättliga och att den skada som åstadkommes genom deras förstörande följaktligen har begränsad räckvidd. Även i sådant fall kan dock åstadkommas rättsovisshet åtminstone för någon tid samt omgång och kostnader. Vidare märkes att t. ex. avskrifter ibland kunna fylla i det närmaste samma funktion som originalhandlingar, nämligen då dessa icke vidare existera. Om den gällande rätten ej innebär skydd mot förstörande av intyg är detta att uppfatta som en brist; särskilt då intygsgivaren är avliden kan intyget vara omöjligt att ersätta och förstörande därav kan leda till allvarlig rättsförlust. Kommittén vidhåller följaktligen den i betänkandet angående förmögenhetsbrotten uttalade uppfattningen, att handlingar böra allsidigt skyddas mot negativ förfalskning. I den mån kommitténs förslag i 1 § innebär utvidgning av de straffskyddade handlingarnas område, såsom i fråga om s. k. tillfällighetsurkunder, synes en motsvarande utvidgning av området för straffbar negativ förfalskning böra ske. Även beträffande de i 1 § till urkunder hänförda bevismärkena erfordras skydd mot negativ förfalskning. Det är tydligt att olovligt förstörande av en järnvägsbiljett eller ett ransoneringskort bör medföra straff. I den mån förstörandet skett i uppsåt att försvåra bevisning, bör det icke anses som skadegörelse utan som ett förfalskningsbrott. Kommittén föreslår alltså i förevarande paragraf straff för negativ förfalskning av urkund, därvid uttrycket urkund är att fatta med den i 1 § angivna innebörden.

Såsom benämning för brottet föreslås undertryckande av urkund. Härigenom torde framgå att brottet till sin väsentliga innebörd utgör ett angrepp på den bevismöjlighet som genom urkunden skulle åstadkommas. Den straffbara gärningen bör bestämmas i överensstämmelse härmed. I första hand upptager lagtexten att urkunden förstöres. Därjämte nämnes, såsom i nuvarande SL 12: 5 a, att urkunden göres obrukbar. Att såsom Thyrén särskilt framhålla att detta kan ske helt eller delvis lärer icke vara erforderligt. Det är tydligt att meningen är att urkunden skall göras obrukbar såsom bevismedel och härför är det tillräckligt att den skadas i någon del, förutsatt att denna är av väsentlig betydelse för urkundens bevisfunktion. Slutligen nämnes undanskaffande av urkunden. Härmed avses att urkunden bringas utom räckhåll för den användning för vilken den är avsedd. Detta behöver icke ske för all framtid. Emellertid torde av det valda ordet framgå att en åtgärd, som blott och bart består i att man vägrar att utgiva eller eljest innehåller en urkund som man är skyldig att tillhandahålla, icke omfattas av straffbestämmelsen. Gränserna mellan de angivna gärningsformerna äro naturligen icke skarpa. Det är också betydelselöst om en urkund i ett visst fall bör anses ha blivit förstörd eller gjord obrukbar. Till intetdera hör med nödvändighet att urkunden blivit helt eller delvis förintad; det räcker om t. ex. skrift gjorts oläslig eller urkunden bragts i ett sådant skick att den icke vidare åtnjuter tilltro såsom bevismedel.

Det säger sig självt att det i många fall är fullt lovligt att förstöra en urkund. I sådana fall skall naturligtvis icke något straff inträda. Lagtexten anger fördenskull att straffbudet endast är tillämpligt på åtgärder som någon vidtager med urkund varöver han ej äger förfoga. Innebörden av denna bestämning hänför sig närmast till frågan, huruvida den handlande på grund av äganderätt eller dylik materiell rätt är herre över urkunden. Det är emellertid att märka att även den som äger en urkund kan på grund av dennas betydelse för bevisning sakna rätt att fritt förfoga över urkunden, i varje fall utan samtycke av annan intressent, t. ex. en motpart i rättegång. De närmare reglerna härom äro icke av straffrättslig natur utan tillhöra processrätten, kontraktsrätten o. s. v. Att förstöra något som enligt bokföringslagen skall bevaras bör också anses såsom undertryckande av urkund; bestämmelsen om bokföringsbrott i SL 23: 5 bör alltså efter förslagets antagande icke vidare tillämpas i dylikt fall.

Även om förstörande av en urkund eller en därmed likvärdig åtgärd sker olovligen på sätt nyss angivits, är gärningen icke alltid av beskaffenhet att böra bestraffas såsom förfalskningsbrott. Härför måste krävas att åtgärden innebär ett angrepp på urkundens bevisfunktion. Detta beaktades i den av Thyrén föreslagna bestämmelsen genom ett särskilt rekvisit att skada skulle vara att befara av gärningen. Detta fordrades dock ej i fråga om allmänna arkivhandlingar av större vikt; beträffande dem ansågs det kunna presumeras att förstörande medförde skada. I motiveringen anfördes att straffbestämmelsen sålunda icke vore tillämplig, då vederbörande utan svårighet kunde förskaffa sig ett annat exemplar med samma beviskraft av urkunden i fråga. Denna ståndpunkt synes i sak böra biträdas. Liksom det kräves för bestraffning av positiv förfalskning att åtgärden innebär fara i bevishänseende, bör därför i fråga om den negativa förfalskningen uppställas enahanda krav. Faran kan i detta fall endast gå ut på att bevisning omöjliggöres eller försvåras, däremot icke omedelbart på möjliggörande av oriktig bevisning. Om den närmare innebörden av fara i bevishänseende får kommittén hänvisa till vad som anförts under 1 §. Här må framhållas, att det icke fordras att bevisning redan skall ha mött hinder eller svårighet, utan endast att det måste antagas att bevisning kan bliva erforderlig och att den då kommer att möta hinder eller svårighet.

Med de begränsningar för straffbarheten i objektivt hänseende för vilka nu redogjorts behöver lagrummet icke upptaga några särskilda subjektiva bestämningar. Sådana voro uppställda i dess föregångare; i SL 12: 1 fordras sålunda att man handlar sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra, i SL 12: 5 a att man handlar till förfång för annans rätt, i SL 8: 18 kräves uppsåt att riket skada och i SL 8: 19 kännedom om handlingens särskilda vikt. Den nu föreslagna texten förbigår detta ämne med tystnad och innefattar sålunda endast krav på vanligt uppsåt. Det i SL 8: 19 upptagna straffet för oaktsam gärning saknar motsvarighet i förslaget, såsom vid kapitelrubriken anmärkts.

Straffsatserna för negativ handlingsförfalskning äro för närvarande i

flera fall mycket stränga. Maximistraffet är i SL 8: 19 livstids straffarbete, i SL 12: 1 straffarbete i åtta år eller i båda fallen detsamma som för positiv förfalskning. Även i SL 12: 5 a är maximistraffet fyra års straffarbete eller detsamma som för positiv förfalskning enligt 2 och 4 §§. Thyréns förslag stadgar ett högsta straff av tukthus i åtta år eller beträffande allmän arkivhandling av större vikt tukthus i tio år. Så stränga straff synas icke vara erforderliga. Om de sällsynta fallen av förfalskningsbrott som äro farliga för rikets säkerhet gäller, såsom under 1 § berörts, att deras bestraffning i egenskap av förfalskning icke bör utmätas med hänsyn till deras särskilda farlighet ur annan synpunkt. I allmänhet torde man kunna anse att den negativa förfalskningen är förtjänt att bedömas lindrigare än den positiva. Den förra innebär icke såsom den senare en omedelbar fara för oriktig bevisning, och den kan lättare tänkas ske av överilning eller hänsynslöshet till skillnad från mera allvarliga syften att åstadkomma rättsförlust, ehuru naturligen även sådana kunna förekomma. Kommittén föreslår för normala fall en straffskala från och med lägsta bötesstraff till och med straffarbete i två år. För det fall att brottet är grovt föreslås straffet till straffarbete i högst fyra år. Vilka fall som skola hänföras under den senare straffskalan angives icke närmare i lagtexten. Tydligt är att man i första hand har att tänka på sådana fall, vilka med hänsyn till syftet och faran för rättsförlust stå positiv förfalskning nära, samt att i dylika fall vad som stadgas i 3 § är ägnat att erhålla motsvarande tillämpning.

6 §.

I denna paragraf regleras bestraffningen av positiv materiell förfalskning av penningsedlar och mynt. Beträffande dessa objekt synes negativ förfalskning icke behöva bestraffas. Att förstöra sedlar eller mynt över vilka man äger förfoga är tydligen icke något som behöver bekämpas med straffstadganden. Den som handlar utan stöd av förfoganderätt över föremålen gör sig skyldig till skadegörelse och bestraffning för detta brott är tillfyllest. Under nutida förhållanden torde förstörande av mynt icke förekomma på sådant sätt att det medför penningpolitiska olägenheter för det allmänna, och denna synpunkt bör i varje fall lämnas åsido vid utformningen av reglerna om förfalskningsbrott.

Såsom i inledningen till kapitlet framhållits har mynt- och sedelförfalskningen erhållit en mycket utförlig behandling i SL 12: 12—17. Kommittén har icke funnit behov föreligga av någon mera väsentlig saklig förändring av den gällande rättens innehåll, men har funnit det möjligt att betydligt förenkla straffbudens avfattning. Även THYRÉNS utkast överensstämmer väsentligen med den gällande rätten. Däri upptogs emellertid en utvidgning av det straffbara området på det sätt, att med utprångling av falska penningar likställdes att någon anskaffar eller i riket införer veterligen falska penningar i uppsåt att utgiva dem såsom äkta.

Föremålet för detta brott angives i förslaget såsom inom eller utom riket gällande penningsedel eller mynt. Det har icke ansetts erforderligt att i lag-

texten giva någon närmare bestämning av begreppen penningsedel eller mynt. Det fordras endast att sådant betalningsmedel skall vara gällande. Detta krav bör uppfattas såsom syftande på ett faktiskt förhållande. Ett mynt som ej vidare är lagligt betalningsmedel bör t. ex. ändock åtnjuta skydd mot förfalskning, om det å någon ort faktiskt fortfarande allmänt användes såsom betalningsmedel, såsom länge förekommit i vissa sydeuropeiska länder med äldre myntsorter. Redan den gällande lagen likställer inländska och utländska mynt och även sedlar. Det överensstämmer med den ståndpunkt som förslaget intagit i fråga om andra bevismedel att bibehålla denna likställighet.

Den egentliga penningförfalskningen regleras i första stycket. Såsom straffbar gärning angives i fråga om sedel att sådan eftergöres eller annorledes förfalskas; i fråga om mynt nämnes även att det minskas. Med eftergörande avses att man tillverkar falsk sedel eller falskt mynt. Det är icke avgörande om man använder samma material som är föreskrivet för äkta mynt. Ett mynt kan nämligen vara falskt, även om det till sammansättning och storlek i allo motsvarar ett äkta mynt och alltså har samma metallvärde som detta. Avgörande är däremot om tillverkningen sker av någon som är därtill behörig. Om en sådan person utför tillverkningen i enlighet med erhållna instruktioner, måste produkten anses som äkta, även om tillverkaren haft för avsikt att den icke skulle komma att utgivas i vederbörlig ordning utan av honom olovligen användas för egen räkning. Det måste emellertid även anses att ett mynt som tillverkats av därtill behörig person är falskt, om det icke uppfyller stadgade krav i fråga om vikt och halt. För ett äkta mynt väsentligt är nämligen icke blott, såsom i fråga om urkunder och märken som avses i 7 §, dess skrift eller prägling innehållande vissa tecken utan även själva föremålets fysiska beskaffenhet. Såsom en särskild form av förfalskning upptages att man minskar ett äkta mynt; jämför stadgandet i SL 12:13 om den som i bedräglig avsikt filar eller klipper guld eller silvermynt eller det eljest på något sätt minskar. Utom genom mekaniska åtgärder kan mynt minskas även genom att på kemisk väg någon värdefull beståndsdel av myntsubstansen avlägsnas. Slutligen nämnes förfalskning på annat sätt av sedel eller mynt. Härmed avses att man förändrar ett förut existerande äkta mynt; som exempel kunna tjäna de i den gällande lagen särskilt omnämnda gärningsformerna att man giver åt ringare mynt sken av det som högre är, t. ex. att nickelmynt försilvras, eller att man å sedel som upphört att gälla utplånar tecken varigenom sådant utmärkes eller eljest därmed vidtager åtgärd varigenom sken av giltig sedel däråt beredes.

I motsats till urkundsförfalskning uppställes i fråga om penningförfalskning intet krav på att åtgärden skall ha medfört fara i bevishänseende eller dylikt. Förslaget överensstämmer härutinnan med den gällande rätten. Det måste anses att varje förfalskning av penningar erbjuder en viss fara för missbruk, bland annat därför att penningarna till skillnad från de flesta urkunder äro användbara i var mans hand och att det, även om tillverkaren någon gång icke haft för avsikt att sätta det förfalskade i omlopp, så gott

som alltid består någon risk för att så skall ske genom någon annan. För förfalskningsansvar förutsättes emellertid här som eljest, att den vidtagna åtgärden skall vara ägnad att vilseleda. Den som slår hål i ett mynt för att begagna det som prydnad kan sålunda icke dömas till ansvar för minskande av mynt, eftersom den verkställda förändringen utan vidare kan iakttagas.

De nu anförda synpunkterna kräva beaktande även i fråga om den tidpunkt, vid vilken brottet skall vara fullbordat. Enligt den gällande rätten inträder straffbarheten städse i och med själva förfalskningsåtgärden. Förslaget har samma ståndpunkt. Enligt den gällande rätten sänkes i allmänhet straffminimum för det fall att den brottslige ej har utgivit eller begagnat det förfalskade. Med hänsyn till det sätt varpå straffskalan utformats i förslaget erfordras icke någon föreskrift om särskilt nedsatt straff för de nämnda fallen.

Vad härefter angår de subjektiva förutsättningarna för straffbarhet har den gällande rätten reglerat olika fall på olika sätt. I fråga om eftergörande av mynt eller sedel ävensom sedelförfalskning genom förändring av riktig sedel kräves för straffbarhet endast vanligt uppsåt, men om av omständigheterna framgår att det ej skett i bedräglig avsikt, skall endast bötesstraff inträda. I fråga om minskande av metalliskt mynt kräves åter för straffbarhet att gärningen bevisligen skett i bedräglig avsikt. Förslaget bibehåller ej denna olikhet. Varje fullbordad penningförfalskning synes i subjektivt hänseende vara i så hög grad förkastlig och även vara så farlig, att straff bör inträda även om gärningsmannen icke haft avsikt att svikligen utprångla det förfalskade. I ett fall låter den gällande rätten straffrihet inträda på grund av en senare åtgärd från den skyldiges sida, nämligen då eftergörande m. m. prövas ej ha skett i bedräglig avsikt och den skyldige av egen drift förstört det eftergjorda eller förändrade eller förebyggt all skadlig verkan därav. Den härunder liggande tanken torde vara den, att gärningsmannen, som förutsättes ha handlat utan ond avsikt, genom sin efterföljande åtgärd visat att någon fara icke förelåg. Såsom ovan framhållits kan kommittén icke biträda en sådan uppfattning. Varje myntförfalskning är att anse såsom farlig, och någon rimlig anledning varför den ändock skulle få företagas strafflöst låter sig icke påvisa. I den bestämmelse i kapitlet, som reglerar straffnedsättning och straffrihet på grund av frivilligt tillbakaträdande, nämligen 12 §, har därför det ifrågavarande fallet icke upptagits.

Straffen för de olika fallen av penningförfalskning äro enligt den gällande rätten oftast mycket stränga. För förfalskning av guldmynt är maximistraffet sålunda åtta års straffarbete, för sedelförfalskning straffarbete i tio år; det normala minimistraffet i dessa fall är straffarbete i fyra år. Dessa straffsatser synas onödigt stränga. Ett så högt minimum kan i varje fall ej bibehållas i förslaget, som i ett sammanhang behandlar förfalskning av alla slags penningar och alla därvid förekommande gärningsformer. För normala fall av penningförfalskning föreslås en straffsats av straffarbete i lägst ett och högst åtta år. Till strängare bestraffning av grova fall finnes ej tillräcklig anledning. Däremot måste möjlighet beredas att ådöma lindrigare straff i åtskil-

liga fall. Härom meddelas föreskrift i första styckets andra punkt. Här upptages en lägre straffbar grad av brottet med ett straff av straffarbete i högst två år eller fängelse. Denna skala skall tillämpas om den brottslige ej hade uppsåt att det förfalskade skulle utprånglas. Dessa fall motsvara nära de i den gällande rätten särskilt lindrigt behandlade fall i vilka den brottslige icke handlat i bedräglig avsikt. I förslaget användes dock ej ordet avsikt, vilket blott anger det direkta uppsåtet, syftet, utan ordet uppsåt, vilket jämväl omfattar eventuellt uppsåt. Avgörande skall alltså ej vara beskaffenheten av det brottsliga syftet, och för hänförande under det lindriga straffet kräves frånvaro av varje slags uppsåt att utprångling skulle komma att ske. Emellertid skall samma lindriga straffsats komma till användning så snart brottet är ringa. När detta är fallet angives ej närmare. Tydligt är att hit böra hänföras sådana fall, där en förfalskning är ringa i den meningen att den avsett obetydligt värde, såvitt angår de förfalskade myntens antal och valör. Även bör beaktas om det förfalskade ej utgivits eller begagnats.

Utprångling av falska penningar belägges med straff i andra stycket. Denna bestämmelse skall icke tillämpas på den som själv är förfallen till ansvar för förfalskning enligt första stycket. Utprångling innebär att det förfalskade utgives såsom äkta under vilseledande av den som mottager det. Även i fråga om utprångling kräves för straffbarhet att den skyldige handlat med uppsåt. Det fordras icke att han velat med utpränglingen föröva bedrägeri i egentlig mening. Sålunda kräves icke att han erhållit valuta för de falska penningarna; även om dessa bortgivits såsom gåva inträder straff. Ty även i sådant fall är gärningen ägnad att framdeles medföra skada. Straffet för utprångling är, liksom enligt den gällande rätten, i allmänhet detsamma som för själva förfalskningen. För ett särskilt fall bör dock ett lägre straff föreskrivas. I SL 12: 17 stadgas att den som blivit med falskt mynt eller med falsk penningsedel bedragen och, ändå att han sådant märkt, sedan det mynt eller den sedel till annan utgivit skall dömas till fängelse eller till straffarbete i högst två år med möjlighet att i ringare fall döma till böter. Detta fall är uppenbarligen förtjänt av betydligt lindrigare straff än vanlig utprångling av falska penningar. Den som under angivna förhållanden vidarebefordrar det förfalskade är nämligen i någon mån att anse såsom ursäktad. Ytterligare är att märka, att den skada som genom förfarandet kan åstadkommas i varje särskilt fall är jämförelsevis obetydlig. Förslaget upptager därför för dessa fall allenast fängelse eller böter. Förutsättningen angives på det sätt att den brottslige skall ha själv mottagit det förfalskade i tro att det var äkta; det kräves sålunda icke att han skall ha varit föremål för något bedrägeri i egentlig mening. Det räcker emellertid icke att han mottagit det förfalskade av någon annan med vetskap om att denne befunnit sig i den situation, som avses i bestämmelsen.

Ett påtagligt praktiskt behov föreligger jämväl av straff för att anskaffa eller till riket införa falsk sedel eller falskt mynt. Penningförfalskning, åtminstone av mera allvarligt slag, är skäligen sällsynt i vårt land. Emellertid kunna förekomma fall där detta brott tager formen av en väl planlagd och

med stora resurser arbetande brottslig verksamhet. I dylika fall pläga flera personer samverka, och företaget sträcker ofta sina förgreningar utöver statsgränserna. Det är därför angeläget att kunna inskrida med bestraffningsåtgärder mot varje medlem av en liga, som kan ertappas. Enligt den hittillsvarande lagstiftningen möter ett sådant inskridande ofta hinder, dels av de i SL 1 kap. uppdragna gränserna för tillämpningen av svensk straffrätt, dels av de faktiska svårigheter som bestå då det gäller att om medverkan i myntförfalskning överbevisa en person som ertappas med att innehava falska penningar. Enligt förslaget kan den som anskaffar, till riket inför eller tager annan dylik befattning med falsk sedel eller falskt mynt jämlikt 3: 2 straffas för förberedelse till det här i andra stycket upptagna brottet utprångling.

Utprångling av falska penningar, såväl då den förövas av förfalskaren själv som av någon annan, utgör i vanliga fall ett sådant bedrägeri som i och för sig är hänförligt under 21 kap., i det att utpränglaren genom vilseledande om penningarnas äkthet förmår någon att för dem lämna eller utfästa en motprestation, som innebär vinning för den brottslige och skada för den vilseledde, i regel till det belopp varå de falska penningarna lyda. De egenskaper hos förfarandet, vilka komma det att framstå som ett bedrägeri, äro sålunda typiska för den brottslighet, som belägges med straff i 12:6, och skola följaktligen icke föranleda någon tillämpning av 21 kap. i konkurrens med förevarande lagrum; detta är en specialbestämmelse, som utesluter tillämpning av de allmänna bestämmelserna om bedrägeri i 21 kap. Härmed överensstämmer att 12: 6 för normalfallen upptager en straffskala vars maximum är svårare än högsta straffet för bedrägeri, även där det är grovt. — I fråga om förhållandet till bedrägeri föreligger alltså en olikhet mellan utprångling av falska penningar å ena sidan och t. ex. brukande av falsk urkund (4 §) å den andra; förstnämnda brott utgör regelmässigt i sig själv ett bedrägeri, det senare kan vara medel för ett sådant.

7 §.

I förevarande paragraf behandlas märkesförfalskning, närmare bestämt positiv materiel förfalskning av vissa märken. Såsom i motiven till 1 § utvecklats förstås med märken sådana bevismedel, som icke ha bestämd språklig form utan förmedla ett föreställningsinnehåll genom enstaka bokstäver eller siffror i förening med själva märkets utstyrsel. Vissa märken behandlas i andra paragrafer i kapilet. Sålunda ha vissa bevismärken hänförts till urkunder och skola i denna egenskap erhålla straffskydd enligt de om urkunder i 1—5 §§ föreslagna bestämmelserna. Till särskild behandling ha vidare upptagits signaturer på konstnärliga eller dylika verk, varom 9 § handlar, ävensom gräns- och vattenhöjdsmärken m. fl., vilka skyddas genom den i 10 § föreslagna bestämmelsen om förfalskning av fast märke. Övriga märken, vilka ansetts böra erhålla straffskydd mot förfalskning, äro föremål för bestämmelserna i 7 §.

Denna motsvaras i den gällande rätten av SL 12: 7, 8 och 10. Dessa lagrum avse endast allmänna märken. Enligt 7 § straffas den som, sig eller annan

till nytta eller att därmed skada göra, å papper, vara, mått, vikt eller annat, som med statens eller andra allmänna stämplar eller märken tecknas, falskeligen dylika stämplar eller märken anbringar, eller förfalskar eller missbrukar stämpling eller märkning, som rätteligen gjord är, eller förfalskar det som i behörig ordning blivit stämplat eller märkt. Straffbarheten inträder i och med själva förfalskningsåtgärden. Om bruk ej blivit gjort av det förfalskade, kan straffet nedsättas intill ett lägre straffminimum. Detta är emellertid tillämpligt även då begagnande ägt rum, därest omständigheterna eljest äro synnerligen mildrande. Har man innan bruk blivit gjort av det förfalskade, av egen drift det förstört eller genom vidtagna åtgärder förebyggt all skadlig verkan därav, skall strafflöshet inträda. Har någon, på vilken 7 § ej är tillämplig, med vetskap om sådan förfalskning som där sägs, i bedräglig avsikt begagnat det förfalskade, skall han enligt 8 § straffas så, som hade han förfalskningen själv gjort. Båda de nu berörda paragraferna avse endast svenska märken. I 10 § stadgas, att främmande stats allmänna stämplar och märken skola, om förfalskning eller missbruk därav sker, anses lika med svenska, där Konungen förordnat att de samma skydd njuta skola. Sådant förordnande har meddelats beträffande de allra flesta stater, såsom i inledningen till kapitlet blivit anmärkt.

Även i Thyréns utkast, VI 13 och 14 §§, straffskyddas endast allmänna stämplar och märken. Någon skillnad göres icke mellan in- och utländska objekt av detta slag. Särskilt behandlas sådana stämplar och märken, vilka lagligen gälla såsom allmänna värdetecken. Förfalskning därav straffas så snart den skyldige haft uppsåt att utgiva det förfalskade såsom äkta, oavsett huruvida någon skada eller fara åstadkommits genom åtgärden. Har någon i annat fall än nu sagts å papper, vara, mått, vikt eller annat som tecknas med allmänna stämplar eller märken, falskeligen anbragt sådana eller förfalskat eller missbrukat rätteligen gjord stämpling eller märkning, eller har man förfalskat det som i behörig ordning blivit stämplat eller märkt, inträder ett något lindrigare straff; härvid förutsättes att skada är att befara av gärningen. Har förfalskaren i något av de angivna fallen av egen drift förstört eller oskadliggjort det förfalskade innan bruk därav gjorts, kan fakultativt frias från straff. I en särskild paragraf belägges med straff att någon med vetskap om förfalskning av stämplar, märken, mått, vikter eller andra nu ifrågavarande föremål bragt dem i omlopp eller eljest använt dem. I dessa fall förutsättes för straff att åtgärden skett under sådana förhållanden, att skada därav kunnat uppstå. Straffen äro desamma som föreskrivits för själva förfalskningsåtgärderna. Bevismärken omnämnas icke särskilt av utkastet. Enligt motiven skulle detta såsom stämplar och märken straffskydda alla sådana allmänna bevismedel som icke ingå under begreppet handling. Ehuru den föreslagna lagtexten närmast för tanken på dels värdemärken och dels kontrollmärken, torde den sålunda få antagas ha varit avsedd att omfatta även allmänna bevismärken som icke tillhöra någon av dessa grupper.

Så är i allt fall den gällande rätten att uppfatta. Den skyddar i SL 12: 7 märken av alla de tre grupper som beskrivits i motiven till 1 §, nämligen

bevismärken, kontrollmärken och värdemärken. Sedan de förstnämnda enligt förslaget erhållit straffskydd såsom urkunder på sätt framgår av 1 §, återstår att här taga ställning till i vilken utsträckning märken av de båda övriga kategorierna böra skyddas genom straff för förfalskning. De spela båda en viktig roll i rättslivet och omsättningen. Såsom vid 1 § erinrats, tjäna kontrollmärken till att, anbragta på ett visst föremål, om detta utsäga ett visst rättsläge eller syrka att det är av en viss rättsligt betydelsefull beskaffenhet, varit föremål för viss åtgärd eller dylikt. Värdemärken kännetecknas därav att de, fristående eller på visst sätt anbragta, medföra en viss rättslig eller ekonomisk verkan, ofta såsom bärare av ett bestämt penningvärde. Avgränsningen mellan de olika grupperna låter sig icke genomföra med full skärpa; den erhåller närmare belysning genom de exempel som anföras i lagtexten och här nedan.

Vad först beträffar värdemärken äro de viktigaste av dessa postverkets frimärken och de stämpelmärken, som användas för uttagande av arvs- och gåvoskatt och andra stämpelavgifter, såväl enligt 1914 års förordning härom som enligt andra författningar, t. ex. angående fondstämpel. En nära jämförlig funktion utövas av postsparbankens kvittenskuponger och av polletter och liknande märken, som av olika företag och inrättningar utlämnas för att användas för fullgörande av smärre likvider, t. ex. för inköp av biljett till spårvägar eller liknande trafikinrättningar, för betalning genom automatapparater av gas eller liknande förnödenheter. Utan tvivel äro, åtminstone i vårt land, de flesta av de här ifrågakommande inrättningarna statliga eller kommunala, men det synes icke vara av någon avgörande betydelse huruvida så är fallet eller icke. Om t. ex. ett spårvägsföretag drives av en kommun eller av ett åtminstone till formen enskilt aktiebolag är utan intresse för frågan om de av företaget utställda märkena av förevarande art böra åtnjuta straffskydd. Följaktligen synes den i SL 12: 7 uppställda begränsningen till allmänna märken vara alltför snäv, såvitt angår värdemärken. Visserligen skulle det föra alltför långt att utsträcka straffskyddet till alla enskilda märken av detta slag. Exempelvis böra polletter, som användas endast vid uppgörelser mellan ett företag och dess anställda, och jetonger som berättiga till ersättning med visst belopp för närvaro vid sammanträden med någon korporation, ej utrustas med något särskilt straffskydd. De äro nämligen å ena sidan icke av någon nämnvärd betydelse i den ekonomiska omsättningen och å andra sidan icke i någon högre grad utsatta för att förfalskas. Vid sidan av offentliga, d. v. s. från offentliga rättssubjekt härrörande eller av något sådant auktoriserade värdemärken, ha av nu berörda skäl i paragrafen upptagits vissa enskilda, nämligen de som äro avsedda för allmänheten, men inga därutöver. Den omfattning vari värdemärken skola åtnjuta straffskydd är alltså mera begränsad än den som i 1 § föreslagits beträffande bevismärken.

Kontrollmärkning verkställes på två, i yttre avseende skiljaktiga sätt. Ibland sker den genom att på föremålet för kontrollen, medelst klistring eller dylikt, anbringas ett märke av papper eller liknande material, som tidigare

framställts och före användningen finnes tillgängligt för vederbörande funktionär. Exempel utgöra de i 4 § förordningen angående stämpelavgiften föreskrivna inteckningskontrollstämplarna och märken som vid befordran med posten eller annat trafikverk påklistras en försändelse till bevis om att villkoren för behandling såsom expressförsändelse, med luftpost o. s. v. äro uppfyllda och liknande märken å reseffekter till bevis om undergången tullvisitation. I andra fall åter existerar märket icke på förhand utan anbringas vid kontrollåtgärden på dennas föremål såsom ett avtryck av en stamp, ett märkjärn, brännjärn eller liknande redskap. Såsom exempel kunna nämnas de stämplar, som efter stadgad kontroll anbringas å guld- och silverarbeten eller vid stadgad justering av mått och vikt, frankering medelst postverkets frankeringsapparater, postverkets makuleringsstämplar, S-märken å elektriska apparater. Den anförda olikheten är icke av någon straffrättslig betydelse i vidare mån än att den kan inverka på de former, i vilka en förfalskningsåtgärd kan komma till utförande. Vid ett märkningsförfarande av det förra slaget bör straffskyddet avse såväl de till användning färdigställda märkena som en med sådana märken verkställd märkning. I fall av den senare typen ifrågakommer endast redan verkställd märkning eller stämpling såsom skyddsobjekt. De redskap, som därvid komma till användning, kunna naturligen också förfalskas i den meningen att de obehörigen framställas eller förändras, men ett sådant förfarande synes, med avvikelse från åtskillig utländsk rätt (Thyrén VI s. 62 f.) och även äldre svensk rätt, icke böra hänföras till fullbordad märkesförfalskning. Det är tillräckligt att på detta stadium inträder straff för förberedelse till förfalskning, såsom enligt SL 12: 18; förslaget innehåller i 3: 2 en motsvarande bestämmelse.

Även beträffande kontrollmärkning möter i fråga om straffskyddets omfattning i första hand spörsmålet, huruvida det bör begränsas till märkning, som handhaves av stat eller kommun. Så är fallet enligt den gällande rätten, som endast upptager allmänna stämplar och märken. Förslaget intager väsentligen enahanda ståndpunkt. Kommittén har nämligen ansett att ett kontrollförfarande för att böra utrustas med straffskydd enligt denna paragraf måste erbjuda sådana garantier beträffande noggrannhet och tillförlitlighet, som endast kunna tillskapas genom att det är offentligrättsligt reglerat. I annat fall kan en kontrollmärkning svårligen uppnå den grad av tilltro hos allmänheten och därmed den mera allmänna betydelse, som är en förutsättning för att åtgärder, ägnade att rubba tilltron, behöva bekämpas medelst straff för förfalskning. Av dessa skäl upptager den föreslagna texten allenast offentlig kontrollmärkning.

Om innebörden härav är följande att uppmärksamma. Offentlig är i första hand sådan kontrollmärkning, som handhaves av statliga eller kommunala funktionärer såsom ett tjänsteåliggande. Härvid kan man emellertid icke stanna. Tydligen måste t. ex. frankering med postverkets frankeringsapparater åtnjuta det ifrågavarande straffskyddet, ehuru den — enligt närmare bestämmelser och under postverkets kontroll — omhänderhaves av enskilda trafikanter, som därtill erhållit tillstånd, eller av anställda hos dem. Vidare

förekommer att kontrollmärkning som bör åtnjuta skydd utföres av enskilda näringsidkare eller funktionärer hos dem på grund av författningsmässigt meddelade föreskrifter, t. ex. S-märkningen av elektriska apparater. Med hänsyn härtill är offentlig kontrollmärkning att fatta i betydelsen av en sådan, som handhaves antingen av offentliga funktionärer eller av enskilda med stöd av offentlig auktorisation. Denna kan vara meddelad genom allmän författning eller genom ett individuellt bemyndigande. Genom detta krav uteslutes sådan stämpling eller märkning av någon vara, t. ex. honung, som i kontrollsyfte verkställes av en enskild producent, vare sig på eget initiativ eller i enlighet med beslut av en producentorganisation, eller av funktionärer hos en sådan. Än tydligare är, att en märkning som av enskild anbringas till bevis om att en vara producerats av honom eller att ett föremål tillhör honom, t. ex. märkning av en bok med namnteckning eller exlibris, icke skyddas enligt förevarande paragraf — däremot möjligen enligt varumärkeslagstiftningen och i vissa fall enligt 9 § i detta kapitel. Sådan märkning är för övrigt icke någon kontrollmärkning, eftersom den icke tillkommit i kontrollsyfte. Den åtnjuter följaktligen icke skydd enligt 7 § ens om den anbragts av ett statligt eller kommunalt verk för att angiva att ett föremål äges av detta eller skall användas inom viss del av dess verksamhet, t. ex. viss avdelning av ett militärt förband.

Såsom framgår av den föreslagna texten gör förslaget icke någon skillnad mellan in- och utländska värde- eller kontrollmärken. Uppgiften för straffbestämmelsen är här, liksom vid förfalskningsbrotten överhuvud, icke att bereda skydd åt något slags ensamrätt för det subjekt, som rätteligen har att handhava märkningsförfarandet, utan åt allmänhetens intresse av att kunna hysa tilltro till märkena. Detta intresse må praktiskt sett vara mest betydande i fråga om inhemska märken på grund av att det i regel är dessa som förekomma här i landet. I princip består emellertid ett intresse av alldeles samma art beträffande utländska märken, i den mån dessa eller därmed märkta föremål vinna utbredning härstädes. Även dessa böra följaktligen skyddas. I fråga om värdemärken, som utställts av enskilda, skulle det vara särskilt opåkallat att söka genomföra en skillnad mellan in- och utländska märken. Att beträffande offentliga märken kräva ömsesidighet i det rättsliga skyddet skulle icke gagna den svenska allmänheten. I realiteten innebär förslaget i denna del icke någon egentlig nyhet, då, såsom tidigare anmärkts, med stöd av SL 12: 10 allmänna stämplar och märken från de allra flesta främmande länder redan blivit likställda med svenska. Frågans räckvidd begränsas i hög grad därigenom, att de i SL 1 kap. givna reglerna om vilka brott som skola bedömas enligt svensk straffrätt uppenbarligen äga tillämpning även å förevarande brott.

Härefter övergår kommittén att beröra de gärningsformer i vilka den straffbara märkesförfalskningen kan förekomma. I huvudsak samma former ifrågakomma vid detta brott som vid de förut behandlade arterna av förfalskning. Emellertid tillkommer här den synpunkten att märkningen kan vara så anordnad, att den består av flera efter varandra följande självstän-

diga moment, och att vid vart och ett av dessa kan förekomma missbruk av sådan innebörd, att det bör anses utgöra fullbordad märkesförfalskning. Denna kan naturligen också äga rum efter det att ett behörigt märkningsförfarande förts till slut.

Först nämnes, att någon eftergör värdemärke. I och med att någon framställer ett falskt frimärke, beläggningsstämpel eller liknande märke bör märkesförfalskningen kunna vara fullbordad lika väl som vid motsvarande stadium av t. ex. penningförfalskning. Förekomsten av sådana falska märken, i synnerhet om de framställts i stort antal, kan innebära ett allvarligt avbräck för tilltron till de äkta märkena, åtminstone inom en viss personkrets eller på en viss ort, och betydande risk kan föreligga för att de falska märkena komma till användning för likvider och därvid föranleda ekonomisk skada. I denna punkt företer förslaget, liksom Thyréns utkast (se motiveringen å s. 166), en avvikelse från den gällande rätten, som ej anser märkesförfalskning föreligga förrän ett falskt märke blivit anbragt å ett sådant föremål, för vilket märken av den ifrågavarande arten äro avsedda. Till en sådan begränsning finnes enligt kommitténs mening icke tillräckliga skäl beträffande värdemärken. Vidkommande kontrollmärken bibehålles däremot gällande rätts ståndpunkt till frågan när förfalskningsbrottet är fullbordat. Att tillverka ett fristående kontrollmärke är sålunda enligt förslaget i regel att bedöma allenast såsom en jämlikt 3: 2 straffbar förberedelse till falsk kontrollmärkning.

Med eftergörande är att likställa att någon överflyttar ett märke, som en gång blivit åsatt ett föremål och därmed upphört att rätteligen kunna användas för märkning, till ett annat föremål. Exempelvis överflyttas ett makulerat frimärke från en postbehandlad försändelse till en annan, en kvittenskupong från en postsparbanksbok till en annan, kontrollstämpling från ett föremål av ädel metall till ett annat. I dessa fall är icke någon behörig att använda märkena på nytt och den förnyade användningen utgör därför en förfalskning (jfr NJA 1944 s. 305). Förutsättning härför är emellertid att märket redan börjat fylla sin funktion med avseende å det föremål, vilket det förut blivit åsatt; att flytta ett frimärke från en ännu icke postbehandlad försändelse till en annan är tydligen icke någon förfalskning. Då den förnyade användningen är brottslig erfordras ofta att det redan använda märket befrias från ett makuleringstecken; detta utgör i och för sig förfalskning.

Vid sidan av den hittills berörda gärningsformen upptages eftergörande av kontrollmärkning i de fall där denna icke sker medelst förut existerande självständiga märken. Eftergörandet sker genom att någon å mått, vikt, vara eller annat anbringar sådana tecken som ge sken av att ha tillkommit genom kontrollmärkning av därtill behörig funktionär. Det är utan betydelse om förfalskaren använt en stamp eller annat redskap, som kommer till användning vid behörig märkning, eller om han anbragt tecknen på annat sätt, kanske för hand med sådana enkla hjälpmedel som en vanlig penna eller kniv. Det som föranleder att märkningen är eftergjord och fördenskull falsk är att den icke utförts av därtill behörig person. Om en

sådan person skulle utföra en kontrollmärkning på annat än föreskrivet sätt, t. ex. utan användande av föreskrivet redskap, kan föreligga ett tjänstefel men icke något förfalskningsbrott. Vem som är behörig framgår av de bestämmelser, som gälla för varje särskilt slag av kontrollmärkning. Att kontrollmärkning av sådant slag som kontrollstämpling å metallvaror överflyttas till annat objekt än det varå den anbragts är uppenbarligen helt att likställa med att de ifrågavarande tecknen åsättas obehörigen. Det synes därför icke nödvändigt att i lagtexten särskilt upptaga dylika fall, såsom i SL 12: 7 skett genom den däri förekommande bestämmelsen om missbruk av stämpling som rätteligen gjord är.

Vidare nämnes att någon anbringar falskt märke eller falskeligen anbringar äkta märke. Här är fråga om såväl värdemärken som kontrollmärken vilka äro färdigställda på förhand för att påklistras etc., däremot icke om kontrollmärkning av typen stämpling. Beträffande falskt märke kräves icke att den som anbringar det själv utfört förfalskningen eller medverkat därvid. Anbringandet därav skulle kunna betraktas såsom ett begagnande av märket och såsom sådant vara att bedöma enligt andra stycket. Men då anbringandet icke, såsom typiskt begagnande, omedelbart går ut på att en eller flera bestämda personer skola föras bakom ljuset, synes det vara lämpligare att det bedömes såsom en egentlig förfalskningsåtgärd. En sådan föreligger tydligen då ett äkta märke falskeligen anbringas. Det torde i regel ha av förfalskaren åtkommits genom tillgrepp eller på annat olovligt sätt, men detta är icke nödvändigt. Avgörande är att han icke, på grund av tjänst eller annan särskild ställning, är behörig att verkställa märkningen, vilken betingelse liksom i flera andra paragrafer i kapitlet uttryckes genom ordet falskeligen. Detta innebär icke något krav på att märkningen i övrigt skall vara oriktig. Så torde i allmänhet vara fallet då någon på en handling eller annat anbringar ett falskt kontrollmärke, enär det svårligen torde bestå något intresse av att anbringa ett sådant å en äkta handling. I de fall då värdemärken få anbringas av vem som helst, t. ex. frimärken och i åtskilliga fall beläggningsstämplar, kan emellertid någon brist i behörigheten icke förekomma och sådan märkning kan aldrig ske falskeligen om därför användas äkta märken, ej ens då dessa blivit stulna. Att värdemärken anbringas till för lågt belopp innebär icke att märkning sker falskeligen. Tydligt är att det t. ex. icke är något förfalskningsbrott att frankera ett brev för lågt, även om det sker i förhoppning att felet ej skall bliva upptäckt och sålunda med uppsåt att genom vilseledande uppnå en ekonomisk vinst.

Då behörig person anbringar ett äkta märke, liksom då han verkställer kontrollmärkning medelst stämpling, kan det förekomma att märkningen icke bort ske, därför att det märkta icke har de egenskaper, som skola garanteras genom märkningen och därför förutsättas för denna; t. ex. att vikter äro för lätta eller en metallvara icke har den i märket angivna halten. Sådan oriktig märkning innebär icke förfalskning i den mening ordet i allmänhet äger i detta kapitel. Vad som föreligger är att ett äkta bevismedel med oriktigt innehåll blivit framställt, alltså ett fall av s. k. intel-

lektuell förfalskning. Det märkta föremålet utgör icke, såsom ett mynt, någon del av det genom åsättande av vissa tecken framställda bevismedlet; detta består endast av de åsatta tecknen. Att anbringa dessa å ett föremål, vilket ej är sådant som märket angiver, är sålunda jämförligt med att utfärda ett äkta intyg med oriktigt innehåll. Åtgärden är i de nämnda fallen straffbar jämlikt 25 kap. såsom tjänstemissbruk eller tjänstefel; straff enligt bestämmelserna härom torde vara tillräckligt i betraktande därav att de som äga utföra offentlig kontrollmärkning i de flesta fall torde vara underkastade ämbetsansvar. Även då detta icke är fallet kan ifrågakomma straff för bedrägeri eller försök därtill, om brottsplanen föres vidare. På denna punkt torde förslaget förete avvikelse från den gällande rätten, sådan denna på historiska skäl ehuru med ringa stöd i ordalydelsen av SL 12: 7 plägat uppfattas.

Slutligen upptages att någon eljest förfalskar märket eller det märkta. Här avses i första hand att ett äkta märke ändras i fråga om valör, tidsbestämning eller något liknande. Detta kan, beträffande ett självständigt märke, ske såväl innan det blivit anbragt å ett föremål som därefter och kan även ifrågakomma beträffande ett märke som blivit anbragt medelst stämpling. Ett särskilt fall är att ett märke, som genom påstämpling eller på annat sätt makulerats, befrias från makuleringstecknet och genom denna förändring erhåller sken av att fortfarande vara användbart. I detta sammanhang må anmärkas att förstörande av märken eller utplånande av kontrollmärkning i och för sig icke straffas enligt detta kapitel, såsom negativ materiell förfalskning. Sådana åtgärder kunna däremot utgöra skadegörelse. — Förfalskning av det märkta föremålet har nära frändskap med s. k. immateriell förfalskning, närmast sådant missbruk av urkund som straffbelagts i 13: 11 andra punkten i förslaget. Om någon t. ex. gör en justerad vikt lättare eller på elektrokemisk väg minskar guldhalten hos ett kontrollerat metallarbete, angripes strängt taget icke själva det däråt anbragta märket på materiellt sätt. Emellertid är den uppfattning stadgad, att den verkställda kontrollmärkningen skall garantera icke blott att föremålet hade vissa egenskaper vid märkningstillfället utan även att det alltfort innehar desamma. För upprätthållande av tilltron härtill är det nödvändigt att straffbelägga förfaranden varigenom någon efter märkningen förändrar det märkta så att märket blir oriktigt. Detta synes lämpligen kunna ske i omedelbart sammanhang med straffbestämmelsen om förfalskning av själva märket. Såsom förfalskning av det märkta kan endast anses en förändring av en varaktig egenskap hos något som enligt märkets bestämmelse skulle vara oskiljaktigt förenat med själva märket. Hit kan sålunda icke hänföras att en djurkropp, som efter kontroll blivit stämplad till bevis om frihet från vissa smittoämnen, kort efteråt infekteras med dylika, ej heller att i en av en tulltjänsteman visiterad och till bevis därom märkt persedel före tullbehandlingens slut insmugglas ytterligare några föremål, som man därigenom vill undandraga de visiterandes uppmärksamhet. Än tydligare är att det icke utgör förfalskning av en vid avgångsstation postbehandlad och stämplad försändelse, om därmed under

transporten förfares på ett sätt som bort föranleda ökning av den erlagda postavgiften, såsom att innehållet ökas eller en öppen försändelse tillslutes.

I andra stycket upptages en föreskrift att med egentlig märkesförfalskning, som avses i första stycket, likställes att någon begagnar eller för begagnande utlämnar något som blivit förfalskat på förut angivet sätt. Denna bestämmelse är ett motstycke till vad i 4 § och 6 § andra stycket föreslagits angående falska urkunder och falska sedlar eller mynt och har sin förebild i SL 12: 8. Begagnande innebär, såsom vid 4 § blivit utvecklat, att den brottslige skall ha satt det förfalskade i funktion på ett vilseledande sätt; angående den närmare innebörden härav hänvisas till motiven till sistnämnda lagrum. I förevarande paragraf märkes, att begagnandet kan avse såväl ett falskt självständigt märke, t. ex. ett frimärke, som ock ett märkt eller stämplat föremål. Här bör framhållas att begagnandet naturligen icke behöver innebära ett försök att erhålla valuta för det förfalskade eller att eljest överföra det till ny innehavare. Det kan ske genom att ett märkt föremål användes enligt sin vanliga bestämmelse, t. ex. en vikt vid vägning. Dock måste härvid fordras att någon utomstående intressent är närvarande, såsom då vägning sker av en vara vid försäljning till en på stället befintlig köpare. Om ingen sådan intressent är närvarande då en vara med undervikt iordningställes för fullgörande av en leverans, kunde brist i varans mängd lika väl ha åvägabragts på annat sätt, såsom genom minskning av en först riktigt uppvägd kvantitet; den använda viktens egenskap att vara falsk spelar alltså icke någon avgörande roll. En annan sak är, att om en falskeligen stämplad vikt användes vid uppvägning åt en närvarande kund, detta kan bliva straffbart såsom begagnande av falsk kontrollmärkning, även om vikten i och för sig har föreskriven tyngd, jfr ovan. — Att med begagnande bör likställas utlämnande till begagnande föranledes här av enahanda skäl som berörts vid 4 §. Att anskaffa eller till riket införa förfalskade föremål, som i denna paragraf avses, kan jämlikt 3: 2 i förslaget straffas såsom förberedelse till begagnande därav. — Det har, liksom i den gällande rätten, icke funnits påkallat att i denna paragraf stadga särskilt nedsatt straff för den som själv mottagit det förfalskade i tro att det var äkta, jfr 7 §. Sådana fall förekomma nämligen här endast mycket sällan och äro icke lika ursäktliga i fråga om de här behandlade objekten som då det gäller falska penningar. De föreslagna straffsatserna erbjuda ock möjlighet att i nödig utsträckning beakta de fall av denna art, som någon gång kunna förekomma.

Liksom i fråga om urkunder uppställer förslaget i 7 § den förutsättningen för straffbarhet, att åtgärden skall innebära fara i bevishänseende. Detta gäller både om egentlig förfalskning och om begagnande eller utlämnande därför. Visserligen gäller beträffande vissa hithörande objekt, t. ex. vissa allmänt gångbara värdemärken, att förfalskning så gott som alltid medför fara i bevishänseende, på samma sätt som fallet är beträffande falska penningar, i fråga om vilka detta krav icke funnits böra särskilt uppställas. Det kan emellertid icke anses nödigt att söka genom straffhot bidraga till att

dessa bevismedel erhålla en lika ovillkorlig helgd som gällande sedlar och mynt, bl. a. med hänsyn till deras i allmänhet lägre valörer och därav följande något mindre betydelse i omsättningen. Vidare kunna åtskilliga hithörande bevismedel väl tänkas bliva eftergjorda eller på annat i texten angivet sätt missbrukade under förhållanden, som låta åtgärden framstå såsom skäligen oskyldig — på skämt eller för enskilt bruk utan risk för att någon skall vilseledas. På dessa grunder har förslaget, i viss anslutning till den gällande rätten som fordrar att den brottslige skall ha handlat sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra eller ock i bedräglig avsikt, uppställt kravet på fara i bevishänseende.

Om innebörden härav åberopas vad som anförts i motiven till 1 § här ovan. Faran behöver icke hänföra sig till sådan bevisning som den, för vilken bevismedel av ett visst slag närmast äro avsedda. Bl. a. må anmärkas, att falska poststämplar icke behöva begagnas i samband med postbefordran. Det är tillräckligt att därmed åstadkommes fara för att någon i vilken praktisk angelägenhet som helst skall bibringas en oriktig föreställning att en försändelse på viss ort och dag varit föremål för postbehandling, t. ex. att datum i postens makuleringsstämpel på ett postanvisningskvitto ändras för att visa att betalning skett annan dag än den verkligen ägt rum.

I subjektivt hänseende fordras vanligt uppsåt. Innebörden härav är densamma som enligt de föregående paragraferna.

Straffet är enligt SL 12: 7 och 8 normalt straffarbete från och med sex månader till och med fyra år; i vissa fall kan ådömas straffarbete på kortare tid eller fängelse. Kommittén har funnit sig böra föreslå såväl ett lägre straffminimum som ett högre straffmaximum. Å ena sidan är det nämligen uppenbart, att hithörande brott kunna vara skäligen obetydliga, särskilt i fråga om de värden som stå på spel, t. ex. om ett enstaka frimärke ånyo begagnas efter makuleringens utplånande. Å andra sidan kan en brottslig verksamhet som sker yrkesmässigt eller eljest i större omfattning och kanske med vidlyftig teknisk utrustning framstå såsom ett mycket farligt brott. På dessa grunder och även därför att gränsen mot urkundsförfalskning ibland kan vara svår att draga, föreslås samma straff som för sistnämnda brott. Lägsta straff bör alltså sättas till böter utan särskilt minimum och det högsta till straffarbete i sex år. Härvid uppdelas brottet i tre grader, normala fall, ringa fall och grova fall, med enahanda straffsatser som de vilka föreslagits i 1, 2 och 3 §§. Avgränsningen av dessa grader bör ske efter samma grunder som angivits i fråga om nämnda paragrafer. Vid brott enligt andra stycket bör den, som själv mottagit det förfalskade i tro att det var äkta, såsom redan antytts så gott som alltid anses skyldig allenast till ringa märkesförfalskning. Även eljest bör brottet anses vara ringa i större utsträckning än i fråga om urkundsförfalskning, och grov märkesförfalskning torde vara ganska sällsynt.

Liksom övriga förfalskningsformer är även märkesförfalskning ofta medel för ett bedrägeri eller bedrägeriförsök. Såsom utvecklats under kapitlets rubrik bör i sådana fall i allmänhet icke antagas något sammanträffande

av brott och straffet bör i regel bestämmas enligt 21: 3 eller enligt 21: 8 jämförd med 21: 3. Emellertid föreligga samma möjligheter till att brottskonkurrens bör antagas som beträffande urkundsförfalskning. Särskilt bör framhållas att brottsligheten hos märkesförfalskning, även då den utgjort medel för bedrägeri, icke alltid är uttömd därmed. Om t. ex. mått eller vikt falskeligen märkts och använts vid någon varas försäljning under förhållanden som innebära bedrägeri, fortbestår ofta även därefter en fara för att det förfalskade skall i stor utsträckning användas för nya bedrägerier. I sådant fall har förfalskningen inneburit en från det begångna bedrägeriet fristående fara i bevishänseende, som icke kan komma i betraktande vid bedrägeriets bestraffning enligt 21 kap.; därför bör egentlig brottskonkurrens anses föreligga.

8 §.

För att ett föregivet bevismedel skall kunna anses vara eftergjort eller eljest förfalskat, måste det ha sken av äkta, i det att det i fråga om sitt yttre skick skall ha en sådan grad av likhet med det äkta bevismedlet att det är ägnat att vilseleda. Detta krav innebär ibland ej mycket, t. ex. i fråga om åskilliga enskilda handlingar; i andra fall, såsom i fråga om obligationer, penningsedlar, offentliga värdemärken, följer av de äkta bevismedlens avsiktligt säregna utstyrsel att endast framställande av ganska likartade föremål utgör straffbar förfalskning.

Av vissa bevismedel framställas ibland efterbildningar, som i nu berörda hänseende icke äro sådana att någon egentlig förfalskning kan anses föreligga. I tidningar och andra publikationer förekomma exempelvis färglagda avbildningar av sedlar eller frimärken; även såsom fristående föremål tillverkas och spridas sådana. Avsikten är icke att förväxling med äkta bevismedel skall äga rum utan den går i regel ut på reklam i en eller annan riktning, vid försäljning, vid insamling för välgörande ändamål eller liknande; även kuriositetsintresse eller skämtlynne kunna vara anledning till dessa i och för sig ganska oskyldiga förfaranden.

Spridande av sådana efterbildningar av allmänt brukade bevismedel är emellertid icke helt ofarligt. En i en skrift tryckt avbildning av en penningsedels ena sida kan klippas ut och under särskilt gynnsamma förhållanden med framgång utgivas som en äkta sedel, exempelvis om »sedeln» i vikt tillstånd under mörker erbjudes som betalning för en bilfärd eller vid annan brådskande uppgörelse. Man måste också räkna med att dylika efterbildningar med ganska små förändringar kunna användas för ett verkligt eftergörande av äkta bevismedel. Visserligen kunna dessa risker, som någon gång realiseras, icke sägas medföra att tilltron till de äkta bevismedlen lider något avbräck genom förekomsten av ifrågavarande efterbildningar. Där dessa missbrukas genom användning såsom äkta, föreligger möjlighet att inskrida med straff för bedrägligt beteende eller annat bedrägeri eller försök därtill mot den, som gjort sig skyldig till missbruket. Efter det sådant missbruk blivit upptäckt, är det emellertid ofta svårt att anträffa den

skyldige eller att mot honom åstadkomma tillräcklig bevisning. Möjlighet att inskrida på ett tidigare stadium är därför påkallad, lämpligen i form av ett stadgande om straff för själva spridningen av efterbildningar av ifrågavarande slag. Härför talar även att förfarandet måste anses innebära ett intrång i den respekt, som bör tillkomma de i allmänhet statliga bevismedlen av ifrågavarande slag. Av dessa skäl äro i talrika länder stadgade förbud mot tillverkning och spridning av sådana efterbildningar varom nu är fråga.

I vårt land har THYRÉN föreslagit att i kapitlet om förfalskningsbrott skulle införas en bestämmelse (VI 21 §) av innehåll att den som utan uppsåt att begå brott, som förut i kapitlet omtalats, bland allmänheten utsprider föremål, som lätt kan förväxlas med gällande mynt, penningsedel eller värdetecken, skulle straffas med böter. Därefter har i lagen den 9 juni 1927, innefattande förbud att sprida efterbildning av penningsedel, stadgats att om någon sprider föremål, vilket utgör eller å vilket, honom veterligt, finnes anbragt efterbildning av gällande penningsedel, och efterbildningen är sådan att förväxling lätt kan äga rum, han skall straffas med böter från och med fem till och med etthundra kronor, såvida ej å förseelsen följer straff enligt allmän strafflag. Till skillnad från Thyréns förslag avser denna lag icke efterbildningar av mynt eller värdetecken, utan endast av penningsedlar, i fråga om vilka behovet av skydd mot efterbildning gjort sig starkast gällande.

Enligt kommitténs uppfattning bör det i 1927 års lag stadgade förbudet alltjämt upprätthållas. Det synes lämpligt, att det införes i strafflagen i förevarande kapitel. Vissa jämkningar ha påyrkats. Sålunda har justitieombudsmannen, efter föranledande av fullmäktige i riksbanken, i skrivelse till Konungen den 16 december 1936 (se JO:s ämbetsberättelse 1937 s. 175) påvisat att missbruk av det slag som avsåges i lagen alltjämt förekomme och anfört att domstolarna i vissa fall ställt så höga krav för att förväxling skulle anses lätt kunna äga rum, att lagens förbud icke syntes vara tillräckligt effektivt. Därför har hemställts att straffsatsen skulle skärpas och att förbudet skulle utvidgas att avse alla de fall då förväxling med gällande penningsedel kunde ske, oberoende av huruvida förväxlingen kunde ske lätt eller ej. Även kommittén finner att ett bötesstraff av högst etthundra kronor icke är tillräckligt med hänsyn till den vinning, som reklam av det nu förevarande slaget kan beräknas medföra. I likhet med Thyrén föreslår kommittén, att straffet bestämmes till dagsböter utan särskild begränsning. Däremot anser kommittén det icke vara av tillräckliga skäl motiverat att straffbelägga även spridning av sådana efterbildningar, som icke lätt kunna förväxlas med äkta penningsedel. Härigenom skulle även helt lojala förfaranden komma att göras straffbara. Emellertid vill kommittén föreslå en annan utvidgning av förbudet, nämligen till efterbildningar av mynt. Sådana efterbildningar synas visserligen förekomma i mindre omfattning, men de skulle kunna erhålla ökad användning, om förbudet mot efterbildning av sedlar göres mera effektivt, och de äro i och för sig ägnade att medföra samma olägenhet.

Av Thyrén föreslogs, att förbudet skulle avse jämväl efterbildning av allmänt värdetecken. I skrivelse till Konungen den 6 december 1929 har generalpoststyrelsen förklarat sig anse, att i stort sett liknande skydd som genom 1927 års lag stadgats för sedlar, borde förlänas sådana värdetecken, som tillhandahållas genom postverket. Styrelsen har därför hemställt, att åtgärder måtte vidtagas för åstadkommande av förbud mot varje efterbildning av ifrågavarande värdetecken av sådan beskaffenhet, att förväxling med äkta värdetecken lätt kan äga rum, ävensom mot spridning av sådan efterbildning. I underdånig skrivelse den 13 november 1942 har styrelsen därefter upprepat sin framställning, under påvisande att efterbildningar av frimärken i stor skala blivit spridda under sådana förhållanden, att missbruk lätt kunnat ske, och att missbruk även ägt rum till skada för postverket. Då framställningen synes befogad, får kommittén föreslå, att med sedlar i förevarande paragraf likställas frimärken och andra offentliga värdemärken, som åtnjuta skydd mot förfalskning jämlikt 7 §. Däremot torde det icke vara påkallat att utsträcka skyddet till sådana för allmänheten avsedda värdemärken, som icke utgivits av någon offentlig institution.

Straffbudet torde, liksom enligt 1927 års lag, kunna begränsas till att gälla spridning bland allmänheten av de förbjudna efterbildningarna. Utlämnande av något enstaka föremål synes icke medföra sådan olägenhet att det bör beläggas med straff. Ej heller torde tillverkning, även i större skala, av efterbildningar behöva särskilt kriminaliseras. Om spridning icke äger rum torde ett inskridande med straff få anses obehövligt, och om spridning skett lärer den som föranlett tillverkningen i regel vara förövare även av spridningen. Tillverkaren kan i övriga fall ofta straffas enligt 3 kap. för medverkan till spridningen. — Gärningen bör straffas endast såsom uppsåtlig. Häri ligger ett krav på vetskap om att det spridda föremålet utgör en efterbildning av sedel, mynt eller värdemärke eller att en sådan ingår i föremålet, såsom då detta utgör ett tidskriftshäfte. Att sådan vetskap fordras behöver icke särskilt framhållas, då bestämmelsen erhåller sin plats i strafflagen.

Till kommittén har överlämnats en skrivelse till Konungen från fullmäktige i riksbanken den 11 april 1942, däri påyrkats stadgande av straff för den som uppsåtligen skadar av riksbanken utgiven sedel, så att den till följd därav bör dragas ur den allmänna rörelsen. Fullmäktige ha anfört att sådant förfarande förekommit sedan riksbanken i december 1941 börjat utgiva tiokronesedlar av ny typ och att riksbanken därigenom åsamkats viss förlust. Kommittén anser det tydligt att, såsom ock av fullmäktige förmenats, straff icke borde ifrågakomma för varje åtgärd att å en riksbankssedel anbringa skrift eller teckningar utan endast för åtgärder varigenom en sedels skick mera allvarligt försämrats. Gränsdragningen måste med nödvändighet bliva ganska godtycklig. Då förövaren av ofoget i allmänhet måste antagas vara ägare till sedeln och alltså icke kränker någon annans rätt, synes ett stadgande av straff böra ifrågakomma endast om förfarandet tagit sådan spridning, att mera betydande olägenhet föranletts. Så torde icke vara fallet. Kommittén finner därför icke skäl att föreslå införande i strafflagen av någon bestämmelse i ämnet.

9 §.

En säregen och betydelsefull art av bevismedel utgöres av de signaturer, som å konstverk pläga anbringas av dessas upphovsmän, i form av en karakteristisk namnteckning eller ett särskilt konstnärsmärke. Åsättande av signatur innebär, att konstnären betecknar det ifrågavarande verket såsom av honom utfört eller godkänt. Signatur plägar sålunda icke åsättas ett verk, som utgör allenast en förstudie utan självständigt värde eller som konstnären, ehuru det är fullt färdigt, icke anser fullvärdigt och därför icke vill stå för såsom konstverk.

Den auktorrättsliga lagstiftningen har upptagit konstnärs signatur till reglering ur vissa synpunkter. Lagen den 30 maj 1919 om rätt till verk av bildande konst stadgar sålunda i 4 § att, där ej annat visas, såsom upphovsman till ett konstverk skall anses den, vilkens signatur är anbragt å verket. Enligt 8 a §, införd år 1931, gäller att, utan tillstånd av konstnären själv, annan icke må å konstverk anbringa hans signatur; är verk av grafisk konst tillkommet genom avtryck från platta av metall, sten, trä eller annat material, må signering ej av annan verkställas, ändå att konstnären därtill samtyckt. Vidare stadgas förbud mot att å efterbildning av konstverk i något fall anbringa konstnärens signatur på sådant sätt, att därav kan uppkomma förväxling mellan efterbildningen och originalverket. Överträdelse av bestämmelserna i 8 a § är enligt 19 § belagd med bötesstraff.

Konstverkslagens nu anförda stadganden syfta till att bereda både konstnären och allmänheten skydd mot att kopior — i första hand sådana som tillkommit på lovligt sätt — skulle kunna utgivas som originalverk och att mindervärdiga kopior skulle komma att anses såsom fullgoda. Även signering på vilseledande sätt av en olovligen framställd kopia är förbjuden. Det förbjudna förfarandet uppfattas såsom oegentligt ur auktorrättsliga synpunkter och, enligt vad det låga straffet giver vid handen, nära nog såsom allenast en ordningsförseelse. Tydligt är emellertid att obehörig signering av en efterbildning kan vara ett led i en brottslig verksamhet av mycket allvarlig karaktär. Saluförande såsom original av olovligen framställda efterbildningar av kända konstnärers verk underlättas högst väsentligt, om de försetts med signatur såsom originalverk. Därigenom kan stor skada tillskyndas köpare och, i synnerhet om förfarandet sker i större omfattning, även de konstnärer vilkas signaturer missbrukas. Häremot erbjuda konstverkslagens ovan berörda bestämmelser icke ett tillnärmelsevis effektivt straffskydd. Jämväl är att märka, att de endast hänföra sig till obehörigt anbringande av en konstnärs signatur å originalverk av honom eller efterbildningar därav. Den ur vissa synpunkter grövre kränkning som sker därigenom att en konstnärs signatur anbringas å en produkt, som icke ens utgör efterbildning av något verk av honom, medför icke någon påföljd enligt konstverkslagen.

Rätta platsen för straffbud mot rättskränkningar av den nu angivna innebörden torde ock vara i allmänna strafflagen. Försäljning av en produkt,

som i strid mot verkliga förhållandet utgives såsom ett originalverk av en viss konstnär, utgör tydligen bedrägeri, och utbjudande till försäljning till en eller flera bestämda personer kan bliva att bestraffa såsom försök till bedrägeri. Härför spelar det icke någon avgörande roll om det försålda eller utbjudna föremålet blivit försett med konstnärens signatur. Så sker emellertid i allmänhet, ty därförutan torde bedrägeriet endast sällan ha utsikt att lyckas. Fråga uppkommer därför, om en sådan s. k. signaturförfalskning bör föranleda ett särskilt straffrättsligt bedömande. Om förfalskning och saluhållande av signerade konstverk sker i större omfattning, är det av praktiska skäl angeläget att kunna inskrida innan något bedrägeri blivit fullbordat eller försökt eller åtminstone utan att något dylikt brott kan ledas i bevis, ehuru t. ex. ett lager av falska konstverk anträffats. Vidare är det otvivelaktigt att anbringande av falska signaturer å konstverk av allmänheten uppfattas såsom högeligen förgripligt, oavsett om något bedrägeribrott kommer till stånd. Om sådant missbruk finge gripa omkring sig, kunde också tilltron till konstnärssignaturer överhuvud undergrävas. Det ligger följaktligen nära att anse, att förfarandet bör vara straffbart såsom förfalskningsbrott.

Före 1942 års lagstiftning om förmögenhetsbrott kunde en signaturförfalskning, som icke lett till fullbordat bedrägeri, icke enligt strafflagen bestraffas annat än såsom förfalskningsbrott, eftersom försök till bedrägeri icke var straffbart. I domstolspraxis har också förfalskningsbrott ansetts föreligga, i det att konstnärs signatur å målning ansetts innefatta sådant intyg som avses i SL 12: 5, NJA 1942 s. 559. Sedan numera bedrägeriförsök i allmänhet är straffbart, är behovet av bestraffning enligt 12 kap. något mindre trängande, men kommittén finner de ovan anförda skälen för att signaturförfalskning bör bestraffas såsom förfalskningsbrott alltjämt vara övertygande.

Härvid uppkommer frågan, om signaturförfalskning skall hänföras under något av de förut i kapitlet uppställda förfalskningsbrotten eller om den skall behandlas särskilt för sig. I förstnämnda hänseende kunde endast ifrågakomma urkundsförfalskning enligt 1—3 §§. Det vore möjligt att upptaga konstnärs signatur i 1 § andra stycket bland exemplen på de såsom urkunder straffskyddade bevismedlen. Ett dylikt tillvägagångssätt vore emellertid enligt kommitténs mening icke välgrundat och det skulle medföra olämpliga konsekvenser. En signatur å ett konstverk har icke stor likhet med de handlingar, som särskilt nämnas i 1 §. Den har enligt det numera rådande bruket icke någon text, icke ens i sammandragen form, utan består allenast av en namnteckning, som icke sällan är ofullständig, reducerad till förnamn, initialer eller dylikt; ibland tillfogas ett årtal. Signaturen kan således icke sägas ha någon språklig form och den kan därför icke hänföras till handling utan en alltför stark pressning av detta begrepp. Däremot utgör signaturen ett märke. Såsom sådant utmärkes den av sin nära och nödvändiga anknytning till det föremål, varå märket är anbragt, konstverket; signaturen kan icke utsäga någonting såsom fristående utan endast i förening med det signerade verket, och dess tankeinnehåll avser allenast detta. Ovan under 1 och 7 §§

ha märken av detta slag, vilka anbragts i kontrollsyfte, betecknats såsom kontrollmärken och ansetts böra åtnjuta skydd mot förfalskning allenast om de härröra från offentlig myndighet. Att inrymma signaturer under 1 §, vare sig bland handlingar eller bland bevismärken, skulle icke kunna undgå att medföra rubbning av den gränsdragning, som förslaget sökt genomföra i de båda nyssnämnda paragraferna. Därav skulle nämligen föranledas en benägenhet att under 1 § såsom urkunder hänföra åtskilliga andra med signaturer likartade märken å olika föremål, t. ex. namnteckningar eller exlibris såsom ägaremärken. Kommittén har därför funnit att behovet av straffskydd för signaturer å konstverk bör tillgodoses genom en särskild bestämmelse, som funnit plats i förevarande paragraf.

Enligt denna straffbelägges endast obehörigt anbringande av signaturer. »Begagnande» av falsk signatur genom salubjudande av konstverket torde erhålla en tillfyllestgörande reaktion genom bestraffning enligt 21 kap. Särskilda straffbestämmelser mot förstörande av en äkta signatur torde icke påkallas av något praktiskt behov.

Den föreslagna bestämmelsen avser allenast signaturer på konstnärligt eller dylikt verk. För sådana märken å vanliga industriprodukter, som innehålla uppgift å tillverkaren, synes något straffskydd utöver det som beredes genom lagstiftningen om varumärken m. m. ej vara erforderligt. Å andra sidan lärer det icke vara lämpligt att begränsa skyddet enligt förevarande paragraf till konstverk i egentlig mening. Lagstiftningen om rätt till verk av bildande konst omfattar numera även alster av konsthantverk och konstindustri, med undantag av beklädnadsartiklar och vissa vävnader. Jämväl hantverks- och industriprodukter med viss konstnärlig karaktär böra, i den mån de förses med upphovsmannens signatur, bliva hänförliga under det nu föreslagna stadgandet. Såsom framgår av ovan berörda bestämmelser i konstverkslagstiftningen förekommer signering icke endast å ett enda originalexemplar av ett konstverk. Detta kan framställas i flera exemplar, som antingen äro helt likvärdiga eller av vilka något är original och de övriga avtryck eller eljest kopior, såsom särskilt förekommer inom grafisk konst och inom glas- och porslinstillverkning. Alla sådana exemplar böra, i den mån de signeras, omfattas av den nya bestämmelsen.

Föremål för skyddet är namnteckning eller annan signatur. Härvid kunna ifrågakomma alla beteckningar, vilka erhållit användning såsom äkta signaturer. Det är icke nödvändigt att den äkta signaturen anbringas egenhändigt. Visserligen är detta lämpligt och vanligt, men i viss utsträckning förekommer att konstnärer låta andra anbringa deras signaturer, i synnerhet å verk som framställas i större antal. Enligt motiven till konstverkslagen 8 a § bör intet stå i vägen för att den konstnärlige upphovsmannen till en teckning eller målning, som är ämnad att återgivas på konstföremål av glas- eller porslinstillverkning, med laga verkan medger fabrikanten rätt att anbringa hans signatur å de fabrikat varå konstverket förekommer. Även sådan signering bör åtnjuta skydd i förevarande sammanhang. Nyssberörda 8 a § stadgar, såsom ovan nämnts, förbud mot annan än egenhändig signe-

ring av vissa verk av grafisk konst, som tillkommit genom avtryck. Skulle detta förbud åsidosättas och annan person än konstnären med dennes samtycke anbringa hans signatur å sådana avtryck, bör, enligt de grunder som i allmänhet gälla för förfalskningsbrotten, straff för signaturförfalskning icke ifrågakomma. Det i 19 § konstverkslagen stadgade bötesstraffet kommer däremot till tillämpning. I förevarande paragraf bör endast bestraffas, att någon utan lov anbringar annans signatur. Tydligt är att om en konstnär skulle anbringa eller låta anbringa sin signatur å ett verk, som härrör från någon annan såsom upphovsman, detta utgör s. k. intellektuell förfalskning och icke blir straffbart enligt förevarande paragraf, som endast avser materiell förfalskning.

För att straff skall inträda, skall genom signaturens anbringande givas sken av att annan bestyrkt att han är upphovsman till verket. Av det ovan sagda framgår, att detta bestyrkande icke behöver framstå såsom egenhändigt. Huruvida signaturens rätte innehavare är upphovsman till verket eller ej är icke av någon avgörande betydelse, ej heller av vad anledning upphovsmannen kan ha underlåtit att själv draga försorg om signering. Så snart en skenbart äkta signatur blivit anbragt utan lov, föreligger straffbar signaturförfalskning. Sådan är utesluten om signaturen anbringas på sådant sätt att den icke kan tagas för äkta, t. ex. om den som utför kopia av ett konstverk därå anbringar sin egen signatur i denna egenskap jämte en efterbildning av upphovsmannens signatur å originalet. Konstverkslagen 8 a § förbjuder, såsom ovan anmärkts, i regel endast sådan signering av efterbildning varigenom kan uppkomma förväxling mellan denna och originalverket. Huruvida efterbildningen i och för sig är enligt konstverkslagen lovlig eller icke, saknar betydelse för straffbarheten av signaturförfalskning. Denna är att anse såsom fullbordad så snart den obehöriga signaturen blivit anbragt. Något särskilt begagnande därav erfordras sålunda icke.

Straffsatsen synes skäligen böra upptaga böter, utan särskilt minimum, fängelse och straffarbete, icke över två år.

Då förevarande bestämmelse är tillämplig, skall straffbestämmelse i konstverkslagen icke därjämte användas. I fråga om konkurrens med 21 kap., t. ex. då ett konstverk med förfalskad signatur försålts eller utbjudits till försäljning, bliva att tillämpa samma grundsatser som tidigare angivits beträffande urkundsförfalskning.

10 §.

Av ålder ha i skilda länders strafflagstiftning rubbande av gränsmärken och liknande åtgärder varit belagda med stränga straff, enligt den svenska medeltidsrätten understundom med dödsstraff. Av 1734 års lag reglerades ämnet i jordabalken 13 kap. Strafflagen av 1864 stadgade i 12: 11: »River, flyttar eller vrider man, i bedrägligt uppsåt, rå och rör eller annat gränsmärke, eller märke, som till betecknande av bestämd vattenhöjd satt är; dömes till straffarbete från och med sex månader till och med fyra år. Samma lag vare om den, som sådant märke falskeligen sätter.» Stadgandet har seder-

mera undergått endast obetydliga ändringar. År 1917 utvidgades det, i samband med ändrade bestämmelser om sättet för utmärkande av ägogränser vid lantmäteriförrättningar, till att omfatta utom egentliga gränsmärken även märke av varaktig beskaffenhet, som blivit utsatt vid plan- eller höjdmätning. Därefter har år 1942 i paragrafen införts en bestämmelse om straff för försök, vilken vidare beröres här nedan under 11 §.

Grundläggande bestämmelser om ifrågavarande märken äro meddelade i den privaträttsliga lagstiftningen. Sålunda innehålla lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad och lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet flerstädes stadganden att rågångar och andra ägogränser skola varaktigt utmärkas på marken. Närmare föreskrifter finnas i kungl. förordningen den 17 december 1920 angående sättet för utförande av vissa mätningsarbeten m. m. och i därtill hörande tillämpningsbestämmelser. Motsvarande stadganden finnas i vattenlagen angående vattenmärke till utmärkande av tillåten dämningshöjd eller till betecknande av det vattenstånd, under vilket vattnet ej må sänkas (2 kap. 27 §, jfr 11 kap. 64 §, 14 kap. 6 §). Vattenlagen innehåller även i 13 kap. 14 § en straffbestämmelse till skydd för vattenmärken m. m. Borttager eller fördärvar någon uppsåtligen vattenmärke eller observationsrör eller särskilt anbragt fixpunkt, vartill domstols eller annan myndighets beslut om byggande i vatten eller anläggande av vattentäkt eller vattenreglering eller rörande hushållning med eller tillgodogörande av vatten hänför sig, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader (lydelse enligt lag den 5 maj 1939). Skadegörelse på ifrågavarande märken kan vara att bestraffa enligt SL 19: 20, någon gång enligt SL 19: 15, eller enligt förslaget 24: 1 och följande. Såsom under förarbetena till vattenlagen framhållits, avser den däri upptagna straffbestämmelsen icke att ersätta SL 12: 11; den skall tillämpas därest gärningsmannen icke kan överbevisas att ha begått gärningen i sådant syfte eller under sådana förhållanden, att straff enligt SL 12: 11 kan ådömas.

Det är tydligt, att ifrågavarande gräns- och vattenmärken m. fl. liknande märken alltjämt äro i behov av straffskydd med hänsyn till de intressen, som i allmänhet ligga till grund för straffbestämmelserna om förfalskningsbrott. Förstörande av sådant märke kan sakna betydelse i bevishänseende och utgör då icke svårare brott än skadegörelse. Men förstörandet kan också leda till att den med märket avsedda bevisningen omöjliggöres eller försvåras, eller verka vilseledande så att ett oriktigt förhållande kan komma att anses bevisat. Om ett märke falskeligen anbringas, är en verkan av sistnämnda art närliggande. I sådana fall bör straff inträda för förfalskningsbrott och drabba med en efter brottets art avpassad svårhetsgrad. Ett stadgande av sådan innebörd har upptagits i förevarande paragraf av förslaget. Liksom enligt den gällande rätten har det ansetts, att de ifrågavarande märkena äro av en så säregen beskaffenhet, att de icke lämpligen kunna behandlas i omedelbart samband med de i föregående paragrafer straffskyddade formerna av märken. Uppdelningen i offentliga och enskilda märken (jfr 7 §) är icke av omedelbar betydelse för gräns- och vattenmärken,

och att hänföra dem under ett utvidgat urkundsbegrepp (1 §) skulle förefalla främmande och möjligen vara ägnat att fördunkla urkundsbegreppets innebörd. Sålunda bör beaktas, att de nu ifrågavarande märkena icke i varje fall behöva ha särskilt framställts, vare sig för att tjäna till bevis eller i annat syfte: de kunna utgöras av föremål, som anträffats i naturen och i oförändrat skick erhållit karaktären av bevismedel genom att beskrivningar eller kartor hänförts till dem, ehuru visserligen ett sådant förhållande numera är ovanligt. Den föreslagna bestämmelsen bygger i väsentliga stycken på SL 12: 11.

Såsom föremål för straffskyddet upptages i första hand gränsmärke, d. v. s. ett märke som befinner sig i en gränslinjes sträckning på marken. Enligt de numera använda mätningsmetoderna hänföras emellertid ägogränser medelst kartor och därtill hörande handlingar ofta till märken, som icke själva stå i någon gränslinje men ligga till grund för dennas uppdragande i enlighet med handlingarnas uppgifter om vinklar och avstånd i förhållande till den punkt, vari märket befinner sig (s. k. triangel- eller polygonpunkter, stödpunkter). Även sådant varaktigt märke för plan- eller höjdmätning bör åtnjuta straffskydd. Bland de vattenrättsliga märkena skyddas i främsta rummet egentliga vattenmärken, d. v. s. sådana som direkt utmärka en linje som utgör gräns för högsta eller lägsta tillåtna vattenstånd; om anbringande därav stadgas i vattenlagen 11: 64. Av detta lagrum framgår att vattenmärke skall anbringas i noggrant bestämt höjdförhållande till en eller flera i berg, jordfast sten eller annat fast föremål inhuggna fixpunkter. Dessa böra tydligen åtnjuta samma straffskydd som de egentliga vattenmärkena. Det anförda lagrummet likställer ock med vattenmärke sådant enligt den nyaste lagstiftningen om vattentäkt anordnat observationsrör som skall tjäna till hjälpmedel för iakttagelser rörande grundvattenstånd. Även i straffrättsligt hänseende bör likställighet äga rum.

De skyddade objekten angivas i lagtexten såsom gällande. Med andra ord skola de ha en permanent rättslig betydelse på det sätt att de anbragts eller tagits i anspråk för att — direkt eller indirekt — utmärka gränser mellan fastigheter eller brukningsdelar eller motsvarande förhållanden av vattenrättslig art. Föremål som endast tillfälligtvis eller såsom indicier kunna tjäna till upplysning om sådana förhållanden äro icke hänförliga under bestämmelsen. Ej heller inbegripas provisoriska märken, t. ex. sådana som under en lantmäteriförrättning anbringas för att tjäna till ledning vid fortsättande av förrättningen. De gällande märkena utsättas numera företrädesvis i samband med offentliga förrättningar enligt jorddelningsförfattningarna eller vattenlagen, av förrättningsmännen själva eller under deras tillsyn eller eljest i enlighet med särskilt meddelade föreskrifter. Enligt 11: 64 vattenlagen skall vattendomstol, då den meddelar bestämmelse om vattenmärke som ej finnes utsatt, ock föreskriva när och av vem vattenmärket skall utsättas. Märken av definitiv karaktär, som blivit utsatta i samband med offentlig förrättning, böra erhålla straffskydd utan hinder av att själva förrättningen möjligen icke ännu vunnit laga kraft. Från äldre tid torde måhända

finnas kvar märken, som tillkommit i annan ordning än genom offentlig förrättning. Alltjämt torde ock, t. ex. vid sämjedelning av jord eller i samband med utarrendering av en del av en fastighet, kunna förekomma att gränsmärken utsättas till utmärkande av området för någon rätt med avseende å marken. Även sådana märken få anses gällande, tills rättsförhållandet slutligt avvecklats. Märke, som en jordägare eller annan person för sitt enskilda behov utsatt, t. ex. i gränsen mellan olika ägoskiften eller mellan områden som besåtts med olika utsäden, är däremot icke hit hänförligt.

Bland de straffbara gärningarna nämnes först att man falskeligen anbringar hithörande märke eller annat föremål (observationsrör). Fråga är endast om materiell förfalskning. Härav följer att om en obehörig person utsätter ett föregivet gränsmärke, gärningen blir hit hänförlig även om det rätt utmärker gränsen, men att en behörig förrättningsman icke blir straffbar enligt denna bestämmelse — väl däremot enligt 25 kap. — om han vid en förrättning utsätter ett märke på oriktig plats. Detta angives i texten med ordet falskeligen. Av obehöriga förändringar av märken nämnes uttryckligen endast den viktigaste arten, nämligen att märket flyttas; även denna åtgärd skall ske falskeligen i nyss angiven bemärkelse. Andra väsentliga förändringar, t. ex. av siffror eller tecken som ingå i ett märke, måste likställas med att falskeligen anbringa märket. Vid sidan av de positiva förfalskningsformerna nämnas särskilt de negativa, att borttaga eller förstöra märken; dessa gärningsformer äro i fråga om hithörande föremål, med hänsyn till dessas unika karaktär, särskilt förtjänta av uppmärksamhet.

Den gällande rätten fordrar i intet fall, att det förfalskade skall ha begagnats. Med förslagets allmänna inställning till frågan om förfalskningsbrottens fullbordanspunkt har något dylikt krav tydligen icke bort uppställas. Enligt SL 12: 11 begränsas det straffbara området, i synnerhet gentemot skadegörelse och förseelse enligt vattenlagen, genom ett krav på bedrägligt uppsåt. Denna bestämning är oklar till sin innebörd och det kan i särskilda fall vara svårt att bevisa att den är uppfylld. Liksom vid de övriga förfalskningsbrotten söker förslaget en objektiv begränsning och fordrar, att åtgärden skall ha inneburit fara i bevishänseende. Om den närmare innebörden av detta krav hänvisas till vad som anförts under 1 §.

Som benämning för brottet föreslås förfalskning av fast märke. Straffets maximum har i överensstämmelse med SL 12: 11 satts till straffarbete i fyra år. Det hittillsvarande minimum, straffarbete i sex månader, har synts alltför högt; en viss sänkning av straffet har ansetts påkallad enär kravet på bedrägligt uppsåt har bortfallit. Förslaget upptager för normalfall ett minimum av straffarbete i två månader och stadgar för ringa fall ett straff av allenast fängelse eller böter.

11 §.

Denna paragraf reglerar bestraffningen av försök till förfalskningsbrott. Dessa brotts vanligen ganska grova beskaffenhet gör det närliggande att

de böra bestraffas redan å försöksstadiet. Härför talar även att framställandet av falskt bevismedel ofta, i synnerhet om det är avsett att verkställas i större omfattning, t. ex. i fråga om mynt och sedlar samt vissa märken, kräver särskilda hjälpmedel och ett omständligt tillvägagångssätt. I dylika fall kan gärningen nämligen redan före åstadkommandet av någon färdig produkt både ha ådagalagt ett fast brottsligt uppsåt och inneburit betydande objektiv fara, varför en bestraffning av försök kan framstå såsom i hög grad påkallad. Redan förberedelse bör vid brott av denna typ vara straffbar; härom hänvisas till 3:2 i förslaget. Ett skäl mot bestraffning av försök till förfalskning kan synas ligga däri, att brottet gemenligen är fullbordat innan ännu någon skada åstadkommits, nämligen om man tänker på förmögenhetsskada genom bedrägeri eller liknande brott. Denna tankegång torde förklara att försök till förfalskningsbrott i äldre rätt ofta icke varit straffbart. Emellertid innebär denna uppfattning, såsom i inledningen till kapitlet framhållits, ett misskännande av förfalskningens väsen. Detta består icke i kränkningen av någon särskild rättighet utan i brottets egenskap att innebära en fara för de för samhället viktiga bevismedlens funktion i allmänhet.

Strafflagen upptog enligt den ursprungliga lydelsen av 12 kap. icke något stadgande om bestraffning av försök i vanlig mening. Dock var utprångling av falska mynt eller sedlar straffbar redan då bedrägeriet yppats innan skada skett, och i visst fall likställde lagen med utgivande av falsk penning att man sökt utgiva den, SL 12: 16, 17.

Den utvidgning av bestraffningen av försök till brott inom olika delar av strafflagen, som ägde rum år 1942 i samband med lagstiftningen om förmögenhetsbrott, berörde även SL 12 kap., visserligen endast i ringa utsträckning. Nyssnämnda bestämmelser i SL 12: 16 och 17 erhöllo ändrad avfattning, i det att däri stadgades straff för försök till utprångling eller till utgivande av falska penningar, varmed den skyldige själv blivit bedragen, i enlighet med de allmänna reglerna i SL 3: 13. Denna ändring innebar icke någon utvidgning av det straffbara området, utan hade en motsatt innebörd. Enligt den ursprungliga avfattningen skulle nämligen straff inträda även om försöket var otjänligt eller frivilligt tillbakaträdande ägt rum, medan de nya bestämmelserna föranleda straffrihet i dylika fall. Vad angår dokumentförfalskning infördes straff för försök till förfalskning av allmänna arkivhandlingar samt av gräns- och vattenhöjdsmärken, SL 12: 1 och 11. Till stöd härför anfördes bl. a., att de ifrågavarande objekten ofta äro av synnerlig betydelse för viktiga intressen och svåra, ibland omöjliga, att efter en förfalskning återställa i behörigt skick eller ersätta med andra. På grund härav vore ofta även förstörande av bevismedlet straffbart såsom förfalskning. Först genom bestraffning av försök skulle möjliggöras inskridande med straff på ett tillräckligt tidigt stadium. Gärningsmannens förehavande vore desto mera förtjänt av repression redan på detta stadium, som det i regel torde innebära ett angrepp å föremål som ej befunne sig under hans rådighet.

I de sakkunnigas motiv till lagstiftningen om försök (SOU 1940: 19 s. 67 f.)

avböjdes att därvid införa straff för försök till vissa andra förfalskningsbrott. Beträffande förfalskning av handlingar, SL 12: 2—5, anfördes sålunda, att den som t. ex. experimenterar med att eftergöra en annans namnteckning under något kontrakt eller dylikt skulle, bl. a. därför att han i regel befinner sig inom sitt eget rådighetsområde, endast sällan bliva ertappad, och även där så skedde, skulle ovisshet ofta råda om han haft det för straff erforderliga uppsåtet. Att stadga straff särskilt för försök att begagna en falsk handling (SL 12: 6) skulle sakna större praktisk betydelse. Vad anginge egentlig penningförfalskning, SL 12: 12—14, syntes det ej erforderligt att stadga straff för försök med hänsyn till att sådan förfalskning vore straffbar såsom fullbordat brott så snart ett mynt eftergjorts eller annan hithörande förfalskningsåtgärd blivit verkställd, ävensom därtill att vissa förberedelser vore särskilt kriminaliserade enligt SL 12: 18.

Då straffrättskommittén nu har att föreslå en fullständig nydaning av bestraffningen av förfalskningsbrott, måste även frågan om straff för försök upptagas till förnyat övervägande. Den ståndpunkt, som blev intagen vid 1942 års partiella och preliminära reform av lagstiftningen om straffbara försök, kan härvid icke vara avgörande. Emellertid synes det kommittén välgrundat att bibehålla straff för försök i alla de fall, för vilka sådant straff helt nyligen blivit infört.

Till en början bör sålunda försök till såväl positiv som negativ förfalskning av allmänna arkivhandlingar, SL 12: 1, vara straffbar. Detta hänför sig till 1—3 och 5 §§ i förevarande förslag. Emellertid omfatta dessa icke blott förfalskning av allmänna arkivhandlingar utan av alla slags handlingar, som överhuvud åtnjuta straffskydd emot förfalskning, och även av vissa bevismärken. Det synes icke böra ifrågakomma att begränsa bestraffningen av försök till att gälla allenast allmänna arkivhandlingar, även om dessa torde i främsta rummet vara i behov av detta mera omfattande straffskydd. Jämväl enskilda arkivhandlingar kunna vara av stor betydelse och kunna genom ett avbrutet eller eljest misslyckat försök till förfalskning röna sådan inverkan, att deras användbarhet såsom bevismedel minskas eller helt omintetgöres. Detsamma gäller om åtskilliga urkunder, som icke äro hänförliga till arkivhandlingar. Överhuvud synes någon hållbar avgränsning av de fall av urkundsförfalskning och undertryckande av urkund, vilka böra vara straffbara på försöksstadiet, icke låta sig genomföra på grundval av ett särskiljande mellan olika grupper av urkunder. Likväl är en begränsning av det straffbara området påkallad, enär det skulle föra alltför långt att bestraffa varje försök till något hithörande brott. Till en början torde, i överensstämmelse med vad som enligt 1942 års lagstiftning gäller om de viktigaste förmögenhetsbrotten, försök till ett ringa brott icke böra bestraffas. Sålunda bör brott enligt 2 §, varför ej är stadgat svårare straff än fängelse, bestraffas endast såsom fullbordat. Vidare bör straff icke stadgas för ett försök till urkundsförfalskning, vid vilket den brottslige begagnar sig av material som icke utgör någon urkund, exempelvis ett oskrivet papper, eller som åsyftar förändring av urkund, varöver han själv äger förfoga. En motsvarande begränsning

är självklar beträffande undertryckande av urkund, eftersom detta brott även såsom fullbordat endast kan avse urkund, varöver den skyldige icke äger förfoga. Beträffande innebörden av sistnämnda uttryck hänvisas till vad vid 5 § anförts.

Försök till brukande av falsk urkund, 4 §, är såsom tidigare blivit erinrat av jämförelsevis mindre praktisk betydelse. Emellertid torde följdriktigheten kräva att även sådana försök bliva straffbara. Ett sådant försök äger rum efter det själva förfalskningen redan blivit straffbar såsom fullbordad och det utgör ett mera framskridet steg mot ett avslutat angrepp på bevismedelsfunktionen. Även här böra tydligen ringa fall undantagas. Som exempel på ett straffvärt försök kan tjäna det fall, att någon söker förmå en annan person, som är ovetande om förfalskningen, att för begagnande mottaga en falsk urkund, men misslyckas härmed.

Penningförfalskning, 6 §, bör enligt kommitténs mening städse bestraffas redan såsom försök. Avgörande härför är, utom brottets svåra beskaffenhet, det inledningsvis framhållna förhållandet, att försöksstadiet ej sällan är långvarigt och att det brottsliga uppsåtet ofta därunder framträder med mycken tydlighet. Av vikt är ock att försök ej sällan är lättare att leda i bevis än det fullbordade brottet. Tillräcklig utredning om det senare kan ofta ej anses föreligga, om icke gärningsmannen ertappats med att innehava färdiga förfalskningsprodukter; men detta är jämförelsevis lätt att undvika. Den sist anförda synpunkten gör sig med särskild styrka gällande i fråga om den gärningsform som avses i 6 § andra stycket; den som utprånglar falska penningar, lärer betydligt lättare ertappas vid ett misslyckat försök än efter ett med framgång genomfört fulbordat brott. Därför bör även denna gärningsform bestraffas å försöksstadiet; jämför vad ovan anförts om den nuvarande lydelsen av SL 12: 16. Även om den skyldige själv mottagit det förfalskade i tro att det var äkta och sålunda skulle erhålla ett ganska lindrigt straff för det fullbordade brottet, bör försöket vara straffbart, liksom enligt nuvarande SL 12: 17, ty det är måhända företrädesvis försöket, som kan bliva föremål för beivran. Även eljest böra ringa fall vara inbegripna under försöksbestraffningen på grund av penningförfalskningens höggradiga farlighet.

I viss mån samma synpunkter som beträffande penningförfalskning kräva beaktande i fråga om märkesförfalskning, 7 §. Även detta brott bör alltså vara straffbart såsom försök. Dock synes här kunna göras undantag för ringa fall, däribland dem i vilka den brottslige själv mottagit det förfalskade i tro att det var äkta.

Slutligen bör förfalskning av fast märke enligt 10 § bestraffas på försöksstadiet, liksom för närvarande är fallet enligt SL 12: 11. Emellertid bör även här, med avvikelse från den gällande rätten, vidtagas den begränsning att försök till brott, vilket såsom fullbordat skulle vara att anse som ringa, icke skall vara straffbelagt.

Den närmare innebörden av det straffbara försöket ävensom bestraffningen därav regleras i 3: 1 i förslaget, vartill här hänvisas. Endast följande må

här beröras. I åtskilliga av de föregående paragraferna förutsättes för att en åtgärd skall vara straffbar, att den skall innebära fara i bevishänseende. Ifrågavarande förutsättning hänför sig till de fullbordade brotten. Av densamma följer i och för sig icke något krav på att redan försök skall innebära sådan fara. Men för försök fordras enligt 3: 1 i förslaget att fara förelegat att handlingen skulle leda till brottets fullbordan eller att sådan fara endast på grund av tillfälliga omständigheter varit utesluten. Den fara varom här är fråga består i en viss sannolikhet för att brottet skall bliva fullbordat. Ett försök som från början varit dömt att misslyckas är alltså icke straffbart, därest icke otjänligheten berott endast av tillfälliga omständigheter. Även då gärningsmannen haft utsikt att fullfölja sin brottsplan till slut men det från början måste antagas, att därav icke skulle föranledas någon fara i bevishänseende, måste försöksstraff utebliva. Däremot behöver fara av sistnämnda slag icke ha förelegat redan på försöksstadiet. Det är tillräckligt att då förelegat risk för att sådan fara skulle uppstå, då brottet i övrigt nått sin fullbordan, eller att risk av denna innebörd varit utesluten allenast på grund av tillfälliga omständigheter. — Försökets straffbarhet bortfaller genom frivilligt tillbakaträdande. Detta kan ske såväl genom att förfalskningsåtgärdens utförande avbrytes eller dess fullbordan på annat sätt förhindras som genom att fara i bevishänseende såsom ett resultat därav förebygges. Tillbakaträdandet måste för att medföra straffrihet äga rum före brottets fullbordan. För det fall att uppkommen fara i bevishänseende därefter avvärjes, föreslås en bestämmelse i 12 § i detta kapitel.

12 §.

Sådana förfalskningsbrotten utformats enligt de särskilda bestämmelserna i detta kapitel äro de fullbordade på ett ganska tidigt stadium, nämligen i och med själva förfalskningsåtgärdens slutförande, i allmänhet under förutsättning att denna innebär fara i bevishänseende. Någon skada av ekonomisk innebörd eller eljest någon rättsförlust behöver alltså icke ha inträffat genom förfalskningen; denna behöver icke ens ha lett till att någon blivit vilseledd eller till att bevisning blivit hindrad eller givit ett oriktigt resultat. Skälen till en sådan anordning ha utvecklats i det föregående. De äro framför allt att finna dels i den uppfattningen, att strafflagen måste söka uppehålla tilltron till de i samhället använda bevismedlen genom att undertrycka däremot riktade gärningar även innan de hunnit medföra allvarligare skadeverkningar i de särskilda fallen, dels i behovet att städse kunna effektivt inskrida mot mera planmässig eller omfattande förfalskningsverksamhet. Emellertid är det oförnekligt att straffbarhetens grad röner inflytande av huru långt ett missbruk med bevismedel hunnit fortskrida. Om det blir upptäckt och avbrutet på ett tidigt stadium, skall ofta ett jämförelsevis lindrigt straff befinnas tillräckligt. De av kommittén föreslagna straffsatserna medgiva i allmänhet, att denna synpunkt kan vinna beaktande vid straffets

utmätande inom den för brottet, eventuellt för ringa fall, stadgade straffskalan. Men i vissa fall synes denna utväg icke vara tillräcklig, nämligen då den brottslige själv avbrutit sitt förehavande och vidtagit sådana åtgärder, att några ytterligare menliga verkningar därav icke äro att befara. Då kan straffnedsättning och understundom fullständig befrielse från straff skäligen anses påkallad i viss utsträckning.

Bestämmelser av sådant innehåll möta i den gällande rätten, ehuru endast sparsamt. I sådana fall där förfalskningsbrotten bestraffas endast om de fortskridit längre, såsom om brottets fullbordan inträder först vid begagnande av det förfalskade, föreligger tydligen knappast något behov av särskilda bestämmelser om tillbakaträdande från den brottsliges sida; ty straffrihet äger rum oavsett vilken anledningen är till att det brottsliga förfarandet icke har blivit fullföljt. Enligt SL 12: 7 är förfalskning av allmänna stämplar och märken straffbar, även om bruk ej blivit gjort av det förfalskade. Men har den brottslige, innan så skett, av egen drift förstört det förfalskade eller genom vidtagna åtgärder förebyggt all skadlig verkan därav, skall han vara fri från ansvar. Vidare skall det bötesstraff, som i SL 12: 15 är stadgat för penningförfalskning, vilken prövas icke ha skett i bedräglig avsikt, bortfalla där gärningsmannen av egen drift det eftergjorda eller förändrade förstört eller all skadlig verkan därav förebyggt.

Även THYRÉNS förberedande utkast uppställde i flera av de grundläggande bestämmelserna om urkundsförfalskning ett krav på begagnande eller åberopande av det förfalskade. Därjämte straffbelades emellertid i 7 § själva förfalskningsåtgärden med en straffsats av fängelse eller böter. I detta lagrum stadgades vidare, att där gärningsmannen det förfalskade, innan bruk därav gjorts, av egen drift förstört eller oskadliggjort eller omständigheterna eljest äro synnerligen mildrande, från straff må kunna frias. Några ytterligare bestämmelser om tillbakaträdande från förfalskningsbrott upptogos icke i Thyréns utkast angående dessa brott. Emellertid förutsatte Thyrén att i strafflagens allmänna del skulle ingå en bestämmelse om tillbakaträdande. Strafflagskommissionen föreslog i denna del, såvitt angår uppsåtliga brott, följande: »Har den som begått brott, medan tid var, av fri vilja gjort vad i hans makt stått för att avvärja skadlig verkan av brottet, och har han icke därtill föranletts av vetskap om att gärningen var upptäckt, må straffet efter omständigheterna kunna nedsättas under vad i allmänhet bort följa å gärningen» (SOU 1923: 9, 9 kap. 6 §). I motiveringen anfördes att enligt kommissionens uppfattning redan den omständigheten, att gärningsmannen efter brottets begående gjort vad i hans makt stått för att avvärja skadlig verkan av brottet, under vissa betingelser måste anses utgöra ett starkt indicium för att hans brottslighet ej vore så svår som gärningen i och för sig syntes utvisa.

Den nuvarande strafflagen innehåller icke någon allmän bestämmelse om verkan av »i handling visad ånger», och frågan om införande av en sådan torde endast kunna upptagas i samband med en genomgripande reform av straffsystemet. De ovan berörda skälen föranleda emellertid att vid förfalsk-

ningsbrotten en bestämmelse i detta ämne redan i förevarande sammanhang anses påkallad. Till stöd därför må ytterligare anföras angelägenheten av att bestraffningen av dessa brott utformas så, att den brottslige, även sedan en gärning fortskridit så långt att ett fullbordat brott föreligger, såvitt möjligt föranledes att avbryta den brottsliga verksamheten innan den hunnit framkalla mera kännbara skadeverkningar. Enahanda synpunkter göra sig gällande vid vissa andra av de i förevarande förslag behandlade brottsgrupperna, nämligen dem som behandlas i 13 och 19 kap. Mot stadgandet i 12: 12 svara de som upptagits i 13: 13 och 19: 11.

Den i 12 § föreslagna bestämmelsen hänför sig till flertalet av de i kapitlet upptagna brotten, nämligen alla dem i vilka brottsbeskrivningen innefattar ett krav på att genom gärningen skall ha framkallats fara i bevishänseende. Detta krav är uttryckligen uppställt i 1—5, 7 och 10 §§. Även den i 9 § uppställda förutsättningen att någon skall ha givit sken av att annan bestyrkt att han är upphovsman till konstnärligt eller dylikt verk innefattar ett krav på fara i bevishänseende. Jämväl brott enligt 9 § är följaktligen hänförligt under bestämmelsen i 12 §. Denna omfattar däremot icke penningförfalskning enligt 6 §, såsom under detta stadgande anförts. Förfalskning av mynt och sedlar måste obetingat undertryckas och ett mildare bedömande vid frivilligt tillbakaträdande, utöver vad i straffmätningsväg kan ske, är därför icke påkallat. Ej heller bör brott enligt 8 § inbegripas, enär det är fullbordat så sent som genom spridande bland allmänheten av föremål som lätt kunna förväxlas med penningsedlar m. fl. bevismedel. Därefter lära åtgärder för att avvärja faran för förväxling i allmänhet icke vara möjliga. Det låga straffet, allenast böter, gör i varje fall en bestämmelse om straffnedsättning vid frivilligt tillbakaträdande överflödig.

I fråga om den närmare innebörden av det tillbakaträdande, som skall kunna medföra straffnedsättning eller straffrihet, uppställer sig spörsmålet om det bör räcka att den brottslige sökt avvärja förverkligande av den fara, som han framkallat, eller om det skall fordras att han lyckats avvärja fortsatt fara. Om bestämmelsens grund främst uppfattas så, att tillbakaträdande är uttryck för en lägre grad av fasthet i det brottsliga uppsåtet, kan det förra alternativet sägas vara det mest närliggande. I överensstämmelse därmed fordrade den av strafflagskommissionen föreslagna, nyss berörda bestämmelsen allenast att den brottslige, medan tid var, gjort vad i hans förmåga stått för att avvärja skadlig verkan av brottet. Kommittén vill för sin del förorda, att den brottslige skall ha avvärjt faran. Endast därigenom tillgodoses bestämmelsens syfte att giva ett motiv till förebyggande av att allvarliga verkningar av brottet inträda. Dessutom undvikas bevissvårigheter av icke lättlöst art, vilka eljest ofta måste inträda. Förslaget överensstämmer i denna del med vad som är stadgat i fråga om sådant tillbakaträdande från försök, som skall leda till straffrihet enligt förslaget 3: 1, som motsvarar SL 3: 13.

Det fordras alltså, att den brottslige skall ha avvärjt den fara i bevishän-

seende som av honom framkallats. I allmänhet lärer detta komma att ske därigenom att han tillintetgör ett av honom eftergjort bevismedel medan det ännu befinner sig i hans värjo eller att en vidtagen förändring utplånas, där detta är möjligt. Det kan vara tillräckligt, att det förfalskade överlämnas till någon, som med säkerhet kan antagas förebygga missbruk därav, t. ex. utställaren av en förbindelse som genom förfalskning förändrats i en för honom ofördelaktig riktning. I vissa fall erfordras ej mera än en upplysning om den verkställda förfalskningen till dem, som därigenom skulle kunna vilseledas, förutsatt att de utgöra en begränsad krets.

Avvärjandet skall ske innan avsevärd olägenhet uppkommit. Till olägenhet är till en början att hänföra ekonomisk skada. Därmed måste tydligen likställas andra rättsförluster, t. ex. om på grund av oriktig bevisning friheten blivit någon berövad, antingen genom en dom eller genom polismyndighets åtgärd, eller om omvänt ett åtal blivit oriktigt ogillat, om ett allmänt val erhållit en annan utgång än den som skolat inträda därest icke obehöriga fått rösta med åberopande av falska bevismedel, om en steriliseringsoperation blivit verkställd utan laga grund o. s. v. Även en förskjutning av ett bevisläge kan innebära en olägenhet, i synnerhet om någons handlingssätt därav påverkats, låt vara att skada eller rättsförlust icke hunnit inträda. Efter omständigheterna måste avgöras om olägenhet är att anse såsom avsevärd. Så bör i allmänhet anses vara fallet, om egentlig skada har inträffat.

Vidare skall avvärjandet ha skett frivilligt. Innebörden härav är densamma som av motsvarande krav vid tillbakaträdande från försök, 3: 1. Därav framgår, att avvärjandet icke får ha föranletts av vetskap om att gärningen upptäckts.

Om ett avvärjande uppfyller de nu angivna betingelserna, skall det kunna medföra nedsättning av straffet under det i allmänhet gällande minimum. Domstolen bör dock äga att fritt avgöra, om en straffnedsättning bör ske; ibland bör avvärjandet icke inverka på straffets utmätande i vidare mån än att det sänkes inom den i allmänhet gällande straffsatsen. Vid de lindrigaste brotten, för vilka straffarbete icke är stadgat, bör domstolen icke blott ha möjlighet att nedsätta straffet. En sådan möjlighet är icke av någon egentlig betydelse, enär den normala straffskalan i dylika fall städse omfattar lägsta bötesstraff. Det föreslås att i dessa fall den brottslige skall vara från straff fri under förutsättning, att den genom brottet framkallade faran från början var ringa. Av avfattningen framgår, att i sådant fall någon straffskyldighet icke föreligger. Härav följer att åklagare, som anser ett sådant fall vara för handen, icke skall anhängiggöra åtal.

Om de frågor, som uppkomma, då flera medverkat till brottet och allenast en av dem inskrider till farans avvärjande, hänvisas till vad som anföres vid 3: 3 och 13: 13.

13 KAP.

Om mened och falskt åtal; så ock om annan osann utsaga.

I 13 kap. SL behandlas menedsbrottet.

Enligt förslaget inledes kapitlet med en straffbestämmelse avseende detta brott. Därefter följer, utan motsvarighet i gällande lag, en bestämmelse om straff för den som av grov oaktsamhet begår sådan gärning som, om den varit uppsåtlig, skulle bestraffas såsom mened. Detta oaktsamhetsbrott har åsatts beteckningen ovarsam edsaga. Emedan nya rättegångsbalken öppnar möjlighet att höra part i rättegång under sanningsförsäkran, har i 3 §, avsedd att sättas i tillämpning först då nya rättegångsbalken träder i kraft, upptagits ett straffstadgande för uppsåtlig eller grovt oaktsam osann partsutsaga under sådan försäkran. Såsom 4 § följer en bestämmelse om straffmildring eller straffrihet i vissa fall, då utsaga som avses i någon av de föregående paragraferna rör sådant varom uppgiftslämnaren ägt vägra yttra sig eller som är av liten eller ingen betydelse för saken.

I de närmast följande paragraferna ha upptagits bestämmelser avseende falskt åtal och närstående brott, vilka nu behandlas i SL 16: 1—6. Även THYRÉN har i sitt utkast (VIII) sammanfört dessa brott med menedsbrottet. Enligt hans mening äro nämligen alla de nämnda brotten att uppfatta såsom brott mot statens judiciella funktion. För kommittén har varit avgörande att brotten innefatta utsagor. Falskt åtal och falsk angivelse eller anmälan äro, även om egentligt bevisvärde icke tillmätes dem, dock ägnade att läggas till grund för ett förfarande av myndighet för utredning angående beskyllningens riktighet och förete därför sådan likhet med mened och osann partsutsaga, att det synes naturligt att brotten behandlas i samma kapitel. I 5 § upptages sålunda en bestämmelse om ansvar för uppsåtligt falskt åtal. Den som utan att göra sig skyldig till sådant brott väcker åtal ehuru han icke har sannolika skäl därtill straffas enligt 6 § för obefogat åtal. Falsk angivelse nämnes ej uttryckligen i den föreslagna lagtexten, men i stället straffbelägges i 7 § såsom falsk tillvitelse att någon för allmän åklagare, polismyndighet eller annan myndighet, som har att sörja för att lagöverträdare befordras till ansvar, sanningslöst tillvitar annan brottslig gärning, föregiver besvärande omständighet eller förnekar friande eller mildrande omständighet. I viss utsträckning omfattar denna paragraf även gärning som förövas av oaktsamhet. Brottsbeteckningen är i sådant fall obefogad tillvitelse. I samband med att en del av nuvarande 16 kap. överföres till 13 kap. och underkastas de nämnda förändringarna föreslås, att bestämmelsen i SL 16: 14 med något ändrad avfattning flyttas till 6: 3.

I 8 § behandlas det fall att någon genom osann utsaga varom förut i kapitlet förmälts framkallat fara för att annan skall bliva oskyldigt åtalad eller dömd eller eljest lida avsevärt förfång utan att likväl själva utsagan är straffbar. Straff stadgas för uppgiftslämnaren, där han underlåter att till farans avvärjande göra vad skäligen kan begäras.

18 kap.

Till kapitlet ha vidare hänförts vissa brott som nu behandlas i 12 kap. SL. Detta gäller till en början de i SL 12: 21 och 22 straffbelagda fallen av s. k. intellektuell handlingsförfalskning. Enligt SL 12: 21 straffas den som i arbetsbetyg eller annan enskild handling av visst slag uppgiver vad han vet vara osant, så att annan därav kan vilseledas eller skadas. I SL 12: 22 åter stadgas straff för den som mot bättre vetande avger falsk utsaga i lagstadgad försäkran om frihet från äktenskapshinder samt för make som mot bättre vetande avger falsk utsaga i försäkran enligt 6: 9 giftermålsbalken angående makarnas egendom. Vidare har till förevarande kapitel överförts det i SL 12: 6 a upptagna brottet, vilket består i att någon svikligen begagnar sig av pass, arbetsbetyg eller annat dylikt bevis, som är utgivet för annan, eller att någon utlämnar sådant bevis att begagnas av annan än den för vilken beviset är utfärdat, samt det i SL 12: 5 b upptagna brottet att mot bättre vetande neka sin hand och förskrivning. Alla de nämnda brotten behandlades före 1942 års lagstiftning beträffande förmögenhetsbrotten i 22 kap. SL men flyttades år 1942, i samband med att 22 kap. reviderades, på kommitténs förslag med vissa jämkningar till 12 kap. i avbidan på att det vid den fortsatta revisionen av strafflagen skulle bliva möjligt att definitivt taga ställning till frågan om deras placering. Enligt kommitténs uppfattning är det icke fullt lämpligt att behandla dem tillsammans med förfalskningsbrotten åt vilka 12 kap. är ägnat. Såsom anförts vid kapitelrubriken till 12 kap., bör nämnda kapitel enligt kommitténs mening i princip begränsas till att gälla endast åtgärder som avse ett bevismedel såsom föremål. Endast sådana åtgärder äro nämligen enligt vanligt åskådningssätt att uppfatta såsom förfalskning. En typisk förfalskning är sålunda att utfärda en handling med falsk underskrift eller att ändra en handling som är utfärdad av annan. De nyssnämnda brotten utmärkas till skillnad från sådan gärning av att den ifrågavarande handlingen är äkta; däremot är dess innehåll osant eller också användes handlingen på ett vilseledande sätt eller bestrides sanningslöst dess bevisvärde. I vissa utländska lagar och även i THYRÉNS utkast (VI) ha väl sådana brott sammanförts med förfalskning i egentlig mening, kallad materiell förfalskning, såsom ett särskilt slags förfalskning, s. k. immateriell förfalskning. Brotten i SL 12: 6 a, 21 och 22 äro enligt en sådan systematik att beteckna såsom positiv immateriell förfalskning och brottet i SL 12: 5 b som negativ immateriell förfalskning. Enligt kommitténs uppfattning överensstämmer emellertid denna systematik icke med ett naturligt betraktelsesätt. Det synes vara att föredraga att sammanföra de såsom immateriell förfalskning betecknade brotten med de osanna utsagor som enligt det förut sagda behandlas i förevarande kapitel.

I kapitlet ha därför upptagits vissa motsvarigheter till de berörda bestämmelserna i 12 kap. SL. Sålunda har i 9 § stadgats straff där någon i skriftlig utsaga, som jämlikt lag eller författning avgives under edlig förpliktelse eller på heder och samvete, uppsåtligen eller av grov oaktsamhet lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen. För uppsåtligt sådant brott

föreslås beteckningen osann försäkran. Enligt 10 § straffas, för osant intygande, den som i intyg eller annan urkund som upprättas till bevis uppsåtligen lämnar osann uppgift om annat än egna angelägenheter eller om vem han är. Med sådant lämnande av osann uppgift jämställes upprättande av skriftlig rättshandling för skens skull. I 11 § upptages ett brott, missbruk av urkund, vartill hänföres att någon åberopar eller utlämnar osann urkund som avses i 10 § eller sanningslöst utgiver handling, som tillkommit medelst genomslag eller fotografering eller på annat dylikt sätt, för riktig kopia av viss urkund eller ock missbrukar pass, betyg eller dylik för viss person utställd urkund genom att giva sig eller annan ut för denne eller utlämnar urkunden att sålunda missbrukas. Vidare straffas enligt 12 §, för nekande av hand, den som förnekar sin underskrift på urkund som upprättats till bevis.

Slutligen stadgas i 13 § straffmildring eller straffrihet för den som ådragit sig ansvar enligt kapitlet men innan avsevärd olägenhet uppkommit frivilligt rättat felet eller eljest avvärjt faran för vidare olägenhet.

1 §.

Enligt SL 13: 1 dömes för mened, där någon mot bättre vetande burit falskt vittnesbörd eller eljest avgivit falsk utsaga och bekräftat utsagan med laga edgång inför domstol eller, efter domstols förordnande, annorstädes.

I THYRÉNS utkast (VIII 1 och 2 §§) stadgas liksom i gällande lag straff för osann utsaga under ed inför domstol men därutöver bestraffas enligt hans utkast, ehuru med avsevärt lägre straff, osann utsaga överhuvud inför domstol och även osann utsaga till annan myndighet, förutsatt att den som avger utsagan är pliktig att avgiva denna eller att den honom veterligen skall tjäna till bevis.

Enligt kommitténs mening innefattar Thyréns förslag på denna punkt en alltför långtgående utvidgning av det straffbara området. Det synes vara av värde att fasthålla vid gällande lags ståndpunkt, att menedsansvar icke skall inträda med mindre utsagan avgivits i viss högtidlig form. I detta fall har nämligen uppgiftslämnaren särskild anledning att besinna utsagans vikt. I den mån ett behov föreligger att låta myndighet höra personer under straffansvar, synes det i regel vara lämpligare att för sådant fall stadga viss form för utsagans avgivande än att straffbelägga osann utsaga till myndighet överhuvud. Endast i viss utsträckning, som framgår av de följande paragraferna i det föreslagna kapitlet, har kommittén funnit sig böra föreslå straff för osann utsaga oavsett i vilken form den avgives.

För att menedsstraff skall ifrågakomma fordras därför enligt förevarande paragraf liksom enligt gällande lag, att utsagan avgivits under laga ed eller på visst däremot svarande sätt. De eder som avses äro de, om vilka det är uttryckligen stadgat i lag. Hit höra vittnesed och partsed varom stadgas i gamla rättegångsbalken, vittnesed enligt nya rättegångsbalken, sådan partsed som omförmäles i 27 § lagen om barn utom äktenskap samt sakkunniged enligt 40: 9 nya rättegångsbalken. Vidare höra hit boupptecknings ed enligt

lagen om boutredning och arvskifte eller giftermålsbalken samt bouppteckningsed och borgenärsed i konkurs, gäldenärsed enligt lagen om ackordsförhandling utan konkurs, utmätningsed och gäldenärsed efter kallelse å okända borgenärer. Däremot omfattar paragrafen icke edgång, som ej avser att bekräfta en utsaga om något faktum. Domared och stämningsmansed höra alltså ej hit och ej heller ed som tolk skall avlägga enligt lagen den 13 juni 1902 om tolks anlitande vid domstol.

Enligt gällande rätt kan ed i vissa fall ersättas med en högtidlig försäkran på heder och samvete. Så förfares, efter beslut av Konungen i varje särskilt fall med stöd av 16 § kungl. förordningen den 31 okt. 1873 angående främmande trosbekännare och deras religionsövning, om främmande trosbekännare är av sådan lära som ej tillstädjer honom att avlägga ed. I praxis har nämnda bestämmelse i vissa fall använts även beträffande sådan medlem av svenska kyrkan, som av samvetsbetänkligheter ansett sig förhindrad att avlägga ed. Enligt 36: 12 nya rättegångsbalken må rätten, om vittne på grund av sin åskådning i religiöst hänseende hyser allvarligt grundad betänklighet mot att avlägga vittnesed, medgiva vittnet att i stället avgiva viss försäkran på heder och samvete. I samma lagrum stadgas även, att vittne, om båda parterna samtycka därtill och rätten finner det kunna tillåtas, må utbyta ed mot sådan försäkran. För de fall, i vilka försäkran enligt gällande lag kan träda i eds ställe, stadgas i SL 13: 5, att sådan försäkran skall anses såsom ed med avseende å menedsansvaret. I förslaget har med tanke även på de ytterligare fall, i vilka enligt nya rättegångsbalken ed kan utbytas mot försäkran, med laga ed jämställts försäkran som avgivits i eds ställe.

Enligt 17: 17 gamla rättegångsbalken må vittne, utom i svåra brottmål, höras utan ed, där både käranden och svaranden eftergiva eden. Vittnar sådant vittne falskt skall likväl, enligt SL 13: 5, så anses som hade han gått eden. I nya rättegångsbalken har denna möjlighet att eftergiva vittneseden icke bibehållits. Ehuru kommittén såsom nyss anförts intager den ståndpunkten att menedsansvar bör förutsätta att utsagan avgives i högtidlig form, har kommittén icke ansett sig för den korta tid som återstår innan nya rättegångsbalken sättes i kraft böra föreslå någon ändring i vad nu gäller i detta avseende. Kommittén har därför avfattat förevarande paragraf i två alternativ, av vilka det ena, som är avsett att gälla blott till dess nya rättegångsbalken träder i kraft och därför införts bland övergångsbestämmelserna, upptager eftergiven ed såsom ett med avlagd ed jämställt fall och det andra, avsett att träda i kraft samtidigt som nya rättegångsbalken, ej upptager detta fall.

Handlingen beskrives i paragrafen såsom lämnande av osann uppgift eller förtigande av sanningen. I sak åsyftas med detta uttryckssätt detsamma som gällande lag beskriver såsom falskt vittnesbörd eller falsk utsaga. Ordet osann har emellertid ansetts vara mera tydligt än falsk, som företrädesvis användes för att beteckna att ett bevismedel icke alls eller icke i föreliggande skick härrör från den som enligt dess lydelse utställt detsamma.

Omfattningen av den sanningsplikt, som under menedsansvar åligger edsavläggaren, framgår av edens ordalag jämförda med förevarande paragraf.

När en ed, såsom fallet är exempelvis med vittnesed, enligt sin avfattning innebär ett löfte att omtala vad man vet i det ifrågavarande avseendet, är ett förtigande av något sådant rätteligen att fatta som en osann uppgift. Däri torde ligga förklaringen till att i SL 13: 1 icke uttryckligen nämnes förtigande, ehuru lagrummet, såsom för övrigt framgår av SL 13: 4, måste anses omfatta även detta. Emellertid har det synts kommittén angeläget att i lagtexten med klara ord anges omfånget av den straffrättsligt sanktionerade sanningsplikten. I paragrafen har därför med osann uppgift jämställts förtigande av sanningen. Detta får uppenbarligen icke förstås så, som skulle menedsansvar kunna inträda för den som öppet förklarar att han icke vill yttra sig i visst hänseende. Ett sådant tillvägagångssätt är icke ägnat att vilseleda och faller därför utom ramen för förevarande kapitel. Mot vittne som undandrager sig att vittna äger domstolen inskrida med vite eller fängelse enligt processrättsliga regler.

Menedsansvaret omfattar ej blott utsagor om inträffade händelser och omständigheterna därvid utan även utsagor t. ex. om erfarenhetssatser och vetenskapliga rön och om deras tillämplighet på det föreliggande fallet, såvitt utsagan är av sådan beskaffenhet att den kan sägas vara osann. En sakkunnig, som under ed betygar exempelvis att likstelhet plägar inställa sig viss tid efter dödens inträde eller att en dödad med hänsyn till likstelheten måste ha varit död minst så eller så länge, kan därför vara att fälla för mened, om hans utsaga strider mot vad som är för vetenskapen känt om likstelhetens inträde. Detsamma gäller en sakkunnig, som under ed lämnar oriktig uppgift om priserna på konstmarknaden.

Kravet att en utsaga för att kunna föranleda menedsansvar skall vara objektivt osann överensstämmer med den ståndpunkt, som svensk rätt av gammalt intagit. I vissa länder, däribland England, fordras blott, att utsagan subjektivt sett är osann; den som mot sin övertygelse råkar meddela sanningen blir att straffa för mened. Att övergå till denna ståndpunkt och sålunda straffbelägga s. k. subjektiv mened har kommittén emellertid icke ansett påkallat. För svensk rättsuppfattning skulle det säkerligen vara stötande, om straff skulle utkrävas i ett fall sådant som det anförda, i vilket den effekt som lagen avser att motverka icke uppkommit. Det synes i fråga om mened lika litet som beträffande andra brott böra vara tillräckligt för straffbarhet, att den tilltalade trott sig åstadkomma en brottslig effekt. Även om det för svensk rätt traditionella kravet på att utsagan skall vara objektivt osann fasthålles, inträder för övrigt ansvar i åtskilliga fall, där det faktum som det gäller att styrka är förhanden. Ty om ett vittne mot rätta förhållandet säger sig ha iakttagit en händelse, får han anses hava begått mened, även om händelsen faktiskt skulle ha inträffat. En annan sak är att i sådant fall torde föreligga förutsättningar för tillämpning av den föreslagna 4 §.

Mened är icke fullbordad, såsnart en oriktig uppgift blivit lämnad. Det bör fordras, att uppgiftslämnaren avslutat sin berättelse i dess helhet. Om uppgiftslämnaren rättar sin utsaga innan detta skett, går han fri från straff. Enligt kommitténs uppfattning bör ett vittnesförhör ej anses avslutat, förrän det

för vittnet givits tillkänna att ytterligare frågor icke finnas att framställa. På grund av intresset att genom vittnesmålet få fram sanningen är det nämligen önskvärt, att vittnet äger möjlighet att utan risk rätta sitt vittnesmål sålänge detta ännu icke framstår som definitivt (jfr emellertid NJA 1939 s. 363).

För osanna utsagor om förhållanden, som äro av ringa eller ingen betydelse i det förevarande sammanhanget, öppnas möjlighet till straffminskning eller straffrihet genom bestämmelserna i 4 §. Detsamma gäller enligt nämnda paragraf utsagor om något, varom edsavläggaren ägt vägra yttra sig. Vidare stadgas i 13 § straffminskning för menedare, som innan avsevärd olägenhet uppkommit frivilligt rättat felet eller eljest avvärjt fara för vidare olägenhet.

I subjektivt hänseende kräves uppsåt att lämna osann uppgift eller att förtiga sanningen. I sak motsvarar detta i stort sett det i SL 13: 1 uppställda kravet, att utsagan skall avgivas mot bättre vetande. Detta uttryck kan emellertid fattas så, att eventuellt uppsåt icke skulle träffas av straffbudet. Här som vid de flesta andra brott bör det dock vara tillräckligt med sådant uppsåt. Den som under ed lämnar en uppgift som strider mot rätta förhållandet och därvid icke vet detta utan blott anser det möjligt, bör drabbas av menedsansvar, om förhållandena äro sådana att det måste antagas att han skulle ha lämnat uppgiften även om han varit säker på dess oriktighet. Att i lagtexten uttryckligen nämna att uppsåt fordras synes icke vara erforderligt. Såväl enligt förslaget som enligt gällande strafflag förutsättes nämligen i brottsbeskrivningarna genomgående uppsåt, där annat ej angivits.

Uppsåtet behöver icke gå ut på att någon skall lida förfång. Ett vittne som ljuger gör sig skyldig till mened, även om hans syfte blott är att med desto större säkerhet uppnå frikännande av en oskyldigt åtalad, och detsamma är fallet med en svarande som, stämd på en redan återbetalad försträckning, med värjemålsed förnekar, att han mottagit försträckningen. Denna ståndpunkt, som överensstämmer med gällande lags, är motiverad av att straffet för mened avser att värna bevismedlets tillförlitlighet, oavsett för vilket ändamål den beedigade utsagan avgives.

Enligt SL 13: 1 är straffet för mened straffarbete i lägst ett och högst sex år. Äro omständigheterna synnerligen mildrande, må tiden för straffarbetet nedsättas till sex månader. Dessa straffsatser infördes år 1937. Därförut och alltsedan strafflagens tillkomst år 1864 var straffet enligt SL 13: 1 straffarbete från och med två till och med sex år. I SL 13: 4 stadgas emellertid, att där den som vittnar eller eljest höres på ed förtiger vad honom till upplysning i målet är veterligt och han prövas ha gjort det av obetänksamhet, han skall straffas med böter eller fängelse i högst sex månader. När detta stadgande under förarbetena till strafflagen först föreslogs, synes meningen därmed närmast ha varit att straffbelägga ett förtigande som sker av oaktsamhet (se Thyrén VIII s. 157 f.). Ett stadgande av denna innebörd skulle medföra en utvidgning av det straffbara området i jämförelse med SL 13: 1, varest endast uppsåtlig mened straffbelägges. Under förarbetena övergick man

emellertid till att uppfatta SL 13: 4 som ett undantag från SL 13: 1; uppsåtlig mened skulle enligt denna mening bestraffas efter den lindrigare straffskalan i SL 13: 4, om den bestode i förtigande av obetänksamhet. På detta sätt torde gällande lag vara att tolka. Under stadgandet torde bl. a. böra hänföras fall, där vittne förtiger en omständighet utan avsikt att främja en oriktig utgång av processen.

Enligt kommitténs mening är det icke motiverat att uppställa en särskild straffskala för det fall, att mened äger rum genom förtigande av obetänksamhet. Förtigande skiljer sig ej alltid väsentligt från positiv uppgift, och innebörden av uttrycket obetänksamhet är svår att fastställa. Att ett särskilt stadgande om förtigande av obetänksamhet upptages i gällande lag sammanhänger, såsom framgår av det sagda, med att stadgandet ursprungligen avsågs för fall av oaktsam mened. Däremot synes det kommittén motiverat att nu vidtaga en ytterligare lindring av den allmänna straffskalan för mened. Erfarenheten under den tid som förflutit efter lagändringen år 1937 har givit vid handen, att mened i tämligen stor utsträckning funnits böra bestraffas med ett straff som understiger den för normalfall uppställda minimigränsen av ett års straffarbete. I betraktande härav synes det motiverat att låta det nu för fall, där synnerligen mildrande omständigheter föreligga, stadgade lägsta straffet, sex månaders straffarbete, utgöra minimum i en enhetlig straffskala för normalfall av mened. Som maximum åter torde för sådana fall fyra års straffarbete vara tillräckligt.

Gällande lag stadgar högre straff, där någon genom mened bidragit till att oskyldig blivit fälld till straff som han till fullo eller till någon del undergått. I sådant fall skall nämligen enligt SL 13: 2 menedaren förutom jämlikt SL 13: 1 även dömas till straff efter SL 16: 3, vilket alltefter svårheten av det straff som drabbat den oskyldige kan uppgå till livstids straffarbete eller lägre straff. Straffbestämmelserna i SL 13: 1 och 16: 3 skola därvid båda tillämpas enligt reglerna om sammanträffande av brott i SL 4 kap.

Jämväl enligt kommitténs mening är det motiverat att för vissa fall av mened stadga strängare straff än för normalfall. Tillämpligheten av den strängare straffbestämmelsen torde dock icke böra begränsas till fall, i vilka meneden bidragit till att oskyldig fått undergå straff. Det kan även för andra fall finnas behov av ett mycket strängt straff. För mened, som åsyftar att hindra att förrädare eller spion blir fälld, kan det sålunda med hänsyn till statens säkerhet vara önskvärt att äga tillgång till en straffskala med högre straff än fyra års straffarbete. Och mened i ett civilmål som rör ett mycket viktigt intresse, t. ex. frågan om någons äkta börd eller rätten till ett stort arv, synes även böra kunna bestraffas efter en strängare straffsats än den i allmänhet gällande. Icke heller torde det vara motiverat att, såsom i SL 13: 2 skett, låta straffskärpningen vara schematiskt beroende av skada som faktiskt orsakats genom meneden. Även andra omständigheter torde böra tillmätas betydelse för frågan, om mened skall bedömas enligt en högre straffsats än den vanliga. Bland annat torde det vara påkallat att fästa avseende vid vilket uppsåt menedaren haft. Kommittén föreslår att, i likhet med vad som skett

vid ett flertal andra brott, såsom förutsättning för tillämpning av den strängare straffsatsen uppställes, att meneden med hänsyn till omständigheterna vid brottet är att anse som grov. Till ledning för bedömandet ha i lagtexten upptagits två fall, där detta i allmänhet är händelsen, nämligen att menedaren hade uppsåt att oskyldig måtte fällas till urbota straff eller att eljest synnerlig skada måtte tillfogas annan. Straffet har för ifrågavarande fall satts till straffarbete i lägst två och högst åtta år.

Där mened innefattar oredlighet mot borgenärer, i det att den förövats av gäldenär som därigenom bekräftat oriktig eller ofullständig uppgift vid konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs eller i förteckning till utmätningsed, blir brottet i regel att bedöma allenast enligt SL 23: 2 såsom grov oredlighet mot borgenärer. Straffet får dock icke sättas lägre än straffminimum enligt 13: 1, vilket överstiger det motsvarande minimum enligt SL 23: 2. Därför bör 13: 1 citeras i domen (jfr NJA 1944 s. 354), och det är även lämpligt att i domen angiva att oredligheten förövats genom mened. Skulle med hänsyn till omständigheterna oredligheten prövas icke vara av grov beskaffenhet och därför falla under SL 23: 1 som har väsentligt lägre straffskala än 13: 1, kan meneden icke anses bliva till fullo bestraffad genom tillämpning av 23 kap. I sådant fall måste därför såväl 13: 1 som 23: 1 tillämpas jämte 4: 1 och 2. Likaså måste 13: 1 andra punkten och 23: 1 eller 2 jämte 4: 1 och 2 tillämpas, om meneden är att anse som grov.

Att enligt förslaget liksom enligt gällande lag för menedsansvar förutsättes att ed avlagts eller att det föreligger ett fall som jämställes därmed får icke uppfattas som skulle menedsansvaret vara begränsat till den som avlagt eden eller eljest avgivit den med edsansvaret förenade utsagan. Jämlikt 3: 3 i förslaget blir även annan medverkande än gärningsmannen att fälla till ansvar, nämligen för anstiftan eller medhjälp till mened. Detta överensstämmer med gällande lag, enligt vilken delaktighet i mened otvivelaktigt är straffbar. För delaktighetsansvar förutsättes emellertid enligt gällande rätt, att gärningsmannen kan fällas till straff. I hittillsvarande rättstillämpning (NJA 1934 s. 421 och 1942 s. 1) har därför den som uppsåtligen förlett annan att avgiva vittnesutsaga av felaktigt innehåll dömts såsom gärningsman, där vittnet icke övertygats om att ha handlat med vetskap om utsagans oriktighet och därför ej kunnat fällas till straff. Den förstnämnde har därvid ansetts ha begått mened i s. k. medelbart gärningsmannaskap. Enligt förslaget förutsättes för ansvar för anstiftan eller medhjälp, i motsats till vad fallet är enligt gällande rätt, icke att ansvar kan ådömas en gärningsman. Den som anstiftat annan till gärning vilken objektivt sett är mened eller övat medhjälp därvid, blir därför enligt förslaget att döma för anstiftan eller medhjälp utan hinder av att gärningsmannen går fri från straff. För att menedsansvar skall kunna utkrävas av någon bland flera medverkande fordras endast, att mened objektivt sett kommit till stånd och att den ifrågavarande medverkande fyller de subjektiva förutsättningarna för sådant ansvar. Om gärningsmannen ej handlat med uppsåt att lämna osann uppgift eller förtiga sanningen men väl förfarit grovt oaktsamt i detta hänseende och därför skall straffas enligt

2 § för ovarsam edsaga, är annan medverkande, som handlat med menedsuppsåt, förfallen till ansvar för medverkan till mened.

Medverkan till mened av vittne förövas naturligt nog mestadels av endera parten i det mål vari vittnet höres. Att parten icke själv kan vittna i målet hindrar icke, att han kan dömas för sin medverkan till meneden.

I SL 13: 6, vilket lagrum tillkom år 1942 i samband med att försök till brott straffbelades i större utsträckning än förut varit fallet, stadgas straff för den som gör försök att anstifta mened vilken emellertid icke kommer till stånd. Ehuru försök till mened icke är straffbelagt enligt gällande lag, liksom det icke heller straffbelägges enligt förslaget, har det nämligen befunnits påkallat att kriminalisera försök att anstifta sådant brott. En sådan bestämmelse har kunnat undvaras i förslaget, emedan enligt 3: 2 såsom förberedelse bestraffas bland annat att träda i förbindelse med annan för att förbereda, möjliggöra eller underlätta mened.

2 §.

Straff för mened enligt 1 § förutsätter uppsåt att lämna en oriktig uppgift eller förtiga sanningen. Det måste därför ej sällan inträffa, att en beedigad utsaga befinnes oriktig men att uppgiftslämnaren likväl icke kan straffas för mened. I regel ligger häri intet från straffrättslig synpunkt anmärkningsvärt. Den moderna vittnespsykologien har belyst de felkällor med avseende å iakttagandet, minnet och återgivningen, varmed vittnesmål trots det bästa uppsåt kunna vara behäftade. Om beedigade sakkunnigutlåtanden gäller sannolikt i än större utsträckning, att de kunna vara oriktiga utan att likväl innefatta uppsåtlig mened. Den påtagliga svårigheten att bevisa, att en objektivt oriktig utsaga avgivits med uppsåt att förvränga eller dölja sanningen, föranleder emellertid säkerligen i många fall att uppsåtligen oriktiga utsagor måste lämnas utan straff. Helt säkert förövas mened i betydligt större utsträckning än som framgår av de i förhållande till antalet beedigade utsagor fåtaliga fall, på senare tid något tiotal årligen, i vilka menedsstraff ådömts. Belysande är att åtal för mened i mycket stor utsträckning leder till frikännande; under de senaste åren har föga mer än hälften av åtalen för mened lett till fällande dom.

Det anförda ger anledning att överväga huruvida icke bestämmelsen om straff för uppsåtlig mened borde kompletteras med en straffbestämmelse med mindre stränga förutsättningar för ansvar. Under förarbetena till den nuvarande strafflagen var, såsom berörts vid 1 §, ifrågasatt att straffbelägga förtigande som skedde av oaktsamhet, men denna tanke genomfördes icke i lagen. I THYRÉNS utkast (VIII 11 §) straffbelägges oaktsam mened, antingen den sker genom förtigande eller genom en positiv uppgift, med fängelse i högst två år eller böter. Även enligt vissa främmande strafflagar är den oaktsamma meneden straffbar. Enligt danska strafflagen § 160 straffas sålunda den som gör sig skyldig till grov oaktsamhet vid avgivande av oriktig förklaring i fall där uppsåtlig sådan förklaring skulle medföra menedsansvar och i vissa andra fall. I finska strafflagen 17: 2 stadgas straff för den som prövas ha

av obetänksamhet eller vårdslöshet å ed avgivit eller med ed bekräftat osann utsaga. Tyska strafflagen § 163 stadgar likaledes straff för mened som begås av oaktsamhet. Enligt den straffrättskommission, som är sysselsatt med att utarbeta förslag till ny tysk strafflag, bör bestämmelsen begränsas till att avse grov oaktsamhet.

Även enligt svensk rätt förekommer i vissa fall straff för den som av oaktsamhet avgiver osann utsaga. Enligt SL 23: 3 straffas sålunda gäldenär, som vid konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs eller i förteckning till utmätningsed av grov oaktsamhet förtiger tillgång, uppgiver obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift. Ansvar inträder i dessa fall oavsett huruvida oriktig uppgift beedigats. Det må jämväl erinras om att skattestrafflagen stadgar straff för den som av grov oaktsamhet deklarerar för lågt.

Kommittén har funnit övervägande skäl tala för att mened straffbelägges även i oaktsamhetsfall, dock blott där oaktsamheten är grov. I förevarande paragraf har därför upptagits ett stadgande av innehåll, att gärning, som skulle varit att bedöma enligt 1 § om den skett uppsåtligen, blir att straffa enligt en i jämförelse med 1 §:s lägre straffskala, där gärningen förövats av grov oaktsamhet. Straffet har satts till fängelse eller böter. Till jämförelse må nämnas, att vårdslös deklaration enligt skattestrafflagen bestraffas med böter, efter särskild skala, eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, fängelse i högst sex månader. Såsom brottsbeteckning föreslås ovarsam edsaga. Att, såsom i den vetenskapliga litteraturen brukas och även här ovan skett, benämna brottet oaktsam mened synes ej fullt egentligt, då ordet mened enligt det allmänna språkbruket torde avse uppsåtlig gärning.

Det är givet, att bestämmelsen om ovarsam edsaga beträffande vittnen företrädesvis kommer till tillämpning där någon förtigit ett faktum som han bort inse att han enligt sin ed varit pliktig att omtala. Att förtigandet ej kan anses ha skett uppsåtligen kan bero på att edsavläggaren icke insåg att eden omfattade att han skulle lämna uppgift i detta hänseende. Bestämmelsen kan emellertid någon gång även vara att tillämpa vid oriktig positiv uppgift, såsom då ett vittne lämnar en uppgift utan att betänka att han i själva verket icke har kännedom om det förhållande uppgiften avser. Såsom exempel må anföras, att vittnet uppger en person hava varit närvarande vid ett visst tillfälle, ehuru vittnet vid detta tillfälle blott iakttagit vissa personer som kort förut varit i sällskap med denne. Sanningsplikten är emellertid begränsad till vad som omfattas av edens innehåll. Enligt gällande rätt innehåller vittneseden icke något löfte att meddela annat än det vittnet vid vittnesmålets avläggande har sig bekant och annorlunda torde vittneseden icke heller enligt nya rättegångsbalken vara att uppfatta, ehuru rätten enligt 36: 8 nämnda balk må förelägga den som skall höras som vittne att, innan han infinner sig för avgivande av vittnesmål, uppliva sin kunskap om vad vittnesförhöret gäller genom att granska för honom tillgängliga räkenskapsböcker, anteckningar eller andra handlingar eller besiktiga plats eller föremål, om sådant kan ske utan avsevärd olägenhet för vittnet. Om påföljd för vittne som ej

ställer sig föreläggandet till efterrättelse finnas särskilda stadganden i nya rättegångsbalken 36: 21 och 23.

Bestämmelsen angående ovarsam edsaga får måhända mera än för vittnen betydelse för sakkunniga som höras under ed. Av naturliga skäl förekommer det endast i rena undantagsfall, att ett sakkunnigutlåtande kan bevisas vara avgivet med uppsåt att förvränga sanningen. Däremot torde det icke vara helt sällsynt, att sakkunnig som höres under ed uttalar sig utan tillräcklig eftertanke. Väl torde en sakkunnig lika litet som ett vittne kunna göras ansvarig enligt förevarande kapitel i strafflagen för underlåtenhet i och för sig att studera de förhållanden hans utlåtande avser. Detta gäller vare sig han enligt gamla rättegångsbalken höres som vittne och avlägger vittnesed eller han avlägger den i 40: 9 nya rättegångsbalken föreskrivna sakkunnigeden. Men om han uppgiver sig vara väl insatt i förhållandena eller låter påskina detta och ändock avgiver ett oriktigt utlåtande, synes det, om hans oaktsamhet är grov, vara väl på sin plats, att han får vidkännas ansvar för de oriktiga uttalanden han beedigar. Straffbestämmelsen torde ha en betydelsefull uppgift att fylla såsom ett medel att förläna eftertryck åt kravet, att den som uppträder inför rätta såsom sakkunnig skall ägna saken tillbörlig omsorg.

Givetvis bör emellertid vid bedömande av osanna edsutsagor noga uppmärksammas, att fel lätt kunna insmyga sig utan att uppgiftslämnaren kan lastas därför och att även fall, då felet uppstått på grund av oaktsamhet, i vidsträckt omfattning lämnas straffria enligt förevarande paragraf genom kravet att oaktsamheten skall vara grov. Vad angår det fall att ett vittne förtiger en omständighet som han bort omtala är att uppmärksamma, att till vittnets ursäkt ofta kan anföras att han icke blivit särskilt tillfrågad därom. Det är vidare att märka, att 4 § öppnar möjlighet till straffminskning eller straffrihet där någon avgivit osann utsaga om sådant varom han ägt vägra att yttra sig eller om något som varit av liten eller ingen betydelse för saken.

Liksom mened kan ovarsam edsaga ingå i brott som behandlas i SL 23 kap. Som ovan nämnts stadgas nämligen i SL 23: 3 straff för gäldenär, som vid konkurs eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs eller i förteckning till utmätningsed av grov oaktsamhet förtiger tillgång, uppgiver obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift. Bestämmelsen är tillämplig även om uppgiften ej bekräftats med ed, men i regel innefattar det ifrågavarande brottet, vårdslöshet mot borgenärer, även att gäldenären beedigat den oriktiga uppgiften. Beträffande gärning, som faller både under SL 23: 3 och förevarande paragraf, böra båda dessa lagrum åberopas men straffet utmätas endast enligt SL 23: 3 utan tillämpning av SL 4: 1 och 2.

I fråga om medverkan till ovarsam edsaga gäller vad vid 1 § anförts om medverkan till mened. Enligt 3: 3 i förslaget förutsättes nämligen icke för medverkans straffbarhet, att brottet är uppsåtligt eller att medverkan sker med uppsåt. Har ej gärningsmannen men väl annan medverkande uppsåt att osann utsaga skall avgivas, blir emellertid den medverkande att döma för anstiftan eller medhjälp till mened, ehuru gärningsmannen ådragit sig ansvar blott enligt förevarande paragraf. Omvänt kan, där gärningsmannen

förövat mened, annan medverkande vara att straffa blott för medverkan till ovarsam edsaga.

3 §.

Enligt nya rättegångsbalken 37 kap. må i tvistemål för vinnande av bevis förhör under sanningsförsäkran äga rum med ena parten eller båda. Innan part avgiver sin berättelse, skall han på heder och samvete lova och försäkra, att han skall säga hela sanningen och intet förtiga, tillägga eller förändra. Enligt processlagberedningen, på vars förslag institutet partsförhör under sanningsförsäkran tillkommit, bör parten, för att institutet skall bliva av verkligt värde, avgiva sin utsaga under straffansvar. Processlagberedningen anförde, att i strafflagen borde stadgas straff för medvetet oriktig sådan utsaga. Straffet borde sättas lägre än straffet för mened, men straffminimum borde för vinnande av straffhotets syfte ej sättas lägre än fängelse.

Kommittén delar i huvudsak processlagberedningens uppfattning i detta avseende. Kommittén har därför i förevarande paragraf, som enligt övergångsbestämmelserna icke skall träda i kraft förrän nya rättegångsbalken kommer i tillämpning, upptagit en bestämmelse om straff för part i rättegång, som vid förhör under sanningsförsäkran uppsåtligen lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen. Straffet har satts till straffarbete i högst två år eller fängelse. Liksom osann utsaga under edsansvar ansetts böra straffbeläggas även där den ej skett uppsåtligen utan blott av grov oaktsamhet, har det emellertid ansetts påkallat att införa en straffbestämmelse för fall av grov oaktsamhet även här. Straffet har för detta fall ansetts kunna begränsas till fängelse eller böter. Som namn på det uppsåtliga brottet föreslår kommittén osann partsutsaga, varemot oaktsamhetsbrottet lämnats utan särskild beteckning.

4 §.

Enligt gällande rätt anses, såsom framgår av åtskilliga rättsfall, ett vittne icke ha begått mened, då vittnet undandragit sig att meddela sanningsenliga uppgifter rörande omständighet, som skulle angivit att vittnet gjort sig skyldigt till brott (se NJA 1888 s. 21, 1889 s. 198 och 1890 s. 366, jfr emellertid 1902 s. 243 och 1924 s. 233). Frikännande har skett även där vittnet för att freda sig självt avgivit osann positiv utsaga (se NJA 1894 s. 409, 1918 s. 517 och 1919 s. 336, jfr emellertid, beträffande gäldenärsed i konkurs, 1916 s. 451). Den uppfattning som framträtt i rättstillämpningen har grundats på att vittnet ansetts äga rätt att vägra uttala sig om sådan omständighet emedan han eljest skulle försättas i ett för honom menligt tvångsläge (se NJA 1913 s. 438). I nya rättegångsbalken 36: 6 har stadgats, att vittne må vägra yttra sig angående omständighet vars yppande skulle röja att vittnet eller någon honom på visst angivet sätt närstående förövat brottslig eller vanärande handling ävensom att vittne må vägra avgiva utsaga varigenom yrkeshemlighet skulle uppenbaras, om ej synnerlig anledning förekommer att vittnet höres därom. Enligt nya rättegångsbalken 37: 5 gäller vad i 36: 6 stadgas jämväl beträffande part som höres under sanningsförsäkran.

Såväl enligt gällande rätt som enligt nya rättegångsbalken är sålunda skyldigheten att yttra sig under ed eller motsvarande försäkran begränsad med hänsyn till uppgiftslämnarens eget intresse. Om någon, vars hörande under ed är ifrågasatt, vägrar att uttala sig, ankommer det på domstolen att pröva, huruvida hans vägran är lagligen grundad. För sin vägran i och för sig kan han icke ådömas ansvar enligt förevarande kapitel. Det kan emellertid förekomma, att någon som äger vägra att yttra sig i stället för att göra sin rätt därtill gällande underkastar sig förhöret och därvid avgiver ofullständig eller osann utsaga. Att han icke vägrar att uttala sig kan bero på oförstånd men också på att en öppen vägran att besvara frågor rörande en viss omständighet kan vara ägnad att ådraga honom misstankar. Det kan också, om domstolen icke är tillräckligt insatt i förhållandena, inträffa att förhör äger rum, ehuru den som skall förhöras med fog begärt att slippa svara. I sådana fall skulle det enligt kommitténs uppfattning vara alltför hårt att låta den förhörde vara underkastad samma ansvar som eljest. Detta gäller även om den förhörde icke inskränkt sig till att förtiga en för honom besvärande omständighet utan lämnar felaktiga positiva uppgifter. Förhållandena kunna nämligen vara sådana, att han icke utan att ådraga sig misstankar kan underlåta att direkt förneka ett visst faktum. Att generellt fritaga från ansvar i ifrågavarande fall skulle emellertid vara betänkligt. Straffrihet torde sålunda ej böra åtnjutas exempelvis, där någon för att undgå ansvar för en ransoneringsförseelse bidragit till att en annan blivit oskyldigt fälld för förfalskning. Huruvida straff skall följa eller bortfalla torde därför få bero av omständigheterna i det särskilda fallet. Kommittén föreslår med stöd av dessa överväganden, att i förevarande paragraf till komplettering av bestämmelserna i de föregående paragraferna upptages ett stadgande för det fall att någon avgivit osann utsaga eller förtigit sanningen om sådant varom han ägt vägra att yttra sig. Det föreslås, att straffet för sådan gärning i normalfall skall vara fängelse eller böter och att det i ringa fall skall helt bortfalla. Där ansvar ådömes med tillämpning av paragrafen, utsättes ej någon brottsbeteckning i domen. Allmän åklagare bör ej väcka åtal, om han finner omständigheterna vara sådana att gärningen på grund av förevarande paragraf ej föranleder ansvar.

Stadgandet kan även få betydelse där vittne på grund av skyldskap med någon av parterna, tjänsteplikt eller annan sådan omständighet icke bort höras som vittne i målet eller i allt fall icke bort höras angående viss ifrågakommen omständighet. I sådana fall torde det endast sällan kunna förekomma, att vittnesförhör ändock anställes. Men om så sker och vittnet gör sig skyldig till en oriktig utsaga eller ett förtigande, bör hans gärning bedömas på det lindrigare sätt som det ifrågavarande stadgandet anger.

I detta lagrum har även i ett annat avseende införts bestämmelser för att mildra eller utesluta det ansvar, som i och för sig följer av de föregående paragraferna. Det har synts vara alltför strängt att utkräva fullt ansvar för varje osanning eller varje förtigande som strider mot den avlagda eden, oavsett huruvida avvikelsen från sanningen hade någon betydelse för saken.

Syftet med bestämmelserna om ansvar för mened och närstående brott är att värna edens trovärdighet, men detta syfte gör sig ej med samma styrka gällande beträffande sådana delar av utsagan, vilka icke tjäna som bevismedel. För gällande rätt har det hävdats, att straffansvaret ej omfattar osann vittnesutsaga angående ett faktum som icke vare sig ensamt eller tillsammans med annan förefintlig bevisning är ägnat att utöva någon som helst inverkan på utgången av målet.

Enligt kommitténs mening är det önskvärt, att det i lag närmare anges huru långt straffansvaret sträcker sig i förevarande hänseende. Regleringen av denna fråga bör enligt kommitténs uppfattning utgå från den ståndpunkten att vad under ed säges skall vara sant oavsett vilken betydelse det har för den rättssak som föranlett edsutsagan. Det vore betänkligt om vittnen och andra som höras under ed av lagen föranleddes att intala sig att de ej behövde tala sanning om sådant som de ansåge icke ha betydelse för saken. De äga långtifrån alltid förutsättningar att bedöma, huruvida ett visst faktum är relevant, och därtill kommer, att de böra anses skyldiga att lämna sanningsenliga svar på frågor som ej ha direkt betydelse för saken men äro av värde för att pröva deras trovärdighet. Att ett vittne självt tror att en omständighet är helt betydelselös bör därför ej ovillkorligen fritaga vittnet från ansvar.

Med stöd av dessa överväganden föreslår kommittén, att det nyss berörda stadgandet om straffminskning eller straffrihet utsträckes till att omfatta även det fall att någon avgivit osann utsaga eller förtigit sanningen om något som varit av liten eller ingen betydelse för saken. Därigenom lämnas det till domstolens prövning att, där oriktighet i edsutsaga hänför sig till irrelevant omständighet, nedsätta straffet eller fria från straff. Som exempel på fall, där den ifrågavarande bestämmelsen kan vara att tillämpa, må nämnas, att ett vittne av fåfänga lämnar oriktig uppgift om sin ålder eller sysselsättning eller att ett vittne talar osanning om en biomständighet, som av vittnet framdrages endast för att göra berättelsen mera intressant eller för att ställa vittnet i en på något sätt mera fördelaktig dager.

Beträffande paragrafen i dess helhet gäller, att den kompletterar de föregående paragraferna med vissa undantagsbestämmelser, vilkas tillämplighet är beroende av en prövning av omständigheterna i det särskilda fallet. Undantagsbestämmelserna kunna vara tillämpliga utan att det behöver visas att den som avgivit den osanna edsutsagan gjorde det med vetskap om att förhållandena voro sådana att han äger åberopa paragrafen. Ett vittne, som ägt vägra yttra sig om ett visst sakförhållande av beskaffenhet att röja att en anförvant till vittnet förövat brott men ändock uttalar sig i denna del och därvid talar osanning, kan sålunda komma i åtnjutande av det lindrigare bedömandet enligt paragrafen, även om det icke skulle vara ådagalagt att osanningen föranletts av önskan att freda anförvanten från ansvar för brottet. Och ett vittne, som lämnar en osann uppgift i ett betydelselöst hänseende, kan likaledes bedömas enligt förevarande paragraf, även om vittnet ej skulle ha insett uppgiftens bristande betydelse. Att sålunda straffminskning

eller straffrihet enligt paragrafen kan ifrågakomma på grund av att omständigheterna rent objektivt sett äro sådana som i paragrafen angivas och utan att det behöver föras bevisning angående uppgiftslämnarens subjektiva inställning står i överensstämmelse med förslagets ståndpunkt att icke straffbelägga den s. k. subjektiva meneden, d. v. s. sann utsaga som edsavläggaren tror vara osann.

Omvänt gäller att den, som avger osann edsutsaga i tro att han med stöd av paragrafen straffritt kan göra detta, icke på den grund kommer i åtnjutande av det lindrigare bedömandet, såvida icke fallet objektivt sett är sådant som avses med paragrafen. Ett vittne, som tror sig ha rätt att vägra yttra sig om ett visst sakförhållande, bör begära att slippa uttala sig därom, och om vittnets begäran icke bifalles och vittnesmålet därför avlägges, kan vittnet icke till befrielse från menedsansvar åberopa, att vittnet ändock trodde sig ha rätt att vägra vittna. Och ett vittne som lämnat en osann uppgift äger icke till sitt fredande anföra, att uppgiften enligt vittnets mening var helt betydelselös, om detta i själva verket icke var förhållandet. Vid straffmätningen enligt 1 eller 2 § bör emellertid naturligtvis hänsyn tagas till vittnets uppfattning av sin vittnesplikt.

Den straffminsknings- eller straffrihetsgrund som uppställes i förevarande paragraf skall för att vara tillämplig föreligga hos den som avgiver edsutsagan. Att en anstiftare haft rätt att vägra yttra sig angående den omständighet varom edsavläggaren ljuger fritager sålunda icke anstiftaren från fullt ansvar, liksom icke heller den omständigheten att anstiftaren, såsom naturligtvis ofta är fallet, själv är part i målet. Å andra sidan kan även en anstiftare komma i åtnjutande av det lindrigare bedömandet enligt paragrafen, om denna är tillämplig på edsavläggaren.

5 §.

Såsom utvecklats vid kapitelrubriken böra falskt åtal och liknande brott uppfattas såsom närbesläktade med mened. Liksom mened innefattar ett falskt åtal att någon förvanskar sanningen under sådana förhållanden att samhället icke kan underlåta att ingripa med straff. Med mened har det falska åtalet även det gemensamt, att den osanna utsagan avgives till rättsvårdande myndighet och därför är ägnad att vilseleda statens judiciella verksamhet. Den karaktär av angrepp mot enskild, som mened i regel har, utmärker i ännu högre grad det falska åtalet. I gällande rätt har denna egenskap skjutits i förgrunden genom att falskt åtal behandlats i SL 16 kap. tillsammans med ärekränkningsbrotten. Enligt kommitténs uppfattning bör emellertid denna egenskap hos det falska åtalet väl tillmätas betydelse vid utformningen av brottsbeskrivningarna och bestämmandet av straffsatserna men icke föranleda, att falskt åtal upptages bland brotten mot enskild.

Enligt SL 16: 1 straffas den, som falskeligen tilltalar annan för brott eller genom falsk angivelse åstadkommer åtal mot annan, med straff som alltefter straffsatsen för det brott åtalet eller angivelsen avser varierar från

straffarbete i sex år till böter. Med angivelse likställes enligt SL 16: 2 att, för att ådraga annan straff, mot honom falskeligen förebringa besvärande omständigheter så att åtal vid domstol därå följer eller att, i avsikt att komma tilltalad person på straff, undanröja bevis för hans oskuld eller mot honom falskeligen förebringa besvärande omständigheter. I SL 16: 3 stadgas straffskärpning för det fall att åtal skett och haft till följd att oskyldig blivit dömd och fått helt eller delvis undergå straff. Även det skärpta straffet har gjorts beroende av straffet för den oskyldige och varierar mellan straffarbete på livstid och böter. Enligt SL 16: 5 inträder viss straffskärpning också där åtalet eller angivelsen lett till häktning. För åtal eller angivelse som skett av obetänksamhet och utan argt uppsåt samt för angivelse varå åtal ej följt stadgas i SL 16: 4 lägre straff. Finnes den som åtalat eller angivit ha haft sannolika skäl därtill, går han enligt SL 16: 6 fri från straff.

THYRÉN har i sitt utkast (VIII 5—11 §§) föreslagit ett straff av fängelse i högst ett år för den som falskeligen angiver annan för brott; där omständigheterna äro mildrande, är straffet enligt hans utkast allenast böter. Sker åtal i följd av sådan angivelse eller åtalar man falskeligen annan för brott, följer enligt Thyréns utkast fängelse eller, där omständigheterna äro mildrande, böter. Skedde åtal eller angivelse av oaktsamhet, är straffet enligt utkastet böter eller fängelse i högst sex månader. Ledde gärningen till häktning, må straffet ej sättas lägre än till 50 dagsböter. Slutligen upptager utkastet även en bestämmelse om straffrihet för den som haft sannolika skäl till åtal eller angivelse. Den högst avsevärda sänkning av straffsatserna i jämförelse med gällande lag som Thyrén sålunda föreslagit motiverar han med att ingen dömes blott på angivelse eller åtal. Den verkliga faran för att oskyldig skall bliva straffad inträder enligt honom först genom att falsk bevisning kommer till. De anförda bestämmelserna kompletteras därför i utkastet med ett stadgande, enligt vilket den, som i syfte att oskyldig person må bliva tilltalad eller dömd till straff falskeligen mot honom förebringar besvärande omständigheter eller undanröjer bevis för hans oskuld, skall dömas till fängelse i minst ett år eller till tukthus i högst åtta år, samt ett stadgande, enligt vilket sådan gärning, om den begås av oaktsamhet, bestraffas med fängelse i högst två år eller med böter.

I motsats till Thyrén anser kommittén, att falskt åtal bör liksom enligt gällande rätt vara belagt med strängt straff, där det brott åtalet avser är av svårare beskaffenhet. Låt vara att risk för fällande dom icke föreligger med mindre bevisning tillkommer, att uppsåtligen väcka åtal mot en oskyldig och därmed igångsätta ett brottmål mot honom är ändock, även om ingen osann bevisning förebringas, en grov kränkning mot honom och därtill ett vilseledande av statens rättsskipande myndigheter, som därigenom komma att medverka till kränkningen. Det är även att märka, att den av Thyrén föreslagna bestämmelsen om straff för den, som falskeligen förebringar besvärande omständigheter eller undanröjer bevis för att få oskyldig dömd till straff, icke är tillämplig där falskt åtal utföres med åberopande av besvärande omständigheter som i och för sig äro sanna. Det kan lätt inträffa,

att någon som mot bättre vetande åtalar annan för brott kan stödja åtalet på omständigheter som till synes äro graverande men som, efter vad han väl vet, motbevisas av andra av honom förtigna omständigheter. Även ett sådant förfaringssätt synes förtjäna en eftertrycklig straffrättslig reaktion. Kommitén ansluter sig därför till gällande rätts ståndpunkt att upptaga falskt åtal såsom ett redan i och för sig svårt brott.

I gällande lag behandlas falsk angivelse i samband med falskt åtal. Kommittén finner emellertid icke skäl att i detta avseende vidbliva den gällande rätten. Begreppet angivelse synes alltför obestämt för att lämpligen göras till förutsättning för straffansvar. Det är klart att, för att en falsk angivelse i gällande lags mening skall föreligga, fordras att det skett en anmälan för brott vilken är någorlunda bestämt avfattad. Anmälningar om brott givas emellertid ofta en form, som gör det svårt att beteckna anmälningen såsom en angivelse. Det är sålunda vanligt, att det i stället för formlig angivelse göres en framställning till polismyndighet att undersökning angående visst förhållande måtte verkställas och att, om denna ger vid handen att någon är brottslig, åtal måtte anställas mot honom. I betraktande härav torde det icke vara lämpligt att i strafflagen upptaga något stadgande om straff för falsk angivelse som sådan. Enligt kommitténs mening böra de nuvarade bestämmelserna angående falsk eller obetänksam angivelse ersättas med stadganden avseende det fall att någon inför myndighet, som har att befordra lagöverträdare till ansvar, sanningslöst tillvitar någon ett brott. För straffbarhet i sådant fall böra emellertid uppställas väsentligt andra förutsättningar än de som gälla beträffande åtal. Kommittén har därför ägnat fallet en särskild paragraf, 7 §.

Den av kommittén förordade straffbestämmelsen angående falskt åtal har upptagits i förevarande paragraf. Gärningen anges där bestå i att någon åtalar en oskyldig. Bestämmelsen är tillämplig vare sig åtalet väckes av enskild person eller av allmän åklagare. I senare fallet kan förutom förevarande paragraf jämväl 25: 7 i förslaget vara att tillämpa. Där åtal anställes å särskilt bildat rättssubjekts vägnar, äro de, vilka såsom organ för den juridiska personen beslutat åtalet, eller firmatecknare, som företrätt denna, ansvariga för åtalet. Straffbestämmelsen omfattar, liksom gällande lags motsvarande bestämmelser, icke blott anställande av åtal utan i princip även utförande eller fullföljande av åtal. Har någon som i god tro väckt åtal sedermera kommit till insikt om att den tilltalade är oskyldig, bör han emellertid icke anses ådraga sig ansvar enligt bestämmelsen blott för det han underlåter att nedlägga åtalet. Endast om han fortsätter sitt åtal genom positiva åtgärder, sådana som framförande av bevisning, skärpande av ansvarsyrkandet eller fullföljande till högre instans, torde falskt åtal få anses föreligga. Huruvida en blott underlåtenhet att nedlägga åtalet skall medföra ansvar, är en fråga som får bedömas enligt 8 §.

En förutsättning för straff är enligt den föreslagna paragrafen liksom enligt SL 16: 1 att den tilltalade är oskyldig. Denna förutsättning måste i likhet med övriga förutsättningar för ansvar vara ådagalagd; det räcker således

ej, att den tilltalade finnes icke kunna fällas till ansvar. För att den tilltalade skall anses vara oskyldig i den mening som förevarande paragraf avser fordras icke, att beskyllningen skall vara helt och hållet uppdiktad. Falskt åtal måste även anses föreligga, om brott av ifrågavarande slag förövats men, enligt vad den åtalande visste, ej av den tilltalade eller om denne väl begått en straffbar gärning men icke en sådan som åtalet avser eller om han begått sådan gärning men denna är straffri på grund av nödvärn eller på grund av bristande uppsåt. Har den tilltalade emellertid begått den gärning som avses med åtalet ehuru han av sådant subjektivt skäl som ungdom eller sinnessjukdom icke kan fällas till straff, torde han icke kunna anses oskyldig i paragrafens mening och icke heller om han begått den brottsliga gärningen men straffet därför är preskriberat. Att den tilltalade är oskyldig är en ovillkorlig förutsättning för att åtal skall bedömas som falskt. Åtalar någon annan i tro att han är oskyldig men det senare befinnes att han i själva verket var skyldig, föreligger sålunda icke falskt åtal. Att, såsom i gällande lag skett genom en för alla åtals- och angivelsebrott gemensam bestämmelse, stadga straffrihet där den tilltalade visserligen är oskyldig men den åtalande dock visat sannolika skäl till åtalet har, vad angår förevarande paragraf som blott avser uppsåtligen falskt åtal, icke ansetts motiverat.

I subjektivt avseende har kommittén icke funnit sig böra följa gällande lags metod att beträffande falskt åtal skilja mellan argt uppsåt och obetänksamhet. Gränsdragningen mellan dessa båda begrepp har vållat osäkerhet vid tolkningen av den gällande rätten. Det synes vara att föredraga att, såsom ock Thyrén föreslagit, för ansvar för falskt åtal fordra att gärningen sker uppsåtligen, vilket innebär att uppsåtet skall omfatta alla objektiva förutsättningar för ansvar. Den åtalande skall alltså ha uppsåt att åtala en oskyldig. Även eventuellt uppsåt bör emellertid vara tillräckligt. Ansvar för falskt åtal bör sålunda kunna drabba den som väl icke kan övertygas att ha insett att den tilltalade var oskyldig men måste ha ansett detta möjligt, därest det tillika måste antagas att han skulle ha väckt åtalet även om han varit viss om den tilltalades oskuld. Uppsåtet behöver emellertid icke gå ut på att oskyldig skall bliva dömd till straff. Även ett åtal, som anställes i rent chikaneringssyfte och i förlitan på att den tilltalade skall lyckas bevisa sin oskuld, är att hänföra under falskt åtal. Att i lagtexten upptaga ett uttryckligt krav att gärningen skall ske uppsåtligen torde här som eljest få anses överflödigt.

Straffet föreslås för normalfall till straffarbete i högst två år eller fängelse. Att såsom gällande rätt stadga olika straff allt efter den framgång åtalet haft synes icke tilltalande för nutida åskådningssätt. Straffets storlek torde böra bestämmas efter mera allsidigt övervägande av omständigheterna vid brottet. Kommittén föreslår, att här liksom vid många andra brott en strängare straffskala införes för grova fall överhuvud och att några exempel på grova fall av falskt åtal nämnas i lagtexten till ledning vid bedömandet. Såsom ett fall där gärningen i regel är grov upptages att åtalet avser svårt brott. Även åtal för mindre svårt men vanärande brott, t. ex. lindrigare

sedlighetsbrott, kan emellertid vara att anse som grovt. I lagtexten upptages vidare som exempel på grovt fall att åtalet innefattar missbruk av tjänsteställning. Att allmän åklagare anställer falskt åtal måste nämligen i regel anses i hög grad straffvärt. Ett åtal kan jämväl vara att hänföra under den strängare straffskalan på grund av det sätt varpå åtalet utföres. Den som till stöd för sitt åtal anför flerfaldiga osanningar bör sålunda knappast kunna bedömas enligt straffskalan för normalfall. Att den åtalande handlat med direkt uppsåt att få en oskyldig fälld till straff är också en omständighet som bör beaktas vid prövningen av frågan om åtalet skall bedömas som grovt. För ringa fall åter föreslår kommittén en straffsats av fängelse eller böter. Dit äro framför allt att hänföra åtal för obetydliga förseelser samt ansvarsyrkanden, vilka endast framstå såsom ett underordnat moment vid utförande av en civil talan, såsom då en svarande, som yrkar att ett mot honom åberopat avtal må förklaras ogiltigt enligt 31 eller 33 § avtalslagen emedan han anser sig ha visst moraliskt fog därför, finner sig böra ge eftertryck åt sitt bestridande av kärandens krav genom att yrka ansvar på honom för ocker ehuru han inser att detta yrkande är utsiktslöst. Även en svarandes rekonventionsvis framställda yrkande om ansvar på käranden för falskt åtal torde ofta vara att bedöma såsom ett ringa fall.

Att ett falskt åtal innefattar ärekränkning föranleder naturligtvis icke, att jämte förevarande paragraf även SL 16 kap. skulle bliva tillämpligt. Jämväl ärekränkande beskyllningar, som utföras genom åtal, konsumeras av straffet för falskt åtal. Om däremot en ärekränkande beskyllning föranlett ärekränkningsåtal och den tilltalade för att bevisa beskyllningens sanning i sin ordning åtalar den beskyllde och därför rekonventionsvis dömes för falskt åtal, är han icke därmed fri från ansvar för ärekränkning (se NJA 1909 s. 636, 1915 s. 614 och 1916 s. 421).

Liksom medverkan till mened är även medverkan till falskt åtal straffbar. Att den som väcker åtalet till äventyrs på grund av subjektiv omständighet såsom sinnessjukdom eller bristande uppsåt icke kan fällas till ansvar fritager icke en medverkande som fyller de subjektiva kraven. Den medverkandes subjektiva inställning bedömes för sig, varför det kan inträffa att gärningsmannen dömes för falskt åtal men den medverkande för obefogat åtal enligt följande paragraf eller att omvänt en medverkande dömes enligt förevarande paragraf, t. ex. för anstiftan till falskt åtal, men gärningsmannen för obefogat åtal.

6 §.

Falskt åtal torde, vare sig brottet bestämmes såsom i gällande lag eller som i förslaget, vara sällsynt, och bevisningssvårigheter göra det än mera sällsynt, att någon blir straffad för falskt åtal. Däremot förekommer det i ett jämförelsevis icke ringa antal fall, att åtal anställes ehuru sådan åtgärd måste anses obefogad.

För ogrundade åtal, vilka icke kunna anses ha väckts av argt uppsåt och därför icke falla under de stränga straffbestämmelserna för sådana fall i

SL 16: 1 och 3, upptager den gällande rätten i SL 16: 4 en lindrigare straffbestämmelse avseende åtal av obetänksamhet och utan argt uppsåt. Den kompletteras med ett stadgande i SL 16: 6, att den som finnes ha haft sannolika skäl till åtal skall gå fri från straff. Denna bestämmelse ersatte på sin tid ett stadgande i 1734 års lag, missgärningsbalken 60: 3, om straffrihet för den som har halva bevis.

THYRÉN har i sitt utkast (VIII 7 §) upptagit en straffbestämmelse för oaktsamhetsfall. Även enligt hans utkast går den som finnes ha haft sannolika skäl fri från straff (9 §).

Jämväl enligt kommitténs uppfattning erfordras en bestämmelse om ansvar för åtal mot oskyldig utöver bestämmelsen angående falskt åtal. Det är av vikt att i görligaste mån skydda oskyldiga mot obefogade åtal, och det är även ett intresse för samhället att de rättsskipande myndigheterna icke betungas med handläggning av sådana åtal. Det synes ock vara ett rimligt krav, att en så allvarlig åtgärd som ett åtal vidtages först efter omsorgsfullt övervägande. Med den avfattning 5 § erhållit i kommitténs förslag rymmas därunder endast de fall, där den tilltalade prövas vara oskyldig och det därjämte styrkes att den åtalade haft uppsåt att åtala honom, fastän han var oskyldig. I olikhet mot vad fallet är enligt gällande lag men i likhet med vad Thyrén föreslagit kräves för tillämpning av denna strängare straffbestämmelse icke något kvalificerat uppsåt. För den lindrigare straffbestämmelsen, vilken upptagits i förevarande paragraf, återstå de fall, där den tilltalades oskuld ej är ådagalagd eller där den åtalandes uppsåt ej omfattar att åtalet skall riktas mot en oskyldig. Brottet har åsatts beteckningen obefogat åtal.

Vid beskrivningen av vad som förutsättes för att detta brott skall föreligga har kommittén utgått från bestämmelsen i SL 16: 6, vilken anger den undre gränsen för straffbarhet enligt gällande lag. Den som då han anställt åtal haft sannolika skäl därtill skall alltså gå fri från ansvar. Liksom enligt nämnda bestämmelse men i motsats till vad som gällde enligt 1734 års lag skall frågan om sannolika skäl förelegat bedömas med hänsyn till förhållandena vid den tidpunkt då åtalet anställdes. Det hjälper icke den åtalande, att han under målets gång lyckas förebringa omständigheter som i och för sig tyda på den tilltalades skuld, t. ex. lyckas uppspåra ett dittills okänt vittne eller skriftligt bevis angående någon för den tilltalade besvärande omständighet. Blir den tilltalade fälld till ansvar genom dom som vinner laga kraft, går likväl den åtalande fri från straff huru obefogat åtalet än från början må ha tett sig, liksom icke heller ansvar för falskt åtal kommer i fråga där den tilltalade befinnes skyldig. Den som utan att kunna påvisa sannolika skäl anställer ett åtal i förhoppning att det under målets gång skall yppa sig fällande omständigheter gör det därför på egen risk. Lyckas han uppnå fällande dom, går han fri från ansvar men annars icke.

Frågan huruvida sannolika skäl föreligga skall bedömas efter vad den åtalande hade sig bekant. Omständigheter, som tala till den tilltalades fördel men som voro obekanta för den åtalande, medtagas därför ej vid bedömandet. Om den åtalande väl kände till vissa omständigheter som i och för sig

utgjorde tämligen bindande indicier mot den tilltalade men han därjämte ägde kännedom om något avgörande skäl att anse den tilltalade oskyldig, såsom t. ex. en trovärdig bekännelse av annan person, blir han att döma enligt paragrafen. Huruvida de omständigheter den åtalande kände äro tillräckliga för att utgöra sannolika skäl, avgöres enligt normalt bedömande. Den som väckt åtal går sålunda icke fri från ansvar genom att påvisa att han för sin del trott att de omständigheter han känt till utgjorde sannolika skäl, om en förståndig man skulle ha bedömt frågan annorlunda.

För att gå fri från ansvar skall den som väcker åtal ha i det hela haft sannolika skäl till att anställa åtalet. Att han haft någon grund att anse den tilltalade skyldig fritager honom icke från ansvar, om det bör ha stått klart för honom att de av honom kända omständigheterna icke skulle vara tillräckliga för en fällande dom och han icke hade anledning räkna med att under målets gång skulle yppa sig andra omständigheter tillräckliga för att utfylla bevisningen. Om i ett mål vittne stått mot vittne och det icke kunnat med visshet ådagaläggas huru det verkligen förhöll sig i det omvittnade avseendet, äger sålunda den ena parten i allmänhet icke strafflöst åtala motsidans vittne för mened, ehuru han till stöd för sådant åtal kan åberopa sitt vittnes utsaga.

Icke heller går den som väcker åtal fri från ansvar, om han väl känner omständigheter som tyda på att den tilltalade förövat den ifrågavarande brottsliga gärningen eller kanske t. o. m. på bindande sätt ådagalägga att han gjort detta men jämväl känner någon omständighet som gör att åtalet ändock icke kan bifallas, t. ex. att erforderligt uppsåt saknats eller att brottet är preskriberat. Utgöres den friande omständigheten därav att den tilltalade är av sinnesbeskaffenhet som avses i SL 5: 5, är åtalet emellertid icke straffbart enligt paragrafen. Ty de starka intressen, som i många fall påkalla att förövaren av ett brott, ehuru han faller under SL 5: 5, ställes under åtal för att saken må bliva inför domstol utredd, den tilltalades sinnesbeskaffenhet vederbörligen undersökt och prövad samt lämplig och betryggande vård i mån av behov anordnad för honom, ha medfört, att det blivit en sedvanerättsligt antagen regel att åtal må anställas utan hinder av att straff är uteslutet på grund av SL 5: 5 (jfr strafflagberedningen i SOU 1942: 59 s. 198).

Bevisbördan, huruvida obefogat åtal föreligger, åvilar i enlighet med den genomgående grundsatsen för straffprocessen i princip den som påstår att sådant brott förövats. Av sakens natur följer emellertid, att hänsyn i regel icke behöver tagas till andra skäl än dem den åtalande åberopat och att det ankommer på denne att styrka deras förhandenvaro.

Ansvar för obefogat åtal kan ifrågakomma ej blott för enskild person utan även för allmän åklagare. I senare fallet kan jämväl 25: 7 i förslaget vara att tillämpa. En tidigare stundom hävdad åsikt, att allmän åklagare som väcker åtal efter angivelse av målsägande i viss mån skulle göra det på målsägandens risk, torde ej förtjäna gillande (se lagutskottets utlåtande nr 4 till 1913 års riksdag).

Straffet, som enligt gällande lag 16: 4 och 5 är straffarbete i högst två år, fängelse i högst sex månader eller böter, alltefter effekten av åtalet, torde i likhet med vad som skett i 5 § böra i lagen bestämmas utan särskilt avseende på effekten. Straffmaximum torde kunna sänkas till fängelse i två år och straffsatsen sålunda bestämmas till fängelse eller böter.

Huruvida den som ådragit sig ansvar för obefogat åtal därjämte skall förpliktas ersätta den tilltalades rättegångskostnader bedömes enligt processrättsliga regler. Att ingå på dessa faller ej inom kommitténs arbetsuppgift. De av kommittén föreslagna straffrättsliga bestämmelserna torde icke bringa frågan om ersättning för rättegångskostnaderna i ändrat läge.

Beträffande förhållandet mellan ifrågavarande brott och ärekränkning äger vad vid 5 § anförts angående förhållandet mellan falskt åtal och sistnämnda brott motsvarande tillämpning. Jämväl i fråga om medverkan till obefogat åtal må hänvisas till framställningen vid 5 §.

7 §.

I 16 kap. SL stadgas ansvar förutom för falskt eller obetänksamt åtal jämväl för angivelse, som sker av argt uppsåt eller ock endast av obetänksamhet. Med angivelse likställes att någon, för att ådraga annan straff, emot honom falskeligen förebringar besvärande omständigheter, så att åtal vid domstol därå följer, eller i avsikt att komma tilltalad person på straff undanröjer bevis för hans oskuld eller mot honom falskeligen förebringar besvärande omständigheter. Ansvar drabbar icke den, som prövas ha haft sannolika skäl till angivelsen eller den därmed likställda åtgärden.

Uttalanden till myndighet, vilka icke avses med dessa bestämmelser, kunna vara att bestraffa enligt de i 16 kap. SL upptagna straffbestämmelserna för ärekränkning. Att annorledes än genom angivelse inför polis- eller åklagarmyndighet tillvita annan ett brott kan sålunda medföra ansvar för förtal enligt SL 16: 7, och detsamma gäller en tillvitelse inför myndighet, som icke äger upptaga angivelser. Även den som, utan att väcka åtal, för talan vid domstol på grund av föregivet brott t. ex. med yrkande om skadestånd kan vara att straffa för förtal. Ansvar för förtal förutsätter, att beskyllningen skett uppsåtligen, men det behöver icke styrkas, att den varit osann. Tvärtom gäller, att den som framställt beskyllning om brott drabbas av ansvar därför, såvida han ej kan bevisa att den varit sann. För att förebringa sådan bevisning hänvisas han att föranstalta om särskild rättegång angående det brott som beskyllningen avsåg.

I närmast föregående båda paragrafer har kommittén upptagit bestämmelser om ansvar för falskt eller obefogat åtal. Av skäl som anförts vid 5 § finner kommittén ej motiverat att såsom skett enligt gällande rätt med åtal i stort sett jämställa angivelse. Enligt kommitténs uppfattning böra påståenden om brott, vilka annorledes än genom åtal ske till offentlig myndighet som har att sörja för att lagöverträdare befordras till ansvar, underkastas en enhetlig reglering oavsett huruvida de ske genom formlig angivelse. En ledande synpunkt bör därvid vara, att de som äga kännedom om brott icke skola genom straffhot avskräckas från att begära myndigheternas hjälp mot

brottslingen eller att för myndigheterna omtala vad som kan leda till brottets beivrande. Det bör för den skull för ansvar fordras, att en osann uppgift lämnats, och bevisbördan beträffande uppgiftens förhållande till sanningen torde icke såsom vid förtalsbrott böra läggas på uppgiftslämnaren. För att den som lämnat myndigheten sådan uppgift som här avses skall kunna fällas till ansvar härför, bör tvärtom fordras att det styrkes att uppgiften var osann. Det torde vara motiverat att på detta sätt i viss mån privilegiera en beskyllning om brott inför myndighet, till vars tjänsteåligganden det hör att sörja för att lagöverträdare befordras till ansvar, i jämförelse med motsvarande beskyllning inför någon som ej har med saken att göra.

Under en så beskaffad regel böra förutom formliga angivelser även hänföras andra uppgifter, varigenom någon sanningslöst tillvitar annan ett brott, föregiver besvärande omständighet eller förnekar friande eller mildrande omständighet. Det bör således icke fordras, att uppgiftslämnaren, såsom då formlig angivelse sker, tager initiativ till ett polis- eller åklagarförfarande. Icke heller bör det krävas att han direkt påstår att annan förövat ett brott, utan det bör räcka att han indirekt låter annan framstå såsom skyldig genom att föregiva eller förneka någon relevant omständighet. Sådana uppgifter kunna nämligen vara lika besvärande som en direkt beskyllning. Den som inför sådan myndighet som är i fråga lämnar osann uppgift av beskaffenhet att påbörda annan ett brott eller ett svårare brott än det vartill denne gjort sig skyldig synes väl förtjäna straff. Det är ock påkallat av hänsyn såväl till de enskilda som myndigheterna, att sanningsplikt i detta hänseende inskärpes med straffhot.

I subjektivt avseende torde emellertid en skillnad böra göras mellan fall, i vilka uppgiftslämnaren själv tagit initiativet, och sådana, i vilka han lämnat sin uppgift på begäran av myndighet. I fall tillhörande den förstnämnda gruppen torde straffbarheten böra sträckas längre än i de övriga. Av den som angiver ett brott bör kunna fordras, att han i någon mån försökt förvissa sig om sanningshalten hos de uppgifter han framfört genom angivelsen. Enligt gällande lag kräves för att angivare skall gå fri från ansvar, att han haft sannolika skäl. Detta synes emellertid vara att kräva för mycket. Ty det torde böra stå medborgarna fritt att vända sig till de ifrågavarande myndigheterna även i sådana fall, där de icke förmå ens till någon del styrka sina misstankar, blott de gjort vad som skäligen kunnat begäras av dem för att skaffa sig klarhet i saken. Den som själv iakttagit, att någon bestulit honom, men icke kan finna några vittnen till händelsen, bör äga straffritt vända sig till polismyndighet med anmälan mot tjuven utan hinder av att han icke kan anföra några bevis för sitt påstående och därför icke, såsom gällande lag fordrar, kan visa sannolika skäl. Vad nu sagts beträffande det fall att formlig angivelse skett torde äga tillämpning även där anmälan till myndigheten blott har karaktären av en begäran om utredning. Såsom vid 5 § framhållits, finnas näppeligen tillräckliga skäl att göra skillnad mellan dessa fall. Även av den, som blott anmält att misstanke föreligger att brott blivit begånget men sedermera under den polisutredning som blir följden av anmälningen lämnar uppgifter som rikta misstankarna mot viss person, tor-

de liksom av en angivare böra fordras, att han innan han uttalar sig skall i någon mån ha sökt förvissa sig om sanningen i saken. Av den som höres av polis- eller åklagarmyndighet utan att genom eget initiativ ha givit upphov till brottsundersökningen kan däremot icke fordras mera än att han omtalar vad han vid tidpunkten för förhöret har sig bekant. För ansvar enligt den ifrågavarande straffbestämmelsen torde därför böra fordras, att uppgiftens sanningslöshet är täckt av uppsåt eller att, där uppgiftslämnaren själv gjort anmälan eller påkallat utredning, han underlåtit skäliga mått och steg för att förvissa sig om sanningen. Uppenbarligen bör emellertid en uppgiftslämnare anses själv ha gjort anmälan eller påkallat utredning även om han anlitat bulvan för detta ändamål.

Med stöd av dessa överväganden har i förevarande paragraf osann uppgift under vissa förutsättningar straffbelagts med brottsbeteckningen falsk eller obefogad tillvitelse.

En förutsättning för paragrafens tillämpning är, att uppgift lämnats till myndighet, till vars tjänsteåligganden det hör att föranstalta om åtal eller disciplinärt förfarande eller att sörja för att saken överlämnas till behörig åklagare. Såsom hithörande myndighet nämnes först allmän åklagare och polismyndighet. Lämnas uppgiften till annan åklagar- eller polismyndighet än den som är behörig att taga befattning med saken, är paragrafen ändock tillämplig, därest den ifrågavarande myndigheten är skyldig att, om uppgiften är trovärdig, befordra den till behörig åklagar- eller polismyndighet. I paragrafen nämnes vidare annan myndighet, som har att sörja för att lagöverträdare befordras till ansvar. Härmed åsyftas specialåklagare, såsom t. ex. militär åklagare, förutsatt att saken faller inom hans tjänsteåligganden åtminstone så till vida att han är skyldig att, om uppgiften är trovärdig, befordra den vidare till behörig myndighet. Det avses emellertid även myndigheter, som icke uteslutande eller i främsta rummet ha att utföra polisutredningar eller åtal. Uppgift till en verkschef, en militär befälhavare eller ett lärarkollegium hör alltså hit men blott om en trovärdig sådan uppgift är av den beskaffenheten att det åligger myndigheten att föranstalta om förfarande för utkrävande av ansvar i disciplinär väg eller att överlämna saken till polis- eller åklagarmyndighet. Huruvida detta är förhållandet beror på brottets beskaffenhet och myndighetens tjänsteåligganden. En verkschef torde få anses skyldig att sörja för vederbörligt beivrande ej blott av sådana brott, som enligt förslaget utgöra tjänstemissbruk eller tjänstefel, utan även av sådana, som utan att innebära åsidosättande av tjänsteåliggande likväl av hänsyn till tjänstens behöriga skötsel icke kunna lämnas obeivrade. En uppgift till en chefsmyndighet att en underlydande tjänsteman begått ett sedlighetsbrott torde därför falla under paragrafen, om den avser en präst, lärare eller annan för vars tjänst en oklanderlig vandel i detta hänseende är av vikt, men icke i sådana fall, där det uppgivna brottet icke strider mot vad tjänstemannen på grund av sin tjänst har att iakttaga. För att bestämmelsen skall vara tillämplig fordras, att uppgiften riktas till en i paragrafen avsedd myndighet såsom sådan; ett tillfälligt omnämnande under ett

privat samtal är sålunda icke tillräckligt för straff enligt denna paragraf men kan naturligen medföra straff för förtal. Brottet är fullbordat i och med lämnandet av uppgiften. Att myndigheten, måhända emedan uppgiften ej anses trovärdig, icke vidtager någon åtgärd i saken hindrar ej, att uppgiftslämnaren fälles till ansvar.

Till de myndigheter som avses i paragrafen hör icke domstol. För falskt eller obefogat åtal finnas straffbestämmelser i de båda närmast föregående paragraferna, och för osanna uppgifter under ed inför domstol stadgas ansvar i de inledande paragraferna i kapitlet. Att därutöver i detta kapitel upptaga bestämmelser om osanna uppgifter inför domstol har icke synts kommittén påkallat. Den som inför polis- eller åklagarmyndighet såsom målsägande med orätt tillvitar annan ett brott kan därför bliva att fälla till ansvar enligt förslagets förevarande kapitel men ej den som, där allmänt åtal kommit till stånd, blir inkallad inför domstolen såsom målsägande och därvid, utan att själv ha biträtt åtalet, sanningslöst beskyller den tilltalade för brottet. Till motivering av denna ståndpunkt må framhållas, att en beskyllning av målsäganden i ett redan anhängigt mål har ringa bevisvärde och därför är föga ägnad att påverka målets utgång, medan motsvarande beskyllning, framställd till polis- eller åklagarmyndighet på ett tidigare stadium, lätt kan föranleda åtgärder av myndigheten som lända den beskyllde till avsevärt men. Om ansvar stadgades för sanningslösa uttalanden av målsägande inför domstol, skulle emellertid målsägandens utsaga i målet erhålla större bevisvärde. Ett införande av sådant ansvar skulle i själva verket innebära, att man tilläte målsäganden att avgiva en berättelse under viss garanti för trovärdighet, något som skulle skänka honom en i förhållande till den tilltalade alltför gynnad ställning. Det är av hänsyn till denna synpunkt, som målsägande enligt nya rättegångsbalken icke må höras som vittne och ej heller underkastas förhör under sanningsförsäkran (se NJA II 1943 s. 459 f. och 492). — Den som utan att yrka ansvar för talan på grund av föregivet brott kan emellertid liksom enligt gällande rätt vara att straffa enligt ärekränkningsbestämmelserna i 16 kap. SL. På dessa bestämmelser har kommittén ansett sig icke nu kunna ingå.

Gärningen utgöres enligt förevarande paragraf av att någon sanningslöst tillvitar annan brottslig gärning, föregiver besvärande omständighet eller förnekar friande eller mildrande omständighet. Osanningar som äro ägnade att fritaga en brottsling från ansvar eller mildra hans ansvar avses däremot icke; under vissa förutsättningar kan sådan gärning emellertid ådraga ansvar enligt 10: 10 i förslaget för döljande av brottsling. Utanför det straffbara området faller även ett rent förtigande av en friande eller mildrande omständighet till skillnad från förnekande av en sådan. Att stadga uppgiftsskyldighet under straffansvar vid polis- eller åklagarutredningar kan nämligen icke komma i fråga. En uppgift, vare sig det är en direkt tillvitelse eller blott en indirekt beskyllning, skall för att vara straffbar avse en i lag straffbelagd gärning. Att beskyllningen riktas mot en person som samtidigt uppges av subjektiva skäl, såsom sinnessjukdom eller dylikt, icke

vara straffbar hindrar ej, att beskyllningen faller under paragrafen. Om endast sådana beskyllningar, vilka avse även subjektivt sett straffbara gärningar, skulle omfattas av denna, skulle en beskyllning mot en enligt 5: 5 SL straffri person bliva att bedöma enligt förtalsbestämmelserna i 16 kap. SL vilket, emedan beskyllningen i regel torde vara av ärekränkande natur, ofta skulle få till följd, att uppgiftslämnaren bleve fälld till ansvar om han ej kunde genom åtal och dom visa att den beskyllde verkligen begått gärningen. Som de subjektiva förutsättningarna för ansvar ofta äro svåra att bedöma, synes det emellertid finnas fog för att den som inför polis- eller åklagarmyndighet tillvitar annan en objektivt sett brottslig gärning göres ansvarig härför endast i den mera begränsade omfattning som framgår av förevarande paragraf.

Den lämnade uppgiften skall vara sanningslös. Uppger någon i enlighet med rätta förhållandet och utan att uttryckligen eller underförstått påstå att förskingring eller annat brott föreligger om en redovisningsskyldig att hans kassa visar brist, kan han icke fällas till ansvar, även om den redovisningsskyldige skulle vara oskyldig till att medel felas. Däremot kräves för straffbarhet enligt paragrafen icke att den mot vilken tillvitelsen riktas är oskyldig. Även den som i själva verket är skyldig bör enligt kommitténs mening skyddas mot att någon i strid mot rätta förhållandet föregiver besvärande omständighet mot honom eller förnekar mildrande omständighet. Ej heller fordras, att det genom det sanningslösa påståendet uppstår någon fara för att myndigheten skall vilseledas. Jämväl uppgift, vars sanningslöshet genast är uppenbar, har ansetts böra omfattas av lagrummet.

Utanför paragrafens räckvidd falla uppgifter, som visserligen i och för sig äro sanningsenliga men gälla omständigheter som arrangerats i vilseledande syfte. För sådana fall ifrågakommer i stället 10: 9 i förslaget. Enligt detta lagrum straffas nämligen, för bevisförvanskning, den som förvanskar eller undanröjer bevis av betydelse för en brottsutredning eller inför myndighet åberopar falskt sådant bevis. Även den som föregriper brottsutredning och därvid av oaktsamhet förvanskar eller undanröjer bevis straffas enligt lagrummet. De gärningar som avses med detta äro såsom brottsnamnet anger av beskaffenhet att avse själva de föremål som ha betydelse såsom bevis. I så måtto är brottet att jämföra med förfalskning, varom stadgas i 12 kap. Såsom exempel på gärning, som faller under 10: 9, må nämnas utplånande av fingeravtryck på ett mordvapen eller omflyttning av föremål på brottsplatsen. Även den som inför myndighet åberopar falskt sådant bevis, t. ex. frånvaron av fingeravtryck på mordvapnet, de omflyttade föremålens läge eller enkom anbragta fotspår, gör sig skyldig till brott enligt nämnda lagrum. I dessa fall överensstämmer uppgiften i och för sig med rätta förhållandet och ansvar enligt förevarande paragraf kommer därför icke i fråga.

Paragrafen är icke tillämplig, där uppgiften riktar sig mot uppgiftslämnaren själv, i det att han t. ex. anger sig själv för ett brott som han icke förövat. Om en sådan självangivelse är ägnad att motverka att en i verklighe-

ten skyldig undgår ansvar, kan emellertid 10: 10 i förslaget komma till användning.

För att paragrafen skall vara tillämplig fordras, med det undantag som föranledes av andra stycket, att gärningen är täckt av uppsåt. Uppgiftens sanningslöshet skall ingå i uppsåtet, antingen så att uppgiftslämnaren vet att uppgiften är osann eller på det sättet att han blott anser detta möjligt men, efter vad omständigheterna ge vid handen, skulle ha lämnat uppgiften även om han varit viss om att den var oriktig. Däremot fordras icke att gärningsmannen har uppsåt att någon må bliva åtalad eller sakfälld. Även uppgifter, som lämnas blott för att trakassera och i förlitan på att deras oriktighet skall upptäckas innan åtal kommer till stånd, falla under paragrafen.

I andra stycket göres, såsom redan berörts, ett undantag från kravet på uppsåt. Den som själv tagit initiativet till att uppgiften lämnats den ifrågavarande myndigheten, vare sig han lämnat uppgiften i en anmälan till myndighet eller såsom svar på frågor som myndigheten gjort med anledning av en framställning av honom, dömes enligt andra stycket, även om han icke insåg att uppgiften var osann. I stället kräves i sådant fall emellertid, att han underlåtit skäliga mått och steg för att förvissa sig om sanningen. Huru mycket i detta avseende kan krävas, beror av omständigheterna. Det får ställas mindre stränga krav, när uppgiften gäller ett brott som berör uppgiftslämnaren, såsom t. ex. en stöld från honom själv, eller ett brott för vars uppdagande han har särskild anledning eller enligt 11: 5 i förslaget t. o. m. skyldighet att vara verksam, såsom spioneri, än när uppgiften avser förhållanden med vilka han icke har att skaffa, såsom när han anger någon för stöld från annan som själv lika väl hade kunnat verkställa angivelsen. Till vilken myndighet anmälan riktas är även av betydelse för frågan vad som skall fordras för att anmälan skall vara undandragen ansvar. En anmälan hos polismyndighet eller allmän åklagare synes i allmänhet böra förutsätta mera omsorgsfull prövning än som erfordras för att hos chefsmyndighet eller hos riksdagens ombudsmän påkalla undersökning angående en tjänstemans beteende. Det bör naturligtvis även beaktas i vad mån det möter svårigheter för uppgiftslämnaren att själv skaffa utredning i saken. Givet är också att det, fastän uppgiftslämnaren tagit initiativet till en undersökning av myndighet, kan finnas anledning att ställa mindre stränga krav på hans vederhäftighet, när det gäller svar på frågor som av myndigheten riktas till honom än när han självmant uttalar sig.

De föreslagna bestämmelserna avvika icke oväsentligt från gällande rätt. Vad först angår angivelse medför förslaget en mildring i ansvaret såtillvida som det enligt förslaget icke såsom enligt gällande rätt för straffrihet fordras att angivaren visar att han haft sannolika skäl till angivelsen. För att han skall drabbas av straff fordras enligt förslaget att angivelsen visas vara osann och att han underlåtit skäliga mått och steg för att förvissa sig om sanningen. I den mån de andra tillvitelser, som avses med förevarande paragraf, enligt gällande rätt äro att bestraffa såsom ärekränkning innebär förslaget likaledes en mildring. Ty för att en sådan tillvitelse om brott enligt gällande

rätt skall gå fri från ansvar fordras att tillvitelsens sanning bevisas, något som i regel ej får ske annorledes än genom fällande dom för brottet, medan det enligt förslaget för ansvar fordras att tillvitelsen visas vara osann samt att den som gjort tillvitelsen underlåtit skäliga mått och steg för att förvissa sig om sanningen eller, där han icke gjort tillvitelsen i anmälan till myndighet eller under utredning vartill han själv tagit initiativet, att han insåg att han for med osanning. I den mån gärningen enligt gällande rätt icke kan bestraffas såsom angivelse eller ärekränkning innebär förslaget en utvidgning av det straffbara området. Det har nämligen ansetts påkallat att straffbelägga gärning som, ehuru den icke kan bedömas som ärekränkning, likväl är ägnad att påbörda annan brott, såsom fallet kan vara med sanningslöst föregivande av besvärande omständighet eller förnekande av friande omständighet.

Straffet har för uppsåtliga fall satts till högst straffarbete i två år. I jämförelse med straffet för falsk angivelse enligt gällande lag, vilket kan uppgå till straffarbete på livstid, innebär detta en betydande strafflindring. Kommittén har emellertid, såsom förut framhållits, icke kunnat biträda gällande lags ståndpunkt att i stort sett jämställa falsk angivelse med falskt åtal. För de i andra stycket behandlade fallen, vid vilka ej fordras att uppsåtet omfattar uppgiftens oriktighet, föreslås en straffsats av fängelse eller böter. Emedan paragrafen avser sanningslösa uppgifter som äro ägnade att låta någon framstå såsom förövare av brott, finnes det icke utrymme för en bestämmelse om straffminskning eller straffrihet sådan som den i 4 § givna.

Det torde framgå av det anförda, att förevarande paragraf är avsedd att ensam reglera straffansvaret i fråga om de gärningar som angivas däri. Liksom bestämmelserna om falskt eller obefogat åtal innebära bestämmelserna i paragrafen sålunda att tillämpning av stadgandena om ärekränkning är utesluten. Där tillvitelse om brott icke kan bestraffas enligt paragrafen emedan det ej är styrkt att den är osann, inträder icke ansvar för ärekränkning i stället.

Att omtala för obehörig att man gjort anmälan om brott kan emellertid vara att bedöma såsom ärekränkning, om anmälaren därigenom får anses upprepa beskyllningen. Det är också att märka, att en anmälan, ehuru den i sak är av det innehåll som avses i förevarande paragraf och anmälaren går fri från ansvar enligt paragrafen emedan han saknar det i första stycket fordrade uppsåtet och ej låtit sådan underlåtenhet som i andra stycket förmäles komma sig till last, till sin form kan vara sådan att anmälaren därigenom ådrager sig ansvar för ärekränkning.

Emedan förevarande paragraf ersätter de hittillsvarande bestämmelserna om ansvar för falsk angivelse, bör bestämmelsen i nya rättegångsbalken 20: 8 om rätt för angiven att väcka talan för falsk angivelse, därest kommitténs förslag godtages, hänföra sig till falsk eller obefogad tillvitelse. Likaså synes bestämmelsen i nya rättegångsbalken 19: 4 om forum för talan om ansvar för falsk angivelse böra anses avse tillvitelsebrottet.

8 §.

Det skulle icke vara tillfredsställande, om t. ex. ett vittne som i god tro avgivit en utsaga varigenom annan med orätt påbördats ett brott, skulle, om vittnet senare finner att han misstagit sig, kunna strafflöst underlåta att rätta vittnesmålet och genom sin underlåtenhet orsaka att den oskyldige blir fälld till straff. Enahanda synpunkt gör sig gällande i andra fall av osann utsaga. I alla de förut i kapitlet behandlade fallen föreligger ett behov att genom en ansvarsbestämmelse öva press på uppgiftslämnaren att rätta möjligen felaktiga uppgifter innan de orsaka skada. En sådan ansvarsbestämmelse torde icke behöva inge betänkligheter, om den begränsas till sådana fall där den oriktiga uppgiften framkallat fara för att annan skall bliva oskyldigt åtalad eller dömd eller eljest lida avsevärt förfång och det icke fordras mera av uppgiftslämnaren än att han till farans avvärjande gör vad skäligen kan begäras. För den allmänna rättsuppfattningen torde det te sig som ett rimligt krav att den som, låt vara i god tro, inför myndighet lämnat en oriktig uppgift ägnad att lända annan till avsevärt förfång sedermera skall rätta uppgiften om han finner att den var oriktig.

Thyrén (VIII s. 176) har framkastat tanken att komplettera bestämmelserna om menedsbrott med en dylik ansvarsbestämmelse men avstått därifrån, emedan han funnit frågan om sådan s. k. subsekvent imputation böra lösas i ett sammanhang för alla eller ett stort antal brott.

Kommittén, vars arbete i olikhet mot Thyréns avser en revision av strafflagens speciella del i etapper, har icke ansett sig kunna föreslå att frågan uppskjutes till slutet av denna revision. Beträffande sådana brott, där ett behov av en bestämmelse om ansvar i hithörande fall är särskilt kännbart, föreslår kommittén därför att frågan löses genom speciella bestämmelser. En sådan specialbestämmelse har kommittén upptagit beträffande allmänfarliga brott i 19: 9 i förslaget, och beträffande de nu ifrågavarande brotten föreslår kommittén en motsvarande bestämmelse i förevarande paragraf.

En förutsättning för ansvar enligt denna är att någon avgivit osann utsaga i något av de fall som behandlas i de föregående paragraferna i kapitlet och att uppgiftslämnaren ändock icke är förfallen till ansvar enligt dessa paragrafer. Hit höra alltså fall, som skulle varit att bedöma såsom mened, ovarsam edsaga eller osann partsutsaga, brott enligt 4 §, falskt eller obefogat åtal eller falsk eller obefogad tillvitelse, om de subjektiva förutsättningarna härför förelegat. Vad som brustit är oftast att gärningsmannen icke haft uppsåt att lämna en osann uppgift eller, där viss oaktsamhet är tillräcklig, att han icke heller gjort sig skyldig till sådan. Det kan emellertid även tänkas hithörande fall där uppgiften av objektiva skäl icke är straffbar. Ett vittne, som lämnat en oriktig uppgift angående en yrkeshemlighet ehuru han ägt vägra att uttala sig och därför enligt 4 § går fri från ansvar, kan bliva att döma enligt förevarande paragraf, om yrkeshemligheten sedermera blir allmänt känd och det därför icke längre finnes någon ursäkt för honom att förtiga sanningen.

Det förutsättes för ansvar enligt paragrafen vidare, att den osanna uppgiften framkallat fara för att annan skall bliva oskyldigt åtalad eller dömd eller eljest lida avsevärt förfång. Med det sistnämnda uttrycket åsyftas bl. a. dom i tvistemål av någon betydenhet.

Den straffbara handlingen beskrives såsom underlåtenhet att till farans avvärjande göra vad skäligen kan begäras. Den åtgärd som kommer i fråga är i allmänhet ett meddelande att den lämnade uppgiften var oriktig, till vederbörande myndighet eller ock till den enskilde mot vilken uppgiften var riktad, för att bereda denne tillfälle att låta höra uppgiftslämnaren ånyo. Av den som anställt åtal och sedermera finner att den tilltalade är oskyldig bör i allmänhet fordras, att han nedlägger åtalet. Vid prövningen, huruvida uppgiftslämnaren skall anses skyldig att vidtaga någon åtgärd, böra sådana omständigheter beaktas som huru viss han bort vara om den lämnade uppgiftens oriktighet och huruvida han insett betydelsen av uppgiftens oriktighet. Även den omständigheten att han själv måhända har olägenhet av uppgiftens beriktigande bör beaktas. Det bör också tagas hänsyn till beskaffenheten av den fara, som framkallats genom den oriktiga uppgiften. I detta hänseende är särskilt att iakttaga, att faran bör mätas efter förhållandena vid den tidpunkt då beriktigandet kommer i fråga. Är faran då redan avlägsnad, t. ex. genom att åtalet ogillats eller uppgiften blivit motbevisad, kan sålunda uppgiftslämnaren icke anses skyldig att vidtaga någon åtgärd. Är saken avgjord i den riktning dit den osanna uppgiften pekat, är intresset att uppgiften skall bliva beriktigad i många fall likaledes ringa men i andra fall, såsom om den på ett avgörande sätt bidragit till en straffdom som återstår att verkställa, icke mindre än förut.

I subjektivt avseende fordras uppsåt. Det skall ingå i gärningsmannens uppsåt, att en fara av ifrågavarande slag framkallats, och han skall uppsåtligen underlåta skäliga åtgärder till dess avvärjande.

Straffet har bestämts till böter eller fängelse.

9 och 10 §§.

Såsom anförts vid kapitelrubriken har kommittén i detta kapitel med menedsbrott och falskt åtal m. m. sammanfört vissa andra fall av osann utsaga. De fall, som upptagits i förevarande paragrafer, äro sådana, som inom teorien plägat betecknas såsom intellektuell handlingsförfalskning.

I gällande lag är s. k. intellektuell handlingsförfalskning straffbelagd endast i den utsträckning som angives i SL 12: 21 och 22. I det förra lagrummet stadgas straff, där någon i arbetsbetyg eller intyg om fattigdom, sjukdom eller annat dylikt uppger vad han vet vara osant och därav annan kan vilseledas eller skadas. Handlingar med omedelbar rättslig eller ekonomisk betydelse, såsom köpebrev, skuldebrev eller kvitton, avses icke med paragrafen. Enligt SL 12: 22 åter bestraffas falsk utsaga i sådan skriftlig försäkran på heder och samvete som avgives jämlikt 3: 2 eller 6: 9 giftermålsbalken, nämligen försäkran om frihet från äktenskapshinder och försäkran angående makars egendom.

THYRÉN har i sitt utkast (VI 8 §) upptagit en straffbestämmelse avseende såväl enskilda handlingar, vilka tjäna till omedelbart bevis om rättighet eller om befrielse från skyldighet, som ock andra enskilda handlingar, vilka framstå såsom tillkomna för att tjäna till bevis. Bestämmelsen omfattar sålunda ej blott de i SL 12: 21 avsedda intygen utan även exempelvis köpebrev, skuldebrev och kvitton. Enligt bestämmelsen inträder ansvar, där någon i handlingen uppgiver vad han vet ej sant vara och skada är att befara av gärningen.

Då straffrättskommittén utarbetade förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott, hade kommittén att följa direktiv, i vilka bland annat uttalats ett önskemål att en allmän straffbestämmelse i fråga om intellektuell handlingsförfalskning måtte införas. För tillgodoseende av detta önskemål föreslog kommittén i sitt betänkande angående förmögenhetsbrotten (SOU 1940: 20) i nära överensstämmelse med Thyrén, att i 12 kap. såsom 5 b § skulle införas en bestämmelse om straff där någon utfärdar enskild handling för skens skull eller i sådan handling lämnar oriktig uppgift och sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra begagnar eller till sådant begagnande utlämnar handlingen. I den kungl. propositionen angående förmögenhetsbrottslagstiftningen (nr 4 till 1942 års riksdag) upptogs emellertid ej kommitténs förslag i denna del. Föredragande departementschefen uttalade i propositionen, att förändringar av mera principiell räckvidd beträffande förfalskningsbrotten borde uppskjutas till den fullständiga revision av lagstiftningen om dessa brott vilken dåmera uppdragits åt kommittén.

I utländsk rätt är intellektuell handlingsförfalskning merendels straffbelagd endast i begränsad omfattning. Det är sålunda vanligt, att sådan gärning bestraffas så vitt den rör offentlig handling. Begås gärningen av ämbetsman i ämbetet, är den naturligtvis i regel straffbar. Därutöver förekomma straffbestämmelser avseende vissa slags intyg av enskild natur, särskilt läkarintyg.

I vidsträcktare omfattning bestraffas intellektuell handlingsförfalskning enligt danska strafflagen. Där finnas i §§ 162 och 163 bestämmelser om straff för den som för eller till offentlig myndighet avger oriktig utsaga om någon omständighet angående vilken han är pliktig att uttala sig, samt för den som eljest till bruk i rättsförhållande som angår det offentliga avger oriktig skriftlig utsaga eller skriftligen intygar något varom han icke äger kännedom. Enligt § 175 straffas vidare den som »for at skuffe i Retsforhold» i offentligt dokument eller offentlig bok, i privat dokument eller bok, som det på grund av lag eller särskild förpliktelse åligger honom att utfärda eller föra, eller i läkar-, tandläkar-, barnmorske- eller veterinärintyg avger oriktig utsaga om någon omständighet angående vilken utsagan skall tjäna till bevis. Enligt § 296 bestraffas även vissa oriktiga uppgifter angående aktiebolags och liknande företags angelägenheter.

Även enligt fransk rätt förekommer ansvar för intellektuell handlingsförfalskning i tämligen stor omfattning. Enligt artikel 150 i franska strafflagen är det straffbelagt att begå sådan förfalskning i enskild handling under vissa

förutsättningar, om vilka emellertid åtskillig meningsskiljaktighet råder i fransk teori och praxis.

Den schweiziska strafflagen slutligen innehåller i artikel 251 (jfr artiklarna 317 och 318) en bestämmelse, genom vilken helt allmänt stadgas straff för den som, i avsikt att skada annan eller att skaffa sig eller annan orättmätig fördel, i en urkund sanningslöst betygar en rättsligt betydelsefull omständighet.

Vid övervägande i nu förevarande sammanhang av frågan, i vilken utsträckning intellektuell handlingsförfalskning bör straffbeläggas, är till en början att uppmärksamma, att hithörande gärningar enligt kommitténs vid kapitelrubriken utvecklade mening icke äro att uppfatta såsom en art av förfalskning. Enligt kommitténs sätt att se är intellektuell förfalskning därför icke en träffande beteckning för dem, och jämförelser med straffbestämmelserna för förfalskning äga enligt kommitténs åsikt endast ett begränsat värde för frågan i vilken utsträckning gärningarna böra straffbeläggas.

Det må vidare framhållas, att behovet av straff för de ifrågavarande gärningarna är mindre sedan genom 1942 års lagstiftning om förmögenhetsbrotten införts straff för bedrägeriförsök. Endast i den mån det finnes påkallat att ingripa med straff då gärningen ännu ej hunnit fortskrida till sådant försök eller det av omständigheterna framgår att bedrägeri icke ingår i brottsplanen, synes det motiverat att straffbelägga den osanna utsagan som sådan. Det är även att märka, att straffbestämmelserna angående svindleri, vilka likaledes infördes år 1942, i viss utsträckning göra det överflödigt att i detta sammanhang stadga straff för osann utsaga. Det bör särskilt uppmärksammas, att ansvar för svindleri inträder där någon, som medverkar vid bildande av aktiebolag eller annat företag eller på grund av sin ställning bör äga särskild kännedom om ett företag, offentliggör eller eljest bland allmänheten eller företagets intressenter sprider vilseledande uppgift ägnad att påverka bedömandet av företaget i ekonomiskt hänseende och därigenom medföra skada. Under denna bestämmelse falla exempelvis oriktiga uppgifter angående aktiebolag, vilka lämnas till patent- och registreringsverket för att där hållas tillgängliga för allmänheten.

Till utgångspunkt vid övervägande av spörsmålet, i vilken utsträckning de nu ifrågavarande osanna utsagorna böra straffbeläggas, torde lämpligen böra tagas bestämmelsen i SL 12: 21. Ehuru innebörden av detta stadgande icke är fullt klar, blir det genom de i lagen anförda exemplen tydligt, att stadgandet i allt fall omfattar utfärdande av intyg angående annans arbetsanställning, uppförande, fattigdom, sjukdom eller liknande förhållanden. Att skriftlig osann utsaga i sådana fall bör vara straffbelagd är uppenbart, och det synes icke finnas tillräckliga skäl att, såsom exemplen möjligen ge vid handen, begränsa straffbarheten till allenast intyg om förhållanden av rent personlig natur.

Däremot finnas goda skäl för att icke annat än under särskilda förhållanden kriminalisera oriktiga utsagor i handlingar, i vilka någon betygar något om sina egna angelägenheter. För att en handling skall tillmätas större be-

visvärde förutsättes nämligen i regel en viss grad av opartiskhet hos utfärdaren. En handling, varigenom någon betygar att han själv äger vissa egenskaper eller att han utfört vissa prestationer, anses i allmänhet icke förtjäna samma tilltro som en handling, varigenom någon annan intygar detsamma om honom. En meritförteckning godtages sålunda t. ex. merendels icke, med mindre den är bestyrkt av någon annan än den vilkens meriter äro i fråga. Enligt vanligt språkbruk är själva ordet intyg förbehållet utsagor som ej avse utfärdarens egna angelägenheter. Att helt allmänt stadga straff för den som i en till bevis upprättad urkund lämnar osann uppgift om egna angelägenheter skulle ock vara att ställa över hövan stränga krav på människors sanningsenlighet.

Dessa överväganden ha föranlett kommittén att taga avstånd från tanken att föreslå en allmän straffbestämmelse för osann skriftlig utsaga. Endast i vissa fall torde böra under straffansvar stadgas en sanningsplikt beträffande egna angelägenheter.

Detta torde böra ske där någon skriftligen lämnar osann uppgift om vem han är. I många fall blir visserligen den som undertecknar en handling med falskt namn att straffa för förfalskning. Härför fordras emellertid, att handlingen genom underskriften är ägnad att vilseleda angående undertecknarens person. Om så icke är fallet utan undertecknandet blott innebär att handlingens utställare uppger falskt namn, äro förfalskningsbestämmelserna icke tillämpliga. En sådan oriktig uppgift synes emellertid icke böra gå straffri. Den som t. ex. öppnar bankräkning i diktat namn torde icke, även om han sedermera gör uttag med begagnande av samma namn, kunna fällas för förfalskning, men väl torde det otillbörliga i förfaringssättet böra föranleda straff för den skriftliga osanning vartill han gjort sig skyldig (jfr NJA 1935 s. 76 och 1944 s. 328 samt SvJT 1941 rf s. 25).

En särskild grupp av gärningar, som om de ej räknas till de osanna utsagorna i allt fall stå dem nära, bilda skenavtal och andra rättshandlingar för skens skull. Det är givet att upprättande av ett skenavtal i vissa fall kan vara ägnat att vilseleda och att därigenom orsaka skada. Även att upprätta skriftlig rättshandling för skens skull torde därför böra beläggas med straff.

Kommittén anser sig vidare böra föreslå ett särskilt straffstadgande avseende fall i vilka någon jämlikt lag eller författning avgiver en skriftlig utsaga under edlig förpliktelse eller på heder och samvete. I dessa fall har lagstiftaren ansett det så betydelsefullt att en riktig utsaga avgives, att det föreskrivits viss form som är ägnad att inskärpa vikten av att utfärdaren håller sig till sanningen och som därmed också giver viss garanti för att så sker. Liksom i fråga om vittnesmål och andra utsagor under laga ed eller därmed jämställd försäkran gäller om dessa utsagor att de avgivas under sådana omständigheter, att det med fog synes böra under straffansvar krävas att de äro riktiga. Enligt förslaget stadgas därför ansvar för den som i sådan skriftlig utsaga lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen. Det är redan enligt gällande rätt vanligt, att osann uppgift som lämnas under edlig förpliktelse eller på heder och samvete medför straffansvar. Straffbestäm-

melserna i SL 12:22 avse sålunda osanna utsagor i vissa försäkringar som skola avgivas på heder och samvete, och i skattestrafflagen stadgas ansvar för den som i deklaration för fastställande av skatt lämnar oriktig uppgift ägnad att för honom eller den han företräder leda till frihet från skatt eller till för låg sådan. I ett flertal andra specialförfattningar finnas bestämmelser om ansvar för oriktig anmälan, ofta oavsett formen för anmälningen. Som exempel må nämnas kungl. stadgan den 8 juni 1917 angående hotell- och pensionatrörelse samt utlänningslagen den 11 juni 1937. Om i strafflagen upptages en bestämmelse om ansvar för oriktig uppgift i skriftlig utsaga som jämlikt lag eller författning avgives under edlig förpliktelse eller på heder och samvete, beredes möjlighet för det allmänna att, genom att där så befinnes påkallat föreskriva sådan form för att viss uppgift skall godtagas, skapa straffrättslig garanti för att uppgiften är sanningsenlig.

Det är att märka, att de föreslagna stadgandena kompletteras av bestämmelserna i 25 kap. Att någon som är underkastad ämbetsansvar lämnar en oriktig utsaga kan nämligen, om gärningen icke faller under de här föreslagna stadgandena, vara att bedöma såsom tjänstefel eller, under särskilda förutsättningar, såsom tjänstemissbruk.

De ifrågavarande stadgandena ha upptagits i 9 och 10 §§. I den förstnämnda behandlas lämnande av osann uppgift eller förtigande av sanningen i skriftlig utsaga som jämlikt lag eller författning avgives under edlig förpliktelse eller på heder och samvete. Enligt den senare paragrafen är det straffbart att lämna osann uppgift i intyg eller annan urkund som upprättas till bevis, varmed likställes att upprätta skriftlig rättshandling för skens skull, allt såvitt den oriktiga uppgiften angår antingen annat än uppgiftslämnarens egna angelägenheter eller ock vem han är. Brottet i 9 § betecknas såsom osann försäkran, brottet i 10 § såsom osant intygande.

En för båda paragraferna gemensam förutsättning för ansvar är, att utsagan avgives i skriftlig form. Kravet härpå går icke längre än motsvarande krav då det gäller frågan huruvida ett föremål kan vara objekt för förfalskning. Det räcker således, att utsagan är försedd med namnstämpel eller bomärke eller eljest är av sådan beskaffenhet att den framstår såsom egenhändigt utställd av uppgiftslämnaren.

Det kräves vidare att åtgärden innebär fara i bevishänseende. För att oriktighet skall medföra ansvar fordras därför, att den angår något för utsagan väsentligt. Ansvar inträder icke för oriktighet i annat avseende, såsom t. ex. oriktigt datum vid underskriften där dagen för utsagans avgivande saknar betydelse för det ändamål utsagan skall tjäna. Genom kravet på fara i bevishänseende uteslutas vidare från ansvar oriktiga uppgifter angående förhållanden som blott ha historiskt eller vetenskapligt intresse. Huruvida åtgärden innebär fara i bevishänseende bedömes med hänsyn till omständigheterna vid densamma. Den som uppsatt ett osant intyg men förvarar det på betryggande sätt gör sig ej skyldig till brott enligt 10 §. Om han sedermera utlämnar intyget, inträder emellertid ansvar enligt 11 §.

I övrigt skilja sig de båda paragraferna från varandra.

I 9 § straffbelägges som nämnt, att någon i skriftlig utsaga, som avgives under edlig förpliktelse eller på heder och samvete, lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen. Det fordras för paragrafens tillämpning, att sådan form för uppgiften är föreskriven i lag eller författning, såsom fallet exempelvis är beträffande boupptecknings enligt 11: 20 giftermålsbalken. Är denna form föreskriven men icke iakttagen, drabbas uppgiften ej av ansvar enligt paragrafen. Utsagan skall för att komma under paragrafen innehålla osann uppgift eller ock innebära ett förtigande av sanningen. Det förstnämnda är fallet även då den innebär ett förnekande av ett faktiskt förhållande. Med förtigande åter avses underlåtenhet att uppge en omständighet. För att sådan skall vara straffbar fordras, att utsagan enligt sin lydelse eller på grund av det syfte vartill den tjänar framstår såsom omfattande den förtigna omständigheten. Som utsagan i sådant fall innebär ett förnekande av omständigheten, skulle det strängt taget här liksom beträffande mened vara överflödigt att stadga ansvar särskilt för förtigande. I betraktande av att den föreskrivna avfattningen av ifrågavarande uppgifter ofta upptager en försäkran att intet förtigits, har det emellertid ansetts lämpligt att i lagtexten nämna förtigande av sanningen som ett fall vid sidan av lämnande av osann uppgift. I subjektivt avseende fordras enligt första stycket uppsåt att avgiva oriktig utsaga som innebär fara i bevishänseende. Även gärningar av grov oaktsamhet ha emellertid ansetts böra straffbeläggas liksom fallet är enligt skattestrafflagen. Enligt andra stycket fordras därför i stället för uppsåt grov oaktsamhet. Straffet har i huvudsaklig överensstämmelse med skattestrafflagen för normalfall av det uppsåtliga brottet bestämts till fängelse eller böter. För grova fall har uppställts en särskild straffskala bestående av straffarbete i högst två år. I förhållande till SL 12: 22, som i första stycket upptager en straffsats med ett maximum av fyra års straffarbete, innebär detta en icke oväsentlig strafflindring. För det oaktsamma brottet föreslås böter eller fängelse.

Paragrafen är ägnad att i stor utsträckning göra det överflödigt att, såsom hittills plägat ske vid införande av uppgiftsskyldighet i visst hänseende, komplettera bestämmelsen därom med särskilt stadgande om ansvar för oriktig sådan uppgift. Kommittén har emellertid icke ansett sig böra granska de redan givna speciella straffbestämmelserna av detta slag för att pröva, huruvida de äro motiverade av särskilda förhållanden eller utan olägenhet skulle kunna ersättas av innehållet i paragrafen. Dessa bestämmelser skola därför enligt förslaget kvarstå och, såsom varande av speciell natur, äga tillämpning på de förhållanden de avse att reglera med uteslutande av de i 9 § givna allmänna straffbestämmelserna. I detta hänseende är särskilt att märka, att skattestrafflagen enligt förslaget skall kvarstå och alltjämt ensam vara tillämplig i samma utsträckning som hittills. Deklaration på heder och samvete till ledning vid fastställande av skatt blir alltså fortfarande att bedöma enligt skattestrafflagen. Detsamma gäller den försäkran under edlig förpliktelse som enligt 3: 6 lagen om boutredning och arvskifte skall tecknas å boupptecknings handling av den som uppgivit boet, försåvitt den är

behäftad med oriktighet som är ägnad att leda till frihet från skatt eller till för låg sådan. På grund av de inskränkningar i 9 §:s tillämplighet, som sålunda föranledas av andra ansvarsbestämmelser, är paragrafens räckvidd för närvarande icke stor. Under paragrafen faller emellertid bl. a. sådan osann försäkran, som nu bestraffas enligt SL 12: 22.

I 10 § straffbelägges, att någon i urkund som upprättas till bevis lämnar osann uppgift om annat än egna angelägenheter eller om vem han är samt att någon upprättar skriftlig rättshandling för skens skull.

Under paragrafen falla läkarintyg, arbetsbetyg och andra intyg av skilda slag, även attest att viss handling är en riktig avskrift eller att en namnteckning är egenhändig. Likaså höra hit protokoll och protokollsavskrifter. Ett annat hithörande fall är, att en telegraftjänsteman utger oriktig utskrift av telegram. En telegramutskrift innebär nämligen en under ämbetsansvar avgiven utsaga att telegrammet har det i utskriften angivna innehållet. För paragrafens tillämplighet fordras icke, att av handlingens avfattning framgår att den är ägnad till bevis. Om ett sådant krav uppställdes, skulle straffbestämmelsen nämligen i många fall med lätthet kunna kringgås. Under paragrafen faller sålunda t. ex. bjudningsbrev som skrives för att adressaten skall kunna åberopa inbjudningen vid ansökan om permission, oavsett huruvida brevets ändamål framgår av dess avfattning. Däremot omfattar paragrafen i motsats till 12: 1 i förslaget aldrig privata brev, som ej skrivas för att skapa bevis. Att ett sådant brev sedermera kan bliva ett viktigt bevis i en rättstvist, t. ex. angående äktenskapsskillnad, medför ej att paragrafen blir tillämplig.

En uppgift om uppgiftslämnarens egna angelägenheter rymmes icke under paragrafen, därest den ej avser vem han är. Ett kvitto av en privatperson faller sålunda utanför paragrafen. Att uppgiften till äventyrs för att framstå såsom särskilt trovärdig är undertecknad under edlig förpliktelse eller på heder och samvete medför icke att paragrafen blir tillämplig. Endast där sådan form är föreskriven i lag eller författning har det ansetts motiverat att stadga ansvar, och för sådant fall är ej 10 § utan 9 § avsedd. Oriktiga uppgifter i en försäkringsansökan drabbas därför ej av ansvar enligt någondera paragrafen, såvida de icke, såsom fallet är beträffande ansökan om folkpension i vissa fall, enligt lag eller författning skola avgivas i nämnda form; det är att märka, att en oriktig uppgift i försäkringsansökan ofta är straffbar såsom bedrägeriförsök. Icke heller föranleda oriktiga uppgifter i egen meritförteckning ansvar enligt paragraferna. Däremot inträder ansvar enligt 10 § för den, som bestyrker en meritförteckning och därvid gör sig skyldig till osanning. Uppgifter till myndigheter angående eget innehav av varor eller dylikt omfattas ej heller av 10 §. Det har ansetts tillräckligt, att de falla under 9 §, om de enligt föreskrift i lag eller författning avgivas under edlig förpliktelse eller på heder och samvete. Lika litet avser 10 § handelsböcker. För oriktig bokföring finnes ett särskilt straffstadgande i SL 23: 5, och att inför annan åberopa oriktiga handelsböcker kan i många fall medföra ansvar för bedrägeri eller bedrägeriförsök. Paragrafen avser icke

heller en oriktighet av sådant slag som att någon vid sin underskrift på ett intyg om sjukdom med orätt betecknar sig såsom legitimerad läkare. En sådan oriktighet i ett i övrigt riktigt intyg synes icke böra bestraffas i förevarande sammanhang. Frågan i vad mån en dylik gärning bör straffbeläggas synes böra bedömas med ledning av de synpunkter som äro bestämmande för 10: 13 och 14 i förslaget.

Jämte uppgift om annat än uppgiftslämnarens egna angelägenheter avses med 10 § även uppgift angående vem uppgiftslämnaren är. Att i en urkund som upprättas till bevis uppge sig ha annat namn än det verkliga faller sålunda under 10 §. Även om namnet i och för sig är riktigt men utställaren ändock genom att i urkunden uppge oriktig födelseort, ställning eller dylikt lämnar oriktig uppgift om vem han är, faller gärningen under paragrafen. Oriktig uppgift härom kan dock icke anses föreligga, där någon uppger det namn under vilket han är känd, även om detta ej skulle vara hans riktiga namn (jfr NJA 1944 s. 328). I specialstraffrätten förekomma för vissa fall bestämmelser om ansvar för den som vid fullgörande av anmälningsskyldighet lämnar oriktig uppgift om vem han är. Exempel härpå erbjuda stadgan angående hotell- och pensionatrörelse samt utlänningslagen. På grund av sin natur av specialstadganden bliva dessa bestämmelser att tillämpa i stället för 10 § i den mån de icke, såsom fallet är med bestämmelsen i hotellstadgan, själva ange sig vara subsidiära i förhållande till allmänna strafflagen.

För ansvar enligt 10 § fordras, att man lämnar osann uppgift. I paragrafen nämnes icke såsom i 9 § därjämte ett blott förtigande. Det är det oaktat att märka, att en uppgift måste anses osann om däri mot rätta förhållandet uttryckligen eller underförstått förnekas någon omständighet, såsom om uppgiften utger sig för att innefatta en uttömmande redogörelse i visst hänseende men någon dithörande omständighet det oaktat förtiges. Tydligt är emellertid, att det är straffritt att i ett arbetsbetyg, som icke utger sig för att innehålla en fullständig redogörelse för den ifrågavarande personens kvalifikationer, underlåta att uppge ofördelaktiga omständigheter.

Den i 10 § ytterligare upptagna bestämmelsen om straff för upprättande av skriftlig rättshandling för skens skull är icke tillämplig i alla fall, där ett avtal fått en formell utformning som icke stämmer med dess sakliga innebörd. Att i överensstämmelse med en utbredd sedvänja upprätta lösöreköp, där innebörden av avtalet är pantsättning, faller sålunda icke under bestämmelsen och ej heller att giva ett kontrakt om avbetalningsköp formen av ett hyresavtal. Någon fara i bevishänseende kan icke uppkomma av ett sådant tillvägagångssätt. Av detta skäl kommer bestämmelsen icke heller att drabba det vanliga förfaringssättet att i köpebrev angående fast egendom förklara köpeskillingen till fullo gulden, ehuru så icke är fallet utan meningen endast är att köpet skall vara definitivt. Även i andra fall, där i skriftlig rättshandling intagas uppgifter som icke äro efter orden riktiga men vilkas innebörd blott är att gestalta rättsförhållandet på visst sätt, kunna förhållandena vara sådana att någon fara i bevishänseende ej uppkommer. En postdatering

av ett avtal för att låta dess rättsverkningar inträda vid en senare tidpunkt än då avtalet ingicks torde sålunda i allmänhet falla utanför bestämmelsen. Straff kan däremot inträda exempelvis, om någon för skens skull med en tjuv upprättar ett köpekontrakt enligt vilket han försålt tjuvgodset till tjuven. Ett sådant skenkontrakt kan ofta vara mera verksamt i bevishänseende än ett intyg om att tjuven åtkommit godset på ärligt sätt.

I subjektivt avseende fordras enligt 10 § uppsåt omfattande de objektiva förutsättningarna för straffbarhet.

Straffet, som enligt SL 12: 21 är böter, har ansetts böra för normalfall bestämmas till böter eller fängelse. För fall där brottet med hänsyn till att det innefattar missbruk av tjänsteställning eller eljest är att anse som grovt föreslås en strängare straffskala upptagande fängelse eller straffarbete i högst två år. Denna straffsats överensstämmer med normalskalan för allmänna straff enligt 25: 1 i förslaget. Det torde vara motiverat, att ämbetsman för osant intygande under förhållanden, som skulle göra 25: 1 tillämplig därest ej nämnda lagrum innehölle ett förbehåll för det fall att gärningen är särskilt straffbelagd, kan fällas enligt förevarande paragraf till samma allmänna straff som om 25: 1 tillämpades. Även för annan än den som är underkastad ämbetsansvar torde straffet för osant intygande stundom böra sättas högre än maximum i straffskalan för normalfall, exempelvis där gärningen består i utfärdande av grovt oriktigt intyg att användas såsom bevis i rättstvist av synnerlig vikt.

Om såväl 9 § som 10 § gäller, att straffbudets räckvidd är begränsad av bestämmelserna om ansvar för bedrägeri eller för försök därtill. Liksom förfalskning, som utgör medel för bedrägeri eller bedrägeriförsök i regel icke bestraffas enligt 12 kap. utan blott såsom bedrägeri eller försök till sådant brott, bör även ansvar för osann försäkran eller osant intygande anses i allmänhet bliva konsumerat av bedrägeriansvaret. Den som till myndighet avger osann försäkran för ernående av en ekonomisk förmån och därmed gör sig förfallen till ansvar för bedrägeri eller bedrägeriförsök, är sålunda att döma för sådant brott men åtminstone i regel icke därjämte för osann försäkran, och den som utfärdar ett osant intyg att begagnas av annan för bedrägeri, gör sig skyldig till medverkan till bedrägeri och bör åtminstone i regel icke erhålla straff också för osant intygande. Att bedrägeri i sådana fall förövas genom ett annat brott är ägnat att låta det framstå som svårare än eljest men torde dock i allmänhet knappast böra föranleda att bedrägeriet anses som grovt. Det torde vara lämpligt att, ehuru endast bestämmelserna om bedrägeri eller bedrägeriförsök tillämpas, i domen jämväl åberopa 9 eller 10 § i detta kapitel, liksom det vid bedrägeri genom förfalskning ansetts lämpligt att citera den ifrågakomna förfalskningsbestämmelsen.

Medverkansbestämmelserna i 3: 3 och 4 i förslaget äro tillämpliga i fråga om gärningar enligt 9 och 10 §§ liksom beträffande t. ex. mened. Det fordras härför, att någon såsom gärningsman uppfyller de objektiva förutsättningarna för ansvar och att den medverkandes uppsåt eller oaktsamhet omfattar

att annan begår brottet i fråga. Att den medverkande själv uppfyller de objektiva förutsättningarna för ansvar fordras däremot icke. Han kan sålunda ådraga sig ansvar för medverkan till osant intygande, även om den osanna uppgiften skulle gälla hans egna angelägenheter.

11 §.

I denna paragraf ha sammanförts vissa fall, vilka ha det gemensamt att de innebära missbruk av urkund. Här avses icke fall, i vilka urkunden förfalskats. Begagnande av förfalskad urkund har hänförts till 12 kap. I stället avses vissa fall, i vilka urkunden äger osant innehåll eller den begagnas på sådant sätt att den är ägnad att vilseleda.

Det första av dessa fall är det, att någon åberopar eller utlämnar osann urkund varom förmäles i 10 §. THYRÉN har i sitt utkast (VI 9 §) upptagit en liknande straffbestämmelse.

Den urkund som avses i detta fall skall vara sådan som omförmäles i 10 §. Emellertid fordras icke, att någon kan straffas för dess utfärdande. Även om urkundens utfärdare går straffri t. ex. emedan han lämnat den osanna uppgiften i god tro, kan således den som åberopar eller utlämnar urkunden ådraga sig ansvar enligt förevarande paragraf. Såsom framhållits beträffande 10 § kan en intygsgivare själv under vissa omständigheter bliva att straffa enligt 11 §, ehuru han går fri från straff enligt 10 §. Detta kan bliva händelsen exempelvis om någon skriver ett osant intyg i god tro och sedermera, då han kommit till insikt om dess oriktighet, utlämnar eller åberopar det.

Medan det i 12: 4 i förslaget stadgas ansvar för den som begagnar eller för begagnande utlämnar falsk urkund, bestraffas här åberopande eller utlämnande av osann urkund. Det fordras sålunda enligt förevarande paragraf icke, att någon åtgärd vidtages med själva urkunden. Ett sådant krav, som är naturligt beträffande falsk urkund emedan det i sådant fall är själva urkunden som är behäftad med fel, har icke synts böra uppställas beträffande osann urkund. Även ett åberopande som sker genom företeende av kopia faller därför under straffbestämmelsen. Att åberopa en urkund enbart i ett annat hänseende än det vari den är osann medför emellertid uppenbarligen icke ansvar.

Det fordras vidare, att åtgärden innebär fara i bevishänseende. Ett åberopande av ett osant intyg vid ett privat samtal med någon, som icke har med intygets innehåll att göra, eller ett utlämnande av intyget till någon, som ej kan antagas göra bruk av det eller lämna det vidare, ådrager därför icke ansvar. Även i övrigt innebär kravet på fara i bevishänseende, såsom framgår av det beträffande 10 § anförda, en begränsning av det straffbara området.

Det andra i paragrafen behandlade fallet består i att någon sanningslöst utgiver handling, som tillkommit medelst genomslag eller fotografering eller på annat dylikt sätt, för riktig kopia av viss urkund. Bestämmelsen avser handlingar som, i olikhet mot vanliga avskrifter, genom det sätt på vilket de tillkommit äro ägnade att inge föreställningen att de äro riktiga kopior. En

vanlig avskrift framstår icke såsom trovärdig, med mindre avskriftens riktighet betygats. En attest varigenom så sker faller, om den är oriktig, under 10 §. Om en kopia framställts genom ett tekniskt förfarande, sådant som genomslag på skrivmaskin, fotografering, kopiering medelst kopiepapper eller dylikt, anses den däremot förtjäna viss tilltro även utan sådan attest. Detsamma gäller en stencilerad handling, som förefaller att ha tillkommit med begagnande av samma stenciler som originalet. Kommittén har funnit det önskvärt, att straffskydd uppställes mot missbruk av handlingar som på detta sätt genom själva sitt utseende synas ge vid handen att de äro riktiga. Fördenskull föreslås straff för den som utger en sådan handling för att vara en riktig kopia. Bestämmelsen omfattar såväl fall, i vilka ett äkta original icke existerar, som ock det, att ett original väl finnes men avviker från kopian, t. ex. så att en siffra ändrats i denna. Originalet behöver icke ha upprättats till bevis. Även t. ex. en fotografisk kopia av ett rent privatbrev synes nämligen böra omfattas av straffskyddet.

Det fordras för straffbarhet som sagt, att kopian är oriktig, men däremot är det naturligtvis likgiltigt, huruvida originalet är behäftat med någon felaktighet. Att åberopa en riktig kopia av en urkund med osant innehåll kan emellertid som förut nämnts vara att bedöma såsom hänförligt till det första av de i paragrafen behandlade fallen. En muntlig uppgift, att en företedd handling är en riktig kopia, är tillfyllest för straffbarhet. Det kräves emellertid vidare, att åtgärden innebär fara i bevishänseende.

Såsom ett tredje fall upptages i paragrafen, att någon missbrukar pass, betyg eller dylik för viss person utställd urkund genom att giva sig eller annan ut för denne eller att någon utlämnar urkunden att sålunda missbrukas. En motsvarighet till denna bestämmelse finnes i SL 12: 6 a, varest stadgas straff för den som svikligen begagnar sig av pass, arbetsbetyg eller annat dylikt bevis som är utgivet för annan eller som utlämnar sådant bevis att begagnas av annan än den för vilken beviset är utfärdat.

Den föreslagna bestämmelsen avser liksom den nuvarande urkund, som är utställd för viss person. Som exempel nämnas pass och betyg, men även andra urkunder hänföras under paragrafen, i den mån de äro att jämställa med de nämnda, d. v. s. äro utfärdade för att tjäna till att identifiera den person för vilken urkunden är utställd eller ange egenskaper hos honom. Hit höra sålunda exempelvis legitimationskort, passersedlar och för viss person utställda inträdesbiljetter. Däremot omfattar paragrafen icke handlingar, vilka huvudsakligen tjäna annat ändamål än det angivna. En bankbok eller ett på viss person utställt skuldebrev kan väl användas såsom bevis om identitet, men emedan dessa handlingar utställas i första hand för att tjäna till bevis om rättighet, höra de ej hit. Icke heller hör hit brev eller kuvert, på vilket adressatens namn är angivet. Att någon vilseleder annan angående sin identitet medelst en urkund, som ej upprättats för att tjäna till bevis i detta hänseende, torde nämligen icke böra bedömas annorlunda än om han uppnådde denna effekt t. ex. genom att åberopa muntlig utsaga av annan person. För sådan gärning kan, om erforderliga förutsättningar äro för handen, inträda ansvar för bedrägeri eller bedrägeriförsök.

Gärningen beskrives i bestämmelsen såsom missbruk genom att giva sig eller annan ut för den för vilken urkunden är utställd. I jämförelse med gällande lag har här skett den utvidgningen, att även den som utger annan för att vara denne person faller under straffbudet. Det har nämligen ansetts vara motiverat att utsträcka straffbestämmelsen till att omfatta även ett fall sådant som det, att någon utger en sin följeslagare för att vara en i en legitimationshandling angiven person eller att någon för att få en person avlägsnad från en befattning åberopar ett ofördelaktigt betyg som i själva verket avser en annan. Med gärning som nyss sagts jämställes utlämnande av urkunden att missbrukas. Ett sådant stadgande, vilket som nämnt har en motsvarighet i SL 12: 6 a, erfordras, emedan den som utlämnar exempelvis ett pass att brukas av obehörig eljest icke skulle kunna straffas med mindre missbruk verkligen ägde rum, i vilket fall ansvar för medverkan till missbruket skulle inträda.

I subjektivt hänseende fordras i alla de i paragrafen upptagna fallen, att gärningen sker med uppsåt omfattande samtliga objektiva förutsättningar för ansvar.

Som brottsbeteckning föreslås missbruk av urkund.

Straffet har liksom i SL 12: 6 a satts till fängelse eller böter.

12 §.

Enligt SL 12: 5 b straffas den som mot bättre vetande nekar sin hand och förskrivning.

THYRÉN har i sitt utkast (VI 12 §) föreslagit en generell straffbestämmelse för förnekande, mot bättre vetande, av äktheten av allmän eller enskild urkund, och även straffrättskommittén föreslog i sitt betänkande angående förmögenhetsbrotten en sådan utvidgning av det nuvarande stadgandet. Kommitténs förslag mötte emellertid motstånd i yttrandena och upptogs icke i den kungl. propositionen.

Enligt kommitténs uppfattning kan det icke med fog bestridas, att vissa skäl tala för att giva ökad räckvidd åt den bestämmelse som nu finnes i SL 12: 5 b. Ett behov av straffskydd mot förnekande av underskrift framträder icke blott då förnekandet avser egen underskrift utan även då det gäller annans. Särskilt om denne andre är avliden, kan ett sanningslöst förnekande av att han undertecknat en ifrågavarande urkund åstadkomma förfång. Med hänsyn till vad som erinrats mot kommitténs tidigare förslag i detta avseende vill kommittén dock icke föreslå, att förnekande av annans underskrift straffbelägges. Däremot föreslår kommittén en utvidgning av det straffbara området i vad avser beskaffenheten av den urkund förnekandet gäller. Medan gällande rätt beskriver urkunden såsom en förskrivning, d. v. s. ett skuldebrev, kontrakt eller dylikt, föreslår kommittén sålunda i förevarande paragraf en mot SL 12: 5 b svarande bestämmelse avseende urkund över huvud som upprättats till bevis. Även den som förnekar sin underskrift under ett kvitto, ett intyg eller annan dylik urkund synes nämligen böra drabbas av straff. För att ansvar skall inträda fordras emellertid, enligt vad kommittén före-

slår, att åtgärden innebär fara i bevishänseende. Förnekande av underskrift å en urkund, som äger intet eller helt obetydligt bevisvärde, faller därför utanför paragrafen. Har urkunden väl från början ägt bevisvärde men tjänar den ej längre det ändamål för vilket den upprättats, medför ett förnekande icke ansvar. Om ett skuldebrev blivit inlöst men sedermera åberopas som indicium i någon sak som ej har med betalningsskyldigheten att skaffa, ådrager sig gäldenären därför icke ansvar genom att förneka sin underskrift. Det är vidare tydligt, att ett förnekande vid tillfälligt samtal eller eljest under sådana omständigheter att ett förnekande icke bör tillmätas avgörande betydelse icke får anses medföra fara i bevishänseende. Att en underskrifts äkthet lätt kan bevisas och förnekandet för den skull är meningslöst fritager å andra sidan icke från ansvar.

Såsom beteckning för brottet har kommittén ansett sig kunna föreslå nekande av hand, ett uttryck som ansluter sig till bestämmelsens hittillsvarande avfattning.

Straffet har liksom i SL 12: 5 b bestämts till böter eller fängelse.

13 §.

Enligt SL 13: 3 äger menedare, som av egen drift återkallar falskt vittnesmål eller annan falsk utsaga förr än annan därav lidit skada, att åtnjuta straffminskning.

Enligt THYRÉN (VIII s. 172 f., jfr VI s. 156) tala alla skäl för att bibehålla denna mildring. Under åberopande av att strafflagskommissionen i sitt förslag till allmänna delen av en ny strafflag (SOU 1923: 9 9: 6) upptagit en allmän bestämmelse om straffminskning eller i vissa fall straffrihet för den, som i tid gjort vad han kunnat för att avvärja skadlig verkan av brottet, ansåg sig Thyrén emellertid icke böra föreslå en speciell sådan bestämmelse vid menedsbrott.

Kommittén, som icke i likhet med Thyrén kan utgå från att berörda fråga blir löst genom en allmän bestämmelse, har ansett sig böra föreslå stadganden i detta hänseende med avseende å de särskilda av kommittén behandlade brott, vid vilka ett behov av ett sådant stadgande är särskilt kännbart. I fråga om förfalskning har kommittén därför upptagit en sådan bestämmelse i 12: 12 och med avseende å allmänfarliga brott i 19: 11. I förevarande paragraf föreslås en liknande bestämmelse beträffande de brott som behandlas i 13 kap.

Såsom strafflagskommissionen anfört till stöd för sitt förslag att införa en allmän bestämmelse om straffminskning eller straffrihet vid i handling visad ånger, måste redan den omständigheten att gärningsmannen efter brottets begående gjort vad i hans makt stått för att avvärja skadlig verkan av brottet under vissa betingelser anses utgöra ett starkt indicium för att hans brottslighet icke är så svår som gärningen i och för sig synes utvisa (s. 335). Vid brott sådana som de i förevarande kapitel straffbelagda osanna utsagorna kommer därtill ett kriminalpolitiskt intresse att anordna straffbestämmelserna så, att den brottslige uppmuntras till att rätta den osanna utsagan in-

nan den hunnit leda till allvarligt men. Detta gäller ej blott mened och närstående brott utan även de övriga i kapitlet upptagna brotten. Kommittén föreslår därför, att den mot SL 13: 3 svarande bestämmelsen får tillämpning beträffande alla brott som behandlas i kapitlet. Det må erinras, att skattestrafflagen innehåller en bestämmelse, 3 §, av innehåll att den som frivilligt rättar oriktig uppgift skall gå fri från straff enligt nämnda lag.

En förutsättning för den föreslagna paragrafens tillämpning är alltså, att någon ådragit sig ansvar enligt 13 kap. Det förutsättes vidare, att han, innan avsevärd olägenhet uppkommit, rättat felet eller eljest avvärjt fara för vidare olägenhet. Detta kan ske, vid mened och närstående brott genom att han för domstolen eller part till vars nackdel han yttrat sig omtalar att hans tidigare utsaga var oriktig, vid falskt eller obefogat åtal genom att han återkallar sitt ansvarsyrkande, vid falsk eller obefogad tillvitelse genom att han hos vederbörande myndighet återtager sin tillvitelse, vid andra brott som avse osann urkund genom att han rättar eller förstör urkunden eller för dem som den är ägnad att vilseleda omtalar att den är osann samt vid brott som bestå i missbruk av sann urkund eller nekande av hand genom att han upplyser dem som kunna vilseledas av hans oriktiga uppgift om rätta förhållandet.

Åtgärden måste vidtagas så tidigt, att avsevärd olägenhet ännu ej hunnit uppkomma av brottet. Vad med avsevärd olägenhet skall förstås får bedömas med hänsyn till beskaffenheten av det brott som är i fråga. Vid mened och falskt åtal torde sålunda icke ens fällande straffdom böra anses som sådan olägenhet, om det oriktiga vittnesmålet rättas tillräckligt tidigt för att ändring i domen skall stå att vinna genom överklagande. Däremot måste givetvis ett undergående av frihetsstraff, häktning eller anhållande anses som avsevärd olägenhet och likaså verkställighet av en dom på skadestånd till avsevärt belopp eller annan civil påföljd av större betydelse, såsom t. ex. vräkning ur bostad. Vid falsk eller obefogad tillvitelse torde icke redan den omständigheten, att den därför utsatte under någon tid blir föremål för starka misstankar att ha begått brott, få anses såsom avsevärd olägenhet men väl att han blir anhållen, häktad eller åtalad. Vid osann försäkran eller osant intygande torde kraven på olägenheten böra sättas lägre. Redan att på grund av den osanna uppgiften ha under någon längre tid blivit misstänkt för brott eller vanhedrande beteende eller att ha blivit föranledd att anskaffa vidlyftig motbevisning torde få anses såsom avsevärd olägenhet, liksom naturligtvis också att ha blivit förbigången vid sökande av en anställning. Vid nekande av hand torde det få anses såsom sådan olägenhet att under en ej obetydlig tid ha blivit hindrad att göra sin rätt gällande.

Åtgärden skall vidare ha företagits frivilligt. Uttrycket av egen drift i SL 13: 3 har utbytts mot det uttryck som begagnas i bestämmelsen i 3: 13 andra stycket SL och 3: 1 andra stycket i förslaget för att ange en förutsättning för straffrihet vid tillbakaträdande från försök. Det fordras icke, att åtgärden skall vara ett uttryck för ånger eller liknande sinnesändring, men den får icke vara föranledd av att full bevisning om verkliga förhållandet blivit

förebragt eller kan med visshet förutses. Ej heller äger den som anställt falskt eller obefogat åtal åberopa paragrafen, om han återkallat sin ansvarstalan emedan han under målets gång kommit till insikt om att den eljest komme att ogillas.

Verkan av åtgärden är, att straffet må nedsättas till lägst det allmänna bötesminimum eller, under vissa förutsättningar, att straffet helt bortfaller. Det sistnämnda är händelsen, där dels brottet är belagt högst med fängelse, något som gäller t. ex. om falskt åtal i ringa fall och om ovarsam edsaga, dels faran för olägenhet av brottet var ringa. Allmän åklagare bör ej väcka åtal för brott, som han finner böra lämnas straffritt enligt denna bestämmelse.

En särskild fråga är, huruvida den som på straffbart sätt medverkat till ett brott varom förmäles i 13 kap. skall äga åtnjuta straffminskning eller straffrihet på grund av att gärningsmannen rättat felet. Enligt nuvarande rätt, som i SL 13: 6 straffbelägger försök till anstiftan av mened, torde gälla, att straffminskning enligt SL 13: 3 icke kommer anstiftare till del. Det vore nämligen föga rimligt om en handling, som åsyftar anstiftande av mened, skulle bedömas strängare då något menedsbrott ej alls kommit till stånd än för den händelse falsk utsaga på ed avgivits men utan anstiftarens föranstaltande återkallats. Denna ståndpunkt intager även förslaget. Försök till anstiftan av mened bestraffas visserligen enligt förslaget icke på annat sätt än såsom förberedelse enligt 3: 2, varför ståndpunkten icke kan härledas genom en sådan slutledning som den nyss anförda. I 3: 3 andra stycket i förslaget stadgas emellertid angående medverkansansvar, att envar medverkande skall bedömas efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last. Det torde därav framgå, att sådana på den personliga straffbarheten inverkande omständigheter som de i förevarande paragraf angivna icke böra tillmätas betydelse för annan medverkande än den hos vilken de föreligga. Att en gärningsman åtnjuter straffminskning eller straffrihet enligt förevarande paragraf skall därför icke inverka på annan medverkandes straffbarhet. Däremot är det möjligt, att en anstiftare genom att frivilligt rätta det fel som begåtts kan komma i åtnjutande av det mildare bedömandet enligt paragrafen oavsett huruvida gärningsmannen gjort sig förtjänt av detta.

14 KAP.

Om mord, dråp och annan misshandel.

Detta kapitel hör till dem som icke upptagits till revision i nu förevarande sammanhang. Frånsett 19—21 §§ handlar nämligen kapitlet uteslutande om brott mot person. I vissa paragrafer föreslås dock smärre följdändringar.

7 §.

Som följd av att den nuvarande delaktighetsläran enligt förslaget skall försvinna ur 3 kap. bör i stället för om delaktighet här talas om med-

verkan. Den nu i andra punkten upptagna satsen »straffes för delaktighet i dråpet efter 3 kap. 4 §» måste ändras även från den synpunkten, att nämnda lagrum i dess av kommittén föreslagna lydelse medger ej blott straffnedsättning utan även straffrihet. Den anförda satsen skall därför enligt förslaget lyda: »skall — — — anses hava medverkat till dråpet på sätt i 3 kap. 4 § sägs».

18 §.

Det i tredje stycket upptagna stadgandet om straff för förberedelse genom att i uppsåt att skada annan till liv eller hälsa tillreda gift eller dylikt bör upphävas med hänsyn till att en sådan gärning blir straffbar enligt den allmänna förberedelsebestämmelsen i 3: 2 i förslaget. Att den som frivilligt förstört giftet blir straffri följer av andra stycket i samma paragraf.

19—21 §§.

I 19, 20, 20 a och 21 §§ upptagas bestämmelser om allmänfarlig förgiftning och om framkallande av fara för könssjukdom, vilka ha ansetts röra allmänfarliga brott och fördenskull fått motsvarighet i förslagets 19 kap. Det föreslås därför, att dessa paragrafer i SL 14 kap. upphävas.

45 §.

Enligt SL 14: 45 första stycket får misshandelsbrott, som ej medfört svår kroppsskada eller döden, i regel ej åtalas av allmän åklagare utan angivelse, där det ej blivit förövat under sabbat eller vid sådant tillfälle eller å sådan ort som omförmäles i SL 11: 9 eller 15, d. v. s. vid offentlig sammankomst eller å allmän plats; detsamma gäller om resande av livsfarligt vapen. Från denna regel har genom lag den 28 maj 1943 införts det undantaget, att allmänt åtal alltid får ske där överåklagaren finner det påkallat ur allmän synpunkt.

Kommittén har upptagit denna åtalsregel till ytterligare revision endast på den grund att de beskrivningar på sabbatstid, offentlig sammankomst och allmän plats som finnas i SL 7: 4, 11: 9 och 11: 15 icke få någon direkt motsvarighet i kommitténs förslag. Regeln om att misshandelsbrott under sabbat skola lyda under allmänt åtal synes kunna utgå med hänsyn till den år 1943 införda möjligheten för överåklagaren att medge åtal i mån av behov. Bestämmelsen om allmän åklagares åtalsrätt beträffande brott förövade vid offentlig sammankomst eller å allmän plats torde lämpligen böra utbytas mot ett stadgande, att brottet skall lyda under allmänt åtal om det förövats å plats som är tillgänglig för envar. Det torde överensstämma med lagens grund att undantaga ifrågavarande slags brott från allmänt åtal endast om gärningen begåtts i enskilt hemvist eller å därmed jämförlig plats.

Vidare föreslår kommittén upphävande av SL 14: 45 sista stycket, enligt vilket framkallande av fara för könssjukdom är angivelsebrott i den mån brottet riktar sig mot maka.

Några ytterligare förändringar, förenklingar eller förtydliganden föreslås ej i detta sammanhang i åtalsreglerna, då dessa i allt fall måste omarbetas i samband med den fullständiga revisionen av reglerna om misshandelsbrotten.

15 KAP.

Om brott mot annans frihet eller frid.

Emedan 11 kap. i förslaget begränsats till att omfatta brott mot allmän ordning, föreslås att bestämmelserna om hemfridsbrott och andra brott mot enskild frid överflyttas till SL 15 kap., i vars överskrift därefter jämte brott mot annans frihet även bör nämnas brott mot annans frid. De enligt förslaget i slutet på SL 15 kap. tillagda paragraferna äro likalydande med SL 11: 10—14.

16 KAP.

Om ärekränkning.

Enligt förslaget skola falskt åtal och liknande brott behandlas i 13 kap. På grund härav föreslås, att bestämmelserna i SL 16: 1—6 upphävas och att överskriften till SL 16 kap. begränsas till att avse ärekränkning. Bestämmelsen i SL 16: 14 flyttas enligt förslaget till 6: 3.

18 KAP.

Om sedlighetsbrott.

Då bestämmelser om fylleri, djurplågeri och hållande av spelhus i förslaget upptagas i 11: 10, 12 och 13, föreslås upphävande av SL 18: 14—16.

19 KAP.

Om allmänfarliga brott.

Det nuvarande 19 kap. handlar om skadegörelse genom eld eller på annat sätt. Kapitlet innehåller sålunda bestämmelser angående mordbrand och annat eldsåsättande, åstadkommande av förödelse genom explosion av sprängämne, förorsakande av skeppsbrott eller annan sjöskada ävensom skadegörelse på sjömärke eller annan dylik åtgärd med uppsåt att förleda eller skada sjöfarande, skadegörelse och liknande åtgärder beträffande kommunikationsanläggningar och ledningar av varjehanda slag, ävensom beträffande allmän minnesvård, gruva m. m., spridande av kreatursjukdom, förgiftande av kreatursfoder samt uppsåtlig skadegörelse på annans egendom över huvud.

De flesta brotten i 19 kap. SL utmärkas av att handlingen genom skadegörelse eller på liknande sätt åstadkommer en yttre effekt men därjämte innebär en fara som sträcker sig utöver effekten. Kommittén har låtit sistnämnda förhållande bliva en ledande synpunkt vid utformningen av det nya 19 kap. Kommittén har därför funnit sig böra utbryta den blotta skadegörelsen ur detta sammanhang och överföra den till 24 kap. att behandlas i samband med den åverkan på fast egendom, som även enligt strafflagens hittillsvarande lydelse är upptagen i nämnda kapitel.

Förevarande kapitel ägnas, såsom nyss anförts, åt brott som innebära fara. För att redan faran för en effekt skall kunna tillmätas avgörande betydelse för

frågan om en handlings kriminalisering måste fordras, att handlingen hotar viktiga intressen.

I kapitlet upptagas därför i stort sett endast bestämmelser om straffskydd mot framkallande av fara i följande hänseenden, nämligen (omedelbar) fara för människors liv eller hälsa; fara för omfattande förstörelse av annans egendom; fara för hinder eller störning i trafik eller annan sådan verksamhet, som är betydelsefull för den allmänna samfärdseln; vidare fara för hinder eller störning i användandet av anläggning för allmänhetens förseende med vatten, ljus, värme eller kraft, eller i användandet av egendom med avsevärd betydelse för rikets försvar, folkhushållning, rättsskipning eller förvaltning eller för upprätthållandet av allmän ordning eller säkerhet i riket. Vid åtskilliga hithörande brott riktar sig faran såväl mot människor som mot egendom. Detta utgör ett skäl för att behandla ifrågavarande brott såsom en särskild grupp vid sidan av brotten mot människors kroppsliga integritet i 14 kap. och brotten mot egendom i 24 kap.

Genom handling som hör till ifrågavarande brottsgrupp framkallas i allmänhet fara som ej hotar endast enstaka människor eller föremål utan en mera obestämd och vidsträckt krets av objekt. Om brand anlägges, uppstår sålunda på grund av spridningsrisken i allmänhet fara för alla människor och föremål som finnas i närheten av brandstället, och en explosion framkallar likaledes i regel fara för hela omgivningen. Vid vissa till det föreslagna kapitlet hörande brott har uppställts en fordran, att gärningen för att vara straffbar enligt kapitlet skall på detta sätt innebära allmän fara. Detta gäller förgiftande av livsmedel m. m., som behandlas i 5 §, och dess motsvarighet i 7 §, avseende förgiftning m. m. som riktar sig mot djur eller växter. Det fordras sålunda i dessa fall, att gärningen innebär allmän fara för människors liv eller hälsa eller allmän fara för djur eller växter tillhörande annan än gärningsmannen. Kapitlet omfattar emellertid även gärningar, genom vilka någon allmän fara icke åstadkommes i det särskilda fallet. Även anläggande av brand, vars farlighet i betraktande av omständigheterna i det särskilda fallet får anses begränsad, föres sålunda till ifrågavarande brottsgrupp med hänsyn till den allmänfarlighet, som dock typiskt utmärker denna gärning. Sådana väl ej i det särskilda fallet men till sin typ allmänfarliga gärningar upptagas i kapitlet, om faran är särskilt kvalificerad. Orsakande av brand eller explosion, vars farlighet är begränsad, föres sålunda hit, om gärningen innebär fara för annan till liv eller lem, oavsett att måhända endast en människa utsatts för fara. I likhet med THYRÉN, som i sitt utkast (V) ägnat ett kapitel åt ifrågavarande brottsgrupp, har kommittén genom kapitelrubriken betecknat brotten som allmänfarliga.

Från de synpunkter som nu angivits torde alla de i 19 kap. SL behandlade brotten med undantag av den blotta skadegörelsen böra erhålla motsvarigheter i ett nytt 19 kap. Hit torde emellertid även böra hänföras vissa brott, som nu behandlas i 14 kap. SL, såsom att förgifta varor så att allmän fara för människors liv eller hälsa därav kommer och att försälja förfalskade och därför farliga livs- eller läkemedel. Det i SL 14: 21 behandlade brot-

tet att utsätta annan för fara att bliva smittad av könssjukdom torde med hänsyn till den ofta förefintliga risken för fortsatt spridning av sjukdomen likaledes böra hänföras till det föreslagna 19 kap.

Det av Thyrén föreslagna kapitlet om allmänfarliga brott inledes med en paragraf, vari stadgas straff för den som framkallar fara för annnas liv genom att uppsåtligen orsaka eldsvåda, explosion, översvämning, gruvolycka, tågsammanstötning, skeppsbrott eller dylik olycka. Härefter följer en straffbestämmelse för den som framkallar allmän fara för människoliv genom att uppsåtligen utsprida smittosam sjukdom, förgifta brunnar m. m. eller tillverka, införa eller utsprida hälsovådliga varor. Som ett tredje brott upptages i Thyréns utkast framkallande av förödelse å främmande egendom eller fara för sådan förödelse genom uppsåtligt orsakande av någon av de i förstnämnda paragraf angivna olyckorna eller genom utspridande av smittosam djursjukdom, förgiftande av vatten, foder eller annat eller genom utspridande av växtsjukdom. Därefter följer hos Thyrén ett flertal paragrafer i vilka stadgas straff för vissa andra skadegörande eller därmed jämförliga åtgärder.

Kommittén har ej funnit sig böra såsom Thyrén föreslå, att ett stort antal sinsemellan olikartade gärningar sammanföras i samma paragraf med hänsyn till att de innebära fara för enahanda objekt. Kommittén har funnit det lämpligare att liksom gällande lag låta de straffbara förfaringssätten vara bestämmande för brottsindelningen.

Liksom i gällande strafflag inledes sålunda i förslaget 19 kap. med mordbrandsbrottet, 1 och 2 §§. Den effekt, som skall ha åstadkommits för att mordbrand skall föreligga, är enligt förslaget, att någon anlagt brand. Därutöver kräves, att branden innebär fara för annan till liv eller lem eller för omfattande förstörelse av annans egendom. I 3 § följer ett såsom härverk betecknat brott. Primäreffekten är vid detta brott explosion, översvämning, ras, skeppsbrott, flyg- eller tågolycka eller annan sådan ofärd, och därutöver kräves, att det uppstår fara av det slag som angivits beträffande mordbrand. Nästa brott, sabotage, består av skadegörelse eller annan åtgärd — dock ej allenast undanhållande av arbetskraft eller uppmaning därtill — av sådan beskaffenhet, att den allvarligt hindrar eller stör någon för den allmänna samfärdseln betydelsefull trafik eller annan sådan verksamhet eller användandet av anläggning för allmänhetens förseende med vatten, ljus, värme eller kraft eller av egendom med avsevärd betydelse för rikets försvar, folkhushållning, rättsskipning eller förvaltning eller för upprätthållandet av allmän ordning eller säkerhet i riket. I 5 § stadgas straff för den som förgiftar eller infekterar livsmedel, vatten eller annat eller eljest sprider gift eller dylikt eller överför eller sprider sjukdomssmitta och därigenom framkallar allmän fara för människors liv eller hälsa. Brottet benämnes allmänfarlig förgiftning. Straffbestämmelsen i 14: 21 SL för den som utsätter annan för fara att bliva smittad av könssjukdom har med smärre jämkningar upptagits i 6 §. Därefter följer i 7 § en bestämmelse om straff där någon framkallar allmän fara för djur eller växter, som ej tillhöra honom själv, medelst

gift eller genom att överföra eller sprida sjukdomssmitta eller sprida skadedjur eller ogräs eller på annat dylikt sätt. Såsom brottsbeteckning har här valts ordet förgöring. Vissa av de nämnda gärningarna ha genom bestämmelse i 8 § gjorts straffbara även där de förövas av oaktsamhet. I 9 § behandlas det fall, att någon genom handhavande av eld eller spridande av gift eller överförande eller spridande av sjukdomssmitta framkallat fara för annan till liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av egendom, som ej tillhör honom själv, men på grund av att han saknat brottsligt uppsåt eller av annan orsak icke är förfallen till straff enligt någon av de föregående paragraferna. Underlåter han att till farans avvärjande göra vad skäligen kan begäras, fälles han enligt 9 § till straff efter viss jämförelsevis låg straffskala. För försök till de flesta av de i kapitlet upptagna brotten stadgas straff i 10 §. I 11 § slutligen stadgas straffnedsättning och under vissa förutsättningar straffrihet för den, som ådragit sig ansvar enligt kapitlet för det han framkallat fara men innan avsevärd olägenhet uppkommit frivilligt avvärjt denna.

Såsom framgår av denna redogörelse för kapitlets innehåll, äro vissa av de däri upptagna gärningarna av sådan beskaffenhet att de i regel tillika innefatta skadegörelse. Genom mordbrand torde sålunda i allmänhet annans egendom bliva skadad och detsamma är förhållandet med härverk och sabotage. Därav att skadegörelsebrottet flyttats till annat kapitel, får emellertid ej slutas, att sådan gärning skall bestraffas med tillämpning såväl av 19 kap. som av skadegörelsebestämmelserna i 24 kap. Fastmera torde av utformningen av brotten i 19 kap. och de i jämförelse med 24 kap:s höga straffsatserna framgå, att bestämmelserna om uppsåtliga allmänfarliga brott i 19 kap. äro uteslutande tillämpliga även där faran förverkligats och därför skada tillfogats annans egendom; detta gäller även om gärningsmannen haft uppsåt att åstadkomma sådan skadegörelse. Däremot är, frånsett brottet i 6 §, 14 kap. att tillämpa i konkurrens med 19 kap.

1 §.

Mordbrand behandlas i SL 19: 1 och 2. Såsom föremål för sådant brott anges människoboning och lokal där det är vanligt eller veterligt att människor eljest vistas. Någon fara för människoliv behöver icke föreligga i det särskilda fallet. Till mordbrandsföremål hänföras enligt SL 19: 2 andra stycket vidare vissa slags byggnader med stor eldfarlighet eller explosionsrisk och vissa genom exempel angivna byggnader, vilka ansetts särskilt värdefulla, såsom kyrkor, fästningar och kronans förrådshus och fartyg; ej heller i fråga om dem kräves att fara för människor föreligger i det särskilda fallet. Slutligen räknas till mordbrandsobjekt även föremål, varifrån elden lätteligen kan sprida sig till objekt som nu nämnts. Enligt SL 19: 3, som icke använder brottsbeteckningen mordbrand, straffas den som sätter eld på uthus eller annan byggnad, fartyg, skog, halmstack, brädhög eller dylikt, som tillhör annan och ligger så avlägset från människors boningar eller vistelserum eller egendom som avses i SL 19: 2 andra stycket att branden ej är att betrakta som mordbrand.

Enligt kommitténs mening är det ej lämpligt att, såsom i gällande lag skett, angiva mordbrandsobjektet genom en uppräkning av vissa kategorier av egendom. Såsom mordbrandsobjekt bör vilken som helst egendom godtagas, om elden framkallar sådan fara som bör vara utmärkande för ifrågavarande brott. I 1 §, som innehåller den grundläggande bestämmelsen angående mordbrand, har därför i förevarande avseende blott stadgats, att det skall vara fråga om brand som innebär fara för annan till liv eller lem eller för omfattande förstörelse av annans egendom; huruvida branden anlagts i egen eller annans egendom är däremot likgiltigt från ifrågavarande synpunkt.

Genom denna ändring i brottsbeskrivningen har i mordbrandsbrottet upptagits vissa fall, som enligt gällande lag äro straffbara enligt SL 19: 3 och således icke utgöra mordbrand, nämligen fall i vilka fara uppstått ej för människor eller människors boningar eller vistelserum eller egendom som avses i SL 19: 2 andra stycket utan för omfattande förstörelse av annan tillhörig egendom av annat slag. Föreligger fara för omfattande förstörelse av annans egendom, synes gärningen nämligen vara av så allvarlig art, att den väl förtjänar att bestraffas såsom mordbrand. Med omfattande förstörelse av annans egendom åsyftas blott skada som är kvantitativt betydande, men på bedömandet huruvida förstörelsen är omfattande inverkar även egendomens värde från ekonomisk, kulturell eller annan synpunkt. Att en plånbok innehållande en större summa råkar i fara att brinna upp åsyftas ej, om faran skulle inskränka sig till detta, och ej heller att föga värdefulla rishögar hotas av eld, även om de skulle ha stor utsträckning. Det fordras vidare, att det är annans egendom som hotas av omfattande förstörelse. Om en lantbrukare sätter eld på sitt eget hus i vilket utom hans egen bostad även finnes en drängkammare, är gärningen under vissa förhållanden icke att bedöma som mordbrand, nämligen om någon spridning av elden ej behöver befaras och drängen icke råkar i fara och ej heller förlorar eller riskerar mera än bohag av ringa värde.

Genom ändringen av brottsbeskrivningen sker å andra sidan en inskränkning av det såsom mordbrand straffbara området. Enligt förslaget fordras nämligen, till skillnad från vad som gäller enligt SL 19: 1 och 2, att fara föreligger i det särskilda fallet. Ett anläggande av brand, som ej i det särskilda fallet innebär fara, synes nämligen icke böra medföra straff efter den för mordbrand stadgade stränga straffskalan.

Där förevarande paragraf icke blir tillämplig, kan det i stället vara att döma för skadegörelse enligt 24: 1—3 i förslaget, förutsatt att annans egendom uppsåtligen skadas. Ofta torde skadegörelsen vara att anse som grov och därför föranleda straff enligt förslagets 24: 3, vari stadgas fängelse eller straffarbete i högst fyra år. Uppstår ej skada å annans egendom, kan i vissa fall föreligga försök till grov skadegörelse vilket är straffbart enligt 24: 6 i förslaget. För oaktsamt framkallande av sådan eldfara som avses i 1 § stadgas straff i 8 §.

Förfaringssättet vid mordbrand angives i gällande lag såsom ett eldsåsättande. Det fordras, att en självständig eld uppkommit i ett föremål som kan

utgöra mordbrandsobjekt. Enligt kommitténs förslag beskrives förfaringssättet såsom anläggande av brand. Att därmed icke avses blott förberedelse för att brand skall komma till stånd torde vara tydligt. Med uttrycket avses i stället, att brand skall ha uppstått. Det torde för de flesta te sig naturligt, att fullbordad mordbrand sålunda icke föreligger med mindre handlingen fortskridit så långt att en brand utbrutit. Med brand åter förstås här i överenstämmelse med legaldefinitionen i 79 § försäkringsavtalslagen eld som kommit lös. Det skall sålunda för det första verkligen brinna med låga, ej blott pyra. För det andra fordras, att elden ej är under kontroll. Den som bränner upp en avskrädeshög och har sörjt för att elden ej skall sprida sig, kan sålunda icke anses ha anlagt brand, under enahanda förutsättning ej heller den som tänder en lägereld eller bränner upp ett busksnår. Antänder någon en ensamliggande byggnad under sådana förhållanden att ingen fara för spridning av elden föreligger, är ej heller mordbrand förhanden, förutsatt att sådan ej föreligger på grund av faran för byggnaden och dess innehåll. Enligt förslaget liksom för övrigt även enligt gällande lag bestraffas emellertid försök till mordbrand.

Såsom av det sagda framgår, består den brottsliga gärningen vid mordbrand enligt förslaget i framkallande av en primäreffekt, brand, som innebär fara för annan till liv eller lem eller för omfattande förstörelse av annans egendom. Att faran förverkligats kräves icke. En brand, som uteslutande förstör brandstiftarens egen egendom, kan sålunda vara att bedöma som mordbrand på grund av fara för annans egendom. Det avses för övrigt icke blott fara för att elden skall nå annan eller hans egendom utan även fara att branden på annat sätt skall orsaka skada, såsom genom att utveckla kvävande rök, tvinga en människa till ett livsfarligt språng eller bringa ett sprängämne att explodera.

I subjektivt avseende fordras uppsåt i förhållande till alla de objektiva förutsättningar för ansvar för vilka nu redogjorts. För det första skall således anläggandet av branden ske uppsåtligen. Men därutöver kräves vidare, att uppsåtet omfattar att därigenom framkalla fara för annan till liv eller lem eller för omfattande förstörelse av annans egendom. Gärningsmannen skall med andra ord, åtminstone på det sätt som utmärker eventuellt uppsåt, känna till de omständigheter varav kan slutas att branden innebär sådan fara. Är han övertygad om att faran är utesluten, kan han ej straffas för mordbrand, men däremot kan han straffas för skadegörelse, om han genom att antända annans egendom uppsåtligen skadar denna. Att gärningsmannen har uppsåt att skada annan eller hans egendom, kräves å andra sidan icke.

Straffet för mordbrand är enligt gällande lag i normalfall straffarbete från och med sex till och med tio år. I vissa fall kan straffet emellertid uppgå till livstids straffarbete och under särskilda förutsättningar, däribland att ingen människa utsatts för fara, sättas så lågt som till två års straffarbete. Kommittén har för grova fall av mordbrand i 2 § upptagit en bestämmelse med särskild straffskala. För de återstående fallen anser kommittén en straffsats av straffarbete från och med två till och med åtta år vara lämpligt av-

vägd. Den mildring i straffet för mordbrand som därigenom sker torde framstå såsom motiverad vid jämförelse med straffen för andra grova brott, såsom t. ex. rån, vilket i normalfall bestraffas med straffarbete från och med ett till och med åtta år. Det förtjänar framhållas, att på grund av den förr vanliga täta trähusbebyggelsen i samhällena mordbrand i äldre tider tedde sig som ett farligare brott än nu.

Såsom berörts vid kapitelrubriken föranleder den omständigheten att annans egendom skadats genom mordbrand icke att jämte straff för mordbrand även skall ådömas straff för skadegörelse. För skada å person genom mordbrand dömes däremot till straff enligt tillämpligt lagrum i 14 kap. SL i konkurrens med mordbrandsstraffet.

2 §.

Enligt denna paragraf bestraffas grova fall av det i 1 § behandlade brottet mordbrand.

Såsom exempel på omständigheter, vilka kunna men ej alltid skola föranleda att brottet betraktas som grovt, har i andra stycket nämnts bland annat, att branden anlagts i tättbebyggt samhälle där den lätteligen kunde sprida sig. Här åsyftas allenast fall, i vilka spridningsrisken är avsevärd. Har branden anlagts t. ex. i ett kassavalv, spelar det sålunda ingen roll, att brandstället ligger i ett tättbebyggt samhälle. Lika med sådant samhälle får naturligtvis anses annan tät bebyggelse med motsvarande spridningsrisk. Som exempel på grov mordbrand har vidare upptagits, att branden inneburit fara för flera människor eller för egendom av särskild betydenhet. Med det senare uttrycket åsyftas, att den hotade egendomen är av särskilt stor omfattning eller ekonomiskt av större värde eller att den i kulturellt eller annat hänseende är särskilt betydelsefull, t. ex. med hänsyn till försvaret eller folkförsörjningen.

Även andra omständigheter än de i lagtexten nämnda kunna föranleda att mordbrand bör betraktas som grov. Så kan vara händelsen exempelvis med de i THYRÉNS utkast såsom straffskärpande angivna omständigheterna att mordbrännaren företagit gärningen för att underlätta utförandet av annat svårt brott eller för att tillgodogöra sig eller annan frukterna av sådant brott (V 14 §).

Huruvida faran förverkligats är icke avgörande för paragrafens tillämplighet annat än i den mån detta är ägnat att ådagalägga farans storlek. Att människoliv gått till spillo behöver sålunda icke nödvändigtvis medföra, att mordbrand anses vara grov. Straff för vållande till annans död ådömes emellertid i konkurrens med mordbrandsstraffet. Det enligt 1 § gällande straffmaximum höjes därför i sådant fall, om vållandet var synnerligen grovt, med det därför i SL 14: 9 stadgade högsta straffet av straffarbete i två år.

För att faran skall kunna medföra att mordbranden bedömes såsom grov, kräves, att den är täckt av uppsåt. Gärningsmannen skall med andra ord ha, åtminstone på det sätt som utmärker eventuellt uppsåt, insett faran.

Det är även av denna orsak möjligt, att en mordbrand som medfört synnerlig skada icke skall bestraffas såsom grov.

Straffet föreslås i likhet med straffet för grövre fall av mordbrand enligt SL 19: 2 första stycket bestämt till straffarbete på livstid eller från och med sex till och med tio år.

3 §.

I SL 19: 6 och 7 finnas bestämmelser om straff för framkallande av explosion genom sprängämne och för framkallande av skeppsbrott.

Kommittén har sammanfört dessa fall i förevarande paragraf och med dem jämställt framkallande av andra katastrofer, nämligen översvämning, ras, flyg- eller tågolycka och annan sådan ofärd. För att gärningen skall falla under paragrafen förutsättes, att genom explosionen eller vad därmed jämställes framkallas fara för annan till liv eller lem eller för omfattande förstörelse av annans egendom. Brottet är således ett motstycke till mordbrand. Primäreffekten är enligt förevarande paragraf liksom enligt 1 § en katastrofartad tilldragelse, som är förenad med fara för viktiga intressen. Att mordbrand behandlas såsom ett särskilt brott och icke upptages såsom ett fall jämte andra i förevarande paragraf har ansetts motiverat av historiska och folkpsykologiska skäl.

Den synpunkt, som anlagts då de med paragrafen avsedda gärningarna sammanförts till ett brott, är den, att de framkalla fara för annan till liv eller lem eller för omfattande förstörelse av annans egendom. Om sådan fara icke föreligger, kunna i stället bestämmelserna angående skadegörelse i 24: 1—3 i förslaget bliva att tillämpa, förutsatt att annans egendom uppsåtligen skadats genom gärningen.

Den primäreffekt, som fordras för paragrafens tillämplighet, skall vara sådan som anges genom exemplen i lagtexten eller vara likartad med dem. Medan SL 19: 6 blott avser explosion av sprängämne, åsyftas här explosion av vad ämne som helst, således även ånga, gas eller eldfarlig olja. Exemplen ge vid handen, att primäreffekten skall vara av omfattande beskaffenhet. Bilolycka faller därför endast undantagsvis under bestämmelsen, och detsamma gäller olycka genom att hästar bringas i sken. Spårvägsolycka torde oftare kunna jämställas med tågolycka. Det räcker emellertid icke med ett olyckstillbud som ej tager sig påtagliga yttre uttryck. Primäreffekten skall vara sådan, att den kan betecknas såsom ofärd.

Primäreffekten skall vidare vara farlig för liv eller lem eller för omfattande förstörelse av annans egendom. Sådan fara skall vara för handen i det särskilda fallet, varför det ej är tillräckligt att en händelse av ifrågakommet slag vanligen brukar vara farlig. Här avses sålunda exempelvis icke inbrott i kassaskåp genom sprängning, om därvid, såsom ofta sker, förfares på sådant sätt att fara av det slag som angives i paragrafen icke uppkommer. I sådant fall dömes i stället för grov stöld eller försök därtill samt, om skadan är avsevärd, även för skadegörelse.

Utöver den effekt, som i paragrafen betecknas såsom ofärd, fordras icke, att någonting verkligen inträffat. Faran för annan till liv eller lem eller faran för omfattande förstörelse av annans egendom behöver sålunda icke ha förverkligats. Om någon kommit till skada och detta omfattas av gärningsmannens uppsåt, bliva emellertid bestämmelserna i 14 kap. SL om uppsåtligt dödande eller orsakande av kroppsskada att tillämpa jämte förevarande paragraf. Har gärningsmannen icke sådant uppsåt, kunna straffbestämmelserna för vållande till annans död eller till kroppsskada i 14 kap. SL bliva att tillämpa jämte förevarande paragraf. Däremot medför den omständigheten att egendom skadas icke att bestämmelserna angående skadegörelse i 24 kap. skola tillämpas, ty straff för förevarande brott, som regelmässigt innefattar skadegörelse, får anses utgöra straff även för skadegörelsen. Om eld uppstår av gärning som avses i paragrafen, äro icke jämte denna även mordbrandsbestämmelserna att tillämpa.

I andra stycket har upptagits en särskild straffskala för grova fall. Ur 2 § kan hämtas ledning för bedömandet, vilka gärningar som böra föras dit. Som exempel på grova fall må nämnas sprängande av järnväg eller befästningsanläggning.

På den subjektiva sidan fordras här som beträffande mordbrand, att alla objektiva förutsättningar för ansvar äro täckta av uppsåt. Gärningsmannen skall sålunda, åtminstone på det sätt som utmärker eventuellt uppsåt, inse, att han genom primäreffekten framkallar fara av det slag som avses i paragrafen.

Som brottsbeteckning har valts ordet härverk, vilket ger ett målande uttryck för gärningens karaktär. Ordet användes i den danska strafflagen för att beteckna grov skadegörelse.

4 §.

I SL 19: 10—16 finnas bestämmelser om straff för skadegörelse och liknande gärningar beträffande skilda slags anläggningar av betydelse för den allmänna samfärdseln, för belysning, kraftförsörjning m. m. Bestämmelserna, som i sina huvuddrag härröra från strafflagens ursprungliga lydelse av år 1864, äro mycket detaljerade och kasuistiska. För nutida förhållanden förete de kännbara luckor. Elektriska ledningar äro sålunda väl särskilt skyddade men däremot icke själva kraftverken. Av egentliga industrianläggningar åtnjuta endast gruvor särskilt skydd. Sådant skydd finnes ej för radiostationer eller för luftfarten och ej heller för förråd av förnödenheter.

Till komplettering av straffskyddet bland annat i nu antydda hänseenden infördes lagen den 13 december 1940 om straff för sabotage. Denna lag, som var avsedd såsom ett av de rådande krisförhållandena föranlett provisorium, erhöll tidsbegränsad giltighet, nämligen till och med den 31 mars 1942. Dess giltighet har sedermera successivt förlängts senaste gången till och med den 30 juni 1945. Enligt sabotagelagen bestraffas, med avsevärt högre straff än som stadgas i de anförda paragraferna i 19 kap. SL., den

som med uppsåt att skada försvaret eller folkförsörjningen eller störa förvaltningen eller den allmänna ordningen förstör eller skadar anläggning, inrättning eller föremål av betydelse för försvaret, folkförsörjningen eller förvaltningen eller som vid tillverkning, leverans, förvaring eller forsling av sådant föremål åstadkommer fel hos föremålet eller föranleder dröjsmål med dess avlämnande eller som eljest förhindrar eller försvårar användande av anläggning, inrättning eller föremål som nyss nämnts eller som gör annat därmed jämförligt sabotage.

Kommittén har i 8: 2 upptagit vissa mot sabotagelagen svarande bestämmelser att gälla för tid då riket är i krig eller Konungen med hänsyn till krigsfara vari riket befinner sig eller andra, av krig föranledda, utomordentliga förhållanden förordnat om paragrafens tillämplighet. I 8: 2 stadgas sålunda, för övrigt som motsvarighet i viss mån även till SL 8: 6, ansvar för krigsförräderi bland annat för den, som under tid som nu angivits genom sabotage eller eljest fördärvar något som har avsevärd betydelse för krigföringen eller som hindrar eller försvårar dess användande. Straffbestämmelser angående sabotage under annan tid äro upptagna i förevarande paragraf, som för övrigt har större räckvidd än 8: 2 och därför i den mån den ifrågakomna gärningen icke faller under sistnämnda lagrum kan komma till användning även i krigstid.

I förevarande paragraf har kommittén sökt att till ett brott, benämnt sabotage, sammanfatta det huvudsakliga innehållet i de nyss berörda bestämmelserna i SL 19: 10—16 och i sabotagelagen. Den kasuistiska och delvis föråldrade regleringen i 19 kap. SL har därvid utbytts mot mera enhetliga och för moderna förhållanden avpassade bestämmelser. Vid bearbetningen av sabotagelagen har beaktats, att reglerna i förevarande paragraf, i motsats till vad som gäller om sabotagelagen, äro avsedda att äga tillämpning även under normala förhållanden. Enligt kommitténs mening är emellertid paragrafen jämte 8: 2 i förslaget tillfyllest även under krigsförhållanden, varför kommittén föreslår att sabotagelagen upphäves.

I olikhet mot vad fallet är enligt de föregående paragraferna i kapitlet beskrives den i förevarande paragraf straffbelagda gärningen icke såsom åstadkommande av en primäreffekt, varigenom framkallas viss närmare angiven fara. I stället beskrives gärningen såsom ett allvarligt hindrande eller störande av viss verksamhet. Av denpas karaktär följer emellertid, att hinder eller störningar däri av ej alltför obetydligt slag måste innebära fara för de viktiga intressen som verksamheten avser att tjäna. Detta är också ett skäl, varför hithörande gärningar upptagits till ett sabotagebrott i 19 kap. i stället för att bestraffas såsom skadegörelse eller grov skadegörelse enligt 24: 1 eller 3 i förslaget. I den mån sabotage utföres genom skadegörelse är det att anse som en kvalificerad form av sistnämnda brott.

Såsom verksamhet som kan utsättas för sabotage nämnes först varje för den allmänna samfärdseln betydelsefull trafik till lands eller vatten eller i luften eller annan sådan verksamhet, såsom vid telegraf eller radio. Härunder ingår trafiken på vägar, järnvägar och spårvägar, vid busslinjer och

hamnanläggningar, reguljär båttrafik, telefon m. m. Det fordras ej att trafiken drives av stat eller kommun, men däremot kräves att trafiken tjänar den allmänna samfärdseln. En järnväg, som anlagts blott för befordran inom visst företag, skyddas därför ej av bestämmelsen, med mindre själva företaget är sådant att det åtnjuter skydd enligt paragrafen.

Såsom föremål för sabotage nämnes vidare anläggning för allmänhetens förseende med vatten, ljus, värme eller kraft.

De nu nämnda sabotageobjekten, vilka avse allmänhetens betjänande på ett omedelbart sätt, skyddas av bestämmelserna i förevarande paragraf, i enlighet med strafflagens vanliga ståndpunkt, oavsett huruvida de äro belägna i Sverige och även om de ej skulle avse att betjäna den svenska allmänheten utan allmänheten i annat land. Sabotagelagen och de ifrågavarande bestämmelserna i 19 kap. SL avse däremot åtminstone efter orden i allmänhet blott svenska intressen. Då straff för skadegörelse drabbar utan sådan begränsning och brott mot utländska intressen i viss utsträckning äro straffbara enligt SL 8: 4, är dock den utvidgning, som sker genom kommitténförslaget på denna punkt, icke av större betydelse. Reglerna i 1 kap. SL medföra ock begränsning av straffbarheten för utomlands begångna brott. Det har emellertid ansetts önskvärt att ej genom en alltför snäv avfattning av förevarande paragraf avskära svenska myndigheter från möjlighet att straffa internationellt verksamma sabotörer. Såsom berörts vid 8: 10, vinnes genom utvidgningen, att en i Sverige utförd förberedelse till sådant sabotage varom fråga är blir straffbar även om det tillämnade sabotaget skulle vara avsett att drabba utländskt intresse.

För den återstående gruppen av sabotageobjekt göres däremot i huvudsaklig överensstämmelse med gällande rätt en begränsning till svenska intressen. Här gäller det egendom med avsevärd betydelse för försvaret, folkhushållningen, rättsskipningen, förvaltningen eller för upprätthållandet av allmän ordning eller säkerhet. Det har icke ansetts motiverat att anordna straffskydd för andra staters försvar eller förvaltning eller övriga statsfunktioner. I den mån en gärning utgör skadegörelse äro emellertid bestämmelserna i 24 kap. tillämpliga oavsett vem det skadade föremålet tillhör och var det finnes.

Egendomen måste, för att kunna utgöra föremål för sabotage, vara av avsevärd betydelse i något av angivna hänseenden. Under bestämmelsen falla befästningsanläggningar, kaserner, förråd av större betydelse, för folkhushållningen viktiga fabriker och gruvor, ämbetsverks och kommunala styrelsers lokaler, polis- och brandstationer m. m. Däremot avses i regel ej lösa föremål sådana som gevär, kanoner, bilar etc. Ett fartyg kan emellertid uppenbarligen vara av den betydelse som fordras för sabotageansvar.

Handlingen beskrives såsom att allvarligt hindra eller störa trafik eller annan sådan verksamhet eller användandet av anläggning eller egendom som nyss angivits. Handlingen kan bestå i skadegörelse eller annan åtgärd. Det fordras sålunda ej ovillkorligen, att en skadegörelse äger rum, utan sabotaget kan ske genom vilken åtgärd som helst. En radioanläggning kan sabo-

teras ej blott genom förstörande av apparater utan även genom störande av radioutsändning, och en sjöled kan saboteras genom släckande av fyr, tändande av falsk fyr eller flyttning av sjömärken. Det fordras emellertid, att hindret och störningen skola vara av allvarlig art. Att slå sönder fönster i en kasern eller göra skadegörelse på inredningen i en järnvägsvagn är ej tillräckligt och ej heller att störa enstaka mindre betydelsefulla telefonsamtal eller radioutsändningar. Att olovligen beträda järnvägsspår hör ej heller hit; för sådan förseelse finnes bötesstraff stadgat i § 9 järnvägstrafikstadgan den 12 juni 1925.

Ett undantag göres för åtgärd, som allenast innefattar undanhållande av arbetskraft eller uppmaning därtill. Blockader, strejker och lockouter bliva sålunda ej straffbara i den mån de icke skulle falla under bestämmelsen om krigsförräderi i 8: 2 i förslaget, och detsamma gäller underlåtenhet att leverera eller forsla. Det synes nämligen, frånsett krigstillstånd och därmed jämförliga förhållanden, icke rådligt att genom en allmän straffbestämmelse söka framtvinga arbetsprestationer och leveranser. Ej heller vid tillkomsten av sabotagelagen avsågs att ingripa med straffhot i avtalsförhållanden på arbetsmarknaden och inom näringslivet. Erforderliga reglerande ingrepp på dessa områden ansågos hellre böra ske på annan väg, nämligen med stöd av allmänna förfogandelagen, rekvisitionslagstiftningen, tjänstepliktslagen, maximiprislagen och prisregleringslagen. Ansvar för sabotage synes ej böra inträda ens om undanhållandet av arbetskraft innefattar brytande av avtalsenlig förpliktelse, såsom vid avtalsstridig strejk eller underlåtenhet att fullgöra avtalad leverans. De som äro underkastade ämbetsansvar ådraga sig emellertid naturligtvis ansvar enligt 25 kap. genom underlåtenhet att fullgöra sin tjänstgöring. Förbehållet för undanhållande av arbetskraft avser emellertid endast den rena passiviteten och föranledande därtill genom uppmaning och således på övertygelsens väg. Att genom våldsamma eller svikliga medel hindra andra från att arbeta är däremot en åtgärd som kan falla under paragrafen. Att binda en järnvägsvakt så att han ej kan sköta sin växel kan sålunda bestraffas som sabotage och likaså att genom hot med våld hindra honom att sköta sina åligganden eller att genom lögnaktig uppgift om ändring i tjänstgöringstiden förmå honom att försumma dem.

För grova fall av sabotage finnes en särskild straffskala i andra stycket. Beträffande det där använda uttrycket »egendom av särskild betydenhet» må hänvisas till det vid 2 § anförda. Här som eljest i motsvarande bestämmelser gäller, att de i lagtexten anförda fallen blott äro att anse som exempel. Den omständigheten att gärningsmannen haft uppsåt att åstadkomma stor skada, ehuru han icke lyckats därmed, kan sålunda även vara ägnad att göra brottet till grovt sabotage.

Det fordras uppsåt omfattande alla förutsättningarna för ansvar, således även uppsåt att allvarligt hindra eller störa den ifrågavarande verksamheten. För att grovt sabotage skall föreligga kräves, att uppsåtet omfattar den omständighet som gör brottet till grovt.

Straffet för sabotage är enligt 1 § sabotagelagen straffarbete i högst tio år eller på livstid. Äro omständigheterna synnerligen mildrande, må dömas till fängelse. Som de föreslagna bestämmelserna om sabotage i viss utsträckning omfatta gärningar av mindre svårartad beskaffenhet än de enligt sabotagelagen bestraffade och bestämmelserna därtill i motsats till sabotagelagen äro avsedda att tillämpas även under lugna förhållanden, bör straffsatsen för normalfall vara avsevärt lägre än sabotagelagens. Kommittén föreslår, att straffet för sådant fall sättes till straffarbete i högst fyra år eller fängelse. För grovt sabotage föreslår kommittén straffarbete från och med två till och med tio år eller på livstid.

Såsom torde framgå av kapitlets uppställning och straffsatserna för de olika brotten, är förevarande paragraf subsidiär i förhållande till de föregående. Sabotage är subsidiärt också i förhållande till det i 8: 2 behandlade krigsförräderiet. Om utförande av ett och samma brott, vilket i och för sig rymmes både under förevarande paragraf och under 8: 2, försiggår till en del under tid då sistnämnda lagrum är tillämpligt och till återstående del under annan tid, bliva båda paragraferna att tillämpa; 4 kap. SL skall emellertid naturligtvis icke tillämpas, och den omständigheten att brottet delvis förövats å tid som ej avses med 8: 2 är ägnad att påverka bedömandet enligt sistnämnda lagrum i mildrande riktning. Brottet skadegörelse åter, som behandlas i 24: 1—3 i förslaget, är såsom förut antytts subsidiärt i förhållande till sabotage. Detsamma gäller vissa specialstraffrättsliga straffbud mot åtgärd med allmännyttig anordning, anläggning eller inrättning, varigenom dess begagnande hindras eller försvåras (jfr det i SOU 1944: 48 framlagda förslaget till allmän ordningsstadga 36 §).

5 §.

Enligt denna paragraf bestraffas under brottsbeteckningen allmänfarlig förgiftning gärningar, genom vilka uppsåtligen åstadkommes allmän fara för att människor skola bliva förgiftade eller på liknande sätt skadade till liv eller hälsa eller att smittosam sjukdom skall spridas.

Gällande strafflag upptager vissa bestämmelser om straff för dylika gärningar i 14 kap. Enligt SL 14: 19 straffas sålunda den, som i uppsåt att skada andra till liv eller hälsa förgiftar varor som hållas till salu eller vad annat som helst, så att allmän fara för människors liv eller hälsa därav kommer. I SL 14: 20 stadgas straff för den, som säljer eller utlämnar gift utan att vara därtill berättigad eller säljer gift utan att iakttaga föreskrifterna för sådan handel, med påföljd att någon av giftet får döden eller svår kroppsskada. I SL 14: 20 a finnas bestämmelser om straff för den som säljer, utlämnar eller utbjuder förfalskade livsmedel eller läkemedel som äro farliga för människors liv eller hälsa. För utspridande av sjukdomssmitta finnes däremot, frånsett bestämmelsen angående könssjukdom i SL 14: 21, icke någon straffbestämmelse i gällande strafflag, ehuru ett sådant stadgande beträffande smittosam kreaturssjukdom givits i SL 19: 17. Anledningen varför man vid strafflagens tillkomst fann sig kunna undvara stadgande om

straff för utspridande av smittosam människosjukdom angavs i den kungl. propositionen vara, att brottet, vilket antogs komma att höra till de mest sällsynta, i allt fall icke skulle bliva ostraffat, emedan det fölle under någon av bestämmelserna i 14 kap. SL om straff för dödande eller orsakande av kroppsskada (se THYRÉN V s. 119).

Enligt den av kommittén föreslagna kapitelindelningen böra de motsvarigheter till bestämmelserna i SL 14: 19, 20 och 20 a, vilka anses böra ingå i en reviderad strafflag, upptagas i förevarande kapitel som handlar om allmänfarliga brott. Kommittén har därvid ansett sig böra i denna paragraf till ett brott sammanföra ett flertal fall, i vilka allmän fara för människors liv eller hälsa framkallas uppsåtligen. Vissa motsvarande fall, i vilka faran framkallas allenast av oaktsamhet, behandlas i 8 §. Det må i detta sammanhang nämnas, att en i SL 14: 18 tredje stycket upptagen bestämmelse om ansvar för förberedelse till förgiftande enligt förslaget uppgår i den allmänna förberedelsebestämmelsen i 3: 2.

Bland de förfaringssätt, som straffbeläggas i förevarande paragraf, nämnes först, att någon förgiftar livsmedel, vatten eller annat eller eljest sprider gift. Detta fall motsvarar de nämnda bestämmelserna i 14 kap. SL. Det är att märka, att icke varje spridande av ett ämne, som i giftstadgan den 26 november 1943 och dess bilagor behandlas som gift, drabbas av ansvar enligt paragrafen. Eftersom härför fordras bland annat, att gärningen framkallar allmän fara för människors liv eller hälsa, falla de mindre farliga bland de i giftstadgans bilagor förtecknade gifterna i allmänhet utanför. Måttliga doser av kokain, morfin eller andra narkotiska medel böra sålunda icke räknas hit. Den fara, som är förknippad med sådana medel därigenom att bruk av dem lätt kan utveckla sig till en fördärvlig last, är icke att beakta i förevarande sammanhang, liksom ej heller alkohol åsyftas med paragrafen. Det är vidare tydligt, att försäljning av gift i enlighet med giftstadgans bestämmelser icke faller under paragrafen. Vid överträdelse av giftstadgan åter kan paragrafen bliva tillämplig. Som härför kräves att allmän fara för människors liv eller hälsa uppsåtligen framkallas, blir emellertid ej varje överträdelse straffbar enligt paragrafen, utan det fordras, att överträdelsen är av så allvarlig natur att denna förutsättning är uppfylld. För mindre allvarliga överträdelser få straffbestämmelserna i giftstadgan anses tillfyllest.

Paragrafen omfattar emellertid ej blott förgiftande med ämne som enligt giftstadgan är att anse som gift. Med gift jämställes annat dylikt. Det i SL 14: 20 a behandlade fallet, att någon säljer eller eljest utlämnar förfalskade livs- eller läkemedel som äro farliga för människors liv eller hälsa, rymmes därför under paragrafen, om därigenom uppsåtligen framkallas allmän fara för människors liv eller hälsa. En handlande, som säljer genom förskämning livsfarliga konserver, kan sålunda vara att döma för ifrågavarande brott. Att livsmedel äro av underhaltig kvalitet och därför i längden skadliga för hälsan räcker däremot naturligtvis icke för att göra paragrafen tillämplig, liksom ej heller SL 14: 20 a är tillämplig i sådana fall. I stället kan det ifrågakomma att döma enligt SL 21: 7 för oredligt förfarande. Om någon säljer

förfalskade födoämnen eller läkemedel under sådana förhållanden att allmän fara för människors liv eller hälsa icke uppstår, är förevarande paragraf ej heller tillämplig. I sådant fall torde emellertid stundom inträda ansvar för förgiftning eller försök därtill enligt SL 14: 18. Enligt kommitténs uppfattning är den föreslagna bestämmelsen tillräckligt omfattande för att ersätta SL 14: 20 a. De bestämmelser, som därutöver må erfordras för att skydda allmänheten mot otjänliga livs- och läkemedel, torde icke ha sin rätta plats i strafflagen. Vissa sådana bestämmelser finnas för närvarande, framför allt i hälsovårdsstadgan, och ett förslag om mera ingående reglering av detta ämne har år 1941 framlagts av livsmedelslagstiftningssakkunniga (SOU 1941: 22).

Bland ämnen, som äro jämförliga med gift och därför avses i förevarande paragraf, må nämnas mekaniskt verkande skademedel såsom t. ex. krossat glas. Spridande av giftgas kan även falla under paragrafen.

I förevarande paragraf upptages vidare överförande eller spridande av sjukdomssmitta. I likhet med THYRÉN, som likaledes föreslagit en bestämmelse om straff för utspridande av smittosam sjukdom (V 2 §), har kommittén sålunda icke funnit bestämmelserna i 14 kap. SL vara tillräckliga för bestraffande av sådan gärning, liksom ännu mindre straffbestämmelserna i epidemilagen den 19 juni 1919 för överträdelse av föreskrift för förebyggande eller bekämpande av epidemier. Bestämmelserna i 14 kap. SL medge nämligen icke alltid, att straffet utmätes med tillbörligt beaktande av att gärningen utsätter andra personer än den mot vilken den i första hand riktas för fara att bliva smittade. Och straffet för förseelse mot epidemilagen, vilket är dagsböter, är givetvis ännu otillräckligare. Smittosam könssjukdom avses emellertid icke i denna paragraf. Överförande av sådan sjukdom har utbrutits till ett särskilt brott som behandlas i 6 §.

Själva handlingen beskrives med orden förgifta, infektera eller eljest sprida. Därav och av kravet att handlingen skall framkalla allmän fara framgår, att här allenast åsyftas fall i vilka skademedlet hotar en mera obestämd krets av personer. Att en eller ett par människor äro hotade är således ej tillräckligt för att göra paragrafen tillämplig. Såsom exempel på spridande må nämnas, att någon förgiftar eller infekterar vattnet i en brunn, i marknaden utsläpper gifttabletter, som till utseendet likna brösttabletter, eller för målning av väggarna i rum där människor vistas använder färg, som innehåller giftigt ämne och därför gör vistelse i rummet farlig för hälsan. Ytterligare ett exempel är, att någon till allmänheten säljer hälsovådliga varor; blotta saluhållandet utan att försäljning kommer till stånd får anses som försök och bestraffas enligt 10 §. Beträffande sjukdomssmitta kräves emellertid ej ovillkorligen, att något spridande skett. Emedan i sådan sjukdoms natur ligger att den sprider sig av sig själv, har det ansetts tillräckligt, att sjukdomssmittan blivit överförd till någon, förutsatt att risk föreligger att sjukdomen från denne skall sprida sig till andra. Här som eljest gäller, att ej blott positiv handling utan även därmed likvärdig underlåtenhetshandling bestraffas. Överförande av smittosam sjukdom kan sålunda ske genom urakt-

låtenhet att vidtaga försiktighetsmått enligt epidemilagen. Det är emellertid att märka, att ansvar ej inträder med mindre gärningsmannen har uppsåt att sjukdomen skall överföras.

Jämte den primäreffekt som nu beskrivits fordras för paragrafens tillämplighet, att handlingen framkallar fara för människors liv eller hälsa. Innebörden av att faran skall vara allmän har nyss belysts. Att här talas om människors liv eller hälsa i stället för såsom vid mordbrand och härverk om liv eller lem beror blott på att fara för hälsa här synes mera exakt angiva den vanliga effekten av gärning av ifrågavarande slag. För att människors hälsa skall anses vara utsatt för allmän fara av sjukdom fordras uppenbarligen, att sjukdomen icke är av bagatellartat slag.

Såsom redan berörts fordras uppsåt omfattande alla objektiva förutsättningar för straffbarhet. Det är således ej nog att primäreffekten, d. v. s. förgiftandet, överförandet av smitta etc., åstadkommes uppsåtligen. Därutöver kräves, att gärningsmannen har uppsåt att framkalla allmän fara för människors liv eller hälsa. Av paragrafen drabbas dock ej endast sådana, som av hämndlystnad, för att terrorisera i politiskt syfte eller av dylika mindre vanliga motiv åsyfta att människor skola skadas. Eventuellt uppsåt är här som oftast eljest tillräckligt. Den som inser att faran kan uppstå men ändock företager den ifrågavarande handlingen, faller sålunda under paragrafen, där det på grund av omständigheterna måste antagas att han skulle handlat på samma sätt om han varit viss om att faran skulle inträda.

Straffet är enligt första stycket straffarbete i högst sex år. I jämförelse med allmänfarlig förgiftning enligt SL 14: 19 och försäljning av förfalskade livsmedel enligt SL 14: 20 a innebär detta en strafflindring. För normalfall är nämligen straffet enligt förstnämnda lagrum straffarbete från och med sex till och med tio år och enligt det senare straffarbete från och med två till och med sex år. Den föreslagna bestämmelsen omfattar emellertid fall, som icke rymmas under de nämnda lagrummen i gällande lag. Straffskalan enligt SL 14: 20 för lagstridig försäljning av gift åter är mildare än den föreslagna. Det är emellertid att märka, att SL 14: 20 icke såsom den föreslagna bestämmelsen förutsätter uppsåtligt framkallande av allmän fara. Den skada för annan till liv eller hälsa som förutsättes i SL 14: 20 har karaktären av ett objektivt överskott. Vid utmätande av straff enligt den föreslagna straffskalan är, i synnerhet då det är fråga om överförande av smittosam sjukdom, ledning att hämta av 6 §:s straffskala, som för överförande av könssjukdom eller utsättande för fara därför stadgar ett straff av högst straffarbete i två år.

Enligt gällande rätt stadgas straffskärpning för vissa fall. I SL 14: 19 stadgas sålunda straffarbete på livstid för det fall att gärning, som sker med uppsåt att skada annan till liv eller hälsa, får till följd att någon dör, och detsamma gäller där svår kroppsskada kommit av gärningen såvida ej synnerligen mildrande omständigheter föreligga. Enligt SL 14: 20 a är straffet, om någon får svår kroppsskada, straffarbete från och med sex till och med tio år och, om någon ljuter döden, straffarbete på livstid eller i tio år.

Även enligt kommitténs åsikt erfordras en strängare straffskala än den normala för vissa fall. Strängare straff föreslås därför där brottet är att anse som grovt. I lagtexten framhållas två fall såsom exempel på omständigheter, vilka kunna men ej alltid måste medföra att grov allmänfarlig förgiftning anses föreligga.

Det ena är det, att gärningsmannens uppsåt ej blott, såsom i första stycket förutsättes, omfattar att framkalla allmän fara för människors liv eller hälsa utan sträcker sig därutöver nämligen till att beröva annan livet eller skada annans hälsa. En allmänfarlig gärning enligt första stycket, som utföres med sådant uppsåt, synes vara ett illdåd, som bör drabbas av strängt straff. Kommittén föreslår, att straffet för detta fall skall kunna bestämmas till straffarbete från och med fyra till och med tio år eller på livstid. Om försök till mord, dråp eller misshandel föreligger, ådömes straff härför i konkurrens med allmänfarlig förgiftning. Att annan verkligen kommit till skada torde ej böra fordras för att den strängare straffsatsen skall bliva tillämplig. Har emellertid gärningsmannen genom ifrågavarande slags brott uppsåtligen tillfogat sådan skada, bliva bestämmelserna i 14 kap. SL angående uppsåtligt dödande eller orsakande av kroppsskada att tillämpa i konkurrens med förevarande paragraf.

Ett annat fall, då den strängare straffsatsen kan vara att tillämpa, är det att många människor utsättas för fara. Som faran även i detta avseende skall vara täckt av uppsåt, låt vara att uppsåtet ej går ut på att skada någon människa, utmärkes gärningen även i detta fall av synnerlig hänsynslöshet som väl förtjänar sträng bestraffning. Om i detta fall någon människa kommer till skada, ådömes straff i konkurrens med vållande till annans död eller vållande till kroppsskada.

Enligt SL 14: 20 a första stycket skall handlande eller annan, vars yrke är att sälja eller bereda livsmedel, mista rätten att driva denna näring, om han beträdes med att sälja förfalskade livsmedel som äro farliga för människors liv eller hälsa, och motsvarande gäller enligt andra stycket i samma paragraf beträffande försäljning av farliga förfalskade läkemedel. Dessa bestämmelser, som härröra från lagkommitténs år 1839 avgivna förslag till strafflag, upptogos i 1864 års strafflag, ehuru de ej stå väl samman med den genom näringsfrihetsförordningen samma år införda regeln att med vissa undantag varje svensk medborgare skall äga idka handel. För handel med apoteksvaror fordras emellertid särskilt tillstånd, varför bestämmelserna äga betydelse där apotekare säljer förfalskade läkemedel. Att bibehålla bestämmelserna med deras nuvarande ringa räckvidd synes icke böra komma i fråga. Att åter utsträcka deras räckvidd så att handelsidkare, som gör sig skyldig till brott av ifrågavarande slag, i allmänhet därefter skulle bliva för alltid eller för viss tid betagen rätten att idka handel synes icke heller böra komma i fråga i detta sammanhang. En sådan lagändring skulle nämligen innebära ett ställningstagande av principiell betydelse till frågan om straffsystemet och faller fördenskull utanför kommitténs uppdrag. Kommittén har därför funnit sig böra lämna bestämmelserna utan motsvarighet i sitt förslag.

6 §.

Beträffande vissa slags smittosamma sjukdomar, nämligen könssjukdomarna, givas i denna paragraf bestämmelser motsvarande dem, som i 5 § meddelas beträffande smittosamma sjukdomar i allmänhet. Könssjukdomarna intaga med avseende å behovet av straffskydd mot deras spridande en särställning, som gör det önskvärt att utforma straffbestämmelserna beträffande dem på ett från 5 § något avvikande sätt. Ehuru gällande strafflag saknar en allmän bestämmelse om straff för spridande av smittosam sjukdom, ha likväl beträffande könssjukdomarna upptagits bestämmelser om straff för den, som överför sådan sjukdom till annan eller utsätter annan för fara att bliva smittad därmed. I olikhet med vad fallet är enligt 5 § kräves sålunda enligt gällande lag beträffande könssjukdom icke att smittoämne blivit överfört eller spritt och icke heller att någon allmän fara för människors hälsa uppkommit, utan det räcker att en person utsatts för smittofara.

Gällande lags bestämmelser i detta ämne, vilka tillkommo år 1918 såsom ett led i den då genomförda lagstiftningen till bekämpande av könssjukdomarna, äro upptagna i SL 14: 21. Enligt detta lagrum inträder ansvar, där någon, som lider av könssjukdom i smittosamt skede, med vetskap eller misstanke därom genom könsumgänge eller under övande av otukt, som ej är att hänföra till könsumgänge, utsätter annan för fara att bliva smittad. Om någon på annat sätt, uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet, utsätter annan för fara att bliva smittad, ådrager han sig ock ansvar enligt paragrafen. Förhöjt straff må ådömas, om sjukdomen blivit överförd.

Kommittén, enligt vars systematik brottet på grund av smittorisken såsom allmänfarligt bör upptagas i förevarande kapitel, har ej funnit anledning att vidtaga annat än smärre jämkningar i dessa jämförelsevis nyligen tillkomna bestämmelser. För att göra tydligt, att könsumgänge faller under paragrafen även när det sker under användande av preventivmedel, har gärningsbeskrivningen ändrats så att den kommer att avse könsumgänge mellan sjuk och frisk person utan att tillika uppställts något krav på att den friske skall utsättas för fara att bliva smittad. I sak torde detta icke innebära någon avvikelse från gällande lag, som tillämpats oavsett om preventivmedel kommit till användning (NJA 1924 s. 52, 1934 s. 415 och 1935 s. 386). Ståndpunkten synes motiverad dels med hänsyn till att användande av preventivmedel ej torde helt utesluta fara för smitta, dels emedan straffbestämmelsen skulle bliva nära nog verkningslös om ett obestyrkt påstående att preventivmedel använts skulle, i enlighet med regeln att bevisbördan ligger på åklagaren, godtagas såsom giltig ursäkt till dess motsatsen bevisats. Genom den ändrade avfattningen vinnes, att det i överensstämmelse med den ståndpunkt som intagits beträffande föregående brott i kapitlet kan i första punkten fordras att faran för smitta, där sådan alltjämt kräves, är täckt av uppsåt. I dessa fall förutsättes alltså för straffbarhet, att gärningsmannen insett att hans beteende innebar smittorisk eller ock att han ansett detta möjligt och att det måste antagas att han skulle begått gärningen även om han ägt visshet om

smittorisken. Med hänsyn till att i paragrafen användas begreppen könsumgänge och otukt, torde paragrafens avfattning böra underkastas förnyat övervägande i samband med en blivande revision av 18 kap. SL.

I fråga om straffet föreslår kommittén en ändring i förenklande riktning. Enligt SL 14: 21 är straffet för den, som genom könsumgänge eller otukt utsatt annan för smittofara, fängelse eller, där omständigheterna äro synnerligen mildrande, böter, ej under fem dagsböter, och för den, som på annat sätt utsatt annan för fara att bliva smittad, fängelse eller böter. I båda fallen må straffet höjas till straffarbete i högst två år om sjukdomen blir överförd, en förutsättning som, med den av SL 5: 12 andra stycket följande inskränkningen, utgör ett objektivt överskott. Enligt kommitténs mening är det emellertid lika litet här som beträffande de övriga brotten i detta kapitel önskvärt, att straffsatsen höjes på grund av en effekt oavsett huruvida gärningsmannen med fog kan tillvitas uppsåt i förhållande till denna. I stället för de olika straffsatserna i SL 14: 21 föreslår kommittén en enhetlig straffsats, nämligen högst straffarbete i två år, inom vilken domstolen har att utmäta straffet efter vad gärningsmannen förskyllt.

Lika litet som enligt gällande lag bör den omständigheten att sjukdomen blev överförd föranleda ansvar även enligt annat lagrum. Det har ansetts överflödigt att uttryckligen angiva detta i lagtexten.

7 §.

Denna paragraf, som handlar om åstadkommande av allmän fara för djur eller växter, utgör en motsvarighet till 5 §, vari stadgas straff för dylika gärningar riktade mot människors liv eller hälsa.

Gällande lag innehåller vissa bestämmelser om straff för den, som framkallar allmän fara för annans kreatur. I SL 19: 17 stadgas sålunda ansvar för uppsåtligt spridande av smittsam och farlig kreatursjuka samt för överträdelse av föreskrifter, som äro givna till förekommande eller hämmande av kreatursjuka, och enligt SL 19: 18 bestraffas förgiftande, i uppsåt att skada annans kreatur, av foder eller vad annat som helst, så att allmän fara därav kommer. För motsvarande gärningar, som äro riktade mot andra djur än kreatur, finnes däremot icke någon bestämmelse i gällande strafflag. Icke heller innehåller lagen någon bestämmelse om straff för framkallande av allmän fara för andras växter.

Kommittén har funnit motiverat att utsträcka straffskyddet till att omfatta djur och växter överhuvud, som ej tillhöra gärningsmannen själv. Att förgifta fisk eller villebråd vartill annan har ockupationsrätt synes väl förtjänt av straff, och det torde även vara motiverat att låta straffskyddet omfatta djur till vilka gärningsmannen ensam är ockupationsberättigad. Enligt fiskeristadgan och jaktstadgan är det förbjudet att fiska eller jaga medelst gift. Utvidgningen till växter, vilken även föreslagits av THYRÉN (V 3 m. fl. §§), torde få anses välgrundad i betraktande av de stora värden, som kunna gå förlorade genom spridande av växtsjukdomar, såsom t. ex. potatismögel eller mjöldagg. Med överförande eller spridande av sjukdomssmitta torde spridande av skadedjur eller ogräs böra jämställas. Det må erinras om de

stora skador som kunna åstadkommas exempelvis genom spridande av en insekt sådan som nunnan.

Brottsbeskrivningen ansluter sig nära till 5 §. Som förgiftande eller infekterande av vatten och annat ofta innebär fara för såväl människor som djur och då bör bestraffas uteslutande enligt 5 §, har åstadkommande av sådan primäreffekt dock ej uttryckligen nämnts i förevarande paragraf; detta har föranlett en viss olikhet i avfattningen av de båda paragraferna. Även beträffande förevarande paragraf gäller emellertid, att brottet består i åstadkommande av en primäreffekt som innebär allmän fara. Det torde vara uppenbart, att det ej är fråga om sjukdom med allenast obetydliga skadeverkningar. Liksom enligt 5 § kräves uppsåt omfattande såväl primäreffekten som faran. Att utrotande av skadedjur eller skadeväxter genom förgiftning eller dylikt under erforderliga försiktighetsmått ej är straffbart har ansetts vara tydligt utan uttryckligt stadgande därom.

I paragrafen har icke upptagits någon motsvarighet till bestämmelsen i SL 19: 17 om ansvar för överträdelse av föreskrifter, som äro givna till förekommande eller hämmande av kreatursjukdom. För sådan överträdelse, varigenom framkallas allmän fara för djur eller växter, stadgas emellertid ansvar i 8 §.

Som namn på brottet föreslår kommittén förgöring. Om förgörning genom förgift talar 1734 års lag för att beteckna giftmord, och lagen talar även om att havande kvinna förgör eller fördriver sitt foster och om att någon dräper eller förgör sig själv. Att förgöra är tydligen enligt språkbruket i 1734 års lag att utsläcka liv annorledes än genom att dräpa. Det torde ej finnas skäl att anse ordet tillämpligt blott i fråga om människor. Då det gällt att finna ett namn för nu ifrågavarande brott, har det förefallit kommittén möjligt att använda ordet förgöring, vilket för nutida svenskar endast torde ha en vag betydelse och lätt torde kunna vinna burskap i det allmänna språkbruket såsom teknisk term för detta brott.

Straffet, som enligt gällande lag för spridande av kreaturssjukdom eller allmänfarligt förgiftande av kreatursfoder m. m. är straffarbete från och med två till och med sex år, har ansetts kunna för normalfall sättas till högst straffarbete i två år och för grova fall till straffarbete i högst sex år. Som exempel på fall där grov förgöring kan anses föreligga ha i lagtexten, i analogi med vad som skett i 5 §, upptagits, att gärningen sker med uppsåt att skada och att egendom av betydande värde utsättes för fara.

Till sist må framhållas, att ehuru skadegörelse föreligger om annans djur eller växter komma till skada och uppsåtet omfattar att sådan skada sker, förevarande paragraf liksom de föregående i kapitlet utesluter tillämpning av bestämmelserna angående skadegörelse i 24 kap. i förslaget.

8 §.

Såsom framhållits vid de föregående paragraferna i kapitlet, erfordras för straffbarhet enligt dem, att de objektiva förutsättningarna för ansvar äro täckta av uppsåt. Enligt vissa av paragraferna kräves också, att en primäreffekt av visst slag uppkommit. För att mordbrand skall föreligga fordras sålunda att brand uppstått och för härverk att explosion, översvämning, ras,

skeppsbrott, flyg- eller tågolycka eller dylik katastrof inträffat. Om det brister i fråga om uppsåtet i något avseende eller om primäreffekten icke kommit till stånd, äro de ifrågavarande paragraferna icke tillämpliga. Även för vissa sådana fall torde emellertid erfordras straffbestämmelser till skydd mot framkallande av den fara som avses i paragraferna.

Sedan gammalt har i 24: 1 byggningabalken funnits en bestämmelse om straff för ovarsamt umgående med eld på bebyggd ort. Numera gäller i stället enligt 12 § brandlagen den 15 juli 1944, att ingen må så handhava eld eller eldfarligt föremål att brand därav lätt kan uppstå. För åsidosättande av denna bestämmelse stadgas i 19 § brandlagen dagsböter. Straffbestämmelser för oaktsamt framkallande av fara finnas även i 19 kap. SL. Enligt SL 19: 22 straffas nämligen bland andra den, som ouppsåtligen genom vårdslöshet, oförsiktighet eller försummelse är vållande till eldskada å annans egendom eller till förödelse därå genom explosion medelst sprängämne eller till skeppsbrott eller till skada å anläggningar av vissa slag såsom staten tillhöriga och därmed jämställda kanaler, slussar, järnvägar och spårvägar, inbegripet rullande materiel, elektriska ledningar, inbegripet telegraf- och telefonledningar, eller till fara för begagnande av dessa anläggningar eller till skada å allmänna vattenledningar, gasledningar, vägar, farleder och flottleder m. m., eller till utspridande av smittsam och farlig kreatursssjuka eller framkallande av fara därför; däremot finnes ingen motsvarande bestämmelse angående skada å gruva. Det må även erinras om bestämmelsen i SL 14: 20 om straff för försäljning av gift i strid med gällande bestämmelser med påföljd att någon avlider eller får svår kroppsskada och om bestämmelsen i SL 19: 17 andra stycket om straff för den, som veterligen bryter mot de föreskrifter som äro givna till förekommande eller hämmande av kreatursssjuka. Någon motsvarande bestämmelse angående spridande av smittosam människosjukdom finnes icke, frånsett en bestämmelse i SL 14: 21 om straff för vårdslöshet i vissa fall med avseende å överförande av könssjukdom.

Kommittén föreslår en generell straffbestämmelse till komplettering av bestämmelserna i 1 och 3 §§. Den farlighet, som utmärker eld och likaså de i 3 § avsedda händelserna, är så stor, att det synes påkallat att det skydd som strafflagen avser att giva icke begränsas till allenast de fall som täckas av dessa paragrafer. Som 2 § endast innehåller en kvalifikation av 1 §, inbegripes även 2 §:s fall under den föreslagna bestämmelsen.

Den ifrågavarande straffbestämmelsen har upptagits i första punkten av förevarande paragraf. Såsom exempel på gärning som avses med bestämmelsen nämnes ovarsamt umgående med eld eller sprängämne. Även andra gärningar avses, såsom framkallande av fara för skeppsbrott genom överbelastning av fartyg och färd med flygmaskin som icke är i betryggande skick. Gemensamt för de med bestämmelsen åsyftade gärningarna är, att de framkalla fara för att annan skall på sätt i 1 eller 3 § sägs bliva skadad till liv eller lem eller drabbas av omfattande förstörelse av egendom. För paragrafens tillämplighet fordras emellertid icke, att det åstadkommes en primäreffekt av det slag som nämnes i någon av dessa paragrafer; det förut-

sättes alltså icke, att t. ex. brand, explosion, skeppsbrott eller flygolycka orsakats, utan det är tillräckligt att det uppkommit fara för sådan effekt och därigenom för skada av nyss nämnd beskaffenhet. I subjektivt hänseende fordras uppsåt eller oaktsamhet. De uppsåtliga fallen äro emellertid begränsade av att 1, 2 eller 3 § blir tillämplig i stället för förevarande bestämmelse, om primäreffekten kommer till stånd och såväl denna som faran framkallats uppsåtligen.

Att på sätt här skett vissa uppsåtliga fall sammanförts med oaktsamhetsfall sammanhänger med att gärningen icke består i åstadkommande av den skadliga effekt som straffbudet avser att förebygga utan blott i framkallande av fara för denna. I förhållande till effekten är gärningen således även i de uppsåtliga fallen ouppsåtlig. Det torde vid sådant förhållande te sig naturligt att behandla de uppsåtliga fallen under ett med oaktsamhetsfallen, såsom av liknande skäl skett i 8: 8 i förslaget. Såväl i nämnda lagrum som i SL 23: 3 och i 25: 5 i förslaget ha uppsåtliga fall och oaktsamhetsfall sammanförts till ett brott. Emedan gärningen, vare sig den sker av oaktsamhet eller med uppsåt, innefattar vårdslöshet i förhållande till den effekt straffbudet avser att förebygga, har såsom brottsbeteckning valts allmänfarlig vårdslöshet.

Gärning som här avses sker ej sällan genom överträdelse av någon ordnings- eller säkerhetsföreskrift. Fara för brand kan sålunda ha uppkommit genom underlåtenhet att iakttaga föreskrift, som meddelats enligt brandstadgan den 15 juli 1944 eller genom överträdelse av bestämmelse i kungl. förordningen den 7 oktober 1921 om eldfarliga oljor, fara för explosion genom överträdelse av föreskrift i kungl. förordningen den 18 maj 1928 angående explosiva varor o. s. v. Kommittén har ej ansett nödigt att genomgå alla dessa författningar för att undersöka i vad mån de till äventyrs bliva överflödiga genom den föreslagna bestämmelsen. Det förut nämnda stadgandet i brandlagen torde emellertid kunna upphävas, såsom vid dess tillkomst förutsattes skola ske i samband med revisionen av strafflagen (utlåtande nr 3 av andra särskildta utskottet vid 1944 års riksdag s. 11). Är straff i särskild författning utsatt för överträdelse som faller under den föreslagna bestämmelsen och har ej tillika gjorts undantag för det fall att överträdelsen är straffbar enligt allmän lag, blir, i motsats till vad händelsen i regel är då uppsåtligt brott enligt strafflagen föreligger, straffbestämmelsen i specialförfattningen att tillämpa jämte förevarande paragraf (jfr NJA 1940 s. 9). Vid straffmätningen kan emellertid enligt SL 4: 1 och 2 ett gemensamt straff utmätas för gärningen, varför tillämpningen av ett flertal straffstadganden icke behöver medföra strängare straff än om endast den strängaste straffskalan tillämpades.

Vad angår förhållandet mellan förevarande paragraf och övriga bestämmelser i strafflagen gäller liksom beträffande de föregående paragraferna i kapitlet utom 6 §, att bestämmelserna i SL 14 kap. äro tillämpliga i konkurrens med paragrafen. Däremot skiljer sig paragrafen från de föregående därigenom, att även bestämmelserna om skadegörelse i 24 kap. i förslaget

kunna vara att tillämpa i konkurrens med paragrafen. Det är nämligen tydligt, att den, som uppsåtligen förövar skadegörelse och genom sin gärning ouppsåtligen men oaktsamt framkallar sådan fara varom paragrafen handlar, icke blir tillräckligt straffad genom tillämpning allenast av denna paragraf.

Kommittén föreslår vidare, att det i 4 § upptagna brottet sabotage göres straffbart även i oaktsamhetsfall. Emedan detta brott icke såsom mordbrand och härverk förutsätter en uppsåtligen framkallad primäreffekt, erfordras här icke såsom beträffande dessa brott en kompletterande bestämmelse avseende också vissa uppsåtliga fall. I andra punkten i förevarande paragraf har därför stadgats ansvar för den som av oaktsamhet gör gärning som i 4 § sägs.

Kommittén har icke ansett sig böra föreslå, att även framkallande av allmän fara genom utspridande av gift varom stadgas i 5 och 7 §§ bestraffas i oaktsamhetsfall. För överträdelse av giftstadgan finnes straff utsatt i denna stadga, och om gärningsmannen vållar skada å människa genom överträdelsen eller uppsåtligen orsakar skada å annans djur kan ansvar inträda jämlikt 14 kap. SL eller 24 kap. i förslaget. Under sådana förhållanden torde det vara tillräckligt att i förevarande sammanhang bestraffa utspridande av gift allenast i den utsträckning som följer av 5 och 7 §§. Det synes alltför strängt att såsom i SL 14: 20 stadga särskilt högt straff för sådan överträdelse av försäljningsföreskrifter beträffande gift, som får till följd att människa dör eller lider svår kroppskada. Av motsvarande skäl torde det icke vara erforderligt att upptaga någon bestämmelse om ansvar för oaktsamt framkallande av allmän fara genom försäljning av skadliga livs- eller läkemedel.

Vad åter angår överförande eller spridande av smittosam sjukdom, vilken gärning om den sker uppsåtligen behandlas i 5—7 §§, torde en oaktsamhetsbestämmelse vara motiverad. Svårigheten att avgöra, huruvida inträffade fall av smittosam sjukdom orsakats av viss överträdelse av säkerhetsföreskrifterna i epidemilagen den 19 juni 1919, epizootilagen den 12 april 1935 eller annorstädes, medför, att bestämmelserna i 14 kap. SL och 24 kap. i förslaget icke i samma utsträckning som beträffande förgiftning stå till buds för att bestraffa överträdelser av dessa föreskrifter. Det är likväl av synnerlig vikt att sådana överträdelser av dessa föreskrifter, varigenom framkallas allmän fara för människors liv eller hälsa eller för djur eller växter, stå under betryggande straffsanktion. I andra punkten av förevarande paragraf har därför upptagits ett stadgande om straff för den, som överträder föreskrift till förebyggande eller hämmande av smittosam sjukdom bland människor, djur eller växter och därigenom av oaktsamhet framkallar allmän fara för människors liv eller hälsa eller för djur eller växter som ej tillhöra honom själv. På grund av att det finnes jämförelsevis ingående säkerhetsföreskrifter mot spridande av sjukdom synes straffbarheten här kunna begränsas till fall där en föreskrift överträtts, ehuru någon motsvarande begränsning icke ansetts kunna göras i första punkten. Som exempel på överträdelser som kunna vara att bestraffa enligt bestämmelsen

må nämnas överträdelse av föreskrift om isolering, förbud mot att beträda visst område eller viss ladugård eller förbud mot att släppa kreatur på bete. För att bestämmelsen skall vara tillämplig fordras ej, att gärningsmannen insett smittofaran men väl att han borde ha insett denna. Huruvida själva överträdelsen måste vara uppsåtlig beror på den föreskrift som är i fråga; avser denna endast uppsåtligt handlande föreligger ej överträdelse med mindre gärningsmannen uppsåtligen åsidosatt den. I vad mån okunnighet om föreskrift kan lända till ursäkt får här som eljest bedömas efter allmänna grundsatser. Att, såsom i SL 19: 17 andra stycket skett, särskilt i detta sammanhang uttryckligen stadga, att överträdelsen skall ha skett veterligen, har icke ansetts lämpligt.

I epidemilagen finnas straffbestämmelser avseende överträdelser av föreskrifter enligt lagen. För gärning som innefattar sådan överträdelse och som därjämte på grund av oaktsamt framkallande av fara jämväl faller under förevarande lagrum, dömes till straff såväl enligt epidemilagen som enligt strafflagen, varvid 4 kap. SL tillämpas. I epizootilagen åter, 12 §, hänvisas för närvarande beträffande straffet till SL 19: 17 andra stycket. Då den nu föreslagna bestämmelsen emellertid såtillvida är till sin räckvidd mera begränsad än bestämmelserna i SL 19: 17 andra stycket som den för sin tillämplighet förutsätter att genom överträdelsen vållats allmän fara, är den icke tillfyllest såsom straffsanktion för epizootilagen. Kommittén föreslår därför, att i epizootilagens nämnda paragraf stadgas samma straff som i epidemilagen. Där jämväl förevarande lagrum är tillämpligt, blir epizootilagens straffbestämmelse, liksom motsvarande i epidemilagen, att tillämpa i konkurrens med strafflagen.

Den som av grov oaktsamhet utsätter annan för fara att bliva smittad av könssjukdom, straffas enligt 6 § andra punkten. Om gärningen dessutom innefattar överträdelse av föreskrift till förebyggande eller hämmande av sådan sjukdom och gärningsmannen därigenom av oaktsamhet framkallar allmän fara för spridande av sjukdom, tillämpas jämväl förevarande paragraf.

Såsom straff föreslås böter eller fängelse. Enligt SL 19: 22 är straffet i vissa fall fängelse i högst sex månader eller böter och i andra fall böter. Enligt SL 19: 17 andra stycket är det böter eller, om sjukdom kom av gärningen, i regel fängelse eller straffarbete i högst ett år.

9 §.

Ehuru brottsbeskrivningarna i kommitténs förslag liksom i den gällande svenska strafflagen och utländska strafflagstiftningar av praktiska skäl vanligen äro avfattade med tanke närmast på positivt handlande, äro de avsedda att omfatta även likvärda underlåtenhetshandlingar. Det är sålunda uppenbart, att såväl enligt förslaget som enligt gällande lag en banvakt, som underlåter att lägga om en växel där så skall ske, kan vara lika straffbar som om han lagt växeln fel. Likaså kan den, som är satt att vakta en

eld men beger sig därifrån med påföljd att elden sprider sig, bliva ansvarig därför som om han vidtagit positiva åtgärder för att sprida elden.

För vissa fall har emellertid i gällande strafflag uttryckligen stadgats ansvar för underlåtenhet. I SL 14: 19 tredje stycket stadgas sålunda straff, där någon som utan uppsåt orsakat förgiftning så att allmän fara för människors liv eller hälsa därav uppkommit icke, ändå att han blivit det varse, söker att där så ske kan genast avvärja faran, och i SL 19: 19 ges en motsvarande straffbestämmelse beträffande den som genom förgiftning åstadkommit allmän fara för annans kreatur. Enligt båda lagrummen kräves att underlåtenheten är uppsåtlig.

Enligt kommitténs mening är det lämpligt att det, såsom i gällande lag skett, för vissa fall uttryckligen stadgas straff för den som uppsåtligen underlåter att avvärja fara som han själv framkallat. Det förutsättes, att han, t. ex. därför att ej ens oaktsamhet i förhållande till farans framkallande ligger honom till last, icke ådragit sig ansvar genom sitt positiva handlande. En bestämmelse av detta slag har upptagits i 13: 8, vari stadgas straff där någon, som genom osann vittnesutsaga, falskt åtal eller annan i någon av de föregående paragraferna i 13 kap. behandlad gärning framkallat fara för att annan skall bliva oskyldigt åtalad eller dömd eller eljest lida avsevärt förfång utan att han dock är förfallen till straff enligt någon av de ifrågavarande paragraferna, underlåter att till farans avvärjande göra vad skäligen kan begäras. I förevarande paragraf har, delvis i anslutning till bestämmelserna i SL 14: 19 och 19: 19, upptagits en liknande bestämmelse om straff för den som genom handhavande av eld, spridande av gift eller överförande eller spridande av sjukdomssmitta framkallat fara för annan till liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av egendom som ej tillhör honom själv. Som exempel på situationer, där underlåtenhet att avvärja faran blir straffbar enligt paragrafen, må nämnas, att eld sprider sig från en med iakttagande av tillbörlig försiktighet antänd avfallshög eller att vara som släppts ut i handeln sedermera befinnes vara giftig eller smittoförande.

Straffet, som enligt SL 14: 19 tredje stycket är så strängt som straffarbete från och med sex månader till och med två år med betydande förhöjning om svår kroppsskada eller död kommer av förgiftningen och enligt SL 19: 19 är böter eller fängelse i sex månader, har i den av kommittén föreslagna bestämmelsen ansetts kunna generellt sättas till fängelse eller böter. Det är emellertid att märka, att där underlåtenheten framstår såsom likvärd med positiv handling, icke förevarande paragraf utan i stället de för motsvarande positiva handling givna straffbestämmelserna äro att tillämpa.

Vid blivande revision av 14 kap. SL bör tagas under övervägande, huruvida icke även i nämnda kapitel skola upptagas bestämmelser motsvarande den nu förevarande med avseende å fall, då fara framkallats som icke har den för nu ifrågavarande kapitel utmärkande karaktären av allmänfara.

10 §.

I gällande strafflag stadgas straff för försök till brott som behandlas i 19 kap. i jämförelsevis stor utsträckning, något som torde vara naturligt i betraktande av dessa brotts farliga natur. Mordbrand och explosionsbrott äro sålunda straffbara på försöksstadiet och likaså åstadkommande av skeppsbrott, fördärvande av fyr eller annat sjömärke, skadande av kanaler, slussar, järnvägar, spårvägar och dylikt, skadande av gruva, uspridande av smittosam kreatursjukdom, förgiftande av kreatursfoder m. m. Enligt SL 14: 19 andra stycket är förgiftning, som medför allmän fara för människors liv eller hälsa, likaledes straffbar redan på försöksstadiet.

Kommittén föreslår försöksstraff beträffande mordbrand, härverk, sabotage, allmänfarlig förgiftning och förgöring. Det i 6 § behandlade brottet, framkallande av fara för könssjukdom, är med hänsyn till det sätt varpå det vanligen förövas icke ägnat för försöksstraff.

11 §.

Liksom i 12: 12 och 13: 13 i förslaget har kommittén i denna paragraf upptagit en bestämmelse om straffminskning eller under vissa omständigheter straffrihet för det fall att någon, som ådragit sig ansvar för det han framkallat fara, innan avsevärd olägenhet uppkommit frivilligt avvärjt denna. En dylik bestämmelse innehåller nuvarande 19 kap. i fråga om eldsåsättande antingen det kallas mordbrand eller icke. I SL 19: 5, vari stadgas nedsatta straff för olika fall av eldsåsättande vid vilka elden blivit släckt innan den utbrett sig och gjort skada, föreskrives nämligen, att om gärningsmannen av egen drift själv eller genom tillkallad hjälp släckt elden straffet efter omständigheterna må ytterligare nedsättas. Kommittén har ansett sig böra föreslå, att en dylik grund för straffnedsättning eller straffrihet införes beträffande alla brott i kapitlet i vilkas brottsbeskrivning ingår att fara uppkommit. Bestämmelsen kommer därigenom att omfatta alla brott i kapitlet utom sabotage. Som sistnämnda brott förutsätter att hinder eller störning åstadkommits, finnes icke i fråga om detta brott utrymme för tillämpning av bestämmelsen. Beträffande innebörden av bestämmelsen må i övrigt hänvisas till vad vid 12: 12 och 13: 13 anförts.

20 KAP.

Om stöld och rån; så ock om egenmäktigt förfarande.

I detta kapitel, som erhöll helt ny lydelse genom 1942 års lagstiftning om förmögenhetsbrott, föreslås endast några smärre följdändringar.

3 §.

Såsom vid 4: 14 framhållits, har den nya formuleringen av den där givna återfallsregeln ansetts böra kompletteras med ett stadgande till klargörande av att det normala stöldfallet i SL 20: 1 är att anse som närmast högre svår-

hetsgrad i förhållande till bodräkt. Ett stadgande härom föreslås upptaget i ett nytt andra stycke i förevarande paragraf.

8 §.

På sätt nedan vid 24 kap. skall närmare utföras, är enligt nämnda kapitel i dess nu gällande lydelse olovligt tillgrepp av vissa uppräknade naturprodukter straffbart som åverkan, varemot tagande av andra naturprodukter är straffritt. Härifrån gjordes redan år 1875 det undantaget, att tillgrepp av de viktigaste skogsprodukterna till värde överstigande snatterigränsen skulle bestraffas som stöld. I överensstämmelse härmed gäller nu enligt SL 20: 8, att tillgrepp av de viktigaste skogsprodukterna blir stöld, om värdet går över trettio kronor. Under nämnda förutsättning skall stöldansvar drabba den som å skog eller mark, däri han ej äger del eller den han ej innehaver eller äger rätt att nyttja, olovligen fäller träd i uppsåt att trädet eller något därav sig eller annan tillägna eller i sådant uppsåt olovligen tager av växande träd ris, gren, näver, bark, löv, bast, ollon, nötter eller kåda.

Enligt kommitténs förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott (NJA II 1942 s. 370 f.) skulle SL 24 kap. upphävas och i 20 kap. i stället för nu förevarande stadgande upptagas en allmän regel, att vad i 20 kap. är stadgat angående tillgrepp jämväl skulle gälla där någon från fastighet olovligen avskiljer och tager något som hör till denna. Den av kommittén föreslagna bestämmelsen innefattade en erinran om att tillgrepp i angivna fall kommer att bestå icke, såsom vid lös sak, i ett blott besittningstagande utan i ett avskiljande jämte ett därmed förbundet besittningstagande. I övrigt ansåg kommittén samma ansvarsregler kunna gälla för fast som för lös sak. Kommittén ansåg, att strafflagen icke borde angiva vilka naturalster det är tillåtet eller icke tillåtet att taga; sådana naturalster som äro jordägaren förbehållna borde, liksom kulturprodukter av fastighet, anses likställda med andra föremål för tillgrepp, och det borde ankomma på privaträttens regler att avgöra vilka naturalster som äro av dylik beskaffenhet. I avbidan på privaträttslig reglering av detta ämne angavs i en övergångsbestämmelse, att samma naturalster som förut skulle vara förbehållna jordägaren. Av övergångsbestämmelsen skulle motsättningsvis framgå, att rätten för envar att även å annans skog eller mark taga vissa naturprodukter, t. ex. skogsbär, svampar och blommor, icke skulle inskränkas genom förslaget.

Kommitténs förslag blev i denna del icke bifallet av riksdagen, vilken i stället, med bibehållande av SL 24 kap. i huvudsak oförändrat, i SL 20: 8 insatte det nyssnämnda förut i 20: 2 upptagna stadgandet. Riksdagen ansåg nämligen, att frågan om åverkansbrotten borde prövas först i samband med att kommittén behandlade skadegörelsebrottet.

I kommitténs nu föreliggande förslag behandlas skadegörelsebrottet i 24 kap. Det fördelas på tre svårhetsgrader, av vilka den lindrigaste kallas åverkan. Enligt särskilt stadgande i förslagets 24: 2 skall den som å skog eller mark olovligen tager växande träd eller av växande träd ris, gren, näver, bark, löv, bast, ollon, nötter eller kåda eller ock vindfälle eller dylikt, som

ej är upphugget eller berett till bruk, dömas för åverkan, om brottet med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter vid brottet är att anse som ringa. Uppräkningen av vilka naturalster det är förbjudet att tillägna sig har alltså i avbidan på privaträttsliga bestämmelser i ämnet bibehållits i strafflagen. För tillgrepp av sådana naturalster skola, i den mån brottet är ringa, fortfarande gälla i 24 kap. givna särbestämmelser. I 20: 8 föreslår kommittén upptagen samma regel som upptogs i dess tidigare förslag, nämligen att de allmänna bestämmelserna i 20 kap. skola gälla även beträffande fastighet, men därifrån föreslår kommittén dock nu undantag för det fall att brottet är att anse allenast såsom åverkan enligt 24: 2. När detta undantagsfall icke föreligger, blir enligt förslaget tillgrepp av fastighets beståndsdelar efter omständigheterna vid brottet att bedöma som stöld, bodräkt, grov stöld eller annat tillgrepp enligt någon av 1, 3, 4, 5, 6 och 7 §§ i 20 kap. Det torde härvid vara lämpligt att citera 8 § jämte den av nyssnämnda paragrafer som är tillämplig.

Kommittén utgår från att frågan när besittning till fastighet är för handen löses av privaträttens regler. I detta hänseende innehåller gällande strafflag vissa bestämmelser, nämligen dels undantaget i SL 20: 8 för den som äger del i, innehaver eller äger rätt att nyttja fastighet, dels ock de särskilda reglerna om delägare i eller brukare av fastighet i SL 24: 6 och 7. I den mån det sakliga syftet med dessa bestämmelser är att bereda vissa fall en lindrigare behandling, synes det bättre kunna nås genom gärningens hänförande till en privilegierad grad av brottstypen eller genom straffmätningen. Därtill kommer att bestämmelserna visat sig synnerligen besvärliga att tolka.[1] Kommittén har därför ansett det bättre att icke giva något uttryckligt stadgande utan låta allmänna regler gälla. Liksom beträffande lös egendom en sambesittare kan stjäla av en annan, begår den stöld som utan att vara ensam innehavare av en fastighet därifrån tillägnar sig vad som tillkommer annan vilken jämte honom innehar fastigheten. Beträffande den som är ensam besittare av fastigheten bliva däremot bestämmelserna i SL 22 kap. tillämpliga. Som ensambesittare kunna betraktas ägare, förmyndare och andra självständiga förvaltare, arrendatorer, hyresgäster och andra innehavare med total bruksrätt, varemot innehavare av partiell bruksrätt icke äro ensambesittare till fastigheten eller någon del därav.

Frånsett undantaget i 24: 2 innebär den av kommittén intagna ståndpunkten, att ett tillgrepp från fastighet i annans besittning bör anses som stöld, om förutsättningarna härför i övrigt äro för handen. Detta gäller även om det är fastighetsägaren själv som tillgriper beståndsdelar vilka icke tillkomma honom. Såvitt angår kulturprodukter överensstämmer denna ståndpunkt med gällande rätt. En fastighetsägare, som från utarrenderad mark tillgriper arrendatorn tillkommande kulturprodukter, begår såväl enligt gällande rätt som enligt förslaget stöld. Låt vara att fastighetens beståndsdelar, t. ex. växande gröda, innan de blivit skilda från fastigheten omfattas av jord-

[1] Se THYRÉN, Kommentar till SL kap. 20 s. 68—71, samt STJERNBERG, Kommentar till SL kap. 24, 2 uppl. s. 48—53.

ägarens äganderätt; så snart de skilts därifrån äro de likväl arrendatorns, varför förutsättningen för stöldansvar är för handen. Enligt kommitténs förslag skall stöldansvar inträda även om tillgreppet avser naturprodukter. Tillämpat på intrång i eller överskridande av skogsavverkningsrätt, ett fall som vid upprepade tillfällen vållat svårigheter i straffrättsskipningen, leder förslaget till följande resultat. Fastighetsägarens intrång i avverkningsrätten blir att bedöma såsom stöld enligt detta kapitel, om upplåtelsen hade karaktären av arrende, men såsom olovligt förfogande enligt SL 22: 4, om avverkningsrätt upplåtits såsom partiell nyttjanderätt. Fastighetsägaren begår icke förskingring, ty han har icke fått träden i besittning med skyldighet att utgiva dem utan hade dem i besittning redan före upplåtelsen och bryter sålunda endast mot den av honom själv upplåtna avverkningsrätten. En förvaltare, arrendator eller annan brukare som ensam besitter skogen begår däremot förskingring, om han därifrån tillägnar sig vad som tillkommer fastighetsägaren. En innehavare av partiell bruksrätt gör sig skyldig till stöld, om han tager annat eller mera än han har rätt till. Uti de i SL 24: 6 och bysamfällighetslagen 15 § omnämnda fallen, då gärningsmannen är »delägare», blir det olovliga tillgreppet enligt kommitténs förslag att bedöma såsom bodräkt.

Grundsatsen att fast sak behandlas lika som lös gäller ej blott tillgrepp från fastighet utan jämlikt andra punkten i paragrafen även andra besittningsrubbningar än tillgrepp. Sådana besittningsrubbningar bliva jämlikt 6 och 8 §§ att bedöma som egenmäktigt förfarande, stundom jämlikt 7 och 8 §§ som självtäkt. Egenmäktigt förfarande med fastighet kan enligt kommitténs förslag bestå såväl i att någon skiljer annan från besittning till fastighet eller, såsom det heter i SL 24: 1, »därav något intager» som ock i annan rubbning av besittningsförhållande till fastighet. Vilka gärningar som höra hit får avgöras i överensstämmelse med vad som enligt 6 § gäller lös sak. I 8 § angivas emellertid några exempel på särskilt i fastighetsförhållanden praktiska fall. Det framhålles, att gärningen kan ske genom att anbringa eller bryta stängsel. Vidare nämnes uttryckligen ett vanligt fall av egenmäktigt förfarande, nämligen att någon avhyser annan från fastighet. Det behöver icke vara fråga om åtgärd med annans fastighet; hit hör även ägarens åtgärd med sin egen fastighet, varigenom annan hindras att utöva sin besittning till fastigheten. Det är sålunda egenmäktigt förfarande, om en hyresvärd avhyser en hyresgäst från den förhyrda lägenheten eller om en ägare av fastighet, som besväras av vägservitut, omöjliggör servitutets utnyttjande genom att avstänga vägen.

I det föregående ha endast avsetts fall i vilka någon tager något från fastighet eller hindrar annan att utöva besittning till fastighet. Olovligt brukande i och för sig har däremot icke åsyftats. Såsom sådant betecknar kommittén i princip allenast fall i vilka något tillägnande icke sker. För olovligt brukande av fastighet finnes i förslaget en ansvarsbestämmelse i 22: 7. Det förutsättes där, att gärningen förövas av någon som har fastigheten i sin besittning. De fall då någon genom olovligt brukande gör intrång i annans be-

sittning till fastighet äro däremot enligt förslaget egenmäktigt förfarande. För att klargöra detta och tillika giva en antydan om huru förslagets bestämmelser förhålla sig till de nuvarande stadgandena om åverkan i SL 24 kap. framhålles i den föreslagna lagtexten, att egenmäktigt förfarande kan bestå i att bygga, gräva, plöja, låta kreatur beta eller upptaga väg.

11 §.

Kommittén föreslår att denna paragraf upphäves; stadgandena däri skola enligt förslaget uppgå i de allmänna bestämmelserna om förberedelse till brott och om förverkande i 3: 2 och 2: 18.

22 KAP.

Om förskingring och annan trolöshet.

7 §.

Brukar någon olovligen annans sak som han har i besittning och vållar därigenom skada eller olägenhet, skall han enligt SL 22: 7 straffas för olovligt brukande. Denna bestämmelse är endast tillämplig på lös sak. Vad angår olovligt brukande av fast egendom, stadgas i SL 24: 1 straff för den som olovligen bygger, gräver, plöjer, sår eller planterar å annans jord och i SL 24: 8 straff för den som olovligen släpper kreatur på annans ägor eller missbrukar betesrätt å samfälld mark. Dessa bestämmelser om fast egendom äro tillämpliga oavsett om gärningsmannen har egendom i besittning eller ej.

Enligt kommitténs förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott (NJA II 1942 s. 472 f.) skulle särbestämmelserna om fast egendom upphävas och SL 22: 7 gälla även innehavare av fastighet, som till skada eller olägenhet för ägare eller brukare vilken icke innehar fastigheten bygger, gräver, plöjer låter kreatur beta, upptager väg eller på annat dylikt sätt olovligen brukar fastigheten. 1942 års riksdag biföll emellertid icke förslaget i denna del utan ansåg avgörandet av frågan om de särskilda fastighetsbestämmelsernas upphävande tills vidare böra anstå. Sedan skälen för anstånd, såsom ovan vid 20: 8 framhållits, numera bortfallit, framlägger kommittén ånyo samma förslag.

I kommitténs förslag göres alltså, såsom vid 20: 8 utvecklats, även i fastighetsförhållanden skillnad allt efter som brottet innefattar ett olovligt besittningstagande eller ej. I förra fallet är bestämmelsen i 20: 8 tillämplig, i senare fallet stadgandet i 22: 7. Endast den med detta avsedda gärningen betecknas i förslaget såsom olovligt brukande. Stadgandet gäller, såvitt angår lös egendom, endast sak vartill äganderätt tillkommer annan, men beträffande fastighet omfattar det gärning till skada eller olägenhet vare sig för annans äganderätt eller för annans brukningsrätt. Bestämmelsen är i princip icke tillämplig på sådan gärning som innebär tillägnande av delar av vad som brukas. Det är alltså icke olovligt brukande utan förskingring eller olovligt förfogande att från en fastighet som man innehar skörda eller eljest

tillgodogöra sig vad som tillkommer annan. Om gärningen, ehuru den innefattar ett tillägnande, dock för ett naturligt betraktelsesätt ter sig såsom väsentligen endast ett brukande, bör dock det hela betraktas som olovligt brukande, så exempelvis då någon tillägnar sig gräs genom att utsläppa sina kreatur på bete på annans mark.

Enligt SL 24: 7 kan brukare av annans mark dömas till straff för det han överskrider sin nyttjanderätt. Med stöd av detta lagrum kan straff ådömas brukaren bland annat om han från fastigheten olovligen bortför gödsel, stråfoder, husbehovsvirke eller annat som han äger tillgodogöra sig allenast för fastighetens behov. I sitt yttrande över kommitténs förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott föreslog lagrådet (NJA II 1942 s. 458), att dylika förfoganden i strid mot fastighetsägarens rätt skulle genom uttryckligt stadgande göras straffbara såsom olovligt förfogande enligt SL 22: 4. Kommittén anser emellertid, att SL 24: 7 kan upphävas utan att erhålla någon direkt motsvarighet. Om en brukare skadar fastigheten eller eljest vållar jordägaren olägenhet genom att undandraga fastigheten sådant som kontraktsenligt bort förbliva därå, torde gärningen i regel innefatta olovligt förfogande eller olovligt brukande av fastigheten. I den mån varken sådant eller annat i SL 20 eller 22 kap. angivet brott föreligger, synes överskridande av nyttjanderätt icke böra vara straffbar.

24 KAP.

Om skadegörelse; så ock om olovligt tagande av väg och olovligt fiske.

På grundval av kommitténs förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott antogs år 1942 ny lagstiftning, som i huvudsak innebar att förmögenhetsbrotten reglerades i SL 20—23 kap. Den nya lagstiftningen omfattade emellertid icke skadegörelsebrottet och ej heller åverkansbrotten. Dessa brott ha nu upptagits i förslagets 24 kap., som av gällande lag motsvarar dels den allmänna bestämmelsen om skadegörelse i 19: 20, dels ock hela 24 kap. i den mån det bibehålles.

Att bestämmelserna angående skadegörelsebrottet icke underkastades revision i samband med 1942 års lagstiftning berodde framför allt på praktiska skäl. Även skadegörelse kan nämligen uppfattas som ett förmögenhetsbrott. Visserligen förutsätter detta brott icke, att ekonomisk skada tillfogas, men det kan likväl betecknas som ett angrepp mot förmögenhet, därest förmögenhet uppfattas såsom inbegreppet av förmögenhetsrättigheter (jfr SOU 1940: 20 s. 42).

Skadegörelse skiljer sig från de brott som inleda 20—22 kap. SL däri, att dessa utgöra vinningsbrott. Stöld, bedrägeri och förskingring förutsätta sålunda, att gärningen innebär vinning för gärningsmannen och skada för målsäganden, alltså en förmögenhetsöverföring från den ene till den andre. I samma kapitel behandlas emellertid också brott, som begås på samma sätt som de nu nämnda men vid vilka förmögenhetsöverföring ej förutsättes. Mot stöld svarar egenmäktigt förfarande, mot bedrägeri oredligt förfarande och mot förskingring olovligt förfogande. Vid skadegörelse förutsät-

tes ej förmögenhetsöverföring. Brottet kan därför närmast ställas i nivå med egenmäktigt förfarande, oredligt förfarande och olovligt förfogande. Straffsatsen skiljer sig också, i normalfall, föga från dessa brotts. I fråga om sättet för brottets förövande står skadegörelse närmast de i 20 kap. SL upptagna förmögenhetsbrotten, vilka innefatta angrepp med yttre maktmedel på främmande maktsfär. Den skiljer sig från dessa genom att angreppet icke behöver bestå i en besittningsrubbning; det kännetecknas i stället av ett ingrepp i en saks substans.

Skadegörelse behandlas icke såsom i gällande strafflag i 19 kap. Detta kapitel har kommittén förbehållit åt gärningar av allmänfarlig art. Kommittén har därför utbrutit skadegörelsen ur nämnda kapitel och flyttat den till 24 kap.

Det i förslagets 24 kap. upptagna skadegörelsebrottet motsvarar av nuvarande 19 kap. något mera än 20 §. Härtill återkommer kommittén vid 1—3 §§, i vilka skadegörelsebrottet behandlas. Brottet har, liksom de förmögenhetsbrott som inleda vart och ett av 20—23 kap., indelats i tre svårhetsgrader. Den lindrigaste graden kallas åverkan, de båda andra skadegörelse och grov skadegörelse.

Vad angår de nu i SL 24 kap. behandlade åverkansbrotten, innebär den nuvarande ordningen, såsom berörts vid 20: 8, bland annat att olovligt tillgrepp av vissa uppräknade naturprodukter straffas som åverkan, varemot tagande av andra naturprodukter är straffritt; för tillgrepp av vissa skogsprodukter till värde överstigande snatterigränsen stadgas i SL 20: 8 stöldansvar. Kommittén föreslog i sitt betänkande om förmögenhetsbrotten, att SL 24 kap. skulle upphävas och ersättas med en allmän regel i förslagets 20: 7, att vad i 20 kap. vore stadgat angående tillgrepp jämväl skulle gälla där någon från fastighet olovligen avskilde och toge något som hörde till denna. Riksdagen beslöt emellertid, att SL 24 kap. tills vidare skulle bibehållas i huvudsak oförändrat samt att i 20 kap. i stället för förslagets 7 § skulle insättas en 8 §, upptagande undantagsregeln beträffande skogsprodukter.

Kommittén föreslår nu, såsom vid 20: 8 framhållits, att sistnämnda paragraf erhåller samma innehåll som 20: 7 i kommitténs tidigare förslag, dock med undantag för vad som faller under 24: 2. Enligt förslaget behandlas i sistnämnda lagrum den lindrigaste graden av skadegörelse under namn av åverkan och därunder inbegripes enligt paragrafens andra stycke att å skog eller mark olovligen taga växande träd eller av växande träd ris, gren, näver, bark, löv, bast, ollon, nötter eller kåda eller ock vindfälle eller dylikt, som ej är upphugget eller berett till bruk, allt under förutsättning att brottet med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter vid brottet är att anse som ringa; är brottet ej ringa, skola vanliga regler gälla. Den hittillsvarande ordningen att behandla tillgrepp av dessa naturprodukter lindrigare än tillgrepp av andra saker har alltså bibehållits på det sättet, att man i ringa fall bortser från gärningens egenskap av tillgrepp och blott fäster sig vid att den innebär skadegörelse på skogen (jfr NJA 1944 s. 277). Den nu föreslagna regleringen skiljer sig vidare från kommitténs tidigare förslag där-

igenom, att uppräkningen av vilka naturprodukter som äro jordägaren förbehållna bibehållits i strafflagen och ej förts till en övergångsbestämmelse. Därigenom tillgodoses ett under behandlingen av kommitténs tidigare förslag framfört önskemål att, till dess uttryckliga civilrättsliga regler i ämnet erhållits, den envar tillkommande rätten att taga andra naturprodukter än de uppräknade skall kunna utläsas ur strafflagen.

De föreslagna bestämmelserna i 20: 8 och 24: 2 ersätta av SL 24 kap. främst 3 och 4 §§ jämte motsvarande delar av 6 och 7 §§. Även 1 § i vad den avser intagor ersättes i förslaget av 20: 8; sådana gärningar bliva att bedöma såsom egenmäktigt förfarande eller självtäkt. I övrigt upptagas i SL 24: 1—10 följande förfaranden: 1. att bygga, gräva, plöja, så eller plantera (1 §), 2. att svedja eller verkställa torv- eller ljungbränning (2, 5 samt 7 §§), 3. att fälla, syra eller bläcka träd (3 §), 4. att brukare eljest överträder sin nyttjanderätt (7 §), 5. att utsläppa kreatur (8 och 9 §§) samt 6. att bryta eller nedkasta annans hägnad eller grind (10 §). Frånsett överträdelse av nyttjanderätt på annat sätt än genom olovligt brukande, vilken kommittén på sätt vid 22: 7 angivits ansett icke böra vara straffbar, samt fällande eller bläckande av träd, som kan vara försök till stöld eller bedrägeri, äro alla de uppräknade fallen till sin natur egenmäktigt förfarande, självtäkt, skadegörelse eller olovligt brukande. I den mån de äro skadegörelse skola de enligt förslaget bestraffas efter 1, 2 eller 3 § i detta kapitel. Med hänsyn härtill ha bestämmelserna om svedjande och brännande, om fällande och bläckande av träd samt om brytande eller nedkastande av hägnad eller grind ansetts kunna utgå. Brukandefallen skola enligt förslaget bedömas, om gärningsmannen är annan än fastighetens innehavare, såsom egenmäktigt förfarande eller självtäkt samt eljest såsom olovligt brukande. För att klargöra detta föreslås att dessa fall uppräknas såsom exempel i 20: 8 och 22: 7. Då uppräkningen blott avser att angiva exempel och bestämmelserna sålunda omfatta ej blott de uttryckligen uppräknade utan även andra liknande förfaranden, har det ansetts obehövligt att nämna de nu i SL 24: 1 angivna fallen att så eller plantera. Bestämmelsen i SL 24: 1 att vad som olovligen satts eller planterats skall vara förverkat till den som jorden lagligen innehar har överförts till övergångsbestämmelserna.

Den nu i SL 24: 11 upptagna bestämmelsen om olovligt tagande av väg har med något förändrad lydelse upptagits i förslagets 4 §. På sätt vid nämnda paragraf närmare beröres kunna förfaranden av dylik beskaffenhet stundom bliva att bedöma efter förslagets 20: 8 eller 22: 7.

De förr i SL 24: 12 och 13 upptagna bestämmelserna om olovligt jagande överflyttades år 1938 till jaktlagen, varemot bestämmelsen om olovligt fiskande kvarstår i SL 24: 14. Såsom kommittén i sitt betänkande angående förmögenhetsbrotten framhöll (SOU 1940: 20 s. 241 f.), är det tydligt, att bestämmelserna om olovligt fiskande böra placeras efter samma grunder som bestämmelserna om olovligt jagande. Man har att välja mellan att i båda fallen upptaga bestämmelserna i strafflagen eller att hänvisa dem till jakt- och fiskelagarna. Valet härutinnan torde lämpligen kunna uppskjutas till

en kommande revision av fiskelagstiftningen eller den slutliga redigeringen av strafflagen. I avbidan därpå kan bestämmelsen om olovligt fiske bibehållas i detta kapitel. Stadgandet i SL 24: 14 har med nästan oförändrad lydelse upptagits i förslagets 5 §.

I förslagets 6 § har införts en ny bestämmelse om att försök till grov skadegörelse skall vara straffbar.

Slutligen upptages i förslagets 7 § en åtalsbestämmelse, som bland annat ersätter SL 24: 15.

Bestämmelsen i SL 24: 16 har ansetts kunna utgå. Det är utan särskild hänvisning klart, att SL 20: 6 är tillämplig, när förövare av åverkan eller annat dylikt brott sätter sig till motvärn mot den som äger, innehar eller vårdar egendomen eller emot hans folk, då någon av dem vill hindra honom från gärningen, taga åter vad han åtkommit eller fråntaga honom det som må kvarhållas till vedermäle av gärningen.

1 §.

Enligt SL 19: 20 straffas den som uppsåtligen förstör eller skadar annans egendom, fast eller lös, evad den till enskilt eller allmänt bruk eller gagn eller till prydnad ämnad är. I förslaget upptages i förkortad form samma handlingsbeskrivning, att förstöra eller skada sak till men för annans rätt till saken. Något motsvarande stadgande finnes icke i de publicerade delarna av THYRÉNS utkast.

Såsom objekt för skadegörelsebrottet förutsättes enligt förslaget liksom enligt gällande lag en sak. Denna kan vara fast eller lös; flertalet åverkansbrott i 24 kap. SL uppgå sålunda i skadegörelsebrottet. Saken kan vara död eller levande; skadegörelse kan således föreligga exempelvis där någon dödar annans kreatur. Såsom sak räknas även mynt och sedlar. Även urkunder äro att betrakta som saker. I 12: 5 i förslaget finnes emellertid ett särskilt straffstadgande för den som förstör urkund. I fråga om de gärningar som detta stadgande avser blir skadegörelsebestämmelsen därför ej att tillämpa. Icke heller är bestämmelsen tillämplig beträffande sådana åtgärder, som enligt 12: 7 eller 10 i förslaget äro att bedöma såsom märkesförfalskning eller förfalskning av fast märke.

Det förutsättes emellertid icke enligt förslaget, såsom enligt gällande rätt, att saken tillhör annan. Det är enligt förslaget tillräckligt, att gärningen är till men för annans rätt till saken. Enligt kommitténs åsikt bör nämligen icke ägaren av en sak strafflöst kunna skada denna till men för någon, till vilken han upplåtit exempelvis panträtt eller nyttjanderätt. Det fordras emellertid, att den rätt som kränkes har karaktären av en rätt till saken. Att någon förstör en sak som han sålt rymmes sålunda väl under bestämmelsen men däremot icke att han förstör ett varuparti med vilket han ämnar fullgöra en avtalad leverans.

Med men för annans rätt till saken avses ej uteslutande ekonomisk skada. Bestämmelsen skyddar även föremål, som blott ha affektionsvärde eller

estetiskt värde för ägaren eller rättighetens innehavare. Det fordras emellertid, att saken från någon synpunkt kan anses värdefull för denne. Föremål som äro för ägaren likgiltiga skyddas alltså icke och ej heller föremål som ägaren uppskattar allenast av någon helt orimlig anledning, såsom exempelvis på grund av vidskepelse. Emedan men kan föreligga utan att ekonomisk skada uppstått, kan ansvar inträda även om gärningsmannen hela tiden är både villig och mäktig att betala ersättning för vad han förstört. Om gärningen emellertid innebär en förbättring som ägaren icke har något förnuftigt intresse att motsätta sig, kan ansvar för skadegörelse icke ifrågakomma men väl, där förutsättningarna härför i övrigt föreligga, ansvar för egenmäktigt förfarande. Som exempel på sådana gärningar kan nämnas att mot ägarens önskan laga hans kläder eller inbinda hans böcker.

Det men som åstadkommes får icke vara alltför obetydligt eller tillfälligt. En fläck, som utan svårighet kan avlägsnas, utgör sålunda icke sådant men som förutsättes för att skadegörelse skall anses föreligga. Att anbringa en sådan fläck kan nämligen icke anses vara att skada saken.

Handlingen beskrives enligt förslaget såsom förstörande eller skadande. Handlingen skall alltså ha karaktären av en fysisk åtgärd med saken, innebärande att dess substans minskas eller att dess beskaffenhet annorledes undergår ändring. Till det senare fallet hör, att främmande ämne tillsättes saken. Skadegörelse föreligger således, där någon blandar sand i mjöl eller ogräsfrö i utsäde eller sår ogräs bland säden på en åker. Även ett särskiljande av sakens beståndsdelar eller ett förändrande av beståndsdelarnas inbördes läge kan höra hit, såsom då någon tager sönder en komplicerad maskin eller blandar om stilarna till en färdigsatt bok. En omflyttning av föremål, vilken icke kan uppfattas såsom en förändring av sak, är däremot ej att bedöma som skadegörelse. Att blanda om stilar, som icke sammanställts till en bok, utgör därför icke skadegörelse och ej heller att flytta ett föremål, så att det blir mindre lätt tillgängligt för ägaren. Icke ens om föremålet genom förflyttningen skulle helt undandragas människors rådighet och således bliva obrukbart, föreligger enligt förslaget skadegörelse. Rubbning av besittningsförhållande till sak kan i stället ådraga ansvar för egenmäktigt förfarande.

Att en gärning innefattar rubbning av besittningen till en sak utesluter naturligtvis icke, att den bedömes som skadegörelse. Det är tvärtom vanligt, att en gärning som utgör skadegörelse tillika innefattar rubbning av annans besittning till saken. I så fall skall emellertid endast dömas för skadegörelse, såvida icke skadegörelsen utgör endast ett underordnat moment i besittningskränkningen. Den som tager med sig hem en sak från annans bostad och förstör den, skall således dömas för skadegörelse. Framstår besittningskränkningen åter såsom det väsentliga, dömes endast för egenmäktigt förfarande, oavsett att gärningen även innefattar skadegörelse. Exempel härpå erbjuda de fall, i vilka saken genom besittningskränkningen definitivt fråntages besittaren så att det för denne är likgiltigt huruvida saken därefter är oskadad, såsom då någon tager annans klocka och kastar den i

havet. I vissa fall kan det vara svårt att avgöra, huruvida gärning väsentligen är skadegörelse eller egenmäktigt förfarande. Ett inbrott, som icke leder till stöld och ej heller kan bedömas såsom stöldförsök, är sålunda efter omständigheterna att bedöma antingen såsom skadegörelse eller som egenmäktigt förfarande, beroende på om genom inbrottet sker sådan skadegörelse att denna framstår såsom mera väsentlig än den besittningskränkning gärningen tillika utgör. I alla händelser skall endast dömas för ettdera brottet. Som straffsatserna i huvudsak sammanfalla, saknar frågan emellertid praktisk betydelse. (Jfr NJA II 1942 s. 363 f.)

Skadegörelse förutsätter icke, att den sak mot vilken gärningen riktas är i annans besittning. Även den som besitter saken kan således göra sig förfallen till ansvar för skadegörelse genom att förstöra eller skada saken, förutsatt att hans gärning är till men för annans rätt. Exempel härpå utgöra de fall, i vilka någon förstör eller skadar sak som han hittat eller lånat eller mottagit till förvaring. Att hans gärning tillika synes falla under brottsbeskrivningen i SL 22: 4 för olovligt förfogande medför icke, att även detta lagrum blir tillämpligt.

Att medelst vilseledande förmå innehavaren av en sak att förstöra eller skada denna är icke att bedöma som medverkan till skadegörelse utan såsom oredligt förfarande. Detta gäller vare sig den handlande själv uppfattar sin gärning som skadegörelse, såsom då han slår sönder en staty i förhoppning att den gömmer en skatt, eller han svävar i villfarelse därutinnan, såsom då han utspisar sina kreatur med skadliga ämnen i tro att de äro lämplig kreatursföda.

Från skadegörelse böra vidare skiljas sådana gärningar varigenom ett tillägnande sker. Förbrukande av annans saker är sålunda att bedöma som tillägnelsebrott enligt 20 eller 22 SL. Enligt 2 § andra stycket jämställas emellertid vissa fall av tillägnande med skadegörelse.

I subjektivt hänseende förutsättes uppsåt. Det kräves icke, att brottet sker av förstörelselusta eller eljest i skadesyfte. Om så är kan det bliva att beakta vid straffmätningen. Oaktsam skadegörelse är icke i och för sig straffbar; att vålla skada på en sak, som man har i sin besittning, genom att olovligen bruka den kan emellertid medföra straff enligt SL 22: 7.

Straffet för skadegörelse är enligt SL 19: 20 böter eller fängelse i högst sex månader; vid synnerligen försvårande omständigheter må straffarbete i högst två år ådömas. I förslaget har skadegörelsebrottet, liksom stöld, bedrägeri och förskingring, delats i tre grader efter omständigheterna vid brottet. För den medelsvåra graden stadgas i 1 § fängelse eller böter, för den lindrigaste i 2 § allenast böter och för den svåraste i 3 § fängelse eller straffarbete i högst fyra år. Det är härvid att märka, att en del brott som nu bestraffas enligt andra lagrum i 19 kap. än 20 § enligt förslaget falla under skadegörelsebestämmelserna. Detta gäller exempelvis bestämmelsen i SL 19: 15 om förstörande eller skadande av allmän minnesvård eller brunn. Vidare äro beskrivningarna av mordbrand och andra allmänfarliga brott i förslagets 19 kap. delvis snävare utformade än motsvarande bestämmelser

i gällande rätt, varigenom en del sådana fall bliva straffbara endast såsom skadegörelse. Härtill återkommer kommittén vid 3 §.

Såsom anförts vid 19 kap. äro bestämmelserna om skadegörelse icke tillämpliga på gärningar, som äro att straffa enligt nämnda kapitel såsom uppsåtligt allmänfarligt brott.

2 §.

I denna paragraf behandlas under namn av åverkan dels den lindrigaste svårhetsgraden av det i 1 § beskrivna skadegörelsebrottet, dels ock vissa tillgreppsbrott å skog eller mark.

Vid bedömande huruvida skadegörelse är att anse som ringa skola, liksom vid gränsdragningen mellan exempelvis stöld och snatteri, samtliga omständigheter vid brottet beaktas. Särskilt skall beaktas, om skadan var obetydlig. Såsom åverkan kan bedömas både fullständigt förstörande av en föga värdefull sak och sådant partiellt skadande som blott medför obetydlig värdeminskning. Det förutsättes emellertid för straffbarhet, att skadegörelse i den i 1 § angivna meningen föreligger. Åstadkommes intet men eller endast ett rent tillfälligt sådant, kan varken skadegörelse eller åverkan anses föreligga. Att skriva eller rita eller anbringa anslag eller märke på prydnadsföremål, vägg, träd eller annat innefattar åverkan endast om det medför en varaktig försämring i fråga om skönhetsvärde eller värde i övrigt. Att smutsa ned eller besudla ett föremål är icke åverkan, om smutsen eller besudlingen utan svårighet kan avlägsnas.

Bestämmelserna om skadegörelse överhuvud och alltså även om åverkan äro tillämpliga å såväl lösa saker som fastigheter. Såsom vid kapitelrubriken framhållits finnas för närvarande i SL 24 kap. vissa bestämmelser om skadegörelse å fast egendom, vilka enligt förslaget skola upphävas. De allmänna bestämmelserna om skadegörelse kunna därefter tillämpas på sådana förfaranden som att svedja eller verkställa torv- eller ljungbränning, att fälla, syra eller bläcka träd eller bryta eller nedkasta annans hägnad eller grind. Att skadegörelse riktar sig mot fast egendom medför icke i och för sig att åverkansbestämmelsen skulle tillämpas i större utsträckning än eljest, utan skadegörelsebrottets alla grader kunna komma i fråga enligt vanliga regler. I andra stycket av förevarande paragraf upptages emellertid ett stadgande om tillämpning av åverkansbestämmelsen, men icke av skadegörelsebestämmelserna i övrigt, på vissa brott som i gällande lags mening äro åverkan men som icke i och för sig innefatta skadegörelse.

Enligt SL 24: 3 och 4 skall tillgrepp av vissa naturprodukter bestraffas som åverkan. I SL 24: 3 nämnes att någon tager ris, gren, näver, bark, löv, bast, ollon, nötter eller kåda av växande träd. Tillgrepp härav skall bestraffas som åverkan endast om värdet av det tillgripna ej går över 30 kr.; eljest skall, såsom vid 20: 8 framhållits, SL 20 kap. tillämpas. Enligt SL 24: 4 skall tillgrepp av vindfälle eller annat sådant, som ej till bruk upphugget eller berett är, straffas som åverkan oavsett det tillgripnas värde. Enligt SL 24: 6 och 7 skall även en delägare eller brukare som tillägnar sig något av

vad i 3 eller 4 § angives, oavsett dess värde, straffas för åverkan; på en förvaltare torde däremot de allmänna förskingringsbestämmelserna vara att tillämpa.

Enligt förslaget skola särbestämmelserna om åverkan å fast egendom såtillvida bibehållas, att den som å skog eller mark olovligen tager något av vad nyss uppräknats skall straffas för åverkan, om brottet med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter vid brottet är att anse som ringa. Vid ringa brott likställas alltså sådana fall som endast innefatta skadegörelse å skogen eller marken och sådana i vilka gärningsmannen tillägnar sig något. Är brottet icke ringa, måste man däremot på vanligt sätt skilja mellan skadegörelse- och tillgreppsfall. I de förra fallen bliva bestämmelserna om skadegörelse och grov skadegörelse att tillämpa. För tillgreppsfallen åter gälla, såsom 20: 8 i förslaget utvisar, bestämmelserna om stöld och grov stöld eller, såvitt angår delägare, bestämmelserna om bodräkt och grov stöld. Tillämpning av snatteribestämmelsen är utesluten; åverkan har såvitt dessa produkter angår trätt i stället för snatteri. Huruvida ett brott är åverkan eller stöld bestämmes enligt förslaget efter samma grunder som om snatteri eller stöld föreligger. Ehuru den tidigare snatterigränsen efter 30 kronors värde, vilken hittills bibehållits i SL 24: 3, nu skall övergivas även som åverkansgräns, bör dock avseende tydligen främst fästas vid det tillgripnas värde. Därjämte förtjänar beaktas, om försäljningssyfte föreligger eller ej. Om någon tillgriper naturprodukter för att sälja dem torde, åtminstone om det sker vanemässigt, tillämpning av stöldansvar ligga närmare till hands än eljest.

Den föreslagna bestämmelsen om att tagande av naturprodukter i vissa fall skall bedömas som åverkan avser att för ringa brott åsidosätta gränsdragningen ej blott mellan skadegörelse- och stöldfall utan även mellan skadegörelse- och förskingringsfall. Ansvar för åverkan bör ådömas en brukare, förvaltare eller annan innehavare, om han från den fastighet han besitter tillägnar sig något sådant och brottet är ringa. I svårare fall kan ansvar för förskingring eller grov förskingring ådömas; tillämpning av bestämmelsen om undandräkt är däremot utesluten.

I SL 24: 3 stadgas ansvar jämväl för den som olovligen fäller, syrer eller bläcker träd å annans skog eller mark i uppsåt att trädet eller något därav sig eller annan tillägna eller olovligen tager där växande gräs eller torv. I denna del saknar stadgandet annan motsvarighet i förslaget än att tagande av växande träd jämställts med tagande av ris, grenar m. m. från växande träd. I övrigt skola de angivna gärningarna bedömas efter allmänna regler. Vad angår tillgrepp av växande gräs eller torv synes det motiverat av dessa naturprodukters värde under nutida förhållanden att tillgrepp därav liksom tillgrepp av kulturprodukter bestraffas såsom stöld eller snatteri.

Av den i andra stycket bibehållna uppräkningen av naturprodukter vilkas tagande är förbjudet bör liksom hittills slutas, att det är lovligt att tillägna sig andra jämförliga naturprodukter, såsom vilda bär, blommor och svampar. I uppräkningen föreslår kommittén inga förenklingar eller förtydligan-

den, då det icke bör ankomma på straffrättens utan på privaträttens regler att slutligt reglera vad som är jordägaren förbehållet och vad envar fritt får tillägna sig.

Straffet för åverkan är enligt SL 24: 3 och 4 böter eller fängelse i högst sex månader, vilket är samma straffskala som den enligt SL 19: 20 för skadegörelse normala. Under synnerligen försvårande omständigheter kan ådömande av straffarbete ifrågakomma enligt SL 24: 3 liksom enligt SL 19: 20. Enligt förslaget är straffet för åverkan allenast böter. Den föreslagna åverkansbestämmelsen bör emellertid anses ha en mera begränsad räckvidd än de angivna lagrummen i gällande rätt. Synes gärningen förskylla frihetsstraff, bör brottet icke anses ringa och förevarande paragraf alltså icke tillämpas.

3 §.

Enligt SL 19: 20 kan för skadegörelse dömas till straffarbete i högst två år, om av gärningen kommit synnerlig fara för någons liv eller hälsa eller grov skada å egendom eller gärningen eljest är förenad med synnerligen försvårande omständigheter. I dylika fall kan enligt förslaget dömas för grov skadegörelse. Vid bedömande huruvida skadegörelse är grov skall enligt förslaget särskilt beaktas om av gärningen kommit synnerlig fara för någons liv eller hälsa eller om den övats på sak som har stor kulturell eller ekonomisk betydelse eller om skadan eljest är synnerligen kännbar. Straffsatsen för grov skadegörelse föreslås till fängelse eller straffarbete i högst fyra år. Ett så högt straffmaximum är motiverat med hänsyn till omständigheter som berörts redan vid 1 §. Framför allt är att märka, att förslagets 19 kap. begränsats till att omfatta allmänfarliga brott under det att motsvarande stadganden i det nuvarande SL 19 kap. omfatta även andra fall. Ansvar för mordbrand eller härverk förutsätter enligt förslaget en brand, explosion eller annan sådan ofärd, som innebär fara för annan till liv eller lem eller för omfattande förstörelse av annans egendom. För närvarande skall enligt SL 19: 1 den som sätter eld på människoboning straffas för mordbrand, även om vid tillfället ingen människa vistades där och utsattes för fara; och enligt SL 19: 3 är det belagt med straffarbete upp till sex år att sätta eld på uthus eller annan byggnad, fartyg, skog, torvmosse, växande eller skuren gröda, sädes-, hö- eller halmstack, ved-, kol-, timmer- eller brädhög eller dylikt, ehuru det icke förelåg någon fara för att elden skulle sprida sig och åstadkomma omfattande förstörelse av egendom. I fall, där det icke föreligger någon sådan fara som 19 kap. i förslaget förutsätter men avsevärd skada skett, böra dylika eldsåsättanden enligt förslaget i regel bedömas som grov skadegörelse. Detsamma gäller om att skada egendom genom explosion. Att använda dynamit eller annat sprängämne för ett inbrott medför enligt förslaget i regel icke ansvar enligt 19 kap. utan blott enligt 20 kap.; är skadan avsevärd, bör dock därjämte bestämmelsen om grov skadegörelse tillämpas.

4 §.

Enligt SL 24: 11 skall den som tager olovlig väg eller gångstig över annans tomt, åker, äng, plantering eller andra ägor, vilka därav kunna skadas, böta högst femtio kronor.

Om och i vad mån förevarande paragraf omfattar fall, i vilka ingen skada kan uppkomma, är föremål för olika meningar (jfr SOU 1940: 20 s. 81 samt kungl. prop. nr 4 till 1942 års riksdag s. 136 f.). Enligt en åsikt hänför sig uttrycket »vilka därav kunna skadas» allenast till uttrycket andra ägor.[1] Beträffande tomt, åker, äng och plantering skulle alltså ansvar kunna ådömas, oavsett huruvida skada kunnat ske. Enligt en annan tolkning, vilken framlagts av den s. k. fritidsutredningen, medför olovligt beträdande av åker eller äng icke straff enligt paragrafen, där det uppenbarligen ej finnes någon fara för skada genom beträdandet (SOU 1940: 12 s. 80 f. och 268 f.).[2]

Enligt kommitténs förslag skall det vara straffbart att olovligen taga väg över annans tomt eller plantering eller över andra ägor vilka kunna skadas därav. Genom ändringen av brottsbeskrivningen avses att klargöra, att olovligt tagande av väg över tomt eller plantering skall vara straffbart oavsett om skada kunnat ske men beträdande av andra ägor endast i den mån de kunna skadas. Då även att gå måste anses vara att taga väg, har i förslaget tagande av gångstig icke omnämnts vid sidan om tagande av väg; härmed åsyftas alltså ingen ändring i sak. Att taga väg innebär att åka, rida eller gå över område som icke utgör väg; även att gå vid ett enstaka tillfälle är att taga väg. Anmärkas må, att upptagande av väg, vare sig fråga är om egentliga vägbyggnadsföretag eller om att göra väg exempelvis genom körslor över annans skogsmark, jämlikt 20: 8 i förslaget kan medföra ansvar för egenmäktigt förfarande (jfr NJA II 1942 s. 374) eller, om vägen upptages av den som innehar fastigheten, enligt 22: 7 för olovligt brukande.

I övrigt innebär kommitténs förslag ingen annan ändring i gällande rätt än att brottet åsatts en särskild beteckning, olovligt tagande av väg, samt att straffet bestämts till dagsböter. Enligt förslaget skola dagsböter användas vid detta liksom alla övriga brott i strafflagen utom fylleri och förargelseväckande beteende.

5 §.

I denna paragraf upptages den nuvarande bestämmelsen om olovligt fiskande i SL 24: 14 utan annan förändring än att brottet åsatts en beteckning, olovligt fiske, samt att ådömande av fängelse medgivits, där brottet är grovt, icke såsom nu där omständigheterna äro synnerligen försvårande. Genom sistnämnda ändring vinnes bl. a., att den föreslagna återfallsregeln i 4: 14 blir tillämplig.

[1] Se STJERNBERG, Kommentar till SL kap. 24, 2 uppl. s. 89.
[2] Se ock LJUNGMAN, Om skada och olägenhet från grannfastighet s. 266 f.

6 §.

Försök till det allmänna skadegörelsebrottet är för närvarande icke straffbart. Däremot stadgas straff för försök till mordbrand, åstadkommande av förödelse medelst sprängämne och åtskilliga andra i SL 19 kap. upptagna brott. Såsom vid 3 § framhållits bliva enligt förslaget åtskilliga brottsfall av sistnämnda slag att bedöma icke efter förslagets 19 kap. utan såsom grov skadegörelse. Med hänsyn bland annat till sådana fall föreslår kommittén, att försök till grov skadegörelse straffbelägges.

7 §.

Enligt SL 19: 20 må skadegörelse ej, där den endast förnärmar enskild persons rätt, åtalas av annan än målsägande. Detsamma gäller enligt SL 24: 15 om de nu i SL 24 kap. upptagna brotten; dock att olovligt fiskande må åtalas av allmän åklagare där det av målsägande angives till sådant åtal.

Enligt förslaget må åverkan eller olovligt tagande av väg, där brottet endast förnärmar enskilds rätt, ej åtalas av allmän åklagare med mindre landsfogden eller, i Stockholm, förste stadsfiskalen finner åtal vara ur allmän synpunkt påkallat. För dessa brott föreslås alltså samma åtalsregel som nu enligt SL 21: 11 och 22: 10 gäller för oredligt förfarande, olovligt förfogande och olovligt brukande. Skadegörelsebrottet, vilket i den föreslagna utformningen även omfattar många allvarliga brottsfall, föreslås utan vidare lagt under allmänt åtal utom såvitt angår den lindrigaste svårhetsgraden, åverkan. Eftersom de i 2 § andra stycket upptagna tillgreppen av naturprodukter även skola betecknas som åverkan, blir åtalsbegränsningen tillämplig även på dem. De bibehålla alltså en särställning i såväl straffbarhets- som åtalshänseende. Liksom den nu gällande avser den föreslagna åtalsbegränsningen endast brott mot enskilds rätt. Brott, som förnärmar statens eller någon kommuns rätt eller eljest något offentligt intresse, lyder utan vidare under allmänt åtal. Allmän åklagare är alltså enligt vanliga regler berättigad och pliktig att åtala exempelvis beträdande av planteringar samt brytande av kvistar och annan åverkan i allmänna parker.

Ehuru förslaget i övrigt icke upptager några angivelsebrott, har regeln om att olovligt fiske är angivelsebrott bibehållits. Frågan om ändring av denna regel, vilken överensstämmer med den för olovlig jakt gällande, torde böra prövas i annat sammanhang.

25 KAP.

Om ämbetsbrott.

I 1864 års strafflag sammanfördes i detta kapitel under rubriken brott av ämbetsmän särskilda straffbestämmelser för ämbetsmän och med dem likställda offentliga funktionärer. Den personkrets som avses i dessa bestämmelser är angiven i kapitlets sista lagrum, 22 §. Ämbetsmännens särskilda ställning har föranlett dels användning av särskilda ämbetsstraff för vilka redo-

görelse lämnats i motiven till 2: 15 i förslaget, dels uppställande av särskilda ämbetsbrott antingen utan motsvarighet inom de allmänna brotten eller såsom kvalifikation av sådant brott. På grund av ämbetsstraffens uppgift icke blott såsom straff utan även såsom skyddsåtgärd för att ur tjänsten avlägsna olämpliga eller ovärdiga ämbetsmän ha bestämmelserna i 25 kap. ursprungligen omfattat jämväl den tillämpning av ämbetsstraff som förekommit vid allmänna brott »utom tjänsten», d. v. s. allmänna brott i andra fall än då brottet kvalificerats såsom ämbetsbrott (SL 25: 20 i lydelsen före lagen den 5 juni 1936). Samtidigt ingick emellertid förlust av tjänst eller annan allmän befattning utanför ämbetsstraffets ram såsom led både i den mera omfattande påföljden förlust av medborgerligt förtroende som tillämpades intill år 1918 och i den mera begränsade påföljd som förekom från nämnda år intill år 1937 och betecknades påföljd enligt SL 2: 19. När sistnämnda påföljd genom lagen den 5 juni 1936 upphävdes, utvidgades den generella regeln om ämbetsstraff vid allmänna brott i 25: 20 första stycket och överflyttades till SL 2: 18 och i lagrummet kvarstod endast en speciell regel om sådant straff vid vissa sedlighetsbrott av lärare (»ämbetsman till vars ämbete hörer att undervisa eller uppfostra ungdom»). Dylika speciella regler om ämbetsstraff vid vissa allmänna brott ha senare meddelats även i andra lagrum (SL 8: 31, den numera upphävda lagen den 14 juni 1940 angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. 3 §).

THYRÉNS utkast år 1928 (VII) upptager i likhet med då gällande rätt i kapitlet om ämbetsbrott även bestämmelser om ämbetsstraff vid allmänna brott. Det föreslås där en utvidgad tillämpning av ämbetsstraffen, så att dessa kunna användas fakultativt även vid fängelse och arrest, om brottet det förtjänar eller hänsyn till ämbetet det kräver (19 §).

Kommittén[1] har utgått ifrån att 25 kap. i princip bör upptaga samtliga bestämmelser om tillämpning av ämbetsstraff samt att förty de generella reglerna angående dessa straff såsom påföljd av allmänna brott utanför ämbetsbrotten böra överföras från SL 2: 18 till 25 kap. På grund därav innebär förslaget, att förstnämnda lagrum upphäves samt att nya bestämmelser i detta ämne upptagas i 25: 7.

Beträffande innehållet av de sålunda föreslagna bestämmelserna kan förutskickas att ämbetsstraffen här äro motiverade väsentligen såsom skyddsåtgärd för den offentliga tjänstens integritet. Enligt de grundsatser som angivits vid redogörelsen för ämbetsstraffen i motiven till 2 kap. erfordras därför intet ersättningsstraff för det fall, att ämbetsmannen lämnat sin tjänst. Å andra sidan bör ämbetsstraffet, så snart det tillämpas, principiellt ingå i en gemensam straffmätning och beaktas vid bestämmande av det allmänna straffet.

Jämte det att ämbetsstraff användes såsom skyddsåtgärd vid allmänna brott vilkas straff bestämmas enligt eljest tillämpliga föreskrifter i strafflagen eller i andra författningar har förslaget, såsom angivits i motiven till 2 kap., bibehållit ämbetsstraff såsom egentligt straff i stället för eller i förening med

[1] Jfr till det följande WETTER, Ämbetsstraffen i ny lagstiftning, i Festskrift tillägnad Thore Engströmer, 1943, s. 213 f.

allmänt straff. För att rättsligt reglera detta förhållande erfordras särskilda straffbestämmelser i anslutning till i lagen beskrivna brottstyper vilka tillsammans bilda ämbetsbrotten. Dessa brott behandlas i nuvarande rätt i huvuddelen av 25 kap. och omfatta två grupper av ämbetsbrott. Å ena sidan straffbeläggas vissa gärningar vilka antingen endast kunna begås av ämbetsmän eller, om de överhuvud kunna begås av annan än ämbetsman, falla utanför de allmänna brotten i strafflagstiftningen och därför kunna betecknas såsom självständiga ämbetsbrott (t. ex. orätt dom eller beslut i SL 25: 1 eller tagande av muta i SL 25: 5). Å andra sidan behandlas vissa allmänna brott vilka bestraffas såsom särskilt kvalificerade på grund av att de förövats av en ämbetsman i hans tjänst (t. ex. åtal mot veterligen oskyldig person i SL 25: 3). Inom båda brottsgrupperna uppställas ett antal speciella brottstyper vartill fogas gemensamma generella straffbestämmelser i SL 25: 16 och 17. De sistnämnda tillämpas å självständiga ämbetsbrott ensamma för sig men å allmänna brott i konkurrens med den för brottet eljest gällande allmänna straffbestämmelsen.

I Thyréns utkast har ämbetsbrottens system bibehållits oförändrat. Även de bestämmelser om särskilda ämbetsbrott som förekomma i strafflagen bibehållas i det väsentliga. Däremot tillfogar utkastet flera nya speciella typer av ämbetsbrott dels för att undanröja ovisshet, huruvida bestämmelserna om generella ämbetsbrott vore tillämpliga, dels emedan straffet enligt dessa bestämmelser vore för lindrigt. De viktigaste av dessa nya ämbetsbrott äro osant intygande (8 §), uppenbarande av hemlighet varom ämbetsman i denna egenskap erhållit kännedom (9 §), tvång genom missbruk av ämbetsställning (12 §) och förledande av underordnad ämbetsman till brott i tjänsten (13 §).

Att lagstiftningen måste skydda den offentliga tjänstens behöriga gång genom att straffbelägga ett område av självständiga ämbetsbrott står utom all fråga. För att garantera erforderlig standard inom mängden av tjänsteåtgärder och upprätthålla tjänstens integritet måste ämbetsmän i betydande utsträckning underkastas strafftvång för gärningar som icke äro straffbelagda, om de begås av vanliga medborgare. Beträffande de på detta område utbildade speciella och generella brottstyperna visar erfarenheten otvetydigt, att de generella i tillämpningen alltmer dominera och att de speciella brotten numera endast förekomma i undantagsfall. Kommittén har ansett någon anledning icke föreligga att bryta med denna utveckling och söka uppställa ett antal nya speciella brottstyper med större praktisk betydelse än som tillkommer de nu förekommande. En sådan brottskatalog kan icke heller motiveras med att de skilda typerna påkalla strafflatituder av olika innehåll. Tvärtom visar det sig att de grunder för ämbetsstraffens användning och förhållande till de allmänna straffen som framgå av motiven till 2 kap. leda till i hög grad stereotypa strafflatituder. Och den allmänpreventiva synpunkten att genom moralbildande straffbestämmelser motverka vissa bestämda gärningstyper kan icke genomföras beträffande ämbetsmännens verksamhet på samma detaljerade sätt som i fråga om medborgarnas hand-

lande i allmänhet; därtill är den offentliga tjänsten alltför mångsidig och invecklad. Då dessutom på ifrågavarande område generella straffbestämmelser uppenbarligen icke kunna undvaras, är det för rättssäkerheten utan betydelse, om vid sidan av dem uppställas flera eller färre speciella straffbud.

Kommittén har därför sett såsom den främsta uppgiften inom de självständiga ämbetsbrotten att utveckla hithörande generella straffbestämmelser, så att de så långt möjligt täcka det erforderliga behovet av strafftvång. Vid sidan därav ha speciella straffbestämmelser bibehållits endast i fråga om två brottstyper, nämligen tagande av muta och brott mot tystnadsplikt. Båda dessa brott intaga en särställning därutinnan, att ansvaret bör omfatta en vidare krets offentliga organ än vid ämbetsbrotten i övrigt, främst valda medlemmar av beslutande församlingar, och därjämte inbegripa icke blott nuvarande utan även förutvarande befattningshavare. Däremot saknas i förslaget motsvarighet till de i nuvarande 25 kap. 1, 2, 6, 8—10, 13 och 14 §§ upptagna speciella ämbetsbrotten, och hithörande gärningar hänföras i stället under de generella ämbetsbrotten. Sistnämnda brott äro utformade såsom två skilda brottstyper, tjänstemissbruk och tjänstefel. I överensstämmelse med uppställningen av de nya kapitlen i 1942 års lagstiftning om förmögenhetsbrotten inledes 25 kap. med den primära och strängare bestraffade brottstypen tjänstemissbruk. Inom denna har uppställts en enkel straffbestämmelse i 1 § och en kvalificerad för det fall att brottet är grovt i 2 §. Tjänstefel utgör subsidiärt brott i förhållande till såväl tjänstemissbruk som tagande av muta och brott mot tystnadsplikt samt upptages sist bland de självständiga ämbetsbrotten i 5 §.

I jämförelse med nu behandlade bestämmelser angående allmänna brott av ämbetsman och självständiga ämbetsbrott innebär förslaget beträffande de allmänna brott vilka samtidigt äro kvalificerade såsom ämbetsbrott en genomgripande omläggning. I nuvarande SL 25 kap. förekomma speciella straffbud vilka uppställa sådana sammansatta ämbetsbrott endast i 3 och 15 §§. De praktiskt viktigaste bestämmelserna av denna typ, nämligen angående ämbetsförskingring i äldre SL 25: 11 och 12, ha upphävts genom lagen den 12 juni 1942, och detta brott hänföres nu under de generella bestämmelserna i SL 25: 16 och 17. Dessa bestämmelser, vilka alltså numera äro tillämpliga på det stora flertalet allmänna brott i ämbetet, innebära, att jämte det allmänna brottet anses föreligga ett fristående ämbetsbrott. För båda brotten utmätes ett konkurrensstraff som i vanliga fall utgöres av allmänt straff och ämbetsstraff i förening eller, om ämbetsmannen lämnat tjänsten och på grund därav ersättningsstraff skall tillämpas, bestämmes gemensamt till ett förhöjt allmänt straff.

I förslaget ha några speciella bestämmelser om sammansatta ämbetsbrott icke ansetts erforderliga. De i SL 25: 3 och 15 förekommande brotten kunna erhålla ett passande bedömande genom att hänföras under förslagets generella regler. Vid utformandet av dessa regler bör utgångspunkten vara att det allmänna brottets karaktär av angrepp på verksamheten inom den offentliga tjänsten kan beaktas antingen genom att skärpa straffet för det

allmänna brottet eller genom att straffa för ett särskilt ämbetsbrott i konkurrens med det allmänna brottet men icke på båda dessa vägar samtidigt.

I hittillsvarande rätt har en samtidig tillämpning ägt rum av 25: 16 och vissa bestämmelser om skärpt straff för allmänna brott. Ett sådant fall förekom beträffande brott av kronans uppbördsman eller av offentlig myndighet antagen mätare enligt äldre SL 22: 5. Beträffande ämbetsförskingring gäller enligt lagen den 12 juni 1942 motsvarande förhållande. Vid revisionen av det allmänna förskingringsbrottet utbyggdes såsom en svårare grad därav grov förskingring, vilken omfattar bland annat missbruk av ansvarsfull ställning såväl i offentlig som i enskild tjänst samt begagnande av falsk handling eller vilseledande bokföring (SL 22: 3). Det allmänna straffet för ämbetsförskingring kunde därför lämpligen utmätas inom straffsatserna för vanlig förskingring. Då 25 kap. icke omfattades av denna revision, innebär 1942 års lagstiftning allenast, att SL 25: 11 och 12 upphävdes och att ämbetsförskingring i stället skall bedömas dels enligt SL 22: 1 eller 3 dels enligt SL 25: 16 i konkurrens härmed. Under förarbetena till lagstiftningen framfördes invändning om att detta skulle innebära en bestraffning i dubbel måtto. Det anfördes, att emedan hänsyn enligt SL 22: 3 skulle tagas till gärningsmannens tjänsteställning vid bestraffandet av förskingringen, något ytterligare verkligt straff för brottet icke borde ådömas och alltså SL 25: 16 icke komma till tillämpning.[1] Då straffsatsen i sistnämnda lagrum är begränsad till ämbetsstraff (jämte böter), blir emellertid det praktiska resultatet av dess tillämpning endast, att ämbetsmannen utom till allmänt straff för förskingring dömes till avsättning. Blott i det fall att ämbetsmannen lämnat sin tjänst och ersättningsstraff enligt SL 2: 17 tillämpas leder den nuvarande lagstiftningen till en verklig dubbelbestraffning.

Det framgår härav att det nuvarande bedömandet av allmänna brott i ämbetet icke kan anses tillfredsställande. Den föreliggande faran för dubbelbestraffning aktualiseras ytterligare i kommitténs förslag, emedan straffsatsen för tjänstemissbruk — motsvarande brott enligt SL 25: 16 — upptager även allmänt straff. Av de båda förut berörda utvägarna för att rationellt bedöma hithörande brott har förslaget valt att tillämpa de allmänna straffbestämmelserna och därvid beakta sambandet med ämbetet såsom försvårande omständighet eller grund för straffskärpning. Skälet därtill är väsentligen, att skillnaden mellan offentlig och enskild tjänst i nutida samhällsliv icke på samma sätt som tidigare motiverar olika straffrättslig behandling. Särskilt förekomma i alltjämt ökad omfattning enskilda befattningar vilkas oförvitliga utövning är föremål för ett betydande allmänt intresse, t. ex. i fråga om ledande eller förvaltande ställning inom bank, bolag, ekonomisk förening, fackförening eller liknande företag eller sammanslutning, eller med hänsyn till kvalificerad ställning på grund av uppdrag eller förordnande som advokat, förmyndare, boutredningsman eller dylikt. Även om närmandet mellan offentlig och enskild tjänst icke motiverar en mera allmän kriminalisering av fel i den enskilda tjänsten, äro dock allmänna brott

[1] K. prop. nr 4 till 1942 års riksdag s. 115.

i allmän och i enskild tjänst väl ägnade för likartad bedömning med tillämpning av latituden för det allmänna brottet. I den nya lagstiftningen om förmögenhetsbrotten ha därför strafflatituderna utformats med tanke på att bereda utrymme för det försvårande momentet, att brottet förövats i offentlig såväl som i enskild tjänst. Grundsatsen har erhållit legalt uttryck icke blott i förenämnda bestämmelse om grov förskingring i 22: 3 utan även i stadgandet om trolöshet mot huvudman i 22: 5 och har därjämte utan direkta stadganden genomförts inom förmögenhetsbrotten i övrigt. Kommittén anser att även andra i tjänsten begångna allmänna brott än förmögenhetsbrott böra bedömas på motsvarande sätt och att alltså vid den fortsatta revisionen av strafflagen straffskalorna i förekommande fall böra bestämmas med hänsyn också till den omständigheten, att brottet begås i offentlig likaväl som i enskild tjänst. Av de i Thyréns utkast nybildade speciella ämbetsbrotten har följaktligen osant intygande (8 §) beaktats inom ramen för den allmänna brottstyp osant intygande som förslaget uppställer i 13: 10. Likaledes får tvång genom missbruk av ämbetsställning (12 §) i mån av behov upptagas inom det allmänna frihetsbrottet (SL 15: 22).

Om straffbuden för allmänna brott utformas med iakttagande av sagda grundsats, följer därav att, oaktat brottet förövats i tjänsten, utrymme icke finnes för något ämbetsstraff med uppgift att tjäna såsom egentligt straff. Däremot erfordras ämbetsstraff såsom skyddsåtgärd för att från tjänsten skilja olämpliga eller eljest ovärdiga ämbetsmän. Den straffrättsliga behandlingen av allmänna brott i och utom tjänsten kommer därför att bliva principiellt likartad. Vid båda dessa brottsgrupper skall vid utmätning av allmänt straff hänsyn tagas till om ämbetsstraff ådömes eller icke; i förra fallet bör det allmänna straffet utmätas mildare med hänsyn till den förlust ämbetsmannen lider genom avsättningen eller suspensionen. Olikheten mellan brottsgrupperna kommer endast att återverka så, att sambandet med tjänsten gör det allmänna brottet i högre grad straffbart och utgör starkare grund för att antaga olämplighet eller ovärdighet hos ämbetsmannen. Åt denna relativa skillnad kan emellertid beredas fullt beaktande vid straffmätningen även om för ämbetsstraffets tillämpning uppställas gemensamma regler för allmänna brott i och utom tjänsten.

Såsom resultat av dessa överväganden har förslaget uteslutit de allmänna brotten i tjänsten från att utgöra en särskild grupp av ämbetsbrott och sammanfört dem med brott utom tjänsten under gemensamma bestraffningsregler. Innehållet av dessa regler har förut berörts i samband med redogörelsen för sistnämnda brottsgrupp (s. 399).

Även med denna principiella inställning har förslaget icke kunnat helt undvara särbestämmelser för allmänna brott i samband med offentlig tjänst. Vissa gärningar kunna nämligen såsom allmänna brott representera ringa brottslighet eller vara föremål för begränsning i allmän åklagares åtalsrätt men böra, om de förövas av ämbetsman i samband med tjänsten, både bedömas strängare än enligt den allmänna straffbestämmelsen och underläggas allmänt åtal. Såsom exempel kan anföras brott mot brevhemlighet enligt

SL 11: 13 a, motsvarande 15: 30 i förslaget, vilket brott, om det förövas av posttjänsteman i tjänsten, måste kunna beivras mera effektivt än enligt det allmänna straffbudet. Då straffbuden för sådana ringare brott icke alltid kunna i fråga om åtal och straff anpassas jämväl till den kvalifikation som undantagsvis föreligger då brottet äger samband med offentlig tjänst, har kommittén föreslagit att tillgodose denna kvalifikation genom ett generellt stadgande i 8 §. Enligt detta skall allmänt brott av ämbetsman vilket tillika innefattar brott mot tjänsteplikt dels städse kunna åtalas av allmän åklagare dels kunna bestraffas enligt en skärpt latitud med maximum av fängelse i två år, ändå att den ordinära latituden stannar vid böter eller lägre fängelsestraff. Sambandet med tjänsten har här bestämts på samma sätt som vid beskrivningen av tjänstefel i allmänhet i 5 §, nämligen genom en fordran att ämbetsmannen åsidosatt sin tjänsteplikt. Vad detta innebär i jämförelse med den äldre rättens rekvisit »i ämbetet» behandlas i den speciella motiveringen.

Med tillämpning av dessa grunder har åt 25 kap. i förslaget givits följande uppställning. I 1—6 §§ behandlas ämbetsbrotten i inskränkt bemärkelse. Straffbestämmelserna angående denna brottsgrupp ha begränsats till självständiga ämbetsbrott, d. v. s. gärningar vilka sakna motsvarighet inom de allmänna brotten i eller utanför strafflagen. I 1—5 §§ beskrivas de särskilda brotten och en för dem gemensam straffmätningsregel gives i 6 §. I 7 § upptagas bestämmelser om ämbetsstraff såsom skyddsåtgärd vid allmänna brott av ämbetsmän, i vilket avseende genomförts en enhetlig reglering beträffande dessa brott, oavsett om de äga samband med tjänsten eller sakna sådant samband. 8 § innehåller särbestämmelser angående åtalsrätt och skärpning av det allmänna straffet i fråga om ämbetsmäns allmänna brott i sådant samband med tjänsten, att ämbetsmannen genom brottet åsidosatt sin tjänsteplikt.

Av återstående lagrum i kapitlet innehåller 9 § en regel om sammanträffande av straff enligt allmän lag och disciplinstraff, vilken saknar motsvarighet i nuvarande lag. 10 § motsvarar nuvarande 25: 19; den avsättning av bortovarande ämbetsman som där stadgas har icke straffrättslig karaktär men har bibehållits såsom ofrånkomlig konsekvens av oavsättlighetsprincipen i grundlagen. I 11 § har tillfogats en ny bestämmelse om fleras medverkan till ämbetsbrott. Slutligen innehåller 12 § i likhet med nuvarande 25: 22 bestämmelser om den personkrets av ämbetsmän och likställda offentliga funktionärer å vilken kapitlet är tillämpligt.

1 §.

Denna paragraf och 5 § innehålla de grundläggande bestämmelserna om generella ämbetsbrott och motsvara SL 25: 16 och 17.

Såsom gemensamt kännetecken på dessa brott angives i nuvarande lag att ämbetsman »i sitt ämbete» antingen uppsåtligen begår förbrytelse (16 §) eller visar vårdslöshet, försummelse, oförstånd eller oskicklighet (17 §). Med uppsåtlig förbrytelse i ämbetet likställes att ämbetsman uppsåtligen underlåter sin ämbetsplikt. Sambandet med tjänsten beskrives således vid uppsåtlig un-

derlåtenhet såsom ett brytande mot ämbetsplikt och vid uppsåtlig positiv handling liksom vid oaktsamt förfarande såsom ett beteende »i ämbetet». Det kan icke ifrågasättas, att de använda uttrycken skulle avse olika samband med tjänsten, så mycket mindre som sambandet vid underlåtenhet måste vara ett och detsamma, oavsett om underlåtenheten sker av uppsåt eller av oaktsamhet. Under förarbetena till strafflagen finner man i motiven till lagkommitténs förslag uttalat, att ämbetsbrotten äro gärningar som bestå i kränkning av ämbetsplikter och att för alla de fall av ämbetsmäns kränkning av deras ämbetsplikter som ej blivit speciellt upptagna allmännare och mera omfattande bestämmelser blivit meddelade (med sistnämnda uttalande åsyftades två paragrafer som motsvarade SL 25: 16 och 17). Övriga brott av ämbetsmän beskrivas i motiven såsom allmänna brott, vilka ej äga gemenskap med ämbetsutövning.

Det ligger därför närmast till hands att anse jämväl uttrycken förbrytelse och vårdslöshet »i ämbetet» i SL 25: 16 och 17 innebära detsamma som ett åsidosättande av ämbetsplikt. I rättspraxis har också en under tjänstledighet förelupen underlåtenhet att vidtaga åtgärd med anledning av inkomna postförsändelser straffats såsom försummelse i tjänsten (NJA 1924 s. 547). Där det enligt instruktion eller eljest ålegat en ämbetsman att avhålla sig från viss enskild verksamhet, har förseelse mot denna tjänsteplikt bedömts såsom fel i tjänsten (NJA 1882 s. 422 och 1938 s. 238). Likaså ha åberopande av falskt intyg, oriktiga uppgifter och olämpligt skrivsätt i infordrad förklaring eller vid muntligt förhör angående förhållande i tjänsten på grund av sin karaktär av brott mot sanningsplikt eller annan tjänsteplikt ansetts förövade i tjänsten (t. ex. NJA 1883 s. 328, 1935 s. 399 och 1943 s. 135). Å andra sidan har en gärning icke ansetts begången i tjänsten redan på den grund, att den förövats under tjänsteutövning eller med andra ord i tids- eller rumssammanhang med förrättandet av tjänsten, utan gärningens samband med ämbetsmannens tjänsteplikter har därjämte tillagts avgörande betydelse (t. ex. NJA 1919 s. 532 och 1930 s. 619).

Vid beskrivningen av de generella ämbetsbrotten har förslaget helt uteslutit rekvisitet »i ämbete» och allenast lagt till grund den bestämning som företrädesvis ansetts avgörande redan enligt gällande rätt, nämligen åsidosättande av tjänsteplikt. Kommittén anser, att en hänvisning till ämbetsmannens tjänsteplikter bereder avsevärt större säkerhet i det rättsliga bedömandet än en fordran på sådant samband med ämbetet som kan härledas ur det flertydiga och obestämda uttrycket »i ämbetet». Innehållet av de med varje särskild befattning förenade tjänsteplikterna framgår nämligen till största delen av uttryckliga bestämmelser i lag, instruktion eller annan författning eller av särskilda föreskrifter eller befallningar av förman. Även om man därigenom icke erhåller uttömmande ledning, framgår dock i det stora flertalet fall en bestämd gräns mellan vad som är och icke är föremål för tjänsteplikt. Enligt oskrivna regler måste det vara tjänstefel att ljuga, att använda ohyfsade uttryck även om de ej utgöra ärekränkning o. s. v. På det område där uttryckliga föreskrifter saknas kan en praktiskt kännbar oviss-

het på ett enkelt sätt undanröjas för framtiden genom att i instruktion eller eljest meddela uttrycklig föreskrift.

Beträffande förhållandet mellan de generella ämbetsbrotten och disciplinära straffbestämmelser är att märka, att de generella ämbetsbrotten enligt förslaget bestå i åsidosättande av tjänsteplikt men att tillvaron av en tjänsteplikt kan framgå av en disciplinär bestämmelse. Den i ett flertal generella disciplinbestämmelser särskilt tillagda klausulen, att tjänsteman som lägger hinder i vägen för tjänstens punktliga fullgörande genom nedläggande av arbetet eller genom otillbörligt fördröjande av arbetet eller som inför samlade befattningshavare vid verket uppmanar till sådan handling skall anses därigenom ha gjort sig skyldig till sådant tjänstefel av svårare beskaffenhet därå avsättning kan följa, medför exempelvis, att de här beskrivna handlingarna bliva hänförliga till ämbetsbrott enligt 1 eller 5 § i förslaget. I regel äro emellertid de disciplinära straffbestämmelserna avfattade i mera obestämda och allmänna uttryckssätt än beskrivningen av de generella ämbetsbrotten i strafflagen och giva då icke heller någon ledning för att bestämma innehållet av dessa. Därjämte måste beaktas att disciplinstraffen i viss utsträckning — liksom ämbetsstraffen — fullgöra uppgiften att värna om tjänstens integritet genom att ingripa mot eller från tjänsten avlägsna olämpliga befattningshavare. Särskilt framträder denna innebörd hos de längre gående disciplinära bestämmelser som pläga givas angående icke-ordinarie befattningshavare och bland annat innehålla, att en sådan kan skiljas från tjänsten på grund av klandervärt uppförande eller ådagalagd olämplighet. Meningen är därvid icke att tillskapa några särskilda tjänsteåligganden för de icke-ordinarie befattningshavarna utöver dem som gälla för de ordinarie utan allenast att beträffande de förra öppna en längre gående möjlighet att från fortsatt tjänstgöring avstänga olämpliga personer enligt förvaltningsmyndighetens fria bedömande. På grund av dessa förhållanden giva de disciplinära straffbestämmelserna endast i begränsad utsträckning någon ledning för att bedöma innehållet av en befattningshavares tjänsteplikter och därmed tillämpligheten av 1 och 5 §§ i förslaget.

Den för de generella ämbetsbrotten gemensamma förutsättningen att ämbetsman åsidosätter sin tjänsteplikt är i 5 § direkt uttalad i lagtexten. I 1 § framgår motsvarande fordran av brottsbeskrivningens uttryck att ämbetsmannen missbrukar sin ställning genom att företaga eller underlåta tjänsteåtgärd.

I inledningen till kapitlet har utvecklats att i förslaget ämbetsbrotten i inskränkt mening endast omfatta självständiga ämbetsbrott och icke allmänna brott i samband med offentlig tjänst. För de generella ämbetsbrottens del innebär detta en mycket betydande begränsning i jämförelse med brotten enligt SL 25: 16 och 17. Från 1 och 5 §§ äro uteslutna alla sådana fall, då ämbetsmannen genom att föröva ett allmänt brott åsidosatt sin tjänsteplikt. I lagtexten uttryckes denna begränsning genom att undantaga gärningar som eljest äro särskilt belagda med straff, varvid i 1 § såsom praktiskt viktiga exempel tillfogats vissa brottstyper inom förmögenhetsbrotten där samban-

det med offentlig tjänst särskilt påverkat utformningen av straffbestämmelserna.

Inom området av generella ämbetsbrott bildar det i förevarande paragraf beskrivna tjänstemissbruket den centrala kvalificerade brottstypen. Under det att i SL 25: 16 det kvalificerade brottet uteslutande grundas på ett subjektivt rekvisit — uppsåt i förening med visst syfte — har förslaget såsom kvalifikationsgrunder upptagit ett objektivt och ett subjektivt rekvisit. I objektivt avseende fordras att ämbetsmannen missbrukar sin myndighet eller eljest sin ställning, vilket avser att vara en motsvarighet till det inom förmögenhetsbrotten för trolöshet mot huvudman gällande rekvisitet, att någon missbrukar behörighet att företräda huvudmannen eller eljest sin förtroendeställning. Liksom vid trolöshet avses i första rummet rättsliga förfoganden, vilka företagas i förhållande till andra offentliga organ eller till enskilda medborgare, t. ex. att en domare meddelar vrång dom, en åklagare anställer falskt åtal eller en överordnad myndighet ger sina underordnade oriktiga instruktioner. Vid sidan därav omfattar missbruket sådana åtgärder av faktisk karaktär vartill möjlighet öppnats för ämbetsmannen genom hans ställning, t. ex. att använda en tjänstebil till en nöjesresa. I båda dessa avseenden kan straffbart missbruk förekomma även i form av underlåtenhet att vara verksam. Utanför tjänstemissbruk falla däremot förfaranden, vilka icke äga samband med ämbetsmannens utövning av myndighet eller ställning, t. ex. uteblivande från tjänstgöring eller underlåtenhet att iakttaga föreskriven tid för en tjänsteåtgärd utan att därav uppkommer någon menlig verkan.

Emedan tjänstemissbruk gjorts subsidiärt i förhållande till trolöshet, kommer missbruk i ekonomiskt avseende av tjänsteställning i stor utsträckning att hänföras under trolöshetsbrottet. Om gärningen icke medför förmögenhetsskada eller denna träffar annan än huvudmannen — ämbetsmannen utkräver t. ex. för hög utskyld men redovisar riktigt belopp — skall emellertid, där det ej är bedrägeri, straff inträda för tjänstemissbruk. Utanför det ekonomiska området straffas tjänstemissbruk städse efter förevarande paragraf.

Såsom subjektiv kvalifikationsgrund förekommer i nuvarande 25: 16 uppsåt i förening med viss avsikt, nämligen att gärningen sker för egen fördel eller för att annan gynna eller skada eller eljest till kränkning av allmän eller enskild rätt eller säkerhet. Vid lagrummets tillkomst torde uppfattningen varit, att det i senare ledet nämnda fallet, att ämbetsmannen förgick sig av förhastande, omfattade andra uppsåtliga tjänstefel än sådana som täcktes av nyss angivna »onda uppsåt».[1] Men enligt stadgad rättspraxis hänföras uppsåtliga tjänstefel utan ifrågavarande avsikt under oaktsamhetsbestämmelsen i SL 25: 17 (t. ex. NJA 1932 s. 668, 1935 s. 178, 1937 s. 414).

Förslaget fordrar för tjänstemissbruk blott uppsåt, utan begränsning till avsikt, att tillfoga det allmänna eller någon enskild skada eller förfång. Uppsåtet skall alltså kunna gå ut på att tjänsteåtgärden medför förfång även

[1] Jfr avfattningen av strafflagen för krigsmakten 111 §, som går tillbaka på en med allmänna strafflagen samtida förebild i strafflagen för krigsmakten den 11 juni 1868 10: 1.

utanför ramen av ekonomisk skada. Något resultat av det ena eller andra slaget behöver icke ha förverkligats.

Straffsatsen i nuvarande 25: 16 upptager endast ämbetsstraff med tillägg av böter såsom lägsta straffart. En jämförelse med straffet för trolöshet i SL 22: 5 visar, att ett på ovan nämnda sätt kvalificerat tjänstemissbruk redan i och för sig bör beläggas med högre maximum genom tillägg av visst frihetsstraff. Därtill kommer att sådant tillägg erfordras för att kunna under ifrågavarande straffbestämmelse hänföra vissa speciella ämbetsbrott vid vilka straffet redan nu kan uppgå till ämbetsstraff och frihetsstraff i förening, t. ex. uttagande av för höga utskylder eller olaga avkortning av utskylder enligt SL 25: 9 och 10. Enligt förslaget upptager straffskalan därför jämväl fängelse eller straffarbete i högst två år. I ringa fall bör icke inträda något annat straff än böter.

2 §.

Av samma skäl som föranlett skärpning av straffsatsen i 1 § i förhållande till nuvarande 25: 16 har förslaget liksom vid ett flertal centrala brottstyper i den nya lagstiftningen uppställt grovt brott såsom en högre bestraffad brottstyp. För grovt tjänstemissbruk är jämte ämbetsstraff straffarbete obligatoriskt och dess maximum är höjt från två år i 1 § till sex år.

På övligt sätt anger lagen några exempel på grovt brott vilka allenast äro vägledande och icke uttömmande. Exemplen äro hämtade från ett par speciella ämbetsbrott i nuvarande 25 kap., nämligen lagvrängning vid rättsskipning i 1 § och obefogat uttagande av allmän utskyld m. m. för egen fördel i 9 §; i sistnämnda fall förutsättes att synnerlig skada tillfogats annan.

3 §.

I den mot paragrafen svarande bestämmelsen i SL 25: 5 straffbelades ursprungligen ämbetsmans passiva bestickningsbrott. Därvid straffades tagande av muta för att främja oriktig ämbetsåtgärd strängare än tagande av belöning eller sportel för ämbetsåtgärd i övrigt. Straffbarhet inträdde först, då ämbetsmannen tagit eller betingat sig vederlaget i fråga, d. v. s. i avtal låtit utfästa detta åt sig.

I samband med lagstiftningen mot illojal konkurrens år 1919, varigenom såväl passiv som aktiv bestickning kriminaliserades inom enskild näringsverksamhet, reviderades bestämmelserna om bestickning av ämbetsmän därhän, att även den aktive bestickaren gjordes straffbar och att i fråga om muta straffbarhet inträdde redan, då ämbetsman begärt eller medparten erbjudit mutan. Någon motsvarande utvidgning av straffbarheten i fråga om belöning eller sportel för ämbetsåtgärd genomfördes då icke.

Med anledning av erfarenheterna under det nuvarande krisläget verkställdes en längre gående revision av bestickningsbrottet genom lagen den 14 november 1941. Enligt den lydelse SL 25: 5 då erhöll likställas muta och annan otillbörlig belöning för ämbetsutövning. Beträffande båda dessa former

av vederlag straffas såväl ämbetsmannen som medparten. Straffbudet omfattar både föregående och efterföljande bestickning, och brottet är även i fråga om annan belöning än muta fullbordat, då belöningen begärts eller erbjudits. Samtidigt skärptes straffet intill ett högsta allmänt straff av straffarbete i två år. Å andra sidan avskildes från bestickningsbrottet tagande av olaga sportel, och för närvarande bestraffas denna gärningstyp i stället såsom generellt ämbetsbrott.

Förslaget upptager i förevarande paragraf endast passiv bestickning, vilket brott benämnes tagande av muta. Den aktiva bestickningen, vilkens subjekt icke behöver vara ämbetsman eller likställd person utan kan vara vem som helst, har överförts till brott mot allmän verksamhet i 10 kap. och inrymts i 5 § närmast efter en bestämmelse om tvång mot ämbetsman i 4 §. Att aktiv bestickning placerades i 25 kap. uppfattades redan under förarbetena till 1919 års lagstiftning såsom en oegentlighet, men denna ansågs vara av mindre betydenhet i jämförelse med fördelen att ha stadgandena angående såväl den passiva som den aktiva bestickningen av offentliga befattningshavare sammanförda på ett ställe. I THYRÉNS utkast (IX 4 §) upptogs aktiv bestickning bland brott mot offentlig myndighet, och kommittén har följt samma linje. Visserligen har förslaget i 11 § utvidgat straffbarheten för medverkan till ämbetsbrott, så att i princip även utomstående personer inbegripas. Men aktiv bestickning är icke begränsad till en medverkan till ämbetsmans tagande av muta utan utgör i förhållande därtill ett självständigt brott vilket straffas även om något mutatagande aldrig kommer till stånd. Brottet angriper den offentliga verksamheten på motsvarande sätt som våld eller annat tvång mot ämbetsman i samband med hans tjänsteutövning vilka angrepp behandlas i 10 kap.

Tagande av muta beskrives i förevarande paragraf i huvudsaklig överensstämmelse med gällande rätt. Dock märkas följande modifikationer. Subjektet har utvidgats i två avseenden. Dels ha offentliga funktionärer i största allmänhet, även om de eljest icke äro underkastade ämbetsansvar, ansetts böra göras ansvariga för tagande av muta (12 § andra stycket). Dels har straffbarheten utsträckts även till fall där ämbetsmannen lämnat sin tjänst, detta för att därigenom komplettera det eljest ofullständiga skyddet mot efterföljande bestickning. Det för brottet erforderliga vederlaget för ämbetsutövning beskrives såsom muta eller annan otillbörlig förmån, vilket uttryck avser att inbegripa icke blott ekonomisk belöning utan även icke-ekonomisk förmån av varje slag; begränsningen ligger här liksom på det ekonomiska området i fordran på att förmånen skall vara otillbörlig.

Liksom i gällande rätt förutsättes uppsåt i förhållande till brottets objektiva rekvisit. Beträffande otillbörligheten av en ifrågakommande förmån innebär uppsåtet icke, att gärningsmannens egen åsikt om vad som är tillbörligt eller otillbörligt blir avgörande. Men det fordras att de faktiska och rättsliga omständigheter som bilda grundlaget för detta bedömande omfattas av uppsåtet.

Det genom 1941 års lag bestämda straffet för passiv bestickning har bibe-

hållits i förslaget. Då straffsatsen väsentligen överensstämmer med den för tjänstemissbruk i 1 § föreslagna, har hänvisning skett till denna paragraf. Därest ämbetsmannen i samband med tagande av muta även gjort sig skyldig till oriktig tjänsteutövning, bör tagandet av muta anses såsom ett självständigt brott vilket konkurrerar med tjänstefelet. Straffbudet mot bestickning har nämligen till uppgift icke allenast att förebygga fara för oriktig tjänsteutövning utan även att oberoende därav skydda tjänstens integritet och allmänhetens tillit till de offentliga organen.

4 §.

Nuvarande SL 25 kap. innehåller ingen speciell straffbestämmelse för ämbetsmans brott mot tystnadsplikt. Liksom andra brott mot tjänsteplikter som icke särskilt kriminaliserats kan även brytande av tystnadsplikt bestraffas enligt de generella bestämmelserna i SL 25: 16 eller 17.

I ett flertal lagar och författningar utanför strafflagen har för brott mot tystnadsplikt meddelats särskilda straffbestämmelser vilka avse antingen uteslutande ämbetsmän eller ämbetsmän jämte andra personer. I den mån bestämmelserna avse att skydda enskilda mot yppande av yrkeshemlighet eller annat som kommer till myndighets kännedom i samband med någon dess tjänsteutövning, upptagas de vanligen i lag stiftad under medverkan av riksdagen, t. ex. lagen om arbetarskydd den 29 juni 1912 47 §, lagen om fondkommissionsrörelse och fondbörsverksamhet den 16 maj 1919 48 §, taxeringsförordningen den 28 september 1928 57 och 140 §§, lagen om avbrytande av havandeskap den 17 juni 1938 8, 12 och 14 §§, lagen om sterilisering den 23 maj 1941 6 och 8 §§. Både brottsbeskrivningar och straffsatser äro varierande. I vissa fall äro bestämmelserna subsidiära antingen i förhållande till stadgandena om ansvar för tjänstefel eller till strängare straffbestämmelser i allmänhet. Stundom begränsas åtalsrätten därhän, att för åtal av allmän åklagare kräves angivelse av målsägande. Därjämte förekomma bestämmelser om tystnadsplikt i ett flertal administrativa författningar, där såsom påföljd för överträdelse stadgas disciplinär bestraffning enligt vanliga generella föreskrifter.

THYRÉNS utkast upptager en straffbestämmelse för den som utan tvingande skäl yppar sakförhållande varom han i egenskap av ämbetsman erhållit kännedom och som han är pliktig hemlighålla eller som utnyttjar sådan hemlighet i syfte att bereda sig eller annan orättmätig vinning (VII 9 §).

I förslaget har en speciell bestämmelse om brott mot tystnadsplikt ansetts erforderlig till en början av ett skäl som förut berörts i fråga om tagande av muta. Sekretessplikten torde nämligen förtjäna upprätthållas icke blott i förhållande till dem som i allmänhet äro underkastade ämbetsansvar utan även gentemot andra offentliga funktionärer som avses i 12 § andra stycket. Till viss del innebär detta i jämförelse med nuvarande rätt en utvidgning av ansvaret vilken motiveras av behovet att giva eftertryck åt sekretessplikten bland annat vid beslutande församlingars sammanträden inom lyckta dörrar. Beträffande riksdagsmän bör emellertid här iakttagas den

särskilda begränsning i åtalsrätten som föreskrives i regeringsformen § 110. Likaledes bör sekretessplikten upprätthållas i förhållande till ämbetsmän som lämnat tjänsten. Brott mot tystnadsplikt påkallar dessutom en för detsamma särskilt avpassad strafflatitud, vilken bättre än straffet för generellt ämbetsbrott kan ersätta de olika straffbestämmelserna utanför strafflagen. Då tjänstemissbruk förutsätter en tjänsteåtgärd från ämbetsmannens sida, kan brott mot tystnadsplikt i vanliga fall icke hänföras under denna brottstyp. För tjänstefel åter är enligt 5 § strafflatituden begränsad till ämbetsstraff jämte böter, och fängelse förekommer endast subsidiärt såsom ersättningsstraff enligt 6 §. Efter förebild av ett flertal av de speciella bestämmelserna har kommittén ansett fängelse böra ingå i den ordinära straffsatsen såsom fakultativt tillägg till ämbetsstraffet.

Bestämmelsen anger sig vara subsidiär där gärningen eljest är särskilt belagd med straff. Av brott i strafflagen avses främst spioneri och närstående brott enligt SL 8 kap. samt dessutom vissa andra brott, såsom trolöshet genom yppande av hemlighet enligt SL 22: 5 eller förslagets 8: 4. Denna gränsdragning överensstämmer med förslagets förut behandlade allmänna ståndpunkt angående förhållandet mellan allmänna brott och ämbetsbrott.

I de fall då ovannämnda specialstraffrättsliga bestämmelser om brott mot tystnadsplikt förutsätta eller hänvisa till ämbetsansvaret, medför förslaget ingen annan ändring än att dess 4 § blir tillämplig i stället för tidigare 25: 16 eller 17, t. ex. taxeringsförordningen den 28 september 1928 140 §. Sådana speciella bestämmelser åter som innehålla självständig straffskala äro för närvarande ensamma tillämpliga och utesluta på grund av förbehållet i SL 25: 17 tillämpligheten av detta lagrum, liksom även av SL 25: 16, t. ex. lagen om arbetarskydd den 29 juni 1912 47 §. I förslaget har det icke ansetts tillrådligt att utan en ingående prövning av varje särskild författning genomföra en förändring varigenom ämbetsmäns brott mot tystnadsplikt överföras från de speciella bestämmelserna till den för ämbetsmän givna allmänna bestämmelsen i förevarande paragraf. På grund därav har i paragrafen upptagits ett förbehåll motsvarande det i SL 25: 17 förekommande och som omfattar även specialstraffrätten. Därav följer att den i de speciella bestämmelserna flerstädes uppställda åtalsbegränsningen enligt vilken allmänt åtal beror av målsägandes angivelse kommer att fortbestå, t. ex. lagen om fondkommissionsrörelse och fondbörsverksamhet den 16 maj 1919 48 §. När i framtiden anledning förekommer att revidera de speciella bestämmelserna angående ämbetsmäns brott mot tystnadsplikt, bör emellertid övervägas huruvida en tillämpning av förevarande bestämmelse i strafflagen är tillfyllest, och det kan förväntas att därigenom flertalet speciella bestämmelser angående dessa brott komma att upphävas. Likaledes torde nya sådana bestämmelser i allmänhet bliva obehövliga.

Då ämbetsmäns brott mot tystnadsplikt göras till föremål för en allmän bestämmelse i strafflagen, sker därigenom ingen ändring i det nu bestående förhållandet mellan straffbuden för sekretessbrott och tryckfrihetsförordningens bestämmelser om brott mot yttrandefriheten i tryckt skrift. Det

framgår av bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen § 3 10:o, att även ett sekretessbrott kan vara att anse såsom tryckfrihetsbrott och såsom sådant underkastat den begränsning i straffbarheten som följer av grundsatsen om tryckfrihetsförordningens uteslutande tillämpning å brottet.[1] Vid införande år 1919 av de bestämmelser om obehörigt användande eller yppande av yrkeshemligheter som numera upptagas i lagen med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens den 29 maj 1931 3—5 §§ har lagstiftaren förutsatt, att om brottet förövades genom offentliggörande i tryck, ansvaret skulle komma att bedömas uteslutande enligt tryckfrihetsförordningen och att det av praktiska skäl icke heller kunde anses erforderligt att med tryckfrihetsförordningen införliva några stadganden motsvarande de nämnda.[2] Den princip i fråga om förhållandet mellan sekretessbrott och tryckfrihetsbrott som kommit till uttryck i dessa lagförarbeten har även omfattats av rättspraxis (jfr NJA 1901 s. 280 och 1914 s. 381). Om sekretessbrottet förövas av den som själv bär ansvaret för offentliggörandet i tryck, kommer alltså straffbarheten att bedömas uteslutande enligt tryckfrihetsförordningen och med tillämpning av dess ansvarighetsregler. Principens tillämpning leder emellertid till uppenbart otillfredsställande resultat därigenom att ämbetsbrottet icke blir beaktat och att ansvaret för tryckfrihesbrottet merendels drabbar annan än ämbetsmannen, t. ex. utgivaren av en tidning. Detta har föranlett en tydlig tendens i rättspraxis att, då ämbetsmans sekretessbrott innefattar medverkan till ett offentliggörande i tryck för vilket annan bär ansvaret, bedöma sekretessbrottet såsom självständigt ämbetsbrott vilket icke undantränges av det exklusiva tryckfrihetsansvaret (NJA 1915 s. 513 och Kungl. Maj:ts utslag den 24 november 1944 angående två av militieombudsmannen väckta åtal vilka redovisats i ämbetsberättelsen 1944 s. 206 och 221). Kommittén har icke ansett sig böra taga ställning till denna fråga, som närmast angår innebörden av tryckfrihetsförordningen.

Den brottsliga handlingen beskrives alternativt såsom yppande eller utnyttjande av hemligheten. Båda dessa handlingsformer äro beaktade i flera av de nuvarande speciella bestämmelserna i ämnet.

I subjektivt avseende förutsättes uppsåt. Yppas eller utnyttjas av oaktsamhet vad en ämbetsman är skyldig hemlighålla, kan liksom för närvarande straff inträda för generellt ämbetsbrott (5 §). Ett behov av en speciell straffbestämmelse för oaktsamt brott kan här icke anses föreligga i samma grad som beträffande uppsåtligt brott. Visserligen kommer den vidare kretsen av offentliga funktionärer i 12 § andra stycket liksom ock förutvarande ämbets-

[1] Beträffande de brott enligt tryckfrihetsförordningen § 3 10:o som innefatta yppande av diplomatiska eller militära hemligheter uttalades i det år 1912 avgivna betänkandet med förslag till tryckfrihetsförordning, att åtalet i detta fall onekligen ej riktar sig mot yttrande av förgripliga tankar eller ett otillbörligt uttryckssätt, icke emot innehållet såsom sådant utan mot dess publicerande. Då brotten därför närmast borde jämställas med sekretessbrott genom utgivande i tryck av vissa allmänna handlingar enligt tryckfrihetsförordningen § 2, föreslog kommittén, att brotten i § 3 10:o skulle överflyttas till kapitlet om allmänna handlingar där de skulle ställas vid sidan av förbuden mot publikation av handlingar rörande diplomatiska och militära förhållanden (5 § i 1912 års förslag). Förslaget härom blev emellertid icke genomfört.

[2] Patentlagstiftningskommitténs betänkanden IV s. 437—438 och departementschefen i kungl. prop. nr 269 till 1919 års riksdag s. 7—8.

män icke att kunna drabbas av straff för oaktsamt åsidosättande av tystnadsplikt, men en sådan kriminalisering torde endast undantagsvis erfordras och kan i dessa fall genomföras genom speciella bestämmelser för vissa funktionärer.

5 §.

I detta lagrum straffbelägges det enkla generella ämbetsbrottet. Såsom dess benämning har föreslagits tjänstefel.

Beträffande det för tjänstefel och tjänstemissbruk enligt 1 § gemensamma kännetecknet att ämbetsmannen åsidosätter sin tjänsteplikt hänvisas till motiven till 1 §. Då detta kriterium erhåller sin största praktiska betydelse i fråga om tjänstefel, har i lagtexten angivits de huvudsakliga källorna för att bestämma tjänstepliktens innehåll, nämligen allmänna regler i lag, instruktion eller annan författning, särskild befallning av behörig myndighet varunder ämbetsmannen lyder och i sista hand ämbetets beskaffenhet med de varierande krav i skilda avseenden som kunna härledas ur olika tjänster. Såsom förut nämnts har rekvisitet »i ämbete» uteslutits ur förslaget. I princip finnes intet hinder mot att straffa ett uppträdande utom tjänsten såsom tjänstefel. Men icke alla eller ens de flesta tjänster kräva så långt gående begränsningar i handlingsfriheten. Sålunda har klandervärt uppförande utom tjänsten omnämnts endast i instruktionerna för vissa verk, särskilt sådana vilkas personal mera direkt kommer i kontakt med allmänheten.

I likhet med 1 § innehåller 5 § ett förbehåll för det fall, att gärningen eljest är särskilt belagd med straff. Därigenom göres tjänstefel liksom tjänstemissbruk subsidiärt i förhållande till allmänna brott i strafflagen och i författningar utanför denna lag, t. ex. i sistnämnda avseende missbruk av tjänstebrevsrätt enligt kungl. förordningen angående utgörandet av postavgifter för tjänsteförsändelser den 5 mars 1920 § 8 mom. 1.[1] Vidare skall enligt detta förbehåll tjänstefel vara subsidiärt i förhållande till såväl de förut i kapitlet upptagna speciella ämbetsbrotten som tjänstemissbruk enligt 1 och 2 §§. Slutligen får förbehållet även betydelse i förhållande till de disciplinära ansvarsbestämmelserna. Denna fråga, där tolkningen av motsvarande stadgande i nuvarande SL 25: 17 föranlett mycket delade meningar, kommer att behandlas i sammanhang med disciplinstraffrätten i övrigt i motiven till 9 §.

Såsom subjektivt rekvisit för tjänstefel anger förslaget dels uppsåt, dels oaktsamhet med samma utvidgning som i nuvarande SL 25: 17. Såsom uppsåtliga tjänstefel ifrågakomma först gärningar som objektivt äro tjänstemissbruk men sakna det kvalificerade uppsåt som förutsättes i 1 §. Vidare hänföras till 5 § alla övriga uppsåtliga tjänstefel, oavsett om uppsåtet är enkelt eller kvalificerat. Under oaktsamhet hänföras i SL 25: 17 icke blott såsom eljest i strafflagen vårdslöshet och försummelse utan även oförstånd och oskicklighet. Därigenom straffbelägges på ifrågavarande område en utvidgad culpa som omfattar icke blott viljefel vid tiden för tjänsteförseelsen utan även uraktlåtenhet att dessförinnan sörja för kunskaper, insikter och fär-

[1] Sebeträffande gällande rätt NJA 1922 s. 519.

digheter som erfordras för tjänstens utövning. Det utvidgade culpastraffet tjänar såsom medel att framtvinga viss standard hos ämbetsmännen även i dessa avseenden. Denna bestämning av culpa inom offentlig tjänst har i tillämpningen visat sig väl motsvara det praktiska behovet, och förslaget har därför bibehållit den i sak oförändrade beskrivningen oaktsamhet, oförstånd eller oskicklighet.

Straffsatserna i paragrafen äro desamma som i nuvarande SL 25: 17 allenast med den jämkningen, att såsom förutsättning för svårare straffbarhetsgrad uppställts att grovt tjänstefel föreligger i stället för synnerligen försvårande omständigheter vid brottet. Ehuru tjänstemissbruk är mera begränsat än det nuvarande kvalificerade ämbetsbrottet i SL 25: 16 och alltså vissa till sistnämnda brott hörande fall vilka förskylla avsättning enligt förslaget hänföras till tjänstefel, har någon skärpning i strafflatituden icke ansetts erforderlig. I den mån så behöves kunna de nämnda fallen bestraffas med avsättning genom att hänföras till grovt tjänstefel.

I fråga om tjänstefel föreligger ytterligare det förhållandet, att straffrättsskipningen fullgör en uppgift utöver den som avser reaktionen mot en ämbetsmans individuella brottslighet, nämligen att träffa ett avgörande, huruvida en tjänsteåtgärd varit riktig eller oriktig. Erfarenheten visar, att behov av ett sådant avgörande föreligger i viss utsträckning även utanför det område där tillvaron av tjänstefel bör medföra ådömande av ansvar. Tjänstefelet kan i objektivt avseende vara så ringa, att ett dagsbotstraff, även det lägsta, synes opåkallat, såsom icke sällan är fallet i fråga om smärre rutinfel. Icke desto mindre har felets konstaterande sin betydelse för att fästa uppmärksamheten därpå och förebygga ett upprepande för framtiden. Vidare kunna de rättsregler som föreligga rörande en tjänsteåtgärd vara så ovissa eller svårtolkade, att ett misstag från ämbetsmannens sida är i hög grad ursäktligt, och ådömande av ansvar är därför uteslutet även i fall där åtgärden hänför sig till intressen av stor objektiv betydelse (t. ex. NJA 1931 s. 569). Det oaktat påkallas en prövning av tjänsteåtgärdens laglighet för att undanröja fortsatt ovisshet för framtiden, och prövningen måste ankomma på domstol i alla fall, där ämbetsmannen är domare eller annan som icke är underställd någon disciplinmyndighet eller där sådan myndighets prövning icke är tillfyllest.

I rättspraxis på tjänstefelens område har detta praktiska behov sedan länge föranlett domstolarna att i domskälen uttala att en ämbetsman förfarit felaktigt men att felet icke är av beskaffenhet att föranleda ansvar. Domslutet utmynnar sedan i att talan om ansvar lämnas utan bifall. Emellertid lider ifrågavarande utväg av den ofullkomligheten, att vad som i detta fall är väsentligt, nämligen förklaringen om felaktigt förfarande, icke ingår i domslutet och att det på grund därav icke är fullt klart att denna förklaring ensam för sig kan dragas under högre rätts prövning.

Kommittén har ansett att det föreliggande behovet att lagligheten av en tjänsteåtgärd kan underställas domstols avgörande, även då straff icke yrkas,

bör tillgodoses i samband med revisionen av ämbetsbrotten. En möjlig utväg vore att för ifrågavarande område utöka ämbetsstraffen med ett särskilt bagatellstraff i form av varning, vilken påföljd allmänt användes såsom disciplinstraff och även upptagits såsom ämbetsstraff i lagen om straff för ämbetsbrott av präst och om laga domstol i sådana mål den 8 mars 1889. Häremot kan emellertid invändas att varning i många fall icke alls motsvarar vad som avses med domstolsavgörandet, t. ex. då därigenom en tvivelaktig rättsfråga erhåller ett prejudicerande avgörande för framtiden. Kommittén har i stället föreslagit en uttrycklig bestämmelse, att domstol utan att döma till straff må kunna förklara att ämbetsmannen förfarit felaktigt, och såsom förutsättning härför har angivits att tjänstefelet är ringa. Förslaget innebär att domstolens förklaring av detta innehåll flyttas från domskälen till domslutet och att alltså yrkande om en sådan förklaring skall prövas av domstolen liksom talan därom kan fullföljas till högre rätt. Tanken att i domslutet inrymma en dylik förklaring har i ett äldre rättsfall (NJA 1879 s. 160) framförts av justitiekanslern, som i ett mål mot en domare begärde hovrättens förklaring att denne förfarit obehörigt genom att till KB avlåta viss svarsskrivelse. Justitiekanslern hävdade, att hovrätten vore skyldig att, där underdomare låtit komma sig till last något förfarande som väl ej ansåges medföra ansvar men dock befunnes vara obehörigt, därom avgiva sitt yttrande, honom och andre till efterrättelse för framtiden. Domstolarna lämnade yrkandet om sådan förklaring utan avseende, därvid högsta domstolen såsom domskäl åberopade, att ehuru KB:s skrivelse blivit på oskickligt sätt besvarad, förfarandet i berörda avseende likväl varit föremål för åtal utan att föranleda något ansvarsyrkande. Den uttryckliga bestämmelsen i förslaget avser att undanröja det hinder som domstolarna hittills ansett föreligga mot att upptaga ifrågavarande förklaring i domslutet.

Därest ett tjänstefel allenast föranleder förklaring att ämbetsmannen förfarit felaktigt, är domstolen icke förhindrad men å andra sidan icke heller alltid skyldig att utdöma skadestånd.

6 §.

I 1—5 §§ ha straffsatserna för de självständiga ämbetsbrotten så bestämts, att ämbetsstraff användes i första rummet och att allmänt frihetsstraff tillägges i andra rummet, om brottet det förtjänar. Såsom komplement till dessa straffsatser erfordras en särskild straffmätningsregel för det fall att ämbetsmannen, då han skall dömas till straff, icke längre innehar sin tjänst. Såsom i motiven till 2: 15 i förslaget utvecklats har kommittén i stället för den nuvarande bestämmelsen i SL 2: 17 om ett allmänt ersättningsstraff vilket sammanträffar med det i latituden för ämbetsbrottet upptagna allmänna straffet föreslagit, att straffet för ämbetsbrottet skall bestämmas genom att det allmänna straffet direkt utmätes på sådant sätt, att detta ensamt för sig motsvarar brottslighetsgraden vid ämbetsbrottet. Denna straffmätning innebär, att om för brottet ämbetsstraff skulle varit tillfyllest, i stället skall dömas till ett likvärdigt allmänt straff och att, om brottet förskyllt både avsätt-

ning och frihetstraff, i stället skall tillämpas ett i samma mån svårare allmänt straff. Paragrafen innehåller därför föreskrift, att om ämbetsstraff icke kan ådömas, emedan ämbetsmannen ej längre innehar sin tjänst, hänsyn därtill skall tagas vid prövning av frågan, huruvida och till vilket mått annat straff som kan följa å brottet må ådömas.

Därest straffsatsen för ämbetsbrottet, såsom i fråga om tjänstefel enligt 5 §, endast innehåller ämbetsstraff jämte dagsböter såsom lägsta straff, erbjuder böteslatituden uppenbarligen icke utrymme för att utmäta ett mot avsättning eller suspension svarande straff. Av detta skäl har i paragrafen tillagts föreskrift om att i sådant fall fängelse må ådömas i stället för böter. Höjningen av straffet är fakultativ med tanke på sådana fall, då ämbetsmannen förskyllt avsättning eller suspension på grund av ovärdighet eller olämplighet att utöva ämbetet och icke på grund av brottets svårhet i och för sig. Om här ämbetsmannen lämnat befattningen och något skyddsbehov ej längre föreligger, kan det ifrågakomma att låta straffet stanna vid dagsböter.

I allmänna tjänstepensionsreglementet den 30 december 1941 och i vissa andra pensionsförfattningar föreskrives att tjänsteman ej må komma i åtnjutande av pension, därest han genom laga kraft ägande beslut blivit för förbrytelse i tjänsten dömd, i stället för till avsättning, till straff enligt SL 2: 17. Då förslaget innebär, att sistnämnda lagrum upphäves och ämbetsbrott i hithörande fall föranleder direkt utmätande av allmänt straff, bör i förslaget upptagas ett efter dessa nya regler avpassat underlag för motsvarande förlust av pensionsrätt. För detta ändamål har givits en bestämmelse att, om ämbetsman i fall som avses i förevarande paragraf finnes hava förskyllt avsättning, domstolen skall utsätta detta i domen; därvid böra även angivas de av den dömde innehavda befattningar vilka omfattas av det förskyllda avsättningsstraffet. Till denna förklaring i domen kan genom ändrade bestämmelser i pensionsförfattningarna förlusten av pensionsrätt anknytas.

Paragrafen är avfattad uteslutande med tanke på det fall, att ämbetsmannen icke innehar mer än en allmän befattning. Om han innehar flera sådana befattningar, kommer avsättning eller suspension att omfatta samtliga eller vissa av dem enligt de närmare regler som uppställas i förslagets 2: 16. I sådant fall får vid den i förevarande paragraf föreskrivna straffmätningen hänsyn tagas till den eller de befattningar vilka regelrätt skolat omfattas av ämbetsstraffet men vilka ämbetsmannen frånträtt så att de ej kunna inbegripas däri.

Om en ämbetsman visserligen lämnat den tjänst han innehade vid begående av ämbetsbrottet men före domen befordrats eller övergått till en annan befattning, medför den i 2: 16 givna regeln, enligt vilken avsättning principiellt skall omfatta samtliga befattningar ämbetsmannen innehar och suspension må omfatta flera sådana befattningar, att såsom ämbetsstraff bör ådömas mistning av den nya befattningen. Jämväl i sådana fall är förevarande paragraf tillämplig. Huruvida och till vilket mått allmänt straff skall

ådömas får, såsom vid 2: 15 framhållits, avgöras med beaktande av om den nya befattningen är mer eller mindre värdefull än den vari brottet skett; i förra fallet skall tydligen någon förhöjning av det allmänna straffet ej ske.

7 §.

Såsom framgår av inledningen till detta kapitel har förslaget uppställt gemensamma bestraffningsregler för å ena sidan ämbetsmans allmänna brott i samband med tjänsten och å andra sidan brott utan sådant samband. Dessa regler upptagas i 7 § och motsvara i nuvarande lag dels bestämmelserna om sammansatta ämbetsbrott i SL 25: 3 och 15, dels de generella reglerna om ämbetsstraff såsom påföljd vid allmänna brott i SL 2: 18 samt motsvarande speciella regler vid vissa brott i SL 8: 31 och 25: 20. De särbestämmelser som ytterligare ansetts erforderliga beträffande allmänna brott som ämbetsman förövat i samband med tjänsten upptagas i 8 §.

Enligt förslaget skola samtliga hithörande brott principiellt bedömas genom att den för varje brott tillämpliga allmänna straffbestämmelsen användes. Denna grundsats har icke erfordrat legalt uttryck i 25 kap. utan framgår av den begränsning som i de föregående paragraferna givits ämbetsbrotten i inskränkt mening och varigenom undantag gjorts för gärningar som eljest äro särskilt belagda med straff. När ett av ämbetsman förövat allmänt brott icke äger något samband med tjänsten, ger ämbetsmannens ställning icke upphov till någon annan straffrättslig fråga än den, i vad mån den offentliga tjänstens integritet påkallar att den brottslige skiljes från tjänsten, för alltid eller på viss tid. Om däremot brottet äger samband med tjänsten, tillkommer det särskilda spörsmålet, vilken inverkan detta förhållande bör utöva på det allmänna straffet. Förslaget utgår härvid från att det försvårande moment i brottsligheten som utgöres av sambandet med tjänsten skall beredas erforderligt avseende inom den allmänna straffbestämmelsen. Liksom motsvarande försvårande moment inom enskild tjänst skall också ett allmänt brott i samband med offentlig tjänst föranleda förhöjt straff inom straffsatsen för det allmänna brottet. Ofta förekommande brottsfall av detta slag äro förskingring och annan trolöshet i samband med ämbete, vilka brott särskilt omnämnts såsom exemplifierande undantag från tjänstemissbruk i 1 §. I 1942 års lagstiftning ha straffsatserna i fråga om dessa och andra förmögenhetsbrott bildats med tanke på att inbegripa ifrågavarande försvårande moment, och kommittén förutsätter att motsvarande hänsyn till offentlig tjänst kommer att tagas i framtiden också på andra brottsområden. En för detta ändamål erforderlig generell höjning av vissa lägre straffskalor upptages i 8 §.

Om sålunda allmänna brott i samband med ämbete på uttömmande sätt bestraffas med tillämpning av straffsatsen för varje särskilt brott, kommer ett ämbetsstraff på ifrågavarande område, liksom vid allmänna brott utan samband med tjänsten, att helt betingas av uppgiften att skydda den offentliga tjänstens integritet. De för samtliga allmänna brott, de må vara behandlade i strafflagen eller annorstädes, gemensamma reglerna härom givas i förevarande paragraf. I överensstämmelse med nuvarande SL 2: 18

upptages till en början en bestämmelse för det fall att en ämbetsman på grund av ett allmänt brott dömes till straffarbete; i regel skall han då tillika dömas till avsättning. Under det att SL 2: 18 endast avser den som redan vid det allmänna brottets begående innehade allmän befattning, har bestämmelsen i förevarande paragraf utvidgats att omfatta även den som efter det han begått ett allmänt brott erhållit ställning av ämbetsman; det förutsättes nämligen endast, att den som dömes till straffarbete innehar tjänst vid tiden för domen.

Liksom enligt SL 2: 18 må ämbetsmannen dock bibehållas i tjänsten. Genom den i förslaget använda redaktionen avses att tydligare än i SL 2: 18 utmärka att bibehållandet skall tillämpas allenast som ett undantag vilket skall vara påkallat av särskilda skäl. Då avsättning icke ådömes, stadgas i SL 2: 18 möjlighet att i stället ådöma suspension, dock endast i fråga om ämbete eller tjänst och icke beträffande andra befattningar. I motiven till 2 kap. har angivits att förslaget icke bibehållit någon generell begränsning av suspensionsstraffets tillämplighet med hänsyn till vissa befattningar. De skäl som föranlett den nuvarande bestämmelsen därom i SL 2: 18 kunna mera rationellt tillgodoses genom att vid varje befattning för sig prövas huruvida suspension är ett lämpligt medel att skydda befattningens integritet. På grund härav har i förslaget icke upptagits någon särskild begränsning av suspensionsstraffets användning i förevarande fall. Emellertid kommer prövningen av straffets lämplighet merendels att leda till, att suspension icke tillämpas i fråga om andra befattningar än ämbete eller tjänst.

Innan 1936 års lagstiftning om upphävande av straffpåföljder genomfördes, förekom i allmänna strafflagen en enda bestämmelse, enligt vilken ämbetsstraff tillämpades såsom påföljd vid lägre straff än straffarbete. Enligt SL 25: 20 skulle nämligen, enligt ett år 1905 tillagt stadgande, ämbetsman till vars ämbete hör att undervisa eller uppfostra ungdom, då han för vissa sedlighetsbrott dömdes till fängelse och i visst fall även då han dömdes till böter, tillika dömas till avsättning eller suspension. Efter nämnda tid har en utsträckning av ämbetsstraff såsom påföljd vid fängelse skett dels inom SL 8 kap. enligt dess ändrade lydelse av år 1940 (8: 31), dels genom den numera upphävda lagen angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. den 14 juni 1940 3 §. Vidare har enligt lagen den 14 april 1944 genom tillägg till SL 25: 20 öppnats utsträckt möjlighet att ådöma ämbetsstraff, då ämbetsman i nyssnämnda lärarställning dömes till fängelse för homosexuell otukt. Det stegrade krav på oförvitlighet hos ämbetsmän som kommit till uttryck i denna utveckling synes väl värt beaktande. En fortsatt anknytning till speciella brottstyper måste dock bliva otillfredsställande och bör ersättas med generella regler om ämbetsstraffets tillämpning. Efter förebild av lagen om straff för ämbetsbrott av präst den 8 mars 1889 8 § har förslaget därför öppnat fakultativ möjlighet att, när ämbetsman dömes till fängelse eller böter, därjämte ådöma avsättning eller suspension. Ämbetsstraffet tillämpas emellertid i dessa fall icke såsom regelmässig påföljd utan allenast efter särskild prövning att ämbetsmannen genom brottet visat sig vara ovärdig eller eljest uppenbarligen icke skickad att utöva tjänsten.

Den processuella prövningen av ämbetsstraffets tillämpning vid allmänna brott enligt nu angivna regler bör enligt kommitténs mening ankomma på vanligt underrättsforum som har att döma över det allmänna brottet. Såsom i motiven till följdförfattningarna närmare angives föreslår kommittén nämligen ingen ändring i nuvarande bestämmelser angående forum privilegiatum vid ämbetsbrott. Konsekvensen därav blir, att sådant forum endast kommer att tillämpas i fråga om de självständiga ämbetsbrotten enligt 25: 1—5 §§ i förslaget. Samtidigt därmed kommer den särskilda begränsningen av målsägandens rätt att föra talan angående ämbetsbrott i motsvarande mån att bortfalla (nya rättegångsbalken 20: 10).

Det bör även framhållas, att sådant yttrande av chefsmyndighet, som för närvarande skall inhämtas enligt kungl. kungörelsen den 11 december 1936, sedan förslaget upphöjts till lag, icke bör föreskrivas i andra fall än där domstolen finner ett allmänt brott som endast förskyller fängelse eller böter giva anledning att överväga tillämpning av avsättning eller suspension (jfr s. 446).

För det fall att ansvaret för ett brott bestämmes till en individuell skyddsåtgärd, torde icke erfordras särskilda regler om tillämpning av ämbetsstraff. Beträffande förvaring och internering följer av lagen den 18 juni 1937 19 §, att en dom till förvaring eller internering kommer att medföra samma verkan för den dömde enligt förevarande paragraf som en dom å straffarbete. Avsättning skall alltså regelmässigt tillämpas enligt första punkten i 7 §. I fråga om sådan villkorlig dom som innebär anstånd med straffs ådömande följer av lagen den 22 juni 1939 27 § att domen kommer att medföra samma verkan enligt 7 § som en dom å fängelse eller, om i den villkorliga domen så förordnats, en dom å straffarbete. Efter omständigheterna kan alltså ämbetsstraff ådömas med tillämpning av första eller andra punkten av paragrafen. Slutligen gäller beträffande dom till tvångsuppfostran eller ungdomsfängelse, enligt lagen den 13 mars 1937 20 § och lagen den 15 juni 1935 26 §, att sådan dom skall anses lika med dom å fängelse, och tillämpning av ämbetsstraff kan således ifrågakomma endast efter särskild prövning enligt andra punkten i paragrafen.

Det förtjänar uppmärksammas, att förevarande paragraf är tillämplig beträffande alla i 12 § avsedda personer och således även beträffande dem som äro underkastade ansvar endast enligt vissa av bestämmelserna i 25 kap.

Då ämbetsstraff vid allmänna brott enligt förslaget helt betingas av uppgiften att skydda den offentliga tjänstens integritet, följer därav, att om ämbetsmannen icke längre innehar tjänsten, något behov av ersättningsstraff icke föreligger. Denna konsekvens inträder icke blott såsom i gällande rätt, på grund av en slutsats motsättningsvis från SL 2: 17, vid brott utom tjänsten utan, på grund av förslagets ändrade grunder för att bedöma allmänna brott i samband med tjänsten, även vid sistnämnda brott. Någon motsvarighet till straffmätningsregeln i fråga om de självständiga ämbetsbrotten i 6 § har därför icke givits för de allmänna brottens vidkommande.

Däremot erfordras för de fall, då ämbetsstraff enligt paragrafen ådömes i förening med allmänt straff, en särskild regel om tillgodoräknande av äm-

betsstraffet vid utmätande av det allmänna straffet. I första hand bestämmes det allmänna straffet av svårhetsgraden hos det allmänna brottet, och därvid skall enligt förslaget såsom förut utvecklats ett föreliggande samband med tjänsten komma i betraktande såsom försvårande omständighet. När ämbetsmannens ställning i dessa fall påkallar ett särskilt ingripande med avsättning eller suspension, böra dessa straff icke obetingat tillfogas såsom ett tillägg till strafflidandet. Tvärtom överensstämmer det med principerna för tillämpningen av andra skyddsåtgärder i straffrätten att beakta den förlust ämbetsstraffet innebär vid bestämmande av straffet för brottet. Därigenom vinner man också överensstämmelse med de förut angivna grunderna för straffmätningen vid självständiga ämbetsbrott. Emedan vid dem såsom straff användes i första rummet ämbetsstraff och därutöver i mån av behov allmänt straff, kommer den straffreaktion som svarar mot brottslighetsgraden att utgöras av ämbetsstraff och allmänt straff i förening. I enlighet härmed föreskrives i paragrafens andra stycke att den förlust ämbetsmannen i hithörande fall lider genom avsättning eller suspension skall beaktas vid bestämmande av allmänt straff för brottet. Sedan domstolen avgjort, vilken återverkan brottsligheten måste medföra på ämbetsmannens ställning, skall alltså även vid dessa brott straffet bestämmas genom en enhetlig straffmätning. Därvid kan det förekomma, att ett mera ingripande ämbetsstraff som påkallas av hänsyn till tjänstens integritet ur straffsynpunkt finnes vara tillfyllest. Med hänsyn till sådana fall har föreskrivits att allmänt straff som stannar vid böter må kunna bortfalla. Någon anledning att göra skillnad mellan brott med eller utan samband med tjänsten föreligger därvid icke. Om en fylleriförseelse, t. ex. på grund av upprepade återfall, anses böra föranleda avsättning eller suspension, böra fylleriböterna kunna bortfalla, oavsett om förseelsen förövats under tjänsteutövning eller utom tjänsten.

8 §.

Vid sidan av de gemensamma bestraffningsregler som förslaget uppställer för ämbetsmans allmänna brott, dels i samband med tjänsten dels utan sådant samband, erfordras vissa särregler beträffande de i samband med tjänsten förövade brotten. Dessa regler sammanfattas i förevarande paragraf.

Först upptages en bestämmelse angående åtalsrätt i sådana fall, då det allmänna brottet icke hör under allmänt åtal. Enligt SL:s promulgationslag 19 § 2 punkten föreskrives att om en handling innefattar flera brott och något av dem hör under allmänt åtal, sådant åtal skall äga rum även för de övriga. Såsom förut nämnts har i nuvarande rätt ett i offentlig tjänst förövat allmänt brott, vilket icke föranlett speciell bestämmelse om sammansatt ämbetsbrott i 25 kap., bedömts såsom konkurrens mellan det allmänna brottet och ett fristående ämbetsbrott. Då ämbetsbrottet hör under allmänt åtal, följer av bestämmelsen i promulgationslagen att allmänt åtal skall äga rum även för det allmänna brottet, oavsett om detta i och för sig allenast kan åtalas av målsägande eller, efter angivelse, av allmän åklagare.

När enligt förslaget ett allmänt brott varigenom ämbetsman åsidosatt sin tjänsteplikt skall erhålla det ändrade bedömande, att den allmänna straffbestämmelsen ensam för sig tillämpas och sambandet med ämbetet allenast betraktas såsom försvårande omständighet eller grund för straffhöjning, är det likväl motiverat att fortfarande hänföra brottsligheten under allmänt åtal. Det samhällsintresse som påkallar att brott mot tjänsteplikt beivras gör sig gällande med oförminskad styrka, även om straffet bestämmes med tillämpning av en allmän straffbestämmelse. För att vinna överensstämmelse med gällande rätt har därför i förslaget stadgats, att ifrågavarande brott städse skola ligga under allmänt åtal.

I paragrafen upptages vidare den generella höjning i straffsatserna för allmänna brott vilken ansetts erforderlig för att bereda utrymme för att beakta den svårare brottslighet som föreligger, då gärningen innefattar brott mot tjänsteplikt. Vid högre straffskalor torde brottsligheten i stor omfattning kunna beredas beaktande såsom försvårande omständighet inom den vanliga straffsatsen för brottet. Där denna icke är tillfyllest, bör behovet av straffhöjning tillgodoses vid varje brott för sig, såsom inom den nya lagstiftningen om förmögenhetsbrott skett i fråga om förskingring och trolöshet. Däremot skulle det verka förryckande på det stora flertalet lägre straffskalor, om dessa allmänt höjdes för att tillgodose en mera avlägsen möjlighet att brottet förövas i samband med offentlig tjänst. På grund därav har förslaget upptagit en till sistnämnda fall begränsad straffhöjning, vilken innebär att straffskalor vilkas maximum är böter eller fängelse under två år höjas intill ett maximum av fängelse i två år. Denna generella regel utesluter givetvis icke att vid speciella brott, där sambandet med offentlig tjänst påkallar ett avvikande bedömande medelst högre maximum eller minimum, särskilda straffbestämmelser kunna ifrågakomma, såsom t. ex. enligt nuvarande rätt i kungl. förordningen om straff för olovlig varuutförsel m. m. den 3 mars 1916 4 § 3 mom. och lagen om straff för olovlig varuinförsel den 8 juni 1923 1 § 3 mom.

Det för tillämpningen av dessa särregler erforderliga sambandet med offentlig tjänst är här angivet på samma sätt som vid de självständiga ämbetsbrotten i 1 och 5 §§, nämligen att ämbetsmannen åsidosatt sin tjänsteplikt. Det bör emellertid beaktas, att de instruktioner eller andra allmänna föreskrifter eller de särskilda föreskrifter eller befallningar som vid vanliga tjänsteåtgärder äro avgörande för tjänstepliktens innehåll icke giva motsvarande ledning för att bedöma, om ett allmänt brott innebär åsidosättande av tjänsteplikt. För det ändamål varom i paragrafen är fråga torde dock kriteriet vara tillfyllest. Om en ämbetsman har vårdnadsplikt beträffande viss egendom eller tillsynsplikt beträffande vissa lokaliteter och själv tillgriper något av egendomen eller begår brott som genom tillsynen skolat förebyggas, har han uppenbarligen åsidosatt sin tjänsteplikt, även om dylika gärningar icke förutsetts i några direktiv rörande tjänsten. På motsvarande sätt måste en verksamhet i tjänsten i allmänhet förutsätta, att gällande allmänna rättsregler för verksamheten iakttagas, varför deras överträdande måste bedömas såsom brott

mot tjänsteplikt, t. ex. då någon som tjänstgör såsom förare av tjänstebil gör sig skyldig till trafikförseelse. Vid verklig tvekan, huruvida ett allmänt brott innefattar åsidosättande av tjänsteplikt, bör det mildare bedömandet väljas och förutsättningen för att tillämpa förevarande paragraf anses icke föreligga.

9 §.

Beträffande disciplinärt ansvar för ämbets- och tjänstemän innehåller den allmänna strafflagstiftningen endast det i SL:s promulgationslag 18 § 3 punkten upptagna stadgandet, att från upphävande genom strafflagen undantagas straffbestämmelser efter särskilda lagar, författningar, instruktioner eller taxor för fel eller försummelser av ämbets- eller tjänstemän i vissa fall de där i strafflagen ej uttryckligen nämnda äro. De vid strafflagens tillkomst befintliga disciplinära ansvarsbestämmelserna bibehöllos alltså såsom gällande, oberoende av straffbestämmelserna för generella ämbetsbrott i SL 25: 16 och 17, och i tiden därefter hava bestämmelser om disciplinärt ansvar allmänt utfärdats i nya instruktioner för ämbetsverk och förvaltningsmyndigheter.

En jämförelse mellan de disciplinära bestämmelserna och strafflagen utvisar till en början, att icke alla innehavare av allmänna befattningar och icke ens alla innehavare av offentlig tjänst äro underkastade disciplinär bestraffning. Undantagna äro i främsta rummet de ämbets- och tjänstemän som omfattas av oavsättlighetsgrundsatsen i regeringsformen § 36, chefer och andra högre förvaltningsämbetsmän även om de icke omfattas av nämnda grundsats, kommunernas högre tjänstemän samt valda förtroendemän i stat och kommun. Å andra sidan äro de disciplinära bestämmelserna allmänt tillämpliga även på sådana lägre befattningshavare som icke äro underkastade ämbetsansvar. I äldre instruktioner funnos ofta särskilda disciplinära bestämmelser för s. k. vaktbetjänte, men i nyare instruktioner har denna personal allmänt inbegripits under de för befattningshavare i övrigt gällande föreskrifterna.

Beskrivningen av de disciplinära förseelserna har numera nästan undantagslöst skett på det sättet, att förseelserna angivits generellt. Även i författningar som tidigare upptagit speciella disciplinförseelser hava dessa under senare tid vanligen ersatts med generella ansvarsbestämmelser (t. ex. lantmäteriinstruktionen den 6 augusti 1864 § 46 och nu gällande lantmäteriinstruktion den 11 november 1927 82 §). Men de generellt beskrivna disciplinförseelserna äro icke ensartade i skilda författningar eller beträffande olika grupper av befattningshavare i samma författning; de överensstämma icke heller med de generella ämbetsbrotten i SL 25: 16 och 17.

De vanligast förekommande beskrivningarna å disciplinförseelser tillhöra endera av följande två huvudtyper, av vilka den förra gäller de äldre ämbetsverken där vissa befattningshavare äro tillsatta medelst fullmakt (1) och den senare de affärsdrivande verken, där några fullmaktstjänster icke förekomma (2).

1. Beträffande ordinarie befattningshavare stadgas disciplinärt ansvar, om befattningshavaren gör sig skyldig till fel eller försummelse i tjänsten eller vanvördnad mot förman eller olydnad. Det tillägges, att om den felande icke låtit sig rätta av disciplinär bestraffning eller gjort sig skyldig till fel av svårare beskaffenhet, han skall, där befattningen är tillsatt genom fullmakt, ställas under åtal inför domstol eller, där befattningen är tillsatt genom konstitutorial, antingen åtalas eller av förvaltningsmyndigheten skiljas från tjänsten.

I fråga om annan än ordinarie befattningshavare beskrives såsom disciplinförseelse att han ådagalägger försumlighet, oskicklighet eller klandervärt uppförande eller visar sig eljest olämplig. Vid svårare förseelser föreskrives att åtal sker inför domstol (t. ex. instruktionen för kammarkollegiet den 27 juni 1929 42 §).

2. Beträffande ordinarie befattningshavare stadgas disciplinärt ansvar, om han varder beträdd med fel eller försummelse i tjänsten eller låtit klandervärt uppförande komma sig till last. Om den som begått tjänstefel icke låter sig rätta av disciplinär bestraffning eller tjänstefelet är av svårare beskaffenhet, må förvaltningsmyndigheten avsätta honom eller, om han är tillsatt eller förordnad av Kungl. Maj:t, göra framställning om hans avsättning.

I fråga om icke ordinarie befattningshavare föreskrives disciplinärt ansvar, även i form av hans skiljande från tjänsten, om han gör sig skyldig till försumlighet, oskicklighet eller klandervärt uppförande eller till fel i tjänsten.

Gemensamt för ordinarie och icke ordinarie befattningshavare tillägges att om tjänstefel är av beskaffenhet att däråa enligt allmän lag följer fängelse eller straffarbete eller om det innefattar kränkning av annans rätt, så att skadestånd därför kan ifrågakomma, eller om förvaltningsmyndigheten eljest finner skäl att skilja saken ifrån sig, må förvaltningsmyndigheten förordna om den felandes ställande under åtal vid domstol (t. ex. instruktionen för telegrafstyrelsen den 20 juni 1941 43 §). —

De sålunda beskrivna disciplinförseelserna äro mera omfattande än de generella ämbetsbrotten i strafflagen och giva ett större utrymme åt den bedömande myndighetens prövning efter omständigheterna i varje fall. Särskilt upprätthålles icke den fordran på åsidosättande av någon ämbetsmannen åliggande tjänsteplikt som enligt vad förut framhållits i gällande rätt och enligt uttrycklig bestämmelse i förslaget förutsättes för generellt ämbetsbrott. En disciplinär ansvarsbestämmelse av vanlig typ inbegriper sålunda till en början alla gärningar som komma i fråga såsom generella ämbetsbrott. Huruvida därjämte speciella ämbetsbrott inbegripas kunde i förstone synas böra besvaras nekande med hänsyn till att förenämnda bestämmelse i SL:s promulgationslag 18 § 3 punkten icke omfattar sådana brott som äro uttryckligen nämnda i strafflagen (i motsats till brott enligt 25: 16 eller 17)[1]. Bestämmelserna om speciella ämbetsbrott i strafflagen förutsättas här undanträngа de disciplinära bestämmelserna. Emellertid har utvecklingen i praxis gått i motsatt riktning, och enligt sedvanerätt kunna även speciella ämbets-

[1] Så Hagström, Svensk straffrätt I s. 54.

brott bestraffas med tillämpning av generella disciplinära ansvarsbestämmelser.[1]

Disciplinförseelserna kunna alltså inbegripa gärningar som äro straffbara såsom generella eller speciella ämbetsbrott. Enligt de nyss angivna beskrivningarna omfatta de därutöver en mera obestämd krets beteenden vilka endast kunna medföra disciplinärt ansvar och icke straff enligt strafflagen.

Härav framgår att inom ett vidsträckt område ett och samma förfarande kan hänföras under såväl en straffbestämmelse i allmän lag som en disciplinär föreskrift. I princip äro båda bestämmelserna tillämpliga oberoende av varandra. Denna grundsats är obestridd, såvitt angår förhållandet mellan en disciplinär ansvarsbestämmelse å ena sidan och ett speciellt ämbetsbrott eller ett brott enligt SL 25: 16 å andra sidan. Däremot har THYRÉN i fråga om SL 25: 17 hävdat, att det därstädes uppställda förbehållet »och är ej särskilt ansvar därå satt» skulle innebära, att detta lagrum vore subsidiärt även i förhållande till de disciplinära ansvarsbestämmelserna.[2] Ehuru nämnda uttryck i SL 25: 17 icke synes kunna i likhet med förbehållet i SL 25: 16 begränsas till brott som förut är sagt i 25 kap. utan måste anses åsyfta jämväl straffbestämmelser utanför strafflagen (NJA 1922 s. 519), utesluter likväl språkbruket i strafflagstiftningen, att uttrycket »särskilt ansvar» skulle kunna avse de generella disciplinära bestämmelserna (NJA 1943 s. 522).[3] Däremot böra under detta förbehåll hänföras speciella straffbestämmelser utanför strafflagen, även om de äro av disciplinär natur, och de speciella disciplinära bestämmelserna måste därför anses såsom primära i förhållande till SL 25: 17, t. ex. från tiden för strafflagens tillkomst lantmäteriinstruktionen den 6 augusti 1864 § 46 och vissa ännu gällande bestämmelser om s. k. dagaböter, såsom i mantalsskrivningsförordningen den 6 augusti 1894 § 11 och uppbördsreglementet den 14 december 1917 § 31.

En jämförelse mellan de disciplinära ansvarsbestämmelserna och SL 25: 17 utvisar även, att någon materiell begränsning i sistnämnda lagrums tillämplighet icke kan vara avsedd. Visserligen innehålla bestämmelserna om förfarandet i disciplinmål ofta föreskrift om att åtal vid domstol skall eller må väckas för återfall eller för fel av svårare beskaffenhet. Även där en dylik föreskrift är tvingande, kan därur likväl icke härledas något hinder för domstolen att vid prövning av åtalet fälla till straff enligt SL 25: 17, såvida den skulle finna att felet ej är av svårare art och att återfall ej heller föreligger; för ett sådant ringa fel kan domstolen ådöma ända ned till lägsta bötesstraff. Så mycket mindre kan en av disciplinstraffrätten betingad begränsning i SL 25: 17 antagas, om på sätt föreskrives i instruktionerna för de affärsdrivande verken, anledningen till domstolsförfarandet är att tjänstefelet innefattar kränkning av annans rätt, så att skadestånd därför kan ifrågakomma, eller att förvaltningsmyndigheten eljest finner skäl att skilja saken ifrån sig. Även

[1] Så THULIN, Nordisk administrativt Tidsskrift 1922 s. 68, och BARKLIND, SvJT 1929 s. 134, RÅ 1914 s. 226 med flera av dessa författare anförda rättsfall.

[2] Utkast VII s. 125 och 171. Thyréns tolkning har ingående bemötts av BARKLIND, SvJT 1929 s. 127—136.

[3] Jfr lagen om straff för ämbetsbrott av präst m. m. den 8 mars 1889 4 § andra stycket.

utanför området av de i instruktionerna givna uttryckliga föreskrifterna om åtal torde förvaltningsmyndighet äga principiell befogenhet att till domstol hänskjuta bedömandet av ett tjänstefel, utan åtskillnad om detta faller under SL 25: 17 eller under annat lagrum i 25 kap. Särskilt erfordras domstolsförfarande, då den tilltalade bestritt vad som lagts honom till last eller då av annan anledning kräves bevisning eller utredning vid domstol. Uttrycklig bestämmelse härom förekom tidigare i utsökningslagen 1: 10 och gäller fortfarande i fråga om militära disciplinmål enligt strafflagen för krigsmakten 204 §.[1]

Såsom resultat av det sagda framgår att disciplinära ansvarsbestämmelser och strafflagens bestämmelser om ämbetsbrott, däribland även SL 25: 17, för närvarande äro självständigt tillämpliga oberoende av varandra. Därav får emellertid icke dragas någon slutsats till att dubblering av disciplinstraff och straff enligt strafflagen varit avsedd. Tvärtom framgår tydligt av såväl förarbetena till strafflagen[2] som bestämmelserna om förfarandet vid åläggande av disciplinstraff, att ett tjänstefel principiellt skall medföra ansvar endast av det ena slaget. Garantierna härför äro emellertid uteslutande av processuell natur och enligt utvecklingen i tiden efter strafflagens tillkomst icke uttömmande. I detta avseende uppkommer en skillnad beroende på vilketdera förfarandet först tillämpats.

Därest åtal vid domstol anhängiggjorts först och frågan om ådömande av ämbetsstraff avgjorts i detta förfarande, måste förvaltningsmyndighet anses förhindrad att ingå i prövning, huruvida samma gärning skall medföra disciplinärt ansvar. Detta hinder föreligger vare sig domstolens avgörande gällt ämbetsstraffet såsom huvudstraff eller såsom påföljd i samband med ådömande av allmänt straff för brottet. I sistnämnda fall tages förvaltningsmyndighetens medverkan i stället i anspråk på det sättet, att enligt kungl. kungörelsen den 11 december 1936 domstolen ålagts att bereda myndigheten tillfälle att före målets avgörande yttra sig i anledning av åtalet. Däremot kan disciplinär bestraffning ådömas, då domstol väl ådömt allmänt straff men icke ingått i prövning av fråga om tillämpning av ämbetsstraff.[3] Enligt SL 2: 18 i dess lydelse enligt lagen den 5 juni 1936 föreligger därför möjlighet till efterföljande disciplinär bestraffning, dels då brottet icke förskyllt straffarbete och därför överhuvud icke kunnat medföra ämbetsstraff, dels också då straffarbete ådömts men yrkande om ämbetsstraff icke blivit framställt och prövat av domstolen. I dessa fall inträder emellertid ingen dubbelbestraffning. Förhållandet är allenast, att ett allmänt brott för vilket allmänt straff ådömts föranleder åläggande av särskilt disciplinstraff på grund av

[1] Se även ett uttalande av generaltullstyrelsen i RÅ 1921 s. 224.
[2] Särskilt lagkommitténs förslag till rättegångsbalk senare delen 1: 8 och 11 med motiv.
[3] RÅ 1921 s. 222. Ett speciellt uttryck för ifrågavarande grundsats utgör bestämmelsen i polisreglementet den 26 september 1925 17 § 3 mom. Jfr departementschefens uttalande att i detta moment en omredigering verkställts för att fastslå, att rätten att vidtaga disciplinär åtgärd på grund av handling som varit föremål för domstols bedömande är inskränkt till sådana fall i vilka domstolen icke haft att undersöka, om handlingen innefattat tjänstefel; kungl. prop. nr 58 till 1925 års riksdag s. 100. Bestämmelsen hade även motsvarighet i tidigare praxis i regeringsrätten.

brottets karaktär av klandervärt uppförande eller eljest angrepp på den offentliga tjänstens integritet.

Om däremot ett tjänstefel i förstone föranlett disciplinär bestraffning, måste domstol icke desto mindre anses principiellt oförhindrad att pröva gärningens brottslighet enligt strafflagen och i överensstämmelse därmed ådöma straff. Under dessa omständigheter är möjligheten öppen för en dubbelbestraffning. Visserligen har lagstiftaren utgått ifrån att den rätt att besluta om åtal som tillagts förvaltningsmyndighet skulle vara praktiskt taget avgörande för huruvida domstolsförfarande överhuvud skulle komma till stånd. Men detta förhållande har undergått en väsentlig förskjutning under utvecklingen i tiden efter strafflagens tillkomst. Vad först angår allmänt åtal hava förändringar i åklagarorganisationen medfört, att underordnade åklagare kunna förväntas självständigt väcka åtal även i andra fall än då de förordnats därtill efter framställning av förvaltningsmyndigheten. I fråga om målsägandes åtalsrätt har med stöd av kungl. förklaringen den 23 mars 1807 40 punkten hinder förelegat för enskild part att själv väcka åtal för ämbetsbrott av domare och andra ämbetsmän beträffande vilka åtalet skall upptagas omedelbart av högre rätt. Då ämbetsmannen skolat åtalas vid underrätt, har däremot målsägandens åtalsrätt icke varit underkastad begränsning, vilket på ett speciellt område bekräftas av RB 10: 27.[1] Genom den överflyttning som ägt rum från privilegierat forum till allmän underrätt för ett flertal ämbetsmän har möjligheten vidgats för ett av målsägande anhängiggjort domstolsförfarande, oavsett om disciplinär straffåtgärd redan vidtagits.

Både genom allmän åklagares och genom målsägandes åtal för tjänstefel kan alltså för närvarande en av lagstiftaren icke avsedd dubbelbestraffning komma att inträda, ifall samma tjänstefel förut medfört disciplinär bestraffning. Beträffande militära förseelser finnes visserligen en bestämmelse i strafflagen för krigsmakten 206 § enligt vilken tillökning i bestraffningen ej må åläggas för förseelse vilken är att hänföra till disciplinmål och varför den felaktige blivit disciplinärt bestraffad. Men denna bestämmelse, som dessutom icke hindrar dubbelbestraffning för en gärning som sedermera befinnes utgöra annat brott än som kan hänföras till disciplinmål (NJA 1931 s. 539), har ansetts icke kunna, såsom det varit ifrågasatt, analogt användas å civila ämbetsbrott. Den dubbelbestraffning som uppkommer därigenom, att först förvaltningsmyndighet och sedan domstol ådömer bestraffning för samma förseelse, har därför i gällande rätt endast kunnat undanröjas genom benådning från den disciplinära bestraffningen (NJA 1924 s. 463 och RÅ 1925 K nr 63).

Kommittén har, såsom i annat sammanhang framhållits, lämnat det principiella förhållandet mellan straff för ämbetsbrott och disciplinärt ansvar orubbat. Vad här ovan sagts om förhållandet mellan de disciplinära ansvarsbestämmelserna och straffbestämmelserna för ämbetsbrott i SL 25 kap. äger

[1] Se härtill BARKLIND SvJT 1929 s. 133 med not 1.

alltså motsvarande tillämplighet med avseende å bestämmelserna i förslagets 25 kap., däribland även den generella bestämmelsen om tjänstefel i 5 §.

Vid sammanträffande mellan domstolsförfarande och disciplinärt förfarande kommer även enligt förslaget dubbelbestraffning att vara utesluten, såvida domstolsförfarandet gått förut. Förslagets 7 § innebär visserligen, att ämbetsstraff på grund av allmänt brott skall kunna av domstol ådömas i större omfattning än för närvarande, i det att även brott som förskylla fängelse eller böter kunna medföra ämbetsstraff för det fall att ämbetsmannen genom brottet visat sig vara ovärdig eller eljest uppenbarligen icke skickad att utöva ämbetet. En av domstol härutinnan verkställd prövning kommer emellertid på sätt förut framhållits att utgöra hinder för förvaltningsmyndighet att därefter ålägga disciplinstraff, och något sammanträffande av ämbetsstraff och disciplinstraff såsom påföljd av samma gärning förekommer därför i detta fall icke.

Därest domstol sakfällt en ämbetsman för allmänt brott men icke prövat frågan om ämbetsstraff såsom påföljd av brottet, är däremot förvaltningsmyndighet oförhindrad att enligt de generella föreskrifterna om klandervärt uppförande eller liknande ålägga disciplinär bestraffning även i form av avsättning eller suspension. Genom bestämmelsen i 2: 17 i förslaget öppnas visserligen en förut icke befintlig möjlighet att efter en straffdom vid domstolen föra särskild talan om avsättning eller suspension från en befattning vartill den dömde före domen blivit förordnad eller vald. Lika litet som eljest kan emellertid här blotta möjligheten till ett domstolsförfarande begränsa förvaltningsmyndighets behörighet att tillämpa disciplinär bestraffning. Bestämmelsen medför alltså i detta avseende ingen annan verkan än att disciplinförfarande är uteslutet, sedan särskild talan enligt bestämmelsen blivit förd.

Då sammanträffande uppkommer därigenom att ett tjänstefel först blivit föremål för disciplinär beivran och därefter åtalas vid domstol, kan det enligt kommitténs mening icke ifrågasättas att låta disciplinförfarandet eller ens ålagd disciplinär bestraffning utgöra hinder mot åtal eller prövning av ansvarsfrågan vid domstol. Det är nämligen en viktig garanti för rättssäkerheten, att domstols bedömande av ett ämbetsbrott icke begränsas av vidtagna disciplinära åtgärder från förvaltningsmyndighets sida. Då den dubbelbestraffning, som därigenom kan uppkomma, i gällande rätt gjort sig alltmer praktiskt kännbar och enligt förslaget kan förväntas komma att ytterligare aktualiseras, har kommittén ansett angeläget att på annat sätt förebygga densamma. Detta synes kunna ske därigenom, att beslut om disciplinärt ansvar principiellt bringas att återgå för den händelse ämbetsmannen för samma förseelse dömes till straff enligt 25 kap. En bestämmelse därom har sin plats i strafflagen och upptages i förevarande paragraf.

För att genomföra en återgång av beslutet om disciplinär bestraffning stadgas till en början att beslutet skall vara förfallet. Någon verkställighet därav skall alltså icke vidare äga rum. Om verkställighet redan skett, helt eller delvis, kan i fråga om mistning av lön eller böter återgång genomföras medelst

restitution av erlagt belopp. Bestämmelsen härom innehåller, att beloppet skall, om domstolen ådömer böter, gå till betalning av dessa och eljest utbetalas till den dömde. Beträffande disciplinär bestraffning som utgöres av mistning av tjänsten och verkställts under viss tid kan återgång genomföras allenast i form av avräkning på det straff som domstolen kan komma att ådöma. Enligt förslaget skall avräkning ske direkt vid utmätande av detta straff. Om den disciplinärt undergångna mistningen av tjänsten prövas vara tillfyllest, kan domstolen inskränka sig till en förklaring av detta innehåll. Några legala grunder för avräkningen hava icke kunnat uppställas, främst på grund av de varierande straff som kunna ådömas enligt strafflagen (frihetsstraff, ämbetsstraff och böter). Andra disciplinära påföljder än mistning av tjänsten och böter, t. ex. varning, extra tjänstgöring, permissionsförbud och dylikt, hava väsentligen karaktär av ambitionsstraff och för deras återgång ha särskilda bestämmelser icke ansetts erforderliga. Av den allmänna regeln att beslutet om disciplinstraff skall vara förfallet följer emellertid, att detta för framtiden icke skall räknas den dömde till last.

10 §.

Om en ämbetsman förfallolöst avhåller sig från tjänstgöring, är förfarandet utan särskild bestämmelse straffbart såsom tjänstefel, såvida uppsåt eller oaktsamhet ligger ämbetsmannen till last. Enligt 5 § i förslaget skall straffet vara avsättning, om felet är grovt, och vid bedömandet därav bör hänsyn också tagas till varaktigheten av ämbetsmannens frånvaro. För att straff skall kunna ådömas förutsättes därjämte i processuellt avseende att ämbetsmannen kunnat anträffas för svaromål eller, enligt nya rättegångsbalken, för delgivning av stämning (nya rättegångsbalken 33: 12 och 13).

På grund av den förut berörda grundsatsen om ämbetsmäns oavsättlighet på annat sätt än genom domstols dom har i SL 25: 19 upptagits en särskild bestämmelse om avsättning även i sådana fall, då avhållande från tjänstgöring icke kan tillräknas i form av uppsåt eller oaktsamhet eller ämbetsmannen icke kan anträffas för talan om ansvar. Genom bestämmelsen tillgodoses det praktiska behovet att kunna ur tjänsten skilja en bortovarande ämbetsman, även om bortovaron icke innefattar ämbetsbrott. Lika litet som övriga ämbetsstraff är vidare denna form av avsättning begränsad till de oavsättliga ämbetsmännen; den gäller ämbetsmän i allmänhet och även sådana som därjämte kunna avlägsnas genom beslut av förvaltningsmyndighet.

En bestämmelse om avsättning på grund av bortovaro vilken icke kan bestraffas såsom brott tillhör icke strafflagstiftningen utan har sin systematiska plats i en lagstiftning om offentliga tjänstemän. Då någon av Konung och riksdag stiftad tjänstemannalag icke finnes i vårt land, såsom t. ex. förekommer i Danmark och Norge, torde emellertid praktiska skäl tala för att tills vidare bibehålla bestämmelsen i 25 kap., där den även upptogs i THYRÉNS utkast (17 §).

I förslaget upptages motsvarande bestämmelse i förevarande paragraf. Någon ändring i förutsättningarna för avsättning har icke föreslagits, utan det

förutvarande kungörelseförfarandet med kallelse i allmänna tidningarna och en frist av tre månader därefter ha bibehållits. Däremot har avsättning i föreliggande fall begränsats till att avse den befattning, från vilken ämbetsmannen uteblivit. Då avsättningen här saknar straffkaraktär, har nämligen den eljest i förslagets 2: 16 genomförda grundsatsen, att avsättning innebär förlust av samtliga allmänna befattningar som den dömde innehar, ansetts icke böra tillämpas.

11 §.

Bestämmelserna i 25 kap. SL äro med visst nedan berört undantag tillämpliga blott på den som är underkastad ämbetsansvar. Ha flera medverkat till brott av ifrågavarande slag, äro därför bestämmelserna i kapitlet icke tillämpliga på annan än den som är underkastad sådant ansvar.

Enligt THYRÉN torde denna ståndpunkt numera icke kunna fasthållas. Emedan ett definitivt ställningstagande till frågan om ansvar för delaktighet i ämbetsbrott enligt hans åsikt lämpligen borde ske först när strafflagens speciella del fullständigt genomarbetats, avstod han emellertid från att i sitt utkast upptaga någon bestämmelse i ämnet (VII s. 191).

Kommittén, som i olikhet mot Thyrén har till uppgift att revidera strafflagens speciella del i etapper, kan icke undgå att i detta sammanhang taga ställning till frågan om medverkansansvaret vid ämbetsbrott. I 3: 3 har kommittén föreslagit en allmän bestämmelse av innehåll att straff, som är stadgat för gärning av syssloman, gäldenär eller annan i särskild ställning, ock skall drabba den som jämte honom medverkat till gärningen. Det spörsmålet inställer sig därför här, huruvida skäl finnas att beträffande ämbetsbrott stadga undantag från denna bestämmelse.

Det är vid övervägande av denna fråga till en början tydligt att ämbetsstraffen avsättning och suspension icke kunna komma i fråga för andra än dem som äro underkastade ämbetsansvar. Starka skäl tala ock för att låta räckvidden av 5 § vara begränsad till dem som äro gärningsmän till det där behandlade brottet, tjänstefel. Detta brott innefattar ett åsidosättande av tjänsteplikt i största allmänhet utan uppsåt att tillfoga det allmänna eller någon enskild skada eller förfång. För förebyggande av sådana enkla tjänstefel, vilka till stor del bestå i försummelser eller andra fel av oaktsamhet, synes det icke behövligt att utom ämbetsmannen själv även straffa dem som jämte honom medverkat till gärningen. Såsom i motiven till 9 § framhållits, är vidare 5 § tillämplig parallellt med talrika disciplinära ansvarsbestämmelser, och det beror på olika hänsyn utanför det straffrättsliga bedömandet, vilkendera bestraffningsformen i det särskilda fallet kommer att tillämpas. De disciplinära straffbestämmelserna äro emellertid icke tillämpliga på utomstående medverkande, och det synes då lämpligt att inom området för tjänstefel enligt 5 § göra samma begränsning. Av dessa skäl föreslår kommittén, att i andra stycket, såsom undantag från de eljest tillämpliga reglerna i 3 kap., stadgas straffrihet för anstiftan eller medhjälp

till ämbetsbrott enligt 5 §. Om emellertid den medverkande själv är ämbetsman, kan gärningen för hans vidkommande innefatta tjänstefel eller annat ämbetsbrott och han blir i så fall straffbar i nämnda egenskap. Det är i detta hänseende att märka, att den omständigheten att någon som icke är underkastad ämbetsansvar utfört den handling som närmast åstadkommit den skadliga effekten icke fritager medverkande som genom sin handling brutit mot en tjänsteplikt från ansvar.

Beträffande de ämbetsbrott som behandlas i 1—4 §§ är medverkansansvar väsentligt starkare motiverat än i fråga om tjänstefel. Vad först angår det i 3 § upptagna brottet, tagande av muta, finnes redan i 25: 5 andra stycket SL en bestämmelse, som i sak innebär att medverkande straffas. Enligt nämnda lagrum straffas nämligen den som till ämbetsman för hans ämbetsutövning lämnar, utlovar eller erbjuder muta eller annan otillbörlig belöning. Sådan gärning straffbelägges enligt förslaget i 10: 5 såsom ett särskilt brott, kallat bestickning. Beträffande det i 1 och 2 §§ upptagna allmänna ämbetsbrottet, tjänstemissbruk, har den i 25 kap. SL härskande grundsatsen, att medverkande ej straffas, genombrutits redan genom 1942 års lagstiftning om förmögenhetsbrott. Denna reform innebar nämligen, att gärning, som förutom att den innefattar ämbetsbrott varom förmäles i SL 25: 16 jämväl utgör allmänt brott, såsom t. ex. trolöshet mot huvudman, skall bestraffas med tillämpning av såväl SL 25: 16 som det lagrum vari stadgas straff för det allmänna brottet, exempelvis SL 22: 5. Eftersom medverkan till allmänt brott enligt gällande rätt är straffbar, medförde reformen därför en väsentlig utsträckning av medverkansansvaret. I förslaget är räckvidden av de mot SL 25: 16 svarande bestämmelserna i 25: 1 och 2 begränsad till gärningar, vilka icke äro straffbelagda såsom allmänna brott. Liksom den som anstiftar en ämbetsman till en oriktig ämbetsåtgärd som medför skada för det allmänna enligt det sagda redan efter gällande rätt kan vara att straffa för medverkan till trolöshet mot huvudman, synes emellertid sådan anstiftare, där skada uppstår icke för det allmänna men väl för enskild och trolöshet mot huvudman därför ej föreligger, böra kunna straffas för sin medverkan. Ansvar bör sålunda kunna inträda exempelvis för den som anstiftar en ämbetsman eller likställd att med orätt vägra införsel- eller utförseltillstånd åt en konkurrent till anstiftaren eller att vid upprättande av stadsplan otillbörligt gynna anstiftaren. Enligt kommitténs mening är det motiverat, att den som anstiftar tjänstemissbruk eller är behjälplig därvid med vetskap om att gärningen innebär sådant brott och med uppsåt att tillfoga det allmänna eller någon enskild skada eller förfång blir straffad härför även om han själv icke är underkastad ämbetsansvar. Jämväl den som förleder en ämbetsman till det i 4 § behandlade brottet mot tystnadsplikt eller hjälper honom vid sådant brott synes vara väl förtjänt av straff för sin medverkan.

Med stöd av dessa överväganden har i första stycket upptagits en bestämmelse av innebörd, att om någon medverkat till gärning varom i 1, 2, 3 eller 4 § förmäles, han skall dömas till allmänt straff som där sägs efter ty i 3 kap. stadgas. Avsättning eller suspension komma däremot icke i fråga för

medverkande som icke är underkastad ämbetsansvar. Icke heller om den medverkande är ämbetsman skall enligt de föreslagna bestämmelserna avsättning eller suspension ådömas honom med tillämpning av de nämnda lagrummen, såvida han icke genom sin medverkan åsidosatt någon honom åvilande tjänsteplikt. Avsättning eller suspension bör emellertid ifrågakomma för honom enligt samma grunder som om han begått allmänt brott. Vad i 7 § stadgas har därför genom en särskild bestämmelse i förevarande paragraf gjorts tillämpligt på honom.

De föreslagna bestämmelserna avse emellertid såsom antytts icke den som medverkar till gärning varom i 1, 2, 3 eller 4 § förmäles på sådant sätt att han därigenom åsidosätter honom åvilande tjänsteplikt. För detta fall äro, liksom då medverkan avser brott utanför 25 kap., bestämmelserna i 3: 3 och 4 i förslaget tillämpliga utan inskränkning. Har den medverkande genom sin handling ådragit sig gärningsmannaansvar, skall det för detta tillämpliga lagrummet åberopas och dessutom, om han förövat anstiftan eller medhjälp till något i annat lagrum upptaget brott, jämväl detta lagrum jämte 3: 3 och, om förutsättningarna härför föreligga, 3: 4. Hans handling innefattar emellertid endast ett brott, varför konkurrensreglerna i 4 kap. SL icke äro tillämpliga. Om t. ex. någon genom att åsidosätta sin tjänsteplikt på sätt i 5 § sägs medverkat till tjänstemissbruk av annan eller till grovt sådant brott, skola sålunda jämte 5 § citeras 3: 3, om förutsättningarna härför föreligga jämväl 3: 4, samt 25: 1 eller 2 och straffet utmätas med tillämpning av strafflatituden i något av sistnämnda lagrum.

12 §.

Nu gällande regler om subjekten för ämbetsbrott, d. v. s. om de personer som äro underkastade ämbetsansvar enligt SL 25 kap., äro upptagna i 25: 22 och innehålla följande. Enligt beskrivningarna å ämbetsbrotten äro dessa direkt tillämpliga i förhållande till ämbetsmän (i 2 § avses domare och i 3 § Konungens befallningshavande eller annan som å ämbetets vägnar äger att åklaga brott). Med ämbetsman förstås enligt SL 10: 1 den som med Konungens fullmakt å ämbetet försedd är eller ämbete av lika värdighet innehaver eller i sådan ämbetsmans ställe lagligen satt är; så ock domare ändå att han ej blivit av Konungen förordnad. Jämte ämbetsmän omfattar ämbetsansvaret vissa befattningshavare hos staten och kommunerna samt, med särskilda begränsningar, hos allmänna inrättningar och stiftelser ävensom enskilda kommunikationsanläggningar. Av statens befattningshavare nämnas i SL 25: 22 tjänstemän som lyda under ämbetsmyndigheterna och andra som äro förordnade att förrätta ämbete eller tjänsteärende. I fråga om kommunerna upptagas dels de som äro satte att förvalta kommunernas angelägenheter, varmed avses förvaltningsorganen i motsats till de beslutande församlingarna, dels de tjänstemän som lyda under dessa förvaltningsmyndigheter samt andra som äro förordnade att förrätta kommunal tjänst eller tjänsteärende.

Vad först beträffar statens tjänstemän framgår av förarbetena till strafflagen[1] att någon begränsning på grund av tjänstens grad, motsvarande den i dåtida instruktioner genomförda skillnaden mellan tjänstemän och betjänte, icke varit avsedd. Å andra sidan omfattar bestämmelsen uppenbarligen icke all statlig och kommunal verksamhet för vars utförande en tjänst blivit organiserad. Gränsen nedåt för ämbetsansvaret har under utvecklingen i rättspraxis kommit att bestämmas huvudsakligen av två ledande synpunkter. För det första har ämbetsansvar icke ansetts föreligga då en tjänst uteslutande innefattar osjälvständig verksamhet såsom arbetare eller biträde i arbete under annans ledning eller biträde på expedition eller i liknande göromål. Såsom exempel kunna anföras fast anställd civilarbetare vid flottan (NJA 1942 s. 356), vaktmästare vid folkskola (RÅ 1929 s. 93) och vid kyrka (NJA 1936 s. 55), sjuksköterskebiträde (under det att sjuksköterska ansetts underkastad ämbetsansvar, NJA 1931 s. 377) och eldare (under det att maskinist hänförts under 25 kap., arbetsdomstolens dom 1939 nr 7 och NJA 1934 s. 455). För det andra har tjänst med osjälvständig verksamhet likväl ansetts grunda ämbetsansvar, då verksamheten antingen innefattar någon offentlig maktutövning eller inom kommunikationsverken angår förhållandet till allmänheten. Sålunda har ämbetsansvar tillämpats å exekutionsbetjänt (NJA 1905 s. 335 och 1929 s. 584) och polisman (NJA 1929 s. 402 och 1932 s. 361), vid postverket å postvaktbetjänt (NJA 1903 s. 436), genom kontrakt antagen lantbrevbärare (NJA 1913 s. 145) och brevbärarbiträde (NJA 1943 s. 26) samt vid statens järnvägar å stationskarlar och stationskarlsaspiranter (NJA 1918 s. 334).

Såsom tjänst i stat eller kommun betraktas i detta sammanhang hela den befintliga tjänsteorganisationen vilkens omfattning framgår av organisatoriska föreskrifter, såsom instruktioner, avlöningsreglementen, personalförteckningar och särskilda beslut. Det är utan betydelse, om tjänsten är ordinarie, extraordinarie eller extra, om den är organiskt infogad eller fristående, om den är varaktig eller tillfällig. Även tjänster tillhörande de under krisläge tillfälligt organiserade krisorganen i stat och kommun grunda ämbetsansvar, något som vunnit erkännande i rättspraxis redan under förra världskriget (NJA 1919 s. 163 och 278).

Till dem som äro förordnade att förrätta tjänsteärende höra såväl vikarier å viss tjänst som de vilka förordnats att förrätta särskilda ärenden som höra till någon tjänst, t. ex. den som förordnats att såsom åklagare utföra visst åtal. Även utöver ramen av organiserade tjänster har tjänsteärende ansetts föreligga vid uppdrag att förrätta en till sin art offentlig verksamhet, t. ex. såsom rättens ombudsman i konkurs (NJA 1939 s. 216) och av länsstyrelse utsedd kontrollant att vid visst mejeri öva tillsyn enligt pastöriseringslagen den 6 juni 1925 (NJA 1933 s. 203). Till tjänsteärende har däremot icke hänförts verksamhet såsom barnavårdsman, med mindre den varit förknippad med anställning att efter barnavårdsnämndens för varje särskilt fall meddelade förordnande tjänstgöra såsom barnavårdsman (NJA 1927 B 383 och

[1] Lagkommitténs utlåtande i anledning av anmärkningar vid förslaget till allmän kriminallag 1840 s. 154.

1928 s. 324). I allmänhet torde ej heller sådan humanitär verksamhet inom den öppna socialvården, som utföres jämlikt myndighets förordnande, grunda ämbetsansvar; övervakare av villkorligt dömd eller tillsynsman över den som villkorligt frigivits eller utskrivits från straff eller annan frihetsberövande åtgärd torde sålunda ej vara underkastad ämbetsansvar. Det bör vidare erinras om att ett ärende för stat eller kommun kan anförtros enskild företagare eller yrkesidkare såsom vanligt privat uppdrag och icke såsom tjänsteärende, t. ex. uppdrag att verkställa en teknisk utredning eller att utföra en rättegång.

Vad beträffar andra organisationer än stat och kommun gäller ämbetsansvar i första rummet inom vissa kassor, verk eller andra inrättningar eller stiftelser, under förutsättning att dessa dels äro allmänna dels ock äro av Konungen stadfästade. För att bedöma om en inrättning är allmän kunna anläggas sådana synpunkter som att densamma utövar någon offentlig funktion, t. ex. de enskilda högskolorna, eller att inrättningen tjänar ett allmännyttigt ändamål och icke drives för att bereda affärsvinst, t. ex. hushållningssällskapen och ett flertal allmänna kreditanstalter, såsom Sveriges allmänna hypoteksbank, Konungariket Sveriges stadshypotekskassa, Svenska jordbrukskreditkassan, Svenska bostadskreditkassan och Svenska skeppshypotekskassan; däremot icke enskilda banker och försäkringsinrättningar. Betydelse tillkommer även det förhållandet att inrättningen grundats med hjälp av allmänna medel eller åtnjuter understöd av sådana medel. I vilken omfattning funktionärerna vid dessa inrättningar och stiftelser äro underkastade ämbetsansvar har varit föremål för olika meningar. Enligt lydelsen av SL 25: 22 skall detta ansvar otvivelaktigt tillämpas å de förvaltande organen, styrelse och ledande funktionärer. Men det har gjorts gällande, att de underlydande tjänstemännen icke skulle omfattas av ansvaret, enär det i SL 25: 22 använda uttrycket förvaltningsmyndighet icke skulle kunna inbegripa förvaltningsorganen vid de enskilda anstalterna. Emellertid har i rättspraxis ämbetsansvaret ansetts omfatta åtminstone sådana underlydande tjänstemän, vilkas verksamhet enligt organisatoriska föreskrifter avsåge uppfyllandet av den offentliga eller allmänna funktion som ligger till grund för ämbetsansvarets tillämplighet å den enskilda anstalten (NJA 1937 s. 656).

Slutligen gäller enligt SL 25: 22 andra stycket ett partiellt ämbetsansvar vid vissa enskilda kommunikationsinrättningar, nämligen kanal- eller slussverk eller annan sådan vattenbyggnad eller järnvägsanläggning. Förutsättning för ansvaret är, att Konungen förordnat om anläggningens fridlysning enligt SL 19: 14. Ansvaret är begränsat till det speciella ämbetsbrott som består i underlåtenhet eller försummelse av åliggande till förekommande av olyckshändelse (SL 25: 15) och omfattar, i likhet med vad som gäller vid de statliga inrättningarna, samtliga anställda.

THYRÉN har i sitt utkast (VII 20 §) bestämt ämbetsansvarets omfattning i huvudsak lika med nu gällande lag. Beträffande stiftelser och inrättningar hava medtagits även de som, om ock ej stadfästade av Konungen, dock blivit

ställda under offentlig myndighets tillsyn. För dem som förrätta ämbete eller tjänsteärende har stadgats ansvar även om deras behörighet grundas på val.

På senare tid ha bestämmelserna om ämbetsansvar inom arbetsrätten erhållit en ny och betydelsefull uppgift, vilken icke kan lämnas åsido vid revisionen av strafflagen. Den genom lagen den 11 september 1936 reglerade allmänna förenings- och förhandlingsrätten äger nämligen icke tillämpning beträffande sådana arbetstagare i statens eller kommunernas tjänst som äro underkastade ämbetsansvar. För dessa tjänstemän gälla särskilda regler om förhandlingsrätt, för statens tjänstemän enligt kungörelsen den 4 juni 1937 och för kommunala tjänstemän enligt lagen den 17 maj 1940. Arbetstagare hos stat eller kommun vilka icke äro underkastade ämbetsansvar äga enligt 1936 års lag rätt att rörande reglering av anställningsvillkoren ävensom rörande förhållandet i övrigt mellan arbetsgivare och arbetstagare påkalla förhandling vilken föres mellan parterna såsom likaberättigade. Förhandlingen avser samma frågor varom kollektivavtal enligt lagen därom kan slutas, och lagstiftningen vilar på den förutsättningen, att förhandlingen skall kunna resultera i ett kollektivavtal. Däremot innebär den särskilda förhandlingsrätten för tjänstemän vilka äro underkastade ämbetsansvar allenast en rätt att förhandla med vederbörande myndighet beträffande anställnings-, arbets- och avlöningsvillkor med den begränsningen, att inskränkning därigenom icke göres i myndigheten tillkommande beslutanderätt. Genom denna förhandlingsrätt beredes tjänstemännen tillfälle att, innan den statliga myndigheten eller kommunen fattar sitt beslut, i form av förhandling framföra sina synpunkter och önskemål i nämnda frågor. Beslut i dessa fattas av vederbörande statliga eller kommunala organ. Frågan huruvida dessa tjänstemäns anställnings-, arbets- och avlöningsvillkor kunna regleras genom kollektivavtal har enstämmigt besvarats nekande, såvitt angår frågor om antagande, entledigande och skyldigheter i tjänsten. Däremot har stundom hävdats att hinder icke skulle finnas mot att sluta kollektivavtal, såvida innehållet begränsades till tjänstemännens avlöningsvillkor, och i praxis ha åtskilliga sådana avtal även slutits. Senare har emellertid regeringsrätten ej funnit skäl göra ändring i ett utslag av en länsstyrelse, varigenom ett stadsfullmäktigebeslut angående antagande av ett kollektivavtal, inbegripande jämväl tjänstemän vilka voro underkastade ämbetsansvar, undanröjts med motivering, att en reglering av dessa tjänstemäns anställnings-, arbets- och avlöningsvillkor icke lagligen kunde äga rum genom kollektivavtal (RÅ 1942 s. 55). Enligt denna rättstillämpning föreligger hinder mot kollektivavtal i det hela i förhållande till sådana tjänstemän i stat eller kommun som äro underkastade ämbetsansvar.

Kommittén har ansett att utsträckningen av ämbetsansvaret i princip bör bestämmas enligt kriminalpolitiska grunder. För att upprätthålla effektiviteten inom den offentliga verksamheten och skydda denna emot ovärdiga eller olämpliga funktionärer kan ämbetsansvar för statens och kommunernas tjänstemän i hittills tillämpad omfattning uppenbarligen icke undvaras. Å andra sidan saknas anledning att utsträcka ansvaret till underordnade osjälvständiga befattningshavare annat än beträffande vissa bestämda verk-

samhetsområden, där sådan befattningshavares tjänstefel utsätter allmänhetens eller enskilda medborgares intressen för särskilt betydelsefulla risker. Liknande synpunkter kunna anläggas beträffande den utsträckning i vilken ämbetsansvar bör tillämpas å befattningshavare vid enskild inrättning eller stiftelse som fullgör någon allmän funktion.

I fråga om ämbetsansvarets återverkan inom arbetsrätten på förhandlingsrätt och giltighet av kollektivavtal bör först undersökas, huruvida såsom princip kan upprätthållas den av regeringsrätten år 1942 intagna ståndpunkten, att ämbetsansvaret i allo utesluter laglig möjlighet till kollektivavtal. Såsom förut nämnts förekomma och tillämpas för närvarande ett flertal till avlöningsförhållanden begränsade kollektivavtal, avseende personal inom kommunerna vilken är underkastad ämbetsansvar, t. ex. brandmän och viss personal vid sjukhus och fattigvårdsinrättningar. Det är visserligen otvivelaktigt att ett kollektivavtal skulle kunna innebära hinder för att fullständigt genomföra ämbetsansvaret, såvitt angår i avtalet meddelade bestämmelser om anställnings- och arbetsvillkor, d. v. s. villkor om antagande, entledigande och skyldigheter i tjänsten.[1] Däremot synes sådant hinder icke kunna föranledas av ett till avlöningsvillkor, d. v. s. det ekonomiska mellanhavandet, begränsat kollektivavtal. Under sådana förhållanden kan det icke anses påkallat att låta ämbetsansvaret medföra ogiltighet av de bestående kollektivavtal i vilka denna begränsning iakttagits. På motsvarande sätt saknas skäl för att antaga, att en utsträckning av ämbetsansvaret till en ny personalgrupp såsom konsekvens skulle medföra hinder i framtiden för denna personal att sluta kollektivavtal rörande avlöningsvillkor. Det är t. ex. vid de enskilda järnvägarna regel, att personalens rättsförhållanden regleras av fullständiga kollektivavtal. För slutandet av sådana avtal har det partiella ämbetsansvar, som i SL 25: 22 finnes stadgat i fråga om brott enligt SL 25: 15, icke ansetts utgöra lagligt hinder. Enligt lagen den 15 september 1936 om förenings- och förhandlingsrätt äger dessutom denna personal allmän förhandlingsrätt; det i 1 § stadgade undantaget från lagens tillämplighet gäller nämligen endast de arbetstagare, vilka äro underkastade ämbetsansvar och anställda i statens eller kommunernas tjänst. Från kriminalpolitisk synpunkt föreligga avgörande skäl för att ställa personalen inom driften av de enskilda järnvägarna under ämbetsansvar i samma omfattning som personalen vid statens eller kommunernas järnvägar. Då kommittén i enlighet härmed i det följande föreslår fullständigt ämbetsansvar beträffande all personal som vid statlig, kommunal eller av Konungen godkänd eller särskilt tillåten inrättning deltar i driften av allmän samfärdsel, anser sig kommittén kunna förutsätta, att möjlighet fortfarande skall förefinnas för personalen vid de enskilda järnvägarna att sluta kollektivavtal angående avlöningsförhållanden. I princip böra alltså förutsättningarna för förhandlingsrätt enligt 1936 års lag och

[1] I arbetsdomstolens dom 1939 nr 7 uttalas i domsmotiven följande: »Såvitt angår tjänstemän, vilka äro underkastade ämbetsmannaansvar, anser arbetsdomstolen det icke kunna betvivlas att — även om kollektivavtal för dem icke skulle anses helt uteslutet — en reglering i kollektivavtal av frågor om deras antagande, entledigande och skyldigheter i tjänsten under alla omständigheter strider mot offentligrättsliga principer».

för den lagliga möjligheten att reglera avlöningsförhållanden genom kollektivavtal bedömas oberoende av ämbetsansvaret. Denna av kommittén förutsatta uppmjukning av den utav regeringsrätten år 1942 intagna ståndpunkten synes kunna genomföras genom förmedling av praxis men bör, därest en sådan utveckling icke skulle komma till stånd, regleras i lagstiftningsväg. Något förslag i detta avseende anser kommittén för närvarande icke påkallat.

Såvitt angår det centrala område av ämbetsansvar som avser befattningshavare i stat och kommun anser kommittén, att ansvaret bör bibehållas väsentligen vid den omfattning detsamma erhållit enligt nuvarande lagstadganden och utvecklingen i rättspraxis efter strafflagens tillkomst. Kommittén har därför kunnat väsentligen inrikta sig på att i förevarande paragraf angiva de sålunda ansvariga befattningshavarna på ett mera bestämt och vägledande sätt än som skett i nuvarande SL 25: 22. I fråga om enskilda inrättningar och stiftelser har kommittén däremot endast på ett i jämförelse med SL 25: 22 mycket begränsat område upptagit i lagen direkt meddelade bestämmelser om ämbetsansvar och i övrigt föreslagit att göra detta ansvar beroende på Konungens förordnande i särskilda fall. I några hänseenden innefatta dock de legala reglerna en utvidgning av ämbetsansvaret. Därvid har kommittén i enlighet med det förut sagda utgått från att laglig möjlighet till kollektivavtal rörande denna personals avlöningsförhållanden kommer att upprätthållas.

Med tillämpning av nu angivna grunder skola enligt förevarande paragraf följande persongrupper vara underkastade ämbetsansvar. Såsom ämbetsmän i inskränkt mening upptagas i första punkten, i nära anslutning till oavsättlighetsgrundsatsen i regeringsformen § 36, domare, oavsett om han är i statens eller en stadskommuns tjänst, annan statens tjänsteman vilken endast medelst rannsakning och dom kan avsättas samt förtroendeämbetsman enligt regeringsformen § 35. Vad som förstås med ämbetsman bestämmes här av nämnda stadganden i regeringsformen samt de bestämmelser i vissa avlöningsreglementen vilka gå ut på att den som tillsatts genom fullmakt icke kan i administrativ väg avsättas från sin befattning. Att närmare ingå på denna gräns saknar intresse i detta sammanhang, emedan gränsfallen i alla händelser föranleda tillämpning av ämbetsansvar enligt närmast följande led av paragrafen.

I andra punkten stadgas ämbetsansvar i första rummet för den som eljest handhar förvaltningsuppgift för stat eller kommun. Med kommun avses enahanda samfälligheter som i SL 25: 22 betecknas såsom städer och menigheter, och därunder inbegripas kommunala bildningar i vidsträckt mening, även sekundärkommuner, såsom landsting, härad och kyrklig samfällighet, samt specialkommuner, såsom fattigvårdssamhälle, skoldistrikt, dövstumdistrikt och kommunalförbund. Uttrycket »den som handhar förvaltningsuppgift» avser, liksom motsvarande uttryck i SL 25: 22, att uttryckligen inbegripa icke endast organ för en mera omfattande och varaktig förvaltning utan även den som handhar en till innehåll och till visst tillfälle begränsad uppgift, t. ex. såsom valförrättare. I övrigt omfattar detta led liksom hittills

alla förtroendemän i kommunala styrelser och nämnder med förvaltningsuppgift utan åtskillnad om uppgiften avser egen ekonomisk förvaltning, t. ex. drätselkammare, eller av staten delegerad förvaltning, t. ex. hälsovårdsnämnd eller skolstyrelse. I förslaget ha även tillagts de som handha förvaltningsuppgift för staten, t. ex. ledamöter i styrelse för statligt sjukhus, sinnessjukhus, alkoholistanstalt m. fl. inrättningar och fullmäktige i vissa statliga verk. Såvitt angår riksdagens förvaltande verk, riksgäldskontoret och riksbanken, innebär detta tillägg ingen saklig förändring, enär vid dem ämbetsansvar redan förut varit gällande på grund av särskilt meddelade bestämmelser, nämligen ansvarighetslagarna för riksdagens fullmäktige i riksgäldskontoret den 21 september 1868 § 1, för fullmäktige i riksbanken den 12 maj 1897 1 § och för ledamöter i styrelserna vid riksbankens avdelningskontor samma dag 1 §.

Genom fordran på att organet handhar förvaltningsuppgift uteslutas från det fullständiga ämbetsansvaret liksom enligt SL 25: 22 de beslutande organen. Beträffande dem föreslår kommittén emellertid ett partiellt ansvar på sätt framgår av andra stycket av förevarande paragraf.

Gränsen mellan förtroendemän i stat och kommun och dem som förrätta tjänst eller tjänsteärende är ej otvetydig. Detta förhållande saknar emellertid betydelse för ämbetsansvaret vilket är tillämpligt på båda grupperna.

Åt den i fortsättningen av förevarande punkt upptagna, stora gruppen av tjänstemän i stat och kommun har förslaget sökt giva en närmare bestämning i överensstämmelse med utvecklingen i rättspraxis. Tjänstemännen äro liksom för närvarande ansvariga oavsett den form i vilken de anställts; här avses alla former för anställning med undantag av fullmakt, d. v. s. konstitutorial, anställningsbevis, kontrakt m. m. Gränsen mellan tjänstemän i inskränkt mening å ena sidan samt arbetare och biträden utan ämbetsansvar å andra sidan har i förslaget angivits genom att först och främst tillägga avgörande betydelse åt verksamhetens självständighet. Vilken grad av självständighet som förutsättes för ämbetsansvar anser kommittén böra bedömas i nära överensstämmelse med hittillsvarande rättspraxis. Då gränsen mellan tjänstemän och arbetare i främsta rummet blivit aktuell med hänsyn till ämbetsansvarets betydelse för förhandlingsrätt och kollektivavtal, har förslaget såsom ledande synpunkt på detta område uppställt utövande av arbetsledning. Vad detta begrepp innebär kan bestämmas med ledning av den i lagen om förenings- och förhandlingsrätt den 11 september 1936 3 § givna definitionen, att med arbetsledare förstås den som är anställd att såsom arbetsgivarens ställföreträdare leda, fördela och kontrollera arbete, vilket utföres av honom underställd personal och i vilket han icke annat än tillfälligtvis själv deltager. I enlighet härmed åvilar ansvaret för arbeten i offentlig regi icke blott tjänstemän vilkas verksamhet är förlagd till ett arbetschefskontor utan även verkmästare eller schaktmästare som ute på arbetsplatserna representera chefskontoret (NJA 1938 s. 279). I fråga om kontorspersonal omfattar ämbetsansvaret tjänstemän vilka tilldelats självständiga arbetsuppgifter som de utföra på eget ansvar, under det att ämbetsansvar icke tillämpas

å dem som utföra ett mekaniskt och av annan kontrollerat arbete. Därest i en tjänst ingå både självständiga och osjälvständiga arbetsuppgifter, medför behovet av garanti för oförvitligt utförande av de självständiga uppgifterna, att tjänsten i dess helhet får anses grunda ämbetsansvar.

Beträffande ämbetsansvar för den som förrättar tjänsteärende innebär förslaget ingen ändring i förhållande till SL 25: 22. Vad som innefattas under tjänsteärende har berörts i det föregående.

På vissa områden av offentlig verksamhet framträder behov av att låta ämbetsansvaret omfatta alla och envar som deltaga i verksamheten, även om deras uppgifter därvid blott äro osjälvständiga. Detta sammanhänger med att den medborgerliga rättssäkerheten kräver möjligast fullständiga garantier, då den offentliga verksamheten riktar sig utåt mot enskilda medborgare eller i förhållande till allmänheten. Det framträder i detta avseende en bestämd skillnad mellan å ena sidan det interna arbetet, t. ex. inom ett offentligt byggnadsföretag, ett skogsarbete eller ett arbete på en expedition, och å andra sidan den handräckning, som utföres av en polisman eller en domsverkställare, eller allmänhetens betjänande vid en offentlig kommunikationsinrättning. En utsträckning av ämbetsansvaret på sistnämnda områden förekommer redan i gällande rätt. Det enligt SL 25: 15 och 22 andra stycket stadgade ämbetsansvaret i fråga om säkerhetstjänsten vid enskild vattenbyggnad eller järnvägsanläggning omfattar enligt sistnämnda lagrum »därvid anställd person» utan undantag, och en snävare gräns kan icke heller ifrågasättas gälla vid statens kommunikationsanläggningar. Även inom övriga här avsedda verksamhetsområden har i rättspraxis framträtt en bestämd tendens att tillämpa ett till samtliga anställda utsträckt ämbetsansvar (jfr ovan s. 432).

Kommittén håller före, att de områden av offentlig verksamhet där ämbetsansvaret skall omfatta även osjälvständiga biträden böra bestämmas i lag. Den offentliga verksamheten erbjuder så många övergångsformer mellan typfallen av utåtriktad och intern verksamhet, att en gränsdragning som överlämnas åt praxis måste leda till en osäkerhet med vilken varken straffrätten eller arbetsrätten kan vara betjänt. I förslaget ha ifrågavarande områden därför angivits genom en uppräkning som avser att skapa fasta gränser för det utvidgade ämbetsansvaret. På vissa av dessa områden förekommer det, att icke blott stat och kommun utan även enskilda organisationer bedriva verksamhet av fullt likartad beskaffenhet. Dessa områden upptagas för sig såsom ett senare led i uppräkningen.

Såsom områden av uteslutande statlig eller kommunal verksamhet vilken grundlägger ämbetsansvar även för biträden nämnes först upprätthållande av allmän ordning eller säkerhet eller verkställighet av dom eller beslut av myndighet. För den enskilde medborgarens rättssäkerhet är det av påtaglig betydelse, att biträden vid denna offentliga maktutövning, t. ex. polismän, ordningsvakter som förordnats enligt polisreglementet den 26 september 1925 21 §, brandmän och domsverkställare, utan undantag underkastas ämbetsansvar. I fråga om verkställighet av myndighets beslut inbegripas för-

utom dom och motsvarande beslut av förvaltningsmyndighet även andra av myndighet beslutade åtgärder av tvångskaraktär, t. ex. beslag och hämtning. Däremot avses liksom för närvarande icke att inbegripa av myndighet förordnade humanitära åtgärder vilka grundas på frivillighet och icke äro förenade med något direkt tvång, t. ex. övervakning enligt lagen om villkorlig dom eller enligt alkoholistlagen eller tillsyn över villkorligt frigiven; endast om sådan verksamhet ingår såsom led i en självständig tjänsteutövning gäller ämbetsansvar, t. ex. för statens skyddskonsulenter. Med hänsyn till betydelsen för rättslivet av att delgivning på betryggande sätt verkställes av dem som i tjänsten eller på grund av förordnande som stämningsman (nya rättegångsbalken 33: 24) äro satta därtill har verkställighet av delgivning särskilt upptagits i paragrafen. Bestämmelsen omfattar delgivning icke blott enligt beslut av myndighet utan även eljest, såframt ett offentligt organ anlitas därför.

Beträffande offentliga funktionärer i allmänhet uppkommer frågan, huruvida för ämbetsansvar förutsättes formellt gällande förordnande att utöva den för ansvaret grundläggande verksamheten. Saknas sådant förordnande, är förgripelse på allmänt eller enskilt intresse i allmänhet straffbar redan såsom allmänt brott, och ett ämbetsansvar har icke samma uppgift att fylla som i förhållande till ett rättsligt sett behörigt organ. Icke heller framstår verksamheten utåt i förhållande till därav berörda personer eller i förhållande till gärningsmannen själv såsom verklig tjänsteåtgärd. I överensstämmelse därmed ha i rättspraxis vissa funktionärer i biträdesställning vilka saknat vederbörligt förordnande ansetts icke kunna ådömas ämbetsansvar (NJA 1916 s. 418 och SvJT 1943 rf s. 53). Förslaget intar i denna fråga samma ställning som den gällande rätten och förutsätter för ämbetsansvar, att subjektets ställning som offentligt organ är grundad på gällande förordnande eller åtminstone godkännande eller tyst medgivande (exempel i NJA 1938 B 374). Då frågan har sin största praktiska betydelse beträffande biträden, har i fråga om dem bibehållits det även i SL 25: 22 i annat sammanhang förekommande uttrycket, att subjektet skall vara »satt att» biträda vid den ifrågavarande offentliga verksamheten.

Det återstående ledet av offentlig verksamhet som enligt paragrafen grundlägger ett till biträden utsträckt ämbetsansvar omfattar sådan verksamhet som på grund av offentlig delegation även kan drivas av enskilda organisationer. Av sådana verksamhetsområden ha i förslaget upptagits dels behandlingen av personer som i olika sammanhang äro föremål för tvång i form av frihetsberövande dels, i anslutning till de nuvarande bestämmelserna i SL 25: 15 och 22 andra stycket, driften inom allmänna kommunikationsinrättningar. Enligt förslaget inbegripas dels statlig och kommunal sådan verksamhet dels enskild verksamhet som blivit av Konungen godkänd eller särskilt tillåten. Vad först beträffar anstalter vid vilka förekommer ett frihetsberövande omfattar bestämmelsen bl. a. straffanstalt, säkerhetsanstalt, tvångsarbetsanstalt, alkoholistanstalt, allmän uppfostringsanstalt, skyddshem, sinnessjukhus och förläggning för omhändertagande av utlänningar. Såsom

hithörande enskilda anstalter märkas anstalt som av Konungen erkänts såsom allmän alkoholistanstalt enligt alkoholistlagen den 12 juni 1931 32 § eller såsom allmän uppfostringsanstalt enligt lagen om tvångsuppfostran den 13 mars 1937 5 § samt skyddshem som godkänts av Konungen enligt barnavårdslagen den 6 juni 1924 44 §. Då enskilda sinnessjukhus enligt sinnessjukstadgan den 19 september 1929 112 § godkännas av medicinalstyrelsen, blir enligt förslaget deras inbegripande beroende på Konungens förordnande enligt tredje stycket av förevarande paragraf.

Vad härefter beträffar kommunikationsinrättningar har enligt 19: 4 i förslaget förhöjt straffskydd mot sabotage förlänats även enskilda företag oberoende av sådant fridlysningsförordnande av Konungen som förutsättes i SL 19: 14. Sådant förordnande kan alltså icke läggas till grund för ämbetsansvaret. I stället har förslaget såsom förutsättning härför uppställt Konungens godkännande enligt därom givna bestämmelser, t. ex. beträffande järnväg med flera anläggningar enligt expropriationslagen den 12 maj 1917 1 § 2 punkten och beträffande luftfart i regelbunden trafik å viss luftfartsled eller anläggning av flygplats för allmänt bruk enligt förordningen om luftfart den 26 maj 1922 33 §. Vidare upptar förslaget icke blott såsom SL 25: 15 och 22 vattenbyggnad och järnvägsanläggning utan all verksamhet för allmän samfärdsel. Av statens kommunikationsinrättningar inbegripas sålunda post, telegraf, telefon och radio. Vid enskild spårvägsanläggning, vilken icke omfattas av SL 25: 22 andra stycket (SvJT 1943 rf s. 37), kommer enligt förslaget Konungens koncession att medföra ämbetsansvar. Däremot kommer på grund av frånvaron av sådan koncession att från ämbetsansvar uteslutas den yrkesmässiga automobiltrafiken till vilken trafiktillstånd meddelas av biltrafiknämnden och vissa andra underordnade myndigheter, fartygstrafiken och sådan luftfart för vilken tillstånd meddelas av luftfartsmyndigheten. I den mån för viss eller vissa av de kommunikationsinrättningar som icke äro föremål för Konungens koncession ämbetsansvar skulle finnas påkallat, kan särskilt förordnande därom meddelas enligt tredje stycket av paragrafen.

Inom de enskilda kommunikationsinrättningarna innebär förslaget en utvidgning av ämbetsansvaret även i ett annat avseende. I SL 25: 22 och 15 är detta ansvar begränsat till vad tjänstemannen åligger att iakttaga till förekommande av olyckshändelse, d. v. s. till den egentliga säkerhetstjänsten. Kommittén har i samband med ovannämnda utvidgning av kretsen utav skyddade kommunikationsinrättningar ansett ämbetsansvaret böra omfatta driften i dess helhet vid inrättningen. Till driften höra såväl verksamheten inom säkerhetstjänsten som den verksamhet i övrigt som riktar sig gentemot allmänheten. Den allmänna samfärdselns betydelse i nutida samhällsliv gör det angeläget, att samtliga sidor av driftsverksamheten förlänas straffskydd.

Till inrättningar för allmän samfärdsel böra hänföras även de för järnvägsdrift arbetande kraftverken. Personal som biträder i sådan drift av ett kraftverk att järnvägsdriften är beroende därav blir alltså ansvarig på samma sätt som personal som har sin verksamhet direkt inom järnvägsdriften.

Vid kommunikationsinrättningar och inrättningar för vård av dem som äro

berövade friheten har den personkrets som underkastas ämbetsansvar enligt förslaget i visst avseende givits olika omfattning inom de statliga och kommunala inrättningarna å ena sidan och de enskilda inrättningarna å den andra. Vid de enskilda inrättningarna upptar nämligen förslaget en genomgående begränsning till sådan personal vars verksamhet är av den särskilda beskaffenhet som avses med straffskyddet. Personen skall antingen förestå ifrågavarande verksamhet, varmed avses inrättningens styrelse och föreståndare, eller ock vara satt att deltaga i samma verksamhet. Däremot ha skäl icke ansetts föreligga att överhuvud inbegripa tjänstemän som icke deltaga i denna verksamhet, t. ex. en tjänsteman på kontoret vid en enskild alkoholistanstalt eller ett enskilt skyddshem eller ledare av linje- eller verkstadsarbeten vid en enskild järnväg. Såvitt angår motsvarande statliga och kommunala inrättningar komma däremot vid dem anställda tjänstemän i inskränkt mening på grund av denna sin ställning att vara underkastade ämbetsansvar enligt andra punkten av förevarande stycke.

Utanför det nu behandlade området, där för rättssäkerhetens eller den allmänna samfärdselns skull ämbetsansvaret utsträckts även till osjälvständiga biträden, har i förslaget icke upptagits någon allmän regel om ämbetsansvar vid inrättningar som icke äro statliga eller kommunala. Uppenbarligen förekomma bland de i SL 25: 22 avsedda allmänna, av Konungen stadfästade inrättningarna eller stiftelserna åtskilliga vilka utöva en offentlig funktion av sådan beskaffenhet att ämbetsansvar för styrelse och tjänstemän i inskränkt mening fortfarande bör upprätthållas. Såsom exempel kunna anföras hushållningssällskapen, de allmänna kreditinrättningarna och de enskilda högskolorna. Den gräns för hithörande inrättningar som för närvarande uppdrages i SL 25: 22 har emellertid på grund av sin obestämdhet berett tillämpningen så uppenbara vanskligheter, att gränsen icke kan upprätthållas i ny lagstiftning. Överhuvud torde det icke vara möjligt att genom en allmän regel ändamålsenligt bestämma ämbetsansvarets omfattning på ifrågavarande område. Genom att i stället göra detta ansvar beroende på individuell prövning torde även vinnas en säkrare garanti för att ansvaret icke kommer att utsträckas över den gräns där inrättningens offentliga funktion är fullt jämställd med den statliga och kommunala verksamheten och därför i motsvarande grad påkallar ämbetsansvar. På grund därav har i förevarande paragraf, tredje stycket, upptagits en delegationsbestämmelse enligt vilken Konungen äger förordna om ämbetsansvar för befattningshavare vid viss allmän inrättning. Förordnandet torde i allmänhet kunna meddelas generellt och gå ut på att befattningshavare vid inrättningen i allmänhet eller i den utsträckning första stycket i motsvarande fall anger skola vara underkastade ämbetsansvar, men det finnes intet hinder att begränsa förordnandet till innehavare av viss eller vissa angivna befattningar. Vad som innefattas under allmän inrättning får bedömas med ledning av de hittills tillämpade synpunkter som berörts i det föregående. Den obestämdhet som vidlåder termen allmän är i detta sammanhang vida mindre betänklig, då fråga allenast är om en gräns för Konungens rätt att förordna om ämbetsansvar.

Då enligt förslaget Konungens förordnande erfordras för ämbetsansvar inom en allmän inrättning där sådant ansvar för närvarande är gällande, torde efter den nya lagstiftningens utfärdande det i stor utsträckning få ankomma på inrättningens styrelse eller det offentliga tillsynsorgan som må finnas för inrättningen att hos Konungen göra framställning om förordnande angående ämbetsansvar.

De persongrupper som behandlats i det föregående äro underkastade ett fullständigt ämbetsansvar och motsvara de befattningshavare beträffande vilka i gällande rätt SL 25 kap. är tillämpligt. Vid sidan av dem förekomma emellertid också innehavare av allmänna befattningar vilka enligt strafflagen äro underkastade ett partiellt ämbetsansvar i form av avsättning såsom påföljd, då befattningshavaren för allmänt brott dömes till straffarbete eller i vissa fall till lägre straff (SL 2: 18, 8: 31 och 25: 20). Sådana befattningshavare äro i främsta rummet ledamöterna av beslutande församlingar i stat och kommun, t. ex. innehavare av befattning såsom riksdagsman, landstingsman eller fullmäktig i stad eller annan kommun. Till denna persongrupp höra vidare nämndemän vid häradsrätt, vilka ha fullständigt ämbetsansvar allenast i det fall att nämnden överröstat domaren, samt taxeringsmän, vilka enligt föreskrift i regeringsformen § 113 ej kunna »för debitering eller taxering» ställas till något ansvar.

Såsom i annat sammanhang utvecklats har förslaget i 25 kap. sammanfört bestämmelserna om allt ämbetsansvar, även det partiella ansvar som tillämpas i förhållande till ifrågavarande befattningshavare. Angående innebörden av sistnämnda ansvar hänvisas till 7 och 8 §§ jämte motiv. Principiellt synes någon utvidgning av detta ämbetsansvar icke vara påkallat och särskilt bör en tillämpning av de generella ämbetsbrotten icke ifrågakomma i förhållande till dessa personer. Deras utpräglade ställning av offentliga förtroendemän motiverar deras immunitet i fråga om det fullständiga ämbetsansvaret. Emellertid har kommittén ansett att i detta avseende bör göras undantag för två speciella brott, där behov av straffskydd gör sig gällande med särskild styrka, nämligen beträffande tagande av muta och brott mot tystnadsplikt. I andra stycket av förevarande paragraf har kommittén därför angivit innehållet av det partiella ämbetsansvaret genom hänvisning icke blott till 7 och 8 §§ utan även till vad som i 3 och 4 §§ stadgas om de nämnda speciella ämbetsbrotten.

Den personkrets för vilken partiellt ämbetsansvar är gällande anges i SL 2: 18 endast genom det obestämda utrycket »den som innehar allmän befattning, evad den beror av förordnande eller val», vilket uttryck innefattar även dem som äro underkastade fullständigt ämbetsansvar enligt SL 25 kap. I förslaget har i andra stycket av förevarande paragraf samma personkrets utan ändring i sak erhållit en direkt beskrivning. Förutom den som är förordnad eller vald till ledamot av beslutande statlig eller kommunal församling upptages den som sitter i nämnd eller jury vid domstol eller i taxerings- eller prövningsnämnd. Att jurymän här tillagts har sin grund däri, att beträffande dem tagande av muta och brott mot tystnadsplikt otvivelaktigt böra

föranleda ansvar och att en form bör finnas för att från jurymannalista enligt tryckfrihetsförordningen § 5 5 punkten avföra den som på grund av sådant brott eller ock allmänt brott är ovärdig eller icke skickad att fortfarande vara juryman.

Övergångsbestämmelser.

Beträffande införande av ny strafflagstiftning tillämpas analogiskt principerna i 1864 års förordning om strafflagens införande. Icke heller vid 1942 års lagstiftning om förmögenhetsbrott meddelades särskilda regler om införandet. (Se EKEBERG, STRAHL och BECKMAN, Strafflagen jämte förklaringar till den nya lagstiftningen om förmögenhetsbrott, 2 uppl. s. 338—350, ävensom SvJT 1943 s. 358 och 1944 s. 300—302 samt NJA 1944 s. 229.) Man torde nu böra förfara på samma sätt.

På sätt 5 § nämnda förordning innehåller bör alltså brott, som är förövat innan nya lagen blivit gällande men för vilket dessförinnan straff ej är bestämt genom dom som vunnit laga kraft eller ej varder överklagad, straffas efter nya lagen, om det straff, som bör ådömas efter samma lag, är lindrigare än det som i äldre lag eller författning varit stadgat för brottet. Bedömandet huruvida ny eller gammal lag är mildare skall ske efter en jämförelse mellan de straff man i det enskilda fallet skulle ha ådömt enligt nya lagen och enligt äldre rätt. Nya lagen bör icke anses leda till lindrigare straff därför att den innefattar en sammanslagning av flera straffskalor till en (jfr NJA 1943 s. 422). Vid jämförelsen mellan ny och gammal lag skola även vardera lagens återfallsregler tagas i betraktande (jfr NJA 1943 s. 358). I överensstämmelse med 12 § 1864 års förordning böra de nya reglerna om återfall i 4: 14 vinna tillämpning, ändå att straffet för förra brottet varit ådömt efter äldre lag eller författning. Vad angår sammanträffande av brott, bör jämförelsen i fråga om mildare lag icke avse de gemensamma straffen utan varje särskilt brott. Vid bestämmande av ett gemensamt straff för det hela böra, i anslutning till principen i 11 § nämnda förordning, konkurrensreglerna alltid tillämpas i sin nya utformning, dock att brotten enligt allmänna grundsatser ej må föranleda högre sammanlagt straff än vad därå efter äldre lag kunnat följa. Det i praxis uppställda undantaget beträffande fortfarande tillämpning av konkurrensreglerna i upphävda SL 20: 8 och 9 (se NJA 1943 s. 163), vilket hänför sig till den särskilda utformningen av 20 kap. i dess äldre lydelse, äger icke någon motsvarighet beträffande de nu föreslagna ändringarna i konkurrensreglerna.

De nu omtalade övergångsbestämmelserna för ådömande av straff få i viss mån anses analogt tillämpliga även på rätten att anställa åtal. En genom nya lagen införd inskränkning i åtalsrätten gäller alltså även för tidigare förövade gärningar, såvitt ej åtal anställts före den nya lagens ikraftträdande. Har å andra sidan ett brott genom nya lagen lagts under allmänt åtal, medför detta ingen ökad möjlighet att åtala äldre brott.

Punkt 1.

Lagen den 9 juni 1927 innefattande förbud att sprida efterbildning av penningsedel ersättes genom 12: 8 i kommitténs förslag.

Den föreslagna bestämmelsen om sabotage i 19: 4 träder i stället för lagen den 13 december 1940 om straff för sabotage.

Punkt 2.

Regeln, att hänvisning till äldre rätt i stället skall anses avse motsvarande bestämmelse i denna lag, gäller även de hänvisningar som förekomma i grundlagarna. Hänvisningen i § 3 9:o tryckfrihetsförordningen till SL 8: 4 bör sålunda anses avse 8: 10 i förslaget. Vad angår bestämmelsen i § 110 regeringsformen om att vissa brott mot riksdagen, dess kamrar eller utskott eller någon enskild riksdagsman skola bedömas såsom förräderi, torde den, såsom i motiven till 9: 1 i förslaget framhållits, få anses efter förslagets genomförande avse bestämmelsen om högförräderi i 8: 1.

När en bestämmelse, såsom t. ex. 10: 5 lagen om arv, avser både förövare av brottslig gärning och delaktig enligt SL 3: 1—6, skall den tydligen efter nya lagens ikraftträdande anses avse envar som medverkat till gärningen på sätt i 3: 3 eller 4 sägs.

Punkt 3.

I denna punkt upptagas de icke straffrättsliga bestämmelserna om upprors och upplopps stillande samt om församlingsfrihet i SL 10: 12, 10: 10 andra stycket och 10: 15 i väsentligen oförändrat skick. (Jfr beträffande rätt att bruka våld SOU 1942: 54 s. 10—12 samt beträffande församlingsfrihet SOU 1941: 20 s. 20—24.) Bestämmelsen att skingringsbefallning skall givas »i Konungens namn», har emellertid uteslutits såsom opraktisk. Då gällande lags bestämmelser om uppror motsvaras av bestämmelsen om upplopp i 11: 1 i förslaget, användas i stället för orden uppror och upprorsman uttrycken upplopp och deltagare i upplopp. Bestämmelsen i SL 10: 15 om straff för den som vid upplösning av sammankomst underlåter att hörsamma myndighets bud ersättes i förslaget genom bestämmelsen om ohörsamhet mot ordningsmakten i 11: 2. Beträffande vad med civilmyndighet förstås innefattar förslaget ingen ändring i den lydelse som SL 10: 12 erhållit genom lag den 15 juni 1944.

Punkt 4.

Hit har överförts det i SL 24: 1 givna civilrättsliga stadgandet, att vad någon olovligen sått eller planterat å annans jord tillfaller jordens laglige innehavare.

Enligt SL 25: 13 skall förman i uppbördsverk straffas med avsättning eller suspension, om han av underordnad uppbördsman eller redogörare lånar medel som ej höra till uppbörden. Det synes icke lämpligt att i allmänna strafflagen bibehålla ett så speciellt straffstadgande. I stället föreslår kommittén en instruktionsbestämmelse, tills vidare upptagen här, att förman i

uppbördsverk ej må låna medel av underordnad uppbördsman eller redogörare, ändå att medlen ej höra till uppbörden. Det är då utan vidare klart, att den som handlar i strid med instruktionsbestämmelsen kan straffas för tjänstefel enligt 25: 5 i förslaget.

Punkt 5.

Eftersom nya rättegångsbalken redan blivit antagen, ha de föreslagna ändringarna i strafflagen utformats med tanke på förhållandena efter processreformens genomförande. Emellertid skall nya rättegångsbalken icke träda i kraft förrän Konungen med riksdagen förordnar därom. Man måste därför räkna med att strafflagsändringarna kunna bliva genomförda före processreformen. Såsom vid 2: 20 och 13: 1 i kommitténs förslag framhållits ha därför i denna övergångsbestämmelse upptagits alternativa formuleringar till nämnda båda lagrum, avsedda att gälla under tiden från strafflagsändringarnas ikraftträdande till processreformens genomförande. Den här upptagna lydelsen av 2: 20 skiljer sig från den i själva lagen införda genom att den innefattar bestämmelser angående det processuella förfarandet före en förverkandeförklaring, vilket ämne efter processreformens genomförande enligt processlagberedningens förslag kommer att regleras genom 17 § lagen om införande av nya rättegångsbalken. Vad angår 13: 1 skilja sig de båda alternativen allenast såtillvida att det här upptagna med avlagd ed jämställer eftergiven ed, ett institut som försvinner vid nya rättegångsbalkens ikraftträdande.

Några av de föreslagna lagrummen i strafflagen, t. ex. 5: 15, ha visserligen avfattats närmast med tanke på förhållandena efter processreformens genomförande men ansetts kunna med samma lydelse gälla även dessförinnan.

Följdförfattningar.

Beträffande de med strafflagsförslaget sammanhängande ändringarna i strafflagen för krigsmakten och lagen om straff för ämbetsbrott av präst ämnar kommittén avgiva särskilda betänkanden.

I grundlagarna torde böra företagas jämkningar i de avseenden som berörts här ovan under punkt 2 i övergångsbestämmelserna. Det torde även i övrigt böra tagas under övervägande att jämka tryckfrihetsförordningens straffstadganden till bättre överensstämmelse med de föreslagna.

Straffrättskommittén föreslår icke några ändringar i nya rättegångsbalken, då alla före dess ikraftträdande erforderliga ändringar däri torde böra företagas i ett sammanhang. Såsom vid 2: 20 i kommitténs förslag framhållits bör i nya rättegångsbalken 27: 1 företagas en liknande ändring som den kommittén föreslår i lagen den 12 maj 1933 om vissa tvångsmedel i brottmål. Beträffande forumbestämmelserna i nya rättegångsbalken 19: 3 är, såsom vid 3: 3 i kommitténs förslag framhållits, en jämkning till överensstämmelse med de nya strafflagsbestämmelserna om fleras medverkan till brott önskvärd. Däremot lämnar kommittén därhän, huruvida den nya bestämmelsen i 1: 2 a i förslaget bör föranleda någon jämkning av nya rättegångsbalkens

forumregler. Att bestämmelserna om upptagande omedelbart i högre rätt eller eljest vid särskild domstol av mål om brott av vissa ämbetsmän erhålla en förändrad innebörd genom den nya utformningen av straffstadgandena om ämbetsbrott bör icke föranleda någon ändring av de processuella bestämmelserna. Tvärtom är det enligt kommitténs mening en fördel att dessa bestämmelser om forum privilegiatum genom kommitténs förslag inskränkas till att gälla blott de självständiga ämbetsbrotten i 25: 1—5 i förslaget. En förskingring, trolöshet eller annan allmän förbrytelse i tjänsten bör alltså efter strafflagsreformen oavsett den brottsliges tjänsteställning upptagas vid vanligt brottmålsforum i underrätt. På samma sätt inskränkas de särskilda begränsningarna i målsägandes rätt att föra talan i sådana mål (nya rättegångsbalken 20: 10 och 22: 8), vilket också synes vara en fördel.

Utöver de i detta betänkande upptagna följdförfattningarna erfordras också en del administrativa följdändringar. Sålunda måste den i landsfogdeinstruktionen gjorda fördelningen av målen mellan landsfogdarna och distriktsåklagarna omarbetas med hänsyn till den nya utformningen av brottsbegreppen.

Vidare böra bestämmelserna i kungl. kungörelsen den 11 december 1936 angående inhämtande av myndighets yttrande i vissa mål rörande brott av ämbets- eller tjänsteman ändras med hänsyn till att enligt 25: 7 i förslaget avsättning eller suspension kan inträda även vid sidan om fängelse- och bötesstraff. Skyldigheten för domstol att bereda den myndighet, varunder den tilltalade i och för ämbetet eller tjänsten lyder, tillfälle att före målets avgörande yttra sig torde icke böra utvidgas att gälla vid varje åtal mot den som innehar ämbete eller tjänst. Sådant yttrande bör nämligen icke infordras i de ganska talrika fall, då det från början står klart att avsättning eller suspension icke kan ifrågakomma. Däremot bör domstol ej döma till avsättning eller suspension utan att den tilltalades chefsmyndighet haft tillfälle att yttra sig.

Såsom vid 2: 20 i förslaget framhållits är det önskvärt, att administrativa bestämmelser givas till ledning för de verkställande myndigheterna om tillvägagångssättet då anledning till förverkande yppar sig samt beträffande frågan huru med förverkad egendom skall förfaras.

Efter hand som de särskilda specialstraffrättsliga författningarna omarbetas bör övervägas, i vad mån deras förverkandebestämmelser blivit överflödiga genom tillkomsten av de allmänna bestämmelserna i ämnet. Detsamma gäller efter tillkomsten av den föreslagna bestämmelsen om brott mot tystnadsplikt i 25: 4 beträffande särskilda stadganden om straff för överträdelse av tystnadsplikt. Slutligen böra pensionsreglementena anpassas till de nya bestämmelserna om avsättning och suspension (jfr 25: 6 i förslaget).

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 17 oktober 1900 om straffregister.

På grund av att återfallsregeln i SL 4: 14 enligt förslaget skall utsträckas att gälla även brott mot SL 12 och 24 kap. föreslås motsvarande utvidgning av straffregistret.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 3 § lagen den 4 juni 1913 angående utlämning av förbrytare.

Enligt 3 § lagen angående utlämning av förbrytare må utlämning ej ske för brott, som förövats inom Sverige eller å svenskt fartyg utom riket. Begäres någons utlämnande för delaktighet i brott, vilket förövats utomlands, må dock i särskilt fall, utan hinder av vad i SL 1: 2 stadgas, utlämning medgivas jämväl där delaktighetsbrottet är att anse såsom begånget i Sverige eller å svenskt fartyg utom riket.

Enligt den föreslagna nya strafflagsbestämmelsen i 1: 2 a skall medverkan genom gärning i Sverige till brott förövat utomlands anses begången både här och utrikes. Regeln i 3 § utlämningslagen att utlämning ej må ske blir tydligen utan vidare tillämplig på ett sådant medverkansbrott. Undantagsbestämmelsen att utlämning kan medgivas i särskilt fall bör emellertid erhålla en formellt jämkad avfattning.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 15 § lagen den 13 juni 1921 om förvaltning av bysamfälligheter och därmed jämförliga samfällda ägor och rättigheter.

Hänvisningen i 15 § bysamfällighetslagen till SL 24: 6 har ändrats till att avse 20 kap. Skälen härför framgå av motiven till 20: 8 i förslaget (jfr SOU 1940: 20 s. 245).

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 12 maj 1933 om vissa tvångsmedel i brottmål.

Emedan enligt 2: 18 andra stycket i kommittéförslaget brott icke är någon förutsättning för förverkande, föreslår kommittén, såsom vid 2: 20 i förslaget nämnts, sådan ändring i beslagsbestämmelserna, att beslag kan läggas å föremål som skäligen kan antagas böra förklaras förverkat oavsett huruvida grunden för förverkande är brott.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 59 § lagen den 2 juni 1933 om ägofred.

Enligt 59 § första stycket skall den som uppsåtligen bryter mot bestämmelsen i 10 § tredje stycket eller mot betesförbud, varom i 11 § förmäles, straffas med dagsböter. Detsamma gäller enligt andra stycket, där någon i strid med bestämmelsen i 13 § fjärde stycket uppsåtligen nyttjar till bete i regleringsområde ingående mark, som tillhör honom eller varå han äger särskild betesrätt, utan att erforderlig hägnad hålles omkring marken. I tredje stycket stadgas 5—50 kronors böter för sådana förseelser av oaktsamhet. Fjärde stycket innehåller en regel om konkurrens med allmänna strafflagen.

I SL 24: 8 stadgas för närvarande straff för den som med uppsåt olovligen släpper kreatur på annans ägor eller missbrukar betesrätt å samfälld mark. Såsom i inledningen till motiveringen av förslagets 24 kap. framhållits skola sådana brott enligt förslaget bedömas, om gärningsmannen är annan än fastighetens innehavare, såsom egenmäktigt förfarande samt eljest såsom olov-

ligt brukande. Denna allmänna regel kan icke tillämpas på oaktsamhetsfall, varför det erfordras en motsvarighet till SL 24: 9, varest det stadgas straff för den som vållar att kreatur olovligen inkommer på annans ägor. Kommittén föreslår, att detta stadgande flyttas till 59 § tredje stycket ägofredslagen och att i samband därmed vidtagas vissa jämkningar i sistnämnda paragrafs lydelse i övrigt (jfr k. prop. 1942: 4 s. 199 f.). Vad angår uppsåtlig överträdelse av stadgandet i 10 § tredje stycket ägofredslagen skulle, om särskild straffbestämmelse ej införts i lagen, brottet varit underkastat straff enligt SL 24: 8. Det ansågs emellertid vid ägofredslagens tillkomst lämpligt att i dess 59 § sammanföra föreskrifter om ansvar för dylikt missbruk av betesrätt såväl då det varit uppsåtligt som när det skett av vållande, varvid straffen bestämdes i överensstämmelse med SL 24: 8 och 9. Då SL 24: 8 för här ifrågavarande fall ersättes genom den allmänna regeln i 20: 8 i förslaget, bör också den särskilda straffbestämmelsen för uppsåtlig överträdelse av stadgandet i 10 § tredje stycket ersättas med en hänvisning till 20: 8. I sammanhang härmed kan föreskriften om ansvar för brott mot betesförbud enligt 11 § lämpligen överföras till andra stycket av paragrafen. Då därefter endast andra stycket kommer att avse förseelse, som tillika kan innefatta förbrytelse emot allmänna strafflagen, bör konkurrensregeln i fjärde stycket göras tilllämplig endast å andra styckets fall. Till vinnande av överensstämmelse med 1938 års lagstiftning om sammanträffande av brott bör också hänvisningen till SL 4: 1 ändras till att avse SL 4 kap.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av lagen den 15 juni 1934 om förbud mot vissa sammanslutningar.

Straffbestämmelserna i lagen den 15 juni 1934 om förbud mot vissa sammanslutningar ersättas genom den föreslagna strafflagsbestämmelsen i 9: 7. Kommittén föreslår därför, att 3 § 1934 års lag ändras till att blott innefatta en hänvisning till vad som enligt allmänna strafflagen gäller samt att bestämmelserna om åtal i 5 § och om böters fördelning och förvandling upphävas.

Återstående delar av 1934 års lag handla om förverkande och beslag. Visserligen föreslår kommittén allmänna bestämmelser om förverkande, och beträffande beslag böra allmänna bestämmelser lämpligen införas i administrativ ordning, men kommittén har likväl ansett de speciella bestämmelserna härom i 1934 års lag tills vidare böra bibehållas, särskilt som processlagberedningen framlagt förslag till ändrad lydelse av desamma (SOU 1944: 9 s. 159 och 1944: 10 s. 393).

Förslag till lag om ändrad lydelse av 12 § epizootilagen den 12 april 1935.

Epizootilagen hänvisar för närvarande beträffande straffet till SL 19: 17 andra stycket. Såsom vid 19: 8 i kommitténs förslag framhållits äro emellertid de föreslagna nya straffbestämmelserna såtillvida av mera begränsad räckvidd, att de för sin tillämplighet förutsätta att genom överträdelsen vållats allmän fara. Kommittén föreslår därför, att i epizootilagen, liksom i epi-

demnilagen, stadgas särskilt straff, dagsböter, för förseelse mot lagen. Denna straffbestämmelse kan bliva att tillämpa i konkurrens med strafflagen.

Förslag till lag angående ändrad lydelse av 29 § lagen den 3 juni 1938 om rätt t till jakt.

I 29 § 2 mom. första stycket lagen om rätt till jakt hänvisas för närvarande till SSL 24: 6. Då detta lagrum enligt kommitténs förslag skall upphävas, föreslår kommittén, att den där stadgade straffsatsen, dagsböter, direkt angives i jaktlagen.

Förslag till lag om ändring i brandlagen den 15 juli 1944.

Bestämmelsen i 12 § brandlagen att ingen må så handhava eld eller eldfarligt föremål att brand därav lätt kan uppstå samt därtill hörande straffstaddgande i 19 § brandlagen ersättas av 19: 8 i förslaget. Såsom vid sistnämnda lagrum framhållits kunna därför ifrågavarande bestämmelser i branndlagen upphävas.

Bilaga.

Översikt över gällande rätts motsvarigheter hos Thyrén och i straffrättskommitténs förslag.

Gällande rätt	*Thyrén*	*Kommittén*
1: 3		1: 3
2: 4		2: 4
2: 15 och 16		2: 15
2: 17		25: 6
2: 18		25: 7, 2: 16 och 17
2: 20		motiven till 2: 20
2: 21		motiven till 1: 3
3: 1—6		3: 3 och 4
3: 7 och 8	XI 5 §	11: 5
(3: 9—11, upphävda 1942)		(se 10: 10 och 21: 6)
3: 12		3: 3
3: 13		3: 1
3: 14		3: 5
4: 1, 2, 6, 7 och 14		4: 1, 2, 6, 7 och 14
5: 13 och 15		5: 13 och 15
6: 3 och 5		6: 3 och 5
7 kap.	XI 9 §	11: 8
8: 1	X 1—3 §§ (jfr 5 §)	8: 1
8: 2	X 17 §	9: 1 och 2 samt 8: 1
8: 3	X 12 §	8: 5
8: 4	X 9 §	8: 10
8: 4 a		8: 15
8: 5	X 8 §	8: 11
8: 6	X 4—6 §§	8: 2
8: 7		8: 3
8: 8—14	X 13—15 §§	8: 6—8
8: 14 a		8: 9
8: 15	X 7 §	9: 8
8: 16		SLK
8: 17	X 10 och 11 §§	8: 4
8: 18 och 19	X 16 §	12 kap.
8: 20	X 26 §	9: 6
8: 21	XI 15 §	11: 6
8: 22		8: 12
8: 23	X 23 §	8: 13 och 9: 9
8: 24—26	X 24 och 25 §§	3: 2 och 8: 14
8: 27	IX 8—10 §§	10: 10
8: 28	XI 5 §	11: 5
8: 29		8: 4 och 12 m. fl.
8: 29 a		8: 16 och 9: 11

Gällande rätt	*Thyrén*	*Kommittén*
8: 330		2: 18—20
8: 331		25: 7
9: 11—4	X 18—20 §§	9: 2
9: 55	X 21 §	9: 3
9: 66		9: 10
9: 77	X 19 §	9: 1
9: 88	X 22 §	9: 4
10: 1—5	IX 1 § och s. 210	10: 1 och 3
10: 6	IX 3 §	10: 2
10: 7—9	IX 2 § och XI 3 och 4 §§	11: 1
10: 10—12		övergångsbest. 3
10: 13	XI 3 och 4 §§	11: 1 och 2
10: 14	XI 6 §	11: 4
10: 14 a	XI 15 § (jfr 14 §)	11: 6
10: 15		övergångsbest. 3 och 11: 2
10: 16	XI 1 §	10: 6
10: 17 och 18	IX 6, 7 och 15 §§	10: 11
10: 18 a	IX 8—10 §§	10: 10
10: 19—23	IX 11 och 12 §§ samt s. 211	10: 12
10: 24	IX 13 och 14 §§	10: 13 och 14
11: 1—3	XI 8 och 10 §§	11: 3
11: 4	XI 11 och 12 §§	11: 9
11: 5—7	XI 8 och 10 §§	11: 3
11: 8	XI 13 §	10: 8
11: 9 och 9 a	XI 8 och 10 §§	11: 3
11: 10—14	efterl. ant. 2 och 3 §§	15: 26—31
11: 15		11: 11
12: 1—5	VI 1—7 §§ (jfr 22 §)	12: 1—3 och 5
12: 5 a	VI 11 §	12: 5
12: 5 b	VI 12 §	13: 12
12: 6	VI 2, 3, 4 och 6 §§	12: 4
12: 6 a	VI 10 §	13: 11
12: 7—10	VI 13 och 14 §§	12: 7
12: 11	VI 15 §	12: 10
12: 12—17	VI 16—18 §§	12: 6
12: 18	VI 19 §	3: 2
12: 19	VI s. 155 n—156 ö	
12: 20	VI 20 §	2: 18
12: 21	VI 8 §	13: 10
12: 22	VIII 2 §	13: 9
13: 1—5	VIII 1 § (jfr 13 §)	13: 1
13: 6	VIII 12 §	3: 2
14: 7		14: 7
14: 18		14: 18 och 3: 2
14: 19, 20 o. 20 a	V 2 §	19: 5, 8, 9 och 10
14: 21		19: 6
14: 45		14: 45
16: 1—6	VIII 5—11 §§ (jfr 13 och 16 §§)	13: 5—8
16: 14		6: 3
18: 14		11: 13
18: 15		11: 10

Gällande rätt	*Thyrén*	*Kommittén*
18: 16	efterl. ant. 35 §	11: 12
19: 1—5	V 1, 3 och 14 §§	19: 1, 2 och 11 samt 24: 3
19: 6 o. 7		19: 3
19: 10—16	V 5—13 §§	19: 4
19: 17—19	V 3 §	19: 7
19: 20	V 4 och 12 §§	24: 1—3
19: 20 a		19: 10 och 24: 3
19: 21		3: 2
19: 22	V 15—17 §§	19: 8
20: 3 och 8		20: 3 och 8
20: 11		3: 2 och 2: 18
22: 7		22: 7
24: 1		20: 8, 22: 7 och övergångsbest. 4
24: 2		24: 1
24: 3 och 4		24: 2 och 20: 8
24: 5—8		22: 7 och 20: 8
24: 9		59 § ägofredslagen
24: 10		20: 8
24: 11		24: 4
(24: 12 och 13, upphävda 1938)		(se lagen om rätt till jakt)
24: 14		24: 5
24: 15		24: 7
24: 16		20: 6
25: 1—3	VII 1 §	25: 1 och 2
25: 5	IX 4 §	25: 3 och 10: 5
25: 6	VII 4 §	25: 1
25: 7	VII s. 173	2: 19
25: 8—10	VII 3 och 4 §§	25: 1 och 2
25: 13	VII 13 och 14 §§	25: 1 o. övergångsbest. 4
25: 14—16	VII 2—15 §§	25: 1
25: 17	VII 16 §	25: 5
25: 18		25: 7
25: 19	VII 17 §	25: 10
25: 20		25: 7
25: 22	VII 20 §	25: 12
Lag $^{9}/_{6}$ 1927 innefattande förbud att sprida efterbildning av penningsedel	VI 21 §	12: 8
Lag $^{15}/_{6}$ 1934 om förbud mot vissa sammanslutningar		9: 7
Lag $^{13}/_{12}$ 1940 om sabotage		19: 4

Förkortningar.

NJA	=	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I.
NJA II	=	Nytt juridiskt arkiv, avdelning II.
RÅ	=	Regeringsrättens årsbok.
SL	=	Strafflagen (i dess nu gällande lydelse).
SLK	=	Strafflagen för krigsmakten.
SOU	=	Statens offentliga utredningar.
SvJT	=	Svensk juristtidning.
Thyrén I—XI	=	Thyrén, Förberedande utkast till strafflagens speciella del I—XI.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet 3

Lagförslag 7

Motiv 45

Inledning 45

Förslag till lag om ändring i vissa delar av strafflagen 53

1 Kap. 53

2 Kap. 56
4 § 56
15—17 §§ (Ämbetsstraff) 56
18—20 §§ (Förverkande) 65
21 § 76

3 Kap. (Om försök, förberedelse och medverkan till brott) 77
1 § (Försök) 77
2 § (Förberedelse) 77
3 § (Medverkan) 85
4 § (Ringa medverkan) 102
5 § (Vinning »för annan») 103

4 Kap. 104
1, 2, 6 och 7 §§ (Sammanträffande av brott) 104
14 § (Återfall) 107

5 Kap. 109

6 Kap. 111

7 Kap. 112

8 Kap. (Om brott mot rikets säkerhet) 112
1 § (Högförräderi) 115
2 § (Krigsförräderi) 118
3 § (Oaktsamt dylikt) 122
4 § (Trolös diplomati) 123
5 § (Egenmäktig diplomati) 124
6 § (Spioneri) 126
7 § (Grovt spioneri) 133
8 § (Vårdslöshet med hemlig uppgift) 134
9 § (Olovlig underrättelseverksamhet) 137
10 § (Brott mot det vänskapliga förhållandet till främmande makt) .. 144
11 § (Olovlig värvning) 147
12 § (Tagande av utländsk sold) 150
13 § (Försök) 151
14 § (Oaktsam medverkan) 151
15 § (Åtal) 152
16 § (Konungens förordnande) 154

Sid.
9 Kap. (Om högmålsbrott) ... 154
1 § (Uppror) ... 156
2 § (Majestätsbrott) ... 158
3 § (Majestätsmissfirmelse) ... 158
4 § (Statsmissfirmelse) ... 158
5 § (Skymfande av rikssymbol) ... 160
6 § (Väpnat hot mot laglig ordning) ... 160
7 § (Olovlig kårverksamhet) ... 161
8 § (Krigstjänstsvek) ... 162
9 § (Försök) ... 164
10 § (Åtal) ... 165
11 § (Konungens förordnande) ... 165
10 Kap. (Om brott mot allmän verksamhet) ... 165
1 § (Våld å ämbetsman) ... 169
2 § (Våldsamt motstånd) ... 174
3 § (Tjänstemissfirmelse) ... 176
4 § (Förgripelse mot ämbetsman) ... 178
5 § (Bestickning) ... 181
6 § (Otillbörligt verkande vid röstning) ... 183
7 § (Brott mot rösthemlighet) ... 187
8 § (Övergrepp i rättssak) ... 187
9 § (Bevisförvanskning) ... 189
10 § (Döljande av brottsling) ... 194
11 § (Hjälp till rymning) ... 197
12 § (Ingrepp i myndighets verksamhet) ... 199
13 § (Obehörig tjänsteutövning) ... 202
14 § (Föregivande av allmän ställning) ... 203
11 Kap. (Om brott mot allmän ordning) ... 204
1 § (Upplopp) ... 205
2 § (Ohörsamhet mot ordningsmakten) ... 209
3 § (Störande av förrättningsfrid) ... 210
4 § (Uppvigling) ... 213
5 § (Underlåtenhet att avslöja brott) ... 216
6 § (Samhällsfarlig ryktesspridning) ... 220
7 § (Hets mot folkgrupp) ... 222
8 § (Brott mot trosfrid) ... 229
9 § (Brott mot griftefrid) ... 231
10 § (Fylleri) ... 231
11 § (Förargelseväckande beteende) ... 235
12 § (Djurplågeri) ... 236
13 § (Hållande av spelhus) ... 236
12 Kap. (Om förfalskningsbrott) ... 237
1 § (Urkundsförfalskning) ... 253
2 § (Ringa urkundsförfalskning) ... 270
3 § (Grov urkundsförfalskning) ... 272
4 § (Brukande av falsk urkund) ... 275
5 § (Undertryckande av urkund) ... 278
6 § (Penningförfalskning) ... 282
7 § (Märkesförfalskning) ... 286
8 § (Spridande av efterbildning av penningsedel, mynt eller offentligt värdemärke) ... 296
9 § (Signaturförfalskning) ... 299

Sid.

10 § (Förfalskning av fast märke) ... 302
11 § (Försök) ... 305
12 § (Tillbakaträdande) ... 309

13 Kap. (Om mened och falskt åtal; så ock om annan osann utsaga) ... 313
1 § (Mened) ... 315
2 § (Ovarsam edsaga) ... 321
3 § (Osann partsutsaga) ... 324
4 § (Ringa fall o. d.) ... 324
5 § (Falskt åtal) ... 327
6 § (Obefogat åtal) ... 331
7 § (Falsk tillvitelse) ... 334
8 § (Underlåtenhet att avvärja fara) ... 341
9 § (Osann försäkran) ... 342
10 § (Osant intygande) ... 342
11 § (Missbruk av urkund) ... 351
12 § (Nekande av hand) ... 353
13 § (Tillbakaträdande) ... 354

14 Kap. ... 356

15 Kap. (Om brott mot annans frihet eller frid) ... 358

16 Kap. (Om ärekränkning) ... 358

18 Kap. ... 358

19 Kap. (Om allmänfarliga brott) ... 358
1 § (Mordbrand) ... 361
2 § (Grov mordbrand) ... 364
3 § (Härverk) ... 365
4 § (Sabotage) ... 366
5 § (Allmänfarlig förgiftning) ... 370
6 § (Framkallande av fara för könssjukdom) ... 375
7 § (Förgöring) ... 376
8 § (Allmänfarlig vårdslöshet) ... 377
9 § (Underlåtenhet att avvärja fara) ... 381
10 § (Försök) ... 383
11 § (Tillbakaträdande) ... 383

20 Kap. ... 383

22 Kap. ... 387

24 Kap. (Om skadegörelse; så ock om olovligt tagande av väg och olovligt fiske) ... 388
1 § (Skadegörelse) ... 391
2 § (Åverkan) ... 394
3 § (Grov skadegörelse) ... 396
4 § (Olovligt tagande av väg) ... 397
5 § (Olovligt fiske) ... 397
6 § (Försök) ... 398
7 § (Åtal) ... 398

25 Kap. (Om ämbetsbrott) ... 398
1 § (Tjänstemissbruk) ... 404
2 § (Grovt tjänstemissbruk) ... 408
3 § (Tagande av muta) ... 408
4 § (Brott mot tystnadsplikt) ... 410

Sid.
5 § (Tjänstefel) 413
6 § (Ämbetsman som lämnat tjänsten) 415
7 § (Ämbetsmans allmänna brott) 417
8 § (Allmänt åtal och förhöjt straff) 420
9 § (Bestraffning av förvaltningsmyndighet) 422
10 § (Förfallolös bortovaro) 428
11 § (Medverkan) 429
12 § (Personer underkastade ämbetsansvar) 431
Övergångsbestämmelser 443
Följdförfattningar 445

Bilaga. Översikt över gällande rätts motsvarigheter hos Thyrén och i straffrättskommitténs förslag 450
Förkortningar 453

Betänkande med förslag till förstatligande av polisväsendet i riket och åklagarväsendet i rikets städer. Del 2. Organisationens utformning, avlöningsfrågor m. m. Norstedt. 248 s. S.

Betänkande rörande organisatoriska åtgärder för den medicinska forskningens främjande. Hæggström. 214 s. E.

Betänkande med förslag angående den statsunderstödda torrläggningsverksamheten. Hæggström. 307 s. 3 bil. Jo.

Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 7. Framställningar och utlåtanden från kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering. 1. Marcus. 159 s. Fi.

Utredning och förslag angående förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning för personal vid statens järnvägars smalspåriga bandelar. Beckman. 103 s. K.

Betänkande med förslag till ändrad semesterlagstiftning. Beckman. 354 s. S.

Fångvårdsstyrelsens utredning angående fångvårdspersonalens utbildning och rekrytering m. m. Marcus. 46 s. Ju.

61. Betänkande med utredning och förslag angående tandvården vid försvarsväsendet. Beckman. 231 s. Fö.
62. 1944 års allmänna skattekommitté. 1. Betänkande med förslag till förfarande vid avveckling av krigskonjunkturbeskattningen. Marcus. 97 s. Fi.
63. Betänkande med förslag till det militära uppskovsväsendets ordnande. Beckman. 143 s. Fö.
64. 1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till reglering av anställnings- och avlöningsförhållandena för folkskolans överlärare m. m. Marcus. 86 s. Fi.
65. Jordbrukets framtida tillgång på arbetskraft. Av H. Hyrenius. Idun. 196 s. Jo.
66. 1944 års militärsjukvårdskommittés betänkande. Del 1. Beckman. 131 s. Fö.
67. Betänkande med förslag rörande ändring av gällande bestämmelser i fråga om prästutbildningen. Hæggström. 60 s. E.
68. 1940 års civila byggnadsutredning. Betänkande 2. Förslag till föreskrifter rörande planläggning och utförande av byggnad för lasarett, sanatorium, epidemisjukhus m. fl. Beckman. 190 s. K.
69. Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten. Norstedt. 457 s. Ju.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsestaverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

Statens offentliga utredningar 1944

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

---

llmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

ocesslagberedningens förslag till lag om införande av ya rättegångsbalken m. m. 1. Lagtext. [9] 2. Motiv . m. [10]

ränkande med förslag rörande revision av lagstiftningn om kvinnas behörighet att innehava statstjänst och nnat allmänt uppdrag. [24]

ränkande med förslag till lag om skyldighet för innevare av järnväg eller spårväg att hålla stängsel. 35]

afflagberedningens betänkande ang. verkställigheten v frihetsstraff m. m. [50]

ngvårdsstyrelsens utredning ang. fångvårdspersonaens utbildning och rekrytering m. m. [60

affrättskommitténs betänkande med förslag till lagtiftning om brott mot staten och allmänheten. [69]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

ränkande med förslag ang. revision av riksdagens ar-etsformer. [8]

kbokföringskommitténs betänkande med förslag till norganisation av folkbokföringen. [52]

1 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag ll reglering av anställnings- och avlöningsförhållanena för folkskolans överlärare m. m. [64]

Kommunalförvaltning.

memoria med förslag till lag med bestämmelser om llmänna behörighetsvillkor för vissa kommunala uppra m. m. [4]

nmunindelningskommittén. 1. Den lantkommunala örfattningsregleringens historia. [37]

0 års civila byggnadsutredning. Betänkande 2. Förag till föreskrifter rörande planläggning och utföande av byggnad för lasarett, sanatorium, epidemisjukhus m. fl. [68]

Statens och kommunernas finansväsen.

1944 års allmänna skattekommitté. 1. Betänkande med förslag till förfarande vid avveckling av krigskonjunkturbeskattningen. [62]

Politi.

Betänkande ang. nykterhetstillståndet under krigsåren [3]

Betänkande med förslag till allmän ordningsstadga m. m. [48]

Betänkande med förslag till förstatligande av polisväsendet i riket och åklagarväsendet i rikets städer. Del 1. Allmänna grunder. 53] Del 2. Organisationens utformning, avlöningsfrågor m. m. [54]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Utredningar ang. ekonomisk efterkrigsplanering. 1. [7] 2. [12] 3. [13] 4. [14] 5. [25] 6. [36] 7. [57]

Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 4. Tiden juli 1942—juni 1943. [11]

Socialvårdskommittens betänkande. 7. Utredning och förslag ang. lag om allmän sjukförsäkring. [15] 8. Kostnadsberäkningar ang. lag om allmän sjukförsäkring. [16] 9. Utredning och förslag ang. revision av lagstiftningen om barnavårdsanstalter och fosterbarnsvård. [34]

Befolkningspolitik i utlandet. [26]

Socialvårdens omfattning och kostnader efter 1930. [33]

Promemoria ang. socialvården under krig. [40]

Betänkande i abortfrågan. [51]

Betänkande med förslag till ändrad semesterlagstiftning. [59]

Hälso- och sjukvård.

1941 års reumatikervårdssakkunnigas betänkande. Del 2. Utredning och förslag rörande behovet av och

formen för statligt understöd till utbyggande inom landets sjukvårdsväsen av efterbehandling och konvalescentvård. [28]
Ungdomsvårdskommitténs betänkande 1 med utredning och förslag ang. psykisk barna- och ungdomsvård. [30]
Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 1. Utredning och förslag rörande den förvaltningsekonomiska statistiken vid kroppssjukhusen. [47]
Betänkande ang. organisationen av garnisonssjukvården i Stockholm. [49]
Betänkande med utredning och förslag ang. tandvården vid försvarsväsendet. [61]

Allmänt näringsväsen.

Betänkande med utredning och förslag ang. rätten till vissa uppfinningar m. m. [27]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Jordbruksbefolkningens levnadskostnader. [1]
Betänkande med förslag till byordningar och instruktioner för ordningsmännen i lappbyarna. [6]
Betänkande med förslag till inrättande av ett forskningsråd på jordbrukets område. [43]
Betänkande med förslag till åtgärder för den jordbrukstekniska forskningens och upplysningsverksamhetens ordnande. [45]
Betänkande med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet samt lag om sammanläggning av fastigheter å landet, m. m. [46]
Betänkande med förslag ang. den statsunderstödda torrläggningsverksamheten. [56]
Jordbrukets framtida tillgång på arbetskraft. [65]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Betänkande med förslag till vägtrafikstadga m. m. [18]
Slututlåtande avgivet av besparingsberedningens järnvägssakkunniga. [32]
Betänkande med förslag i anledning av utredning rörande tillstånd för juridiska personer att utöva yrkesmässig automobiltrafik. [39]
Utredning och förslag ang. förhållandet mellan arbetsuppgifter och löneställning för personal vid statens järnvägars smalspåriga bandelar. [58]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Betänkande med förslag till åtgärder för främjande litteraturtjänsten inom de tekniska fackområdena.
Om inrättande av ett samhällsvetenskapligt forskni råd. [19]
1940 års skolutrednings betänkanden och utrednin 1. Skolan i samhällets tjänst. [20] 2. Sambandet lan folkskola och högre skola. [21] 3. Utredning förslag ang. vidgade möjligheter till högre unde ning för landsbygdens ungdom. [22] Bilaga 3. handlingarna vid sammanträde den 15—den 17 1943 med 1940 års skolutrednings rådgivande nän [23]
Socialutbildningssakkunniga. 1. Utredning och för rörande den högre socialpolitiska och kommunala bildningen. [29]
Ungdomsvårdskommitténs betänkande 2 med utredi och förslag ang. stöd åt ungdomens föreningsliv.
Förslag till handledning i sexualundervisning för lä i folkskolor. [41]
1943 års riksteaterutrednings betänkande och för angående riksteaterns omorganisation m. m.
Betänkande rörande organisatoriska åtgärder för medicinska forskningens främjande. [55]
Betänkande med förslag rörande ändring av gälla bestämmelser i fråga om prästutbildningen. [67]

Försvarsväsen.

Betänkande med förslag ang. långtjänstunderbefäl m. [2]
Betänkande med förslag till civilförsvarslag m. m.
Betänkande ang. ordnandet av civilanställning för a ende fast anställt manskap vid försvaret. [38]
Betänkande med förslag rörande utnyttjandet av in jörtekniskt utbildad personal inom försvarsväse och därmed sammanhängande frågor. [44]
Betänkande med förslag ang. det militära uppsk väsendets ordnande. [63]
1944 års militärsjukvårdskommittés betänkande. D [66]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Stockholm 1945. Kungl. Boktr. P. A. Norstedt & Söner 440597